Yaşar Kemal _ Bu Diyar Baştan Başa

Kapaktaki fotoğraflar Ara Güler ile Şakir Eczacıbaşınm «Anadolu 1968»de çıkan renkli fotoğraflarından alınmıştır.

•

İÇİNDEKİLER

DİYARBAKIR

Diyarbakır akrepler şehri, gül şehri, karpuz şehri. Diyarbakır yeni yapılacak otelleri, eşsiz tabiatiyle turist şehri... Diyarbakır tezatlar şehri.

tnsan birden irkiliveriyor. Atom bombası bu şehre düşmüş sanki. Yer yer taş yığınları, harabeler. Diyarbakır pas tutmuş. Diyarbakır, eski, çok eski bir demir kadar paslı. İlk bakışta böyle ya, insan aldanıyor. Sonra yavaş yavaş ayılıp ısınıyor Diyarbakıra; anlıyor ki iş böyle değil.

Bu şehir kılıf içinde. Bu şehir kendisini öylesine gizlemiş ki, tadına varabilmek, onu sevebilmek için emek istiyor, terlemek istiyor- Bu şehri kılıfından soyup mahremiyetine girmeli. Bu iş, zor iş ya, değer. Bunu yapabildin mi büyülendin demektir. Diyarbakır seni büyülemiştir; kurtuluş yok.

İki Diyarbakır var: Biri surun içindeki eski, öteki, surun dışındaki yeni Diyarbakır.

Eski Diyarbakır, irimarisi, evleri, kahveleri, sokakları, cad-jri, giyinişi, velhasıl her haliyle, surları kadar eski.

Evler... Kara. kirli, yıpranmış bazalttan yapılmış, kemerleri, kafesleri «Cağ» denilen

demirlerle örülmüş pencereleri, iki kat, topn.» damlı evler. Bu evlerin içlerinde çok eskileri, ünlüleri var. Dördüncü Murad Diyarbakıra geldiğinde bu evlerden birinde kalmış. Daha terütaze duruyor, dün yapılmış gibi.

Sonra Behram Paşanın evi diyorlar, bir ev var, şimdi otel olarak kullanılıyor, hayran olmamak elden gelmiyor. Kemerlerin en güzeli bu evlerde.

Damların üstünü diz boyu ot ve kır çiçekleri bürümüş. Bu sebepten, pek az ağaç olmasına rağmen, bütün şehir tepeden tırnağa yemyeşil.

Dışı bu kadar. Belki de pek bir şey söylemez. En genişi dört adım gelen sokaklardan geçerken efkâr basacaktır. Ama durunuz. Bu erken. Korkmadan önünüze gelen herhangi bir kapıyı çalmalısınız. Kapı hemen açılır. Kapıyı açan, çoğu kara gözlü, esmer bir kadındır, ilkin afallar. Yabancı olduğunuzu anlayınca buyur eder. Diyarbakır artık kılıfından çıkmıştır. Diyarbakır bütün sıcaklığı, samimiyeti, güzelliği ile gözünüzün önündedir.

Evin bir avlusu vardır. Burada «Havş» diyorlar. Avlunun ortasında küçücük bir havuz vardır. Havuzun dört yanına, bütün avluya türlü türlü, renk renk güller ekilmiştir, gülden geçilmez. Ev denebilecek evlerin hepsi de aynı minval üzeredir.

Nereye gitsen gül... Her yan gül. Mardinkapıda Millet parkı var. Parkta gülden başka hemen hiç bir çiçek yok. Göz alabildiğine gül. Bütün şehir gül kokuyor. Satıcılar, başlarında tablaları, bağıra bağıra gül satıyorlar. Bir tanesi, bir köylü, gül sergisi yapmış, bir destesi beş kuruşa... Koca bir top gül beş kuruşa. Sordum. Köyden getirmiş bu gülleri.

Bu akrepler payitahtı, gül şehridir, kahvehaneler şehridir. Her adımda bir kahvehane... Ne kadar da çok! Yalnız bu kahveler başka şehirlerin kahvelerine benzemiyor. Bunlar başka türlü, çok şirin. Her kahvenin bir avlusu var. Çimen ekilmiş, güller donatılmış bir avlu- Avluda, güllerin yanında, havuzun başında dört karış yüksekliğinde masalar. İki karış yüksekliğinde, kürsü denilen, oturakları balıkçı ağı gibi iple örülmüş iskemleler... Karşılıklı oturulup kahve, çay içilir. Bazı kahveler çayı demlikle getiriyor. Bu kadar çok kahve! Kahveler tıklım tıklım dolu. Sebebini sordum; işsizlik, dediler.

Okuyucularım, dostlarım; içinizden birinin yolu Diyarba-kıra uğrar da Mardinkapıdaki Salus parkı kahvesine gitmez, bir yorgunluk kahvesi içmezseniz, vebalim boynunuza olsun. Kahveci sizin yabancı olduğunuzu anlayınca, bir top da gül ikram edecektir.

Diyarbakır caddeleri, cadde denilir mi bilmem? Bir âlem. Şehrin en kalabalık caddesi Gazi Caddesi, günbatıdan gündo-ğuya uzanıyor. Kaldırımsız, iğri büğrü. Bu cadde ikindi üstleri çok kalabalıklaşıyor. Bütün şehrin halkı buraya yığılmış sanırsın.

Bir köylü kadın gördüm. Bu kalabalık caddenin ortasından, elindeki çoraba gözünü dikmiş, ıssız bir yolda yürürcesine, oralı değJ, öre öre gidiyordu-

Burada çok az otomobil var. Şehri faytonlar, develer, katırlar dolduruyor. Bir bakıyorsunuz, canlı bir deva katan salına salına Gazi Caddesinden, pırıl pırıl bir otomobilin yanından geçip gidiyor.

Şehirde boyuna oraya buraya, yüklü, canlı eşekler, katırlar, beygirler gidip geliyorlar Çan da ziynetleri. Sordum; me-ğer bunlar, Dicleden inşaatlara kum taşıyorlarmış. JHMİarla, çuvallarla kum... Garibime gitti.

Diyarbakırda sokakta pek az kadın var. Gördüğüm kadınların da hemen hepsi çarşaflı ve peçeli... Kara çarşaf... Bu da yeni demokrasimizin icaplarından biri olsa gerek. Diyarbakır caddelerinde kadınlarda kara çarşaf ve peçe, erkeklerde şalvar. Dilenci dolu. Her köşebaşında âmâ, topal, çolak bir dilenci... Kadın, çocuk dilenciler. Dilencinin türlüsü.

Sabahın saat dördünde uyanın, beşinde uyanın, çıkın Diyarbakır sokaklarına, üstleri başlan yırtık, sararmış yüzlü, çoğu ihtiyar bir bölük kadın göreceksiniz. Ellerinde süpürgeler, başlarında da bir belediye memuru- Habire süpürüyorlar. Ortalık toz duman içinde. Ferman okunmuyor derler ya. İşte böyle. İlk geldiğim gün yağmur yağmıştı. Bu kadınları şehrin sel

sularını süpürürken görmüş, şaşırmıştım. Sonra iş anlaşıldı: Bunlar belediye tanzifatameleleri imişler.

Her yerde olduğu gibi, evet her yerde biraz böyledir ama, burada bambaşka: Kenar mahallelerden söz açmak istiyorum. Surun etrafını baştan sona dolaşınca, Diyarbakırda mahalle değil, bütün vasıflariyle çok geri bir doğu köyünün karşısında bulunduğunuzu görürsünüz. Surun bitişiğindeki çeşmelerde çamaşır yıkayan kadınları, çırılçıplak olmuş çocukları, otlayan koyun, inek, eşek, beygiriyle, yıkılmış, toprağa gömülü penoere-siz evleri, evlerin önlerine, surların diplerine dökülmüş gübre-leriyle, solgun, kirli, yırtık esvaplı insanlariyle geri, çok geri, bir doğu köyünde olduğunuzu görürsünüz.

Yenişehre gelince; gün batıda, suların dışına, istasyona doğru inşa edilmiş ve ediliyor. Yenişehirde tam manasiyle modern bir şehir karşınızdadır.

Burası gittikçe genişliyor. Eski şehrin aksine, burada boyuna yeni inşaat var. Birkaç yıl sonra sur içi şehir, burasının bir mahallesi gibi kalacak- Öyle geniş tutulmuş.

Diyarbakır bu sebepten bütün özellikleriyle doğu şehri, bütün özellikleriyle modern şehirdir.

Diyarbakır akrenW şehri, gül şehri, pis pis kokan hanlar şehri, karpuz şehri, Diyarbakır surları, mimarisi, camileri, sanat abideleri, yeni yapılacak otelleri, eşsiz tabiatiyle turist şehri... Diyarbakır tezatlar şehri.

17.5.1951

DİYARBAKIR

11

DtCLE KIYILARI

Tamam «40 günü say» karpuz olmuştur, dağ gibi, senin kadar olmuştur.

Dicle kıyıları Diyarbakır şehrinin geçim kaynaklarından biridir. Belki de başta gelenidir.

Kıyıların toprağı, ovaya bakarak daha verimlidir. Ovada verim, bire yediyi, sekizi geçmezken, burada onu, onbeşi bulur. Köyler de ovaya göre Dicle vadisinde daha çoktur.

Şehrin bahçelerinin hemen hepsi Dicle kıyılarına düşer. Bol miktarda da sebze ekilir. Diyarbakırın ipeğini besleyen dutların hemen hepsi de bu kıyılardadır.

Dicle, Diyarbakırda bölük bölük olmuştur. Beş koldan, altı koldan yürüyor. Suyun Diyarbakırda yayılması çok işe yarıyor. Yazın sular çekilince, işte o bildiğimiz Diyarbakır karpuzları, bu çekilen suyun yerine, kumluklarına ekiliyor.

Dünyanın hiçbir yerinde Diyarbakır karpuzu büyüklüğünde karpuz elde edilemiyor. Niçin Diyarbakırda da başka yerde değil? Bu bir sır mı? Yok böyle birşey. Burada kime sorarsan sor, karpuzcu olsun olmasın, bu karpuzların nasıl ekildiğini size söyleyiveriyor.

Biri şöyle anlattı, ama bu bir karpuzcu. İnce kuru yüzlü, yanağında şark çıbanı izi olan bir adam.

— Gardaş, dedi, karpuz ekilecek kumluk iki türlüdür. Birisi suyun işgal edip de, yazın çekildiği yer. Buna Kılıç derler. Öteki de asıl Dicle kenarları. Karpuz Kılıç denilen yerde daha iyi olur. Karpuz ekilecek yer dümdüz ve çakıllı olmalıdır. Ama ufak çakıllı. Burası iki kürek boyu uzunluğunda, yani, bir bu-

çuk metre, iki kürek ağzı genişliğinde, yani yarım metre, su çıkıncaya kadar kazılır. Kazılan yere kuyu derler. Kuyunun, biri başucunda, biri de ayak ucunda iki yastık bıraKilır. Yani bu yastıklar su çıkmamış topraktır. Yastıklara üçer tane fide dikilir. Ekildiğinin ikinci gününde yanmış, yani eski hayvan gübresiyle gübrelenir. Bir hafta sonra da hayvan ve güvercin gübresi kumlu mille karıştırılarak verilir. Bu zaman içinde kuyunun içindeki su kurumuştur. Birkaç sefer daha gübre veri-Lr. Tamam. Kırk günü say. Karpuz olmuştur. Dağ gibi. İnan beğim senin kadar olmuştur. Aha böyle böyle.

Sonra Amerikalıların Diyarbakır karpuzu gibi karpuz yetiştirmeğe çalıştıklarını, fakat başaramadıklarım söyledi.

— Kimse yapamaz, dedi. Gözlerine baktım:

— Niçin? Bu bir sır mı?

— Gardaşım, dedi, senin neyine gerek-. Karpuz mu ekeceksin?

Sır Diclenin mi?

Dicle kıyılarına «Hülle» denilen, kamıştan kulübeler yaparak yazlığa, karpuza çıkıyorlarmış.

— Hülle, dedin, tüm kamıştan mı? Yağmur yağınca haliniz nice olur?

¦— Diyarbakıra yazın yağmur yağmaz, dediler.

— Hiç mi?

— Hiç!

Diclede kelekler var. Egilden Diyarbakıra odun taşıyor bu kelekler. Yapılışları çok enteresan, bir kelek, birçok koyun derisinin şişirilerek ve bir araya getirilmesinden meydana geliyor. Sonra iki kürek takılıp bırakılıyor suyun akıntısına.

Bir kelekte 64-72-80-88 tuluk var. Her kelek üç, dört ton odun taşıyor.

Dicle yatağını en derin oymuş sulardan biridir. Çok derinlerden akıyor. 20.5.1951

DİYARBAKIR

13

DİYARBAKIRIN TAŞİ TOPRAĞI

Sabahın çok erken saati... Sokaklarda kimsecikler yok... Yalnız kum taşıyan katırların çanlarının sesi ortalığı dolduruyor.

Yazlık kahvelerden birine giriyorum- Günün ucu surların üstünden görünüyor. Yanımdaki gül ağacının tepesine gün vurdu. Yaşlı bir zatla merhabalaşıyoruz. Bir emekli imiş; konuşuyoruz.

Bir aralık, bir «dert» sözü çıktı ağzımdan. Sözüm ağzımda kaldı.

— Oğul oğul, diyor, dert mi ararsın Diyarbakırda. Diyar-bakırın taşı toprağı ah-ü vahtır.

Sonra açıyor ağzını, yumuyor gözünü. Dert söyletir...

İşsizlik diyor. Yokluk diyor. Bu şehrin yüzde yetmişi işsiz, perişan diyor. Bak, diyor, kahvelere bak. Tıklım tıklım dolu. Dünyanın hangi şehrinde bu kadar kahve var? Eskiden zaten perişandı köylü. Açtı. Şimdi motor çıktı. Ağalar topraktan attı köylüyü, diyor. Bir ağa elinde beş köy var, on köy var... Fabrika gerek. Bu memlekette fabrika olmazsa olmaz. Bütün şark yollara dökülmüş, Diyarbakıra akıyor. Diyarbakır işsizlikten kırılıyor. Fabrika oğul, sanayi gerek oğul, diyor. Bak şu şehrin pisliğine, tozdan göz gözü görmüyor, diyor. Bakıyorum, yerden göğe kadar hakkı var.

Emekli beyin püskül püskül, gür kaşları var. Kaşlarının altından ateş gibi bakıyor, daha çok şeyler anlatıyor. Söyledikleri dile gelmez.

Ayrılırken:

14

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

— Yaz, diyor, oğul yaz, kim dinler, kim anlar.

Burası Diyarbakırm Mardin kapısıdır. Aşağıda bahçeler. Aşağı iniyorum. Bir bahçenin içinde, sırtında dut dalları kante-re batmış bir adam. Bir aralık sırtındakini indirip oturuyor.

— Senin ipekböceğin var mı? diyorum.

— Yoktur.

— Kaça, diyorum, gündelik?

— Yüz elli kuruş.

— Kaç gün sürer bu iş?

— On gün kadar.

— Sonra ne iş yaparsın?

— îş yoktur.

— Peki ne yersin o zaman?

— Ne yapayım? iş yoktur.

— Peki kardeşim, iş olmayınca para, para olmayınca ekmek olmaz...

— iş yoktur.

— Kaç çocuğun var?

— Beş tane kölen var.

— Bunlar ne yer?

— iş yoktur...

— Peki canım. Bunlar acından ölmez ya, elbet bir iş...

— Ne yapayım ağam, iş yoktur.

— Nerede oturursun?

— Alipaşa mahallesinde oturmişem.

— Adın ne?

— Hasan.

— Yerli misin?

— Köyden, Dicle köyünden.

— Niçin geldin?

— iş yoktur.

— Burada var mı?

— Ne yapam?

yer?

— Köyde tarlan yok mu?

— Evvel vardı. Şimdi yoktur.

— Ne oldu?

— Muhtar aldı, ağa aldı.

— Niye aldı?

— Zorilen.

.— Sizin köyde çok topraksız var mı?

— Çok.

— Ne yapıyorlar?

— Hiç. Boşuboşuna gezerler. Ekmek de yoktur-

— içime dert oldu, diyorum. On gün sonra çocuklar ne

— Ne yapam ağam, iş yoktur.

Dallan yükleniyor, yükün altında iki büklüm.

— Peki, diyorum, Hasan...

— Beğ, diyor, senin işin var mı?

— Var.

Arkasını dönüp yürüyor. Bakakalıyorum. ötemde bir marul tarlası var, göz kararlaması iki buçuk dönüm gelir. Beş altı işçi marul topluyor. Birisi de satıyor.

— Kaça satıyorsun? diye soruyorum.

— Yüz tanesi üç lira. iş yok, diyor, yılda bin lira icar veriyorum ağaya bu toprak için.

— Hep bu işi mi gördün şimdiye dek?

— Üç yıldır. Ondan önce Muharremzâdeler var, on yedi yıl kapılarında çalıştım. Yarıcılık ettim on yedi yıl. Elimden aldı başkasına verdi toprağı. On yedi yıl çalışıp çalışıp, evlât ettiğim toprağı... Kime gideyim? Ne yapayım? Halim kötü. Sebzecilikte iş yok. Sebze beş kuruşa düşe ki burada erişe. Geçen yıl şehre bir yük kabak götürdüm. Seksen kuruş tuttu. Altmış kuruş katır kirası verdim. Sekiz kuruş da pul parası... Kaldı bana, bir yük kabaktan on iki kuruş... Eve geldim, toplamayın dedim. Kabak tarlada çürüdü. Daha iyi.

Saçı başı apak, yaşı altmış, adı da Zeki. Sonra oradaki ameleler söze karıştı. Tâ Bingölden gelmişler.

— Kırk beş gündür buraya gelmişek, ancak karnımızı çıkarıyoruz. Evden de para bekliyorlar. Biz gene iş bulduk, iş yok. Hep sürünüyorlar öteki hemşeriler.

Diyarbakırda köylü kılıklı kimi gördümse, kiminle konuş-tumsa işi yok, iş arıyor. Elâzığdan gelmişler. Bitlisten, Bingölden, köylerden gelmişler.

Diyarbakırda öbek öbek yalınayak, başı kabak, yırtık es-vaplı insanlar...

İş arıyorlar, iş yok...

23.5.1951

DİYARBAKIR

17

DİYARBAKIR TOZDUMAN

Ne yapalım? Bu yazıya bundan uygun başlık bulamadım. Gerçekten toz toprak içinde Diyarbakır. Caddelerden, sokaklardan, evlerden toz fışkırıyor.

Bu, neden? Eskiliğinden mi? Belki bunun da rolü var. Düşünüyorum. Bu şehirde belediye denilen şey, hiç mevcut olmu? mudur? Mevcut olmuşsa ne yapmış? Belediye bu şehre ne yapmış? İşte bu işe akıl erdiremedim gitti. Şimdi de, bir belediye yoktur dersem, işi pek büyütmüş olmam sanıyorum. Bakın gördüklerimi sırasıyle yazayım. O zaman göreceksiniz ki, burada Belediye, belediyecilik bakımından kendini pek öyle hissettirmiyor.

Sokaklar, caddeler, şehrin kenarları daha önce de dokunduğum gibi, pislik ve gübre içinde. Belki temizlik yağmurdan yağmuradır. —Tanzifat işçileri olan kadınlar kusuruma kalmasınlar. Onları anam kadar sevebilirim— Şu günlerde ah! bir yağmur yağsa... Tozdan boğuluyor adam...

Sebze hali. Allahlık. Yere, öbek öbek soğan, marul, türlü türlü sebzeler sermişler. Alışveriş... Bu hale kimsenin de aldırdığı yok.

Sonra sokaklarda sebze sergileri. Tam kaldırımın üstü-ıe. Kaldırıra olduğunu bin şahit ister ya, neyse, döşemişler. Her sergiyi kirli, gözleri trahomlu, bir kadın, bir çocuk, bir ihtiyar tekliyor. Rızk kapısı.

Böyle marul satan, bir kadınla konuştum. İki çocuğu, bir le ihtiyar kocası varmış. Günde bir lira kazanıyor. Her sözün başında: — Ah diyor, Belediye bana bir hademelik verse.

18

BU DİYAR BAŞTAN BASA

DİYARBAKIR

Hanlar var, yıkılmış, on metreden adamın burnunun direğini sızlatacak derecede pis bir koku salan, içine balık istifi gibi eşek, katır, deve, beygir, koyun doldurulmuş hanlar.

Bir bataklık ne kadar pis, ne kadar cıvıksa, işte bu hanların içi de öyle. Burada konaklayan hayvanlara yazık. Bu hanlarda hayvanlariyle birlikte insanlar da yatıyormuş.

— Yatak, dedim, yatak.

— Yatak nereye serilir, dedi hancı. Doğru söze ne denir.

İnsan bu hayvanlara bakıyor da Diyarbakırda karasineğin bu kadar bol olmasının hikmetini anlıyor. Yetiş, diyor içinden, elinden bir şey gelirse, yetiş D.D.T!

Bir köşe başında kirli bir bezin üstüne topak topak peynir koymuş bir adam, elini salladı da, peynirlerden bir karasinek bulutunun kalktığını gördüm.

Yoğurt pazarı diyorlar. Üstü başı yırtık, yalınayak kirli köylü kadınlar yoğurtlarının başını bekliyorlar. Her yoğurt bakracının üstünü kapkara bir toz örtmüş..

Bu satırları yazmaya elim varmıyor ya, ne edeyim?

Ya, Belediye bu yoğurtçu kadınların başına musallat olursa. Veballeri benim boynuma olacak.

Bilmez değilim, kalkınma toptan kalkınmadır. Bu yoğurt bakraçlarının üstüne ak bir bez örtmekle, bu yoğurtlar temiz olmaz. Biliyorum, biliyorum ama çare ne?

Bir yoğurtçu kadına:

— Günde kaç kuruş alıyorsun, dedim.

— Bir lira, dedi.

— Çoluğuna çocuğuna yetiyor mu bu para, dedim.

— Çok bile, dedi. Artırıyorum bile, dedi.

Her yıl üç ay yoğurt satryormuş. Birer liradan doksan lira. Doksan lira yetiyormuş da artınyormuş bile. Kadının benimle alay etmediğine eminim.

Yoğurdun kilosu 20 kuruş.

Bir zamanlar, ipekçilikte ünü vardı Diyarbakırın. Şimdi bu iş sonuna gelmiş bulunuyor. Diyarbakırda artık bir ipekçilik mevcut değil dersem inanın. Kırk yıldır ipekçilik yapan biri ile konuştum. En çok sunî ipek rekabeti öldürmüş işleri-ni. Bir de Suriyeden gelen kaçak ipek eşya.

Burada tohum çıkarılmadığı gibi, Bursadan gelen tohumlar da iyi çıkmıyormuş. Gerileme sebebinin biri de bu.

Dericilik öyle, testicilik öyle. Her işte eskiye nazaran bir gerileme var.

28.5.1951

20

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

DİYARBAKIR

21

DİYARBAKIR KALKMIYOR

Diyarbakır ovası geniş ve dümdüz. Gün batısına bir yumurta koy, gündoğusundan gör derler ya, işte öyle dümdüz. Ova, yemyeşil, gözalabildiğini uzanıyor. Çölde vaha misali. Bu yeşil, sarı çiçekli ovanın bazı yerlerinde, yer yer, bazı koyu yeşilikler görüyorsunuz. İşte bunlar ekin. Diyarbakır ovası işte bu kadar az ekiliyor. Böyle mi olmalı? Ben Çukurovayı bilirim, orada ekilmemiş bir karış toprak yoktur da, burasını böyle görünce şaşırdım.

Diyarbakır ovası su istiyor, emek istiyor. Diyarbakır ovası eğer sulanabilirse, buradan çok mahsul elde edilebilir. Pamuğundan tut buğdayına kadar... Ve memleket ekonomisinde de azımsanmayacak yeri olur. Yeni bir Çukurova kazanırız. Kötü mü?

Dicle ve küçük sular boşuna akıp gidiyor. Bundan önce Dicleden faydalanabilmek çareleri düşünülmüş, bir baraj inşası için etüdler yapılmış, bu işe otuz milyon lira gideceği anlaşılmış. Yüz milyon gitsin ikiyüz milyon gitsin. Bu ova emek yemez. Ova sulanabilse koca bir diyar sefaletten, gerilikten kurtulacaktır. İşsizlikten kurtulacaktır.

içinde bulunduğumuz yıllarda baraj inşa edilmezse, öteki küçük sulardan faydalanılmaya bakılmalı. Yem hükûmetimi: zin böyle temel davaları ihmal

etmeyeceğini umuyoruz.

Diyarbakırda yol yok. Köylerden geçtik. Diyarbakırla ilçeler arasında bile yol yok. Kışın sekiz ilçeden ancak üçüne işlenebiliyor. İllerle ilçeler arasında yollar artılt mesele olmaktan çıkmalı. Vakit çok geç. Köy yollarına çoktan başlanmalıydı.

Diyarbakırda okul, bu başlı başına bir dert. Okur yazar

nisbeti şehrin içinde bile yüzde yetmişi bulmuyor. Köylerdeki durumu varın siz hesap edin.

Diyarbakır aydınları, eğer doğuya bir üniversite açılacaksa, bunun Diyarbakırda olmasını daha uygun buluyorlar. Gösterdikleri sebepler de akla yakın. Bence şehirlisinin yüzde yetmişi okur yazar olmayan bir diyarda üniversiteden söz açmak, çalıyı tepesinden sürümek demek olur. Doğu üniversitesi değil, doğuda ilkokul seferberliği...

Bütün bunlarla beraber, Diyarbakır kalkınma yolundadır. Sümerbank buraya yeni bir yünlü fabrikası yaptırıyor. Yakında işletmeye açılacak olan bu fabrika, bin kadar işçiyi çalıştıracaktır. Böyle bir kaç fabrika daha yapılsa bile Diyarba-kırdaki işsizliğin önüne geçilemez.

Bu yıl hükümetin yardımiyle şehrin içine bir, köylere kırk tane ilkokul yaptırılıyor. Gördün mü işi? iş diye buna derler. Üniversite hayali ile uğraşacağımıza...

Şehrin içinde de geniş hamle var. Yeni yeni caddeler açılıyor. 1953 yılı sonuna kadar, şehrin içindeki dört cadde genişletilmiş ve asfaltlanmış bulunacak.

Belediye iki milyon Kra sarfederek modern tesisatlarla şehre içme suyu getiriyor. Şehir, üç ay sonra bu suya kavuşmuş bulunacak.

Diyarbakırdaki ev buhranını, önüne geçmek için de, bir yeni evler kooperatifi kurulmuştur.

Uzun sözün kısası Diyarbakır gerçekten kalkınma yolundadır. Eğer hükümetimiz gereken ilgiyi gösterirse bu ilimiz pek çabuk kalkınacak, bugünkü kötü durumdan kurtulacaktır.

30.5.1951

22

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

DİYARBAKIR

23

DİYARBAKIR GÖÇMEN KÖYLERİNDEN BIRt

1939 yılında Bulgaristandan gelen göçmenlerin bir kıs mı da Diyarbakır ovasına yerleştirilmiştir. Ben, Diyarbakır köy İliklerini gezerken, en çok bu göçmen köyleri üzerinde durdum işte bu yazım, onların hazin maceralarını anlatır.

Hikâye:

Yer Diyarbakırın 21 kilometre doğusunda Ambar çayını, kenarındaki köprü başıdır. Buraya üzeri kiremitli, iki göz, bi. de ahıriyle 94 ev yapılıyor. Kuruluş plan üzerine ve gayet güzel. Bir tepenin yamacı... Bu 94 eve 500'den fazla göçmen koyu yorlar. Köyün adı da Köprübaşı oluyor.

Hükümet göçmenlere, birer çift öküz, birer pulluk, tohum luk -tohumluğu beş yıl üstüste veriyor- bir yi süresince de büyük lere 10 kilo olmak üzere buğday veriyor. Bir defaya mahsus d. birer kilo zeytin dağıtıyor. Otuzar dönüm de toprak tevzi ediyor(Buraya kadar olanına güzel diyelim. Ya sonrası? îşte orası kö tü. Orası yürekler acısı...

Yaz ayları... Diyarbakır ovasının o insanı yakıp kavura sarı sıcağı... Kuşlar bile dökülüp kalıyorlar sıcaktan. Sivrisine] bulut misali... Su yok. Ambar çayının üstüne çeltik ekmişler Çeltiğin ayakları çaya dökülüyor. Su, bu sebepten sarı, zehir gib akıyor. İçen bir daha doğrulamıyor. Gitti gider! Başka da sı yok. Kuyuların suyu var ya, o daha kötü. Hem de kuruyoi Hastalanmadık kimse kalmıyor göçmenlerden. Geldiklerinin bi rinci ayında 120 can veriyorlar kara toprağa. Herkes hasta, kö. ıpıssız. Ölüleri bile kaldıran yok. Evlerde kokup kalıyorlar. Bi rinde iki gündür gömülmeyen bir ölüyü, köye yolları düşen il okul müfettişleri defnediyor.

Şumnunun, Deliormanın havası, sonra da Diyarbakırın çölü... Dayanılır mı? Bütün hata burada işte. Muhite intibak meselesi. Etüdsüz, plansız bir yerleştirme...

Ölenler ölüyor, kalan sağlar da Köprübaşını bırakıp başka yerlere göçüyorlar, ikinci bir göçmenlik... 94 evden ancak 8 ev kalıyor köyde.

Gidenlerin bir kısmı bir, iki, üç yıl sonra, gittikleri yerlerde de barınamayıp geri dönüyorlar köylerine. Geri dönüyorlar ama, ne üstte.üst, ne başta baş; ne öküz kalmış, ne pulluk... Hükümet bunlara ikinci defa olarak öküz, pulluk ve tohumluk veriyor- Bu da üçüncü göçmenlik...

Geliyorlar, yerleşiyorlar ama, beş yıl zürriyet türemiyor bunlardan. Beş yıl sonra

yavaş yavaş doğum başlıyor.

Diyarbakır ovasına yerleştirilmiş bulunan göçmenlerin hepsinin başına gelenler, tıpıtıpına yukarıda anlatılanların aynıdır.

Bu göçmen köylerinden bir Şemami köyü var. Onun macerası ayrı. Bu köye gelen göçmenler burada, bir ay, iki ay, bir yıl, iki yıl kalmışlar, sonra köyü terketmişler; bir daha da dönmemişlerdir. Şimdi köy bomboş. Bir bekçisi var.

Bismile bağlı Molla Feyad köyü de buna benzer. Yalnız, ona, hiç gelip oturmamışlar. On iki yıldır, hiç kimse oturmadan, evler öylecene duruyor. Tabiî her biri birer harabe... Şimdiki durum:

Şimdi Köprübaşı köyünde 60 hane var. 34 ev bomboş duruyor, çoğu da yıkılmış. Bu 60 hanede 205 nüfus yaşıyor-

Her göçmen evinin elinde, 9 dönümle 35 dönüm arası tarla var. 35 dekar!. Bu 35 dekarın yarısı nadasa kalıyor. Tarla, nadasa kalmazsa hemen hiç mahsul alınmaz. Demek oluyor ki her göçmenin elinde her yıl ekebileceği 17.5 dönüm tarla vardır. Toprak burada bire beşten, altıdan fazla vermediğine göre de 17.5 dönümü ek, biç de ev geçindir. Ya bunlar ne yapıyorlar? Civar beylerden sekizde bire, toprak kiralıyorlar. Ne yapsınlar! Bu toprakların ancak iki yüz dönümü bir aileyi geçin-

dirir. Tabiî göçmenler 200 dönüm kiralayamazlar ya, topu to-, pu 50 dönüm...

Bu yıllarda iş daha da kötüleşmiş durumda. Beyler artık makine aldıkları için, kiraya toprak vermiyorlar. Daha kötüsü var: Bazı beyler, göçmenlere kirayla toprak verilmemesi için nüfuzlarını kullanıyorlar. Maksatları da şu: Göçmenler tabiî otuzar dönüm toprakla geçinemezler, kiraya da toprak bulamayınca ne yapsınlar? Yeniden göçmekten başka çare kalmayacak. Göçmenler için istimlâk edilen topraklar zaten beylerindir. Toprak kendilerine kalacak.

Tavuklu köyünden yaşlı bir göçmenle yol arkadaşlığı yaptık. Adam, köyüne üç saat ötedeki, kirayla aldıkları tarlada çift süren oğluna azık götürmekten geliyormuş.

— Abe iki gözceğizim, diyor, üç değil, dört saat uzaklık-ta bulsak tarla., gideriz gene... Geçmeyecek elimize bundan sonrama bu da; Dimiş biyler, virilmesin mâcirlere toprak...

Bu yıl bir, gelecek yıl iki, böyle giderse dikiş tutturamı-yacaklar buradaki

göçmenler. Kaçacaklar...

Köydeki geçim seviyesi sıfırdan da aşağı... Ben, bunu rakamlarla tesbit ettim. Yerim dar olmasaydı teker teker sürerdim gözünüzün önüne. Görüp şaşardınız, insan oğlu ne kadar ağır şartlar altında yaşayabiliyormuş. Gene köyün geçim durumunu, kaba tarafından gösterivereyim.

Köye hiç et girmiyor. Eti ancak hayvan ölümünden ölü müne yiyorlar.

Ekmekleri, mısır darısı, arpa, buğday, akdarı, nohut karıştırılarak yapılıyor.

Köyde yirmi tane inek var. Koyun, keçi hiç yok. Yağ yiyen de pek az. Kazları besleyip yağlandırıyorlar, ondan çıkan yağı yiyorlar.

Tavuklu köyü ile Karabaş köylüleri bundan sonra hayvan da besleyemeyecekler. Çünkü bey, benimdir diyerek, bu köylülerin meralarını zaptetmiş ve sürmüştür.   Gözlerimle gördüm,

köyün dibinde, sürülmüş ışıl ışıl bir toprak uzanıyordu. Göçmen hayvanlarının ölümü....

Akşamları yemek pişirmek âdetini çoktandır unutmuşlar. Sebze yüzü gördükleri yokmuş... Sebzeleri yaban otları imiş.

Köyün su kuyusunu gördüm. Kadınlar yığılmışlar kuyunun basına, sır asiyle su çekiyorlar. Su da, mübarek azalmasın mı arada? Bekle anam bekle! Yazın, zaten bu kuyu kuruyormuş. Allah yardımcıları olsun.

Hükümetin verdiği pulluklar var ya, onları çalıştırmıyorlar. Karasaban edinmişler. Harmanı da öküz ayaklariyle sü-rüyorlarmış-

Tavuklu köyü mezarlığında da onbeş kadar yepyeni mezar saydım. Köprübaşında da o kadar var. Dediklerine bakılırsa hepsi veremden gitmiş.

Bu göçmen köylerinde yeni dikilmiş, göz için araşan, ağaç yok. Köyler çırılçıplak.

— Yahu, dedim, şu köylere ağaç dikseydiniz elinizde mi kalırdı? Şimdiye kadar kocaman olurlardı.

Bir yaşlı:

— Abe görürsün halimizi, dedi, dururuz iğne üstünde, Sülersiniz hep büle... Etmişsiniz âdet.

îğne üstünde duruyorlar, doğru. Ama dikseler iyi ederlerdi. Herhalde hükümet bunların dertlerine bir derman bulmalı.

3.7.1951

1

26

BU DtYAR BAŞTAN BAŞA

DİYARBAKIR OVASINDA GÖÇ VAR

Günlerdir Diyarbakır köylüklerini geziyorum.

Yollarda insanlar gördüm, ne üstte üst, ne başta baş, ayaklar yalın, kir, pas içinde. Dökülmüşler Diyarbakır ovasına.

Köyler gördüm, penceresiz, kuyu gibi, zindan gibi karanlık evleri. Bu evlerde insanlar hayvanları ile birlikte yatıyorlar. Gerisini demeğe hacet yok. tş anlaşılıyor. Hayvanlariyle birlikte yatıyorlar.

Kadınlar gördüm, zayıf sararmış, ince yüzlü, kuruyup bir ¦deri, bir kemik kalmış kadınlar.

Koskocaman Diyarbakır ovasını gördüm. Diyarbakır ovası çalkalanıyor. Diyarbakır ovasında göç var! Belki şaşırdınız, Durun anlatayım. Diyarbakır ovasında gerçekten göç var.

Göçün sebebi?

Burada beyler var. Toprak beyleri. Her beyin elinde üç köy var, dört köy, beş köy, on köy var. Bir ailenin de elinde otuz köy var. Eskiden köylerinin sayısı yetmiş iki imiş, gerisi ellerinden çıkmış. Bu köylerde oturup da toprağı işleyen köylüler, bu beylerin yarıcılarıdır. Adam, eker, biçer, çıkarır; yarısı beyin... Adama, bey öküz ve tohum verirse üçte ikisi beyin. Bey, icara verir tarlasını, sekizde birini alır mahsulün. Son zamanlarda icar altıda bire çıkmış. Beyler Diyarbakırda otururlar.

Bu yıllarda beyler Marshall yardımından traktör alıyorlar. Toprak makineleşmeye doğru gidiyor. Yarıcının yerini makine alıyor. Ve topraktan atılıyor köylü. Bey

köylerinden ağa köylerine, şehre göç başlıyor. Diyarbakır ovasında bu köylerden

başka, büyük toprak sahibi olan, bir de ağalar var. Oturdukları köyün toprağının tümü onların değildir. Fakat çoğu onlarında. Tabiî bunlar, beyler gibi ilk ağızda makine alamıyorlar. îşte bu sebepten, bey köylüklerinden atılan köylüler, ağa köylüklerine gidiyorlar. Ağalar da makine alırsa!. îşte o zaman ayıkla pirincin taşını.

Ben, halkının yarısı göçmüş, on beş kadar köyü tesbit ettim. Bir tane de tamamen boşalmış köy.

Bu göçü meydana getiren kaç motordur biliyor musunuz? Yüz yetmiş bilemedin iki yüz.

Diyarbakır ovasında huzursuzluk var. Adamlar şaşırıp kalmışlar. Hiç bir zaman, bir olay karşısında, bu kadar şaşırmış insanlar görmedim. Olamaz da. Traktör dedin mi kocaman adam küçülüveriyor, beli bükülüyor. Bir başkalaşıyor. Nedir bu başıma gelenler der gibi, gözleri kocaman kocaman açılıyor.

Derelerden tepelerden aşarak, yol denecek yol yok da ondan, Büyük Zoğzunç derler bir bey köyüne vardım. Diyar-bakırın 25 kilometre doğusuna düşüyor. Toprağın tümü de iki beye ait. Bundan önce köyde 30 ev oturuyormuş, şimdi 18 ev var. Beyin birisinin üç yıldır üç traktörü var, var da o sebepten 12 aileyi toprağından çıkarmış. Öteki bey de traktör almak üzereymiş. Geriye kalan 18 ev günlerini bekliyorlar. Traktör, ha geldi, ha gelecek.

Giderr on iki ailenin evleri yıkılmış. Toprak duvarlar öy-lecene duruyorlar.

Köydeki evlerin cümlesi topraktan inşa edilmiş. Üstü toprak, yanı toprak.

Köyde 120 nüfus var. Tabiî okul yok. 120 insandan bir teki okur yazar. O da askerlikte öğrenmiş-

Hayvan yetiştirmiyorlar.

Üç yıldır banka borcunu da veremiyorlar. Yedikleri ekmek, buğday, arpa, darı karıştırılarak yapılıyor.

Köyden atılmış olan on iki kişiden birisiyle konuştum. Top rak elinden alınınca, başka bir köye yerleşmiş. O köyde de toprağı elinden almışlar. Oradan başka bir köye gitmiş. O köyde de aynı şekilde karşılanmış. Bir iki köy daha gezmiş. Talih diye buna derler işte. Şimdi açıkta.

— Yazide yabanda galmişem gurban, diyor, beni gabul etmir toprak...

Etmez!

20.7.1951

DÜNYADA VAN

Kim demiş Vana şehir diye? Adı çıkmış Vanın. Ben şehirdir diyemiyorum, inadımdan mı? inanın ki değil- Van, şehir değil de ondan. Van dağınık, koskocaman bir köydür. Yirmi otuz doğu köyünü bir araya getiriniz, oldu işte size Van!

Kendimi çok kandırmaya çalıştım çok uğraştım, elimden geleni yaptım da, şu Vana bir türlü şehir diyemedim. Olmuyor, insan kendi kendini aldatamıyor. Köy olsun... Bir yer köye benzerse kötü mü olur? Bence olmaz. Van da kötü, çirkin bir yer değil. Gördüğüm yerler arasında Van kadar hiç bir yeri sevemedim, insanı sarıveren, kucaklayan bir sıcaklığı var Vanın. Toprağı taşı sıcak, insanları sıcak, insanları kardeş... Otur bir kahveye, tanısınlar tanımasınlar merhaba diyorlar, kırk yıllık ahbabmış gibi hal hatır soruyorlar. Misafirlikte de yok Vanın eşi. Van, çok taüi.

Köy dedim de...

Minaresiz şehir olur mu? Vanda bir tek minare bile göremezsiniz. Camiler bile toprak dam.

Çok erkenden de sığır böğürtüleriyle uyamyorsunuz. Bir çobanın, önünde bir bölük sığır. Bir de bakıyorsunuz, Vamn en büyük caddesi Şerefiyeden geçip gidiyor. Her Allanın günü bu böyle.

Sonra yüklü öküzler, soyulmuş kavak yüklü katar katar

olmuş kağnılar Şerefiyeden geçip gidiyorlar. Pazar yerinde kavakları satacaklar. Burada kereste o kadar pahalı ki, adam Van-da doğru dürüst bir ev göremeyişine hak veriyor.

Erkenden çıkın Vanı gezmeye. Bu şehri öğrenmek, tanımak mı istiyorsunuz sabahı kaçırmayacaksınız, ille sabah...Şehir sabahleyin soyunmuştur, çırılçıplaktır. Vanda sabahleyin her evin önünü, evin önü sokaksa sokağı, caddeyse caddeyi bir kadının süpürdüğünü göreceksinizdir. Hani, herkes evinin önünü süpürürse, bütün şehir temiz olacaktır, sözü var ya işte bu lâf tatbik yerini burada bulmuş. Cümle evlerin önü süpürülmüş, sulanmış, tertemizdir. Ya böyle yapmayıp her işi belediveye bıraksalardı geçilmezdi Van sokaklarından. Geçilmezdi tozdan topraktan. Neden mi? Size söyleyeyim. Vana benzer şehir dünyada göremezsiniz de ondan. Vanda yer toprak, gök toprak. Evler toprak dam...Bahçe duvarları, avlu duvarları topraktan. Çit arama, taş duvar arama, parmaklık arama, tel arama... Safi toprak. Caddeler toprak, sokaklar toprak!

Çok geniş bir cadde olan Şerefiye caddesi bile ancak yarı-yarıya parke döşeli. Birkaç resmî yapı dışarı, bütün şehir topraktan.

Evlerin çoğu tek katlı ve alçacık. Kenarlara doğru damların yüksekliği bir metreye iniyor. Damların üstünde koyun,, keçi yavrularını oynaşırken gördüm.

Bu kerpiç dünyasının kendine mahsus bir de mimarisi var. Bunca yıl kerpiç evler üzerinde durulmuş, özelliği olan bir mimarisi de mi olmasın? Gerçekten çok güzelleri var bu kerpiç evlerin.

Vana gelmeyenlerin, Van hakkında bilgileri az olanların çoğu, onu gölün kıyısında sanır. Bana da öyle geliyordu. Van, göle tam yedi buçuk kilometre uzaklıktadır. Vanla, göl arasında Koca Evliya Çelebinin de dediği gibi, çökmüş bir deve gibi duran Van kalesi vardır. Van Kalesi, Kraliçe Semiramisin kalesidir. Bu kaleyi kurmuş derler. Bir de efsanesi vardır onun üstüne.

Eski Van şehri de bu kalenin dibindedir. Eski Van şehri Birinci Dünya Savaşma kadar meskûnmuş. Vanlılar hicretten dönünce, burasını yakılmış yıkılmış bulmuşlar, bir daha da orada oturmayıp, şehri şimdiki yerine, yukarı doğru çekmişler.

Eski Van, yan bellerine kadar yıkılmış minareleri, kubbeleri sökülmüş camileri, birer toprak yığını, birer tepecik olmuş evleriyle, kalenin dibinde bomboş, ıpıssız uzanmış duruyor. Şehir harabesi görmek isteyen, burasını görsün. Bacalardaki isler bile silinmemiş. Bir de kalenin üstüne bir minare yapmışlar, onun da yarısı yıkılmış. Uzaktan fabrika bacası gibi gözüküyor. Burçları kerpiçten kale gördünüz mü? Kerpiç kale olur mu? Van kalesinin bir burcu kerpiçten. Daha sapasağlam duruyor.

Vanm bir kısmı da son depremde yıkılmış. Bir mahallesi var, o da eski Van gibi, ona da «Harabe mahalle» diyorlar.

Şerefiye caddesinin arkası pazar yeri. Gez dolaş Vanı, nereye gidersen bit, gelip geleceğin yer pazar yeridir. Şehrin daha kalabalık yeri yok. En kalabalık zamanında Van çarşısının bir ucundan gir, insanları saya saya öbür ucundan çık. Büyütmüş değilim işi. Van bu kadar işte.

Tek canlılık, tek hareket merkezi pazar yeridir. Geniş,, tiftikli nakış pantolonlu, üstü yün örme, altı kendir ayakkabılı köylü erkekleri, başları «kofbli, bol, üstüste fistanlar giymiş, inanılmayacak kadar çok cıncık boncuk takmış, burunları hı-rızmalı köylü kadınları alış veriş ederken seyredeceksinizdir..

Bir yanda yüklü öküzler, kağnılar eşekler bekleşiyordur-Bir yandan da iki nalbant öküz, manda nallıyordur. Bir manda nallanırken başında durdum. Birkaç adam mandanın başına, beline ipler bağlayarak hayvanı yıktılar. Koca hayvan gürültüyle yere düştü. Sonra nalbant dört ayağının arasına bir ağaç uzatıp, dört ayağı da iyicene bağladı. Yan yatırdılar. Nalları çakmaya başladı nalbant.

Kadınlar pazar yerinde, hayvanların taze pisliklerini topluyorlar. Çok gayretli bir kadın gördüm. Öküz, eşek, inek pis-

liklerini yere düşürmüyor. Pazar yerinin ortasına koca bir öbek yapmış.

Van ıpıssız, Van bomboş ama, pazaryeri kaynaşıyor. Vana gelip, Vanda gezip de Van kedisinden söz açmamak olur mu? Ne derler adama? Bunca ünü var bu kedilerin. Ben de soruşturdum bu kediler ne âlemde, diye. Kimisi, artık bu kedilere kıymet vermiyorlar, nesil tükenmek üzeredir, dedi. Kimisi de, kedi gayet bol, hemen hemen her evde bir tane bulunur, dedi. Sonuncular doğru çıktı. Her evde kedi var.

Bu kediler büyücek, sütbeyazdır. Yumuluverdiler mi bir pamuk yığınıdır sanıyorsunuz. Öylesine apak. Sonra, ba kedilerin en büyük özellikleri gözlerinde-Gözlerden biri mavi, öteki sandır. Bazılannın gözlerinde ise türlü türlü renkler bir araday-mış. Ben böylesini görmedim. Yalnız, bir kedinin gözlerinden biri mavi, ötekinin sarı olduğuna tanıklık edebilirim. Gözlerimle gördüm. Taşıt güçlüğü olmasa, her isteyen, Bir Van kedisi -edinebilir. Sonra, Vanlılar bu kedileri parayla da satmıyorlar. Dostlara hediye.

Batıda Yeşil Bursaysa, doğuda da Yeşil Van... Yalan değil, «Yeşil Van». Her evin bir bahçesi var. Bahçesizi yok bu yerin. Her ev de birer inek besliyor. Koyunları olan evler de var. Şehrin yarısından çoğu da ekip biçiyor. Şehir öylesine geniş tutulmuş ki Ekrek dağı ile göl arasını kaplamış gitmiş, iki bin kilometre kare diyorlar- On beş

bin nüfus için çok değil mi? Üstü namnı namnı karlı Ekrek dağı, altı belki de dünyanın en güzel suyu, Van gölü. Tabiat vermiş vereceğini. Havasının üstüne hava, suyunun üstüne su yok. Vanda duyulan her ses, biraz da, su şırıltısıdır. Bir zamanlar, dünyada Van... sözü muhakkak ki boşuna değilmiş. Çalışılırsa şimdi de doğru olabilir. Ama nerede Van, nerede boz beygir? Van yıkılmış da yapılmamış. Bu gidişle yapılmayacağa da benziyor. Vardılar kadar şehirleriyle ilgisiz insanlar hiç bir yerde göremezsiniz. Bundan dolayıdır ki, Van, Van olamayacaktır. Bahtsız diyar.

Şu güzel Vana acıdım, Vana yüreğim yandı doğrusu. 7.6.1951

VANA ÜNİVERSİTE

Şu doğu gezisine çıkışım bir işe yaradı doğrusu. Van Üniversitesinin yapılacağı yeri buldum. Az iş mi? Bir gazeteci için bundan daha enteresan, bundan daha faydalı iş olur mu? Bu hizmetim gerçekten övülmeye değer. Yardımım dokundu millete, hükümete; kimbilir, şu yer işinin tesbiti için kaç heyet gelir giderdi Vana. Şimdi gelip görecekler, Van üniversitesi için bundan daha iyisini bulamayıp, münasiptir, evlâ yerdir, bravo şu gazeteciye, doğrusu turnayı gözünden vurmuş diyecekler. Bir iş yapmanın, bir başarının mutluluğu içindeyim.

Yer işine gelince: Van Kalesiyle iskele arasındaki düzlük... Bir üniversite için biçilmiş kaftan.

Fakültelerin yerini de tesbit ettim kendi aklımca... Bu işlerin uzmanı değilim, ama, akıl var, izan var, değil mi efendim? Görünen köy klavuz ister mi? Bakın nasıl, tşe Edebiyat Fakültesinden başladım. Dil - Tarih ve Coğrafya Fakültesinin stilinde olur bu yapı... Şöyle, Van kalesinin yanına, kalenin yamna, gölün kıyısına bir dağ haşmetiyle oturur. Ankarada pek öyle gösteremediğine bakmayın bu yapının. Dört yam kalabalık, dört bir yanı yapı da onun için heybetinden kaybediyor orada. Bir de bu düz ovada seyreyleyin onu!

Kitaplığı da tüm kalenin dibine kurarım. Doldururum içini nadide kitaplarla... O gayretli adamın bütün çabasına rağmen, millî kitaplığı bir türlü tamamlayamadığımıza bakmayın. Burası Van üniversitesi! Yeni bir üniversite kuruyoruz, değmez mi? Millî kitaplık bir gün nasıl olsa kurulur. O da mı iş ?

Sonra, efendim, Tıp Fakültesini, Edebiyat Fakültesinin doğusuna, tam karşısına yerleştiririm. Laboratuarlar, klinikler

pırıl pırıl... Sonra, hukuku, iktisadı, öteki fakülteleri yerli yerince oturturum şu canım düzlüğe... Ardı Van şehri ve ala karlı Ekrek dağı, önü Van gölü, yanı kale... Bir üniversite için, söyleyin, bundan daha iyi yer olur mu?

Üniversite yapıldı bitti mi, gelsin, Erzurumun, Karsın, Muşun, Bitlisin, cümle Doğu Anadolunun, Orta Anadplunun tığ gibi delikanlıları! Gelsinler, feyiz alsınlar, ışık alsınlar... Komşu memleketlerin çocukları da gelecekler tabiî... Iraktan, Irandan, Pakistandan, Suriyeden gelecekler. Dünya çapında şöhret yapmış yerli, yabancı profesörleri, yeni yeni kıyafetleriyle Van Üniversitesinin içinde görür gibi oluyorum. Van Üniversitesi kaynaşıyor, her renk, her cins türlü türlü öğrenci.

Uzun ömürlü olası Yahya Kemal: «İnsan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar» diyor. Belki...

Şaka bir yana tutturmuşlar bir Van Üniversitesi... Doğrudur diyelim Vana bir üniversite gerekir diyelim. Üç üniversite çok mu şu kadar geniş Türkiye için! Az bile. Dört tane olsa gene az. Doğu için bir üniversite şarttır Doğuda Üniversite için en münasip yer de Vandır. Ama insaflı olalım. Dağ basma üniversite yapılır mı? Bir yere üniversite kurulabilmesi için, bir takım şartların, bir takım zaruretlerin olması gerekir. Doğuda var mı bunlar?

Van iline bağlı 600 köy var. Bu 600 köyün ancak 60 tanesinde ilkokul var. Bu ilkokullara da okul denemez. Çocuklar eski zamanlardaki gibi bağdaş kurup oturuyorlar yere. Aşağı yukarı, öteki doğu illerinin de durumu böyle-

Van Lisesinin, orta, lise olmak üzere 300 öğrencisi var. Lise, eski bir ilkokulla, zelzele barakalarında öğrenim yapıyor. Yeni bir lise binası yapılmış ya, kimbilir ne zaman açılır.

İşin bu tarafım bırakalım. Nur içinde yatsın Emrullah Efendi. Devrimizde ona taş çıkartanlar var.

En önemlisi yol yok. Öğrenci ne ile gelsin? Profesör ne ile gelsin? Posta bile zor zar çalışabiliyor. Bunlar Vana gelmek için kanat mı bağlasınlar? Neredesin Hezarfen?

Sonra Van şehrinin içme suyu yok. Doğru dürüst elektriği yok. Kanalizasyonu, oturacak evi yok. Ne kadar idealist olursa olsun hangi ilim adamını oturtabilirsiniz burada? Bir gazete bile eline ayda bir geçerse...

Bütün bunları, Vana Üniversite açılmasını isteyen, bunu kendilerine iş edinmiş Vanlı aydınlara söyledim. Doğru buldular sözlerimi. Yalnız, Vana Üniversite açılırsa, hükümet bütün bunları yaptırmak zorunda kalır, dediler. Denize düşen... Bunlar da üniversite hayaline sarılmışlar- Cümle umutları kırılmış da ondan imdat umuyorlar.

Üniversite yaptırmak isteyen hükümet hüsnüniyet sahibiyse, Üniversite için gereken şartları hazırlasın. Atatürk doğuya bir üniversitenin yapılmasını istediği zaman daha önceden, gereken şartları da hazırlayacaktı elbet.

Korkum şu, getirip dökecekler bu fukara milletin birkaç milyonunu benim gösterdiğim düzlüğe... Yarım kalacak, heder olacak. Dolaşın Türkiyeyi, nice yarım kalmış, nice faydasız işle karşılaşacaksınızdır. Eğer emekler böyle heder edilmemiş bulunsaydı, Türkiye böyle bir Türkiye daha olurdu.

Ben bilirim, yapacaklar bu işi, Vana bir üniversite temeli atacaklar. Bundan gayrisi olamaz. Kim yazarsa yazsın ne söylenirse söylensin, ille Vana üniversite olacak! Olsun.

Ama bundan önce etmeyin, eylemeyin hepsinden geçtik, hiç olmazsa Vana yol yaptırılsın.

17.6.1951

36

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

DÜNYADA VAN

37

VAN GÖLÜ DEĞİL, VAN DENtZt

Kamyon, Rahvadan gün batıya sapınca dumanlar içinde uzanan bir mavilik gözüktü. Yanımdakine:

— Van gölü işte, dedim.

— Yok, dedi, Muş ovasıdır o gözüken.

Kamyon, üstündekileri bu ovadaki bir köye indirdi. İlk doğu köyünü burada görüyorum. Allah encamımızı hayra tebdil eylesin! On beş tane irice köstebek yuvası görülüyor. Bir de taşları devrilmiş, biçimsiz taşları yana yatmış bir mezarlık. Başka hiç mi hiç bir şey arama. Geniş Muş ovasının ıssızlığında. .. Bu kadar. Daha

ne olsun.

ikindi üstü Tatvana geldik. Tatvan Tatvan derlerdi de... Burası da yıkık, burası da harabe... Doğuda bundan gayri ne görebilirsiniz ki...

Bir oteli var, tek katlı. Adı da HALK Oteli. Alçacık toprak dam. Kuru toprağa bir iki iğri büğrü tahta karyola h muşlar, bir iki de yırtık yorgan... Turist için bire bir!

Tatvanda kalmadım. Gölün kıyısı sıra yürüyerek «Tuğ»a geldim. Tatvanla Tuğ arası yarım saat çekiyor. Van gölü işletmesi burada imiş. Hiç beklemezdim. Düşüme girse hayra yor-mazdım. Bu harabe doğuda? Olur iş mi? Kim akıl etmiş, kim yapmış bu işleri? Eli nurlansın. Demek çalışılırsa, doğuda bir şeyler yapılabilirmiş. Şu Tuğ dedikleri yer adamın yüreğine su serpiyor, sevindiriyor adamı, işletmeye kemerli büyük bir cümle kapıdan giriliyor. Bu kocaman kemerli kapıyı orta yere, sipsivri neden dikmişler acaba? Ne yanı. var, ne yönü, tam Nns-reddin Hocanın türbesi... Kimbilir, belki de bir hikmeti vardır.

ermez ki şu bizim hükümet adamlarımızın işlerine. Bu ta-

afer cüsseli, üzerinde «DDY. Van Gölü işletmesi» kapı ni-

^ acaba? Paraları mı artmış? Harcıyacak başka yer mi yoktu

sanki?-- . ..

Geniş caddeler, tertemiz. Ağaç da dikeli- Sıra sıra, güzel,

eni memur evleri... Sonra gene modern tertemiz, ucuz bir otel Böyle bir oteli hemen hiç bir doğu şehrinde bulamazsınız. Tuttuğun altın olsun derler ya, devlet buraya parmağının ucuyla dokunuvermiş. Tuğ, modern bir şehircik.

Tuğdan, gemiye erkenden bindik. Geminin adı Tatvan. Gölde iki gemi çalışıyor. Ötekinin adı da Bitlis. Tatvan, Bitlis-ten daha büyük, daha güzel, küçücük, minnacık, şirin bir gemi.

Van gölünü yarıladık. Van gölü görülmeye, anlatılmaya değer. Ama nasıl anlatırsın? Nasıl anlatılır?

Gölün dört bir yanını dağlar çevirmiş. Karlık dağlar, ulu dağlar, çırılçıplak, yeşil, ince, yumuşak bir halıya bürünmüş dağlar.

Van gölü. Van gölü değil, Van denizi -öylesine geniş ki denizden başkası yakışmaz. Zaten Vanlılar da deniz diyorlar-gümüş tasta bir sudur. Kenarları oya oya işlenmiş bir gümüş tas.

Dünyada hiç bir göl, hiç bir deniz, hiç bir su Van gölünün maviliğinde olamaz. Masmavi... Deli eden bir mavilik. Ne gökyüzünde vardır öyle mavi, ne de başka bir yerde. Bir tek mavi uyar bu maviye, Diyarbakır ovasındaki çiçeklerin mavisi. Bir de bir camı kırıp kesitine bakın, işte o mavi.

Günün her saatinde başka başka, türlü türlü renge giriyor göl. Bir bakıyorsunuz bir yer morumsu, yer yer koyu mavi, yer yer de bozarı veriyor. Bir yer yeşil... Sonra gün batarken de iş başkalaşıyor. Bir al ışık giriyor batısından gölün, şimşek gibi kayarak öte taraftan çıkıyor. Bu al ışık oyunu, gün iyicene batana dek sürüp gidiyor. Renklerin türlüsü... Saymakla bitmez kı-. Renkler oynaşıyor, renklerin cümbüşü var Van gölünde...

Van gölü pırıltı içinde. Gölün şavkı dağlara vurmuş. Dağlar ışığa batmış, cümle dağlar ışıltı içinde... Beri yanından bakınca, öte yanında ne var ne yok görecekmişsin gibi aydınlık dağlar. Dağlar billurdan... Dağlar apaydınlık. îşte bu işi yapan Van gölüdür. Böyle dağlar olur mu? Dağlar biraz heybetli, biraz karanlıktır.

Bir Süphandağı var gölün üstünde, uçsuz bucaksız, apak bir dağ. Nereye gidersen git, ne kadar uzaklaşırsan uzaklaş, dağ yanında, dağ tependeymiş gibi duruyor.

O gün sabahtan Tuğdan çıktık da ancak gün batımma vara vara Ercişe varabildik. Van gölündeki gemiler beş, çok çok, altı mil yapıyorlar. Sürat asrındayız. Elin adamı tepkili uçak icad etmiş bize ne? Bu kuru yer kaplumbağası süratindeki gemiler yeter de artar bile. Bulmuşlar da bunuyorlar diye, buna derler işte- Ya şu Van gölüne tek gemi bile sokmasalardı. Kim ne derdi?

Sonra efendim, işin acı tarafı, şu bizim Tatvan gemisi dopdolu, îğne atsan yere düşmez öylesine dolu. Tatvan gemisi, yük gemisidir, affedersiniz hayvan gemisidir, insan gemisidir. Koyunlar inekler, öküzler, atlar, eşekler, insanlar cümlesi bir aradadır. Koyun koyuna, alt alta, üst üste seyahat ediyorlar. Sığır gübresi, pislik... Kokudan geçilmiyor.

Ernis iskelesinden birkaç hasta bindirdiler Bitlis gemisine. Tatvan gemisi, bu Bitlis gemisinin yanında zemzemle yıkanmış kalır. Bu Bitlis öylesine berbat. Hastalardan biri çığırıp duruyordu. Kemik veremiymiş. Bu hastalar kirli yataklarının altında, hayvanların pisliği içinde, hayvan ayakları altında Vana kadar gittiler.

Gemide bir kadınla konuştum. Şirin dilli bir ihtiyarcık' İneğinin yularına sıkı sıkıya sarılmış, ayaklarının da dibine oturmuştu.

— Teyze, dedim, bağlasana şu ineği şuraya.

— Bağlamirem, dedi.

Sonra ayağa kalktı, ineğin boynuna sarıldı. Bir şeyler söy-,. gana da ters ters baktı. Garezine olacak:

Men, dedi, gurban olurem hokumımıze. Goymedi ineğimi enbere. Verdi benim yanime.

iste yürekler acısı olan budur. îşte milletçek belimizi büken budur!

Bir milletin halkı, köyünde, evinde, -ki hükümet ona da müsaade etmeyecektir tabiî- hangi şartlar içinde yaşarsa yaşasın, evinde hayvanı ile birlikte yatsın aç kalsın, ne dereceye inerse insin, hükümet kendi vasıtaları ile insanoğlunu hayvan seviyesine indiremez. Olamayacak olan budur. Ayıp olan budur. Hiç bir teşekkül, hiç bir insan bunu yapmaya cesaret edememelidir. İnsan oğlunun, insan olarak bir haysiyeti vardır.

Bu neyse ne, beterin beteri var: Van gölündeki hiç bir iskelede bekleme salonu, bekleme yeri, dulda, duldanacak bir köşe yok. Şöyle gözünüzün önüne getiriniz bir kış gününü, bora, kar, fırtına karı döndürüyor. Birkaç da büzülmüş, donmuş adam, belki yanlarında ufacık ufacık çocuklar da var, bizim anlı şanlı Bitlis gemisini bekliyor. Beğendiniz mi?

Hiç bir iskelede fener yok. iskeleler bozuk bozuk. Eğer Nuh Hazretleri gemileri için iskeleler yaptırmışsa, bu iskeleler mutlaka ondan kalmadır.

Van gölünün bir yanından çıkınca, şu gemilerle, ancak üç günde geri geliniyor eski yere. Sonra haftada bir sefer gemi kalkıyor. Bir yere geldim, gemiyi de bir seferlik kaçırdım- On-on beş gün bekle işin yoksa, işte bu on beş gün bekleme benim başıma geldi, iskeleden iskeleye, hiç olmazsa iki günde bir, işletilemez mi bu gemiler? Bunca müşteri var.

Ulaştırma Bakanına selâm ederim, hürmetlerimi sunarım. Diplomam da yok ya, kusuruma kalmasınlar. Van gölü için yapılacak işler kolay işlerdir. Çok para da istemez. Azıcık himmet buyuruverirlerse. iki büyücek gemi daha... Oldu bitti, kendileri bilirler...

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

Akdamar adında bir gemiyi, eski bir gemi, tamir edilirken gördüm. Îyi, has ama, gene o eski, kırk yıllık motorunu taka-caklarmış. Uç milden fazla yapmaz diyorlar, bu motor. Tatvan ve Bitlis gemilerinin ne günahı var? Hiç olmazsa onlar beş altı mil yapıyorlar. Yazık değil mi şu milletin' parasına böyle boşu boşuna zayi ediyorlar. Günah değil mi?

Van gölü, dünyanın en mavi, en pırıl pırıl suyu, Van gölü ışıltı içinde ama... Gelgeldim...

27.6.1951

DÜNYADA VAIN

BİR

MAHPUSANE

İşin kolayını bulduk. Varım içini gez, pazar yerine gel, şehrin dışına çık, konuş insanlarla. Dostluk, ahbaplık, kardeşlik bir merhabadır. Bir a merhaba» dedin mi, tamam. Ne sorarsan sor O sana derdini döksün, sen ona içini aç. Ayrılırken de seni unutmayacağına yemin etsin, sen onu unutmayacağına söz ver. Bu Vanın insanları böyle işte.

Büyük bir yol var, Ekrek dağımn ötelerinden gelir. Her gün bu yoldan köylere doğru açılıyorum. Yolda selâmlaşıyoruz, yolda ahbap oluyoruz. Evlere davet olunuyorum-

Vana geldiğimin üçüncü günüdür. Gene bu yoldayım. Karşımdan yüklü öküzlerle köylüler geliyorlar. Öküzlere soyulmuş kavak yüklemişler. Bir ikisinde de teneke var. Bir öküzün üstüne de yirmi yirmi bir yaşlarında bir delikanlı binili. Merhaba-I aşıyoruz, hal hatır sorup, kokuşuyoruz.

Bir ara, öküze binili delikanlıya soruyorum:

— Günah değil mi, diyorum, yazık değil mi? Hemen öküzden iniyor. Yüzüme bakmadan:

— Çok uzaklardan gelmişem ağam, yorulmişem.

— Öyle ise neden indin öküzden? diyorum. Yüzü ateş gibi oluyor, başı yerde.

— Ayıptır, diyor.

İçimden kör olsun zaruretler, kahrolsun yokluk kahrolsun, düşüncesi geçiyor-

Burada öküze yük vurmak günah sayılmıyor da binmek günah ve ayıp sayılıyor. Sayılıyor ama öküze binmeyen de yok. Herkes biniyor da, Vana girerken iniyorlar.

Başka bir gün yine aynı yoldayım. Ekrek dağının karları

ışılıyor. Karşımdan iki atlı geliyor. Atlılar kadın. Geniş etekle-leri atların sağrılarım, kuyruklarını örtmüş. Kadınlar atların üstünde, ağıt söyleyip çığırıyorlar. Biri durup, biri söylüyor. Bir; durup, biri... Yanımdan hızla geçtiler. Beni bir meraktır sardı. Arkalan sıra geri döndüm. Boyuna ağlayıp söylüyor atlılar. Ama benden uzaklaştılar. Şehirden önleri öküzlü iki kişi çıktı. Atlıların önüne gelince durup konuştular. Atlılar ağlamayı kesti. Atlılar ağlayarak ayrıldılar.

Şehirden gelen yolculara sordum:

— Neden ağlıyor, dedim, bunlar? Birisi:

— Gardaş dedi, bunin gocasi vurmiş bir adami, girmiştir ¦mapusaneye.. Ağlir onin için.

— Neden vurmuş adamı?

— Herkes diyri başge başge sen inanme... Yalandırlar hepsini... Döğüş terle doğuştur.

Bütün Van bomboş. Ekilmiş yer yok, diyecek kadar top-Tak ekilmemiş. Burası da mı tarla kavgası? Olur şey değil?

Dolaş gel pazar yerine. Dolaştım geldim. Üst yanda buğdayı ceç etmişler. Buğday satılan yer esas pazar yerinden ayrı. Orası ıssız.

Beride, öküzler, mandalar rahatça uzanmışlar geviş getiriyorlar. Yüklerini üzerinde. Bir kadın, bir çocuk bekliyor öküzlerin, kağnıların başını. Erkekler alışverişte. Kadınlar, ayak bileklerine renkli boncuklar dizmişler.. Bunlara «Halhal» diyorlar.

Ortada hayvan pisliklerini öbek öbek yığmış kadınla konuşuyorum.

— Ne yapacaksın bunları?

Kadın şaşırıyor. Sonra da kızarıyor.

— Senge ne? Toplirem men toplirem. Sen muhdersen? Pazar yerindeki pislik cabadan toplanıyor, cümle evlerin

<önü her sabah, her akşam süpürülüp sulanıyor tertemiz. Bu ka-

ardınıcısı olur da, Van Belediyesinin sırtı yere gelir mi hiç? Bir ^,2 çocuğu bir koyunun yanına oturup boynuna sarıl-Baba da eli belinde, asker ceketi giyili, yanda öylecene duruyor.

Babaya:

__. Satacak mısın? dedim.

_— Satmişem, dedi.

_— Kız, dedim, boynuna sarılmış!

__ Goyin onindir, dedi. Gayri gidir.

—. Bak, dedim, boynuna sarılmış.

— Ağlir ağlir durir, dedi. __ Niçin sattın? dedim.

__ Un gelmemiş, dedi, ekmek yokdir.

__ Sizler ekmez misiniz?

— Ekmişiz ama, az gelmiştir.

— Başka yok mu?

__iki goyin daha vardir çok şükür. Guri galmamişiz.

— Kız ağlar, dedim.

— Ağlasin, dedi.

Kız da koyunun boynuna sıkı sıkıya sarılmıştı. Ötede beş altı koyunun başında bir adam duruyordu. Geri dönüp demin konuştuğum adama sordum:

— Bu niçin satıyor, dedim.

— Onlar heç ekmiler. Goyin satirler buğda alirler. Pazar yerinde pazarlık devam ediyordu.

Akşam üstüdür. Çarşıda kimsecikler kalmamış. Dükkânların çoğu örtülmüştür. Gene o bol, her parçasına bir insan sığacak kadar geniş olan nakışlı pantolonlardan giymişti. Pantolonu eskiydi- Yukarısında da yırtık bir caket vardı. Yüzü incecik, uzun, zayıftı. Yüzü ayva tüylüydü. Yanına vardım.

— Merhaba, dedim, ne geziyorsun?

— Merhaba, dedi, ben Türkçe bilmiyorum.

Elinde paralar vardı. Bakıp duruyordu paralara. Sonra, avcunu bana doğru uzattı.

— Bunlar kaç kuruştur? dedi. Saydım otuz iki kuruş.

Söyledim.

— Bana, dedi, şeker al bunlarla.

Bir dükkâna götürdüm. Sandıklarda şekerlemeler vardı. Hani, o boyalı, nakışlı şekerlemeler var ya, onlardan beğendi. Alıp beraber çıktık.

Dedim ki:

— Kardeşim, niçin geldin Vana?

— Hastayım, dedi. Burada «Tuhtur» adında bir adanı varmış, onu arıyorum.

Yüzüne baktım. Allah bilir ya, bunun derdi ince hastalık.

Düşündüm, Vana üniversite açalım mı diye bu delikanlıya sorsam mı ola?

Bu delikanlıyı Vanda tanıştığım bir öğretmen arkadaşa söyledim. Zaten doluymuş.

Boşandı:

— Bu da mesele mi? dedi, bu da mı? Kara kışın zehir gibi ayazında burada insanlar yalnayak kara basarlar, iş yok, güç yok. Ne iş görsünler. Altı ay bomboş.

Sonra:

— Van, dedi, Van bir mapushanedir, üç ayda bir, bir gazete yüzü görmediğimiz olur. Hasret kalırım dünyaya. Güya koyun memleketi burası- Git kasaba, al bir kilo et, vur duvara, yapışır. Sakız gibi.. Kışın Rahva yokuşunu kar basar. Ne giden, ne gelen... Gelirken gördüğünüz o Rahva düzünde telgraf direklerinin tepesine basa basa yürürsünüz. İşte böyle... Sebze yüzü göremezsiniz. Ağustosta domates. Ye de iflah ol. Bazı günler okuldan eve gidilmez. Gece kahveden gelirken kurtlar gelir önünüze. Şehir kurtlarla dolar. Kurtlar mahallelerden köpekleri kaçırırlar. Doğu batı yok, yurt bir bütündür, diyorlar. Bunu diyenler gelsinler- Vanda bir yıl yaşasınlar da öyle desinler o sözleri-

mahpushanelikten kurtarıldığı, yani Vana yol yapıldığı za- doğu batı farkı aradan kalkacaktır, dedi. 'öğretmen arkadaşın hakkı var. Van, mahpushanelikten kurtarılmalı. Vanın derdi çok ya, yol birincisi.

30.6.1951

46

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

DÜNYADA VAN

47

DOĞU İLLERİNDEN KÜÇÜK NOTLAR

SARIKLILAR

Köylere gitmek için Ernis iskelesine çıktım. Gemi Bitlis gemisiydi, iskelenin başı bir kalabalık ki. Kiminin yolcusu var onu uğurluyor. Kimisinin yolcusu gelecek, onu bekliyor. Kimisi de yolcu.. Daha çoğu da seyre gelmiş.

Kalabalığın içinde, bir araya gelmiş, on, on beş kişi çarptı gözüme. Şaşırdım. Bu sakallı kişilerin cümlesi de sarıklı. Öyle eskisi gibi abani, beyaz sarıklar değil; yeni bir çeşit sarıklar bunlar da... Bir kısmı yeşil. Şapkalarının siperini koparıp atmış bazısı, şapkanın üstüne sarık sarmış. Bazıları da kendi örmeleri külahların üstlerine bağlamışlar. Yazık, fes bulamamışlar! Ama ne zararı var! Külahların üzerine

bağlamışlar ya... Sarık sarıktır.

Yanımdaki, Ernis köyünden olan bir kişi, bunlara yaklaşıp soruyor;

— Bu ne hal, diyor, sofiler? Hükümet görmesin!

— Sağ olsun Demirgurotumuz, sağ olsun, diyorlar. Sağ olsun!

Şu doğuda, yolda belde, kime rastgeldimse, hangi köylüyü gördümse şapkasız. Çoğunda sarık, bir kısmında da kendi ördükleri külahlar var.

ŞEYHİN SÜRÜSÜ

Epeyce kaldığım Ernis köyünde, bir gün baktım ki, köylüler koyun alıyorlar. Satacak yerde alıyorlar. Burada köylülerin

hemen hemen tek satış metaları koyundur da...

Birisine,

yahu, dedim, siz satacağınız yerde, koyun alıyorsunuz?-

Böyle iş olur mu? Kelepir mi yoksa?

—' Yok, dediler, Şeyhin sürüsü...

iş anlaşıldı. Buradaki şeyhler, yılda birkaç kere müritlerini: ziyarete çıkıyorlar. Müritleri de, karınca kaderince, şeyhe birer koyuncuk veriyorlar. Şeyh de bir bölgede topladığı' koyunları, başka bir bölgede satıyor.

'__Şeyh, dedim, şeyh olan şeyh alır mı bu kadar fakir insanların mallarını?

itiraz ettiler:

__ Almasın da ne yapsın? Günde üçyüz kişi iniyor Şeyhin

tekkesine; yemek yiyorlar. Sonra, Şeyh bu paraların hepsini yemez ki, muhtaçlara da dağıtır.

Şeyhin sürüsü köyden köye büyüyor.

Ağa Han aklıma geldi.

OKULA GIRMIYEN HOCA

Diyarbakır köylüklerini gezerken, bir eğitmenle tanıştım.. Okur yazarlığı ve türkçeyi askerde öğrenmiş. Beş vakit namazlı bir zat. inanılmayacak kadar olgun, ileri fikirli. Atatürk inkılâplarının candan adamı-

— Ah Atatürk, diyor da, başka bir şey demiyor.

O anlattı:

Bir gün köylüler, toplu bir halde, bir yere giderlerken, şu eğitmeni de bir ziyaret edelim, diyorlar, içlerinde bir de hoca var.

Hoca:

¦— Girmeyin, diyor, okulun içine. Girmeyin, hâşâ gâvur olursunuz. Sümme hâşâ...

Boşuna değilmiş, şu doğuya okul yapılmadığı. Hocaların,, «önlü hoş olsun.

ZİYARETLER

Bitliste olsun, Vanda olsun, yollara dökülmüş kadınlı, erkekli köylüler gördüm. Hiç birini kaçırmadım, gördüklerimin hepsiyle konuştum.

— Nereden böyle? diyorum.

— Ziyaretten, Veysel Karanî'den...

— Nereden?

— Ziyaretten...

Veysel Karanı, Bitlisle Kurtalan arasında ünlü bir ziyaret...

Başı ağrıyan ziyarete, başı sıkışan ziyarete, doktor bilmiyor-; 1ar, hastalar ziyarete... Her derdin devası ziyaret...

Hasta deyince aklıma geldi- Ernis köyünden, Van Hastanesine bir köylü götürdüm. Kemik veremi imiş. Daha önce hastanede ayağını kesecek olmuşlar.

Operatör:

— Bundan gayri çare yok, demiş.

Hasta, ayağım kestirmeye razı olmamış. Bitlisteki Şeyhe gitmiş.

— Şeyhim senden imdat. Şeyh, akıllı bir Şeyh olacak:

— Doktora, demiş, benim elimden birşey gelmez. Hastayı götürdüm. Vanın o pis, toprak dam hastanesinde

yatak yok. Zor , güç, hatır belâsı adamı ikinci sefer hastaneye kabul ettirebildik.

Her yol ayırımında, her tepe başında bir ziyaret...

Allah selâmet versin.

ÜÇ TAŞ

Buralardaki, baş yemin, üç taş yeminidir. Bu yemini, burada, kimse yalan yere edemiyor.

Yeminin şekli şöyle: Yemin verdiren kimse yemin edecek olanın eline üç tane taş veriyor-

__At bunları, diyor.

Bu taşlan, eğer yalan yere atarsa adam, karısı üçten doku-bos oluyor. Karısı o adamla yatmıyor. Çekip gidiyor, gidece-- er" Bu sebepten de kimse yalan yere yemini edemiyor. Birini gösterdiler:

__ Bunu, dediler, bu namussuzu görüyor musun? Yalan vere üç taş atmıştır. Daha gezer adamım deyi dünyada. Kimse konuşmaz onunla.

Lanetleme...

Mahkemeler, karakollar da bellemişler bu Üç Taş yeminini, basları sıkıştı mı veriyorlar üç tane taşı köylüler m ellerine... Söylesinler bakalım, yalanı, yiğıtseler... Her şey olur da bu olamaz.

EVLENME

Zor olan işte budur. Doğuda bundan zor iş yok. Bir kız, isters; en çirkin, en fakir

olsun, fiatı iki binden aşağı değildir. Getirirsin iki bin, alırsın... kızı! Zengin kızlarının fiatı otuz bine kadar yükseliyor. Son zamanlarda kızları kamyonla değiştiriyorlar. Bir kamyona bir kız... Kızların sayesinde makineleşiyo-ruz-

Sonra, yetmişlik, seksenlik ihtiyarların onbeşinde, gül gibi kanlan var. Kim ne karışır, parasını vermiş almış.

ŞEMSÎYE SAÇLILAR

Ernis iskelesinde bir top insan görüp, yanlarına vardım. Ortalarında acayip kılıklı biri, elinde bir tef, çalıp söylüyor. Uzun, Çok uzun saçları var. Alnından, saçların altından yeşil bir men-

d" bağlamış. Saçları şemsiye gibi açılıp aşağılara doğru dökülmüş.

— Bu adam neci böyle? dedim.

Derviş, dediler. Allanın dervişi, divanesi.

Bir ara dervişle konuşma fırsatını buluyorum:

— Sen nasıl derviş oldun? diyorum.

— Ben, diyor, yedi yüz yıl diz çökmüşüm Şeyhin tekke, i

Binde.

Bu derviş dileniyor: — Şeyhin başı için!

9.7.1951

VAN

KÖYLERtNDEN BİRİ

Bu köy, Ernis köyüdür. Van gölünün kıyısına düşer. Üstünde Ersük dağı vardır. Van

gölü ile Ersük dağının arasına sıkışmıştır köy.

Ernis iskelesinden inince, ötede, dağın eteğinde, birkaç kavak ağacı, yemyeşil gözüktü. Yanımdaki:

— işte, dedi, köy budir. Dibindedir o gavaklarin.

— Bu köy evsiz mi? dedim. Evler hiç gözükmüyor.

— Görünmir, dedi.

Şaşırdım kaldım. Duyardım, duyardım ya, böyle bir şeyle karşılaşacağım hiç aklıma gelmezdi. Ne bileyim, biz de böyle gördük, köyde doğduk, büyüdük, karınca kaderince, şu memleketimizi öğrenmeye çalıştık. Bu yüzden epeyce de dolaştık.

Köyler var yıkılmış, köyler var ottan, kamıştan, hele son yıllarda, köyler var çadırdan. Cümle evleri çadır. Bu çadırlı köyler, göçebelikten bıkıp da, iskân olmaya can atanların köyleridir. Bu çadır köyleri, daha çok, Çukurovadır. Dağ demiyorlar, tepe demiyorlar, çadırları buldukları yerlere kuruveriyorlar. Yerleştikleri yerlerin sahipleri de var tabiî. Başlıyor mahkemelere gidip gelmeler, dövüşler. Bu çadırlı köylere de «gündüzkondu-lar» diyesim geldi.

Her neyse, Ernise yaklaşınca, birkaç ev göründü.

— Bu kadar az mı, dedim, evler? Ben büyük duymuştum bu köyü.

Yanımdaki:

— Çokdir Erniste ev. Çokdir ama görünmirler.

— Yer altı mı? dedim. Güldü:

— Heye beg, yerin altindedir, dedi. Sen ne bilmişsen? Öğünmenin tam sırası:

— Bilirim, dedim, bilişim.

Köye girdik. Bildiğimden de beter çıktı. Gerçekten yer altında evler. Evlerin duvarları, çok çok, yerden bir metre yükseklikte- Toprağı kuyu gibi kazıp, yanlarına da harcı çamurdan, taş örmüşler, örmüşler değil, yığmışlar. Sonra ağaçları döşemişler üzerine, ağaçların üstüne de doldurmuşlar toprağı; toprak, küçücük tepe gibi yükselmiş.

Bir evin içine girdim. Evin içi kapkaranlık. Çocukken, su kuyularına kova düşerdi de bizim köyde, kovayı aldırmak için, belime ip bağlayıp beni sarkıtırlardı kuyuya. Kuyudan çıkıncaya kadar da canım burnumdan gelirdi. Ama her kova düşüşte de bani indirirlerdi. Ben de yok demezdim. İşte, kuyularda duyduğum o korkuyu, seneler sonra, bu evlerde aynen duydum. Öylesine yeraltında, öylesine nemli. Yukarıdaki anlatmamdan evlerde psncere olmadığı anlaşılır sanırım. Yalnız, damın tam ortasından, el kadar bir delik açmışlar, oradan azıcık ışık sızıyor. Tam kuyu ağzı m.sali... Kuyu dedik ya... Dedim ki:

— Yağmur, kar yağınca, bu deliği ne yapıyorsunuz? içeri girmez mi yağmur?

Bir kadın:

— Goymişem ağzına bir daş, dedi.

— Karanlık olur, dedim, göz gözü görmez.

— Öyle olir, dedi- Göz gözi görmez.

Mağaraya can kurban. Ksşki mağarada yaşasalardı. Hiç °' mazsa yer üstündedir. Işık giren bir de kapısı olur nasıl olsa. Kim icad etmiş bu yeraltı' evlerini? Cennet yüzü görmesi

Eski insanlar gibi mağaralarda, göçebeler gibi çadırlarda yaşasalar daha iyi ederlerdi.

Sunu da söylemeden geçmeyeyim: Gene, bu Emişteki ev-1 rin yüzüne bakılır. Vanm başka köyleri var, onlarda hiç duvar k yerle bir. Öylesine ki, harmanlan damların üstünde yapıp, rTndürüyorlar öküzleri üstünde. Akıllı adamlar doğrusu! Dam •stünden daha düzgün yeri nerden bulacaklar? Üstte sür, çıkar zahireyi, aşağıda, eve indiriver sonra; kolaycacık.

Bir eve girdim de, damda bir adam kalınlığında, bir uçtan bir uca uzatılmış, bir kalas gördüm. Gözüm takıldı kaldı. Çok heybetli.

__Buni, diyor, ev sahibi, babamin babasi goymiştir.

Koymaz olsun!

Bu evlerin bir özelliği daha var: Evlere büyücek bir kapıdan giriliyor. Ama bu kapı esas kapı değildir. Üstü örtülmüş, daracık, uzunlamasına bir avluya benzer. Esas ev kapısını bulmak için buradan, bir miktar yürümek ister. Üç tane yanyana kapı gelir. Masalların kırk kapısına benzettik ama, neyse. Bunlar onlardan değil. Bu üç kapıdan biri yattıkları yere açılır. Ötekisi koyunları koydukları yere. Üçüncüsü de, atları, inekleri, öküzleri bağladıkları yerdir. Bu sebeple gübre kokusundan evlere girilmiyor. Adamın burnunun direğini sızlatıyor koku! Müthiş bir şey! Ama bunlar alışmışlar, aldırdıkları yok. Ekmekleri, yağlan, sütleri, yoğurtları, suları, cümle yiyecekleri, bütün köy gübre kokuyor.

Bu söylediğim, bölme bölme olan evler, hali vakti yerinde olanlarındır. Fukara evlerinde, öyle bölme filan yok. Hayvanları bir yandadır, kendileri bir yanda...

Evlerin önlerine, iki adam boyunda, tezek yığınları yapmışlar. Bu tezeklerin üstlerini güzelce tezekle sıvayıp, bir kapı bırakmışlar. Kışın, bu kapıdan tezeği alıp alıp yakıyorlar. Tezek yığınlarının adı «Kalak»tır. Her evin önünde birkaç tane kalak

var.

Bir rüzgâr esmeyegörsün, köyün içinde, tezek savruluyor. Adamın ağzına, burnuna tezek doluyor. ;

Erniste 95 ev var. 95 evden yalnız 12'si yerin üstünde. ¦

Bir gün köyde gezerken dediin de, hani bu köyde de ko-lay kolay gezilmiyor. Köy, köpeklerle dolu. Her biri eşek kadar, kocaman kocaman köpekler. Maazallah!...

Bir adam geçiyordu, sordum:

— Hep böyle çırılçıplak mı bu köyün çocukları?

— Yok, begim, dedi. Heç olir ciplak, elbise de giyirler.

— Ne, ne? dedim.

— Analari gitmiştir göle. Yikemişdir çemeşir.

— Hep bir kat mı olur? dedim.

— Ya gaç tene olacek, dedi. Yetmir mi bir get?

Erniste, sabuna çok çok da ihtiyaç yoktur. Van gölü sodalı olduğu için, çamaşırları göl suyunda yıkıyorlar. Yaman bir dertleri var, o da olmasa, işleri iş! Göl suyu çamaşırları çabuk eskitiyor.

Doğu köylülerinin bir âdetleri var, yatağa çırılçıplak, anadan doğma soyunup, giriyorlar. Çoluk çocuk, kız, karı, koca, hepsi de yatakta çırılçıplak... Sebebi de, yatakta çamaşırın es-kimesiymiş. Bunu aklım kesmedi, âdet edinmişler herhalde.

Öyle bizim yataklardan, yani yorgan, döşek gibi şeyler bunların çoğunun evinde yok. Altlarına seriyorlar keçeyi, üstlerine de çekiyorlar çulu... Rahat!

Benim bulunduğum günlerde, her ev, zengini, fakiri arpa ekmeği yiyordu. Pek çoğu onu da bulamıyordu. Mart deyince açlık, açlık dedim ya, öyle acından ölen yok, zahiresizlik başlıyormuş.

Doktor bilmiyorlar. Bilseler bile, verecek para nerede? A' ğırca, ölümcül hastaları deriye çekiyorlar. Bir koyunu yüzüp. derisini sıcak sıcak sarıyorlar çıplak bedene. Her derde deva-

Muradiye ilçesinin 127 köyündeki 4 okuldan birisi de burada. Okul 1948'de açılmış. Köydeki nüfustan ancak 17'si okur

azar. Onların da çoğu, çat pat, askerlikte öğrenmiş. Okula 45 ocuk devam ediyor. Okulda sıra da yok. Kuru yerde oturuyor •grenciler. 1996 nüfustan 45 çocuk!... Ne denir...

Köydeki tarla miktarı 10.000 dönümdür. Bunun da çoğu eski beylerin elinde... 30 ev tarlasız. Tarlalar bire üçten, dörtten fazla mahsul vermiyor.

1996 nüfusun ancak 2000 koyunu var. Bu koyunların da 1000 tanesi bir zenginindir. Doğu, güya koyun memleketi olacak-

Erniste, şapka giyen pek az kimse var. Köydeki erkeklerin, kadınların hepsi tarikatli.

Soruyorum:

— Sizler niçin şapka giymezsiniz? Bu külahlar da ne böyle?

Bir tanesi:

— Nereden bulalım o kadar parayı? dedi.

Sanırım ki bu cevap, dolambaçlı bir cevaptır. Şapkayı sevmiyorlar.

Çoğunun sırtında gömlek yok. Çıplak tene geçirmişler, eski asker ceketini.

Kadınlar başka. Onların kıyafetleri düzgün. Düzgün ama, çoğu yalınayak. Ayağa ehemmiyet vermiyorlar. Hele düğünlerde görseniz bu kadınları, yedi, sekiz, on entariyi üstüste giyiyorlar. Burunlarına «Hızma» dedikleri, küpeye benzer, gümüş bir zincir takıyorlar. Boğazları boncuk dolu, çeşit çeşit, renk renk boncuklar. Çoğununki bir kiloyu geçer, öyle çok.

Bu boncuklardan ayak bileklerinde var.

Başlarına giydiklerine de «Kofi» diyorlar. Renk renk ipekli yağlık sarmışlar, kofilerin üstüne. Renklerin en cicili bicilisi, renklerin en göz alıcısı başlarında.

Erniste bol bol pınar var. Suları da iyi. Pınarların içinde tezek parçaları yüzüyor ama... kusur mu?

Hela arama, hiçbir evde yok. Hamam arama, yıkanan da pek azdır sanırım. Çünkü herkesin boynunda bir parmak kir gördüm. Birkaç zengin ve köyün muhtarı bunun dışında. Onlar temiz.

Doğu, kalkınmalıdır!

12.7.1951

KAÇAKÇILAR ARASINDA 25 GÜN

KENDİME BİR ORTAK ARIYORUM

Tam beş gündür, sabahtan akşama kadar, bu kahvede oturuyorum- Kahvenin iki

yanı açık, yani camlı. Camlar alabildiğine kirli ve tozlu. Bereket versin yaz da camları açmışlar. Yoksa içeri zerrece ışık girmez. Ayak ayak üstüne atıp nargile içiyorum. Bu kahve, Antebin buğday arasasındadır. Hamallar üstlerinde ağır yükleri, yüklerin altında iki büklüm... İnce, altın bir toz bulutu güneşin altında süzülüp duruyor. Buğday eleyenler, köz gibi toprağa oturup, habire buğday eleyen adamlar. Her taraflarından ter fışkırmış, ter kuruyup, elbiselerinde ak bir tuz tabakası bırakmış, nargile içip boyuna seyrediyorum.

Artık kahveciyle, garsonla ahbab olduk. Garson bana bir de ad taktı. Ne bildi öyle bir ada ihtiyacım olduğunu.

— Buyur Hasan Ağa! Hoş geldin Hasan Ağa! Merhaba Hasan Ağa!...

— Merhaba, diyorum, merhaba.

Derhal acı kahve gîliyor, sonra da nargile. Antebin her kahvesinde, fincanın dibinde, bir yudumluk, acı> Çek acı bir kahve getirirler. Bu kahve bedavadır. Her müş-

teri, kahve, çay. içeceği neyse, içmeden önce bu kahveden içer. İçmeyenini de hiç görmedim. Bir garson daima bir pirinç semaver biçimi bir kabın içinde fincanlarını şakırdatarak bunu dolaştırır. Her yeni gelene de bundan bir fincan sunar.

Canım sıkılıyor. Otur, otur, otur... Ucu yok, arkası yok. Halbuki biz kaçakçı olmaya gelmişiz buraya. Kaçakçı nerede? Kaçakçılar nerede? Bekliydim, diyorum. Nasıl olsa bir gün biri çıkar da «Nerelisin? Ne iş görürsün?» diye sorar. Bekliydim bakalım, devran ne gösterecek?

önüme gelen adamın yakasına sarılıp, «Beri bak ağam, ben kaçakçı Adanalı Hasanım. Seninle iş yapmak istiyorum. Ortak olmak istiyorum. Olur musun?» diyemem ya. Meğer desem de olurmuş- Bunu neden sonra kaçakçıların içine girip, kaçakçı olduktan sonra öğrendim. Neden sonra öğrendim ki, bu kahvede oturanların yarısı, öbür kahvede oturanların tümü ve bu Antep şehrinin yüzde otuzu kaçakçıymış. Bu yüzde otuz, tarafımdan şişirilmiş değildir, öyle bir şeyi kabul edemem. Bizler kaçakçı milletiyiz. Yalan bizden ırak olsun.

Sokakta, kahvede, şöyle gözümün kestiği bir adamın önüne geçip:

— Merhaba agoşum. Nasılsın agoşum? Ben garip bir kaçakçıyım. Mal almağa, Suriyeden mal, ipekli getirmeğe geldim Antebe. Eskiden işlerim iyi idi. Şimdi çok

kötü. Mallarım tutuldu; mâpsanelik olduk agoşum. Elinden bir gelir var mı benim için? Allah düşürmesin. Zamanında biz de kaçakçıydık namlı şanlı... Düşmez kalkmaz bir Allah... Ne dersin agoşum? Ha, ne dersin bu işe? Ben garip bir kaçakçıyım. Kaçakçı Adanalı Hasan. Bana bir iyilik yapabilir misin? demeli imişim.

Olurmuş.

Her işin bir acemiliği var. Boşuna beklemişiz kahve köşelerini. Boşuna çekmişiz bunca nargileyi...

İşte bir gün istediğim oldu. Kahveye girdim ki, bütün masalar dolu... Yalnız, bir masada bir tek kişi oturuyor. Sararmış

yüzlü, düşük bıyıklı bir adam. Garson beni o masaya buyur etti. Vardım oturdum.

— Merhaba Hasan Ağam.

— Merhaba gardaş.

Acı kahve, sonra da nargilem bana sorulmadan getiriliyor. Ayak ayak üstüne atıyorum. Kaçakçı değil miyiz be kardaşım! Namlı kaçakçı Adanalı Hasan! Garson da sezmiş bu halimi, öyle sanıyorum ki ben onun gözünde büyücek bir kaçakçıyım.

Adı bulduk. Varol garson! Şimdi bir atla üç nala kaldı iş.

Karşımdaki sarkık bıyıklı, yorgun adam, bana bir sigara sarıp ikram ediyor. Bakışıyoruz. Sonra adam soruyor:

— Ne iş uçun ağam? Nerelisin?

— Adanalıyım, diyorum. Ufak tefek ticaret.

— Yani neler? diyor.

— Ufak tefek... Yani anlayacağın.

— Çekinme gardaş, diyor. Biz de o yolun yolcusuyuz.

— Çok kazadan, belâdan kaldık da, diyorum. Çok belâdan. ¦•

— İpekli mi? diyor.

— Bulabilir miyiz?

— Çok, diyor, ne ararsan çok.

Artık açılabilirim. Talihin yaver olsun kaçakçı Hasan! Buldun aradığını.

— Ben de kaçakçıyım da, diyor, körolası yokluk. Yokluk belimi büken... Şimdi yapamıyorum. Sermiyem yok agoşum, diyor. Sermiyem yok.

Ben anlatıyorum:

— Heye gardaş, diyorum, adamlarım vardı... Beş, on, on-beş gişi... Suriyeden ceket getirirleridi. Ben de okuturdum Ada-nada...

Birden:

— Geçmiş olsun, diyor. Geçmiş olsun. Ben de, diyor, bundan sonra yükçülük edemem. Yanımda çalıştırdığım adamın yü-

künü taşıyamam. Ben, bunu yapamam. Ben Sermiyederidim es-giden. Benim yükçülerim adam oldular. Milyon sahibi oldular. Ben gapılarında çalışamam yükçülerimin. Acımdan ölür gene çalışamam. Geçmiş olsun.

Anlayışlı adam vesselam karşımdaki-

— Sonra, gardaş, diyorum, düştük içeri... Tutulmıyan mallarımı da arkadaşlarım yedi. Halbuki ben onlara gardaş gibi bakardım. Yediler mallarımı. Ben senede iki, üç bin ceket sar-federdim.

— Geçmiş olsun, diyor.

Hep ben konuşuyorum. O, öylecene dinliyor. Ah bir konuşmaya başlasa. Konuşmuyor.

— Ben Af Kanumylen çıkınca Adana Mahpusânesinden, izimi yitirdim. Şimdi da Antebe geldim. Allah ne gösterecek bakalım.

— Geçmiş olsun.

Hep geçmiş olsun. Alay mı ediyor aceb? Sanmam- Bana hayran, bana acıyan bir hali var.

— Geçmiş olsun gardaş, diyor. Gene kazat irsin.

— Seninle, diyorum, bir iş yapamaz mıyız9

— Ben.m, diyor, sermiyem yok.   Ne zort atayım gardaş? Eskiden Suriyeye gider gelirdim. Sorma benim halimi. Ben zort atamam gardaş diyor. Sermiyem yok.

Bu arada dışardan saçları dökülmüş, kısa boylu birisi geliyor. Daha oturmadan yanımdakine:

— Dört çakmak, bir iki entarilik satabildim, diyor. Mallar Kilisten daha gelmedi. Gidip getireceğiz.

Saçları dökülmüş adam bana dönüp:

— Merhaba, diyor. Nasılsın?

— Merhaba, sağ ol, diyorum-

— Gördün ya, diyor. Meydanı-Ekbezde beni nasıl indirdiler trenden.

Şöyle bir yokluyorum kendimi. Meydam-Ekbez... Bir ak

torba... Arap kıyafetli bir adam... Suriyeli gümrükçüler tarafından trenden indiriliyor.

— O, sen miydin? diyorum. Nasıl oldu da saklayamadın?

— Belki bu onuncu geçirmemdir. Oldu bir seferlik. Düştük ağlarına. Tam da oniki kilo fıstıktı, diyor. Gümrüğünü aldılar, sonra bıraktılar. Sonra gittim Halebe.

¦— Nasıl, nasıl?

.— Pasaportum var, diyor.

Sarkık bıyıklı, bir ara:

— Çekinme, diyor, arkadaş merf arkadaştır.   Bizdendir. Çok işler gelmiş başına bu yolda-

— Olur, diyorum, üzülme kardaş. Hepimizin başından geçti böyle işler.

— Aldırma kaçakçılıktır, diyor. Başa kadar sürmez.

— Sürmez. Çekirge bir sıçrar... iki sıçrar...

— O çekirgedir, diyor bana...

— Yaşa be agoşum. Bana da Adanalı kaçakçı Hasan, demişler. Adanalıyık da gardaşım. Bana da...

Dazlak kafalı uculca yanıma yaklaşıyor

— Neler? diyor. Neler?

— İpekli, diyorum. Suriyeden getireceğim.

— Hiç gidip geldin mi? diyor.

— Yok gardaş, benim adamlarım vardı esgiden. Heye gaı-daş adamlarım. Onbeş gişi gader- Mahpusâneye düşünce...

— Olur, d^yor. Canını sıkma, insanoğlu kalleş olmuş. Gö-züyün bebeğine bile inanma.

— Çok geçti başımızdan, bilirik o işleri. Eşşek cennetine girince atabilirler madiği... yoksa kul köleydi hepsi bana. Evel-allah tabancanın arkasında kolumuz sağlam.

Dazlak kafalı daha yaklaşıyor.

— Ne yapmak istiyorsun?

— Mal alacağım. Antep pahalı. Fırsat bulursam, sırtlan gidip Halepten getireceğim.

Gözlerime deler gibi bakarak:

— Yalnız mı? diyor.

— Yalnız olur mu? Bir elin nesi var? iki elin sesi var. Bu, kaçakçılıktır, yalnız olur mu? Sonra, diyorum, dünya kalleşler dünyası; verir bana malı, alır parasını gider ihbar eder. Ben garip bir, kaçakçıyım. Yer bilmem, yurt bilmem. Biz ne çemberden geçtik feardaşım diyorum. Biz düşmeyiz tongaya...

— Yaşa, diyor, agoşum. Sen çok usdasın. Sen çok görmüş geçirmişsin.

— Birisiyle ortak olurum, Antepli birisiyle... O zaman kimse ihbar edemez...

Bizim adamla ortak olmağa orada karar verdik. Ondan sonra ortak geldi, ortak gitti. Yakında işe başlayacağız. Kilisten mallan gelince alıp, Adanada, Malatyada satacağız. Sermayenin yarısı benden yarısı ondan... Oldu mu bu iş? Oldu.

Sevinç içindeyim. Varol be ortağım. Yaşşa be agoşum. Dünyalar durdukça durasın!

Ortağım diyor ki:

— Ben kendimi bildim bileli kaçakçıyım. Kendimi bildim bileli... Çok işler geçti başımdan. Bu saçlar bu yolda döküldü. Benim hem Türkiye, hem Suriye nüfus kâğıdım var. Burada Türk kıyafeti, orada Arap... Bu iş böyle yapılır. Böyle söker agoşum. Çetin iş!

Ortak coşuyor. Biraz da benim gözüme girmek için olacak. Bir afyon kaçakçılığı hikâyesi anlatıyor. Uç kişiler, Bursa-dan Antebe afyon götürüyorlar. Afyonu jelâtinli kâğıtlara sarıp, yerleştirmişler sepetlere... Afyon öyle açık, sepette, herhangi bir eşya içerisinde götürülemezmiş... Kokarmış da ondan... Tabii kokusu onu ele verir. Jelatin kâğıda sarılı... Sepetlerde... Sepetlerin ağzına ekmek, üzüm. türlü yiyecekler konmuş... beş al-

ti sepeti yerleştirmişler ayrı ayrı kompartımanlara... kendileri de koridorda...

Bir istasyonda arama başlıyor.

Ortağım:

.— Arama başladı, diyor. Yüreğim tıpır tıpır atar... ha şimdi tutulduk; ha şimdi

tutulacağız. Sıra bizim kompartımana geldi. Sepetler, ekmek sepetleri... Bu sepetler yiyecek sepetleridir. Polis, kurbanın olayım. Yiyecek sepetleridir bunlar. Yiyecek. Yiğitim polis! Görme şunları... Bunlar ekmek sepetidir, vallahi afyon değil. Yüreğim güm, güm, güm... Aman polis bey... Etme eyleme... Birinci kompartımanda birinci sepet!... «Öl polis!... Geber, kahrol!» Ne yapayım şimdi? Benim sepetlere gelmeye daha iki vagon var. Dayan, dedim. Yiğitlik burada, dedim. Dayan, dedim kendi kendime. Tren kalabalık, mahşer gibi. iğne atsan yere düşmez. Baktım bir tren öteki yolda, istanbul treni. Dayan- Ya Allah! dedim. Atladım trenden. Sepetleri nasıl almalı? Bir çocuk gördüm, hamal çocuk, çağırdım. Kompartımanı gösterdim. Dedim al gel sepetleri. Çocuk aldı sepetleri. Fakat götüremez... Ya Allah! Ha babam gayret! Ben yapıştım sepetlere... Yerleştirdim istanbul trenine. Bir nefes aldım ki kardaş... Bir nefes aldım. Oh... Oooh..., dedim; Allah! Bu günün de var mıymış? Bize Antebli demişler. Anladım bizi kimin ihbar ettiğini. Bize malı veren. Geldim Bursaya... Gittim Emniyete... böyle böyle, size ihbar ederim. Düştüm önlerine, bize mal veren a-damın getirdim evine. Aradılar, ne kadar mal varsa yakaladılar... Yüz kilo, ikiyüz kilo... yapar mısın oyunu? Yapar mısın gar-daş? Emniyetten de aldım ikramiyemi. Aldım afyonumu, geldim Antebe. Yaa gardaş! Bize Antebli demişler. Biz neler gör-müşük, neler!

Lâkırdıyı aldım ben:

— Sağlam dur ortağım! Seninle iyi işler çevirebileceğiz-Yalnız dikkatli ol ortağım. Biz kül yutmaz takımındanız. Bize de Adanalı kaçakçı Hasan demişler. Anladın herhalde şimdiye dek. Bunca konuştuk. Tekin dur ortağım. Ömrümüz mahpusânelerde

çürüdü. Esrar tekkelerinde erittik gençliği. Bir kalleşlik yapayım deme. Bir kötü niyetin varsa vazgeç. Garip kişiyiz ya ortağım, o kadar da garip sayılmayız. Sen bilirsin ortağım! Sütüne züm-metine...

Benim beşyüz lira evden, mal da Kilisten gelecek, onu bekliyoruz. Ortağım ceket satıyor, pazarlarda... Antepte her gün pazar kuruluyor. îki pazarları var. Birisi kalenin altında, öteki şehrin içinde. Bir gün birinde, bir gün birinde...

Bir ceket de ben geçiriyorum sırtıma. Öyle dar ki, nefesim tıkanıyor. Aman ha yavaş.

Ortağım bana satmanın usullerini öğretiyor. Kızıyorum:

— Beni, diyorum, çocuk mu belledin? Bunca yıllık kaçakçıyız. ..

özür diliyor:

— Hani dedim, Allah düşürmesin, sen büyük kaçakçısın da... bilmezsin.

— Yok arkadaş, diyorum, biz bu işin her yerine girdik, çıktık. Genç ömrümüz mahpusânelerde çürüdü.

Adam, yumuşak; söylediklerinden pişman:

— Kusura kalma agoşum, diyor.

— îşte böyle, diyorum.

Antep pazarı... Pazar mı? Pazar değil, bir âlem... bir kalabalık, bir kalabalık... yürüyen, dalgalanan insan ormanı... A-lışveriş...

Bir yana otuz kırk çarşaflı kadın oturmuş, türlü türlü, iğneden ipliğe, takunyadan kitaba kadar, türlü türlü eşyalar satıyorlar. Kırkl-k bir kadın, çarşafının içine büzülmüş, bir yumak olmuş, önünde bir tek teşbih... Kadının gözleri bile gözükmüyor. Teşbihe alıcı çıkıyorum. Kırk kuruşa döğüş çekiş, bin belâ alıyorum tesb.hi... Malı satıldı- Kalkıp gidecek mi kadın? Ne gezer... Önü boş ama, boyuna kıpırdamadan oturuyor. Neden oturur? Malı satıldı iste. Benimki merak...

Bir kadının önünde de eski, uçları yanmış bir kitap var. Kitabın kapağını okuyorum: «Aslı Han ile Aşık Kerem.» Kerem yanmış. Kitap Kereme ne güzel uymuş... Eminim bu kitap yakında müşterisini bulacak.

Kadınların hiç birisinin önünde öyle ahım şahım şeyler yok. îki çift takunya, bir çift eski kadın ayakkabısı, bir tek atlet, el dokuması alacalı bir mintan... Daha akla hayale gelmeyecek neler! Meselâ bir maşa... kaça satar, bu maşayı bu taze?

— Kaça satarsın anoşum?

— Yirmi guruş ağam.

— Alamam.

Alırdım. Onun süzgün kederli ve kara gözlerinin hatırı için alırdım. Alıp da ne yapayım? Sonradan almadığıma pişman oldum ya. îş işten geçti. Alıp bir tarafa atıverirdim.

Pazarda elbiseler yere serilmiş... Kokmuş, vıcığı çıkmış domatesler, porsumuş patlıcanlar, yeşil biberler...

Pazarda halı, kilim, yatak... at, eşek...

Pazarın bir yanı da manifatura sergisi... Antep bezleri, eski kaçak eşyalar, beğen beğen beğendiğini al...

Bir yanda da bizimkiler. Ikiyüz üçyüz kadar varlar. Her birinin sırtında ya çok bol, ya da çok dar ceketler. Herbiri ceketinin, Ön üst düğmesini baş şehadet parmağiyle tutmuş, öne doğru çekiyor. Böyle yapmak, sırtımdaki satılıktır, demektir. Ben de böyle yapıyorum. Pazarlık... Ceketler bir insandan, öbür insana devrediliyor. Satan memnun, alan memnun... İkisi de kârlı... bir keten ceketin yarı fiatma... on lira, oniki lira, onbeş lira. .. Her keseye uygun.

Hay kör şeytan! Ben satamıyorum. Sağ elim düğmede dolaşıyorum. Köylü kılıklı birini görünce:

— Bak ağam, çok sağlam. Haleb sermiyesine. Özürü bir Şeyi de yok.

Köylü yan yan bir cekete, bir bana bakıp sıvışıyor. Neden? Satmasını mı bilmiyorum? Bu nasıl iş? Satmanın

da ağzı gözü yok ya! Herkes gibi tutmuşum düğmeden, herkes gibi köylü kılıklı birisini yakalıyor «Halep sermiyesine ağam» diyorum. Bunun daha ötesi yok ya! Gene de şüpheleniyorum kendimden. Kaçakçı Hasan! Sen büyük bir kaçakçısın, aklın ermez böyle işlere. Ya hiç satamazsam? Düşeceğim ortağın gözünden. Pazarın içinde dört dönüyorum.

— Haleb sermiyesine, Haleb sermiyesine ağam.

Abalı, şalvarlı, toz toprak içindeki adamlar, bir bana, bir üstümdekine bakıp, hiç bir şey demeden gidiyor, başkalarıyla pazarlığa tutuşuyorlar.

— Hepsinden ucuza veririm, diyorum, herkesten ucuza...

Çok ucuza verip, ne verirlerse, hiç pazarlık etmeden vereceğim. Eğer, ortağım bana şundan aşağı verirsen ziyan eder, dediği fiattan aşağı verirsem, üstünü cebimden verip götüreceğim.

Dört dönüyorum pazarı:

— Haleb sermiyesine...

Nafile, bütün gayretime rağmen satamıyorum. Bir de içerliyorum ki...

— Bedava bedava, diye bağıracağım geliyor. Pazar dağılıyor.

Boynu bükük, kahrolmuş, ortağın yanına geliyorum. Yüzüne bakamıyorum. Ortak anlıyor:

— Aldırma, diyor, bir gün hiç satamazsın, bir gün olur üç, dört tane birden satarsın. Alışveriştir bu!

Ben gene kabadayılığa toz kondurmuyorum.

— Ben, diyorum, bunca zamandır mal satardım, böylesi başıma gelmediydi. Ona canım sıkılıyor işte-

NİHAYET BÜYÜK BÎR İŞ!

Antep pazarı toz içinde. Toz bulut misali...

— Ortak, kusura kalma ya, bir şey soracağım senden. Merak aldı beni.

— Sor, diyor, sor.

— Kadınlar var pazarda, oturmuş çarşaflı kadınlar var ya..

— Var. Ne olacak?

— Birinin önünde bir teşbih vardı. Kırk kuruşa aldım. Ö-nünde yoktu başka bir şey de... Kalkıp gitmedi.

— Sen bilmez misin onları?

— Ne bileyim?

— Sen de bir şey bilmiyorsun agoşum, diyor. Kusura kalma ya.

— Bak ortağım, diyorum, değme bana. Bana kaçakçı Hasan derler, adiyle saniyle bizim memlekette...

— Darılma, diyor, darılma ya; bilmiyorsun. Getirmişler sana malı Suriyeden, sen toptan satmışsın.

— Eyi bildin arkadaşım. Tam gözünle görmüş gibi bildin. Öyle oldu işte.

— Ben bilirim, diyor. Adamı gözünden tanırım.

— Neydi o kadınlar? Hele söyle hele. Şu Antep başka yer.

— Onlar dellal kadınlar. Bohçacı kadınlar. Biz malı geti-ririk, onlar ev ev dolaşıp satarlar. Sattıklarından ücret alırlar, tşte onlar pazarda bunun için beklerler. Hepsi dellal değil ya, o gördüklerin, çoğu dellal.

— Bunu bilmiyordum işte ortağım.

— Daha neler göreceksin Antepte. Daha neler! Ne işler.

— Ya, diyorum, işte bunu bilmiyordum.

Pazarda bir günde bir sürü kaçakçı tamdım. Yüzlerce kişi! Tanıştığım kaçakçılardan birisini bulurum. Bu bohçacı kadınlardan birinin evine götürür beni.

Kaçakçı kahvelerini bir bir dolaşıyorum. Gözüme, bugün ceketini bir köylüye okuttuğumuz, ince bıyıklı, esmer delikanlı ilişiyor.

— Merhaba, diyorum, arkadaşım.

— Merhaba, deyip ayağa kalkıyor.

Şu kaçakçı milleti, terbiyeli, mültefit, hoş insanlar doğrusu.

— Agoşum. diyorum, biliyorsun, senden sakimi yok ya, biliyorsun ben epeyi mal aldım Kilislilerden, tutarlar deyi götü-remiyorum Antepten de... Bugün sıkı

biliyorsun. Ben de sabıkalı bir adamım, biliyorsun. Burada satacağım malları...

— Satarık, diyor. Ondan kolay ne var?

— Beni, diyorum, bir bohçacı kadına götür şimdi- ipeklilerim var. Ama tanıdığın olsun, yemesin mallarımı...

— Yemez, diyor.

Antebin daracık, lâğım kokan, karanlık sokaklarından geçip, bir eve varıyoruz. Kadın elli beşlik var.

— Teyze, benim mallarım var.

— Allah daha versin evlâdım.

— Aldım da götüremedim.

— Zordur evlâdım. N

— Satamaz mısın teyzeciğim?

— Zordur evlâdım.

— Teyze, ben garip bir kaçakçıyım. Çok işler geldi başıma. Yeni hapisten çıktım.

— Vay evlâdım.

— Satıver nolursun teyze?

— Zordur evlâdım-

Bu sırada ince bıyıklı çocuk müdahale ediyor.

— Bizdendir, diyor. Pazarda bizimle ceket satar. Pazarlığı yapıyoruz.

— Yarın, diyor. -Yanında yedi yaşlarında bir çocuk var-Çocuğu gönderirim yanma, çıpladırsın çocuğu, sararsın ipekliyi her yanma, giydirirsin elbisesini üstünden; getirir bana.

— Sağol teyze diyorum. Berhudar ol. Yarın gönder çocuğu pazara. i

Sonradan öğrendim ki, Antepte bu bohçacı kadınların sa-

yısı bini buluyormuş. Serbest zamanlarda, yani zabıtanın fazla sıkıştırmadığı zamanlarda bohçalara doldurup eşyaları, ev ev dolaşıyorlar. Zabıta sıkıştırdı mı onların da çalışma tarzları değişiyor. Bu sefer, bellerine kemer gibi bir ip bağlayıp, ipeklileri fır dolayı takıyorlar ipe, giyiyorlar üstünden çarşafı, dalıyorlar evlere, kadın hamamlarına... Nerde bir kız evlenecek, bunlar bilir. Nerde bir düğün, bunlar orada...

Bu kadınlardan üç dört sefer hapse girmiş çok namlıları var. Ben, bunca yıllık kaçakçı Adanalı Hasan, ancak bir seferlik düşmüşümdür, mapusâneye. Yiğitlik kadınlarda kaldı, yavrum kaçakçı Hasan! Ha gayret!

Bizim kaçakçı dostlarla, bu kadmlar meselesini konuşurken biri anlattı:

— Baktık, diyor, Kilis otobüsünden indi bir kadın, yüzü avuç içi kadar, ayakları çöp gibi ince ama, beden desen bir inanda. Gören şaştı. Aynasızlar görmez mi bunu hiç? Yakaladılar. Üstüne tam elli metre ipekli sarmış. Be kadın, az sarsana geberesice. Az sarsana!

Bu kadınlar kıymetli ipeklileri sarıp bellerine Malatyaya, Elâzığa, daha başka yerlere götürüyorlar. Yalnız ipekli mi? Yükte hafif pahada ağır ne kadar mal varsa, bu kadınların ellerinden geçiyor.

Gör, oğlum kaçakçı Hasan! Elin kadınları neler yapıyorlar? Sen başaramazsan şu işi, yuf erkekliğine...

*

**

nız...

Kilisten mal gelecek, evden de bana beşyüz lira... Bekliyo-

Bu arada ortağım ortadan kayboluyor, kahveye soruyorum, kahvede yok. Evine soruyorum, evinde yok. Varsın kay-bolsun. Ortak mı yok sanki. Elini sallasan ellisi.

Öteki kahvede oturan, gözümün kestiği, çuvaldız ucu gibi

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

sivri bıyıkları olan iri yapılı, pazarda ahbaplığı ilerlettiğimiz birisiyle iş yapmayı koyuyorum aklıma...

Bana:

— Böyle ceket satmaktan iş çıkmaz, demişti. Seninle başka işler çevirelim-

— Çevirelim agoşum, demiştim... Çevirelim.

Benim para gelsin gelmesin, bir ortaklık yapacağız. Kendisinin sermayesi var. Beraberce Halebe gidip mal getireceğiz. Sonra Kayseride, Ankarada, Istanbulda satacağız.

Başlıyalım... Hemen işe başlıyalım ortağım. Daha fazla kalamam Antepte. Ben bir ömür boyu yapamam bu işi. Şöyle bir vurgun olursa ne alâ... Acele kardeşim.

Bir sabah pazarda yanıma yaklaşıp:

— Hazır mısın? diyor.]

— Hazırım. \ -- Mal getireceğiz dışardan.

— Getirelim.

-- Sen, ben, iki kişi daha.

— Mal bu kadar çok mu? -- Çok...

Sivri bıyıklıyla ortak olduğumuzdan beri, öyle her yerde oturup konuşmuyoruz- Ciddi iş göreceğiz. Takip makip ederler. Nemize gerek. Gizli konuşuruz daha iyi.

Herbirimiz bir yerden gelip, şehrin dışında toplanıyoruz. Gece... Alabildiğine karanlık bir gece. Ay filân da yok ortalarda. .. Birbirimizi kımıltı halinde bile göremiyoruz. Serince, hafif bir yel dokunuyor yüzümüze... Ama yine sıcak kavuruyor. Yıldızlar top top ışıltı içinde... Bir yanıp bir sönüyorlar.

Toprak daha köz gibi. Bizde çıt yok. Bir sigara yakmak istiyorum.

Arkadaşım:

— Aman, diyor, aman ışığı üç saatlik yoldan görürler. Bir

iş açmayalım başımıza...

«BURADA SİGARA İÇMEK TEHLİKELİDİR»

Yoldan gitmek zararlı olabilir. Tepelere doğru vuruyoruz. Ayaklarımız çalılara takılıyor. Sağdaki delikanlı ikide bir kapaklanıyor. Bizim sivri bıyıklı kızıyor:

— Kepekle mi beslediler seni yavrum? Kepekle mi? O, boyuna kapaklanıyor.

Sivri bıyıklı bana dönüp:

— Bu daha yeni, üç yıl sonra bir gör. Bu günler aklına bile gelmez. Aslan kesilir, diyor.

Bir tepe aşıyoruz. Bir tepe daha... Antep hangi tarafta kaldı? Bir türlü kestiremiyorum. Sonra, bir tepede, gidip bir bağın içinde duruyoruz. Yer yer büyük karartılar seçebiliyorum.

Sivri bıyıklı:

— Yük, diyor, yığılı taşların içinde...

Durup düşünüyor. /•-

. — Keçiyolu... On adım sağdaki taş yığını... Sonra... O-nun ötesinde... Yüz adım sola sap... Elli adım daha git... Ocak taşı gibi, dikilmiş, üç bağ kütüğü gelir. Onun üstündeki taş yığını...

Keçiyolunun on adım ötesindeki taş yığınını açıyoruz. Karanlık; göz gözü görmüyor. Elyordamile açıyoruz... Bir telis çuval, ağzına kadar dolu... Sonra ötekileri arıyoruz... Nefes nefese... İkinci nerede?

Ortak kızıyor:

— Koyar malı, kendisi gelmez... Ara da bul! Ara da bul şimdi!

Bağm içinde dönüyoruz. Tetikteyiz. Yüz adım... Tamam... Yüz adım olmadı... Yok arkadaşım. Şu taraftan yüz adım. Şu taş yığını senin, bu taş yığını benim. Elyordamı... Zor belâ taş yığınını açıyoruz. Olmadı. Bir taş yığını daha...

Sivri bıyıklı:

— Ah, diyor, Musto burada olsaydı hemen bulurdu.

— Musto da kim?

— Musto bizim arkadaştır. Hemen bulurdu.

— Büyücü mü? Kerameti mi var?

— Kerametten daha beter. Musto izcidir.

— Îzci?...

— Musto iki saatlik yerden kokusunu alır malın. Musto gecenin karanlığında iz görür. Şimdi şuradan biz gidelim, üç saat sonra Musto gelsin, nereye gittiğimizi izler çıkarır. Bu gecenin karanlığında çıkarır. Toprakta değil, ovada değil, Musto kayaların üstünde bile iz sürer. Mustodur bu! Bir zerre toz düşsün, tamamdır. Kurtuluş yok ondan sonra. Musto mutlak bulur. Ah! Musto burada olsaydı...

Kantere batıyoruz. Sırasıyla taş yığınları açılıyor. Neyse, müthiş bir çalışmadan sonra malların üçünü de yerlerinden çıkarıyoruz.

Yükler sırtımızda. Benim yüküm çok ağır. Adam suya düşüp çıkar ya, işte ben terden öyle sırılsıklam kesilmişim. Yükün altında, Antebin bu sıcak gecesinde nefes bile alamıyorum.

Bir dal sallanmasın, bir çıtırtı duyulmasın, hemen siniyoruz. Ölüde ses var bizde yok. Nefes almaktan bile korkuyoruz.

Kaçakçıbaşı, yani sivri bıyıklı:

— Durun, diyor, durun, söyleyeceklerim var. Duruyoruz. Yük sırtımızda. Benim bacaklarımdan aşağı

ter süzülüyor. Bir insanın bu kadar terliyeceğini bana söyleselerdi daha önceden imkânı yok inanmazdım- Yüklerin altındayız. ..

Bir jipin projektörü karanlığı deliyor. Biz hemen olduğumuz yere yatıyoruz. Jip yaklaşıyor. Yerle bir oluyoruz. Jip yaklaşıyor. Belki de birazdan bir makineli ateşi başlayacak. Bir kör kurşun. Ya bir kör kurşun...

— Arkadaşlar, kurşuna tutulursak teslim olmak yok. Her birimiz bir tarafa, ayrı ayrı bir tarafa kaçacaksınız.

Ses, sivrisinek vızıltısı gibi zor duyuluyor.

— Ölmek var teslim olmak yok. Yakalanan, öldürseler

bile arkadaşları ele vermeyecek. Teslim olanı, arkadaşını ele vereni vururum. Kozun kabuğuna girse, gene bulur, vururum,

Bekliyoruz. İlk kurşun ha şimdi, ha birazdan. Jip geçiyor, jip kayboluyor. Oh... Allahım böyle saatlerin de var mıymış... Uğurlar olsun güzel jip...

Biz hâlâ sıcak toprağa serilmiş yatıyoruz. Başımızı bile kal-dıramıyoruz.

Sonra, neden sonra yekiniyoruz. Dizlerim tutmuyor. Korkudan değil, inanın korkudan değil... Yorgunluktan... Hiç belli etmiyorum halimi... Ünü var, namı var, Kaçakçı Hasanım...

Bu iş uzun sürer de ölmeden yakayı kurtarırsa Kaçakçı Hasan, namı söylenecek Antep dağlarında. Korku da ne?

O, giderken boyuna kapaklanan çocuk var ya, yükün altında ne kapaklandığı var, ne birşey... Şu insanoğlu anlaşılmaz bir muamma... Çocuk cirit atı gibi önde gidiyor... Deminki çocuk bu mu? Önümden gidiyor. Karanlıkta sallanan yükünü seçiyorum.

Ötede bir karartı var. Durun! Aman durun! Pusu olmasın!

Bizim başkan:

— Arkadaşlar, diyor, ölmeden teslim olmak yok. Her birimiz bir tarafa...

Karartı... Pusu mu? Sıcak toprağa tekrar yatıyoruz. Yerle bir... Bizim bıyıklı, onda yük yok tabii, karartıya doğru ilerliyor. Az sonra dönüyor.

— Ağaç, diyor. Çalı... Vay anasını, ne kadar korkuttu... Gecenin karanlığı... Yıldızların ışığı... Antebin sıcağı...

Ter kokusu...

Şehrin kenarındayız- Yakında dar sokaklardan, korku içinde geçeceğiz.

— Bekçiler, polis, diyorum. Ortağım:

— Korku şehre kadardı, cevabını veriyor.

Şehre kadar!... Yaşa be agoşum. Kazasız belâsız atlattık Şunu.

Gene de, duvarlara sürüne sürüne, sine sine, etrafı kolla, ya kollaya yürüyoruz.

Sokaklar bomboş... Bir ak kedi duvardan duvara atlıyor..,

Güç belâ eve gelebiliyoruz. Arkadaş içeri girmeyip, dışarıda kolaçan ediyor. Telis çuvallarını evin kadınları, çocukları sır e-diveriyorlar. El çabukluğu marifet! Evin en beceriklisi, beli bükülmüş, seksenlik ana. Oradan oraya ikibüklüm mekik dokuyor. Emirler veriyor. Kaçakçı anası! Kaçakçı anası hemen bize ayran getiriyor. Buzlu ayran...

Ortağım sırtımı okşuyor:

— Senden hiç ummazdım bunu. Bravo, diyor, sağlam adamsın. Kaçakçı böyle olur işte!

Sen söyle ortağım. Söyle dilinin döndüğü kadar. Kaçakçı Hasan bu gece çektiğini bilir. Anasından emdiği süt burnundan geldi. Daha körük gibi soluyorum. Pantolonum, gömleğim, saçlarım bile ıpıslak... Sudan çıkmış gibi ıpıslak her yanım.

Malları Malatyaya götüreceğiz üç gün sonra...

Sabahın saat beşinde otele geliyorum.

Kâtip soruyor:

— Nereden?

— Bu gece çok içtik, diyorum. Bir eğlendik ki... Bir de avrat vardı...

Bereket kâtip uykulu da, üstüme başıma bakmıyor. Sarhoşluğuna sarhoşum.

Yatağa girer girmez... Canım uyku, kahrın çekilir.

*

* *

Getirdiğimiz malları Malatyaya götürmedik. Antepte sar-fedüdi.

işte sivri bıyıklıyla ortaklığımız da burada böylece bitti. Bir daha ne ben onu aradım, ne de o beni...

Benim eski dazlak kafalıyı arıyorum. Evinde, kahvede, dükkânında arıyorum. İlk göz ağrısı...

.__ Gitti, diyorlar. İçeri gitti.

Bekliyorum.

Bir gün dazlak kafalıyı sorarken garsondan, bana onun akrabası diye birini gösteriyor. Kısa boylu, yırtık lâcivert bir pantolon giymiş, kıvırcık saçlı, kederli, ela gözlü bir adam.

— Ne yapacaksın onu? diyor. Ben onun dayısının oğluyum.

Kısa boylu adam bir zaman düşünüyor. Elini kaldırıp kaldırıp masaya vuruyor.

— Hani, diyorum, ben onun ortağıyım da...

Adam bana uzun uzun bakıyor. Çat, diye elini bir kaç kere daha masaya vuruyor.

— Seni mi buldu dolandıracak? Seni mi buldu?

— Ooo... diyorum.

— O, baş dolandırıcıdır, diyor.

— Sen, diyorum.

— Senden saklım yok, diyor. Mert adamsın. Ben kaçakçıyım. Yirmi üç yıllık kaçakçı.

— Ben, diyorum, ben de feleğin çemberinden geçmişim.

Kaçakçılık hikâyeleri anlatıyorum ona. Bir kaçakçıdan dinlediğim bir hikâyeyi, kendime maledip, anlatıyorum. Malzeme çok. Antep kaçakçıları bizim için çalışıyor. Al beğendiğini, uydur kendine. İngiliz kumaşı elbise değil ya... Prova falan istemez. Yeter ki uydur- Uyuyor. Mahpusâne hikâyelerini anlatıyorum.

Adam:

— Sen mert adamsın. Gözüpek, yiğit adamsın, diyor.

—¦ Ben, diyorum, ben bir ortak arıyorum. Ahmed olmazsa Mehmed olsun. Bence hepsi bir.

— Hepsi bir olmaz. Ortak dediğin yiğit, mert olacak. Bu iş başka işe benzemez: Can pazarı.

— Kötü ortak ne yapabilir bana? diyorum. Ne gelir elinden?

— Öldürür bile, diyor- Bir kuruş için öldürür. Bu iş çetin iştir. Başka ortaklığa benzemez bu! Ben kaçakçıyım. Allo Cello değil. Kaçakçı...

— Ben de, diyorum, ben de...

— Ben mert adamları severim, diyor.

— Ben de... Birden:

— Benimle ortak olur musun?

— Olurum, diyorum.

Ayağa kalkıyor. Gözleri ışıltı içinde...

KAÇAKÇI BİR KADININ KIZINI ALMA PEŞÎNDE

Kaçakçı Hasan! Buldun aradığını. Tam sana göre adam.

— Nerede kalıyorsun? diyor.

— Otelde.

— Günah. Nerede yiyorsun?

— Lokantada.

— Günah. Bundan sonra bizim evde yatacaksın. Bizim evde yiyeceksin-

— Olur. Duruyor:

— Bizim çocuk hasta...

— Geçmiş olsun.

— Yirmi altı gündür hasta.

— Yâ!

— Yemez içmez.

— Geçer inşallah...

— iyi olsun... da... sana yatak buluruz. Ben diyorum ki:

— Sermaye az.

— O kötü işte.

Yüzü kızarıyor:

__ Bir sermayedar...

— Bir...

— Bir kadm var, diyor. Zengin kaçakçı. Pasaportu var, Dul..- kızı da var bekâr...

— Kızı da mı? diyorum.

— Çok güzel bir kız. _- Başka?...

— Başka kimi kimsesi yok. Sen, diyor bekâr mısm?

— Bekârım.

— Kız da güzel mi güzel.

— Parasına bak, diyorum, güzel olsun çirkin olsun...

— Çak zengin... inci getirir Halepten. Neresinde getirir kimse bilmez... gümrük bilir onun kaçakçı olduğunu... Anadan doğma soyup ararlar. Gene getirir. Neresinde

getirir kimse bilmez.

— Yaşasın kaynanam.

— Bir seferinde bir portakalın içini çıkarmış, kabuğu sağlam, portakalın içine koymuş incileri, vermiş portakalı çocuğun ağzına., somura somura çocuk geçirmiş hududu, getirmiş An-tebe...

— Yaşşa kaynanam.

— Evine gidelim.

— Ya kız beğenmezse beni? Yandığımızın resmidir. Heyecanla:

— Dur, diyor, dur.

— Ne var?

— Dur... Bir büyücü var. Ona muska yazdırırız. Ben muskayı eşikliğine gömerim onların. Kız cin çarpmış gibi, deli divane olur. Seni görür görmez, yanar ateşine...

— Büyücü?...

— Evi yakında.

¦— Haydi gidelim.

— Bir on lira vereceğiz ama, büyücüye...

— On değil yüz olsun- Olsun da şu iş. Fukaralıktan anamız dinimiz ağladı be agoşum!

— Yüzde yüz...

— Olursa, diyorum; sana da on bin. Kaynananın on bini senin.

— Hacet yok. Biz zaten kazanırız sermayemiz olursa...

Büyücüye gidiyoruz. Büyücü bıçak gibi keskin sakallı birisi... benim adımı; dedemin adını, dedemin babasının adını kemali ciddiyetle soruyor, söylüyorum.

— Kızın adı ne? diyor, en sonra.

Bizim adamın gözüne bakıyorum. Hiç oralı değil. Adam, âşık olduğu, derdinden uykularını haram ettiği kızın adım bilmez mi? At! diyorum, kaçakçı Hasan at!

— Kızın adı Melâhat! Tamam mı? Büyücü yazıyor.

iki muska, birini ben bir bardak suyun içine koyup içeceğim. Öbürü eşikliğe gömülecek.

Muskayı, arkadaşa veriyorum. Hemen alıp gidiyor. Büyücü baba, helâl olsun sana on lira. Kızı alırsak himmetinle, sana yüz papel daha var.

Sabahleyin erkenden kahvede buluşuyoruz. Soruyorum:

— N'oldu?

— Gömdüm. Bugün eve gidelim. Kuşluklaym. kaynananın evinin yolundayız. Yolda:

— Ne diyelim, diyorum, kaynanaya?

— Sen karışma. Ben derim ki büyük bir kaçakçıdır. Kız kahve getirir. Sen onu görürsün, o seni... şıp diye karasevda... muska eşiklikte gömülü... kılıç gibi keskin muska... buna büyücü Koca Arap demişler.

Bana da Kaçakçı Hasan!...

__ Bak, diyorum. On bini senin. Ona göre.

__ Bu iş oldu, karışma gerisine sen. Bana bırak-

Büyücek bir evin kapısını çalıyoruz. Bende yürek... Ante-bin en büyük kaçakçı kadını kaynanam oluyor, laf mı... Kapıyı çalıyoruz ya, ses yok. Gidip gelip çalıyoruz. Üç gün çaldık kapıyı bu minval üzere. Bizdeki de inat mı inat! En sonunda bir komşu kadın:

__ Ağam, dedi, o gitti Suriyeye, akrabalarının yanına.

Kaldın mı şimdi ayazda oğlum Kaçakçı Hasan? Bu kem talih varken sende!...

Arkadaşım:

— Canını sıkma diyor, yakında gelir.

— inşallah yakında gelir.

Gene aynı kahve. Şalvarlı, bıyıklı, esmer, sararmış yüzlü insanlar. Bir yanda bir masada, bir grup, elden ele kaim esrar sigarası dolaşıyor. Ortağımın da canı sıkkın.

— Aldırma be agoşum, diyorum. Olmazsa olmasın-Kızıyor:

— Olmazsa olmasın olur mu? Olacak. Mutlaka olacak.

— Olmazsa olmasın. Ben eve tel çektim. Beş yüz lira gelecek. Yetmez mi?

Ortakta bir sevinç, bir sevinç... görmeyin.

— Dört ay sonra paşanın kızını alırız.

— Alırız.

— Paşanm da valinin de...

— Valinin de... Ortağım kırgın kırgın:

— iyi olur şu kızı almak. Karı çalışır bir taraftan, biz çalışırız bir taraftan. O kan yiğit bir kaçakçıdır. Erkek yapamaz, yaptığını...

— Tam bana kaynana-

— Mert karı.

— Olursa böyle olmalı.

YAMAN BİR KAÇAKÇI DAHA!

Şimdilik eli yuduk kaynanadan. Bizim beş yüzü bekliyoruz. Bir gelse...

Yeni ortağım cıva gibi, oradan oraya gidip geliyor. Böyle enerjik, böyle fırıl fırıl dönen adama rastlamadım ömrümde... Çocuğun iğneleri... doktor... doktor parası...

— Kaç yıldır yaparsın kaçakçılığı ortağım?

— Bilmem.

— Neler üstüne?

— Kokudan tut, incisine kadar.

— Bu yamalı pantolon da ne ya ortağım? Sen de benim gibi felâkete mi uğradın? Sen içeri düşünce paralarını arkadaşların mı yedi?

Ortağım karşıma oturmuş, iki dirseğini masaya dayamış, masaya abanmış, boyuna anlatıyor. Ha, unuttum. Ortağımın adı nı belki merak etmişsinizdir. Gücük Duran.

— Ben, diyor, Istanbulda yaptım askerliğimi. Beykozu bilirim, ipek gibi yumuşaktır suları, istanbul denizinin... Ah! Is-tanbulun denizi. Ah! Sevdiğimin gözleri. Bir sevdiğim vardı, Ka-sımpaşalı.

— Benim de... diyorum. Kaldı yüreğimin bir parçası beraber.

Elini kaldırıyor, masaya vuruyor:

— Şimdi, şimdi bir kere gideriz Suriyeye... Sende beş yüz, bir iki yüz de ben bulurum. Bir dönüşte etti bin dört yüz... bir daha etti bin sekiz yüz. Bir daha bir daha... İki sene sonra zenginiz.

Gözleri yaşarıyor. Herşeyi gördüm de, türlü türlü ağlayanları, sevda için, keder için, ölüm için ağlayanları gördüm de umudun insanları ağlattığını ne görmüşlüğüm, ne de duymuşluğuffl vardır.

— Sonra agoşum, diyor, Beykozda birer evimiz olur yan-

yana--- beyaz badanalı. Ben beyazı severim. Önü bahçeli olur. Çiçekleri olur önünde.

—. Ben aydınlığı severim.

Birden yüzü moranyor- N'oldu bu adama?

—¦ Çocuğum, diyor, senden saklı değil ya, çocuğum verem. Bir tedavi etürebilsem... bir şey istemem. Para ne zaman gelir?

— Bugün yarın.

— Dur bekle, diyor, ben Azizi getireyim. Azizle Suriyeye gideriz, para gelir gelmez.

— Aziz de kim?

— Bir arkadaş...

Az sonra külot pantolon giymiş, güneş yanığı yüzlü, zayıf bir adamla görünüyor.

— Aziz, diyor, tşte bu Azizdir. Buna da bir hisse veririz. Nolur? diyor. Kazancımızın hepsini biz yiyecek değiliz ya...

— Olur, diyorum. Daha iyi.

Aziz oturuyor. Elini cebine atıyor, bir Türk, bir de Suriye nüfus kâğıdı çıkarıyor.

— Hudut benim yolumdur- Hudut evimdir benim. Su içmek ne kadar kolaysa, benim için de hududu geçmek o kadar kolaydır.

— Eeee... diyorum. Nasıl kolay?

— Antepten çıkarız bir sabah...

— Evet.

— Tam yemek zamanı varırız hududa.

— Eeee...

— Yemektedir askerler. Akşam yemeğinde... Şafak sökmeden önce de olur. O zaman uyumuşlardır. Sürüne sürüne demiryolunun ötesine geçiveririz. Biz tam karakolun dibinden ge-Çeriz.

— Geçeriz...

¦— Bak, görürlerse teslim olmak yok. Kaçacaksın öteye.

Vuramazlar. Vurmaya sıksalar bile binde bir isabet eder. Vura,

mazlıır.

— Kaçarım.

— İstersen yol da alırız.

— Ben, diyorum, yol almam.

— Neden? Korkuyor musun?

— Hey ye...

— Sırt kaçakçılarını vurmazlar. Tam hududun karşısında bizim köyümüz var. Benim baba ocağım o köydür. Amcam daha orada oturur. Varırık köye, sana bir Arap elbisesi... Sen hiç Arap kıyafetine girdin mi?

— Yok.

— Bir de yakışır ki... bir de Araba benzersin ki... fidar;

gibi.

— Benzerim.

— Giderik Halebe.

— Oldu bu iş. Para gelir gelmez.

— Bana gaçakçı Aziz deUer. Ben yükçülük yaparım. Yükü olan ağa bana haber verir. Ben olursam bir kafilenin içinde, kazasız, belâsız geçer o kafile hududu. Bana her gidişimde üç yüz lira verir, hangi ağa olursa olsun. Başkalarına iki yüz... ama usandım el işine yelmeden... Para gelsin... ortaklık iyi. Ben de koyarım üç yüz lira. Sen tstanbulda okutursun malları.

— Orası kolay. Okuturum.

— Şu hudutta kaç ağaç var, kaç sıçan deliği var, kaç taş var ben bilirim. Benim elimde mal tutulmadı daha... bana ga. çakçı Aziz deller, nâmım söylenir.

Gerçekten duydum. Kaçakçılar arasında bir Aziz lâfıdır gi" diyordu. Aziz şöyle, Aziz böyle.

— Sen o Aziz misin? dedim.

— Ben Azizim, dedi Benim önümde dağlar düz olur- Ben bir günlük yolu bir saatte alırım.

Duran:

.__ Seni Allah gönderdi bize. Biz zengin olacağız, zengin.

Senin gibi kurt... Aziz gibi bu diyarın en becerikli kaçakçısı... zenpiD olacağız agoşum. Çocuğu sanatoryoma yatırırız. Beykoz-da beyaz badanalı bir ev.

Duran ayağa kalkıp oturuyor. Tekrar kalkıyor.

— İnşallah zengin oluruz.

îş kararlaştı. Benim parayı bekliyoruz. Duranla kahvede her gün Istanbulu, kara gözlü sevgililerimizi konuşuyoruz. Duran tepeden tırnağa umut kesilmiş. Bu işten çok şey kazanacağımızdan o kadar umutlu ki... O kadar inanmış, iliklerine kadar umut kesilmiş ki...

Bir gün utana utana, ter içinde, yumul yumul geldi:

— Hasan ağam, kusura kalma, senden birşey isteyeceğim-

— iste. Gözleri doldu.

— Çocuk, dedi, çok hasta... elimdeki ufak tefekler satılmıyor. Şu işe ah bir başlasak. Senden bir şey isteyeceğim.

— iste.

Cebinden bir reçete çıkarıyor. Doktor bilmem ne, birinci sınıf dahiliye mütehassısı...

— Bu ilâçları alamadım. Bir otuzun var mı?

— Var, diyorum, hemen çıkarıp veriyorum. Bir zaman konuşmadan duruyoruz.

— Sen, diyor, mert bir adamsın Hasan. Kalkıp hızla gidiyor.

Bir daha ne Duranı, ne de Azizi görebiliyorum. Sonradan öğrendim ki Aziz atlı bir kafileyle, yüklü olarak Suriyeye afyon götürmüş.

Duran ise:

— O adamın parasını bulup vermeyince yüzüne bakamam, ^yormuş.

Bizim dazlak kafalı Suriyede. Aziz de oraya gitti, sivri bı- aa malları okutmakla meşgul. Durandan da olduk.   Ne

yapmalı? Yeni bir ortak mı? Fakat bunların her biri az çok fark. la ötekinin eşi... En iyisi bu sefer bir başka yol deneyelim. Bir kaçakçı dosttan, birkaç tane kol saati zinciri ediniy0-

rum.

Çarşıda pazarda:

— Haleb sermayesine... ucuz... ya beleş... Bir alan piş. man, bir almayan... diye bağıra bağıra dolaşmaya başlıyorum.

Kol saati zincirinden birkaç tane satabildim. Yetişiyoruz artık. Her işin bir acemiliği var. Bugünkü kazanç tam bir lira.., Dayan kaçakçı Hasan, kazanacaksın bu işte!

— Haleb sermiyesine.

Kaçakçılar elleri gene ceketlerin düğmesinde. Dolanıp duruyorlar.

Birden ne o? Çil yavrusu gibi, koyun sürüsüne kurt dol-

muş gibi kaçıştılar bizimkiler.

— Ne o? Haleb sermiyesine.

Nereye kaçıyorlar bunlar? Neden kaçıyorlar? Haleb sermi-

yesine...

Nereye dostlar? A dostlar nereye? Biri kolumdan sertçe çekiyor:

— Polis, diyor, polis... kaç! Arkama bakmadan kaçıyorum-

Kahveye dönüyorum çarnaçar... Bizimkilerin cümlesi ora da... yüreğime su serpiliyor.

Yalnız bir değişiklik, bir başkalık var orta yerde. Nedtf Buldum. Bizimkilerin hiç birinin üstünde ceket yok. Gömlekçe oturuyorlar. Sebebi? Böyle sıkıştırmalarda hemen kaçıyorlar; ceketleri evlere, dükkânlara yerleştirip, geri geliyorlar kahveye

— Bugün bir tek kurban verdik çok şükür.

BİR KABAK HİKÂYESİ

Top sakallı bir ihtiyar yanımda... Daha demin tanıştık.

— Ben Adanalı Hasanım.

.__ Ben de Hüseyin Baba.

__Teşerrüf ettik efendim.

İhtiyar:

—. Seni sevdim oğul, diyor. Seni sevdim. Saf, temiz bir adama benziyorsun. Sana benden öğüt: Ben, altmış beş yaşındayım- Otuz beş yıldır kaçakçılık ederim. Otuz beş yılda belki o-tuz beş defa mahpusâne... Vazgeç bu işten. Sonu yok oğul bunun. Otuz beş yılda elimde kalan bu işte, otuz paraya muhtaçlık.

— Amca, sen olmamışsın ama, olanlar... Milyonluk olanlar. Bak Memik, bak Şekerci... Daha sayayım mı? Memik sırt kaçakçılığı yaparmış eskiden... Şimdi emrinde otomobiller, atlılar dönüyor.

— Oğlum, diyor, benden sana öğüt, her işin bir hilesi, namussuzluğu var. Sen, temiz bir adama benziyorsun. Vazgeç bu işten. Altta kalırsın. Malından olursun, canından olursun. Sinekler örümcek ağına nasıl düşerler, işte öyle düşüyorlar hudutta. Kaçakçılık, bir kılıcın keskin ağzıdır. Yürüyebilir misin yavrum? Sen bu ayaklarla yürüyemezsin yavrum. Örümcekler nasıl düşerler ağa? Bir parça ekmek için, gidiyorlar ölüme. Ben, kendimi bildim bileli, şu hudutta, en az birkaç bin kişi düştü bu ölüm ağma- Bu benim duyduklarım. Ya duymadıklarım... Hesabını sen yap. Yürüyebilir misin keskin kılıç ağzında?

— Yürürüm. Ben, kelleyi bu yola koydum. Ya kelle gidecek, ya para gelecek. Ben,

kaçakçılık uğruna bunca zahmetler çekmiş, mahpusânelerde çürümüşüm. Vazgeçemem. Kazanırım, sonra vazgeçerim.

İhtiyar kızıyor; sakalı titriyor ihtiyarın.

— Ben de, ben de... Otuz beş seneden beri, kazanırsam vazgeçeceğim, diyorum. Sana vazgeçeceksin, diyorum, vazgeçeceksin. Para sahibi olursan hiç vazgeçemezsin. Yol yakınken...

— Kellemi...

—¦ Vazgeç oğlum. Gel etme bu işi oğlum. Sen civciv çıkaramazsın bu kurtların içerisinde. Paran olmasa seni içerlerine

almazlar- Çok paran olsa, seni götürürler hudutta vururlar. pazarı değil, can pazarı...

— Kelleyi koymuşum bu yola... İhtiyar kızgınlıkla yanımdan kalkıyor.

— Cehenneme kadar yolun var. Yanarım gençliğine... ^. cırım babayiğitliğine. Cehenneme kadar yolun var.

Gidip küskün küskün bir başka masaya oturuyor. Bir esrar sigarası sarıp, tek basma içmeye başlıyor.

Kaş altından bakıyorum. Sakallan titriyor. Gözleri kan çanağına dönmüş.

Bir zaman orda, öyle düşünüp duruyor. Sonra kalkıp gene yanıma geliyor.

— Kusuruma kalma evlâdım. İhtiyarlık. Bak, diyor, benden sana öğüt, kafana takmışsın bu işi... yapacaksın bu işi. Ku-lağma küpe olsun, atlı kaçakçılara karışma. Kör yoluna gidersin. Sırt kaçakçılariyle git. Yol alayım deme. Sen, yol aldım, dersin. Elini kolunu sallaya sallaya geçerken hududu, alha bir kurşun. Hududu geçerken yavaş yürüme. Bükülerek kaç. Yolda giderken, kaçakçıların önüne hiç düşme, hep arkadan.

— Sağol efendim.

— Kaçakçılık ince sanattır. Her adamın kân değildir. Gel, vazgeç oğul şundan...

— Kelleyi koymuşum. Köpürüyor:

— Ulan vazgeç diyorum sana.

— Vazgeçemem. Dişleri arasından ıslık gibi:

— Cehenneme! diye mırıldandığını duydum. Hışımla yanımdan uzaklaştı.

*

Canım sıkılıyor. Ne yapmalı? Birden aklıma geldi. Han> biri vardı. Kaçakçı Hüseyinin arkadaşı.. Kahvede kabak ^

leşini anlatırken sonuna yetişmiştik. Onun peşine düştüm ve buldum.

__ Neredesin be kardeşim? Hüseyinden ne haber?

__- Buradayım agoşum. Kaçağım.

— Kaçakçı değil, kaçaksın yani...

— Öyle oldu arkadaşım. .— Hüseyin?

— Keyfi yerinde.

— Yahu, dedim, kahvede anlatıyordun. Biz sonuna yetiştik- Bu kabak işi de ne?

— Kabak işi. _ Yani?

— Üç kabak yakalattık.

— Nedir bu üç kabak allahaşkına?

—• Mısırdaki de duydu. Bir sen mi kaldın duymadık?

— Duydum. Duydum ya..

— Üç kabak işte.

— Uç kabak.. Anladık be kardeşim. Üç kabak, üç kabak... Biz de çok kurnazlıklar

yaptık ama yakayı ele vermedik.

Bir kere düşmüş ele, bırakır mıyım yakasını hiç. İşin, aslını astarını, aslan gibi anlatıverdi.

Nasıl kaçar mal? Nasıl kaçırılır? İnce sanattır kaçakçılık. Cesaret kadar kafa da ister. Yoksa sökmez. Kaçakçının kafası kurnazlıklar kumbarasıdır. Başka türlü yürür mü?

Ya Adanada ya da Îstanbulda bir sevgili teyzesi var Hüseyinin. Yıllardır görmemiş teyzesini. Hasret, candamarına tak demiş. Teyze bu!.. Kolay mı? Bir gün teyzeyi görmeyi aklına koymuş. Bunca yıldır hasretlik., eli boş gidilir mi? Çoban armağanı çam sakızı.. Bizimkinin de armağanı üç kabak teyzesine.. Uç tane kocaman kış kabağı.. Ne yapsın? Ha, teyzesi de sever mi sever kış kabağını. Hediyenin de bundan iyisi can sağlığı gayrı..

Hareket günü.. Üç kabak... Üstleri kırmızı, yeşil çizgili üç kabak. Kabaklar pırıl pırıl.

Kabaklar otobüse yerleştiriliyor. Yürüsün otobüs. Kimbilir teyzenin de canı ne kadar çekmiştir Antebin kış kabağını..

Otobüs yürüyor.

— Dur.

— Arama var-

Hüseyinin rengi atar. Ellerini bir titremedir alır. Ne var. Bir şey yok ki. Serin olmalı. Ortada ne var sanki. Ha arasınlar, de arasınlar.

Bavullar açılır, denkler çözülür. Yok bir şey. Kaçak mal yok. Tamam.

— Bu kabaklar ne?

— Kabak işte.

Memur düşünüyor. Kabaklar kabak.

— Nereye?

—Teyzeme hediye. Çok canı çekmiş de.. Mektup salmış getirsin diye.

Kabaklar birer gaz tenekesi büyüklüğünde.

Hüseyinin rengi biraz daha solar. Memurun içiae kurt girer. Antepten hediye üç kabak... bilmem neredeki teyzesine.

Hüseyin titrer...

Kabakların kapaklan açılır, işe de bakın! Bu kabaklar kabak değil be Hüseyin, ipekli mağazası. Kabak değil, ıtriyat mağazası. Bu kadar malı nasıl yerleştirdin be Hüseyin bu kabak-

çıklara?

İpekliler, aydınlık bir su gibi akıyor insanın elinden. Bunlar has ipek Hüseyin. Ne kadar çok seviyormuşsun teyzeni. O teyzenin yerinde olsam kuş sütüyle beslerdim seni.

Nereden çıkardılar bunu? Bu kabakların içinden çıkan nedir? Hiç haberi yoktu Hüseyinin bu işten. Ne isterler bilmem şu Hüseyinden? Halbuki o teyzesine kabak hediye götürüyordu. Kış kabağı- Çekirdekleri ipekli ve ruj olmuşlar, bunda onua ne kabahati var?

Mahpushane karanlıktır, nemlidir. Rutubetli bataklık gibi kokar. Zordur. Gördünüz mü başımıza geleni?

HEYECANLI BİR MACERA

Bir kişi kaçakçı olur da rakı içmez, esrar çekmez olur mu?

Bir manav dükânının arkası.. Sebze sandıkları.. Sandıkları yan yatırıp karşılıklı oturmuşuz.

Ben, Şaban, bir de namlı kaçakçı Mamet. Esrar sigarası, elden ele dönüyor. Bugünler fazlaca kaçırdık herhalde. Sabahleyin de çekmiştik.

Esrar sigarası dönüyor. Dünya dönüyor. Başım dönüyor. Aman tavan! Tavan başıma doğru yaylanıyor. Bir ak duman.. Dünya bir ak dumandan ibaret.

Dünya sisten sıyrılıyor. Kapıda bir akasya ağacı var. Ağaç bana doğru geliyor.

Sonra, bir orman... Yeşil, deniz gibi, bir orman. Bir orman seli akıyor gözümün önünde. Bir deniz, bir ağaç denizi yürüyor. Orman... Ağaçlar.

Neden sonra kendime geliyorum. Bu da ne iş? Yanımdaki:

— Çarpıldın, diyor, ilkin böyle olur.

— Yok diyorum. Ben acemi değilim. Yıllarca çekmişim. Inandırabilirsen inandır. Her şeyin bir âdabı, bir erkânı

var.

Kaçakçı Mamet yaptıklarını, başından geçenleri anlatmayı seven bir adam. Zaten bütün kaçakçılar öyle. Bir ağzını açmasınlar. Hep hudut, hep pusu... Hep kaçmak, kovalamak.

Mamet atlı kaçakçılardandır. Bu işten binlerce lira kazanmış, binlerce lira batırmış. Kâr zararın ortağı.

Mamet söylüyor.

¦— Kaçakçıya, yer düşmandır, gök düşmandır. Çoban düşmandır, köylü düşmandır. Askerler pusu kurarlar. Muhbirin ku-

lağı delik, gözü keskindir. Ne diyem sana! Gökteki kuş, yerdeki karınca düşmandır. Atı, atı bile... Arkadaşı, arkadaşı bile düş. mandır.

Ben soruyorum:

— Bu kadar düşman içinde gene?..

— Gene yaparız... Bir malı, sıkışırız, bir yere saklarız. Köylü takip eder, ikinci gün koydunsa bul.

Yükleriz atları, çıkarız bir akşam üstü doludizgin. Yavaş gitmek yok. Ha, çıkışımızı karımıza bile söylemeyiz. Hangi saat yola çıkacağız bir Allah bilir. Kulak kiriştedir, at doludizgin, makinalı tabanca elde. Atlar bizim atlarımız. Has at! Her at kaçakçı atı olamaz. Bir kurşun sesi gelsin, biz istersek eğar, hemen o yere yatar. Bir kurşun sesi duysa, biz isteyince kuş olur uçar. Kurşun tutmaz. Hudutta demiryolu var ya, o demiryolu insan bile geçerken ses çıkartır. Ama bizim atlar, ses çıkarmazlar. Acemi

atların ayağına keçe bağlarız.

Şaban:

— Mamet. dedi, hele şu Halepte başına geleni anlat!

— Halepte başıma gelenler?.. Düşündü:

— Yüklettik yükleri... Çıktık Antepten doludizgin. On arkadaşız. On müsellah... İkimizde makinalı tabanca.. Yakınlaş^ tık hududa.. Atlar doludizgin, atlar köpük içinde. Çektik atların başını.. İki rekât namaz kılıp elham okuduk. Burası huduttur. Bir gök vardır üstünde, altında dümdüz bir ova.. Ne ana, ne baba, ne kardeş... Bir Allah, bir sen... Yapayalnız. Tutacak dal, sarılacak el yoktur.

Duadan sonra bindik atlara... Atlar kuş... Gecenin karanlığı.. Atlar uçuyor. O yük altında nasıl gidiyorlar? Tam kulağımın dibinde bir kurşun- Sonra gökyüzü ateş, alev kesti. Kurşun kum gibi kaynıyor. Bir baktım yanıma, yönüme, arkadaşlardan kimse kalmamış. Ben de çevirdim makineli tabancayı.. At şahlanır.. Kurşun su gibi akar.. Gökyüzü

kızıl ateştir. Bir sağa, bir sola... Yarılmaz bir çember... Bu kursun seli.. Arkadaşlar nerede? Ha şimdi vuruldum, ha vurulacağım- At, bir tökezledi. Hemen geri kalktı- Ben de kestim kursunu. Bir yer var, bir açık yer. Arkamı saramamışlar. Bir tarattım. Sonra doldurdum atı.. Hududa.. Arkamdan kum gibi kaynar. Suriye askerleri de haber almasınlar mı? Düştüler peşime... İki ateş arasında. Neyse kurtulduk. Tam Halepte arkadaşım Muhammedin evinin önünde çektim atın başını. At bitmiş, ben bitmişim- Yükleri içeri aldık. Muhammed evde yok. Nereye gitmiş? Karısı on dokuzunda bir taze, dil bilmez..

İzi takip ediyor Suriye askerleri. Bir bölük asker, bir de baktım tuttular sokağın başını. Karı bana lisanı hal ile atımı ve yükümü alıp başımın çaresine bakmamı söyledi. At elimde.. Sokak ortasında kaldım. Yer bilmem, yurt bilmem. Nereye gitmeli? Sokak, iğri bir sokak. Baş taraftan sırayla evler aranıyor. Ben sokağın büklümündeyim bereket; görmüyorlar. Sokak ortasında kalakalmışım.- donakalmışım. Ne etmeli? Şimdi görürler. Benden kan çekildi. Kımıldayacak, yürüyecek halim yok. Yük üstünde, at elimde., teslim... Başka çare var mı?

Ben taş kesilmiştim sokak ortasında., biri, bir iki sefer koluma dokunuyor. Bende bir irkilme! Gülen bir adam., atı elimden alıyor., bir dükkân görüyorum. Dükkânın yanında bir kapı-., at kapıdan içeri., at gitti., gitsin., bir tatlı canı kurtaralım da., at

gitsin., ben, sokak ortasında dikili., kaçmayı, bir tarafa gitmeyi akledemiyorum. Adam tekrar bana görünüyor. Çocuk elinden tutar gibi, elimden tuttu. Sürükledi peşinden. Bir oda açtı. Soktu içeri. Üstümden de iyice kilitledi. Kaldık mı mahpus., ne olacak? Nedir bu başıma gelenler?

Tam ikindi üstü bir çocuk geldi. Elinde bir bohça., bıraktı gitti bohçayı. Kapı tekrar üstümden kilitlendi. Açtım bohçayı, Arap elbisesi., giydim.

Uzatmayalım. O adam arkadaşı imiş bizim Muhammedin. Beni böyle sokak ortasında görünce perperişan, almış atı, sok-

muş içeri., öteki kapıdan, öteki sokaktaki bir eve götürmüş atı... ben de kapalı odada.

Akşam oldu gene o çocuk. Düşürdü arkasına, beni götürdü eve., bu arada Muhammede haber vermişler.. Muhammed malları teslim almış, içimde bir korku, Muhammed malları yer mi?

Muhammed de geldi. Hiç bir şey söylemeden geri gitti. Bende korku büyüdü. Muhammed ya yediyse malları mı?

Bir zaman geçtikten sonra Muhammed geri geldi. Yüzü gülüyordu- Önüme bir çıkın attı. Açtım çıkını. Ağzına kadar, çarşaf gibi Suriye paralariyle dolu. Benim afyonu almış Muhammed. Bu da parası... hürmet, ikram., böyle olur arkadaş işte..

Çarşıda bizim arkadaşı buldum, ikisi yaralanıp kalmışlar. Gerisi de geçemeyip geri dönmüşler.

Neyse, oradan on yedi bin Lralık mal aldık. Getirdik An-tebe. Getirirken bir kere daha düştük pusuya., gene kurtulduk..

Malı, Malatyaya götürüyoruz. Anteptsn çıktık üç atlı. Ma- i latya dağlarında gene sarmasınlar mı bizi. Arkadaşın biri vuruldu kaldı. Ben yedekledim atını. Biz kaçarız, onlar kovalar. Neyse şaşırttık bir yol onları.. Kepir bir taşlık yere getirip gömdük malları. Malların uzağına, bir çalının, ağaççığın gövdesine de bel yaptım.

Ben sordum:

— Sonra?

— Sonrası-, bir hafta sonra gittik malları almaya, aradık taradık, malları koyduğumuz yeri bulamadık.

— Sonra:

— Mal çürüdü toprakta.

— On yedi bin lira?

— On yedi bin lira çürüdü toprakta arkadaşım.

MUHAFAZA MEMURLARI İLE PUSUDA

Bir de gümrük muhafazayı denemeli. Onları öğrenmeli. Sonra, sonra büyük işler bekliyor seni. Şimdiye kadar yaptığı-

mız işler ufak tefektir. Büyük işler, büyük maceralar gerek sana Hasanım.

Gümrük istihbaratı mı? Olacak iş mi bu? Hem kaçakçı, hem de istihbarat memuru! Neden olmasın.

Gittim istihbarat âmirine. O günün akşamı bir de ihbar çıkmasın mı? Otuz bin liralık yükü olan bir otomobil gelecek.

Akşam üstüdür. Jip hareket edecek. Jipin arka tarafına biniyorum. Tam altı muhafız memuru, bir yabancı, bir de ben, sekiz-

istihbarat âmiri elimden kâğıt alıyor.

«Ben, herhangi bir müsademede vurulsam, kimse mesul değildir, isteyerek gittim.»

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Yaşar Kemal

Vurulursam... Allah göstermesin. Bir ocağın bir umudu.

Jipin arkasına iyice gizleniyorum.

Pusu yerine geldik. Burası Antep bağlarıdır. Gece bastırdı.

Otomobil... içinde otuz bin liralık mal... Muhbir de yanımızda. Yirmi ikisinde bıyıklı

bir genç. Gözleri ihtirasla parlıyor.

Yol boyunca pusu kuruyoruz. Birinci pusu, ikinci pusu, üçüncü pusu... Tamam mı? Tamam.

Arkadaşlardan biri:

— Yüz elli kilometre hızla gelir, diyor.

Pusular yüzer metre aralıklı. Birinci pusuda (dur) emri. Durmazsa ateş... ikinci pusuda tam ateş... Üçüncüyü de atlatırsa... Jip taksiye ulaşamaz. Ben üçüncü pusudayım. Elimde tabanca, tam siper. Turnayı gözünden değil, otomobili tekerleğinden vurmalı. Vurabilir miyim? Onu sırası bilir. Şimdilik sıkı duralım da el titremesin.

Şimdiyedek epey otomobile pusu kurulmuş, bir teki hariç, hepsi kurtulmuş. Kolay mı? Yüz elli kilometre üzerinden gidiyor. Kurşun tutar mı hiç?

Bekliyoruz. Beklediğimiz yer iki yol ağzıdır. Otomobil gelirse eğer, başka bir yerden Antebe giremez. İlle buradan geçecek. Mutlak düşecek ağımıza-

Elim tetikte. Kafamda «vurulursam kimse mesul değildir» kelimeleri... Niçin mesul olsun! Kendi gönlümle geldim.

Kendime taşlardan bir siper yapıyorum. Yanımdaki arkadaş da yapıyor. Yaşlı muhafaza memuru:

— Çocuklar, diyor, o daha kötü. Kurşun taşı parçalar. Bir daha siz siz olun, bir taşı siperlenmeyin.

Taş siperden vazgeçiyoruz.

Saat gecenin onu. Uzaktan iki otomobil ışığı görülüyor. Yüreğim hopluyor. «Ben kendi gönlümle...» Biz sıkacağız da, herif bakacak değil ya... Eli armut toplamıyor ki...

Birinci pusuda:

— Dur!

Zınk diye duruyor.

— Geç!

On ikiye kadar bu yol ağzında bekliyoruz. Muhbir diyor ki:

— Öteki yola gidelim.

— Öteki yola.

Pusuyu terkedip Jipe yerleşiyoruz. İkinci pusunun yeri bir tepenin üstü.

Bu sefer hem atlı kaçakçıları, hem otomobili bekliyoruz. Muhbir:

— Burası atlı kaçakçıların yığıntı yeridir. Her biri bir yandan gelip burada toplaşırlar.

Saat ikide, bir de bakıyoruz, önümüzdeki uzak yoldan bir otomobil süzülüp geçiyor.

— Keşke yol ağzında kalsaydık.

— Keşke...

Pusuyu atlı kaçakçılar için kuruyoruz şimdi de. Muhbir:

__ Bugün mutlak gelirler ben haber aldım.

Pusu gene, iki yüz metre aralıklarla tek hat üstüne. Bir arkadaşla ben karşıya geçip, bir çukura giriyoruz, Yaşlı muhafaza memuru razı olmuyor.

— Neden? diyorum.

— Karşılıklı olursa birbirimizi vururuz.

— Peki, biz buradan ateş açarsak, önleri boş, o tarafa, kaçarlar ve kurşun menzilinden çıkarlar.

— Çıksınlar.

— Biz buraya...

— Haklısın yavrum ama, birbirimizi vururuz.

Bütün pusular böyleyse... iş yok bence., kurtulmak kolay... Başka türlü de pusu olmaz zaten. Cesaretim artıyor. Ben büyük işlere girişeceğim bundan sonra. Bir günlük istihbarat memurluğu yeter de artar bile.

Şafak atmadan Antebe dönüyoruz. Ben artık otele dönemem bu saatten sonra..

Sabahçı kahvesi... Yanımda muhbir de var. Karşı karşıya bir masaya oturduk. Daha sabaha epey var.

— Ben bu işi yokluktan ikramiye için yapmıyorum.

— Öyle mi? Ya neden yapıyorsun?

— Sebebi var. Ben esas kaçakçıyım. Ben, kaçakçıbaşıyım. Bugün ne oyun ettim onlara biliyor musun?

— Ne oyunu?

— Birinci pusuda bekleselerdi mutlak üstümüze gelirdi otomobil.

— Gelirdi.

— Anladın mı oyunu?

— Anladım ama, hiç haber vermesen de beklemeselerdü Daha iyi olmaz mıydı?

— Olmazdı. Ya başka bir muhbir de ihbar eylerse benden evvel, ben etmeden. Böyle yapınca malı sağ sağlim geçirebildi-ler.

— Ya ayrılmasalardı birinci pusudan?

— O zaman ben işaret verirdim. Geriye dönerdi.

— Allah Allah-. Gülüyor:

— Bu iş böyle söker ağam!

Sonra benim iki elimi iki eli arasına alıp:

— Ben seni bilirim, diyor. Seni de epey takip ettim. Amma yutturdun ha istihbarata.

— Nasıl yutturdum?

— Korkma, benden sır çıkmaz. Senin ne olduğunu söylemem istihbarata..

— Ben neyim ki?

— Ağam üsteleme, iyi yutturdun işte.

— Neyi yutturdum be kardeşim?

— Yutturdun. Böyle daha iyidir. Kaçakçılık kurnazlıkla yapılır.

— Neyi yutturdum be kardeşim? Çatlatma adamı.

— Seni kimse bilmez mi sanıyorsun?

— Bilir.

— Bilirse, ben de bilirim. Gözlerimin içine bakıyor:

— Sen... Sen... Adanalı Kaçakçı Hasan değil misin? Amma da yutturdun ha heriflere. Sen daha yeni hapishaneden çıkmadın mı?

— Korkma kardaş, bizden sır çıkmaz.

— Beri bak, diyorum agoşum. Ben zaten ölmüşüm. Benim tekerime taş koymağa kalkma. Bunlarla bir dalgam var. Sır çıkmasın.

— Başım gider, gene sır çıkmaz. Biz kaçakçı milletiyiz. Amma da yutturdun ha! Sen onların efendice diliylen konuşurken, ben içimden güle güle ölüyordum, içimden diyordum ki, kaçakçı bu Adanalı Hasan gibi olur. Bilmem Istanbulda ne ga-

zatası muharriri. Kaçakçı dediğin senin gibi olmalı. Şimdi sen istediğin kadar mal götür, kimse senden şüphe etmez.

.— Etmez tabiî., bak sır çıkmasın., birbirimizi yeriz sonra.

— Sır mı? Sır mı çıkar? Senin gibi adamın uğruna ölürüm ben be!

— Çıkmasın. Ben büyük işler çevireceğim. Halebe gideceğim.

— Kiminle?

— Bilirsin ki, karıma bile söyleyemem bunu. .:— Söylenmez.

— Peki, sen neden yaparsın muhbirliği?

— Ben, zengin bir adamım. Ben, ikramiye için yapmam muhbirliği. Bir ihbarda yedi bin lira aldığım halde, ben muhbirliği para için yapmam.

— Niçin yaparsın?

— Bilirsin. Bilirsin ya, benimlen oymuyorsun. Sen Adanalı Kaçakçı Hasan olasın da çevirdiğimi bilmeyesin...

— Söyle canım. Bilirsem de bilmezsem de söyle.

— Düşmanlarım var, bir. Dostlarım, ortaklarım var, iki., düşmanlarımı ihbar ederim, dostlarımı himaye., düşmanlarım düşman., her gece evime en az on altı yük yıkar. İhbar etseler bile kim inanır, benim evimde kaçak mal olduğuna.

— Kimse inanmaz.

— Evime getirilen mallan, getiririm Antebe. Teslim ederim yerlerine. Ben de alırım alacağımı-

— Akıllıca kâr. Aferin sana. Bu ihbarı nasıl yaparsın? Kimse bilmez mi senin muhbir olduğunu?

— Bilmez. Bilseler vururlar. Ben de yenmem ya onlara kolay kolay. Benim kollarım var. Bir nal sesi duysalar, bir kuş uÇsa bana haber verirler. Ben de istihbarata.

Muhbir, benimle ortak olup, Istanbula mal götürmek is-¦yor. Ben, hiç bir şeyine karışmayacağım. Bir tek istediği var

benden. Istanbulda mallan ben sarfedeceğim. Dolduracağız mal lan iki bavula. Ver

elini Şehri İstanbul!

HALEBE KAÇAK MAL GÖTÜRMEK İÇİN BENİ 50 LİRAYA TUTTULAR

Bavul bağlanmış, otelin hesabı kesilmiş, güya Istanbula gitmek için otobüs bileti alıyorum-

Allahaısmarladık bunca cefalar çektiğim, Antep şehri! Şehirden bir müddet uzaklaştıktan sonra otobüs şoförüne: — Bakın hele şu başıma gelene? Eşyalarımı Antepte unutmuşum, diyor iniyorum.

Otobüs tozu dumana katarak uzaklaşıyor. Yol üstünde yapayalnızım. Bavulum yanımda. Şu uçsuz bucaksız ovada bir ben, bir de bavulum... Görünürlerde ne bir ağaç, ne de kimse., bir zaman kımıldamadan öylece duruyorum.

Antebin kırmızı, çıplak dağları, yer yer yalnız kalmış hissini veren, oymak oymak soluk yeşile çalan bağlar., sarı sıcak., öldüren, kahreden bir sıcak var.

Bavulu yüklenip, bana tarif ettikleri köye doğru yollanıyorum. Bavul ağır mı ağır. Altında iki büklümüm- ikide bir, bir omzumdan, bir omzuma aktarıyorum. Bir de acıtıyor ki omuzlarımı.. Allah bilir ya köye varıncaya dek omuzlarım yara kesecek. .

Bu bavulu da ne diye aldım. Almasam olmaz ki... nereye bırakabilirdim. Bir daha Antebe dönmeyeceğim.

Türküler mırıldanıyorum. Memleketimin türkülerini. Dümdüz, mavi bir deniz gibi dalgalanan memleketimin ovası geliyor gözlerimin önüne... memleketimin sarı, memleketimin yeşil) memleketimin mavi ovası... gurbet, yalnızlık türküleri... Son zamanlarda Kaçakçı Hasan oldum olalı, bir de türkü dilin15 musallat., bir kaçakçıdan yeni öğrendiğim bir türkü.-

Ben de bilseydim şu Halepten gelmezdim Bu tatlı canı da bir kurşuna vermezdim Vallah kirvem, haberim olsaydı da ben de sana yenmezdim Alınan avladılar bizi

Öldürdüler ikimizi Issız koydular odamızı Söndürdüler yuvamızı

Bir çakır dikenliğe düştüm.

Ak göğsün üstünde çakır dikeni Bitmeyince gönül yardan ayrılmaz

Nereden çıkılır bu çakır dikenliğin içinden? Diken dizlerime kadar. Diken, köpekler gibi bacaklarımı dalıyor. Bir ara pantolonu kaldırıp bakıyorum. Bacaklarım kan içinde., bavulun ağırlığı., yanan kanlı bacak., sarı sıcak., cehennem sıcağı., kızıyorum kendi kendime., ya köyü bulamazsam.. köy, görünürlerde yok., tam dedikleri yerde indim otobüsten., köy nerede? Bu a-damlar beni aldattılar mı?

Lanet olsun şu kaçakçılığa.- şu benim çektiğime, şu halime bakın! Yenir yutulur nesne mi? Gönül diyor ki, dön* Antebe, oradan da çek Istanbula. Bu kadar yaptık işte şu kaçakçılığı; yetmez mi?

Sıcak... Toprakta güneş tütüyor. Toprağın sıcaklığı ayakkabı falan dinlemiyor. Kızgın demir üstünde, ayakkabıyla değil de, neyle yürürsen yürü, para eder mi? Toprağa ürke ürke basıyorum.

Ter oluk oluk., başım dönüyor.

Bir de susadım ki., dilim damağım kurudu. Ağzımın içinde tükürük namına bir şey kalmadı. Dilimde tutkal var sanki. Sigara içiyorum. Sigara daha kötü ediyor.

Susuzluk., susuzluk ölümden beter. Şu benim akılsızlığı-mı görüyorsunuz ya!...

Git git bitmiyor. Köy., vay, viran kalası köy., nerelerdesin?

Tepemde, tâ uzaklarda kartallar dönüyor. Sıcaktan göğe, ötelere göz açıp bakılmıyor ki...

Sarı sıcak buğulanıyor. Sarı sıcak, toprakta, oylum oylum tütüyor.

Halsizlik mi? Ben, ömrümüm çoğunu yürüyerek geçirmiş, kahır çekmiş, bin belâdan arta kalmış adam... şu Antep ovasının sıcağı yıkacak mı beni?

Nereye gidiyorum biliyor musunuz? Bu cevrü cefa ne uğruna çekiliyor biliyor musunuz? Söylemek işime gelmez şimdilik. Bir duyan olur da iş açarım başıma.

Söyleyeyim canım-. Söyleyeyim de bu meşakkati niçin çektiğimi anlayınız da canınız sıkılmasın.

Halebe!

Atlı kaçakçılarla birlikte, Halebe kaçak mal götürüp, getirmeğe... tarif ettikleri köyü

bulabilirsem, bugün yahut öbür gün Halebe...

Ama kelle de koltukta... bu sıcağa, bu meşakkate razıyım. Daha neler görecek bu belâlı başım. Ya bir kör kurşun.. ya bir...

« Kurşun yemiş yâr eleri sızılar.»

Yâreye de razıyım ben. İhtiyarın verdiği öğütler aklıma geliyor. Yâreye de fitim.

Her neyse güçbelâ köyü bulabildim. Gün, yavaş yavaş karşı tepelerin ardına yıkılıyor. Gölgem upuzun serilmiş toprağa... Karnım da zil çalıyor.

Köyün harman yeri... kocaman, tepe gibi, arkasını karanlığa dayamış sap yığınları., birkaç at, inek, öküz seçebiliyo' rum- Çok şükür benden başka da canlı varmış yeryüzünde.

Terim yavaş yavaş, gecede kuruyor. Bavulu gene sırtladım- Ama ev, hangi evdir... ya köyün köpekleri. Şehirde, yır-t,k abalılardan sayılırız ya! Ya köyün köpekleri tanımazlarsa! Hapı yuttuğumun resmidir.

Ne yapalım? Ev, yolun üstündeki ikinci evdir. Ev?...

Harmanların yanından bir ses:

__ Yaşşa be agoşum. Biz de gelmez diyorduk.

— Gelmez olur muyum hiç be arkadaşım.

— Hemen şimdi çıkılacak. '.— Şimdi mi?

— Yükler tutuldu bile!

Elimdeki bavulu yere bırakıverdim. Bavulu arkadaş aldı.

Bu yorgunluğun üstüne bir de Halep? Çekilir mi? Kurşun sağnağının altında Halebe... Aman, bunca gidip gelenler insan değil mi? Onlardan benim ne farkım var?

Fakat benimki pek ucuza. Halebe gidip gelmeyi elli Türk Lirasına kestik. Elli lira ücretle, afyon yüklü bir at götüreceğim. Adananın namlı kaçakçısı Hasanım, elli

liraya Halebe kaçak mal götürülür mü? Bu kadar mı düştün?

Benimle pazarlık eden arkadaş:

— Bu tecrübedir demişti- Gelecekte iki yüzden aşağı gitmezsin.

Gider miyim hiç? İkinci gidişte iki yüzden aşağı idare etmez. Acımdan ölsem iki yüzden aşağıya gitmem. Ölsem gene gitmem.

Bana nasıl güvendiler de at teslim ettiler. Buna sebep, An-tepdeki ünümdür. Yukarıda da anlaşılmıştır ki, Antepte, namımız almış yürümüştü.

Elli lira... Elli lira için kelleyi koltuğa ha.. Ne kadar da ucuz! Hudut karakollarının makineli tüfeği... Ya bir tutulur-sak bu ateş yağmuruna.

Eve girdik. Bu ev, büyük bir kaçakçı evidir. Duvarda,

som ipekten, üstlerinde Mekke resimleri bulunan halılar vardır. Bütün yorganların yüzü ipeklidir. Döşek yüzleri de öyle. Cümle kadınlar ipekli giymişler. Bu evde ne var ne yok kaçak eşyadır. Kadınların başındaki yağlıklar som ipektendir. Velhasıl ipekliler dünyası...

HUDUDU GEÇERKEN

Kadınlar, çocuklar oradan oraya dönüp duruyorlar. Bir telâş, bir telâş ki. deme gitsin! Bütün kaçakçı evleri böyle mi olur acep?

Bir kadın, yaşlı bir kadın. Toparlak, solgun, keder akan bir yüzü var. Hiç bir şey söylemiyor. Öylecene, yerinden kıpırdamadan bizlere bakıp duruyor.

Derdi ne bunun? însan kendi kendine soruyor. Derdi ne acep?

Yanımdaki, bana durmadan iltifat eden yaşlı kaçakçı, yeni kafilemizin başı Koca Süleyman, benim de kadına dikkatle bak-tığımı farketmiş olacak ki:

— Hasan, diyor, bu kadın, sana kahvede söylediydim ya, geçen yıl hudutta vurulan çocuğun anasıdır.

— Anası!...

— Biz kaçakçılığa giderken her zaman yanımızda gelir. İşte hep böyle düşünür. Böyle bakar bakar düşünür. Bizim akrabadandır-

Yemeği güzelce yedim. Kahveyi de içtim. Ama dört bir yanım öyle sızlıyor ki...

Süleyman, yanımızdaki dört kişiye;

— Haydi hazırlanın. Gidin evlere... Helâllaşm. Yanımızda dört insan... Dördü de çivi gibi. Dördü de ya-

ğız yüzlü ve ciddi. Hele biri var. Bu onun ilk gidişi. O da benim gibi elli liraya yükçülüğe gidiyor. Bir dul ananın oğluf muş. Böyle söylediler. Ötekiler kurt mu kurt... Bu dört kişi-

den biri, hududu tam altı yüz sefer geçmiş. Gerisi şöyle böyle kaçakçı- Süleymanı derseniz, ara vermeden, kendini bildi bileli pıyor bu işi. Şimdiye kadar kaç kere hududu geçmiş, orasını valnız Allah bilir. Kaçakçılar arasında şimdiyedek, başına gelenlerden bahsetmeyen bir tek Süleymanı gördüm. Ne sorarsan sor, boyuna gülümsüyor.

Bir zaman sonra, bizimkiler geldiler.

— Atları çekin!

Atları çektik. Kapıda, altı tane kocaman, geceye yapışmış karartı.

Yüreğim hop etti.

Süleyman, atları yokluyor. Teker teker, kolanlara, yüklere bakıyor. Gevşek kolanları yeniden bağlıyor. Sıkıyor... Sıkıyor.

Atları kontroldan sonra tekrar eve dönüyor, kederli kadının elini öpüyoruz. Kadın, gözleri yaşlı, dualar ediyor. Sonra bir çığlıktır tutturuyor.

Süleyman kapının orada durmuş, dudaklarında bir gülümseme. Evdekiler bizlere boş gözlerle bakıyorlar- Hepsinin yüzü acı.

Evden çıkarken Süleyman eğiliyor, yanda duran çocuğunu öpüyor.

— Binin...

Hep birden aynı hızla atlara atlıyoruz. Birkaç kadın sesi birden:

— Sağ salim gelesiniz.

Dördümüzde mavzer, ikimizde de Sten makineli tabancası var. Fişekleri çarprazlama bağlamışız.

Atlar tırıs... Ve gecenin karanlığı... Gece bir karanlık, bir karanlık ki... Bir şairin dediği gibi, kurşun geçmez karanlık.

Boyuna tırıs.. Ve yanyanayız. Ne ileri ne geri. Atlar yılan gibi, ses çıkarmadan usturuplu, yumuşacık akıyorlar.

Lenim yanıbaşınıdaki, hududu altı yüz sefer geçmiş olan o ihtiyardır. Süleyman kafile başı olmasına rağmen, ne iş yapacaksa, hep ona soruyor.

— Nereden Müslüm Ağa?

— Dedim ya!

— Memonun vurulduğu geçit, öyle mi?

— Orası... Başka yol tekin değildir. Memo vuruldu vu-rulalı, kimse geçmedi yol almadan- Geçeceğimiz akıllarına bile gelmez.

Karanlık gecenin ışıltılı yıldızlan. Gökyüzü tepeden tırnağa yıldızlara bezenmiş.

Atlarımızın ayaklan yumuşacık toprakta... Kadife üstünde

yürür gibi.

Önde bir kıpırtı. Atların ürkmesi. Kaçakçı atı ürkek olmalıdır. Ha, işte bu kaidedir.

Ne yapacağımızı biliyoruz. Namludan kurşun boşanır gibi avcı hattına geçip, kıpırtının yüz metre sağından solundan geçip, doğruluyoruz atları. Atlar rüzgâr gibi... Elimiz tetikte ve kıpırtıdan yana dönmüş... Bir anda kıpırtıyı geçiyoruz. Ses seda yok.

Süleymamn gülen sesi:

— Bir tilki olacak! diyor. Ben:

— Ne bildin?

— Tilkiden başkası öyle gürültü yapmaz. Hem buralarda da pusu olmaz.

— Neden?

— Buraya kursun da pusuyu, hududu kim beklesin? Atların soluklan... Bir de gürültüyle soluyorlar ki... Bu

gecenin ıssızlığında bir saat öteden duyulur. Bir canımı sıkıyor ki atlann böyle soluması. Mendilleri çıkarıp şunların burun-lannı iyice tıkamalı...

Sonra bir taşlık yere düşüyoruz. Atlann ayaklarının şakır-

AJVASIINİJA ZJ OUJM

ıu>

tısı dünyayı alıyor. Kaçakçı aüarı ses çıkartmazlardı hani! Mamet geliyor aklıma. Yalancı mısın Mamet?

Bu çatırtıyı duyarlarsa askerler... Duyarlarsa... Şu taşlıktan bir çıksak...

Bir ara sağımdan bir atlı gitmeye başladı. Tâ yakınımdan... Kimdir bu? Hüseyine benzetiyorum. înce, dal gibi belirsiz bir

karartı...

__ Sen misin Hüseyin?

— Benim ağam.

Sesi bozuk, heyecanlı çıkıyor.

— Korkuyor musun Hüseyin?

— Yok ağam... Korkmuyorum.

— Kendini kurtarabilir misin Hüseyin, bir müsademeye tutuşursak?

— Senin peşini bırakmam ağam.

Ben de Süleymanın peşini bırakmayacağım- Karar karar. Anca beraber, kanca beraber.

— Hüseyin!

— Buyur Hasan Ağam.

— Sen hiç kaçakçılık yaptın mı şimdiyedek?

— Yok ağam.

— Neden Hüseyin?

— Anam göndermezdi. Babamı kaçakçılıkta vurmuşlar da,, onun için göndermezdi.

— Ya şimdi?

— Elimizde birşey kalmadı.

—¦¦ Şimdi... razı mı?

— Gene razı değil ya, neylersin!

— Senden başka kimsesi var mı ananın?

— Bir ocağın bir umuduyum.

— înin!

Taşlıktan çıkmışız, atların ayakları yumuşacık toprakta da haberim yok. Bir ara atımın boynuna elliyorum. At çıpıldak tere batmış ve kantarma köpük içinde.

Halka olup oturduk.

— Ya Allah, ya Ali! Dualar okuyoruz.

— Binin! Atların sırtındayız.

— Kurşunları, tüfeklerin ağzına verdiniz mi? Mekanizmalar sakırdıyor.

__ Avcı hattı... Onar metre arayla... doludizgin... Ayrılmak yok- Birbirimizi kaybedersek, «Alo korktu »da toplanacağız. Dönmek yok.

Hududa on beş, yirmi dakika ya var, ya yok.

İhtiyar öteden seslendi:

— Gel Süleyman! İçime kurt girdi benim.

— Ne var Müslüm ağa!

— Kurt girdi içime.

— Ne yapalım istiyorsun?

— Geri dönelim.

— Bak Müslüm ağa, içimizde çoluk çocuk var, onlara karşı yapma bunu.

__ Kurt girdi içime. Allah bilir ihbar var.

— Şimdi dönülür mü Müslüm ağa? Nereye gidelim?

— Dağa çekilir, yarm geçeriz.

— Bundan sonra dönülmez. Tevekkeltü alâllah. Müslüm ağa:

— Tevekkeltü alâllah.

Ben Hüseyini aradım:

— Hüseykı.

— Buyur ağam-

— Gel yanıma. Süleymanın sesi hafiften gürledi.

— Saf olun... Doldurun atları.

Atlar kurşun gibi fırlıyor. Ellerim atın yelesinde. Atın üstüne yatıp yapışmışım. Düşünüyorum ki, böyle olursa kurşun tutmaz beni... Rüzgârın uğultusu kulaklarımda. Ta uzaklardan at ayaklarının sesi geliyor. Arkadaşlar ne yandalar? Hüseyin nerede? Yakınımdan bir atlının gittiğini sanıyorum. Hüseyin mi bu? Süleymandır... Süleyman sol uçtaydı. Demek biz ortaya düştük.

Atlar uçuyor. Karanlık gece ve yıldızlar... yıldızlar savruluyor... Yumuşak toprak... Korku... Bu anda korku siliniyor yürekten... adam ölümü aklına bile getirmiyor. Yalnız bir merak: Ne olacak acaba?

Atlar karanlığa bulaşmış, atlar karanlığı sürüklüyorlar.

Birden oldu olacak...

Kurşun sağnağı... daha önce at ürkmüştü de ben anlamamıştım- Ben, farkında olmadan at, kendiliğinden sapıyor pusuyu... pusu... Kurtuldum pusudan... kurşun kaynıyor. Gece, bir kızıl ateştir... makineler homurdanıyor. Atın karm yere değecek gibi... Öyle hızlı... Hüseyin nerede kaldı acep? Hüseyin... Daha bir «anam» diyen olmadı. Demek ki kimse vurulmadı şimdilik.

Süleyman bağırıyor:

— Pusuya hep birden çevirin tüfekleri... Ateş açmayın, aman ateş açmayın.

Pusu geçiliyor. Tam kulağımın dibinden bir kurşun daha... yeni bir pusu mu? At, şaha kalkıyor. Kurşun, kurşun... Ölüm kokuyor... burnuma... anam, hakkını helâl et, anam!

Elimde obuadan bendeki mavzer de ateş alıyor. Aman dikkat etmeli, askerleri vurmak yok... bu katiyyen yasaktır. Aşırtma sıkıyorum. Nereden çıkmalı? Teslim... Yarılmaz bu ateş çemberi... açık yer bırakmamışlar... kurşunu kesip, at dolduruyorum. Ne olur olur.

At yaydan çıkmış gibi; kulağımın dibinden kurşunlar... Arkadaşlar... Arkadaşlar nerede?

Arkamda bir yangın kalkıyor. Bir demir sesi... nala çarpan bir demir sesi... burası hududu ayıran demir yoludur. At, demir yolunun üstünden karşıya süzülüyor- Arkamdaki yangın... ve çatırtı hâlâ devamda... biz kurtardık yakayı... ya arkadaşlar? îyi biliyorum, iyi biliyorum ki Suriye çölündeyim. Şimdi de Suriye askerleri... ter içine batmışım. Cayır cayır yanıyorum. Sürüyorum atı, başını bırakmışım atın, sürüyorum içerilere. Bir sağa. bir sola... nereye gitmeli?... Ben bir yer bilmem ki... ben arkadaşsız ne yapabilirim. Hırsımdan elimdeki dizgini, ellerimi ısırıyorum. Geri dönüp teslim olmaktan başka çare yok... bir yer bilmem ki... teslim olmak mı? Teslim olmak mahvolmak demektir. Bir yük afyonun cezası... Sonra hududa tecavüz... Sonra para cezası... Parayı veremezsen bir yıl hapislik... nereye gideyim? Kapkaranlık, dümdüz ova... tek başıma kalmışım... tek başına Halebe gidemem ya... O zaman Suriye polisi, askeri... bir sağa, bir sola vuruyorum atı, hırsımdan... gönül diyor ki, daya mavzeri alnına... nerede kaldı arkadaşlarım? Ya vuruldularsa... Hüseyin... dul karının bir oğlu, bir tanesi Hüseyin... kör karının değneği.

Bu da ne? Bu da kim? Çok şükür! Bana doğru sürünen bir karartı... Kim olursa olsun. İsterse Suriye askerleri olsun... Şu azaptan kurtulayım da... ben de atı sabredemeyip, ona doğru sürüyorum.

— Kim o?

— Hasan! Yaşşa be agoşum.

— Süleyman ağa!

— Korkma, hepimiz geçtik...

Süleyman ağa yanıma gelip atın üstünden boynuma sarılıyor. Öpüşüyoruz.

— Haydi biz sürelim «Alo korktu» ya; onlar gelirler.

— Tehlike kalmadı mı?

— Kalmadı- Suriye askerlerinden korkulmaz.

«Alo korktu» bir tepecik kayalıklı bir tepecik. Öyle fark-ediyorum.

«Alo korktu»da iniyor atları örklüyoruz. Süleyman ağanın gülen sesi:

— Bu binde bir olur, diyor. Tam tersine pusunun üstüne düşmüşüz. Hepimiz gidiyorduk. Gördün mü Müslüm ağayı, na-sıl sezdi evvelden. Onun bilmediği yoktur. Pusuya düşeceğimizi nasıl da sezdi! Ama herif ne pusu kurmuş!... Böyle pusuyu her adam beceremez. Birinci pusuda ateş... mutlak o tarafa kaçacaksın... Çünkü ateş

öyle açılıyor... derken üstündesin ikinci pusunun. Pusunun böylesinden kurtuluş yoktur.

— Biz nasıl kurtulduk öyleyse?

— Biz kurşun atmadık da ondan. Kurşun atsaydık hepimizi vururlardı.

— Ama ben attım. Bir tarak boşalttım.

—¦ Sen vurulurdun. Hiç olmazsa atın vurulurdu. Seni tutmadılar mı makineliye?

— Kulağımın dibinden, yanımdan yönümden sel gibi kurşun aktı.

— Yok. diyor, yok. Tutturamamışlar. Yoksa giderdin gümbürtüye...

— Peki neden gitmedim?

— Tutmamış. Yattın mı atın üstüne?

— Yatma deği], ata yapıştım.

— Bizi de senin beş kurşunun kurtardı. Sen kendine çektin onları, biz kurtulduk.

Demek ölümden kurtulmuşuz! Bundan böyle kolay kolay ölüm yok bize!

— Ya o uzaktaki jipin projektörü?

Bir yetişseydi, diyor, Süleyman; jip bir yetişseydi, ha- berbattı. Amanallah! Derken arkadaşlar geliyor.

Burnumda çöl toprağı kokusu.

Birbirimizin boynuna sarılıyoruz. Bırakıp bırakıp tekrar sarılıyoruz-

— Hüseyin?

— Buyur ağam. Sesi ölümcül çıkıyor.

— Bir daha var mısın Hüseyin?

__ ......?

Müslüm ağa boyuna dualar okuyor. Kurtuluş duaları ola-

cak.

Atlara tekrar atlıyoruz. Biz sevinç içindeyiz. Atlar sevinç

içinde. Atlar tırısta...

Bir köye geliyoruz. Bu bir Arap köyüdür. Bizimkiler onlarla Arapça konuşuyorlar. Bu köy de bizim Türkiye köyleri gibi sefalet içinde... adam, bir yokluğun, bir perişanlığın içine düştüğünü anlayıveriyor. Bir elmanın yarısı...

Atlar içeri çekiliyor. Bizler de yatağa... uyuyabilirsen uyu... kafamda bir halk türküsünün mısraı... Kafamın içinde ve söylediği gözümün önünde...

«Çalıda çırpıda sızlayan etler.»

İşte bu hudut boyları tam böyle.

Şafak vakti Halebe giriyoruz. Önünde durduğumuz ak topraklı, beyaz bir damdır. Şafağın alacakaranlığında, Halep kalesi kuş yuvasına benziyor. Halep şehri aydınlık içinde...

Atlar hemencecik içeri çekiliyor. Bizler de içeri giriyoruz. Bu evin insanları hep Türkçe biliyor. Evdeki yaşlı adamın konuşması ise tam istanbul Türkçesi. Sonradan, kahvaltıda sordum da, öğrendim. Tam dokuz yıl, bizim orduda, îstanbulda askerlik etmiş...

Yaşlı adam:

— Afyonları, diyor, ben şimdi götürürüm. Piyasa iyi bugünlerde. .. çok afyon gelmez oldu nedense! Hudut çok mu sıkı? Süleyman başımıza gelenleri anlatıyor.

Adam, kahvaltıdan sonra, bize birer Arap elbisesi getiriyor. İpekli, başlıklar ve egal... bu elbiseyi giymek bir tuhafıma gidiyor- Üstümden sıyrılacakmış gibi...

—. Ben kendi kıyafetimle gezemez miyim şehirde?

Ev sahibi:

— Derhal tanırlar, diyor.

Arap kıyafetiyle, Halep çarşısına... Adanalı kaçakçı Hasan değil, Suriyeli Arap Hasan- Halep çarşısı bir kalabalık ki... gürültüyle konuşan, başlan fesli, başlan açık, başlan egalli insanlar. Türlü türlü kıyafet... Halep çarşısı bir kıyafet meşheri.

Büyük bir dükkândan bizimkiler mal alıyorlar. Aldıkları da hep ipekli... Daha çok şifon kadife... Şimdilik Türkiyede en çok gidenler bunlarmış.

Mağaza sahibi soruyor:

— Ne oluyor? ....'cinin hiç afyon gönderdiği

yok.

Bu sorduğu adam Antebin en büyük kaçakçısıdır. Yılda on beş ton afyon stoku yapar ve bunu Halebe gönderir. Antepte de duydum. Konuşmalarından da bu çıkıyor.

Süleyman:

— Topluyor, diyor. Bursaya adamlar yolladı. Yakında bir parti yollayacak. Selâm söyle, dedi. •

Mallarımızı alıyoruz. Paramız yetmiyor, yarısını da kredi ile veriyor, adam.

— Sizin için, diyor, hiç bir şey esirgemem. Bu dükkânı sen Süleyman, yerinden kaldır götür. Yok, demem.

Bütün ısrarımıza rağmen Hüseyin bizimle çarşıya gelmemişti. Onu boyuna düşünür bulduk. Nesi var bu çocuğun? Soruyoruz: • ^

— Hasta mısın Hüseyin? Neyin var Hüseyin? Boynunu büküp:

— Yok, diyor, yok bir şeyim. Ben, Hüseyine sokuluyorum.

— Bir derdin var senin Hüseyin. Söyle be neyin varsa? Hüseyin başını kaldırıyor. Gözleri keder ve korku içinde.

tirkek ceylânın gözleri nasıl olur, işte Hüseyinin gözleri öyle.

— Yok bir şeyim.

— Söyle be Hüseyin derdini. Hüseyin sapsarı kesiliyor:

— Ben... Ben, diyor, gidemem bir daha. İş anlaşıldı- Üstelemeyelim. Korkuyor aslan. Süleyman gülümsüyor.

— Vay, diyor, çocuk korktu. îlk gelişte müsademeye tutulursa, hepsi böyle olur. Bir daha dönmek istemez. Ham bende de dönmemek için yenilmez bir arzu yok değil. Ama, başka türlü nasıl dönebilirdim?

Süleyman ev sahibine:

— Şen çocuğu Müslümiyeye götürür bindirirsin ftrene, iÇobanbeylide iner. Olur mu? diyor.

**

*

Atlar

nişte geldik gidiyoruz,

a Sen olasın Halep şehri!»

Gene gece... Suriye çölünün karanlık boşluğu... (doludizgin... Yalnız Hüseyin yok.

Ala şafak açılırken hududu kazasız belâsız geçtik. Ne pusu, ne de kurşun cehennemi...

Kayalık ve ormanlık bir dağdayız. Atlar kütürtüyle yem yiyorlar. Şafağın bendi yavaş yavaş gözüküyor. Atların terli bedenleri pırıldamaya başladı. Belimizi kayalara dayayıp oturmuşuz.

Süleyman gülümsüyor:.

— Vay, diyor, vay Hüseyin çocuk! Sonra bana dönüyor ve müjdeliyor:

— Adanalı, yiğit çıktın, ikinci gelişte sana iki yüz lira.

22.8-2.9.1951

OTOBÜSLE ANADOLU

OTOBÜSTE DOĞAN YOLCU

Kamanı geçtik. Ak çiçekler içindeydi Kaman... Toprak yemyeşildi. Sonra Kırşehir. Kırşehir bağlık bahçelik... Taze Kırşehir topraklarında bahar tütüyordu.

Kırşehirde Dadaloğlunun bir türküsü aklıma geldi:

Biter Kırşenırin gülleri biter

Kırşehirde bir saat bir mola verdik. Kırşehir yarı köy, yarı kasaba... Ama şirin, akça pakça...

Kırşehir özüne bir ateş saçtım Yanar oylum oylum duman görünür.

Kırşehir yanmıyordu ama, ben oylum oylum, baharı tüter gördüm Kırşehirde.

Bindiğimiz otobüsün adı «Sürmeli Ceylân». Otobüsün ö-nünde büyük harflerle «Yolun açık olsun» yazılı ve içinde türlü türlü âyetler asılı. Giderken bir tuhaf gürültü çıkarıyor. Üstelik bir de sallanıyor ki, aman Allah! «Sürmeli Ceylân »in yolcuları hep köylü- İki elleri dizlerinde hürmetlice oturuyorlar.

Kırşehirden ötede, bir kadınla iki erkek bindi. Arkada bir yere oturdular. Erkekler, yırtık pırtık babalar içindeydiler. Ve kadın sararmıştı, gebeydi. Kendisini çekemez bir hali vardı.

Birkaç köy geçtik. Köy çocukları otobüsü görmek için yol

boyuna çıkmışlardı. Yollar uzundu ve güneş vardı toprakta. Oto-buse vuran güneş şavkıyordu. Yollar bozuk. Bazı yerleri kuyu gibi çukurlaşmış. Otobüs buralara her giriş çıkışta, bizi hoplatıyor, başımız tavana değiyordu.

Makine bir dönemeci alırken işte o zaman olan oldu. Zaten epeydenberi arkadan usuldan bir inilti geliyordu. Müthiş bir çığlıkla geri döndüm ki, kadın dudaklarını ısırıyor ve kıvranıyor- Yanındaki erkekler donup karmışlar. Ne yapacaklarını şaşırmış

bir halleri var. Biri, bir ara ne yaptığını bilmeden, eliyle kadının ağzını kapatıverdi. Kapattı ama, gene kadının çığlığı, iniltisi durmadı. En önde oturan yaşlı bir köylü kadın:

— Olan oldu, dedi, şüfere söylen de dursun.

Şoföre durumu söylediler. Bir küfür, bir küfür... Kızgınlıkla durdu.

Yaşlı kadın:

— Bez gerek, dedi. Bez olmazsa olmaz.

Yaşlı köylü kadın, ince çehreli, kırış kırış yüzlü, gün görmüş biriydi. Çırpınan genç kadına yaklaştı:

— Korkma bacım, dedi, senin yavrun seyyar olacak. Gözleri gülüyordu.

Kadın ilk emrini verdi:,

— Erkekler, dedi, hepiniz inin bakalım. İnin de otobüsün yanında durmayın.

Genç kadının yüzü sararmış, gözlerinin altı da morarmıştı. Durup durup çığlık atıyordu-Yaşlı kadın:

— Bez, dedi, bez... Bez olmazsa olmaz.

Yolcular homurdanıyordu. Kimbilir ne kadar acele işleri vardı. Bazısı da sevinir gözüküyordu.

Kadının yanındaki erkeklerden birisi kocası, birisi de kardeşi imiş.

Yolcular onlara soruyorlar:

— Bilmiyor muydunuz?

115

.— Neden yola çıktınız?

.— Olsa olsa bu kadar acayiplik olur... Neden yaptınız? Onlar hiç cevap vermiyor, boyuna önlerine, toprağa bakıyorlardı. Hiç de kımıldamıyorlardı.

Yaşlı kadın, oraya buraya koşuyor, önüne gelenden bez yalvarıyordu.

.— Ne kadar çok bez olursa, o kadar iyi olur. Bez!

Bez yok. Kimsede bez yok. Hepimizi bir telâştır aldı. Nereden bulmalı bezi. Herşeyi unuttuk, bütün otobüs, bez derdinde. Bez olmazsa...

Beli bükülmüş bir ihtiyar araya düştü:

— Ulan beziniz yok mu hiç?

Düşünen, hiç bir şeye karışmayan zayıf köylü delikanlısı, hemen ceketini soyup gömleğini çıkardı.

— İşte bez. Daha bu sabah giydim. İhtiyar gömleği aldı.

— Yaşşa bire ulan, dedi. Yaşşa ama, bu yetmez. Ben dedim ki:

— Benim bavulda gömlekler var.

— Ver, dediler. Çıkarıp verdim.

Bir kaç kişi daha çıkarıp verdi.

Bir zaman sonra keskin bir çığrıltı. Sonra yaşlı kadın başını otobüsün kapısından çıkarıp, bağırdı:

— Gözünüz aydın, oğlunuz oldu. Bana döndü-

— Oğul, dedi,, senin bavul gerek oldu.

— Al, dedim, teyze.

Taze bahar toprağına bağdaş kurup oturmuş, bir şeyler bek-'eŞen sinirli halkın yüzü ışıdı. Bir sevinç, bir sevinç ki görmeliydiniz.

Ceketlerini çıplak bedenleri üstüne giymiş, gömleksizler "e memnundular. Yüzlerindeki memnuniyetleri tarifsizdi.

Gömleğini ilk vermiş olan zayıf köylü oğlunun hali bir baş. kaydı. Hani bir sanatkârın, başarılı bir sanat eseri yarattıktan sonraki, zafer sevinci vardır ya, hali öyleydi, ilk defa konuştu. Sesi birdenbire, top ağzından gülle çıkar gibi çıktı. Belli ki

söylemek için çok sıkıntı çekmişti. Birden boşanmasının başka hiç bir sebebi yoktu.

— Yolcu!

Hepimiz bu kelimenin ne olduğunu anlayıverdik. «Yolcu»

çocuğun adıdır.

İki adamı aramıza aldık.

— Çocuğun adı yolcudur.

— Yolcu!

— Yolcu olacak!

Baktım ki bebeği, öteki tarafa, benim bavulun içine koymuşlar. Bavuldan beşik!

Benim eşyalar? Eşyalarımı da bir heybeye doldurmuş yaşlı kadın:

— Ağam, dedi, kusura kalma... Bavulu aldık ya... Heybeyle bavul değiştirildi.

Çocuklu kadınla, iki erkek ilk köyde indiler. Köy bildikleri yer değü ya, ne yapsınlar!

YOLCULARDAN DAYAK YİYEN ŞOFÖR

Tâ Istanbuldan Antebe... Tam üç gün! Çekilir mi? Yorgunum. Oturduğum yerde gözlerim kapanıyor.

Orta Anadolunun şehirlerini, kasabalarını birer birer ge-çiyoruz. Orta Anadolu toprağı bir başka toprak. Bu toprağa bakınca insan dertleniyor, kederleniyor. Bir karış boyundaki e-kinlerin arasında, iki kat olmuş kadınlar görünüyor. Bu kadınlar yolmaya çıkan kadınlardır. Çalışmaları, dişle, tırnakla topraktan rızk çıkarmaktır.

Bozkır, uçsuz bucaksız, yalnızlığı ile uzayıp gidiyor. HİÇ

ses seda yok. Bir bizim otobüsün uğultusu, o kadar işte... Bir çöl ortasında yapayalnız gibiyiz.

Gündüz olduğu halde, şoför direksiyonun başında uyukluyor. Başını direksiyona bir

çarpıyor, sonra kendine gelip hemen toparlanıyor. Toparlandıktan sonra da etrafına, bu yaptığımı gördüler mi der gibi, utana çekine bakmıyor. Görüyor ki kimse farkında değil, bu sefer dişlerini sıkıyor, bir eliyle alnını, sakaklarını ovuyor. Fakat biraz sonra başı yine direksiyona çarpıyor.

Şoför muavini sarı saçlı bir çocuk. Neşeli... Cin gibi bir oğlan. Ustasının uykusunu kaçırabilmek için türlü şaklabanlıklar yapıyor. Fakat bu, ustaya hiç tesir etmiyor. O, uykusunda, perişanlığında berdevam... Yolculardan bir kısmı da durumu anladı. Ama ağız açamıyoruz. Ağız açıp da durumu, işin korkunç tarafını birbirimize bile söyleyemiyoruz ve bazan, otobüs yoldan çıkıyor. Oraya buraya yalpa vuruyor. Yol uzadıkça otobüsün yalpası da arttı. Bizlerdeki yürek titremesi... Şimdi tekmil otobüs halkı durumdan haberdar... Homurtular da aldı yürüdü. Ama kimse, hâlâ şoföre tek bir kelime söyleyemedi. Bereket versin, yol düz de... Dönemeç falan gibi şeyler de olsa, çoktan hapı yutmuştuk. Makine her çukura geldiğinde, tepemiz tavana değip değip iniyor. Şoför hiç oralı değil. Uyuyup da uyanıyor, o kadar. Yüzler sararmış ve gözlerde korku.

İçeride korku son hadde geldi. Ha şimdi devrileceğiz, ha birazdan... Kocaman kocaman açılmış, bir sürü korkulu göz şoförün sırtında.

Şoförün yüzü balmumu sarılığında. Çocuk şaklabanlığı o kadar artırdı ki, camlan yalıyor, gülüyor, sıçrayıp otobüsün önüne biniyor... Türlü oyunlar. Ne yaparsa yapsın, usta oralı değil.

Yolculardan biri içerdeki korkuyu, yahut kendi korkusunu dağıtmak için olacak, oynak bir Karadeniz havası tutturdu. Bir ti'tturdu, bir daha da uzun zaman kesmedi. Kesmedi ama, para da etmedi türkü.

Artık kurbanlık koyunlar halindeyiz. Hepimiz belki şimdi, belki de birazdan gelecek felâketimizi bekliyoruz.

Sağ yanda epsydenberi kızarıp bozaran, dolup taştığı kıvranmasından belli olan adam, deli gibi fırlayıp şoförün kollarına yapıştı. Şoför neye uğradığını şaşırıp otobüsü durdurdu.

— Ulan öldürdün be hepimizi... Öldürdün be! Her birimiz birer çocuk doğurduk be korkumuzdan. Yeter!

Şoför sustu sustu, sonra birden parladı:

— Ne olacak! Ne istiyorsun yani?

— Ulan ne istiyorsunu var mı? Öldürdün, bitirdin ulan... Geri dön de şu yolcularn haline bak, insanlık halleri kalmış mı hiç?

Şoför adamın yakasından tutup arkası üstü itti. Adam bir yolcunun üstüne düştü.

îşte bundan sonra kıyamet koptu. Bütün yolcular şoförün başına yığıldılar. Şoför ortadan kayboldu. Şoföre tekmeler, tokatlar inip inip kalkıyor ve sarı çocuk çırpınıyor «öldürdünüz, öldürdünüz.» Kimseden ses, küfür, çıt çıkmıyor. Yalnız eller faaliyette.

En sonunda kalabalık dağılıverdi. Baktım ki şoför, şoför mahalline yığılıvermiş. Yüzü gözü kan içinde...

Dayağı atanlar, makinenin etrafına sıralanmışlar, sessizce, yüzlerinde derin bir acı şoföre bakıyorlar.

Bir zaman yerde yattıktan sonra, şoför kendine gelebildi. Hiç bir şey olmamış gibi direksiyona geçip sürdü.

içeride herkes, oyuncağı elinden alınmış çocuklar misali... Ama artık şoförün başı direksiyona çarpmıyor. Eller tamamen hâkim ve makine yağ gibi akıyor.

Toros dağlarına geldik, işte zurnanın zırt dediği yer burası. Şoför, makineyi gayet normal kullanıyor ya, bizim gözümüz korkmuş bir kere. Bir uçurumdan yuvarlanırız diye ödümüz patlıyor. Yanımdaki genç boyuna ayaklarını titretip, dudaklarını kemiriyor.

Bu minval üzere Toroslan geçtik amma, anamızdan emdiğimiz süt de burnumuzdan geldi.

Karanlık basarken Adanaya ulaştık. Otobüs garajda durunca, yolcular büyük bir sevinç içinde kendilerini dışarıya attılar. Dışarı atmadılar, adetâ fışkırdılar.

Otobüs durur durmaz, şoför başım direksiyona koyup, öylece uyuyakaldı.

Yolcular dağıldı, epeyce de zaman geçti, o gene öyle... En sonunda sarı çocuk dürttü:

— Abi! Osman abi, kalksana artık.

Osman derin bir uykudan uyanırcasma kalkıp; sürünür gibi indi. Öylesine yorgun," öylesine bitik gösteriyordu ki, sanki her yanı ezilmiş, kolu kanadı dökülmüş...

Sarı çocuğa:

— Otelde mi kalırsınız? dedim.

— Evimiz yok ya, dedi.

— Beni de yattığınız otele götür.

— Gel abi, gidelim. Sen yabancısın herhalde?

— Yabancıyım.

Osman sarhoş gibi, rüyada yürür gibiydi. Çocuk soruyordu.

— Osman abi, yemek yemeyecek misin?

Osmanda hiç ses yok. Bir baş işaretiyle yemiyeceğini anlattı.

Otelde üçümüze bir oda verdiler. Osman, elbisesini bile soymadan yatağa uzanıverdi.

Sarı çocuk, gözlerinde bir acıma, şefkat ışıltısı... Osmana baktı baktı... bana dönüp:

— Abi, dedi, bilsen ne iyi adamdır Osman abi. Karıncayı bile incitmez. Ne de çok dövdüler.

Osmanı derin uykusunda bırakıp, sokağa çıktım. Adana gecesinde insanı boğacak gibi yapış yapış bir sıcak Vardı. Seyhana doğru yürüdüm. Gökte yıldızlar iri iriydi. Sey-

han, yorgun, karanlık... derinden akıp gidiyordu.

Sabahleyin erkenden uyandığım vakit, sarı çocuğu Osmanı uyandırır buldum-

— Kalk be abi! Kalk be! Vallahi vakit geçti. Vallahi billahi neredeyse güneş doğacak. Herkes arabasını doldurdu bile. Abi be!

Osman, usul usul gerinerek uyandı. Gözlerini açar açmaz da birden toparlandı.

— Çok geç mi kaldık Raif? dedi.

— Geciktik abi...

Osman fırladı. Raifle ben, arkasından bakakaldık.

— Evvelsi gece motor bozuldu da yolda kaldık. Yapabilmek için de sabahlara kadar uyumadık.

Uykusuzluk ve dinlenmeden on dört saat direksiyon başı. Raif:

— Abi biliyor musun sen?

— Bilmiyorum.

— Yolcular iyi yaptılar Osman abiyi dövdüklerine. Yoksa muhakkak bir kaza olurdu. Dövdüler de ayıktırdılar. Osman abinin iki çocuğu var, küçücük...

HÜKÜMETTEN KARISINI İSTEMEK ÎÇÎN TAM 10 GÜN YÜRÜYEN ADAM

Kayseriden Sivasa gideceğim. Bir garaj   gösterdiler. Bu kışta işlese işlese oranın otobüsleri işler, dediler. Garajın sahibi ince, kupkuru bir adam.

— Sizin kaç otobüsünüz var?

— İki.

— Hiç kazaya uğradınız mı?

— Uç ay evvel biri uğradı.

— Sebebi?

Ben, «Sebebi?» der demez, kupkuru garaj sahibi   çelik bir tel gibi gerildi.

__ Sebebi mi? Sebebi ha! Bilmiyor musunuz? Bu şoförler! Ah bu domuzlar! Bakmazlar makineye. Yarış yaparlar canları kılınca. Birbirlerine inatlaşır, çarpışırlar. Daha neler! Onlara ilyon maaş versek, gene bizlere düşmandırlar. Uyurlar. Vallahi

billahi, inanın direksiyonun başında uyurlar. Otuz kırk kişinin hayat1» benim servetim bir serserinin elindedir. Hükümet bir care bulmalı bu şoförlere, bir çare... Kocaman yepyeni bir otobüs parçalandı, on iki kişi de yaralandı. Ne oldu şoföre? Hiç. Birkaç ay yatıp çıktı. Ya benim mahvolan servetim. Ben on yıl-danberi otobüs işletirim, iki aydan fazla bir şoförü yanımda dur-duramadtm. Durmazlar. Mutlak bir hır çıkarırlar.

Otobüs saat dokuzda hareket edecek, dediler. Ben, bunların saat dokuzunu iyi bildiğim için, inanmadım. Gene de ne olur, ne olmaz diye, ertesi sabah dokuzda garaja geld.m. Saat on oldu, hareket yok. On bir, on iki. «Dolsun da öyle. Boş gidemeyiz ya» diyorlar. Boş dedikleri otobüsü de bir görseniz! Üstü yükle dağ gibi bir kabardı, nerede ise çökecek- içeride ise oturacak hiç bir boş sandalye kalmadı. Bunun daha neresi boş? Kimbilir, koyacak, sıkıştıracak bir yerleri daha vardır belki!

Gerçekten varmış. Saat ikiye doğru, sandalyelerin araları, otobüsün arkası insanla doldu. Saydım tam kırk dört kişi!

Bu arada yaşlı bir köylü, bekledi bekledi ve heybesini omuzuna vurup, küfrede ede çekti gitti.

Giderken boyuna konuşuyordu:

— Tren kalabalık olsa da, insan üst üste binse de, eşyadan para alsa da bundan bin kat iyidir. Hiç olmazsa bekletmez. Gelir istasyona durur. Vakti saati gelince bir «düüt» çeker. Uğurlar ola... Otobüs ucuzmuş... Başlarını yesin ucuzlukları hınzırların.

Saat dokuzda kalkacak otobüs saat üçte kalktı. Dokuzdan uÇe kadar en az yirmi otuz kişi bekledik de, ihtiyar köylüden başka hiç birimiz, neden, niçin bekliyoruz, diye ağzımızı açıp

bir lâf etmedik. Beklemeye, bizim kadar alışmış insanlar bas. ka yerlerde de var mı acaba? Hiç sanmam.

Bu yolculukta kasten şoförün yanına oturdum.

— Neden böyle dokuzda dersiniz de üçte kalkarsınız?

— Hiç sorma kardeşim, dedi, halimizi. Bunların gözleri doymaz. Şu üstteki yükü görüyor musun? Neredeyse otobüs devrilecek diye, dokuz doğuruyorum. Bu kadar

da insan... Bu lâstikler bu kadar ağırlığı çekemez.

— Götürme, dedim.

— Nasıl, nasıl götürmezsin be kardeşim. Ekmek, dedi. Bunların hepsi böyle. Birinden çıkayım, ötekine gireyim dersin, o daha berbat.

— Müşkül, dedim.

Daha yirmi dördünde bir delikanlı. Açık mavi, yumuşacık bakan gözleri var. Öyle ince, yumuşacık bir çocuk ki, otobüsü nasıl idare ettiğine insan şaşıp kalıyor.

— Bundan üç ay önce, bizim patronun öteki otobüsü devrildi. Sebep. Sebebi fazla yük! Tabiî kabahatli gene zavallı şofördür. Fazla yükten, zaten zayıf olan lâstik patlamış. Patlayınca da...

— Peki, bu kadar çok kaza neden olur?

— Neden mi olur? Bunda bizim arkadaşların da kabahati yok değil. Sonra bizim halk da sağını solunu bilmiyor. Önüns bir araba çıkıyor... Şoför sola kırıyor, o da sola... Sağa kınyo o da sağa... işte sana bir kaza... Sen bir virajdan dönerken sağdan gidiyorsun, adam tam karşısına çıkıyor... îşte sana ka za... Sonra uyku, yorgunluk. Adanadan kalkan bir otobüs, gün Ankaraya... Yarın sabahleyin de geri Adanaya... İşte sana kaza. Buna can mı dayanır? Tabiî, sersem olmuş, yorgun adam kaza yapacak. Bu gidişle sizin, bizim, hepimizin hayatı tehlikede.

Elleri ustacasına direksiyonda:

— Bak, dedi, direksiyon başında, bu kadar yükün altında,

eninle benim böyle konuşmam bile hata.. Bu an bir kazaya ebep olabilir. Şoförlük Sırat Köprüsünden geçmek gibi bir şeydir. Kılıç ağzı üzerinde yürüyorsun. Sonra bizim çocuklar sefere çıkarken makineyi kontrol bile etmezler. Bir fren patlar... yallah uçuruma.

Sonra sustu. Daldı:

— Abi, artık susayım, yollar tehlikeli.

Uzun zaman sustu. Ben de üstelemedim. Gözleri ileride bir noktaya dikilmiş gibiydi.

Otobüs de bir at arabası hızınday-

dı.

Uzakta bir köylü kollarını açıp yolun ortasında durmuştu. Onun karşısına gelince durduk.

Köylü:

— Beni otobosuna alsana, dedi. Şoför; -şoförün adı Saimdi- sordu:

— Paran var mı?

— Yok. Yok ama, iki gündür yol yürüyorum. Ayaklarım şişti.

Saim:

— Bin, dedi. Bin başımın belâsı.

Köylü arka kapıdan zorla girip arkaya yığılıverdi. Başı da önüne düştü. Bir zaman kımıldamadan öyle kaldı. Otobüs sarsıldıkça da başı kalkıp kalkıp öne düşüyordu. Kirli, kara sakalı, yüzünün tier bir tarafını örtmüştü. Ayakları yalın ve üstündeki elbise paramparçaydı. Bu karda iki gün yalınayak nasıl yürümüştü?

Onunla ilgilenmek, ondan bir şeyler sormak için can atıyordum, önce nereden başlanır suale?

— Adın ne senin kardaşım? dedim.

¦— Benim adım Dertli Hidayet, dedi. Dertli...

Sonra yarasına değmiş gibi irkildi.

¦— Siz biliyor musunuz ki, ben nerelerden geliyorum?...

¦— Ne bileyim? dedim.

— Ben Ankaradan geliyorum. Hökümeti gördüm. Hökü mete dedim ki, Deli Hüseyinden benim Zelihamı alın da bana verin.

Yolcular gülmeğe başladı. Artık Hidayete soran sorana.

— Verdiler mi avradı?

— Biliyor musunuz tam iki yıl var ki benim Zelihain eve gelmez oldu. Babası kandırıp götürdü. Satmış Deli Hüse-yine üç yüz liraya. Ben de müdüre istida verdim, kaymakama istida verdim, valiye istida verdim alıp vermediler Zelihamı Deli Hüseyinden.

— Avradın üstüne kaydı var mıydı?

— Yoktu: Yaşı küçüktü de onun için yoktu. Vali avradımı alıp vermedi. Bütün varımı bu yola döktüm, gene de avradı alamadım. Ben de tuttum buradan yürüye yürüye on günde An-karaya gittim. Çıktım hökümete... Alın da Zelihamı, verin bana... Ben varımı yoğumu onun yolunda bitirdim, dedim.

Otobüste, derdiyle, belâsiyle bir memleket var. Kayseri-Sivas arası... Karlara gün vurmuş.

BİTLİS YOLUNDA BİR FACIA

Trenle, Haydarpaşadan Kurtalana geldim. Kurtalan son istasyondur. Oradan sonra, BitUse, Vana otobüsle gidilir. Bu yol, uzun, meşakkatli ve korkunçtur...

Doğu Anadolunun dağları Kurtalandan başlar gibi gelir insana. Kurtalanın, sırtını dağlara vermiş yaman bir hali vardır.

Haziran ayındaydık ama, bahardı. Yani Doğu Anadolunun bahan yeni geliyordu. Ağaçlarda, daha çatlamamış tomurcuklar... Doğu dağlarının çoğu çırılçıplaktır. Çırılçıplak, bir aydınlık içine batmış dağlar... Doğunun baharı başkadır. Baş' ka hiç bir yarin baharına benzemez. Olgun, biçime ermiş bir başak kadar olgun, bir bahar... Öteki yerlerin baharları gibi birden fışkırmıyor. Usuldan, sindire sindire gelen, durgun bir bahar....

Bitüse gideceğim, istasyonda otobüsler bekleşiyor. Oto-hüslerin dört yanım dilenciler almış. Ama bu dilenciler bizim bildiği111^2 dilencilerden değiller. Bunlar, türküler, destanlar söylüyor kaval çalıyorlar... Bunlar ihtiyar dilencilerdir. Çoğu da

âmâ- • •

Aralarında top kara sakallı bir âmâ vardı. Adına oradakiler «Sofi» diyorlardı. Sofi, dehşetli kaval çalıyordu. Uzun, dertli havalar... İnsanı alıp başka dünyalara götüren, ağlamaklı e-den havalar...

Otobüs çok kalabalık... Bu kalabalıkta herkes kendi derdine düşmüşken bile, onu dinlemeğe can atıyorlardı. Sofi de otobüsün etrafını döne döne çalıyor. Otobüs kalkıncaya kadar çaldı... Biz uzaklaştık gittik, yüzü bize dönük, boyuna çaldı.

Sofiye, yolcular hiç bir dilenciye verilmeyecek kadar para verdiler- Üstü başı perişan köylüler bile, karınca kaderince, ona yüreklerinden kopanı veriyorlardı.

içlerinden biri:

— Bu Sofi, ben kendimi bildim bileli burada kaval çalar. Yoktur bunun üstüne kavalcı, dedi.

Şu bindiğimiz otobüs bermutat bir âlem. içine neler dol-durmadılar! Yükler, denkler, sandıklar... Otobüsün üstü de tıklım tıklım tabiî. Fakat her şeye rağmen tertemiz araba. Radyosu var. Ulu Bitlis dağlan arasında radyo...

Otobüs hareket ettikten beş on dakika sonra bir dostluk, bir ahbaplık başladı ki sormayın! Gürültülü konuşuyorlar. Bunlar ne kadar zamandanberi tanışıyorlar acaba? Yoksa hepsi bir yerden mi? Sordum, öğrendim ki, birbirlerini ilk defa otobüste görüyorlarmış. Ama bu yakınlık, bu dostluk!... İşte doğu insanının karakteri de budur.

Yüce, sarp, korkunç dağlar uçurumlar geçiyoruz. Bereket yol, iyi bir yol... Yol boyunca tâ aşağılardan, pırıl pırıl bir su akıyor. Dağları kılıç gibi ortasından biçiyormuşcasına bir "ali var bu suyun. Yol, dolana dolana dağların tepesine çıkıyor...

Bir yük kamyonunu geçtik. Kamyonun içi köylülerle do. luydu. O kadar doluydu ki, yolcular sırt sırta ayakta birbirleri, ne dayanmışlardı.

Biraz sonra arkadan bir yolcu:

— Amann... diye bir çığlık attı.

— Ne oldu? diye hep döndük. Arkadaki:

— Kamyon gitti, dedi.

Otobüsten inip geriye doğru koşmaya başladık. Vardık gördük ki, ne görelim! Kamyon uçuruma yuvarlanırken iki kayanın arasına sıkışmış kalmış, tekerlekler hâlâ boşlukta dönü-yor. Yolcular sadmenin şiddeti ile boşluğa fırlamışlar, sonra kayalık, meyilli sathın şurasına, burasına bütün hızlariyle düşmüşler. Bir çığrıltı, bir feryat dağlan almış... Ölüler, yaralı-lar... Yaralılar bağırıp inliyor, can çekişenler inliyorlar.

Ölenlerin çokları parçalanmış, çokları da pıhtılaşmış kanın içine batmışlar...

Bir çocuk can çekişiyor. Bacakları hurdahaş olmuş... Can çekişen çocuk toprağı tırmalıyor, otlara toprağa dişlerini geçiriyor. Ağzı yeşil ot ve toprakla dolu. Uzun zaman öylecene kıvrandı durdu. Toprağa rahatça kıvrıldı.

Meselenin aslını sonradan öğrendim: Kamyondakilerin hepsi Bitlisin bir köyündenmiş... Elli beş altmış kişi kadarlar. O yanlarda «Veysel Karanî» adında bir ziyaret var. O ziyarete gidip gelmek için, köycek bu kamyonu kiralamışlar. Bu kadar sıkleti bu kamyon çekemez tabiî. Bir virajı dönerken başlarına geleni gözlerimizle gördük işte.

Şoföre bir seyekler olmamıştı. Elleri belinde donup kalmış, gözleri yuvalarından fırlamıştı. Ölülere, yaralılara, bir heykel hareketsizliği içinde bakıyordu. Bu manzara onun mu eseri acaba? Eserini seyreden ressama hiç de benzer tarafı yok! Tam on iki ölü, yirmi sekiz tane de yaralı saydık.

Uzun boylu, iri kıyım, kapkara bıyıkları ağzını örtmüş bir adam, şoförün üstüne yüriiyüverdi.

İZ/

__Ulan öldürmüş bu kadar adamı, daha durmuş seyrediyor öyle.

Şoför istifini bile bozmadı. Kımıldayamadı. Taş kesilmiş-

Bıyıklı adam, iri yumruğunu kaldırdı. İndirecekken, birden peçti. Bütün heybeti, hışmı o anda merhamete çevrilmişti. Şoförü11 yüzüne uzun uzun baktı. Taş kesilmiş şoför oralı değildi Belki gözleri de görmez olmuştu.

Bıyıklı:

__ Bu da, dedi, bu da bitmiş. Ölmüş.

Biz sürdük... Ölüler, yaralılar arkada kaldı. İlk merkezde o-layı haber vermekle yetindik.

İmdat gönderdiler. Niçin böyle yaptık? Biz de beş on yaralı alamaz mı idik?

Karanlık basarken Bitlise vardık. Bitlisin içerisinde de uçurumlar... Herhangi bir kaza şehrin içerisinde de olabilir, bizler uçurumdan aşağıda kendimizi bulabiliriz. Korkumuz hâlâ dinmedi. Bitlis kuyu gibi bir yere, dağların arasına kurulmuş. Bitlis kalesi, Bitlisin evleri kartalların yuvası... Nasıl da sarp yerlere kurmuşlar bu evleri...

Şu ufacık Bitlisin içinde, 30 tane taş köprü var. Uç koldan şehrin içine su akıyor. Bu köprüler öyle derme çatma değil, adamakıllı sağlam güzel köprüler... Bu köprülerin altından akan suya, başınız dönmeden kolay kolay bakamazsınız. Yüce bir dağdan aşağılara, derin bir uçuruma bakıyormuşsunuz gibi gelir size... Ama bu köprüleri kurmakla hata etmemişler. Başka yerlerden Bitlisi bu köprüler ayırıyor. Ve ona has, özelliğini kazandırıyor.

Sabahleyin aynı otobüsle Tatvana yollandım. ÇUKUROVA TOPRAĞI SITMADAN TİTRER

Ceyhanda bir garaj... Otobüslerle dopdolu. Otobüsler, üs- gibi bir şey.

Ortalık toza dumana batmış. Gökte toz bulutları dönüp (ju-

ruyor.

Bir sıcak, bir sıcak ki... Çok yakında bir yangın varm» da, bu dünyayı kavuran alev oradan geliyormuş dersiniz!

Antebe gideceğim. Otobüsümüz mavi boyalı ve yanlarım kocaman kocaman, ağızları açılmış bir çift aslan resmedilmiş otobüsün alnına da «Maşallah Aslan Yürekliye» yazılmış.

Saat dokuz suları... Heybelerini omuzlarına almış yolcular bilet kestirip, teker teker giriyorlar içeri... Her birinde bir telâş bir rahatsızlanma hali var.

Otobüsün üstü yük, içi insanla doldu. Ter kokusu... Ayak

kokusu...

Hareket... Yolculardan biri, bir:

— Uğurlar ola, çekti. Cümlemiz birden:

— Uğurlar ola, dedik.

Otobüste bir zıngırtı; gürültü, sallantı... Dayan dayanabilir-

sen

Temmuz ortalan... Biçilmiş tarlalar, şavkıyan bir aydınlık

içinde, yol boyunca uzayıp gidiyor.

Otobüs harap bir otobüs... Altından, yanından, pencerelerinden, içeriye sel halinde to7İar akıyor

Tozdan, yüzümüz gözümüz belirsiz olup, her yanımız a kesildi. Her birimiz, şöyle hatırı sayılır birer miktar da toz yuttuk.

Yol boyunca pirinç tarlaları başladı. Yemyeşil... Güneşin keskin, ovayı dolduran, bol aydınlığı altında ince, tütüp buğulanan, tatlı, bambaşka bir yeşil...

Bir pirinç sahasının yanındaki köyde, otobüsümüz durduruldu. Köy, bir ot ve gübre yığınından ibaret. Köyden iki sıtmalı kadın ve iki erkek bindi. Sonradan bir de beli bükülmft avurdu avurduna geçmiş bir ihtiyar kadın, elinden tutup, W nu incelmiş ve sararıp solmuş bir çocuğu getirip, o erkekli teslim etti.

— Velimi de gösteriver tohdura gurbanm olam Osman, dedi.

Elindeki çıkını, elleri titreye titreye açıp, içinden bir miktar para çıkarıp Osmana verdi.

Kadınlardan biri, orta yere, kanepelerin ortasına uzanı-verdi. Erkeğin biri, onun başını dizine alıp yere oturdu- Öteki kadm da arka köşeye kıvrıldı.

Çocuk, ürkmüş, kocaman gözlerden ibaretti sanki. Her bir yeri ölmüş, yalnız gözler... Yüzü bir avuç... Ama gözler... Çocuk tir tir titriyordu.

Yaşlı kadm otobüs hareket ederken:

— Osmanım, dedi, tohdura söyle, dabannarını öperim, Velimi, biricik Velimi bu

derdden gurtarsm.

Yolcular tekmil göz kesilmiş, sıtmalılara bakıyorlardı. Bunu sezen erkeklerden biri:

— Tohdura, dedi.

Yanda duran seyrek sakallı köylü:

— Hep tohdura... Yaz gelip de san sıcak ciğerleri kebap edince, tekmil Çukurova tohdura... dedi.

Yanımda, bir İstanbullu delikanlı oturuyordu. Bilmem ne üniversitesinde doktora yapıyormuş. Briyantinli saçlarına toz yapışıp çamur halini almıştı.

— Allah Allah, dedi... Bütün Çukurova doktora mı? İhtiyar köylü:

— Ne belledin ya, yavrum, dedi. Delikanlı:

— Yaa! dedi. Köylü:

— Yaz gelip de pirinçlerin dibi göllenince... Yaz gelip d3 san sıcak çökünce... Yaz gelip de Çukurova kaynar kazana dönünce... Dönünce yavrum...
Pirinç tarlalarından gara bulut Misali sivrisinekler sökün edince... Gör o zaman Çukurova insa-

halini. Hal değil irezillik yavrum-

Elini doğudan tarafa uzattı. Otobüsün camını toz bağlamış, öteler gözükmüyor, yol boyunca da tozlar direk direk olmuş salınıp duruyordu.

— Şu depenin dibinde benim köyüm var. Altı bin dönüm çeltik ektiler bu yıl köyün dibine... Her yıl sinek yoğudu. Bu yıl... Bu gara yılı ne siz sorun, ne ben söyleyim.

Ben:

— D.D.T. ilâcı? dedim. İhtiyar köylü kızdı da:

— Siz seher uşakları bir bellediğinizi bellersiniz zatı...

— Çok faydası var, dedim.

— Yazı yaban, Çukurova tüm göl olmuş, senin o ilâcın

para eder mi?

— Cibinlik?... dedim.

— Deler geçer, dedi. Deler de geçer... Bizim burada, bu sebepten halı vakti yerinde olan yaylaya gaçar... Bizler galırık. İnsanlar neysem ne gene, hayvanların hali kötü- Sabahınan kalkıp bakıyoruk ki... gizil gan içinde kalmış atlar. Üşüşmüş başına sinekler. Yaa yavrum, dedi, siz ne anlarsınız bizim çektiğimizden! Yaz gelip de Çukurova göl olunca çocuklar dökülü dökülüverirler. Bizim adamlarımız sakallarına ak düşmeden ö-lürler. Yaz gelince, sıtma dutmadık adam bulamazsınız Çuku-

rovada.

Saçı briyantinli delikanlı:

— Demek, demek, dedi; biz memleketimizi hiç tanımıyor-

muşuz demek!

Köylü acıyarak baktı: Diyeceksiniz ki, köylü hiçbir şehirli ye acıyarak bakmaz. Ancak hürmetlice bakar. O eskidenmiş-Şimdi eski çamların bardak olduğu çağdır. Hem öyle acıyarak

baktı ki:

— Eyi tanırsınız, yavru, dedi. Çok iyi tanırsınız.

Sonra sustu. Sonra, birden, aklına gelmiş gibi:

— Sana bir şey diyeyim mi yavrum, yaz gelip de... Ağaf lar bile sıtma dutar Çukurovada. Eün memleketi zelzeleden üt

rer, Çukurova toprağı sıtmadan... Hey bire yavrum eyi tanırsı-^'siz bizleri... Amma...

Soluk yüzlü köylünün dizindeki kadını bir zangırtı almış, dişleri durmadan birbirine çarpıyor. Var gücüyle de bacaklarını, tekmü vücudunu gerip inliyor.

__Oooy anam... Yandım anam... Öldüm anam...

Başını erkeğin dizlerinden alıp alıp yerlere çalıyor.

Erkeğin elleri, yarılmış, kocaman kara elleri, kadının saçları arasında,

__. Fadımam, diyor, az galdı tohdura varmaya, sindi va-

rırık bir inne yapar heç birşeyin galmaz.

Kadın:

—- Yandım, diyor, yandım... Dört bir yanımı ateş aldı, köz aldı...

Sonra kıvranıyor, öylesine küçülüp bir topak oluyor ki beş yaşında bir çocuk dersin. Bir zaman geldi, öyle ufaldı ki, kadın ortada kalmadı, yokolmuş gibi oldu...

Yüzü gözden ibaret kalmış çocuk köşesine dayanmış, boynunu da bükmüş, dört yanma şaşkınlıkla bakıyor.

Bir baktık, kadın birden, sara tutmuş bir hal aldı. Debelenip duruyor. Gözleri dışarı fırladı.

Kocası mı, akrabası mı, nesiyse, kadının başını dizine almış köylü:

— Fatmam, dedi, Fatmam, geldik tohdura... Böyle etme! Böyle edip de beni öldürme...

Fatma, «Ooof of »la karışık, inliyor, çırpmıyor... Aynı yaralı kuşlar gibi...

Yolcular üzgün, dertli... İstanbullu delikanlı ikide bir:

— Ya, diyor, biz memleketi hiç tanımıyormuşuz. Deminki köylü, İstanbullu delikanlının gözlerine parmağını

sokarmışcasma:

— İşte bak, dedi, işte böyle. Sen, dedi, yavrum, bir ayda

elli evlik bir köyden on sekiz çocuk öldüğünü duydun mu? Sırf sıtmadan öldüğünü duydun mu?

Yüreği yanmış köylü, sıtmayı sivrisineği, bataklığı, batakla kokusunu boyuna anlattı.

Temmuz öğlesinde, Çukurova gün vurmuş bir kalaylı sini-ye benzemişti. Ve bizim otobüs toz içinde, bu kalaylı siniyi bir uçtan bir uca katediyordu.

Çukurova yana yana ört olur Her sineği bir alıcı kurt olur.

.**•

işte Çukurova böyle.

OTOBÜSTE BÎR AŞK HİKÂYESİ

Bolu dağlarına geldik. Yollarda köyler var. Ahşap evli köyler... Köylerin kalem gibi, renk renk boyanmış, süslü, ahşap minareleri var. Bu köyler tertemiz gözüküyor. İnsanın aklından Doğu köyleri geçiyor. Bunlar da köy... Bütün köylerimiz, hiç olmazsa dış görünüşleri itibariyle, böyle olamazlar mı?

Bolu ormanları, karanlık bir deniz gibi çalkalanıyor. A-ğaç denizi diye boşuna dememişler. Buralarda ister istemez Köroğlu geliyor hatıra... bütün heybetiyle, namiyle, şaniyle koç Köroğlu...Köroğlunun kır atını oynattığı bu yerlerde, kim-bilir kaç yüz yıl sonra, bizler rahat bir otobüste, evimizde imi? gibi, konuşa, dertleşe yol alıyoruz.

Yolculardan Kurtuluşlu Selim Efendi, bir kıza âşık olup, onu Amerikaya kaçırmak için Mersine götüren oğlunun derdifl' de.. Söyleniyor söyleniyor, beddualar ediyor. Bu bitip tükenmeyen aşk hikâyesinden canı sıkılan şoför, basıyor küfürü... Dört bir yanını yağlar almış şoför muavini telâşta... Dört dönüyor-Sonra biri var, şişman biri... Sirkecide başını önünde* koltuğa dayadı, Ankaraya kadar kaldırmadı. Otobüs fazlaca sar

«anca, bir gözünü açıp, hemen gene kapatıyor. Gösterdiği bütün hayat eseri de bu kadar... Arada bir de derinden derine horluyor.

Arkamdaki sırada oturan şalvarlı, kartal burunlu, kapkara yanmış adam Amasyadan bahsediyor. Her sözünün başı:

__. Bizim Amasyanın...   Bizim Amasyada Yeşilırmak...

Yesilirmak taştığı zaman hânümanlar dağıldı, ocaklar söndü... Yeşil Amasya zümrüt gibi...

Sonra iş kadına, aşka döküldü. Kız kaçırmalar, kadın oynatmalar. ..

Memur olduğunu söyleyen bir Kayserili, Mersin hapisane-sinden sözaçtı. Kadın oynatma yüzünden epeyce yatmış... Sonra af... Toroslardan bir arkadaşı varmış mahpusaneds, adı Ali... Torosların ünlü eşkiyası Ali...

Kayserili el kol hareketleriyle Aliyi anlatıyor. Kendinden bir geçmiş ki... Otobüs halkı herşeyi, kendi aralarındaki konuşmaları bırakmışlar, onu dinliyorlar...

— Alinin sevdiği kızı, Ali askerde iken, zorlan başka birine nişanlamışlar. Ali, askerden dönmüş... bakmış ki iş böyle... Bir gece, kızı kaçırmış... Kızın akrabaları Alinin yolunu kesmişler. Attıkları kurşunlar kızı öldürmüş... Kızı, kaçırıp vurdu diye vermişler mahkemeye Aliyi... On beş yıl giymiş biçâre... Sonra, bir gün baktık, Ali mahpusaneyi bir gece delip, dört arkadaşiyle kaçmış... Arkadaşlarından ikisi, ikinci gün yakalanıp geldiler.

Derken mahpusaneye düşen hemşehrilerinden duydum ki Ali, hapishaneden kaçtıktan sonra sevgilisinin mezarı başına gi-dıyor... Takibinde jandarmalar... Bir çam fidanını kökünden Çıkarıp, mezarın başına dikiyor, Oturup bir de ağıt yakıyor.

Ali, çetesiyle on beş yıl dağlarda gezdi. Sonra da vuruldu.

Amasyalı:

Aşktan yaman ne var, dedi, yeryüzünde. Selim Efendi:

— Aşkın Allah belâsını versin, dedi-Başka biri:

— Selim Efendiyi aşk süründürüyor, dedi.

Selim Efendi: — Allah filmlerin belâsını versin... Bizim

oğlan...

Amasyalı: — Gençliktir, iyi olur!

Selim Efendi: — Aşk böyle Amerikaya mı götürür insanı? Filmlerin Allah belâsını versin.

Amasyalı — Cehenneme bile götürür.

Selim Efendi — Aşkın gözü kör olsun!

Çökmüş bir ihtiyar: — Aşk iliklerdedir.

Öteden biri: — Gözdedir.

Bir köylü:

— Tabandadır, dedi. Görmüyor musunuz âşık Keremi, diyar diyar tabana kuvvet...

Amasyalı:

— Ben ne bileyim, nerededir aşk. Aşk, toprakta, taşta, suda, ağaçta, gecede, gündüzde... Yeşil otlarda bile... Aşk olmazsa damarlardaki kan durur. Aşk, aşk, kâinatın her zerre-

sindedir. Ben:

— Aşk, dedim, Selim Efendiye göre filmlerdedir.

Selim Efendi kemal-i ciddiyetle:

— Teşekkür ederim beyefendi, diye mukabele etti, elbette öyledir. Bizim oğlan...

Amasyalı:

— Bakın, dedi, bizim Amasyada bir aşk geçti. Görülme

şey değil...

— Nedir o?

— Durun da söyliyem.

— Aşk yamandır.

— Yamandır da söz mü? Bizim orada bir zengin vardv adı lâzım değil... Bir kızı vardı, bir elmanın yarısı...

__ Sonra?

__. Durun canım anlatıyoruz... Belediyede çalışan' bir deli-

İcanlı vardı. Kızla tutturmuşlar arayı. Bir gün kız ortadan kayboldu.

Bir delikanlı:

— Sonra?

Amasyalı kızdı, sustu. Anlatsın, delikanlı bir daha ağzını açmıyacak diye söz verdik. Ricada bulunduk.

Hikâyenin sonu... Kızı belediyedeki delikanlı kaçırmış. Meydana çıksalar, kızın babası bir derebeyidir. Kızı da oğlanı da öldürtscek... Oğlan ne yapmış biliyor musunuz? Evin tavan-arasına kızı saklamış... Yiyeceği içeceği hep tavanarasında... Kız, tavanarasmdan iki yıl çıkmamış, kul olana gözükmemiş. Tavanarasında bir de çocukları olmuş... Kızın canı sıkılırmış tavanarasında da, o sebepten dişleri, mendiller, masa örtüleri işlermiş... O kadar çok işlemiş ki, bunları satmağa karar vermişler.

Bu işlemelerden birini kızın anası görmüş ve tutturmuş: oîlle de bu işleme benim kızın elinden çıkmıştır. Buralarda bu çiçekleri, kızımdan başka kimse yapamaz.» diye.

Acaba kim sattı bu işlemeyi? Bulmuşlar. Sır da bundan sonra çözülmüş.

Amasyalı coştu:

— Kızı tavanarasmdan çıkardılar ki ne görmeli! Sararmış, daha doğrusu solup, bembeyaz kesilmiş... Yanındaki çocuğu da kendisi gibi... Kolay mı tam iki yıl, gün yüzüne hasret kalmış. Kızı kaçıran, bundan sonra, başını alıp, Amasyadan gitti. Bir daha da ondan bir haber çıkmadı.

Şakacı delikanlı:

— Kusura kalma amca, dedi, sözümü tutamadım. Kız, sonra ne oldu?

Amasyalı:

•— Kız da, dedi, kahrından, bir ay sonra, dilinde sevdiği-

nin adı, öldü gitti. Kızın babası diyorlar, günahı boynuna, «Beri evimde bu çocuğu besleyemem,» demiş, bir gece çocuk ortadan yok olmuş. Adam iyi ki Amasyayı bıraktı gitti, kalaydı mutlak öldürürlerdi. Hal böyle işte.

Otobüs halkı, bu aşk hikâyesine dalmışken, birden makine zınk diye durdu ve şoför, muavin çocuğa, okkalı bir küfür salladı.

Şoförle muavini makinenin bozulan bir yerini düzeltmeğe

çalışıyorlardı.

Yanımızdan pırıl pırıl, son model taksiler geçiyordu. Toprakta çeşit çeşit kıyı çiçekleri açmıştı.

GÜLEN ADAM VE AĞLAYAN KADIN

Narlıda otobüse bir köylü bindi. Köylü kısa boylu, küçücük bir adamdı. Orta yerde boş bir koltuk vardı, oraya oturdu. Küçücük gözleri dört dönüyordu... Oturur oturmaz, baştan ayağa, bütün yolcuları süzdü. Sonra yüksek sesle bir «merhaba» çekti. Yolculardan bir ikisi, ona mukabele etti. Adamın yerinde duramaz bir hali vardı. Otobüs kalkıncaya kadar, yolcuların hemen hepsiyle ahbap oldu. O boyuna söylüyor, biz gülüyor, gülmekten kırılıyorduk.

— Bana Çiftedut köyünden Köse Halil derler.

— Bu Çiftedut köyü nerede? dedik.

— Yerin üstünde, gökün altında.

— Oradan geçtik, dedi bir ikisi. Köse Halil:

— Ben de geçtim, mukabelesinde bulundu.

— Sen ne iş yaparsın Halil ağa?

— At alır satarım. Amma son zamanlarda bir iş geldi ki başıma sormayın. Düşman başından ırak...

— Söyle, dedik.

— Söylemem, gülersiniz.

_ Kimse gülmez.

__. Hepiniz söz verin gülmiyeceğinize de söyleyim.

__Söz veriyoruz.

__Gülersiniz.

__Gülmeyiz.

__Eyi tutun kendinizi, başlıyorum.

Hepimiz kulak kesildik.

— Başlıyorum.

Bir zaman bekledi. Sonra başladı:

__Bir atım vardı satacaktım,

Almadılar dorudur diye.

Üçlük beşlik verdiler,

Almadım iridir diye.

Sade Osmanlı altını verdiler,

Almadım sarıdır diye.

Beni tımarhaneye attılar delidir diye.

Gene de almadım.

İki üç adam geldi şahitlik etti...

Köse Halil Veli oğlu Velidir diye.

Ben de minareyi belime soktum borudur diye.

Gülleleri cebime doldurdum,

Darıdır diye.

Denizin ortasına bastım kurudur diye-

Toros dağlarına tekme vurdum,

Geri dur diye...

Gülmeyin be! Söz verdiniz. Ne gülüyorsunuz.

Köse HaLl yerinde duramıyor. Gayet ciddî oturup kalkıyor, kulaklarını oynatıyor. Kulağını nasıl oynatıyor? Bu kendine göre bir hususiyet herhalde.

— Ben, dedi, büyük tüccarım. At tüccarı. Her şey satın «mm. Gülmiyeceksiniz amma, başımdan bir vaka daha geçti... Pu kötü amma... Bunu demem. Hem de inanmazsınız. Söz ve-rın inanacağınıza söyleyim.

Hep birden:

— Söz verdik inanacağımıza, dedik. Halil başladı:

— Ben o zaman genç bir tüccardım. 25 yaşlarında vardım- Bir gün arkadaşlarımdan Hacı ağa ile yola çıktık. Derken bir acıktık, bir acıktık ki... Yolda bir kaz almıştık bir köyden... Pişirelim dedik.

Kazı kaldırdık koyduk ocağa,

Istanbula indi Hacı ağa.

Kaz kalktı kaçtı bucağa.

Kırk gün oldu kayna deriz kaynamaz.

Anadan aldık sacı,

Pişirmek için kazı,

Kazın gölde kaldı gözü,

Kırk gün oldu kayna deriz kaynamaz.

Kazın kanadı yapçacık,

Eti kemiğinden berkçecik,

Ne kazan koydu, ne kepçecik,

Kırk gün oldu kayna deriz kaynamaz.

Dokuzumuz çalı çeker,

Sekizimiz altın yakar,

Kaz kaldırmış başın, bakar,

Kırk gün oldu kayna deriz kaynamaz.

Köse Halil sustu. Biraz sonra:

— Hani ya, gülmeyecektiniz? Söz vermiştiniz, dedi. Bir yolcu:

— Kazı yedin mi? diye sordu. Köse Halil:

— Kırk birinci gün pişti- Biz de yedik, doyduk, dedi.

Bir köyden geçerken otobüs durdu. Yaşlı bir kadınla üç erkek bindi. Kadın boyuna ağlıyordu, incelmiş, kırış kırış yüzü gözyaşlarından ıpıslaktı. Kadını görür görmez Halilin neşesi birden uçtu- Köşesinde büzüldü kaldı.

Kadını yanındaki adamlar teselli ediyorlardı:

— Teyze ağlama, senin oğlanı vuranı hökümet muhakkak asacak.

.— Muhakkak asar.

Bütün otobüs halkı, artık Köse Halili unutmuş, kadınla ilgileniyordu.

Kadının yanındaki yaşlı adam, izahat veriyordu:

— Bunun oğluyla, vuran Alinin arasında bir tarla dâvası vardı. Ali bir gece tarladan dönerken pusuya düşürüp vurdu. Sabahleyin Aliyi asmazlar mı?

Hep birden:

— Asarlar, dedik.

Köse Halilin yüzünden şimdi keder akıyordu. Nerede biraz önceki neşeli, durmadan milleti güldüren Köse Halil, nerede şimdiki kederli adam!

— Onu mutlak aşmalılar- Hem de asarlar. Tarla için adama kıyılır mı? Dünya malı için adama kıyılır mı?

Otobüs halkı ağlayan kadını türlü türlü şekilde teselli ediyordu. Ama her tesellinin başı:

— Onu mutlaka asarlar, sözüydü.

Ne söyleseler kadının ağlaması durmuyordu. Bir ara başını kaldırdı ve sordu:

— Onu asarlarsa, benim oğlum geri gelir mi? Hepimiz, bu teselli kabul etmez acı karşısında dertliydik.

Otobüsümüz, Antebin, kırmızı, çıplak dağları arasında homurtuyla ilerliyordu.

28.2-5.3.1952

AMBAR YOLCULARI İLE SEYAHAT

Vapurun adı Aksu... Samsunda dört gün bizim nazlı Aksuyu bekledim. Gününden bir gün sonra, salına salına ancak gelebildi. Onun zararı yok. Canı ne zaman isterse o zaman gelebilir. Bizler, beklemeye alışmışız. Ya beş gün sonra gelseydi- Ya hiç gelmeseydi, ne olurdu sanki, ne yapardık?

Asıl iş başka! Asıl mesele, Aksunun güvertesi, ambarları... Bu güvertenin, ambarların ününü yıllardır duyarım. Bu seferki vapur yolculuğuna sebep de zaten ambarların, güvertenin duyduğum bu ünüdür.

Kapıyı açar amaz birden sendeledim. Bir koku, bir koku, tarifi kabil değil... Adamın ciğerine kurşun nasıl işlerse, öyle işliyor. Korkunç bir koku, tenuz havadan gelen insanı vuruveri-yor. Ustura gibi keskin... Bir zaman insan kendine gelemiyor. Kendimi azıcık toparladıktan sonra, içerilere doğru yürüyeyim, dedim. Bir kalabalık... insanlar, üstüste, yanyana, kucak kucağa, kirli, yırtık; asıl rengim kaybetmiş yorganların, telis çuvalların, yırtık hasırların altında, birbirlerinin üstüne yığılmışlar... Büyük karınca yuvaları vardır. Onlar gibi mi desem? Ama benzetemedim. Van gölündeki gemilerden birine yüklenen bir koyun sürüsü görmüştüm. Öylesine yüklemişlerdi ki, koyunlar sıkışmış, kaburgaları birbirine

geçmiş, acı içinde, can havliyle hep bir ağızdan meleşiyorlardı. İşte Aksunun güvertesi, ambarları da tanı böyle. İğne atacak yer kalmamış insandan.

Bir adım atamadım. Yerimde mıhlandım kaldım.

Biri, ince burunlu, yelken bezinden yağlı bir pantolon giy. miş, döşü, bağrt açık, saçları iğne iğne, gözleri kan çanağı biri kolumu dürttü, «Ne istiyorsun?» der gibi, yüzüne baktım.

— Abi, dedi, baktım da sabahtan beri burada, dikilmiş duruyorsun. Sen güvertenin acemisisin herhalde, içeri girmek mi

istiyorsun?

— istiyorum, istiyorum ya! Bu kadar insanın üstüne basa

basa nasıl gidilir?

— Gidilir, dedi.

— Nasıl?

— Gidilir be abi! Ben nasıl geldim?

— Belki uçarak gelmişsindir.

— Yok, dedi. Ben senin zaten güverte acemisi olduğunu anladım. Onun için geldim yanına-

Bu oğlan, ışıl ışıl gözleri, bembeyaz dişleriyle gülen, ince, uzun, soluk yüzlü bu Karadeniz uşağı, sihirbaz olsa gerek... Yoksa... Akıl, sır ermez yaptığı işe...

O önde, ben arkada, elim de elinde düştük yola... Elimden, en güzel bir dostluk sıcaklığı fışkırıyor. Bu dostluk, bu pis yerde, koyun koyuna, ten tene yatmış insanların kardeş sıcaklığı, beni yüreğimden sarıverdi.

— Destur ağam! Destur bacım!

Desturu duyanlar, birbirlerine, biraz daha yapışıyorlar, zorla, yanlarından bir ayak basacak kadar yer açıyorlar. Kılavuzum, elden geldiği kadar ustalıkla, o binbir meşakkatle açılmış bir ayaklık yere, yavaşça ayağını basıyor. Sonra bir zaman duruyoruz. Yeniden seslenmeye başlıyor: — Destur canım! Destur anam! Zorla bir ayaklık yer.

Neyse, böyle böyle, az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik, dönüp baktık ki, bir arpa boyu yer gitmişiz derler ya, işte biz de öyle. Orta yerde, direğin yanında, durup kaldım. Ayaği' mızı kımıldatacak yer yok ki...

Karadenizliye:

.__ Senin adın ne? dedim.

__Hasan.

__. Hasan, dedim, haydi göster kendini.

Hasan gözlerime uzun uzun baktı. Gözleri doldu:

__ Abi, dedi, bu...

Gerisini söyliyenıedi. Yutkundu kaldı. Gözleri doldu.

Uzun zaman olduğumuz yerde durduk. Rutubetten kararmış, paslanmış ambarın kaburgalarına başlarını dayamış, yorgun insanlar... Yüzleri de limon gibi sapsarı. Ve bomboş, hiç bir şey söylemeyen gözler. Binlerce göz. Biz orada dikilmişiz. Bu, binlerce gözü, bir zaman geldi ki, bana dikilmiş sandım. Sanki bütün yüzler, kuyu gibi kapkaranlık, kocaman kocaman açılmış, bir çift gözden ibaret. Hepsi de benim üstümde. Gözlerin sahipleri, inanılmayacak kadar, paramparça elbiseli. Gözlerden kaçmak için bir delik, bir yer- Şu benim kılığım kıyafetim, bilen bilir ne kılıkta olduğumu, ama bu kıyafetimle bile onlardan apayrıyım.

Ne yapmalı? Bunca göz, beni eziyor, sığınacak bir yer... Mademki binecektim bu gemiye, gidip bitpazarından her bir yeri yamalı, bir pantolon, bir de gömlek alsam ne olurdu yani? Şimdi bunların arasında, ben de kendime bir yer, şöyle sıkışacak bir hasır üstü bulur, sıkışırdım insanların arasına. Ve tenimde toprağımın adamlarımın dost sıcaklığını duyardım. Olmadı. Bilemedim işte.

Biz böyle dikilmiş dururken, köşede bir kalabalığın içine sıkışmış, iki yanına dönemeyecek kadar sıkışmış, mavi gözlü, orta yaşlı biri seslendi:

— Ne duruyorsunuz orada öyle? Gelin oturalım. Bu teklif canıma minnet, minnet ya:

— Nereye oturalım amca, yer nerede ki? Suali ağzımdan döküldü.

Ayaklarını çenesine doğru çekti. Çenesini de dizinin üstüne koydu.

BU DÎYAR BAŞTAN BAŞA

— işte yer, dedi. Arkadaşıma dedim ki:

— Bir kişilik yer açıldı orada. Senin yerin nasıl olsa var Sağ ol!

Bin belâ beni çağıran adamın yanma varabildim. Dizüs-tü çöktüm-Adam:

— Bey, dedi, seni öyle ayakta gördüm de... Yumuşacık mavi gözleri vardı. Gözlerinin içi güler gibiydi.

— îstanbula mı? dedim.

— îstanbula.

— Dört gün, dedim, bu kokuda, zor, dayanılmaz.

— Ben Rizeliyim. Bu, dördüncü gün. Dört gün daha var. Vapura bindim bineli bu köşedeyim. Yerimden kıpırdayama-dım. Dışarı çıkmak gerekince yerimi, şu çocuğa bırakırım.

Çocuğa baktım. Daha on beşinde. Arka üstü uzanmış, bitik bir hali var. Bacaklarının üzerinde, yanındakilerin ayaklan. Mavi gözlü konuşuyor:

— Biz gurbet adamlarıyız. Gelir gideriz. Bizim evin biri de bu gemi anbarlarıdır. Görüyorsun ya... Bu kadar sıkışık olmasak ne iyi olur. Bir de şu koku... Allah kahretsin. Ben her yolculuktan sonra, gemiden inince başım döner, halsiz düşerim. Günlerce burnumda bu koku. Haftalarca yataktan kal-kamam. Bizler gurbet adamlarıyız. Alışmışız böyle işlere.

Kadınlar, arkalarını bize dönebilirlerse bebelerini emziri' yorlar. Bebeler ağlaşıyorlar. Bir gürültü, bir hayuhuy... Tekmil Karadenizi köy köy toplayıp, başka diyarlara sürgün ediyorlar gibi bir hal.

Bir kadın, bir köşeye büzülmüş. Kucağında da yavrusu.-• Çocuk ağlıyor. Kadın, kocaman elâ gözleriyle telâşlı telâşlı dört yanma bakmıyor. Ağlayan çocuğa meme verse ya! Veremiyor-Bu kadar erkeğin içinde memesini nasıl çıkarsın. Bakındığı bu

yüzden zaten.

Bir ara edemedi: Yüzü kıpkırmızı, ürkek ürkek gene bakın-jj. Burnu süzülmüş, ipmcecik çenesi sivri,, açık kalmış dudakları arasından gözüken dişleri süt gibi beyazdı. Bir delikanlı gözlerini kadından ayırmıyordu. Kadın, bu bakışı hissetti. Memesi-jji çıkarmak için, göğsüne giden eli, geri indi. Gözünü de yere dikti. Bebesi ağladıkça onda da kıvranan bir hal görülüyordu.

Kadın, en sonunda, yanında duran erkeğe ısrarla baktı. Erkek işi anladı:

— Ben çekileyim de, sen çocuğu emzir, dedi-Kadın yüzünü duvardan yana dönüp, büzüldü. Memesini çıkarıp, çocuğun üstüne yumuldu. Bu sırada saatlerce bekleyen vapur hareket etti. Ben de dışarı çıktım. O korkunç koku, her yerime, derime bile sinmişti.

Dışarda hava kapkaranlık, kapalı idi. Karadeniz kudurmuştu. Tepeleri ak köpüklü dalgalar, gemiye çarpıp parçalanıyordu.

YAĞMUR ALTINDA GÜVERTEDE UYUYANLAR

Karanlık kurşun geçmez bir gece... İnceden inceye yağmur çiseliyor denizin üstüne. Aksu vapuru aheste aheste yolunda...

Yağmur çiseliyor, dedim. Bazan bu hoş bir şey olabilir... Ama bu gece...

Geminin baştarafımn, baştaraf güvertesinin, üstü apaçık. Ve orası da kum gibi insan dolu... Yatakları, eşyaları, herşey-leri ile insanlar bu yağmurun altında... Islak yataklardan, ekşi bir paçavra kokusu yükseliyor- Çocuklar ağlaşıyorlar. Erkekler, Karadenize has, o sinirli, gürültülü sesleriyle küfrediyorlar.

Yağmura küfrediyorlar. Hallerine, gelmişe, geçmişe küfrediyorlar.

Ve yağmur devam ediyor.

Öte yanda, ince zayıf bir kadın sesi... Kadın boyuna bir-^yier mırıldanıyor. Böylesine yakıcı, böylesine acı bir ses duyulmuş değil dersem, yalan söylemiş olmam sanırım.

Kulak verip dinledim.

— Boğulacağım bu yorganın altında, diyor. Yorgan kurşun gibi ağırlaştı. Yorganın altına geçti yağmur, diyor.

Sesten yana yürüyorum.

Yukarıdan, üst güverteden bizim güverteye parça parça ı-şıklar dökülüyor. Yağmur damlaları ışığa çarpıyor. Çarpıp kayboluyorlar- Bir ışık parçası da kadının yorganının üstünde. Işık, yırtık yorganı sarıvermiş, yorganın bütün sefaleti meydanda... Altından birbirine girmiş, bir sürü, irili ufaklı ayak fırlamış. Ayaklar kirli, ayaklar ıpıslak...

Kadın, başını yorganın altından çıkarıyor. Yaşlı bir kadın, yüzü, alnı kırışık içinde. Avurtları birbirine geçmiş. Çenesi ipincecik. Dişleri dudakları da çökmüş. Islak yüzü ışıkta parlıyor.

Eli, yorganın ıslaklığı üstünde dönüp duruyor. Ne yapacağını şaşırmış...

Yağmur, durmadan karanlığa yağıyor, inatçı ve sinsi bir yağmur. Yağmur döşemelerde göllendi.

— Sana ne diyeyim, oğul? diyor kadın. Bizim de toprağımız vardı... Neler gelecek bu garip başıma. Daha ne kara günler göreceğiz? Aç ölseydik, aç ölseydik de toprağımızda ölseydik.-. şu halimize bak!

Bu minval üzere söylendi durdu.

O, boyuna kahırlı kahırlı söylüyor, yorganın altındaki er kekse, hiç sesini çıkarmıyor. Yalnız kadın, her: «Sana ne diyem oğul?» dedikçe, ayakları sinirli sinirli kıvranıyor.

Öteki yağız bir delikanlı... Kapkara bıyıklan var. Güvertenin sekisine upuzun arka üstü uzanmış. Ne altında hasır, ne üstünde yorgan. Apaçık. Yırtık elbisesinden her bir yeri gözüküyor. Bu yağmur altında, bir bahar güneşi altında imiş gibi, bir rahat uyuyor ki... Böylesine rahat bir yüz görmedim! Ipıslak elbisesi tenine yapışmış. Yüzünden aşağı sular süzülüyor. Bir zaman başında durdum baktım. Bu yağmur, bu üstünden

üzülüp akan sular, hiç mi tesir etmiyor ona acaba? Bu da inan Bunun da bizim gibi yüreği, sinirleri, eti, derisi olsa gerek. Yağmur altında böyle rahat nasıl uyunur? Bu uyku, kahredici, öldürücü bir yorgunluğun sonu olsa gerek- Başka türlüsü... A-da

jjjj. de dönüp, geniş geniş soluk almasa, adam buna ölmüştür, der.

Güverte insan dolu... Parça parça dökülen ölgün ışık delicesine süzülen yağmur, deniz... İnsanların yüzleri bambaşka... Uzamış, korkunç yüzler. Bunlar başka mahlûklar, başka bir dünyadan gelmiş gibi.

Kıvranışlar, beddualar, gülüşler. Ya... Gülenler de var. Bir ihtiyar bir köşeciğe çökmüş, boyuna gülümsüyor. Ötede birkaç kişi bir araya gelmiş şakalaşıyorlar.

Sonra, sarışın, sakallı, sakalsız, kıvırcık, mavi gözlü, ceketsiz, gömleğinin de bütün düğmeleri dökülmüş biri, (adım öğrendim: Hopalı Riza) gözlerini karanlık yağmura, bir noktaya dikmiş, kıpırdamadan bakıyor. Hiç mi hiç de kıpırdamıyor.

Bu gecede, bu yağmur altında, herkesin hali berbat ya, asıl beterin beteri bir ailenin hali. Bunlar, Karadenizden her yıl yurdunu yuvasını bırakıp göç edenlerden. Küçücük tam altı çocuk, gene bir de çocuklar kadar küçücük yaşlı bir kadın-

Yağmur gittikçe artıyor.

Karı koca, yırtık bir hasırı, köşelerinden tutup germişler. Çocuklar ve ihtiyar kadın bunun altında. Ama bu yırtık hasır, yağmura o kadar kâr eylem iyor. Gene olan oluyor.

Dönüp dolaşıp geldim baktım; karı koca, hep öyle ayakta sırılsıklam, hasın çocukların üstüne germiş, öylecene duruyorlar. Yüzlerinden bir acı, zehir yeşili acı geçiyor. Kolları hiç mi h'Ç yorulmaz bunların?

Gece yarısına doğru yağmur dindi.

Şimdi gürültülü, yorgun, canından bezmiş bir kalabalık

"yumağa, ıslak, göllenmiş döşemelerde sabahlamaya çalışıyordu.

O hareketsiz uyuyan, yağız delikanlının başına bir daha vardım. Hâlâ dünyadan habersiz. Sırılsıklam ve rahat uykusunda...

Ambara giden kapının yanında, zayıf, titreyen bir kadın... Elbisesi tenine iyice yapışmış... Öylesine yapışmış ki çırılçıplak sanırsın. Göğsü kalçaları her bir yanı besbelli... Yedi yaşla. rmda gösteren bir çocuk da eteğine yapışmış, habire rnızmızlanı-yor.

— Ana! Kız ana! Beni götür buradan. Kadın, tersledıkçe çocuk basıyor yaygarayı...

— Boyu devrilesi, seni nereye götüreyim? Çocuk, ağladı ağladı, sonra sustu-

— Ben buradan gideceğim. Ben burada durmam. Üşüyorum... Üşüyorum...

Çocuk, iyice işi azıttı, terter tepiniyor.

— Ben burada durmam.

Kadın kızıyor. Kızıp dövüyor çocuğu. Çocuk yerde debeleniyor.

Kadın:

— Geber, diyor, geber.

Sonra birden, ağlayan çocuğu yerden alıp, var gücüyle bağrına basıyor. Ve nihayet hıçkıra hıçkıra ağlıyor.

— Gün görmemiş öksüz yavrum, seni nerelere götüreyim; nerelere yavrum? diyor.

Kadına yaklaşıp soruyorum:

— N'oluyor bu çocuğa? Bir yeri mi ağrıyor?

— Ateşler içinde yavrum, diyor, ateşler içinde... Şimdi onu, tstanbula, amcasına götürüyorum, diyor. Doğdu doğalı

hastalıklı.

Çocuğu sımsıkı sarmış, avutmak için iki yanma sallanıp

duruyor.

Ambara giriyorum. Azıcık olsun ambarın kokusuna alı?' tun. Ambar, kocaman bir meydanlık gibi. Bu meydanlığa, san-

j,j bir takım cesetleri üstüste yığmışlar... Herkes derin uydusunda. Kucak kucağa, üstüste uyuyorlar... Horlayanların, saymayanların hesabı yok.

Gene ortada dikilip kalıyorum. Nasıl adım atmalı? Ama bazıları hiç oralı değil, insanlara basa basa gidecekleri yerlere gidiyorlar.

Bazıları salıncak kurup, içinde uyuyorlar. Onlar rahat. Ambarın sağ köşesinde, ikinci mevki kamaralara açılan]capmm biraz sağ ilerisinde musluklar var. Bozuk musluklardan sular sızıyor. Burası en pis bataklıktan daha pis. Muslukların sağı solu, soğan kabukları, ekmek kırıkları ve hamsi artıkları karışmış bir çamur içinde. îşte burada da bir on beş kadar insan, çoluk çocuk, kadın erkek uyuyorlar. Uyuyanların her bir yerlerine buranın çamuru bulaşmış.

Bir direğin dibinde, belini direğe verip, bir ihtiyar uyumuş. Uzun ak sakalı göğsünü boydan boya örtmüş. İhtiyarın başı, sanki gövdesine iplikle bağlanmış gibi, öylesine göğsüne düşmüş. Kocaman, korkunç, yırtılmış elleri, herhangi bir eşya gibi, şöyle bir tarafa atılmışcasına hareketsiz yerde duruyor.

*

Sabahleyin, bulutlan ortadan çekilmiş bulduk. Gökyüzünde tek leke yok. Kocaman yapayalnız bir güneş... Geceden ısla-nanlar, sırtlarını güneşe vermişler, kuramıyorlar. Kurunup geriniyor; kaşınıyorlar.

Karadenizi sorarsanız, o da bugün dümdüz. Üstünde ufacık kırışıklıklardan başka, dalgaya benzer bir şey yok. Bu kü-

küçük kırışıklıklar, Karadenizi ışığa boğmuş. Pırıltılar cümbüşte...

DERDİ ANLAŞILMAYAN ÇOCUK

Bugün yolculuğun ikinci günü... Dört yanımız deniz. Kaidenize gün vurmuş, duman duman mavileşiyor.

Uzakta, Karadeniz kıyıları... Sarp kıyılar bıçakla kesilmiş

gibi. Kıyı dağlan yeşillik içinde- Köyler de görülüyor arada bir. Yamaçlara asılmış gibi köyler.

Gene güverteye, ambara dönüyorum. Dışarıda, alabildiğine sıcak bir güneş, burada ise, kıvıl kıvıl, bir solucan yumuşaklığı, ıslaklığı içinde yarı sersem olmuş insanlar. Hani ağlarla balıkları karaya çıkarıp dökerler; balıklar karaya çıkınca bir zaman

çırpınır, sonra, kesilirler. Nihayet arada sırada kuyrukları oynar. Toprakta debslene debelene kirlenmişlerdir. Bu insanların şimdiki hali de öyle işte.

En alt ambar, kuyu gibi derin, rutubetli. Dışarıda, dolu dizgin bir bahar güneşi... İşte bu kıyıya sıkışmış adamlar, o güneşin adamlarıdır. Ömürleri, kara toprakta, güneş altında geçmiş. tir. Burada, bu delirtici kuyuda beterin beteri bir can sıkıntısı musallat olmuş onlara. Sararmış, uzamış yüzler sinirli.

tşte bir delikanlı ki bıyıkları yeni terliyor. Yüzünde ayva tüyleri- Avurtları geçmiş. Gözlerinin yanında keskin kırışıklıklar. Ela gözleri bir hoş, dalgın, sarhoş gözleri gibi. Yırtık pantolonunun dizlerinden aşağısı salkım salkım, öylesine parçalanmış. Beline kemer yerine kirli bir kendiri dolamış... Belini de geminin kaburgasına dayamış. Ayaklarının bulunduğu yerde azıcık bir açıklık var. Fırsat, bu fırsat. Hemen oraya çöktüm. Benim, yanma oturduğumdan haberi bile olmadı. Kimbilir ne derdi var? Neler düşünüyor şimdi?

— Merhaba! dedim.

Hiç oralı olmadı. Duymamıştır sandım. Bir kaç sefer dürterek, bir:

— Merhaba! daha çaktım.

Derin bir uykudan uyanırmışcasına, gözlerini kocaman kocaman açarak yüzüme baktı. Sonra, aynı şaşkınlık içinde, u-

suldan gülümsedi.

— Çok dalmışsın be hemşehrim, dedim.

Sesi derinden, uzak bir mağaradan çıkar gibiydi:

— Yok, dedi, dalmadım.

__ Ya bu hal ne?

Sustu. Daha, şaşkın şaşkın yüzüme bakıyordu. Konuşma kapısı Anadoluda, «Nerelisin»le açılır- Ben de aynı suali sordum:

— Bayburtluyum, dedi.

Elleri kocamandı, iki, üç el büyüklüğünde.

— Nereye? diye sordum.

— Istanbula, dsdi.

— Hiç gittin mi îstanbula?

— Gitmedim.

— Duydun mu?

— Bizim hemşerilerden çok duydum. Ucu bucağı yokmuş. Bir minareleri varmış, üç kavak boyunda. Orada her yerde bir minare varmış. Bizim hemşeriler, İstanbul değil, minare ormanıdır, derler.

Konuşurken sesi zayıflıyor, kesiliyor, yani zorla söylüyordu. Arada da derin derin dalışından, bu çocukta bir hal olduğu anlaşılıyordu. Sebebini bir türlü söyletemiyordum. Hastaysa doktora gitmesini, yok, başka bir derdi varsa, bir çare bulmak için elden geleni yapacağımı söyledim- Bir türlü söylemiyor.

Sonra, bayılır gibi, gene daldı. Tekrar dürttüm. Söylesin diye de, iyice yüklendim. Soluk, bütün kanı çekilmiş, ak bukağıda dönmüş yüzü gerildi, zorla:

— Üç gündür... dedi. Gerisini getiremedi.

Gönlünü almak için türlü diller döktüm. Açlığını bana söylediğinden dolayı öyle pişman olmuştu ki... Dünyanın bütün pişmanlığı yüzüne toplanmıştı sanki. Gözlerinden, bana karşı, şimşek gibi bir kin pırıltısı geçti.

Bir daha da konuşmadı.

Gidip ekmek ve hamsi alıp getirdim. Bakmadı bile. Başı ö-nüne düşmüştü. Yemesini söyledim. Başını kaldırıp bir daha bana bakamıyordu- Yanaklarından aşağı yaşlar sızdığını gördüm. Daha fazla üstüne varmayıp, oradan ayrıldım.

Bir kadın bebesini bağrına basmış ninni söylüyordu; yanık

dertli bir ninni...

Bir erkek, konuşuyordu. Tarladan, öküzden, fındıktan, tü-' tünden, yokluktan konuşuyordu.

Bir başkası, çok uzun boylu, Rizeli, kemençesinin üstüne yumulmuş, neşeli aşk

türküleri çalıyor, söylüyordu.

O, çalarken yanında dinleyenlerden iki üç kişinin omuzları

boyuna oynuyordu.

Derken bu üç kişi, birden ayağa kalkıp elele girdiler. Ama ayak oynatacak yer yok. Olmasın. Millet coşmuş bir kere. A-yakları altındaki insanları ezemezler ya... Derken bir yer açıldı. Aralarına kurşun sıksalar, bu kadar yeri açacak imkânı bulamazlardı. Ama horon başka...

Ve başladı, Karadenizin o canım, o deli su gibi akan horonu...

îstanbula kadar üç gün durmadan, o küçücük yerde, Karadeniz uşakları taşkın neşeleriyle horon teptiler. înce, uzun, dal gibi Rizeli kemençeci tam üç gün tükenmez bir aşkla, çaldı söyledi.

Adamun sayirler Otuz içi dişuni Nasıl tarif edayum Sevdaluğun işuni

Alt ambarı dolaşıyorum- Gözüme, o deminki Bayburtlu çocuk çarptı. Şimdi canlanmış bir hali var. Ama beni görür görmez başı önüne düştü. Yüzünde kan eseri kalmadı. Dayanamayıp yanına vardım.

— Bak, dedim, yiğidim, sen bana başındaki hali söylediğine utanıyorsun. Daha çok toysun da ondan. Gurbet elde çok işler geçecek başından. Hepimiz aynı yoldan geçtik.

Ben söyledim o, başı önünde düşündü durdu. O sustukça ben de söylüyordum, insanlardan, dostluktan; insanların birbirlerine yardım yapmak zorunda olduklarından, bunda utanılacak birşey olmadığından dem vurdum, durdum.

Sanki toprağa, kayaya, şu ambarın lanetleme demir kaburgasına söylüyorum.

Başını kaldırıp da bir tek lâf, ama bir tek lâf etmedi, edemedi-

BİLETSİZLER ÇUVALA

Beterin beterinden saklasın derler, bir laf vardır. Bu söz bugün Aksu Vapurunun ambarlarına, güvertesine öyle bir yakışmış ki... Deniz, bugün hergünkü gibi değil, biraz belâlı... pahalar gemiyi şöyle, arada bir yokluyor.

Bu sebepten, ambarları, güverteyi seyreyle şimdi... Karnını, boğazını tuta tuta, serilmiş insanların üstünden koşa, at-laya, musluğu can havliyle kendilerini atanlar... Bazıları da musluğa yetişemeyip, oldukları yere, yanlarındaki insanların

üstüne kusuveriyorlar.

Başka taraflarda neyse ne ya, burada şu deniz tutması korkunç bir hal alıyor.

Koku üstüne koku!

Kusanlar, başı dönenler, yüreği daralıp, duracakmış gibi mosmor kesilenler...

Bilet kontrolü başladı. Kontrol memurları tek ayak üzereler adeta: Seke seke gidip biletlere bakıyorlar.

Gene alt ambardayım. Kontrol lafı ağızdan ağıza dolaşıyor. Yukarıda biletsiz bir kişiyi yakalamışlar. Şimdi herkes bunu konuşuyor. Bu bir dedikodu halini aldı.

Bunun üstüne, asker pantolonu giymiş bir delikanlı ortaya dikildi. Ellerini kollarını sallaya sallaya söylenmeye başladı:

— Arkadaşlar! Ben bilirim... Onun için kimse inkar etisin... içimizde kaçak binenler vardır. Kontrol başladı. Yukarıdan aşağıya geliyorlar. Yukarıda da bir biletsizi yakalamışlar. Bizim ambar rezil olmasın eiâleme. Biletsizler, kontrol gelirse, nasıl olsa meydana çıkacaklar. Biletsiz kim varsa çıksın mey-

dana. Çıksın da bir çaresine bakalım. Bir yolunu bulalım, fcj. zim ambarın şerefi var. Rezil etmeyelim.

Kimsede ses seda yok. içimden, çok şükür, diyorum, ^ ambarda hiç biletsiz yok.

Delikanlı ise, hâlâ ayakta. Direk gibi dikilmiş duruyor Ve teker teker insanın yüzüne, gözlerinin içine, boynunu uzatnus

bakıyor.

Bir zaman böylece baktı. Sonra zayıf, yırtık gömleğinden kaburgası görünen, uzamış, kirli sakallı bir adama, hızla parma. ğım uzattı. Adam, neye uğradığını bilmez bir halde afalladı-telâşlandı. Gözleri, kocaman kocaman açıldı. Etrafa korku üe bakındı.

Delikanlı:

— Sana diyorum. Sen gel buraya, dedi- Parmağı, ona doğru dikilmiş, sert, öyle duruyordu.

Adam, kıpırdar, kalkar gibi etti; sonra olduğu yerde kalakaldı.

— Gel buraya! Sesi güdüyordu.

Zayıf adam, zorla, iki ellerini yere dayayarak kalktı. Başı önüne düşmüştü. Ses gürledi:

— Biletini göster!

Çenesi, iyice göğsüne dayandı. Bir el işaretiyle «yok» der

gibi yaptı.

— Ben, dedi, ben adamımı bilirim. Biletsiz adamı gözünden tanırım. Şimdi bir çare? Bu arkadaşı saklayacak bir yet bulmalı.

Adama döndü:

— Sen, dedi, dur olduğun yerde. Sonra yine nutuk verir

halini aldı.

— Haydiyin, daha biletsiz varsa çıksın meydana. Beni yormayın- Ben biletsizi bulurum. Ben bulamazsam, biletçi şıp &f bulur çıkarır.

Durup, keskin keskin, gözlerini kalabalığın üstünde gezdirdi- Gözleri bir yere gelince durdu. Gözlerinin durduğu yerden bir adam, yavaş yavaş ayağa kalkıyordu. Bu, bir efendi düşkünüydü. Efendi düşkünü olduğu paçaları dizleri erimiş pantolonunun ütü yerinden, ellerinden!, duruşundan, her halinden belli oluyordu. Ayağa kalkan efendi düşkünü tatlı tatlı kasındı, kaşındı ve gülümsedi. Nutuk meraklısı iyiliksever delikanlımız da gülümsedi.

— Tamam, dedi, tamam. Dur orada. Ambardakilerin cümlesi de gülümsedi. Adamlar, ayakta,

öylesine durdular kaldılar. Ambardakiler, hep onlara bakıyorlardı.

Delikanlı:

— Bir çare? dedi. Bunları saklamak için içinizde bir şey bilen var mı?

Her kafadan bir ses çıktı. Şöyle yapalım böyle yapalım-Biri bağırıyordu:

— Kundağa saralım. Delikanlı:

— Böyle ham laf ettiğin için seni kundağa sarmalı, dedi. Öteki bozuldu.

Delikanlı:

— Şunun lafına bakın, millet can derdinde... De söyleyin bakalım, aklınıza bir çare geliyor mu?

Kalabalık kıpırdandı. Bütün yüzler, bir şeyler halletmeye çalışan bir düşünce içerisindeydi.

Milet düşünüyor. Arada, birdsn biri ayağa kalkıp, bir fikir ileri sürüyor. Fikir ipe sapa gelmez cinsinden olursa toptan gülüşüyorlar.

— Kontroller geliyor. Haber kalabalığı şaşırttı. Delikanlı gürledi:

— Hiç birinizde de iş yokmuş, dedi. Ben de sizi!... bu

kadar insanı... Durdu. Kalabalığı şöyle yukarıdan aşağıya süzdü.

— Haydi, dedi, şimdi iki çuval bulun! Bu da mı gelmiye.

cek yoksa elinizden?

Kalabalık yerinden oynadı. İnsanlar aralığa düştüler. On dakika sonra iki çuval, bizim nutuk meraklısının elindeydi. Kalabalığın gözü de bizim delikanlının elindeydi.

Efendi düşkünü gülümsüyor, ötekisinin başı önde, yüzü mosmor olmuş, taş kesilmiş soluksuz gibi öylecene duruyordu.

Delikanlı önce efendi kılıklıya yaklaştı. Gülümsedi. Gözleri, bir iyilik yapmanın sevinci ile dolmuş, pırıl pırıl yanıyordu Çuvalı açıp:

— Gir! dedi.

Efendi düşkünü, hiç istifini bozmadan, dudağında o hoş gülümsemesiyle çuvala

girdi. Delikanlı da çuvalın ağzını iyice bağladı. İki kişi çağırıp, köşeyi, üç kadının bulunduğu yeri eli ile

işaret etti:

— Götürün oraya!

Kaldırıp götürdüler. Patates çuvalı gibi, geminin kaburgasına dayadılar.

Kaburgaları görünen adamın, başı daha önünde- Yüzü de

daha morarmış.

Delikanlı çuvalı gösterip::

— Gir! dedi.

Adam, oralı bile olmadı.

— Gir be; dedi ölüm değil ya! Ben belki yüz defa girdim

çuvala... Kımılda be!

Bir türlü kımıldamıyor.

Delikanlı hırsla, tutup adamı yere yatırdı. Adam, sanki ö-lüydü. Hiç bir can eseri göstermiyordu.

Kendisine yardım edenlere:

— Yerleştirin şunu çuvala, dedi.

Çarçabuk çuvala yerleştirip, ağzını bağlayıp öteki çuvalın

yanına koydular.

perken memurlar damladı. Kadınlar, çuvalların üstüne bir yorgan örtüp, bellerini de çuvala dayadılar.

Memurlar, teker teker biletlere bakıyor. Ambardakilerin hapsinin yüzü çuvallara

dönük, heyecanla çuvalları kolluyorlar. Memurlar, bellerini çuvallara vermiş kadınların biletlerini kont-rol ederken, heyecan son haddini buldu. Nedense, bu sırada, bütün ambarda bir öksürme başladı. Hep bir ağızdan, ara vermeden habire öksürüyorlar. Bunca insanın bir ağızdan öksürmesi, insanın kulağını sağır edecek derecede müthiş bir gürültü yapıyor. Memurlar çuvalların yanından ayrılınca, öksürük de birden durdu.

Memurların yüzlerine baktım, gözleri şaşkındı. Öksürük sağnağından sonra bir afallamışlardı ki... sormayın.

Memurlar, ambardan çıkar çıkmaz birkaç kişi hemen çuvallara saldırıp, ağızlarını açtılar. Efendi düşkünü hala gülüm-süyordu. Ötekisi ise bir külçe halindeydi. Çuvaldan cansızcası-na yere dökülüverdi.

AMBARDA YEMEK VAKTİ

Öğle vaktidir... Bahar güneşinde Karadeniz tütüyor. Öylesine taze bir hali var.

Aksu, kıyıda uğramadık yer bırakmadı. Her uğradığı yerde de en az beş saat bekliyor.

Dönüp dolaşıp, vardığım yer güverte. Fakat güverteye a-dim atmağa korkuyorum. Acının, derdin bu kadarı da insanı kahrediyor.

Güverte, ambarlar şimdi daha kirli, daha pis, öldürücü bir kokuyla kokuyor. İçerisi güneş alınca, güneş ambar deliklerinden içeri sızıyor ve bol ışık altında manzara daha başka türlü, daha aşikar görülüyor. Şimdi burada, yalnız sararmış insan yüz-leri, halsiz çıplak ayaklar, eller görülüyor... Gerisi, yani, geriye fcalan vücut kısımları, üstünü toz bağlamış, çamur olmuş, liyme

liyme bir paçavra yığınından ibaret. Bu paçavra yığını arada sırada kımıldıyor. O zaman anlaşılıyor ki, burada bir can, bir hayat eseri var.

Yukarıda anlattığım haller öğle üstleri birden değişiveriyor. Paçavra yığınları, kısım kısım birbirlerine dayanarak doğ. ruluyor ve bizim bildiğimiz insan suretine geçiyorlar.

Öğle üstleri ambarları, kızartılan hamsilerin ağır dumanı a-lıyor. Şunu da söylemeden geçmeyeyim. Ambarda bir de lokanta var. Hamsiler orada kızartılıyor. Fakat bu lokanta öylesine pis

ki...

Parası olanlar, tabak tabak hamsi alıyorlar. Bir kısımları da evlerinden getirdiklerini yiyorlar.

işte bir ihtiyar kadın... Başındaki yazması paramparça... Yırtıklarından gür, ak saçları dışarı fırlamış... Kirpikleri de top top olmuş yaş ile... Dizinde sararmış, incelip bir deri kalmış, incecik bıyıklı bir delikanlı yatıyor. Delikanlının rengi korkunç bir sarı... Herkes yemek yiyor da ana oğul yemiyorlar.

Beni artık yukarı ambarda herkes tanıyor- Can ciğeriz hepsiyle. Daha şimdiden bir yaşlı kadınla ana - oğul olduk. Ben yanından ayrılsam, hemen aratıp bulduruyor. Dertleşiyoruz.

Çocuğu dizinde yaşlı kadının yanına gittim. Beni artık iyice tanıdığı için çekinmedi.

— Gel, dedi, gel otur yanıma çocuğum.

Yanında oturacak yer var mıydı sanki... Ancak çömele-bildim.

— Geçmiş olsun teyze, inşallah iyi olur, dedim. İçini bir çekti ki ciğerleri tüm söküldü sandım.

— İnşallah, dedi, inşallah çocuğum.

Sonra anlattı. Oğlanın babası da ince hastalıktan gitmiş-Bu çocuksa babasından sonra dünyaya gelmiş.

— O zamanlar halimiz daha kötüydü. Bizde, diyor, tarla yoktur. Kayaların arasında bulduğumuz el kadar bir toprak parçasına, çapayla ekeriz tohumu, sonra da, tutam tutam toplarız.

j görmedi çocuğum. Sırtıma bağlardım bebemi, götürürdüm rlaya- ÎŞte böyle, sırtımda büyüttüm. Kara saçımı süpürge e_> dim de, tm yaşlara eriştirdim.

Kadının elleri, bütün Anadolu elleri gibi, aşırı derecede bü-vüktü. Nasır bağlamıştı. Aynı kaplumbağa sırtı gibi...

.__ Son zamanlarda azıcık, halimiz dirliğimiz iyileşti. Dert

eksik olmaz ki başımızdan. Oğlan evlenme parası kazanmak için gurbetlere düştü. Eli boş, bir de bu hastalıkla döndü- Bir fındıklığımız vardı ağam, onu sattık. Ben sırtımda odun taşıdım şehre, onun parası ağam... Aylaktık, elimizde ne var ne yok doktorlara verdik. Ondan, günden güne sarardı, soldu.

Şimdi de neleri var, neleri yok, satıp savıp bir güverte bileti kestirmişler, ver elini İstanbul hastaneleri.

Çocuğun yüzüne baktım. Istanbula ya varır, ya varmaz.

— Vapura bindik bineli hiç yemek yemeyip, su içiyor, onu da kusuyor.

Çocuk aynen ölü gibi hiç kımıldamıyor.

— Bizim tarafların insanları, hep ince hastalıklı. Bu hastalıktan gitmeyen yok. Bizleri hep bu hastalık götürür.

Anlattıklarından anladığıma göre, Çukurovada sıtma ne ise, Karadenizde de ince hastalık oymuş.

Ne denir, yolun açık olsun cefakâr ana! Çocuğunu inşallah hastaneye yatırırlar.

*

Öğle yemeği, şu kadınların hali yürekler parçalayıcı... Erkekler ağızlarını şapırdata şapırdata yemek yiyorlar. Yesin-kr, helâl olsun ya. iş başka... İş kadınların halinde, onlar çarşaflarına bürünmüşler, erkeklerin ağız şapırtılarını seyrediyorlar.

Bunlardan bir karı-kocaya gözüm takıldı. Sofra kirli bir bez parçası, ekmekse kapkara, toprak gibi ufalan bir ekmek,

ortada da yumruk kadar, bir lor peyniri parçası... Erkek çou genç, kadın da öyle. Kara gözlü, uysal... Erkeğin koltuğuna sığınmış bir hali var.

Erkek, iştahlı iştahlı, habire atıştırıyor. Kadınsa büzüldü, ğü yerden onun yiyişini hayran hayran seyrediyor.

Erkek, yiyip doydu. Elinin tersiyle de kabadayı kabadayı bıyıklarını sıvazlayıp, ağzını sildi- Sonra bir mart kedisi gibi, bir uçtan bir uca gerindi.

Beni bir meraktır aldı. Ya şimdi ne olacak? Kadın aç rm

kalacak?

Sofra açık duruyor. Sofranın üstünde, bir elin yarısı kadar bir ekmek parçası, baş parmak büyüklüğünde bir de peynir..,

Erkek, sıvazlayıp gerindikten sonra, sağ eliyle ekmek parçasını kadının önüne atıverdi.

Hani, hırsız kediler olur, epeyce zaparta yedikleri için, kendilerine verilen yiyeceğe bile sine sine, korka korka yaklaşırlar. Kadının şimdiki hali de tıpkı onlar gibi idi. Öyle ürkekti ki.,. Ağzına her lokma atışta bir kocasına, bir etrafına üzüntüyle bakıyor, sonra yavaş yavaş çiğniyordu.

Duyardım da inanmazdım. Derlerdi ki, Karadenizde, erkekler oturur, her işi; tarla işini, ev işini, pazar işini kadınlar görürler. Bu hali gördükten sonra...

Şu ambarda, güvertede kaç övün yemek yendiyse hep erkekler önce yedi, kadınlar baktı. Kalan artıkları da köpeğe atat gibi, kadınlara verdiler.

29.5-1952

NÜHUN

GEMİSİ

PEŞİNDE

ice

'ÛİderAĞRI DAĞI ETEKLERİNDE GEÇİRDİĞİMİZ İLK GÜN

Mra7

Tâ ötelerde, uzaklarda, doğuda bir aydınlık... Bu aydınlık, önünde, havada salınıp duran toz tabakasının arkasında... Son süratle ilerliyoruz. Şoföre, ikide bir soruyorum:

— Dağ nerede?

— Biraz sonra gözükecek. Gidiyoruz, gidiyoruz...

En sonra dümdüz bir ovaya düşüyoruz. Dört bir yanımız yüksek tepeler... Yüksek tepelerin ötelerinde dağ. Tepeleri aştıktan sonra bir başka düzlük... Dağ gene ortalarda yok.

Sonra, doğudaki ışıltı çoğalıyor. Tozlardan ince ince ışıklar süzülüyor.

Birden karlı bir doruk. Ama birdenbire, tepemizde^ asılı kalmış gibi, apak, sabah güneşinin ışıltısına boğulmuş göklerde b'r doruk.

Şoför otomobili durduruyor. — İşte Ağrı.

k Çok

na sı-

Bıyık altından bir de gülüyor.

— Bey sen bu dağa mı çıkacaksın? Yüreğime bir korku düşüyor. «Sahiden ben bu

çıkacağım?» Ama elden geldiği kadar belli etmiyorum,

Dünyanın üstüne ikinci bir dünya gibi oturmuş dağ! ağırlığı altında eziliyor gibi... Ağrının ağırlığını sırtımda^
yorum. bir

Çekine çekine:

— Kısmet... diyorum. mı Bu sefer, şoför çokça gülüyor.

Gülüp: . lar

— Hayırlısı... diyor.

Dağ, biz ne kadar yaklaşırsak o kadar büyüyor, h'at" leşiyor.

Yeni doğmuş güneş dağın eteğine, daha doğrusu sağ în' di üstüne asılmış kalmış, bir ucu dağın kayalarına sürüt.^' Dağa zorla, yorulmuşcasma tırmanır bir hali var. I-"

Güneş, bir zaman sağ kanat üstünde bir indi çıktı. Uünşl Ağrıda oyuncak gibi.

Doğubeyazıttayız. Yani, Ağrının tam dibinde... Ağrının doruğu tepemizde. însan göz açıp doruğa, şöyle ürpermedeı içinde ıssız, yapayalnız kalmış bir korku geçmeden bakamıyor

Doğubeyazıt sıcak, toz duman içinde... Ama biraz ött-mizde Ağrının karlı yamaçları... Sıcak burada nedense baskı yerlerdeki tesiri yapmıyor.

Ciple benden biraz sonra gelen Fransız heyeti, dağa karşı durmuşlar habire bakıyorlar. Hayretle, büyümüş gözlerle dağ» bakıyorlar. O gün, belki akşama kadar, durmadan dinlenmedi dört dönüp dağa baktılar.

Ve gece oldu. Gecede ağustos ayının kocaman

Idızlar, Ağrının doruğuna yapışmışlar... Adetâ çivilen-gibi... Ağrının doruğunda bir yıldız harmanı... Jecede, gecenin karanlığında Ağrı daha korkunçlaşıyor, heybetli. Dünyayı iki kısma ayırıyor sanki. Ötesi, apayrı er, devler dünyası... Efsane dünyası... Öyle geliyor insa-. Masalların Kaf dağı...

* **

Nuhun gemisini arıyoruz. Bu da akıl mı diyen çok. Kim derse desin, biz arıyoruz işte. insan, bu karanlıkta, karanlı-i üstüne ikinci bir karanlık gibi yüklenmiş yıldızların ortasm-ki dağa bakıyor da, sahiden Nuhun efsanevî gemisinin biraz fce buraya demirlemiş olduğuna inamveriyor. Tufan, çok eslen değil de, biraz önce olmuş gibi... Şu geceyi delen yarasa udisini gemiden dışarı atan, ilk mahlûktur-Ötekiler dağdan . ;az sonra inecekler.

Nuh gemisi hakkında Fransız heyetiyle konuşuyorum. «Böyle birşey olur mu, olabilir mi?» diye soruyorum.

Bu işte gayet ciddiler. Geminin dağda bulunabileceğini, bu bulma şerefinin de kendilerinin olacağını söylüyor, geminin enkazının şimdiye kadar nasıl kalabileceğinin izahım yapıyorlar.

1 — Gemi toprak altında kalıp kömür kesilebilir.

2 — Buzların altında kalıp çiirümez. Daha buna benzer bir sürü şeyler.

İçlerinden biri var: Zayıf, orta boylu biri. Kutup kâşiflerin-denmiş. Adı Jean De Riquer.

— Yarın, dağa çıkıyoruz, diyor. Gemi şu vadideki karla-r'n altındadır.

Sevinç içinde gülümsüyor.

Ellerinde, daha önce gezmiş seyyahların mektupları, gemi-

nın nerede olabileceğini gösteren plânlar, haritalar var- Bundan

Uz yıl önce Ağrıda tetkikatta bulunmuş Fransız bilginlerinden

Louis Marin'in, doruktan 1200 metre aşağıda gemiye benzer bir cisim gördüğü üzerinde çok duruluyor. En büyük araştırma o bölgede yapılacak.

Yarın Doğubeyazıttan birinci kampa doğru yola çıkacağız, SoBra ikinci kamp, sonra doruk. Şu uzun yolculuktan sonra bir de yorgunum ki... Allah bilir ya, Ağrı dağını hiç gözüm kesmiyor. Görür görmez Ağrı başımı döndürdü. Ama çarnâçar çıkacağız. Tâ îstanbuldan bu iş için geldik.

Sabah oluyor. Hazırlık tamam. Dağa çıkacak gerilla bölüğü, bizlerden önoe bütün hazırlığını tamamlamış. Kampları Ağrının eteğinde. Biz de onlara gideceğiz bugün.

Tam hazırlığımız bitiyor, hareket edeceğiz. Birden Ağrının üstünde kapkara bir duman... Bütün Ağrı tâ eteklerine kadar duman içinde kalıyor. Duman yavaş yavaş ovaya iniyor. Belâlı bir yağmur. Oluk oluk. Şimşekler çakıyor. Ağrıya bakıyorum... Bu yağmur, yağmur değil, yağmur gibi bir şimşek seli dört bir yandan durmadan Ağrıya akıyor. Karanlık, yağmurlu, boralı Ağrı, ışık içinde... Işığa boğulmuş.

Ağrıyı iyi bilen gerilla subayları:

— Çok iyi oldu bu yağmur, diyorlar. Yarın ortalık süt liman olur. Dağda bir tek bulut parçası kalmaz...

Hakları var; sonradan öğrendim ki Ağrıda küçücük de olsa bir tek bulut parçasının bulunması hayra alâmet değildir. O küçücük bulutun neler yapabileceğini git de Ağrıda gör. Bora, &¦

tına...

Bu sebepten o gün, birinci kampa gitmeyip, heyetin gemisini bulabileceğini sandığım, dağın kuzeyinde bulunan ri vadisine doğru, İğdır üstünden yola çıktık.

İğdır yolundayız... Buraları da Ağrının etekleri sayılır.

yakın Anadoludaki bütün dağlar hemen hemen öyledir ya.

Cipimiz ilerliyor. Yükseklik üç bin metre. Fransızlar büyük dürbünlerle durup durup Ağrıya bakıyorlar. Şaştığım şu, neden bu kadar çok bakarlar? insan bir bakar, iki bakar...

Uzun, yorucu bir yolculuktan sonra Iğdıra gelip orada geceledik. Iğdırda nereden geldiği belirsiz bir bataklık kokusu... Sonra sivrisinekler... Burası Çukurovayı da geçmiş sinek babında. ..

Iğdırdan sonra yolumuz Sürmeli ovada pamuk tarlaları... Tam Ağrının eteğinde, cilalanmış gibi dümdüz, geniş, kocaman bir ova... Ovanın üstünde Ağrıdağı. Burada Ağrıdağı, olduğundan iki misli, üç misli daha kocaman gözüküyor.

Sürmeli ovanın sıcağı beterin beteri... Biliyorum, biraz ötede, dağm eteğinde soğuktan durulmaz. Şimdi, yani bu günlerde Sürmeli ovada in yok, cin yok... Yaylaya, eteklere çekilmişler. Birkaç kişi bir köy kenarında öküzleri, mandaları döğene koşmuşlar, harman sürüyorlar. Göllerde mandalar yan gelip sıcağın altına yatmışlar. Sinek üşüşmüş sırtları güneşte parlıyor.

Bir köy geçtik. Ağaçlıklı bir köy... Ağaçları orman gibi. Köyün adı Karakoyunlu. Köydeki en göze batan şey, mezarlık:' Mezar taşlan koyun şeklinde. Hem de çok güzföl, düzgün koyun heykelleri. Köyün yerlileri, bildiğimiz Karakoyunlu boyu var ya, onların torunları- Karakoyunlularda mezarı koyun şeklinde yapmak adetmiş.

Ahuriye doğru yükseliyoruz. Motorun sıcaklığı iki yüzü geçince, araba duruyor, soğuyuncaya kadar bekliyoruz. Sonra yokuş yukarı vuruyoruz. Fransız heyeti, hepimiz çırılçıplak denecek kadar soyunmuşuz. Yanryoruz.

Ahuriye gelir gelmez, bir soğuk dalgası bizi sanverdi. Ahu- yüksekliği epey fazla...

Ahuri köyü!.. Ahuri köyü daha yeni yerleştirilmiş... Eskiden buraları yasak bölgeymiş de ondan...

Ahuri vadisi uçsuz bucaksız... Ağrının karnına doğru ucu sivri bir hançer gibi uzanıyor.

Jandarma takip bölük komutam Faik Şehsuvarogluna mi. safiriz. Çok tatlı bir insan...

Aşağıda, köyde, köylü kadınlar arasında amansız bir kavga... Yukarıdan kavgayı seyrediyoruz. Ben, yukarıdan aşağı kavga edenlere doğru iniyorum.

Kavga duruluyor- Köyde bir ihtiyar tanıdım. Çok meraklı bir adam. Niçin geldiğimizi soruyor. Anlatıyorum.

Küçücük gözlerinden bilen, fakat bildiğini haber vermek istemiyen bir insanın güvenine benzer, ışıltı geçiyor.

Deşiyorum. Susuyor. Uzun oldukça uzun bir müddet susup düşündükten sonra anlatıyor.

— Bu Ahuri köyü lânetli bir köydür.

— Neden öyle?

— Öyledir, diyor.

Bir taşın üstüne oturup ilâve ediyor:

— Ahuri lânetlidir. Bundan yüz yıl önde, tam yüz yıl önce Ahuride bir ağa varmış. Ağanın kızma çobanı âşık olmuş. Ağa, ağa değil bir Allanın gazabı... Kız da çobana âşık... Koyunlar kuzular, Ağrı, cümlesi bu aşka tanık... Ağa da neden sonra bu aşkı duyar duymaz çobanın derisini yüzmeleri için adamlarına emir verir. Bütün köy ağanın adamı. Düşerler çobanın peşine... Çoban kaçıp Ağrıya sığınır. Ama bütün köy çoluk çocuk çobanın peşinde. Ağrı çobanı saklar. Kız da çoban öldürüldü diye deli-divane dağlara düşer. Bir zaman gelir, çoban aşkının ateşinden duramaz olur. «Sevgilimi bir defa göreyim de öyle öldürsünler,» der. Bir gece köye gelir. Gelir

görür ki, ne görsün, köy yerinde yok. Kız da köyün yerinde dolanıp durur. Buluşup Ağrıya giderler, muratlarına ererler. Çoban, gene çobanlık eder.

İşte bu, Ağrının öfkesidir. Ahuriyi lanetlemiş, kocaman bir toprak parçasını, çobana zulmeden köyün üstüne göndermiştir Ağrı öfkelenmesin bir kere... Ağrı bir yeri lanetlenmesin... Elin-jen kurtuluş yok... Amirinin yerinde ot bile bitmez...

ihtiyarın anlattığı hikâyenin aslı var. O yanlarda bu olayı herkes biliyor ve söylüyor. Bir toprak kayması sonunda yüz evlik Ahuri köyü, bir gece bütün insaniyle, hayvanıyla toprağa aömülmüş... Şimdi Ahurinin yeri kel bir tepeden, kılıç gibi keskin bir sırttan ibaret.

İhtiyar Kürtçe söylüyordu. Kadın erkek bütün köylüler de basımıza toplanmış, merakla bizi dinliyorlardı.

— Amca şimdi söyle, biz Nühun gemisini bulabilir miyiz?

Yaşlı, seyrek, ak sakallı zayıf yüzü küçücüktü. Gene sustu. Uzun zaman sustu söylemedi. Israrla gözlerine bakıp, bekliyordum.

— Bulamazsınız, dedi.

— Neden?

— Bulamazsınız işte.

— Gemi bu dağda mıdır?

— Bu dağdadır.

— Çürümemiş midir?

— Çürümemiştir.

— Öyleyse neden bulamayız?

— Bulamazsınız. Sizlere gözükmez.

— Şimdiye kadar gören olmuş mu?

— Çoook! Sonra coştu:

— O gemi kıyamtete kadar çürümez. O gemiyi yalnız günahsızlar, sabi çocuklar, evliyalar görebilir. Abanoz ağacından yapılmıştır. Sular çekilirken geminin durduğu

yer hâlâ bellidir. Mıhtepe yakınlarında bir düzlüktür. O yerin bir tonluk, iki ton-Iuk, on tonluk bir kayasını alıp Van gölüne atın batmaz, aynen vapurlar gibi yüzer. Boşuna aramayın... Bu gâvurlarla gemi si-Ze gözükmez.

— Sen gördün mü, dedim, gemiyi?

— Ben gördüm ya, bir çoban vardı bizim... Evliya çoban... O gemiyi her zaman görürdü. Gemiden kopardığı bir parçayı yanında gezdirirdi. Kapkara bir parçaydı. Her hastalığa, ağrıya, sızıya iyi gelirdi. Sonra çoban kayıplara karıştı. Nu. hun gemisine binmiş gitmiş derler.

Mıhtepenin yüzen taşları'... Kaptan çoban... İkinci kurtuluşu bu çobandan bekliyebiliriz. Bir gün bizi gemisine alır belki. Ahuri vadisi korkunç, tatlı efsaneler diyarı. Amiri vadisinden, pırıl pırıl, ince, buz gibi bir su iniyor

ovaya doğru.

Burada Ağrıya dair insanı sarhoş eden, bir sürü hoş efsa-saneler dinledim... İçlerinde bir tanesi var, en tatlısı... Ağrının küsüp başım alıp da başka yerlere gitmesi... Yalvara yalvara gönlünü ediyorlar da Ağrı yerine geri dönüyor. Burada bu kadar çok efsanenin meydana gelişi, Ağrıyı başka yerlerden ayıran

özelliğidir sanırım.

Sabah, gün ışımadan Şehsuvaroğlunun çadırından Ahuri vadisine doğru yola düşüyoruz. Vadi sonsuz... Git git bitmiyor. İnsan gittikçe, o boyuna uzaklaşıyor, derinleşiyor. Çürümüş hissini veren gevrek kayalar, insanın tepesine düşecekmiş gibi. Akşama kadar o kaya senin bu kaya benim dolaşıyoruz. Dört bin metreye çıktığımızda, vadi altımızda kocaman bir karardık gibi kımıldıyor. İnsan elinde olmadan korkuyor. Yanımızda Ağrının cumudiyeleri... Sarkıyorlar. Güüeş usuldan cumudiyelere vur muş. İplik iplik bir pırıltı. Batan güneş buzların üstünde...

Ahuri vadisinin toprağı kırmızı... Bakır kırmızısı... Öylesine kırmızı ki, uzaktan insan yangın var sanıyor.

Fransızların gözleri cumudiyelerin altında... Bir tahta parçası... Canlarına can katacak... Yok... Ne yazık!... BİRİNCİ KAMPA DOĞRU

Apak tozdan hiç bir yerimiz gözükmüyor. Her bir yerini toza batmış. Doğubeyazıda Ahuriden işte böyle geldik. ^'

Şu Doğubeyazıda köy desen... değil, kasaba, şehir desen değü. Ağrının dibine halsiz, cansız, şöyle uzanıvermiş. İnsanları da bu minval üzere. Üstlerine başlarına bakınca, fakir mi fakir oldukları anlaşılıveriyor. Bütün kasaba, evet, (kasaba diyelim artık) tezek kokuyor.

Buralarda çok tuhaf bir merak var. Anadolunun başka yerlerinde de vardır ya, bu merak, bu kadar değil. Nereye gitsek,. ne yapsak etrafımızı müthiş bir kalabalık sarıyor. Konuşmadan, hiç bir şey sormadan öylecene bize bakıyorlar. Usanmıyorlar da. İnsan gözleri altında eziliyor. Bu kadar ısrarla, durmamacasına bakış... Pes bülâhi.

Doğubeyazıt eskiden yükseklerde, eteklerde imiş. Eski yer,, şimdi bir harabe yığını.

Bu harabeler yurdunda hâlâ dimdik duran bir cami var. Kartal yuvası gibi yükseklerde. Ben hiç bir şehrimizde bu kadar güzel, böylesine sabırla işlenmiş bir yapı görmedim. Ama karışık bir mimarisi var. Selçuktan tut da Osmanlıya, Araba kadar her telden çalıyor. Bununla beraber kendine göre yeni, yerine uymuş, oturmuş bir başkalığı, bir özelliği, bir sihri var.

Bu camiin bazı yerlerini yıkmış, nakışlarını parçalamışlar. Bunca güzel şeyin karşısında insan ağlamaklı oluyor. Ağrının laneti bu camiyi bu hale getirenlerin başına olsun. Bunu böyle dilerim.

Doğubeyazıdm kahveleri... Bütün doğu Anadoluda olduğu gibi burada da kahveler dopdolu- Kahvelerdeki insanların, biz geldik geleli, işi gücü Nuhun gemisinden, Ağrı dağından söz açmak olmuş. Nereye gitsen, kiminle konuşsan hep Ağrı, hep Nuhun gemisi... Sual dolu gözler.

Her gelen soruyor:

— Acaba gemi bulunabilecek mi? Böyle bir şey var mı?

Çoğu da: «Var olmasına var ya, bulamazsınız,» diyorlar.

Var olanı niçin bulamayahm? Buna sebep ne? Bunu bir türlü anlamıyorum.

DU LJL I /vis.

Sonra, buranın halkı Ağrı dağına kimsenin çıkamıyacağma kuvvetle inanmış.

Kimse Ağrının tepesirie çıkamaz, diyorlar da başka bir şey demiyorlar.

— Ya bundan önce çıkmış heyetler, diyorum.

— Yalan, diyorlar. Yalan. Şöyle karlı bir eteğe çıkıp resim çektiriyor, sonra iniyorlar.

Bu, Ağrıya çıkılmaz inancı nereden geliyor? Karışık bir mesele mi? Bence, Ağrının insanı korkutan, ürküten heybetinden ileri geliyor bu düşünce. Yoksa neden çıkılmasın? Ben de böyle diyorum, diyorum ya, gelin de benden sorun! Ağrıdan ürkmüş durumdayım. Kararım boyuna değişiyor. Bir çıkmak, bir çıkmamak. Gece yatağa girince, dağa çıkmağa kesin kararımı Veriyorum. Sabah olup da Ağrı, bütün ağırlığı ile karşıma dikilince, derhal geceki verdiğim karardan cayıyorum.

Öyle bir hale geldim ki, ben de, oradaki halk gibi, Ağrıya çıkılamıyacağma, çıktık diyenlerin de yalan söylediklerine inandım. Son hükmüm, bu dağın tepesine çıkılamaz oldu.

— Ağrının tepesine, tâ şu doruğa çıkacaksınız öyle mi?

— Yok, diyorum, benim böyle bir niyetim yok. Çıkacaklar var.

— Çıkabilirler mi dersin?

— Bilmem ama benim gözüm kesmiyor.

— Bu akıl iyi akıl.bey. Bak şu dağa, dünyanın yarısı. Orta yaşlı, kara, top sakallı bir köylü durup dururken birden söze karışıyor:

— Bunlar, tüm aklını kaçırmışlar. Ağrıya çıkılamaz. Şimdiye kadar kimse çıkamamıştır.

Ve Ağrıya çıkanlara, çıkıp başına belâ gelenlere dair bir sürü misaller veriyor.

Doğubeyazıtta olsun, etek köylerinde olsun, Ağrıya, Nu-hun gemisine ait efsan'elerin, rivayetlerin hemen hemen tümünün kahramanı çobandır. Çoban yiğittir, çoban âşık, çoban dertli, çoban evliyadır. Her şey çoban...

171

— Çam yarması gibi çoban- Aslan mı aslan, yiğit mi yiğit. gir gün Ağrı dağına bakmış bakmış da bu mu çıkılmayan dağ demi?- Bunun üstüne böyle bir dağ daha oturtsalar gene tepesine çıkarım, demiş. Dağarcığım sırtına bağlayıp yürümüş. Bir nanın bir tek oğlu, bir ocağın umuduymuş... Anası arkasından gözyaşı dökmüş. «Etme oğul, gitme oğul. Bu dağ Ağrı dağıdır, insan ayağı basmamıştır. Bu dağ belâlı dağdır. Kuş kanadıyla, yılan gövdesiyle çıkamaz. Bu dağ, dağlar padişahıdır.

Karşısında durulmaz. Bu dağa gün bile sürtünmeye korkar. Bu dağ yer seni yavrum. Gel etme bunu, gel gitme.»

Çoban dinlem'emiş anayı- însan gururu bu. Gücüne güvenen insan mağrur olur. Çoban düşmüş Ağrıya. Bir gün, iki gün yürümüş. Durmadan dinlenmeden yürümüş. Uyumuş bir yerde. Düşüne çok şeyler girmiş. Anasının eli yakasında: «Gel gitme oğul!» Bunu da dinlememiş. En sonunda çıkmış Ağrının başına. Dünyaya şöyle bir yukarıdan bakmış. Ayağına bulutlar sürünmüş. Bu sırada da yüreğine ilk olarak bir korku gelmiş. Var gücüyle aşağı doğru koşmağa başlamış. Ama Ağrı, onu yakalamış, bırakmamış. Çoban donmuş orada. Donup taş kesilmiş. Bir kayanın üstünde çoban daha öyle durup durur- Yaa işte böyle kardeşim, Ağrıya'çıkılmaz. Çıkan insanların hepsinin hali bu. Çıktık diyenlerin hepsi yalan söylüyor. Çıkılamaz.

Orada ne kadar insan varsak, dağa karşı durmuş, doruğuna, bir açılıp kapanan ak bulutlara bakıyorduk, içlerinden biri atıldı:

— Eşkiya Semo... Eşkiya Semonun da donmuş ölüsünü getirdiler. O da takmış kafasına ille çıkarım diye. Akıbeti donmak. Ağrı kızdır; kızoğlan kız.

O kadar çok, öyle konuştular ki, ben iyice bu işten vazgeçtim. İkinci kampa kadar çıkıp, tepeye gidenlerin yarıyoldan döllerini seyredeceğim ve güleceğim hallerine.

Ama beni bu düşüncelerimden döndüren bir kişi var: Ge- üsteğmeni Şahap Atalay. Şahap Antepli, yirmi sekiz yaşla-

nnda tığ gibi, yağız bir delikanlı. Aylardır Ağrının eteklerinde yanmış. Birbirimize «Kaçakçı» diye takılıyoruz.

— Sen, diyor, ne pahasına olursa olsun Ağrının tepesine çıkacaksın. Dağda on gün kalıp seni gene çıkaracağım.

Doğrusu bu ya, sözüne inanamıyorum, inanmak istemiyo.

rum.

İçimden:

— Sen kendin çık da, diye söyleniyorum. Şahap:

— Aldırma, diyor, zordur, zordur ama çıkılır. Biz mutlak çıkacağız. Ne pahasına

olursa olsun.

O gün ikindi üzeri Şahapla birlikte ciple, İran hududu karakolunda bekliyen gerillacı bjr arkadaşını almaya gidiyoruz. 0 da bizimle birlikte dağa çıkacak.

Hududa giderken gökte bir tek ak bulut yoktu. Arkadaşı aldık, dönerken ortalık kapkaranlık kesildi. At uyruğu gibi ince bir yağmur başladı. Şimşekler iniyor- Bu ne kadar bol şimşek böyle! Ağrıya, yan tepelere, tâ yanımıza... Dört bir tarafa şimşekler akıyor. Böyle bir yağmuru, şimşek selini ilk geldiğimiz gün de görmüştüm. Bir an geliyor, bir sürü şimşek bir arada, Ağrının tepesi ateş, aleve kesiyor.

Her şimşek çakışta biz, cipin içine yumuluyoruz. Tâ yanımıza, cipin bir metre önüne, arkasına düşüyorlar.

— Bu da ne? diyorum. Yarın da dağa çıkamıyacak mıyız? Şahap:

— Bu çok iyi oldu, diyor. Yağmurun bu kadar şiddetli yağması, ortalıkta bir tek bulut bırakmaz yarma. Talihimiz varmış-

Yağmur diniyor. Bulutlar Ağrının üstün'e koşuşuyorlas. Gün batarken Doğubeyazıda gelip, dağın eteğindeki birin ci kampa doğru yola çıkıyoruz.

Batan gün, göllenmiş yağmur sularım kırmızüaştınyor.

DAĞ BAŞLIYOR

Bir yağmur sonu akşamı... Kampımız Ağrının eteğindeki düzlüktedir. Yağmur sonu toprağı mis gibi kokuyor. Bu toprak... Bu toprak bir bahar toprağı gibi taze ve tatlı kokuyor. Toprak kokusunun bu kadar tatlısı yalnız Ağrıya has olsa gerek. Sonra bu toprak kokusuna bir koku daha karışıyor. Ben bu kokuda dertli, belâlı, ama herşeye rağmen tatlı çocukluğumu yaşadım: Bizim Çukurovadaki köyün önünden Ceyhan ırmağı akar. Ceyhan ırmağının kıyılarında «Püren» dediğimiz bir bitki vardı, tste burada, toprak kokusuna karışan koku, bu «Püren» kokusudur, insan neler düşünmüyor: Bir yangın içindeki Çukurova... ala karlı Ağrı dağı. Nereden nereye!.. «Püren»le ellerimiz Ağrı dağında birleşti. Oradaki herkese, elime bir tutam püren alıp gösteriyorum. Püreni bir koklayan, bir daha kokluyor. Buna bir seviniyorum ki...

ince ince püren dalarım koparıp bir demet yapıyorum, îstanbuldaki sevdiklerim de «Püren»i koklasınlar...

Bu gece noldu böyle?.- Bu gece, bütün çocukluğumu, Çu-kurovamı buluyorum. Ağrı eteklerinde... Şiiriyle, belasıyla...

Şiiri, kokusu Püren, belâsı da sivrisinek... Bir sivrisinek var. Çukurova sinekleri yanında, sinekten bile sayılmaz... Ağrı değil, Çukurova... Kamp değil, bizim köy...

On kişi bir çadıra doluyoruz. Erken kalkmak için, erken u-yumak gerek... Meraktan, bu çıldmcı toprak, Püren kokusundan gözüme uyku girmiyor...

Sonra sivrisinekler... Buranın sinekleri bir de kocaman ki... Ağrı sinekleri, Çukurova sinekleri gibi cılız olacak değil ya... Sinek göz açtırmıyor. Uykudan geçtik artık... Şu sineklere parçalanmadan yakayı bir sıyırsak... Büyültüyorum sanılmasın. Bu böyle.

Yanımda yatan, dağ gönüllüsü Doğubeyazıt kaymakamıdır. Çırpınıp duruyor.

Neyse göz yummadan sabahı ediyoruz. Yorgun yorgun Ağ. riya doğru- Ağrı her derde devadır, derler. Bizim yaralanmıza da belki... Sineğin kabarttığı, deldiği yerler sızlıyor.

Ortalık usuldan aydınlanmış... Toprağa uzanıp doya doya Püren kokluyorum. Bütün yorgunluğum geçiyor... Terü tazeyim. Anamdan yeni doğmuş gibiyim.

Kampta telâş, hazırlık... Acele ediyoruz. Gün doğmadan Eli yaylasını tutmalı... Yoksa sıcak yakar, kavurur. Sıcaktan bir adım atılmaz. Eli yaylasından sonra soğuk başlar artık. Ondan sıkı giyinmek gerek...

Ceket, gömlek, atlet... Üst tarafımız çırılçıplak. Ürperiyo-rum. Çıplak sırtıma bir asker çantası bağlıyorum, içinde siga-ralarım, fotoğraf makinem var.

Çok kalabalığız... Ağrıya sefer var sanki...

Önceleri çok neşeli olan Nuh gemisi arayıcıları, bu sabah çok durgun, kederliler nedense...

Yanlarına sokulup «Nuhun transatlantiği» diyorum.

Kısa boylusu ve en neşelisi, eliyle doruğu işaret edip:

— Orada işte, diyor.

Nuh Hazretleri eğer böyle olacağını bilseydi, gemisini gidip de Ağrının doruğuna kondurmazdı. Biliyoruz, biliyoruz ki Nuh iyi adamdır. O olmasaydı şimdi dünyamız

bomboş kalırdı. Bu kadarcık iyiliği de esirgeyecek değil ya?..

Ağrının tepesindeki üşümüş yıldızlar ağarıyor.

Gün, doruğun çok aşağılarından, Ağrının sağ kanadı üstünden doğar. Orada bir ağartı, kocaman, fışkırmaya hazırlanmış, bir top ışık... Öyle duruyor. Ne gün doğuyor, ne de kararıyor. Kocaman, birikmiş bir top ışık!...

Yönümüzü Ağrıya döndük. «Uğurlar olsun.»

Ver elini Ağrının doruğu... İçimizde biri var. Yüzü sapsarı kesilmiş, dudakları titriyor.

Arkadaşlar takılıyorlar:

— Bu halin var da neden gelirsin? Öteki susuyor-

Tırmanıyoruz. Eteklerde ayaklarımız toprak görmüyor. Hep taş... Yerinden oynamış taşlar. Taşların, kayaların hiç biri yerli değil... Başka yerlerden gelmişler. Başka yerlere, ovaya, aşağılara gidecekler. Taşlar, kayalar renk renk... Kırmızısı, karası, yeşile çalan... Sarısı da var... Korkunç, taş dolmuş dereler geçiyoruz... Daha ilk başta insan bu dağa çıkmanın ne kadar zor olduğunu anlıyor. Ayak, toprak yüzü görmüyor, dedim... Taşlar da başka dağların taşları gibi, yerli değil... Bir basıyorsun, ayağının altındaki taş kayıyor. Şu dağcılık sopasını icad edenin eli dert görmesin. O olmasaydı, gerçekten halimiz dumandı. Kayıp, parçalanmak işten bile değil...

Daha şimdiden başladık- Halbuki yürüdüğümüz yerler o kadar dik, sarp da değil. Önden gidenler bağırıyorlar:

— Taş!

Bu bir paroladır. Önden gidenin ayağından bir taş kayarsa, aşağıdakiler başlarının çaresine baksınlar diye. «Taş, taş!» bağırılır. Aşağıdaki de ona göre kendini korur. Kayan bir taş olsa neyse ne!.. Bir taş, ikinci taşı getiriyor. Aşağı doğru bir taş seli...

Biraz yükselince gün doğdu. Çıplak, terli bedenler gün ışığında parlıyor.

Daha Eli yaylasına epey var. Terden gömlek giyilmiyor-Yokuş yukarı insan sıcaktan çatlayacak. Beş saatlik sıkı bir yürüyüşten sonra Eli yaylasmdayız. Eli yaylasında, bir

su başında, yaylacı çadırları. Çadırlar düzlükte bir oba kurmuşlar... Eli yaylasının ayranı çok güzel...

Şaşkın şaşkın bizim şu çıplak, yorgun halimize bakan köylü kadınlar, habire ayran taşıyorlar.

Hasan Çöktüye bir saatlik misafirlikten sonra, tekrar yola düzülüyoruz.

incecik, serin yayla havası, bir saat içinde bütün yorgunluğumuzu gideriyor.

işte bundan sonradır ki olan oluyor. Sarp, duvar gibi dik, tar basışta dökülen taşlarıyla Ağrıyla cebelleşmek başlıyor:

AĞUSTOS ORTASINDA TİPİ

ince, yalın bir kılıç gibi keskin taşları harman olmuş bir düzlükten ilerliyoruz. Ne ağaç, ne bitki. Sararmış otlar yerle beraber- Sarı, sapsarı bir örtü. Su, pınar arama... insan susuzluktan ölse bir damla su bulamaz. Ağndan su çıkmıyor mu? Çıkıyor. Hem de bol bol. Ama bir kötü huyları var bu suların. Çıkıyorlar; çıktıkları yerden itibaren iki metre aktıktan sonra toprağa geri gömülüyorlar. Koydunsa bul. Bu sulann çıktıkları yerlerde koyu, kapkara bir yeşillik oluyor. Bu dağda orta, yu. muşak hiç bir renk görülmüyor. Yeşili alabildiğini keskin yeşil, sarısı, kırmızısı alabildiğine sarı, kırmızı. Beyazı, süt beyaz. Bir ölçü yok. Renkler başını almış dolu dizgin gidiyor. Renkler inşam sersemletiyor.

Ağrı dağı, dağ değil, bir taş çölü. Şu taş çölü lâfı da Ağrıya bir yakıştı ki... Nereye, öe yana baksan kırılmış, üstüste yi-ğılıp öbek olmuş, yanmış, çürümüş, demir rengi, ateş rengi, kömür rengi taşlar-

Soluk soluğa dağa çıkarken, insanın içine garip bir duygu çöküyor. Garip, anlaşılamaz, insanın burnuna bir koku gelir gibi oluyor. Bir yangın yeri kokusu. Sanki biraz önce Ağrıyı bir ateş-alev sarmış. Biz gelmeden de az önce söndürmüşler... Ayaklarımızı bu yangın yerinin sıcaklığına korka korka basıyoruz sanki. Bir kocaman kayanın dibinden bu yangın yerinin dumanı oylum oylum tütüyor gibi.

Bir yere geldik. Burada da büyük bir taş alanı. Tepede keskin bir kaya parçası. Neredeyse düştecek. Kaya parçasının dibinden zavallı bir kar suyu sızıyor.

Taş alanının taşları kavrulmuş, yanmış, büzülmüş. Taşlar demir tortusu gibi bir şey. Yangın yerini tamamlıyor-

Dermanımız, gücümüz tükeniyor. Yokuş yukarı da çık Ç* bitmiyor. Uzaktan biraz çekilebilir gibi görünen dağ, içine gtf' dikçe umudu kesiyor. Doruk çok uzaklarda. Doruk minare gibı sipsivri. .-j

Üç bin beş yüz metredeyiz. Usuldan başım dönüyor. Basımda belli belirsiz bir 'ağrı. Yere basıyorum, basıyorum ya, asır]ığunı hiç duymuyorum. Bir hafifim ki... Havadan olacak.

ikindi üzeridir. Aşağıdan bize doğru kara bir bulut geliyor. İyice yorulmuşuz artık. Her on beş dakikada bir dinlenmek zorunda kalıyoruz- Daha önce de söyledim. Dağın yorgunluğu u-zun sürmüyor, biraz oturmak, dinlenmek inşam yepyeni, dinç ediveriyor.

Ağrı dağının yangınını göstererek:

— Nuhun gemisi bu yangında yanmıştır, diyorum. Arkadaşlardan biri gayet ciddi:

— Ağrı dağı çok yanmıştır. Şu gördükleriniz küllerdir. Tabii bu yangın da Nuhun gemisi...

Nuh gemisi üstüne şakalar ediyoruz.

Sular çekildiğinde... Bir güvercin geliyor gözümüzün önüne, bembeyaz. Ağzında bir zeytin dalı. Karayı ilk haber veren kurtarıcı. Sulh ve sükun.

— Sular çekilince yer gök ıslak. Yakacak odunlar da ıslak, Nuh gemiyi söküp, yemek pişirmek, ısınmak için yakmıştır mutlak...

Bir arkadaş bunu Fransızlara tercüme tediyor. Fransızlar buna güceniyorlar.

Kısa boylusu dosdoğru işaret edip: İşte oradadır, diyor.

Kim ne derse desin, işte orada. Can çıkmayınca umut çıkmaz- Bana öyle geliyor ki, biz doruğa ulaşmadan canımız çıkacak.

Kara bulut bize doğru yükseliyor. Onunla beraber de bir soğuk dalgası... Terli terli oturup yorgunluk almanın sırası de-&1- Yol alıyoruz.

En sonunda kara bulut gelip bizi sardı. Önce usuldan bir yağmur, sonra tipi başladı. Soğuk, üşütücü, insanın iliklerine '?teyen bir soğuk. Ben kışın sıfırın altında 30

derecede Erzu-rui°da bir ay kaldım. Bu kadar üşümedim. Bu kadar yılmadım.

İki büklîlm olmuş, bütün dayanma gücümü yitirmiştim. Birden sıcaktan soğuğa geçişten midir nedir, belki de yorgunluktandır belki de dağ soğuğudur. Şimdi biliyorum, biliyorum, ki, bu saatte aşağılar yanıyor. Sıcak, dayanılmaz bir sıcak hasreti duyuyo, rum. Nerede kaldı Ağrının çöllüğü? Nerede demin taze duman tüten yangın yeri... Tipi göz açtırmıyor-

Şu ikinci kamp yerine varsak da dağ elbiselerimizi bir giy. sek. Kurtarır mı ki? Fırtına böyle devam ederse değil doruğa, kamp yerine bile varamıyacağız. Bereket versin tipi uzun sürmüyor. Birden açıyor. Yeniden gene başlıyor.

Duvar gibi bir sırttayız. Sırtın taşları da ufak ufak... İri taşlar neyse ne, ufak taşlarda yürümek, ölümle bedel. Ayak ye. ri tutmuyor ki. Yükseldikçe de taşlar küçülüyor. îkide bir bir taş yığını yanımdan gürültüyle aşağıya akıp gidiyor, Her an ölümle karşı karşıyayız.

Karlı yerler de başladı. Yanımızdaki dereler karla, buzla dopdolu. Hafif sarhoşluğum, başağrım biraz daha artıyor.

Anadolu Ajansının yaşlı muhabiri, eski gazeteci arkadaş Salâhaddine bakıyorum, büzülüp iyicene çadır bezine sarınmış. Nerede o canlı, şakacı, dipdiri Salâhaddin...

Şimdi bu anda burada biz bütün gücümüzle titrerken, bu ağustos gününde, aşağılarda, ovada insanlar buram buram ne kadar da güzel terliyorlar... Sıcak hasreti... Halbuki bir gün önce sıcaktan el'aman ediyordum- Şimdi ellerimi, yalmz ellerimi ısıtacak bir küçücük ateş bulsam, dünyada hiç bir şeye değiş-

mlem.

Kampımız tam doruğun dibinde bir düzlük. Yanındaki dereden kar suları akıyor. Bir günlük uzun bir yürüyüşten sonra dilim damağım kurumuş, soğuktan tirtir titrerken içim yanıyor Dişleri döken kar suyundan kana kana içiyorum.

Gene birden, bulutlar çekilip gün başladı. Güneş soğuga hiç tesir etmiyor. Basımdaki ağrı da çoğaldı.

Her birimiz bir, iki, üç battaniyeye burunduk. Bütün bat

taOiyeleri üstümüze yığsak gene para etmiyecek. Oturulacak yer (je yok. Toprak ıslak ıslak parlıyor.

Yorgunluk kahrediyor: bir de uyku bastırdı. Uykudan göz açılmıyor. Uykuda dolaşır bir halimiz var- Bir acıkmışız ki... Elimize ne geçerSe yiyoruz. Yiyoruz, biraz sonra gene acıkıyoruz.

Çadırlar kuruluyor. Kuruladursun. Çadır şiddetli soğuğa ne eder? Ben köşemde titremekle meşgulüm.

Ayağımın altı kurşun yemiş gibi yanıp sızlıyor.

Yağmur sonu dağa gün vurmuş. Dağın renk renk taşları, karı, sararmış keskin san otları, yer yer koyu yeşili amansız bir pırıltı ile ışıldıyor.

Altımızdaki ova karanlıkta. Gün aşağılara indikçe, yavaş yavaş karanlık da bize doğru yükseliyor.

Gün battı, gitti. Ova ve bizim bulunduğumuz yer koyu bir karanlığa büründü. Ama Ağnnın doruğu ışık içinde. Gün vurmuş, buzları parlıyor- Öyle geliyor ki, bütün gece Ağn böyle ışıklı kalacak. Sonra doruktaki ışık da usuldan yukarılara Çekildi. Bir zaman da doruğun ucu bir altın pırıltısı içinde kaldı. Parlayıp parlayıp söndü.

Kampta kalın dağ elbiselerimiz dağıtıldı. İçi yünlü, sıcacık elbiseler. Fakat onlar da soğuğu azaltmadı. Dişlere kuvvet. Elbiseyle battaniyelerin altına girdik. Uyku. Hem uyunur, hem titrenir mi? Biz şimdilik ikisini de yapıyoruz.

O gece, iki yanımda yatan Doktor Kemal ile Üsteğmen Naz-mi Yatmanın battaniyelerini hep üstüme almışım. Donmuşlar onlar. Sanki aldım da ne oldu. Ben ısındım mı?

«DAĞ UYKUSUDUR BU!»

Battaniyelerin içinden donmuş gibi çıktık- Herkes yumuJ-muŞ elini oğuşturuyor.

Sabahın çok erken saati. Ama Ağrının tepesine gün vur-nıuŞ- insan uyuyup uyanıyor, Ağnnın tepesini ışıklı görüyor.

Hazırlık... Sonra dağa doğru yürüyüş.

Bulunduğumuz yer 4500 metre. Demek ki daha doruğa 665 mtetre var 665 metre dile kolay. Hangi 665 metre! Şöyle doruğa bakıyorsun da bir ömür boyu yürü çıkamazsın gibi geü-yor. Gözüme doruğun aşağılarındaki bir tepeyi kestiriyorum. Ora. ya kadar çıkar dönerim, diyorum. Ama olmuyor, yapamıyor insan. Bir yer, bir an geliyor ki, ölüm de göze alınıyor.

Doktor tansiyonumu ölçtü: 14. Aşağıda 12,5'tu- Nabzım, 134. Aşağıda 110'du. Doktorla gözgöze geliyoruz. Bir şey söylemiyor.

Kamptan 24 kişi iyice giyinip yola düştük. Sekizi gerilla eri. Tam üç aydır dağda pişmişler. Gerisi subay, Fransızlar ve

Doğubeyazıt kaymakamı.

Artık yokuş yukarı çıkış terletmiyor. Soğuk ellerimi donduruyor. Fotoğraf makinesini cebime, yerleştirdim. Ellerim de cebimde. Başağrım her adımda biraz daha artıyor. Gözlerim kapanıyor. Ayakta uyuyup kalacağım.

Yanımdakilere:

— Bu uyku nedir? diye soruyorum.

— Daha yükseldim görürsün. Dağ uykusudur bu! Bu hava böyle uyutur insanı, diyorlar.

Bu da mı gelecekti başıma?

Şu taşların Allah belâsını versin artık. Basacak bir toprak, sağlam bir kaya parçası olsa... Doğru dürüst basamıyorum ki. Şöyle tartarak, düşünerek basacaksın.

4700 metredeyiz ve gün doğuyor. Aşağıdan gelen kara bulut, gene musallat. Etmfe eyleme bulut... Ne aman dinler, ne zaman... Sarıveriyor. Artık aşağılardaki gibi ilkten yağmurla başlamıyor. Kar, tipi, bora...

4700'den sonra soluk da alınmıyor kolay kolay... Bir an için olsun ağzı kapamak boğulmağa sebep olabilir. Kime bak'

sam yüzü sapsarı.

Sekiz asker önde... Onlar kolay ilerliyorlar. Kılavuz Şal13? Atalay dönüp dönüp bana bakıyor. İkide bir:

._- Yaşşa be kaçakçı! diyor.

Gözüme kestirdiğim, dönmek istediğim sırtı çoktan geçtik-

Kaymakam ve daha birkaç kişi yüzleri sapsarı kesilmiş,

halsiz geri döndüler. Subaylar kaymakamın bu kadar yükseğe

çıkabildiğine şaşıyorlar. İdmansız, masa başından kalk, sonra

düş Ağrıya.

Her adımda bir kere durup, uzun uzun soluk alıyoruz. Yorgun, yarış sonu atları gibi habire soluyoruz.

Molaları on beş dakikaya çıkardık. Bu on beş dakika içi de birden uyuyuveriyorum. Nerde o Istanbuldaki gözüme uyku girmiyen geceler? Uyuyabilmek için çektiklerim! Hareket ederken beni derin uykumdan dürte dürte uyandırıyorlar. Nte rahat, ne tatlı bir uyku... Uyuyan yalnız ben miyim? Herkesin hali bu minval üzere.

Molalarda bazan burnuma keskin, ama çok keskin bir çiçek kokusu geliyor. Bakıyorum, taşların arasında bir santim boyunda, bazan da yerle bir sarı, mavi, kırmızı çiçekler... Dağ çiçekleri böyle acı, böyle bıçak gibi keskin mi kokarlar? Ağrının her şeyi sert.

4700 metrede yürürken, yürürken, diyorum, bakmayın lâfıma, buna yürümek değil, sürünmtek derler. Yürürken Şahap Atalay ötede, karların üstünde uçan uzunca süt beyaz bir kuş gösteriyor. Bu da Ağrıda görüp göreceğimiz tek canlı oluyor.

AĞRININ TAM TEPESİNDE

Önümde geniş bir alan ağarıyor. Buraya nasıl geldim, ney-le geldim, farkında değilim. Yalnız biliyorum ki burası Ağrının tepesidir. Bu ağaran da tepenin buzlarıdır. Rüzgâr, bütün şiddetiyle esiyor ve tipiyi savurup donduruyor. İleride, tek sıra ol-rauş askerler gidiyorlar. Bunlar en yüksek doruğa bayrağımızı Çekecekler.

Rüzgâr, halsizlik... Ben artık onları takib edemiyorum. Bu

rüzgârda, bu kadar yeri yürümek artık benim için imkânsız. Fakat içimde bir dert var. Durdurmuyor, ille tam doruğa ben de

çıkacağım.

Tepe bir buz düzlüğü. Geniş ve dümdüz. Bir kilometre kare kadar, ortasında bir uçtan bir uca uzanmış, derince bir çukur. Eski bir ırmak yatağı gibi bir şey... Burada, buzdan başka bir şey yok. Başını yukarı kaldırıp göklere bakamıyorum. Gökfer bile apak.

Düşe kalka askerlerin yürüdükleri yöne doğru, yanımda Ramiz Egeli, yürüyoruz. Onlara yetişmek sanki çok gerekmiş, olmazsa olmazmış gibi. Şahap ve askerleri doruğun dibindeler. Fırtına değmiş dal gibi bükülüyorlar. Merasim duruşu... Sonra doruğa çıkıp, bayrağı dikiyorlar. Ben bulunduğum yerden Şahaba bağırıyorum:

— Bekle, geliyoruz. Biz de geliyoruz.

Ne akıl! Sanki bekleyecekler! Hem bu karda kıyamette nasıl beklerler? Bekleyecekler de ne olacak? Ramiz Egeli:

— Üzülme, diyor. Ha orası, ha burası... Her yeri Ağrının

doruğudur.

— Ama esas doruk orasıdır, diyorum.

Şahap beklese oraya varabilir miydim? Gayri orasını kestiremiyorum.

Aşağılar bulutlar içinde, bulutlar, ak, kara, bulutlar bir

açılıp bir kapanıyorlar.

Doruktan uzaklara, kuzeye, batıya, güneye, her bir yöne bakıyorum. Toprak, dağ, dere görünmüyor. Her şey, her fazlalık silinmiş. Yalnız dümdüz duman içinde, uçsuz bucaksız bir ova. Bazı yerlerde dumanlar kararıp bazı yerlerde cam gibi bir hal alıyorlar. Ağrının tepesinden dünyamız, yaşadığımız yerler bir dumandan, renk renk bir dumandan ibarfet görünüyor.

Buzların üstünde bir zaman oturup kalmışım. Soğuktan bütün-kanım çekilmiş. Güya Şahabı ve askerlerini bekliyorum. On-

183

[arı beklemek vesile, inmeyi gözüm kesmiyor. Ramiz Egeli «inelim» diye ısrar ediyor.

iyice sarhoşum. Başım bir de dönüyor ki... Boğulacağım. Şurada kalıp derin bir uyku çekmek. Ne olursa olsun yapardım-jüç bir akıbeti düşünmeden burada, bu Ağrının doruğunda, söyle rahatça kıvrılıp uyur kalırdım.

Ramiz kalkmam için ısrar etti, etti, sonra, ne yapsın, ben oralı olmayınca, yürüdü gitti. Ben de arkasından bakakaldım. Ramiz aşağıdan boyuna bağırıyor: —¦ Gel, gel! Donar, kalırsın.

— Biraz bekle, geliyorum, diyorum ve tekrar dalıyorum. En sonunda, olacak gibi değil, doruktan aşağıya kendimi atarcasına hızla yürüyorum. Ayaklarımın altındaki kumlar kayıyor. Bazan kuma boylu boyunca Seriliyorum. Ramiz önden gidiyor. Bütün derdim halimi, zayıflığımı Ramize bildirmemek. Ramizin hali benimkinden iyi mi? Hiç sanmam. Onun da yüzü kül kesilmiş. Sararmış yüzünü gördükçe, kim bilir ben ne haldeyim diye korkuyorum.

Otuz metrede bir, hiç farkında olmadan bir kayanın üstüne çıkıveriyorum. Ramiz boyuna çağırmasa olduğum yerden kalkacaklardan değilim.

— Akşam oluyor, gece soğuğu bizi dondurur, kalk!

Donmak... Korkunç bir ölüm dalgası kafamdan şimşek gibi geçiyor. Kendime geliyorum. Ama aşağılara bakınca, buraya kadar nasıl çıktığıma şaşıp kalıyorum. Buradan inilmez. Şura dan, beni şöyle rahatça bir indiren olsa...

Ramiz:

— Bak, diyor^ şu kaya var ya, onu geçtikten sonra indik demektir.

Öyle birçok kayalıklar, taş tarlaları, vadiler, dereler geçiyoruz. Ne indiğimiz var, ne bir şey... Kamp çadırlarımız uzak-'arda, erişilmez bir yerde, küçücük küçücük ağarıyorlar.

Geldiğimiz yolu da kaybettik. Çıktığımız yol, nispeten da-

184

ha rahattı. Bir vadinin dik yamacındayız. Sağa sola kıvranıyoruz Her bastıkça bir taş tarlası bizimle birlikte aşağılara doğru akıyor. Düşmelerimin, taşlarla birlikte

sürüklenmelerimin haddi hesabı yok. Sağ elimin baş parmağından durmadan kan akıyor. Her yanım sızlıyor. Bu iyi oldu işte. Uykuyu, açlığı, sarhoşluğu unutturdu sızı. Uykuya en iyi çare buymuş meğer.

— Bana bak Ramiz, diyorum, gel biz kampa gitmiyelim Şu yaylacı çadırlarına gidelim. Orada yatak vardır. Bu gece rahat bir yatakta yatarız. Kampta, bu yorgunluğun üstüne soğuk-tan ölürüz.

Köye gitmeye karar verip, yönümüzü oraya çeviriyoruz. Dik, üç kilometre uzunluğunda bir taş bayırı inince düzlük gibi bir yer başlıyor. Düzlüğü bir tutabilsek yaşadık. Düzlüğün yanındaki bir vadi karla dolu. Bakık birkaç kişi kara oturmuş kayıyor-. lar- Dümenleri de dirsekleri. Can kurtaran diye buna derler. Seviniyoruz. Köyü unuttuk. Kamp daha yakın.

Vadiye gelip karın üstüne oturduk. Bütün hızımızla iniyoruz. Hızdan mıdır, nedir, başımın ağrısı bir zaman için geçiyor. Karanlık basıyor. Hem de iyice bir karanlık... Koyu. Kardan kalktığımız zaman, bakıyorum ki, her tarafım, ayakkabılarımın içi, pantolon karla dolmuş. Yağmurdan kaçarken doluya... Karları temizlemek hayli iş. Öyle yola düşüyorum. Ben yürüdükçe kar eriyor ve her tarafım su içinde kalıyor. Ayakkabım vıcık vıcık. Ayaklarımdan çıkıverdi.

Arkadan bir arkadaş geliyor; bitmiş. İki asker kollarına girmişler, ayaklan bükülüyor. Gene benim halime şükür.

Şimdi üç kişi olduk. Tepeye çıkanlardan tank yüzbaşısı İbrahim Araş da bize katıldı. Zayıf, yaşlıca bir adam. Tepede bizim önümüzdeydi. Daha hayretler içindeyim, biz neysek ne ya. bu adam tepeye nasıl çıktı. O kadar genç, kuvvetli insan kaldı da?

Çadıra gelip kendimi içeri atıveriyorum.

— Telsiz kuruldu, haydi haberi gazeteye ver, diyorlar.

Benim başımı kaldıracak halim yok. Değil haber, bir tek telime bile yazamam. O gün gazeteye haberi gönderemiyorum.

Nasıl uyudum, nasıl uyandım, bu da bence belli değil...

İkinci kamptan ayrılırken, dönüp Ağrının duman içinde. bulut içinde ağaran başına bakıyorum. Çok uzak, korkunç bir dünya. Dün ben oraya çıktım öyle mi? Bir türlü inanamıyorum

Ağrı, dünyanın üstüne ikinci bir dünya gibi oturmuş...

AĞRI UZAKLARDA KALIYOR

Doğubeyazıtta tanıdık tanımadık kime rastlasam soruyor.

— Tâ tepeye çıkabildiniz mi?

— Çıktık, diyorum. İnanmıyorlar. İndiğimiz geöe bu yüzden, bir de kavga oldu.

Uzun uzun, inceden inceye Ağrının tepesinde ne var, ne yok hepsini de öğrenmek istiyorlar. O kadar çok duymuşlar ki, Ağrının tepesini çıkanlardan daha iyi biliyorlar. Biliyorlar ama çıktığımıza da bir türlü inanamıyorlar.

— Tepe bir buz düzlüğüdür. Ortasında derin bir de çukur vardır. Bu düzlükte ocak taşı gibi durmuş üç de doruk vardır. Üç ocak taşı...

Öteki soruyor:

— Buzların kalınlığı ne kadar?

— Bilmem, diyorum.

— Elli metredir, diyor.

— Ne biliyorsun?

— Biz hepsini biliriz.

Gemiyi de soruyorlar. Gemi buzların altındaymış- Biz, değil gemi, doğru dürüst buzları bile göremedik.

Ben, Ağrıdan indikten sonra, artık gideceğimizi sanıyordum. Fakat Fransızlar bir «Korhandır, Kornan» tutturdular. Haritada küçücük bir mavi göl işaret ediyorlar. Gölün üstünde 4200 metre yazıyor. Gölden 300 metre yukarılarda, Ağrı da-

gına daha önce çıkmışlar, tayyareciler tarafından gemiye benzer bir cismin görüldüğü iddia ediliyor, ille de o cismi bulacağa Bulalım.

Gene düştük yollara... Gene toz duman... Üstüne üstlük bir de Ağrı yorgunluğu. Korhana nereden gidilir, en kestirme ^ol arıyoruz. Herkes bir şey söylüyor. Velhasıl gölü, Korhanı pek bilen yok.

En sonunda, ikinci defa olarak Ahuriye gittik. Ahuride bir 4e kılavuz bulduk. Yetmiş yaşlarında Selim Ağa... Selim Ağa kısa boylu, incecik, ak sakallı bir adam. Bir yürüyor ki on sekizinde delikanlıdır, dersin.

Sabahleyin Ahuriden aldık önümüzle dağı... Korhan gölü dedikleri, burada halkça «Küp» gölü. Yetişmek için bütün gücümüzle dağa tırmanıyoruz. Gün battı gitti, karanlık kavuştu, biz daha tırmanıyoruz. «Küp» gölüne yetişemedik. O gece, bir çadırda geceledik. Bizi çok iyi ağırladılar. Çadırda da yorgan koy-madik, üstümüze örttük. Çadırdakiler bizim bu halimize şaşıyor. Biz de onların hallerine şaşıyoruz. Bu adamlar yaz, bahar yüzü görmüyorlar öyleyse... Düşündüğümü onlara söylüyorum;

gülüyorlar:

-— Bahar gelir karlar erimeğe başlar, biz köyden çıkıp, kardan ilk açılan toprağa çadırlarımızı kurarız. Karlar eriyip yukarılara doğru çekildikçe biz de onu takip ede 'ede tâ buralara kadar geliriz. Sonra kar yağmağa başlar, karlar aşağılara indikçe, biz de çadırları aşağılara kadar çekeriz. Kar gelir köyün kapısını tutar, bizler de o zaman içeri gireriz-

îyi usul... Kar n'erde, o orada yok.

Sabahleyin erkenden Küp gölüne... Doruğun gene eteğin-deyiz. Buralar bizim çıktığımız yer gibi değil, sert yalçın, dik. Buralarda geyik bile sekemez. Öyle belâlı yer. Biz çıkmak için en iyi yeri seçmişiz meğer...

Doruk tepemize düşecek gibi.

Bir rüzgâr esiyor, deviriyor insanı... Rüzgârla birlikte, bu fısıltı, bir gürültü; gök yer birbirine kavuşuyor gibi.

Sabah vaktidir. Bu gürültü, bu fısıltı ne acaba?. Tâ şafaktan başladı. Gürültüden sonra, bir rüzgâr esiyor, yıkıp, sü-nürüp götürüyor. Sonradan anladık. Çok da merak ediyorduk bunu Bir kayanın dibinden yürürken gene aynı dehşetli gürültü pek yakınımızda bu. Baktık gördük ki, doruğun aşağılarından kocaman bir buz parçası kopmuş, toz duman, bulut içinde yuvarlanıyor... Rüzgârı, çarpıp arkadan gelen bucak müdürünü yıktı-

Göl nerede? Selim Ağaya belki her adımda soruyoruz. Selim «aha şurada» diyor. Aha şurada bir türlü bitmiyor. Öğle oldu şafaktanberi durmadan dinlenmeden yürüyoruz. Gölü daha bulamadık- Artık şüphe ediyorum: Ne göl var, ne bir şey... Bu kadar yükseklikte göl ne arasın. Kara bulutlar gökte dönüp duruyor. Gene tipi yiyeceğiz.

Keskin, sivri bir tepeye bizden önce çıkan Selim Ağa bağırıyor:

— Geldik göle.

Bütün yorgunluğuma rağmen koşuyorum. Bunca zahmete katlandığımız göl!

Göl, bir harman yeri büyüklüğünde. Çok derinlerde. Göl değil kuyu. Ama Ağrıya has dev gibi bir kuyu. Ağrının kuyusu bizim kuyularımız gibi küçücük olacak değil ya... Her neyse bu göl görülmeğe değer. Güzelliği bütün sıkıntımı unutturdu.

Dört bir yanı, yani kuyunun ağzı, kırmızı, bıçak ağzı gibi kayalar. Göle kadar, daralarak inen yumuşak bakır rengi hoş bir toprak, toprağın arasına koyu bir yeşil serpilmiş, sonra gölün mavisi... Gölün kıyıları çepeçevre, lekesiz bembeyaz karla çevrilmiş. Kar çizgisinin üstünde türlü renkte çiçtekler... Burası Ç'Çek kokusuyla bezeli... Öyle geliyor ki bana, buradan bir tek Ç'Çek al, koy bir eve, bir ömür boyu Ağrı kokusuyla koksun dursun.

İŞİ gücü bıraktım, çiçek yoluyorum. Bir kucak çiçek yol-

dum. Huyum kurusun, gelirken bir kucak çiçeğimi yaylacı çadır larında unuttum. Daha yanarım çiçeklerime.

Bir tek canlı da bu gölde gördüm: Bir küçücük kuş. Kanadını göle değdirip kayboldu.

Fransızlar, gemiyi bulacağız diye gölde beklemeden Se. lim Ağayla birlikte, yukarı çıktılar. Onları bekliyoruz. Beklemeye imkân kalmadı. Kara bulutlar sağanağı başladı. Gürültüler de gittikçe artıyor. Tipi dayanılmaz bir hal aldı. Biz Nahiye Müdürüyle duramadık. Selim Ağa yakınlarda bir oymağın olduğu, nu söylüyordu. Gölden aşağı inip, Ağrının düzlüğüne düştük. Düzlükte dolanıp duruyoruz. Çadırlar ne yöne düşer?

Bir çoban bir sürü otlatıyor uzakta. Ona bakıyorum. Yalnız el, kol sallıyor, yanımıza bir türlü gelmiyor. Edemeyip ben onun yanına gidiyorum.

— Beyim, diyor. Kusura kalma, ben sizin yanınıza gelemedim. Ben koyunların başından azıcık ayrılırsam kurt kapar hemen. Bazan gelir gözümün önünde koyunu alır giderler.

Yağmur altında birkaç saat yürüyerek bir çadıra giriyoruz. Kocaman bir çadır. Çadır değil, meydan yeri. Çadırın bir köşesini kilimlerle ayırıp, bir oda çıkarıyorlar ortaya... Nakışlı, çiçekli bir oda. Böyle güzel bir odayı şimdiye kadar kimse görmemiştir, iddia ederim.

Nakışlı odada yorganların altına giriyoruz. «Bir kilim de üstüme,» diyorum. Getiriyorlar.

Akşama doğru Fransızlar sevinç içinde geliyorlar. Bulmuşlar. Birinin elinde kapkara bir kaya parçası. Bu parçayı da ondan koparmışlar: Bir kaya parçası görmüşler, aynen gemiye benziyormuş-.. Seyyahların tarif ettikleri yerde imiş.

Fransızlara takılıyorum:

— Nuh Hazretleri, bir zaman gelip gemisinin yok olacağı' m, geminin de bir gün insanlar tarafından aranacağını bilmiş-onun için heykelini yapıp, Ağrıya dikmiş.

Fransızlar artık oralı değil. Ağrının hemen her yanını dolaşıp filim Çektiler. Bütün dünyada «Nuh gemisi» namına gösterip, para kazanacaklar.

İşte Nuh masalı, Ağrı macerası da burada bitti.

Erzuruma doğru yoldayız. Ağrı uzaklarda kaldı. Başında ak bulutlar, bir ışıltı irinde dönüp duruyorlar.

Ağustos 1952

SAİT FAİKLE GÖRÜŞME

Akşam üstleri Tünelden Taksime doğru sol kaldırımdan yürürseniz, gözünüze dalgın, siyah gözlüklü, yüzü kederli, ama müthiş kederli, -yüzündeki keder besbellidir, elle tutulacak gibi, yüzde donup kalmıştır- pantolonu ütüsüz, ağarmış saçları kabarmış bir adam çarpar. Bu adamın, bu Beyoğlu kalabalığı içinde bir hali vardır ki (daha doğrusu her hali) size bu koskocaman, şehirde yalnız, yapyalnız olduğunu söyler. Bu neden böyledir? Orasını kimse de bilmez... Bazı adam vardır, insan yüzünde sırf hınç, kin okur. Bazısında gürür, bazısında neşe, bazısında bayağılık, aşağılık... Bu adamın üstünden, başından da yalnızlık akar, Bir de bu adama, Kadıköy iskelesinin kanepelerinden birine oturmuş, heybetli köylüleri, çıplak ayaklı serseri çocukları, hanımefendileri seyrederken rastlarsınız.

Bu adam hikayeci Sait Faiktir.

Bir gün, aklımda kaldığına göre, bir pırıl pırıl, cam gibil parlıyan sonbahar sabahıydı, ona Kadıköy iskelesinin kanepelerinde rastladım.

— Ne var, ne yok Sait? dedim. Hikâye yazıyor musun?

— Yok, dedi, yaşıyorum.

Hüzünlü, ılık, insan sevgisi dolu hikâyelerini Sait yazmaz, ya?ar. Sait bir dertli, kötülüklerden, aşağılıklardan, dünyadaki

• cümle bayağılıklardan, kirden iğrenen bir âdem oğludur. O daima iyiliği söylemiştir.

Dünyaca ün almış Mark Twain derneğinin fahrî üyeliğin; aldığını duyunca, bu iş için Saitin ne diyeceğini öğrenmek iç^ aradım. O gün öğleden sonra İstiklâl caddesindeki kaldırımdan gittim geldim. Sonra Kadıköy iskelesine uğradım, orada da yoktu. Sait anacığı ile birlikte Burgaz adasında oturur, bindim vapura ikinci gün oraya gittim. Anası Saitin aynı gün îstanbula indiğini söyledi. îstanbulda tarif ettiğim kaldırımda, ona rastladım. Gene dalgın, sinirliydi. Yüzünden düşen bin parça olur derler ya, öyleydi.

«Bu iş için ne dersin?» diyecektim, korktum.

— Merhaba, dedim.

— Merhaba, eyvallah, dedi-

— Ne var, ne yok? dedim.

— İyilik, dedi.

— Mark Twain... dedim.

— Aldırma, dedi.

— Bak, dedim, Sait, biliyorsun ki ben röportaj yaparım.

— Sonra? dedi.

— Söyle, dedim.

Sait beni kırmadı. Teşekkür ederim. Ben sual sormadan o başladı:

— Bana, Mark Twain cemiyeti fahrî üyeliği verildi, dünya edebiyatına ettiğim hizm'etten ötürü. Bir çokları gibi ben de şaşırdım. Dünya edebiyatına hizmet filân etmediğimi söylemeğe ne hacet. Bu, üyelik verilebilmesi için uydurulmuş nazik bir sebeptir sanırım.

Ben aldım, dedim ki:

— Senden önce, bu cemiyetin ilk üyesi Atatürkmüş...

— Biliyorum. Beni sevindiren de işte bu. Atatürkten sonra, benim üye olmam, benim için ne büyük bir şereftir. Bir milletin yetiştirdiği en büyük çocuğu ile, o milletin kendi halinde bir küçük hikayecisinin Amerikada bir cemiyette buluşmaları küçük

hikây0' için ne bulunmaz şerefli bir fırsattır. Demokrasi de zaten böyle olur. Eğer bu üyelikten memnunsam, bu yüzdendir.

__. Politika... dedim.

Sözümü ağzımda kodu:

_- Karışmam.

— Peki, seni bu cemiyete ne sebepten, hangi eserin için üye seçtiler?

.— En büyük devlet adamlarının, başkanların ve başbakanların fahrî veya aslî üye oldukları bir cemiyete beni de seçmenin aslı nedir diye düşündüm, şunu buldum: Demek ki şimdiden sonra dünya çapında bir hikayeciyi anmak için kurulmuş bir cemiyete dünyanın dört bucağından kendi halinde hikayeciler de seçilecek.

Türk hikayecilerini temsil ettiğim anlamına alınmasın sakın. Her hikâye yazan ve yayan Türk hikayecisi kendi şahsında bir dilin hikâyeciliğini yaptığına göre, şahsıma Mark Twain cemiyetinin gösterdiği ilgi ve sevgi daha çok Türk hikâyeciliğin-dedir gibi geliyor bana. Ben de bu ilgi ve sevgiyi bütün değerli hikayeci arkadaşlarımla paylaşırım. Kabul ederlerse.

Kendini bütün dünyaya tanıtmış, sevdirmiş, bir halk çocuğu olan hikayeci Mark Twaini ananların içine Türk dilinin bir hikâye yazarını almayı düşünenlere de teşekkür ederim.

— Mark Twain için ne dersin?

— Sen de amma sual sorarsın ha. Ne derim! Mark Twain alay edermiş, güldürürmüş, kepaze edermiş, cemiyetteki sahte vakarları, petrol krallarını, pamuk prenslerini, demir beylerini, Çelik efendilerini sağlığında- Ölümünden sonra da bir Türk hikayecisi ile şakalaşmasın mı? Eyvallah Mark Twain!

Sonra güldü Sait:

¦— Daha soracağın? dedi.

— Eyvallah, dedim.

Ayrıldık. O, bir sinemanın önünde kaldı.

l7-5.1953

s

İ*

e:

a

et w ü «s 3 a

lif Si^ri s

R | E » B & B (

J° _ o" h-. a ^..5 t

8 "2 3

c: s: <-> rr ti » 2 - O B B O: &

e e a s: a". . » E

S. ^ 8. E g: ?i

<

CO

S F

-K*

o.

§: E

8 ^ g: §: §

»o

& ? • s*' I B11 5 «• 11 &- s I "•"

C: S = ~* 3 W

İ* 1:5 §"^

a S.

<n

R 5

o*

& L S' g p E

e f s; | S

o

5mâ

- JJ4»

196

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

belâlı şey olduğunu ilk defa burada gördüm.

Uzun sözün kısası, işte bunca acemiliğime rağmen, ben de dün gece sabaha kadar, soğukta litreye titreye balık tuttum. Di. yeceksiniz ki bu bahar gününde de, insan titrer mi? Bal gibi titriyor. Halicin nemli, ağır havası, insanın tenine buz gibi yapışıyor. Tutkal gibi yapış yapış bir ıslaklık.

Karaköy iskelesine gittim önce, kiralayacak kayık aradım Kaç lira teklif ettimse aldıran olmadı.

Biri:

— Arama be abi, dedi. Kayık bulamazsın- Millet hep lü.

ferde.

Dört dönüyorum. Ne yaptımsa kayık bulamadım.

Haliçten, ışık selinin içinden balıkçıların sesleri geliyor.

Çarnaçar dönüp Köprüden, yani Köprünün Haliç iskelesinden balık tutanları seyre dalıyorum.

Köprünün kenarında demir atmış motörlerin içlerinde, kayıkların içlerindeki kadar balık tutanlar var. Aralarına karışı-

yorum.

Saat on sularında, bir kayık yanaştı köprüye, bakkal kayığı... Kayıktan kayığa alışveriş... Bu bakkal beni kayığına almaz mı? Alması gerek. Ne zararım olur ona! Teklif ettim, kabul etmedi.

— Ne istersen veririm, dedim.

Gene olmadı.

Ötelerden, bakkalla bu konuşmamızı duyan, kara bıyıklı biri beni çağırdı:

— Gel be ahbap... Ne kadar meraklısın, beraber tutalım.

Kayığı yanaştırdı, girdim-

— Benim adım Ferhat Çalışkan, arkadaşım da Ali...

— Balıkçı mısın Ferhat? diyorum.

On bsş yıldır balıkçılık yaptığını söylüyor.

Ali ile Ferhat her oltayı atışta bir balık çıkarıyorlar

den.

Yanda çok ihtiyar, pamuk sakallı biri:

— Böyle balık akınını, istanbul istanbul olalı, Haliç Haliç olalı görmemiştir. Denizin dibi balıkla döşeli. Denizin dibinde bir avuç toprak bulamazsın şimdi, tüm balığa kesmiştir.

Böyle olmasa bu kadar çok balık çıkar mı? Öteden, biri uzun bir kahkaha atıyor.

— Hey koca lüfer, aslan lüfer, ne hallere düştüğünü görürsen, belki adını değiştirir, lüferlikten istifa edersin. Gör bak seni kimler yiyor! Üç yüz elli, dört yüz kuruşa olan lüferin kilosu şimdi seksen kuruşa.

Kayıktan kayığa: «Gümüş, gümüş,» diye bağırıyorlar. Bu «gümüş» demek, «balık satan var mı?» demekmiş. Tanesi 18, 20 kuruşa, gümüşçülere satan satana. Kayıklar yanyana, sırtsırta... Kürekler oltalara takılıyor. Birbirlerine ağza alınmaz küfürler savuruyorlar. Arada bir de zorlu bir kavga oluyor. Kayıktan kayığa kürek sallıyor, yaka paça oluyorlar. Hele kavganın biri ömür oldu. Biri bir kayıkta, öbürü başka bir kayıkta. Birbirlerine veryansın ediyorlar. Sonunda ikisi de denize yuvarlandılar. Balıkçılar, gülüşe oynaşa bunları sudan çıkardılar. Sudan çıkanlar da hallerine gülüyorlar.

Bazan neşe kaçıveriyor. Gülenler, oynayanlar, birden duru-luveriyorlar. Bu, balığın azaldığı andır. Ferhat:

— Abi, diyor, bu balık akını sağanağa benzer. Gelir gider. Şimdi denizin dibi balık doludur- Biraz sonra bir tekini bulamazsın.

Saat on ikiye doğru bizim Ferhat yükünü tuttu. Balığın tanesini 20 kuruştan gümüşçü Ibrahime devredip gitti.

Ben de gümüşçü Ibrahimin kayığına misafir oldum. Üçümüz üç yerden oltaları denize salmışız. Her atışta çıkarıyoruz. "eQ, üç tane oltayı balığa verdim. Balığı

çekiyorum, tam kayığa alacakken balık çırpınıp «cup» diye geri denize fırlıyor. Benim de yüreğim balıkla birlikte... Herhalde bunun da bir usulü var.

Balıkçılar, birbirlerine katiyen balığın kaç metrede oldu. ğunu söylemezlermiş. Bizim arkadaş ibrahim bir iki yokladıktan sonra, bana dönüp: «18 kulaç, 20 kulaç at!» diye sesleniyor. Dediğini yapıyorum-

Balıkçılar, bir bana bir İbrahime bakıp, lâf atıyorlar:

— Acemi mi yetiştiriyorsun İbrahim? İbrahim izahat veriyor:

— Bunlar kimsenin balık tutmasını istemezler. Herkes balık tutarsa kime balık satacağız? diyorlar.

Hakkı da var.

Acemi insan balık tutamaz. Vay aceminin haline bunlar

arasında.

Sabaha karşı balık kalmıyor. Bütün oltalar saatlerce denizde bekliyor. Hiç çeken yok oltayı ve adamlar uyukluyorlar. Nerde-sin lüfer, nerdesin deminki neşe?

Balık çıkmayınca herkes gibi benim de canım sıkılıyor. Köprüye çıkıp İbrahimle salep içiyoruz. Her yanım balık kokuyor. Sabaha karşı eve geliyorum.

294.1952

ÜÇÜNCÜ

MEVKİ

YOLCULARI

Trene Şarkışladan bindim. Bir biniş ki... Ne siz sorun, ne ben söyliyeyim...

Üçüncü mevki... İnsanlar sırt sırta... İğne atsan yere düşmez. Çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar... Vagonun koridoru da hıncahınç dolu. İçeride bir koku! Ayak kokusu, sigara dumanı, ter kokusu... Koridora yorgan sermişler, heybeleri koymuşlar... Heybeler iş görüyor: Yastık. Hattâ yüz numaraların içine girip oturmuşlar.

Köşelere öylesine yığılmış, öylesine sıkışmışlar ki, kimse elini bile kıpırdatamıyor.

Tren istasyonda durunca, iki kişi inerse beş kişi biniyor. Bir istasyondan bir istasyona insan düşünüyor: «Bu vagon bundan fazla bir kişi daha alabilir mi?» Halbuki öteki istasyonda bir insan kalabalığı biniyor ve vagon hiç tınmadan hepsini alıyor. îş-te ben bu sırra akıl erdiremedim. Her halde bu işte Sayın Ulaştırma Bakanının parmağı var. Keramet ondadır muhakkak. Yoksa...

Gündüzleyin üçüncü mevki gene nur-nimet. Gecesi, işte gecesi çekilmiyor: Perişanlık...

Gece, Sıvastan ötede bastırdı. Koridorda büzülmüş, dizleri-m karınlarına çekmiş, uyuyorlar... Sırt sırta, üst üste uyuyor-**••• Birbirlerine kardeşçesine sarılmışlar. Sabahleyin uyandık-

lan vakit belki bu işe şaşacaklardır. Bu bize öyle geliyor. iy de hiç şaşmazlar. Bu alışılan bir şeydir. Yıllar yıh her yerde Anadolu insanı sarmaş dolaştır.

Bacakları, elleri birbirine dolaşmış insanların dost sıcaklı. ğı. Bunun adına, mukadderat birliği mi derler? ister istemez insan bunun üzerinde duruyor: Garezsiz bir sarılma, bir dostluk.. Yol uykusu, sıcaklığı...

Şu, başını sakallı ihtiyarın bacakları üstüne koymuş, ölii yorgunluğu içinde uyuyan delikanlı; ince uzun yüzlü delikanlı mutlak Karadenizlidir. Nereden bildim? Bellidir, yüzünde Kara-denize has solukluk var da. İhtiyar ya Erzurumlu, ya Ağrılıdır. Ama şu hallerine bakıp da kim bunlara baba-oğuldur demez. Bu baba-oğulluktan da ileri bir şey. .

Neden sonra, zor, güç bavulumu bir köşeye yerleştirip üstüne oturabildim. Şu bavula bir yer bulabilmek, benim ömrüm-deki başarılarımın belki de en büyüklerinden biridir- Belki şaşılacaktır bu sözüme... Ama o ne iştir, ben bilirim. İnanın ki bundan sonra kendime itimadım iyice arttı.

Bavulumun üstüne kurulmuş, seyrediyorum âlemi. Buna 'gel keyfim gel' diyebilirim.

Türlü türlü uyuyanlar içinde sayıklayanları, bir yandan bir yana dönenleri birdenbire kalkıp, onun bunun üstüne basa basa yürüyenleri... Daha ne haller ararsınız.

Hele biri vardı. Başını yüz numaranın eşiği üstüne koymuş, ayaklarında dizlerine kadar nakışlı bir Sivas çorabı. Nakısından baharlar taşıyor. Bunca kir, pas, bunca dert, belâ içinde çoraplarından bir türlü gözlerimi alamadım. Yapan eller dert görm>-

sin.

Çoraplı ikide bir bütün gücü ile geriniyor, bacaklarını birer

çelik tel gibi gerip inliyordu.

Erzincandan ötesi soğuktu. Vagonun pencereleri buz tutmuştu.

Tam yanımda başını bir dizinin üstüne koyup yumulma

viizünü gözünü başörtüsü ile sarmış ananın kucağında dört beş yaşlarında bir çocuk duruyor, boyuna zangır zangır titriyordu. Çocuğun yüzü al aldı. Çocuk istasyondan bindiğindenberi titriyordu. Daha önce de bir adam vardı. Adamın kocaman bıyıkları, yırtık pırtık bir şayak şalvarı ve gene şalvarın kumaşından aynı minval üzere bir paltosu... Paltosuna sıkıca sarılmıştı. A-dam, boyun çeviriyor, kendi kendine homurdanıyor, dişlerini sıkıyordu.

Çocuk anasının karnına doğru yumulmuş, titremeye veryansın ediyordu.

Adam doğruldu; yüzüne acı, sıkılgan bir gülümseme geldi. Oturan, yatan kalabalıktan, ayağını koyacak bir yer aradı, bir zaman sonra buldu ve ilk adımını attı. En sonunda kadına yaklaşıp:

— Bacı!... dedi.

Sonra yutkundu. Kadın da başını kaldırdı. Adam kekeledi:

— Üşüyor mu?

Kadın başını geri indirdi. Adam da mahcup oldu. Ellerini uğuşturdu- Bana döndü:

— Çok titriyor, ne yapmalı?

Adam, iki yanına bakıyor, bedenini sağa sola döndürüyor, ellerini birbirine kenetlemiş sıkıyor:

— Bu çocuğa ne yapmalı?

Hepimiz donuyoruz. Tren değil buz deposu... Bize ne yapmalı? Bize neyse ne... gerçekten bu çocuğa ne yapmalı? Çare yok.

Sonra adam, kadına eğilip çocuğu kucağından çekiyor ve mıncıklamaya başlıyor.

— Böyle ısınır belki.

Çocuk koskocaman, kendisi kadar büyük ellerin arasında kuş gibi, uçacak kuş gibi, çırpınıp duruyor. Bir bakışı var: "Acaba bu adam böyle ne yapıyor?" der gibi. Ne ağlıyor, ne bir ?ev-.. Hayretle bakıyor...

Adam ne yaptıysa çocuğun titremesi durmuyor. Biri: «Bir sıcak çay,» diyor. «Bir sıcak çay olsa, şimdi durur.»

— Sıcak çay...

Bir başkası: «Birinci, ikinci mevkiler yanıyor,» diyor, «ora.

ya götürmeli.»

Daha bir sürü çareler... Ama herbirinin belâlı tarafı var.

En sonunda çocuğu elinde tutan adam, paltosunu çıkarıp çocuğa iyice sarıyor. Anasının kucağına veriyor, gidip bir köşeye

büzülüyor.

Buna rağmen, daha bir zaman çocuğun titremesi durmadı. Islanmış kuş, hani tüyleri diken diken olmuş ıslak hali vat ya, kocaman açılmış gözleriyle, bu titreyen çocuk öylevdi işte...

Sonra çocuğun titremesi azıcık durdu.

Ana:

— Gardaşım, dedi adama, sağ olasın sen! Adam yere yumulmuştu.

— Ne yapalım bacım, dedi.

Sordum öğrendim, bu adama Tercanlı Halil derlermiş. İz mirden, çalışmadan geliyormuş.

Şimdi benim içime kurt girdi. Peki, bu vagonlarda kalorifer bulunmaz mı? Varsa neden ısınmaz bu vagonlar?

Şimdi adam ne diyordu? Birinci, ikinci mevkiler de böyle soğuk mu? Böyle, tren değil, işkence yeri mi? Gidip bakmalı. Bir istasyonda inip birinci ve ikinci mevkilere geçtim.

Ne görsem beğenirsiniz! Sımsıcak.

17.2.1952

AMASYA

SULAR

ALTINDA

Önce uçak... Baş döndürücü bir hız, sonra 8 saatlik bir otomobil yolculuğu... Sonra da karanlıkta yaya yürüyüş... Foto arkadaşımla, gecenin bir hayli ilerlemiş saatinde, Amasyanın kayalıklarına tırmanıyoruz. Yorulmuş, bitmişiz... Bu gece ille A-masyaya varacağız... Ama yol yok. Yolları, belleri su almış, biz de o sebepten kayalıklara vurduk.

Tam saat 24'te Amasya... Amasya caddelerinden, sokaklarından sular akıyor. Bütün evler, dükkânlar su içinde. Bugün (3 Nisan), su en yüksek seviyesini bulmuş. Ne bulursa önüne katmış, silip süpürmüş...

Sabahın erken saatleri... herkeste bir sevinç, bir sevinç ki tarifsiz. Sebebi de su alçalıyor Korkunç su, belâlı su biraz alçalıyor. .. Ama ben bu alçalışın farkında olamadım. Dört bir taraf derya deniz... Bütün Amasya vadisini ağzına kadar su doldurmuş, buna su demek ne kadar doğru olur bilmem, kopkoyu, san, karanlık pis bir balçık. Delirmişçesine, doludizgin akıyor. Suyun bunca şahlanışı, delirmişi görülmüş değil...

Taşkın suyun uzunluğu 30 kilometre. Bu 30 kilometre u-^nluktaki su, yani akan balçık, bazı yerde bir, bazı yerde 5-6 kilometrelik bir genişliğe yayılmış... Bu 30 kilometrelik vadide, ba|lar, bahçeler, yani Amasyanın can damarı, bütün serveti var.

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

Amasyanın o ünlü elmaları bu vadide yetişiyor... Ama şimdi Yürekler acısı bir hal...

Çiçek açmış elma ağaçları... Ağaçların yalnız ak çiçekli başları görünüyor. Geri yanı su altında. Şu bahara, göz alan bir yeşillik içinde gelen bahara, bu sarı, bu balçık yakışmıyor Su içinde kalmış ağaçlar boyunlarını bükmüş. Bahçelerde ak çi-çekli elma ağaçları arasında, dört bir yanı su içinde, yıkılmış, her gün de yıkılmakta olan ak badanalı evler... Pencerelerde perdeleri daha öylecene duruyor. İçlerinden hiç bir eşya da alınmamış ve sahipleri yukarılara kurdukları çadırlardan, su içindeki evlerini, evlerinin çöküşünü seyrediyorlar.

Bugün, Ferhat Kayasına giden yolun üst tarafına çadırlar kurmuş afetzedelerle görüştüm... Su biraz çekildiği için sevinçleri var, ama hepsi ümitsiz. Eşya olarak hiç bir şey kurtaramadıkları gibi. evlerindeki su çekilse bile hayır ummuyorlar... Evsiz barksız, yurtsuz yuvasız kalmışlar. Hem de baharın en gü-zel günlerinde.

İbrahim adında, ak sakallı, yaşlı bir adamla konuşuyorum. Sakin ve kederli bir hali var.

— Sel yavaş yavaş geldi. Biz de her yılki gibi sandık; aldırmadık. Sonra azıttı. Günden güne azıttı. Tufan oldu. Evler, evlerin bahçe duvarları yıkılmağa başladı. Geceydi, su içinde kalmıştık- Sığırların bağırtıları ortalığı kapladı. Kaçalım dedik, fırsat yok. Dört bir yanı su almış, su, ağaçların tepelerinden aşıyor. Sonra sesler duyduk. Bizleri çağırıyorlardı. Sonra otomobil ışıkları gördük. Kayık gönderdiler, çıktık dışarı. Ama hayvanlar kaldı. Benim iki eşeğim, üç danam vardı. Suda boğulmasınlar diye alt kattan ikinci kata çıkardım. İki, üç gün sonra oradan da kurtardım. Bu yıl artık hayır yok bizden... Sebzeler gitti. ekin gitti, kayısı ağaçlan, su çekildikten sonra, kökleri çürö-yüp kuruyacaktır... Bu bir âfet... ben kendimi bildim bileli, Amasyada böyle bir tufan görmedim. Bey, dedi. Şu gördüğü11 benim ev işte. Her gün bir parçasını su alıp götürüyor.

Gözleri doldu. Bunca emek... Her halde su, evinden bir oafÇa götürdükçe, onun da yüreğinden bir parça kopup gidiyor.

gir kadın gösterdiler, orta yaşlı. Bir bahçıvan karısı imiş. Evinden ayrıldığındanberi, çadıra sabahlara kadar girmiyormuş. çu kıyısında boyuna evini seyrediyor. Konuşmuyor, hiç bir şey söylemiyor. Taş kesilmiş bir halde, gözleri suda, yıkılmış evin-(js_ Kadın mecnuna dönmüş.

— Git, onunla konuş, dediler.

— Dediğinize göre, konuşmuyormuş ya, dedim. —- Şimdi biraz açıldı, dediler.

— Konuşur mu?

— Ah arılarım, ah evim, ah ağaçlarım diye, boyuna sızlanıyor-

Gidip kadını su başında buldum. Bir zaman ağzını açmadı. Sonra:

— Arılarım, dedi, bunca yıl emek verdiğim arılarım mahvoldu, dedi, bu bahçeyi diş, tırnak döke döke meydana getirdim. Bir ömür boyu...

Kadın, gözlerini su içinde kalmış evinden bir türlü ayıramıyor, boyuna da:

— Kaybolan emeklerim, diye kendi kendine söyleniyor. Üç gündür de ağzına bir lokma ekmek koymamış. Komşuları, onu, çadıra girmesi için kandırmağa çalışıyorlar. Fakat onun gözleri suda, evinde... Oralı bile olmuyor.

Boyuna yalvarıyor, fakat bj türlü kadını yerinden oynatamıyorlar.

Ben kadının yanından ayrılırken, komşular da yalvarmayı bıraktılar, yanından ayrıldılar. O orada iki büklüm olmuş kalakaldı.

Balçık gibi su, bütün deliliği, bütün haşmetiyle önümden duruyordu.

EN ÇOK SU BASKININA UĞRAYAN ŞEHİR

Su, ertesi gün de, dünkü seviyesindeydi. Hiç alçalma olmadı.

Yeşilırmak vadisi baştan sona kadar, 700 ev, 80 bin ağaç

14 köy su altındadır-

Buranın insanları, suya alışmış, hiç yadırgadıkları yok... Bir göl kadar durgunlar. Sebebini sordum:

— Bir iki yıl değil ki, dediler. Her yıl bu böyle, 1939 yı-lmdanberi doğru dürüst bir mahsul alamadık. Her yıl bir tu-'fan...

Su altındaki köylerden biri, Kayabaşı köyü... Dört bir yanını su çevirmiş, küçük bir ada gibi, selin ortasında kalmış. Bugün, üç saat yaya, dağlardan tepelerden aşarak

oraya gittim. Çünkü şose su altındadır. Hiç bir taşıt da işlemiyor.

Buralı gazeteci bir arkadaşımla köye geldiğimizde, baktık ki köyün içine soyunmadan girmeğe imkân yok. Arada, bir kilometre su var. Çarnâçar soyunduk. Birkaç köylü de kılavuzluk etti. Düşe kalka Kayabaşı köyüne varabildik. Kayabaşı köyü, yüksekçe bir yerde, gene de köyün içinden bir sel akıyor. Alçakta bulunan 23 ev, tamamen bir iki metre su içinde. Çoğu çökmüş; geriye kalanlar da çökmek üzere... Köydeki insanların bazıları çadıra, bazıları da yakın köylere taşınmışlar-

Bu ada haline gelmiş, daha doğrusu, su altında kalmış köyün insanlarının hali yürekler acısı... Bütün eşyaları, yiyecekleri su içinde... Bir canlarını zor kurtarmışlar... Ama, herşeye, coşkun akan suya rağmen evlerini bırakmıyorlar, evlerinin başında dönüp duruyorlar. Neden bu böyle, ne için böyle yapıyorlar? Bu, olsa olsa, toprağından, evinden ayrılamamaktır.

Köyde bir Süleyman Can var. Suyu geçerken benim kıla-vuzumdu. Köylüler onun halini anlattılar: Su gelmiş, köyün üs

basındaki bendi yıkmış, silip süpürmeğe, evleri yıkmağa başla-vınca, herkes köyden kaçmış. Süleyman ise ortalarda yok... Köylüler bağırmışlar, çağırmışlar Süleymandan ses şada yok. En sonunda birkaç köylü bir olup Süleymam kurtarmağa gitmişler, bakmışlar ki Süleyman 6 çocuğu ile göbeğine kadar çıkmış suyun içinde durup durur.

— Ne o Süleyman?

Süleyman şaşırmış.

Onu alıp evden çıkmışlar.

Bunlar anlatılırken Süleyman da orada idi:

.— insan şaşırıyor, dedi. insan ne olduğunu bilemiyor... Baktım deniz gibi su, delirmiş, köpürmüş geliyor. Kaçmayı akıl edememişim, donup kalmışım. Komşular gelmese işim bitık-miş-.- Şaşkınlık işte... Ne dersin?

Köylüler, daha önceden suyu tutmak için, bent yapmışlar, suları yararak, bendin halini görmeğe gidiyoruz. Bendin yeri yurdu bile yok. Ortadan silinmiş gitmiş. Yerinde yeller esiyor- Ve bendler öte, arkadaki dağa doğru, belki 5-10 kilometre uzakta köpürmüş bir su. Kavak ağaçlarını köklerinden sökmüş, kavak ağaçları, bir

değil, beş değil, kökleri yukarıda, suyun içinde yüzüp duruyor.

Yanımdaki kangal bıyıklı Hüseyin Pehlivan, ötedeki köyü gösterdi:

— Şu köyü görüyor musun? dedi. Ben on iki baş nüfusu gecenin karanlığında, sırtımda buradan oraya götürdüm. Oraya Karaköy derler... Su gelip bendi yardığında baktım başka kurtuluş çaresi yok; yüklendim çocukları, ver elini Karaköy. Göğsüme kadar su içinde, bir saatlik yolu gittim. Sonra da mallan gittim getirdim, sonra eşyaları almaya gittim... Baktım ki ev ortadan silinmiş, koydunsa bul.

— Peki, dedim, bu kadar suda, bunca yılda hiç kaybınız yok şükür?

¦— Beyim, dedi, onun sebebi var. Biz on yıldan bu yana tar yıl böyleyiz işte... Suya alıştık, ördek misali. Bizler su ada-

mıyız gayri. Günümüz, geçen yıl hariç, hemen hemen her yü böyle olur işte, alıştık. Suyun ilmini aldık da, o sebepten kaybı-

mız yok...

Kayıpları yok. Çok şükür yok. Ama şu halleri ölümden de beter. Her yıl bu âfet! Her yıl çamur, bataklık. Anlattıklarına göre, bu yüzden, bu köyde sıtmalıdan geçilmezmiş.

— Su geliyor, ekinlerimizi, ağaçlarımızı, evlerimizi alıp gidiyor. Sonra da bataklık yapıyor, bizler de sıtmadan kırılıyo. ruz...

Bir tanesi var: Zayıf kısa boylu bir adam.

— Bıktık... Canımızdan usandık... Yaşamak değil bizim, kişi, düpedüz rezillik. Her yıl, her yıl!... Bu ssneki de... Böyle-sini hiç görmemiştik. Aç kaldığımıza mı yanalım, evlerimizin çöktüğüne, köyümüzün harab olduğuna mı?

Kayabaşı köylüleri bundan böyle, bu yerde bir daha köy kurup oturmıyacaklar.

Hüseyin Birok:

— Yaz, diyor, yaz, muharrir efendi, halimizi yaz! Madem-kiki bu kadar yorulup, bunca tehlikeye atılıp buraya gelmişsin, bir iyiliğin dokunsun bari. On yıldır biz,

dünya cehenneminde yaşıyoruz. Her yıl hal böyle işte. Viran olduk da inat ed.p köyümüzü bırakmadık... Öldük de gene çıkmadık- Bundan sonra, ne olursa olsun, durmayacağız. Ne olursa olsun burayı terkedip

gideceğiz.

Ne olursa olsun, gidecekler. Gözlerinden öyle okunuyor ki, bir daha bu kövde imkânı yok oturmayacaklar. Ama nasıl gidecekler? Mahsul yok olmuş. Hepsi de gırtlağa kadar borçlu. Bir lokma yiyecekleri de yok. Nasıl giderler? Gidip de başka yerde nasıl köy kurabilirler?

Bu insanları, yıllarca tabiatın işkencesine maruz kalmış in*

sanları, kurtarmak gerek.

— Bize hükümet kredi versin. Şu karşıdaki yeri istimlâk etsin. Kurtulalım bu hayattan artık, diyorlar. Bu köyde dert

mi ararsınız! Dert üstüne dert! Felâkete uğrayahdanberi, Kızılay bile, ancak ıkı kere ekmek gönderebilmiş. Çoğu aç. Leyleğin vu vadan attığı bunlardır herhalde.

Kayabaşı köyünde, pis bataklık ve ak çiçekler açmış elma ağaçlarının kokusu bir arada. '

Biri bahar öteki* felâket ve pislik. Su içindeki, bu yoksul bu yıkılıp viran kalmış köyden ayrılırken köylüler arkamdan ba-giriyorlar

- Bu kadar yoruldun, derdimizi duyur millete, hükûme-

Söylemek benden. Gözlerimde sarı, coşkun, göz alabildiğine her yanı sarmış bir su. Burnumda baharın en güzel, bataklığm en acı kokusu...'

7.4.1952

te.

DOĞUDA

İNANILMAZ

DİYARBAKIRDA BÎR RUFAİ TEKKESİNDE OLUP BİTENLER

Buna ister talih deyin, ister tesadüf: Hadiseler daha Hay-darpaşada trende başladı. Ondan sonra da çorap söküğü gibi arkası geldi.

Trene, hareketinden iki buçuk saat önce bindim. Anado-Iuya giden trenlerde çok seyahat etmiş olanlar, geç gelmenin ayakta kalmak demek olacağını iyi bilirler. Ben, trene bindiğimde, içeride beş kişi ya var, ya yoktu. Koca tren beş dakika içinde doluverdi. Nakışlı heybeler, bavullar, meşin, bez kaplı, kılıfları nakışlı Anadolu bavulları... Benim bulunduğum kompartımana da beş kişi düştü. İkisi daha tüysüz delikanlılardı. Sonradan, bunların Istanbula gezmeye gelmiş, Van köylülerinden iki kar-"kş olduklarını öğrendim. Küçüğü lise talebesiydi.

öteki üç kişiden biri Mardinli idi. Değirmi kara sakallı, bozuğu yüzlü, daima âyetler, hadisler, dualar mırıldanan '• Bunları hiç kesmiyordu. Öteki ikisi de Kayseriliydi. On-

r da ikide bir, bir şeyler mırıldanıyorlardı ya, beriki gibi değillerdi

İçimde bir his bana öyle hükmettiriyordu ki, bu kavruk kara yüzlü Mardinlide çok iş vardı. Bu önsezi, sebepsiz miydi? Değil. Bu adamları gözlerinden tanırım. Ben değil, her Anad0. lulu tanır. Bunların teşbihleri, yenleri kıvrılmış kara ceketle^ ayaklarmdaki lâstik ayakkabıları, kederli ihtiraslı gözleri, bil' hassa ihtiraslı, insanın canevine işleyen gözleri başkalarında k0. lay kolay bulunmaz.

Tren hareket etmeden biraz önce birbirimize nereye kadar gideceğimizi sorduk, söyledik. Adlarımızı da bağışladık. Mar. dinlinin adı Müslimdi. Müslim Akateş...

Ankaraya kadar hiç kimse ile konuşmadım. Kitap okudum ve uyudum. Bu arada aptest alıp namaz da kıldım. Müs-limin sert bakışları namazdan sonra bana karşı sevgi ile dolmaya başladı. Yumuşak, okşar gibi bakışlar. Ben durup durup bir «Ya Allah! Ya Pir!» çekiyordum.

Müslimle dinî bahisler üzerine uzun bir konuşmaya tutul-duk. Belki beş saat süren bir tartışmadan sonra, büyük şehirlerde dinsizliğin alıp yürüdüğünde karar kıldık. Bu konuşmadan sonra birbirimize daha fazla yakınlaşmıştık. Beni Mardindeki köyüne davet etti. Şimdilik kabul edemeyeceğimi, Vandaki akrabalarımı görmeye gittiğimi,

gelirken köyüne uğrayıp kendini ziyaret edeceğimi söyledim. Çok memnun oldu. Söylemeden geçmeyeyim: Ben kendimi ona dinî kitaplar basan bir matbaacı olarak tanıttım. Kazancımın nasıl olduğunu sordu.

946'dan sonra düzeldiğini, ondan önce aç biilaç süründüğümüzü söyledim. Gözleri doldu. «Allah o günleri bir daha ge' tirmez inşallah!» dedi.

Elhasıl Müslim Akateş Efendiyle Diyarbakıra kadar dert taş, sırdaş, kardeş olduk- Benim hangi tarikata mensup olduğumu sordu. Daha hiç bir tarikata girmediğimi özür dileyerek & lattım. Sebeplerini de anlattım. Hiç bir şey söylemedi.

**

pir sabah Diyarbakır istasyonuna indik. İnsanı delip geçen hij. sıcak vardı. Diyarbakırın taşları yanıyordu. Bana bir fırına diisrnüşüm gibi geldi. Müslim Efendi bütün samimiyeti, bütün akljğıyle elimden tutmuştu. Bir zaman elele, ellerimizde bavullarımız istasyonun önünde "öyle durduk. Sonra bir araba çağırdı. Bir otelin önünde indik. Akşam gelip beni alacağını, saat vedide otelde bulunmamı söyledi. Saat sekize kadar belkedim, qS gelen oldu, ne giden. Sekizi on geçiyordu ki, bir delikanlı uelip Müslim Efendinin beni beklediğini söyledi- Bana bir nevi hayranlıkla bakıyordu.

Delikanlı önüme düştü. Dar sokakları geçe geçe tam dokuzda büyük avlu duvarlariyle çevrili, kale gibi bir eve geldik. Gökte pırıl pırıl bir ay vardı. Ay ışığı taş duvarların üstüne dökülüyordu. Çaldıktan az sonra açılan kapıda Müslim Efendi, beni, «yeni kardeşimiz» diye karşıladı. Arkasında birkaç kişi daha vardı. Onlar elpençe divan durmuşlardı. Geniş bir avluya girdik. Ortada bir havuz vardı. Havuzun etrafında sıralandık. Hiç konuşmadık. Neden sıralandık anlayamadım.

Avlunun zeminine, tam arkamıza düşen yere halılar sermişlerdi. Bir kapıdan on kadar adam çıktı- İçeriden yirmi beş yaşlarında görünen bir delikanlı nazarlan kendine çekiyordu. En önde yürüyen o idi. Müslim Efendi beni elimden tutup bu delikanlıya doğru götürdü:

«Şeyhim işte benim Istanbulda arkadaş olduğum kitapçı arkadaş. Çok temiz, çok samimi arkadaşlardandır. Senden ricam arkadaşı da hidayete erdir.» dedi.

Şeyh, iki eliyle göğsünü okşayarak mırıldandı:

«Ya Allah! Ya Pir!»

Sonra Müslime Kürtçe sordu:

«Sen bu adamı yakından tanıyor musun? Lâyık mı?» Müslim:

«Kendim kadar tanıyorum. Çok iyi, çok samimidir,» ve bana da gülerek baktı. Yüzü, ay ışığında kararmış gümüş d"

nukluğundaydı.

Bu arada kapı çaldı, birkaç kişi daha avluya dahil

lar.

Havuzun başım bırakıp, arkadaki kilimlerin, halıların üstüne oturduk.

Son gelenlerin içinde uzun saçlı, sakallı bir adam vardı

Onu tanıttılar: Derviş Nuri.

Derviş Nuri, on beş yıl pir tekkesinde hizmet ettikten sonra

bu payeyi alabilmiş-

Kahveler geldi. Kahvelerle birlikte balkonda elektrik yaktı. lar. Böylece birbirimizin yüzünü görebildik.

Kahvemi bitirdikten sonra Müslim kolumu dürttü. Bera.

ber kalktık.

«Git, abdest al!» dedi. «Tarikata giriyorsun. Allah sana

yardım etti.»

Gittim, abdest aldım. Müslim beni tekrar yanma çağırdı.

Kulağıma mırıldanmaya başladı:

«Bak evlât, şeyh ne söylerse evet diyeceksin. Var git şeyhin elini öp. Sağ dizini yere koyup, eli üç defa öpüp başına götüreceksin.»

Aynım yaptım.

Sonra şeyhin önüne diz çöktüm- Ve o başladı söylenmeğe. «Şimdiye kadar yaptığın bütün kötülüklere, zulme, hayvana ve insana... Yaptığın zinaya, okuduğun kitaplara, hak yediklerine ve riyakârlıklarına ve cümle pisliklere, bilir bilmez iş'e" diğin cümle fenalıklara tövbe mi? Tövbe ediyor musun?» «Evet!» Sonra:

«Ya Allah!» dedi, başladı uzun bir dua okumağa. Dua)a rım saat sürdü. Bitince yüzüme üfledi. Sonra başımı okşadı- d1 merasimden sonra biri kalkıp, beni şeyhin önünden kale

j KJJVU UIV!

215

öteki uca götürüp bıraktı. Müslim de yanıma geldi. Sevinç içindeydi:

«Sen artık Rüfaî oldun,» dedi.

**

Bundan sonra hep bir ağızdan yanık bir ilâhiye başladılar. Jlâhi Yunusundu. Müthiş dokunaklı sesleri vardı. Bir yarım saat kadar da ilâhi sürdü. Bu arada ilâhi söylenirken hepsi titriyor, sallanıyordu ya, Derviş Nuri öylesine titriyordu ki, uçuyor sanırdınız. Başkaları durdu, yalnız bir tanesi Kürtçe bir ilâhiyi boyuna söylemeye, söyledikçe coşmaya başladı.

Bu arada Derviş Nuri «Allah Allah, Sultan, Sultan» diye bağırarak daha şiddetli titremeğe başladı. En sonunda ağzından köpükler saçıldığını gördüm. Bir baktım yanında beş tane kadar şiş peyda oldu. Birini aldı, « Ya Allah, ya pk,» dedi, bir avurdundan öbür avurduna geçirdi. Ürperdim, boyuna titriyordu. Dikkatle şişi soktuğu yere baktım. Ne kan akıyor, ne bir şey.

Bir zaman sonra şişi çıkarıp yanına hafifçe koydu. Gözleri tabii her zaman kapalıydı. Yerden daha uzun bir şiş aldı. Öyle bir sarsılarak dizlerinin üstüne kalktı ki, korktum. Dizlerinin üstünde yürümeğe başladı. Durdu gerindi ve elindeki şişi bu sefer karnına sapladı. Ucu arkasından çıktı. Gene aynı gerginlikle ağzından köpükler saçarak dizleri üzerinde yürümeğe, yürüyüp titremeğe başladı. Kürtçe ilâhi bütün sıcaklığiyle devam ediyordu. Derviş Nurinin titremesi son haddini bulmuş, ağzından köpükler de etrafa saçılmaya başlamıştı- Derviş dizleri üstünde çırpına çırpına titreye ilâhi söyleyiciye doğru süründü ve önünde uzun zaman titredi. Birden ilâhi kesildi. Şeyh de yerinden kalktı, geldi, Dervişin etindeki şişi çekti. Yerini tükrük-

kdi ve Dervişi yere yatırdı. Derviş Nuri ölü gibi hareketsiz kaldı.

Müslim bana eğilerek fısıldadı: «Haydi biz kalkalım artık.»

Kalktık. Müslim sevinç içindeydi.

«Sen artık Rüfaî oldun,» dedi. «Erenlerin himmeti seninle olsun. Çalışırsan sen de şişleri öyle karnına sokar çekersin Derviş Nuri ateşin içine girer oturur, gene yanmaz. Çalış, bu dünya hiçtir.»

Dışarı çıkarken gayriihtiyarî hâlâ Derviş Nurinin bıraktığı yerde duran şişlere baktım. Bunlardan birinin barsaklarım arasında durduğu vehmiyle içimi derin bir ürperti kapladı. Bana olduklarından iki üç misli uzun göründüler.

DÎYARBAKIRDA ESKÎ HARFLERLE TEDRİSAT YAPAN MEKTEPLER

Sabahleyin çek erken uyandım. Güneş, eskimiş Diyarbakır surlarının üstüne ateş parçalan döküyordu.

Diyarbakıra niçin geldiğimi buradaki eski arkadaşlarıma haber vereyim mi, vermiyeyim mi? Belki bir yardımları olur. Karar verdim, birkaç gün kimseye haber vermeden kendi kendime çalışayım, dedim. Bakalım devran ne gösterecek?

Adetimdir, ne zaman Diyarbakıra gitsem, ilk işim Mardin-kapıya uğramak olur. Mardinkapı, başlıbaşına bir Diyarbakır. Diyarbakırdan daha da çok bir Doğu Anadolu demektir. Mar-dinkapıda Doğunun türlü gelenekleri, türkücüleri, kavalcıları, hacıları, hocaları, yolcuları, köylüleri, toprak beyleri, tarlasından atılmış köylüler, hulâsa kimi ararsanız bulunur.

Mardinkapıya vardığımda saat yediydi. Deli bir dilenci kız türküler söyleyerek dolanıyordu. Benzin istasyonunda birkaç cip benzin alıyordu. Benzin istasyonunun orada bir bakkal dükkânı vardı. Kocaman Diyarbakır karpuzları satıyordu. Dükkânın arkasına bir sürü köylü uzanmış, taşıt bekliyordu. Kimbilir nerelere gideceklerdi. Bu köylülerin arasında çok yaşlıları da vardı. Bu yaşlı adamların hemen hiç birisinin kafasında şapka g0' remezsiniz. Başlarına sarı renkli bir bez parçasını sarık gibi sa'

çarşı pazar dolaşırlar. Aldıran, necisin, bu başındaki nedir? .jyen yoktur. Orada idare makamları Şapka Kanununu unutup artık bunlara alışmışlardır. Tuhaf gelmiyor bu haller onlara.

Diyarbakır sokaklarında, bu kırk iki derece sıcakta bile, umacı gibi giyinmiş kara çarşaflı, peçeli kadınlar dolaşıyor. 95I'de, Diyarbakıra geldiğimde kara peçeli, kara çarşaflı umacılar bu kadar çok değildi. Şimdi o kadar bol ki... Koca Diyar-bakırda,

çarşafsız ve peçesiz birkaç kadına rastladım. Eskiden durum tam bunun aksiydi.

Mardinkapının biraz ilerisinde Diyarbakırın Belediye Parla vardı- Güzel bir parktır. Parkın bir kilometre ötesinde Diyarbakırın mezarlığı uzanır. Mezarlık bekçisi hoş bir adamdır. Eskiden bilirim. Parka girip bir kanepeye oturdum. Bu sırada birkaç çarşaflı kadın geldi, üst yanımdaki kanepeye yerleştiler. Kürt çe konuşuyorlardı. Hepsi de Silvana gideceklerini söylüyorlardı. Konuşmalarından arıladığıma göre Suriyeden Şeyhleri Silvana gelmiş, bunlar da Şeyhin geldiğini duyar duymaz bağlamışlar bohçayı, düşmüşler yola. Kadınlar müthiş sabırsızdılar. Bekledikleri şoföre beddua üstüne beddua ediyorlardı. İçlerinden en güzeli:

«Keşke Şeyhimize çocukları da götürebilseydik,» dedi. Biraz daha yaşlıcası:

«Ben Ahmedimi istedim hocasından ama izin çıkmadı,» dedi.

Başka biri:

«Hükümet mektebinden olsa izin alırdık ama. Bu hanım hocalar yok mu, hiç izin verirler mi bu hanım hocalar?» En yaşlıları:

«Vermesin anam, vermesinler... Vermesinler de varsınlar Çocuklar dinlerini diyanetlerini öğrenip gâvur olmasınlar.» dedi-

Bu izin vermiyen hanım hocalar kimlerdi? Hükümet mek-ePİerinde bulunmadıklarına göre acaba Diyarbakırda îstanbul-a olduğu gibi hususi teşebbüsün açtığı mektepler mi vardı?

İJ.O ^.^ _

ş

Bir kamyon geldi, kadınlar kalktılar. Ben de oradan ayni.

dim.

ikindi üzeri yine döndüm Mardinkapıya. Niçin döndüm1) ikindi üstü Mardinkapıda ne olur biter bilirim de onun için dg_ düm. Yanılmamışım. Daha doğrusu gün öldürmemişim.

On beş, yirmi kadar çocuk, ellerinde Kuranı Kerimler yü\ sek sesle ha babam okuyorlar. Çocuklar, yolculara musallat. £. teklerine yapışıp ölülerin ruhuna Kuran okumak için yalvarıyor-lar. Çocuklar yolcudan yolcuya koşuyorlar. Okutanlar para veriyorlar. Okuyan çocuklar sevinç içinde. Demokrasi devrimizde müstakbel cer hocalarının yetiştirilmesi böylece teminat altına alınmış bulunuyor. Bunlar on yıl

sonra kimbilir neler yaparlar. Köyleri kasıp kavururlar. Ellerinde Kuranları, bellerinde divit. leri... Köy köy yaz babam yaz... Ne yazacakları malûm, muska! İkindiden sonra çocuklardan bir grup ayrıldı. Ayrılan grup mezarlığa doğru gitti. Ben de arkalarına düştüm. Çocukların yaş. lan on birle, on beş arası. Mezarlığa geldik. Çocuklar kaplarından Kuranlarını çıkarıp okumağa başladılar. Gözlerini kapatıp başlarını sallaya sallaya çevirmeye başladılar, bir vızıltı halinde uzayıp giden çocuk sesleri. Ben de bir taşın üstüne oturdum. Taş kızgın demir gibi hâlâ yanıyordu.

Sonra nereden peyda oldularsa oldular. Birkaç çarşaflı kadın, birkaç erkek göründü mezarlığın içinde. Çocuklar okumalarını bırakıp onların etrafını aldılar. Kadınlar çocukları paylaşıp mezarların başına götürdüler. Herkes kendi mezarına tabii. Şimdi ayrı ayrı mezarlardan incecik çocuk sesleri geliyordu. Ağlamaklı sesler...

Karanlık yavaş yavaş çökmeğe başlarken sesler de durdu. Çocuklardan birini yanıma çağırıp bir mezarın başına oturdum: «Oku şu mezarın başında, sana para veririm,» dedim. Açtı kitabını, başladı okumağa.

Çocuğun sağ yanağında kocaman bir yara izi vardı. Boyuna bir makine hızıyla kitabın yapraklarını çeviriyordu.

OUKDUM

ti.

En sonunda dayanamadım:

«Yeter bu kadar, kalk gidelim,» dedim.

Daha ne kadarcık okudum der gibi, yüzüme hayretle bak-

«Yeter, yeter,» dedim.

Eline bir iki buçukluk verince daha çok şaşırdı:

«Hepsi bana mı?» dedi.

«Tabii,» dedim, «hakettin.»

Çok sevindi.

«Ben,» dedi, «bunun yanına bir elli kuruş daha bulurum amca, ayağıma bir lâstik ayakkabı alırım.»

Çıkarıp bir elli kuruş daha verdim- Daha çok şaştı.

«Sen hangi mahalledensin?»

«Ben mi? Ben Alipaşa mahallesindenim.»

«Sen hiç mektebe gittin mi, yani okula?»

«Gitmedim. Yooook iki ay gittim, sonra annem beni Naciye hocaya gönderdi. Orada da Kuranı hatmettim... Ben büyük bir hoca olacağım.»

«Bana bak,» dedim, «şu Naciye hocanın evini bana gösterir misin?»

«Ne yapacaksın?» dedi.

«Hiç,» dedim, «bir küçük kardeşim var da ben de onu senin gibi hoca edeceğim.»

«Bak- amca, Naciye hoca bize tenbih etti, evi bildiğimizi hiç kimseye bildirmiyeceğiz.»

«Sen beni oraya götür, evi bana göster, geri dön. Para veririm.»

«Peki amca...»

Dar, karanlık sokaklardan geçiyoruz. Çocuk konuşuyordu: «Ben büyük bir hoca olacağım. Din uğruna çalışacağım. A-nam diyor ki dinimiz sahipsiz kalmış. Anam beni Silvana medreseye gönderecek. Orada büyük hocalar varmış.»

«Bak yavrum,» diyorum, «sen öteki okullara gidip adam ol-sanya...»

Çocuk cevap vermiyor, afallıyor. Belki gitmesini ilk söyle, yen adamım ona. Şaşırmasın da ne yapsın.

Eski bir kapıda gelip durduk:

«işte burası Naciye hocanın evi,» dedi ve yürüdü, arkasın, dan yetişip elli kuruş daha verdim.

Sabahleyin Naciye hocanın evine giden sokağı tuttum. Göğüslerinde nakışlı bez

çantalar içinde Kuranı Kerimler asılı irili ufaklı çocuklar, sökün etmeye başladılar. Yirmi kadar çocuk saydım. Bilmem artık Naciye hocanın kaç talebesi var.

Çocuklardan öğrendiğime göre, Naciye hoca yalnız Kuranı hatmettirip bırakıyormuş. Eski harfleri ise bazı kabiliyetli talebelerine, yani Silvan medreselerine lâyık olanlara öğretiyor-muş.

İLKOKULLARLA ESKİ YAZI MEKTEPLERİNİN SAVAŞI

Mustafa doğma büyüme Diyarbakırlıdır ve eski bir arkadaşımdır. Diyarbakırı avucunun içi gibi bilir. Kocaman, dünya kadar eski görünen surları delik delik, beden beden, hangi delikte akrep, hangisinde yılan, çiyan bulunur, onun malûmudur. Eğer Diyarbakırı Mustafa da bilmezse, teklif edeceğim işi o da yapamazsa, hiç kimse yapamaz. Eli boş dönerim Diyarbakırdan. Gidip Mustafayı buldum ve hali keyfiyet böyle dedim. Mustafa inanmış çocuktur, yiğit çocuktur. Mustafa Kemal der, Atatürkün inkılapları der de başka bir şey demez. Musafaya rufailere nasıl karıştığımı, tarikate nasıl girdiğimi, şiş sokan adamı anlattım.

Güldü:

«Yahu,» dedi, «ne kendini gizler saklarsın, burada her şey,-âyinler, dualar her şey apaçık. Seni istediğin âyine hem de ga' zeteci olduğunu söyleyerek götüreyim. Hiç kimsenin korkusu yok. Her şey apaşikâr.»

«Mustafa,» dedim, «Diyarbakıra gelirken en büyük güven*

cim sendin. Çetin bir işe girişmiş bulunuyorum. Din istismarları ve eski yazı okutan mektepler için röportajlar yapacağım.» Mustafanın çocuk ve inanmış gözleri parladı: «Aldı yürüdü,» dedi, «aldı yürüdü ve apaşikâr. Hiç kimsenin aldırdığı yok. Yirminci asırda ortaçağa doğru gidiş, gittikçe hızlanıyor. Evet, korkunç bir geriye gidiş var. Sana Diyarba-farda en azından yirmi tane eski harflerle okuma yazma öğreten mektep göstereyim. Git hocalarıyla konuş, git çocuklarla konuş. Bunlar ilkokul çağındaki sabilerdir. Sabahtan akşama kadar kafalarına hurafe doldurup bilmedikleri dilden ezberle kör-letiliyorlar. ilkokulla mahalle mektepleri arasında büyük bir savaş başlamıştır. Sana mahalle mekteplerini tek tek göstereyim.» Kızgın bir güneş vardı, ikimiz de terden ıpıslaktık. Iğri, büğrü, kirli bir sokağa saptık. Basık bir evin önünde durduk. Saat sekiz suları. Mustafa:

«Burada bir saat kadar bekleyelim- Bak,» dedi, «Hanım hocaya kaç talebe geliyor gör.»

Çocuklar sökün etti. Kız çocukları, erkek çocukları... Ben kırkbeş dakika içinde mektebe giren, on altı çocuk saydım. Yedisi oğlandı. Sekizle on yaş arasındaydılar.

Mustafa:

«Gördün mü?» dedi.

«Gördüm,» dedim.

Yürüdük.

Yine dar sokaklardan geçiyoruz. Yine kapılar. Mustafa evler gösteriyor. Gösterdikleri evlerin mektepler olduklarını söylüyor.

«Mustafa,» dedim, «böyle gez gez de ne olacak, anladık. Mektep çok. Beni götür de bir hocayla konuştur.» Mustafa:

«Oraya gidiyoruz,» dedi. «Anlamıştım zaten istiyeceğini.» Şehnn dışına doğru tek bir eve geldik. Mustafa:

«Ali hocanın mektebi burasıdır. En çok talebesi bunun var. dır. Benim arkadaşlardan birisinin çocuğu burada okur. Onu sormak bahanesiyle içeri gireceğiz. Konuşursun,» dedi.

Kapıyı çaldı. Küçük bir çocuk açtı kapıyı, içeri girdik. İçeride yirmi kadar çocuk diz çöküp oturmuşlar, habire ellerin, deki kitapların yapraklarını çeviriyorlardı. Hoca, gür kara sakallı biri idi. Bizi muhabbetle ve iltifatlarla karşıladı- Çocukların ötesine oturttu. Çocuklar bize korka korka bakmağa başladılar. Ne tuhaf, hepsi de bir ölü sessizliği içindeydiler. Aklıma ilkokulumuz geldi. Orada çocuklar ne kadar canlı, ne kadar cıvıl cıvıldılar. İnsanın yürekleri sızlıyor burada. Çocukların üzerlerinde bir karasinek bulutu, inip inip kalkıyordu. Çocuklar sineğe boğulmuşlar, pislik içindeydiler.

Hocayla yanyana oturuyoruz. Nereli olduğumu soruyor. Muşlu olduğumu söylüyorum. Memnun oluyor.

«Muşta da din mektepleri var mı?» diye soruyor. «Her mahallede dört, beş tane var,» diyorum. Memnun memnun gülümsüyor.

«Muş,» diyor, «dini mazbut bir yerdir, Muşu bilirim. Her yerde medreseler kapandı da Norşinin medresesi hiç bir zaman kapanmadı. Şarkta ne kadar hoca, molla varsa hep Norşin medresesinin talebesidir. Allah himmetlerini eksik etmesin.»

«Hocam,» diyorum, «Allah kabul eylesin, din için çok çalışıyorsunuz. Bari karşılığını alıyor musunuz?»

«Yok yok evlâdım,» diyor, «ne gezer, o eskidendi. Kuranı hatmeden bir çocuğun babası yüzlerle lira verirdi. Ben Osman Beyin çocuğunu mezun ettiğimde, Osman Bey tam on altın, on sarı altın verdi idi. Şimdi nerede!»

«Vah vah,» diyor, acır gibi yapıyorum. Bunun üstüne hoca coşuyor:

«Ben kelleyi koltuğa almış bir adamım. Ben en sıkı devirlerde, Mustafa Kemal devrinde bile (Mustafaya dönüyor) Mustafa Efendi çok iyi bilir, evet biz Mustafa Kemal devrinde bil&

lebe okutmuşuz. Din yoluna, Allah yoluna... Şimdi çok şü-tür biraz aydınlığa çıktık. Bir de şu dinsiz öğretmenler olmasa. Hükümet bir şey demiyor, ille de şu dinsizler. İhbar ediyorlar. Dini diyanetini öğrenmesin çocuklar. Allah belâlarını versin.»

«Hocam,» diyorum, «sizin mezun ettiğiniz talebeler hoca olabilirlermi? Yoksa...»

«İçlerinden akıllıları çıkıyor, onlara eski yazı da öğretiyorum ve Silvandaki medreseye götürüyorum. Benim çok talebem var ki şimdi hocadırlar. Bizler olmasaydık şimdiye kadar din çoktan ortadan kalkmıştı. Şimdiki hocaları hep biz yetiştirdik.»

Hocanın yüzü bir zafer sevinci içindeydi.

Mustafaya baktım, hırsından titriyordu. Müthiş kızmıştı. Baktım kötü bir iş yapacak. Tuttum kolundan kaldırdım. Hocaya:

«Varol hocam,» dedim, «sizin gibiler olmasa halimiz perişandı zaten...»

Hoca telâşlandı:

«Bir kahve içip de öyle gideydmiz. Mustafa Efendi oğlum, sen hiç bize uğramazdın, bir işin mi düştü?» Ben Mustafayı sürükledim.

Mustafa titreyerek:

«Bizim Halilin kızını soracaktım, burada mı diye?» dedi. Dışarıda yine korkunç bir güneş vardı. Mustafanın yüzü kararmıştı.

Bana döndü:

«Yahu,» dedi, «nasıl dilin varıyor da bu mikroba varol hocam, iyi yapıyorsun, diyebiliyorsun. Bunların yaptıkları düpedüz cinayet. İstatistik çıkarsınlar, kırk altıdan bu yana, doğuda okula giden çocukların sayısı mutlak yarıya inmiştir. Hem de bır sürü yeni okul yapıldığı halde. Nasıl dilin dönüyor yahu!» Mustafayı teskin ettim. Neden sonra koluma girdi: «Bu gördüklerini korkmadan olduğu gibi yazabilecek mi-sin?> dedi.

«Onun için geldim buralara. Bunun en büyük f

hizmetlerinden biri sayıyorum. Ne görürsem yazacağım. Emin

ol.»

Mustafa:

«Korkuyorlar bunlardan,» dedi. «Partiler korkuyor. Aydınlar korkuyor. Kimse bunlara ses çıkaramıyor.»

Yürüye yürüye beni Diyarbakırın büyük camiinin önüne getirdi. Orada oturakları kendirden örülmüş küçücük iskemle-cikleri olan bir kahve vardır. Ve kahve caminin kapısına kadar

uzanır.

Mustafa, biz oturduktan sonra, caminin büyük kapısını gösterdi:

Caminin büyük kapısının iki yanında sağlı sollu iki kitapçı ve esansçı sergilerini açmışlar bekliyorlardı.

«Dikkat et,» dedi, «ne kadar çocuk gelip kitap alacak. Burada akşama kadar bekliyelim göreceksin.»

İskemlelerimizi tam kitapçının burnunun dibine çektik. Ne yaparsa, ne alış-veriş

ederse hepsini görüyor, duyuyoruz.

Biraz sonra, gerçekten, çocuklar gelmeye başladı:

«Amca baya biy eyifb vey!»

Tertemiz giyinmiş bir kız çocuğuydu bu. Boynunda üstüne muhabbet kuşları işlenmiş bir torba vardı. Elifbesini alıp oynı-

ya oynıya gitti.

Akşama kadar bekledik. Elifbeleri çocuklar aldılar. Sakallı, şapka yerine başlarına bez sarmış sofular aldılar. Çarşaflı kadınlar aldılar. Aldılar oğlu aldılar. İki kitapçıdan ikimiz otuz beş, kırk kadar k»tap satıldığını saydık.

Bu arada kitapçıyla da ahbap olduk.

«Nasıl elifbe satışı, iyi mi?» diye sordum.

«Bu yıllar çok iyi. Günde otuz kırk, elli altmış kadar satılıyor,» dedi.

Mustafa buna bir içerledi ki...

Deli gibi söylenmeye başladı:

«Günde,» diyordu, «elli altmış tüp zehir.»

KÖYDE EN BÜYÜK DÜŞMAN : GENÇ ÖĞRETMEN

Tozlu yollara düştüm. Bir sıcak, bir sıcak var ki, dille tarifi kabil değil. Alev gibi bir rüzgâr insanı yakıp kavuruyor. Toz sütunları bu belâlı, bu ağır rüzgârda dönüp duruyor. Ayaklarımın içine bile tozlar giriyor. Böyle olacağını bilsem tövbeler olsun, bu yola yaya çıkmazdım. Oluk oluk ter akıtıyorum, cayacağım Karşımdan insanlar geliyor. Bu sıcakta kapkara çarşaflara bürünmüş kadınlar, sarıklı erkekler,.. Bunların çoğu traktörlere takılı römorklara binmişler.

Dilim damağım kurudu. Dudaklarım çatladı. İkide bir yalıyorum. Daha bizim öğretmenin köyüne epey var. Varsam varsam öğleye ancak varırım. Oturup yorgunluk alayım dedim. Yere oturulmuyor ki... cayır cayır yakıyor.

Burada yaşlı adamların her birinin bir kucak sakallan var. Kirli, uzun, tel tel sakallar... İşte böyle uzun sakallı biriyle yol arkadaşı olduk. Köyünü söyledi,

arkadaşım öğretmenin köyü. Öğretmeni sordum; evde olduğunu öğrendim. Memnuniyetime diyecek yok. Köylü ile yanyana yürüyoruz.

Şunu da peşinen söylemeden geçmiyeyim: Öğretmen arkadaşımın adını ve hangi köyde öğretmenlik ettiğini yazmayacağım. Başına bir iş getirirler. Bunu iyi biliyorum. Bir öğretmenin köylerde bugün ne şartlar içinde didindiğini de biliyo-rum. Arkadaşım da zaten yazmamamı söyledi.

Sıcaktan erimiş gibiydim. Yanımdaki kirli sakallının üste-'* de ayakları yalın. At gibi hızlı gidiyor. Arkasından zor yeti-tyorum. O da benim kadar tere batmış ya, aldırmıyor. Yahut alıyor da öyle gözüküyor. Konuşuyoruz:

«Sofi ne iş görüyorsun? Geçimin nasıl?» doğuda yaşlı sakallılara «Sofi» diyorlar. Ben de onun için na öyle hitap ettim. Bizim Sofi Türkçe de bilmiyor tabii.

«Yarıcılık, ağanın yarıcılığını ediyorum. Biri benim [u ¦

ağanın.»

«Çocuğun var mı? Okuyor mu çocukların? Eski yazı oku

yorlar mı?»

Eski yazı lâfı ağzımdan çıkar çıkmaz Sofi bir parladı ki

bayağı korktum.

«O yezit, o gâvur, o Fransız gâvuru, o Ermeni piçi, 0 ne idiği belirsiz çingene tohumu, o senin sorduğun namussuz ös. retmen, dinsiz öğretmen, göz açtırıyor mu bizlere. Hocalar elinden usanmışlar. Çocuklarımızı zorla o gâvur mektebine sokuyor O mektebi bitirdikten sonra da vakti geçiyor çocukların, büyüyorlar. Bizim o tarafın öteki köylerinde gâvur mektebi yok onlar rahat, onların her çocuğu bir âlim gibi Kujranı gürül gürül okuyor. Her biri, bir hoca.» Sözü değiştirdim:

«Sofi sen hangi tarikate mensupsun? Şeyhin kim?» dedim.

«Ya Hak!» dedi, «Ya Abdülkadir Geylâni... Bizim Şeyh çok büyüktür. Ya Şeyh... Bizim şeyhin bir eli gökte, bir eli

cennettedir.»

«Yahu» dedim, «Sofi, diyorlar ki, senin şeyh rakı içip,

kız oynatıyormuş İstanbullularla. Doğru mu acaba?»

Boş atıp dolu tutmuştum. Başını olanca sertliğiyle salladı.

Gözleri döndü:

«Herkes söylüyor; zındıklar Şeyhe iftira ediyorlar. O, içtiği rakı değildir. Gözleri güneşe kapalı olanlar onu göremiyorlar Şeyh rakı kadehine elini dokundurur dokundurmaz o rakı tev' ser suyu olur. O kadın cennetten gelmiş Huridir. Yoksa Şer

kadına bakar mı?»

«Sofi» dedim, «demek o öğretmen öyle zındık?»

Sofi:

«Sorma» dedi, «zındık, kâfir.»

«Ben» dedim, «onun o kadar zındık olduğunu bili"1)1

Auta- Benim çok iyi arkadaşımdır. Ama böyle zındık, din düşmanı olunca ben onu arkadaşlıktan sildim. Ben ona misafir olmayacağım. Kâfirin ekmeği yenmez. Ben bu gece senin misafirinim Sofi.» Sofi sevindi:

«Efendim» dedi, «ağa bey, haramdır, onların ekmeği yenmez. Ş6yn» öy*e fetva Çıkardı. Biz onun gâvur mektebinin yanın dan da geçemeyiz. Dinsizlik bulaşır. Sen benim misafirim ol. Basım üstünde, gözüm üstünde yerin var. Gel bana misafir ol. Köylü sana o dinsizin marifetlerini anlatsın. Ne öğretiyor benim çocuklarıma biliyor musun? Vay zındık vay! Diyormuş ki, çocuklara, yağmuru Allah yağdırmaz, yağmur, suların üstüne güneş vurup, bundan sular buhar olur, buhar olunca havaya çı-İcar, havaya çıkınca soğuk rüzgârlara çarpınca tekrar su olup yere dökülürmüş... Vay yezit vay! Yani demek ister ki, yağmuru bile Allah yağdırmaz. Allanın yağmura bile gücü yetmez. Vay yezit vay! Bunu da ispat etmek için mektebin bahçesine bir ateş yakmış, bir tencereyi suyla doldurmuş, suyu kaynatmış, sudan buharlar çıkmaya başlayınca üstüne bir kapak tutmuş, buhar ona gelince damla olup yere dökülmüş. Vay yezit vay! Daha onun ne marifetleri var, köye gidelim de köylü sana hepsini anlatsın.»

Sofinin, anlattığına göre yeryüzünde bir tek dikili ağacı bile yok. Babası, ağanın babasının kölesi imiş, şimdi de kendisi ağanın yarıcısı... Sofi dünyadan vazgeçmiş görünüyor:

«Ne gördük ki, şu dünyadan diyor, zaten dünya nedir ki, diyor. Dünya bir anlıktır, gözünü kapatırsın biter. Başka, ebedî bir dünya var, orada, her şey, cümle saadetler orada. Oradaki yerini iyi yapmak için çalışacaksın. Gerisi boş. Ben on yıl-danberi Kâbeye gitmek, haccetmek için para topluyorum. înşal-lah gelecek yıl!»

Tam öğle üstü. Sıcak dikine, kurşun gibi iniyor. Sofi ne-es nefese. Anladım ki Sofinin de hali benden iyi değil.

Uzaktan, güneşten rengi solmuş toprak yığını damlanyi köy göründü. Köyün üstünde bir toz bulutu dönüp duruyordu Köye indik. Birkaç tavuk, bir iki köpek, kerpiç duvarların dibine yatmışlar uyuyorlardı. Başkaca, köy ıssızdı. Ortasın dan geçip ucuna doğru yürüdük. Bel vermiş, avlu duvarları -yj kılmış bir evin önünde durduk. Evden dışarıya, biri on bes diğeri on iki yaşında iki oğlan çocuğu çıktı. îçeri girdik. Sofinin karısı yüzünü gözünü örtmüştü. Uzun etekleri yerlere sürünüyordu. Yırtık bir döşek atılmıştı yere. Üstüne oturduktan sonra Sofi yanma yönüne gözlerini belirterek şöyle bir bakındı. Çocuklar diz çöküp, ellerini kavuşturmuşlardı.

Hışımla çocuklara döndü:

«Yezitlere bak hele. Yezitler... Müslüman evi Kuransu olur mu? Açın Kuranlarınızı okuyun.»

Çocuklar ezile büzüle kalktılar.

Biraz sonra iki ağızdan vızıltılar başladı. Yanık, bezgin

bir vızıltı.

Kadın, yemek pişirmeğe koştu. Sofraya bulgur pilâvı ile

kapkara bir arpa ekmeği geldi.

Biz sofra başında iken, köylüler gelmeğe başladılar. Bana korka korka bakıyorlardı. Sofi beni onlara anlattı. Yabancı olmadığımı, din yoluna çalışan bir fedai olduğumu, bu sıcakta yollara sırf din uğruna düştüğümü söyledi. O öğretmen zındığını köyden

attıracağımı anlattı. Nazarlar bana muhabbetle bakmaya başladılar. Bir köylü:

«Muallim ne demiş biliyor musunuz? Irmaklar göğe çekilir, sonra kar olarak dökülür demiş. Muallim kızları da mektebe gönderin diyor, bu hangi şeriatte var?» Bizim Sofi köylüye susmasını işaret etti: «Ben» dedi. «hepsini efendiye anlattım.» Sofi boyuna beni tarife çalışıyordu, ısrarının sebebini ça" tun. Demek istiyordu ki, bakın benim misafirim ne mühim a damdır. Ben böylesi adamlarla konuşurum işte.

piyordu ki:

«İşte bu efendiler ki, o Kuran kitaplarını basar. Bu efendidir ki memlekete dağıtıp dine hizmet eder. Allah bunların yoklusunu vermesin. Bunlar birer evliya, birer din fedaisidir. Şimdi bu köylerin hepsini gezecek, ne kadar çocuk Kuran okuyor, 0 da ona göre Kuran bastırıp dağıtacak. Köyleri tek tek gezecek.»

Yolda gelirken bunları ben anlatmıştım ona ama, o, benim anlattıklarımı belki on misli mübalâğa ile naklediyordu, înce, zayıf, Yusuf adındaki köylü heyecanla bağırdı: «Efendi istediğin kadar Elifbe, istediğin kadar Kuran çıkar, çok şükür hocalarımız çocuklarımızı okutuyor. îstediğin kadar çıkart. Gider.»

KARA TAHTASINDA ESKİ HARFLER YAZILI MEKTEP

Gece... Ay ışığı var. Evin önüne, tozların üstüne eski bir çul parçası sermişler. Ben, çulun üstündeki ufacık bir minderde oturuyorum. Öteki köylüler tozların üstünde, etrafımda çepeçevre olmuşlar. Bir çare düşünüyoruz. Şu dinsiz imansız öğretmeni bu köyden athrmak için bir çare... Türlü iftiralar uydurduk. Sonradan bu iftiraların hepsinden vazgeçtik. Düpedüz şikâyete karar verdik. Diyecektik ki, bu öğretmen köyümüze geldi geleli çocuklarımıza bir harf bile öğretmedi. Müfettiş geldiğinde çocukları imtihan etsin. Bir tanesi bile bir şeycik bilmez. Lâf aramızda bu çocuklar, okula kayıtlı oldukları halde gönderilmemişlerdi ki, bir şeyler bilsinler.

Her neyse... Ben öğretmenle nasıl temas sağlayacağım der-en, öğretmen köye geldiğimi duymuş, biz yatmadan önce bucuğum eve geldi. Biraz önce öğretmen aleyhinde atıp tu-nJar» ona küfredenler, can düşmanları ayağa kalkıp hürmet-Se'âmladılar. Ben de onlar gibi yaptım ama, öğretmene biraz

soğuk, biraz yabancı davrandım. Öğretmen zeki adam, hetne durumu çaktı. Ve bana bir köy ismi fısıldadı. Köyü bilirdim Anladım ki, yarın sabah o, doğru o köye gidecek. Ben de oraya gitmeliydim, Orada buluşacaktık.

Şimdi öğretmeni biraz anlatayım. Bu anlattıklarımdan, öğ. retmeni keşfedip, ona bir zarar verebileceklerini sanmam. Ama bu özellikleri de yazmasam olmaz.

Arkadaşım otuz yaşında asker oluyor. Bir tek kelime Türk. çe bilmiyor asker olduğunda. Ekmeği, suyu bile işaretle istiyor Her şeyi ilk aylarda işaretle yapıyor. Fakat birkaç ay sonra Türkçeyi bal gibi öğrenip, başlıyor okuma yazma öğrenmeye. Askerden terhis olduğu zaman bizimki mektup bile yazacak hale gelmiş bulunuyor. Köyüne geldiğinde ilk işi köyüne bir okul açtırmak için mücadele etmek oluyor. Mücadelesinde muvaffak olamıyor. Tam bu sıralarda Köy Enstitüsü açılıyor. Fırsat bu fırsat... Öğretmen Enstitüye müracaat edip, eğitmen kursuna alınıyor. Kursu pek iyi derece ile bitirerek, bu köye eğitmen tayin ediliyor.

Ve başlıyor asıl mücadele bundan sonra işte... ilk yıl okul da iki üç öğrenci. Kısmet bu kadarmış diyor öğretmen, çalışıyor. İkinci yıl birkaç öğrenci daha... Direnmeler devam etmekte ama... Fakat ilk günlerde yağmur buhardan olur falan yol Gayet temkinli, gayet soğukkanlı... Ancak gene rahat durmuyorlar hocalar, şeyhler...

Bir odaya, kötü. pis pis kokan bir yatak serdiler. Uy«ya' bilirsen uyu. Dertli başım, belâlı başım.

Sabahleyin yanık bir Kuran sesiyle uyandım. Baba, oğu diz çökmüşler habire dua ediyorlardı. Yemek bile yemeden lahaısmarladığı çektim. Öğretmen arkadaşıma yetişmeliy* Aradığımın hepsini bana bol bol gösterebilirdi.

Buluşacağımız köye gün doğarken girdim. Bu köyde şeyh-I r nocalar. hacılar bulunmaz. Bu köyün böyle şeylerle ilişiği olamaz. Onun için bana ve arkadaşıma burada hiç bir zarar gel rnez.

Kahve daha yeni açılmıştı. Kahveci beni görür görmez tanıdı.

«Hoş gelip safalar getirmişsin muharrir bey. Sizin buraya aelmeniz milletin hayrınadır. Eee bu sefer de neler gene?» «Gene öbür yılki gibi,» dedim. Başladı:

«Derebeyler,» dedi, «derebeyler traktör alıp köylüleri topraktan sürdüler. Toprak aslanın ağzında. Köylüler saman çöpü gibi kumdular bu ovada. Köylünün hali duman. Yazın beyim... Bu toprak meselesini yazın. Cennete girersiniz, bu köylülerin halini yazarsanız...»

«Yahu Sülmen» dedim, «şeyhler ne diyor halkın bu sefaletine, bu durumuna, bu topraktan atılışına?» Sülmen:

«Şeyhler mi? Şeyhler Allah yaptı diyor, toprak derebey-lerin hakkıdır, diyor. Şeyhler, daha, bu soyulmuş, bu ölmüş bitmiş halktan vergilerini topluyorlar. Yol parası veremeyecek kadar fakir köylü bile şeyhe hissesini veriyor. Çoluğunun çocuğunun rızkını bile şeyhe veriyor. Bey, senin anlayacağın, halk, aç kaldıkça şeyhe yaklaşıyor. Biraz daha çoğalsın ovada traktör, şeyhlerin tabaaları da çoğalacak. Traktör ne kadar çoksa, o kadar sefalet, sefalet ne kadar çoksa, o kadar şeyh ve müridi. Köylü, bu işlerin, son yıllarda şeyhini ihmal ettiğinden dolayı başına geldiğine inanıyor.»

Çayımı bitirdikten sonra, bir de baktım öğretmen karşımda. Kan ter içinde kalmış.

«Hoş geldin. Bugünlerde iyi yetiştin,» dedi, «ne dertler, ne belâlar var. Sorma.»

«Otur bir nefes al. Konuşuruz sonra. Bir de ne için geldiğimi öğrenirsen daha çok sevineceksin» dedim»

Dinlendikten, biraz hoşbeş ettikten sonra dışarı çıktık. ıs-

anlattım.

«Tam sırası» dedi, «gezici vaızlar, mollalar şimdi cerre ç&-mışlardır. Soyuyorlar fakiri fukarayı. Din okullarına gelince, 0 yıllardan beri bir çıbanbaşı gibi kanamaktadır. Demokrasiden sonra iyice azıttılar. Apaşikâr tedrisat yapıyorlar. Bizler ders okutmağa korkuyoruz. Onlar bizi müthiş bir baskı altında tutuyorlar. Bana ettiklerini, yillaxdanberi ellerinden neler çektiği. mi bir anlatsam, roman olur. Sekiz yıldanberi okulun kapısını hiç bir sakallı açmadı. Sebebi de şu, hoca demiş ki, o okulda suretler var, insan suretleri... Onları gören, onların beş yüz metre yanından geçen kâfirdir ve katli vaciptir. Bundan sonra kimse okulun yanından geçmeğe cesaret edebilir mi? Eskiden bunu dinlemiyen birkaç kişi vardı. Şimdi onlar da sindiler. Tek başımıza kaldık ortada. Hükümet korkusu olmasa hiç bir baba, çocuğunu okula göndermez. Ceza, tehdit hocaların elinden birkaç çocuk kurtarabiliyoruz.»

«Bana, eski yazı okutan köy mekteplerini gösterebilir misin?»

«Aradığın o olsun. Bu bölgede ondan bol bir şey yok. Denizde kum, burada mektep, içlerinde çok basitleri olduğu gibi, bir medrese kadar tedrisatlısı da var. Her

köyde iki tane,

üç tane...»

Beni bunlardan birine götürmesini istedim, öğleden sonra yola düştük, ikimiz de yayayız. Yolda öğretmen, sevinçli tonla boyuna mırıldanıyordu:

«Yalnız değiliz. Demek yalnız değiliz.» Bana dönüyor, dünyanın en güzel gülüşü ile gülerek: «Yaşar Kemal Bey, demek yalnız değiliz. Ha... Yalnız değiliz ha...»

Terli yüzü ovanın safi ışık, ateş güneşinde yalp yalp ediyor.

sevince garkoluyordu.

Köye geldik. Doğru camiye girdik. Cami bir toprak damdı-

İçerisi tertemiz süpürülmüştü. Burada on kadar çocuk hocanın, önüne diz çökmüşlerdi.

Girdik yanına oturduk. Öğretmeni tanıyordu. Şakalaştılar. Mahmut hoca:

«Sizinki tavşan kaçtı, tazı ardından seğirtti. Köpek havhav dedi, bizimki ise, Allah yolu, Allah yolu...»

Gülüştük. Ben dedim ki:

«Hocam ne kadar az talebeniz var? Acıdım vallahi. Başka köylerdeki hocaların en az altmış, yetmiş talebeleri var. Bu ne böyle, bu köyde çocuk bu kadar az mı?»

Hoca hafiften güldü:

«Bu kadar az talebeyi ancak bunlar okuturlar. Talebesizlik ten kapatacaklar neredeyse. Bakma şimdiye, şimdi yazdır. Çocuklar işte, güçtedirler. Kışın bizimki de bulur yüzü.»

«Varolun hocam, Allah himmetinizi bol eylesin. Hizmet ediyorsunuz dinimize.»

Hoca kızgınlıkla öğretmene döndü: «Baksana efendiye, ne güzel lâf ediyor. Sizler hep bizim aleyhimizde, hep bizim peşimizde... Herkes sizin gibi olsa Müslümanlık kalmazdı zaten ortada. Böyle efendiler, dini, imanı üstün aslanlar...»

Hulâsa uzun bir nutuk çekti. Beni göklere çıkarıp, öğretmeni yerin dibine batırdı.

Camiden ayrılırken, gözüm bir kara tahtaya ilişti. Üstünde tebeşirle yazılmış bir sürü eski harf vardı.

BÜTÜN ANADOLUYA KÖY HOCASI VEREN MEDRESELER

Şu mahalle ve eski yazı öğreten köy mekteplerini şimdilik içelim. Bunlardan her köşede, bucakta bol bol var. Doğu-p daha doğrusu bütün Anadoluyu şöyle bir dolaşayım, bundan binlercesini ismiyle, cismiyle tesbit edebilirim. Bunların

yalnız doğuya has marifetler olduğunu söylersem hata etmiş 0 lurum. Kayseride, Konyada, Malatyada, Antepte, Adanada bun. lardan bir sürü gördüm. Açık açık tedrisat yapıyorlardı.

Doğuda beterin beteri var. irtica kaynakları var. icazetli hocalar yetiştiren medreseler var. Mustafayla öğretmen arkadaşım bana bunların tam bir listesini verdiler. Muhtelif merkezler de bunlardan birer, ikişer tane bulunuyor. Bunlar üstüne bilgi.

ler topladım.

En büyüğü Norşin medresesidir. Çok eskiden, Osmanlılar devrinden beri faaliyettedir. Hiç bir devirde, hatta Atatürk devrinde bile faaliyetlerini tatil etmemiştir. Şimdi yüz elli kadar talebesi vardır. Başında da Şeyh Masum bulunmaktadır. Norşin, Muş ilimize bağlı bir şeyhler köyüdür. Sonra Diyarbakırın Lice ilçesine bağlı Hizan medresesi... Bu medrese de çok eskiden-beri faaliyettedir. Yine, Lice ilçesine bağlı Hane köyü medresesi. .. Silvan medresesi ve sonuncusu Licede Molla Halilin medre-

sesi...

Mustafa bana dedi ki:

«Bir yolunu bulup Liceye git. Licede Molla Halil ile konuş. Dünyann en enteresan adamıdır. Sonra Hane köyüne, soma

da Hizana git.»

«Nasıl,» diye sordum. «Ne şekilde gidip konuşabilirim Molla Halille? Bu kıyafetle benden şüphe etmez mi?»

Mustafa:

«Bir yolunu bul. Kılık değiştir. Ne yaparsan yap. Ah bugünlerde benim işim olmasaydı da seninle gelseydim. Gir Molla Halilin medresesine. Gir Hizan medresesine, gör âlemde neler oluyormuş.»

Şimdi ne yapmalı? Liceye nasıl gitmeli? Molla Halilin medresesine nasıl girmeli? Kafama koydum. Bir kere, bunu başaracağım. Zor bir iş de değil. Ama insan yalnız ve ganP

olunca iş değişiyor.

Bir çare ararken, Diyarbakırın sevilmiş simalarından b'r

•dostum vardır. Derdimi ona açtım.

235

«Zor iş ama, bir çaresini bulmalı. Bunlar sağlam bir ağa-CJ kemiren kurt gibidirler. Gövdeden çıkarıp güneşe serilmeleri oerektir. Yardım edebilirim. Size yarın bu işleri yapabilecek, bjr Liceli arkadaş bulur gönderirim.» dedi.

Dostumun bana gönderdiği Liceli arkadaş anasının gözü, yaman bir adam. Hemen anlaşıp dost oluverdik. Plânımızı kurduk. Önce kılık meselesi... Ben bir esansçı kılığına girecektim.

Gittim bit pazarından kendime, kara bir şalvar, bir kasket, eski, yırtık pırtık bir gömlek, bir lâstik ayakkabı aldım. Sakalı bıyığı da Istanbulda iken bırakmıştım.

Giyindim, kuşandım. Bir de baktım ki, belimde bir kuşağım eksik. Onu da tamamladım. Sonra, o cami kapısındaki e-sansçıya gidip, bir esans sandığı, türlü esanslar, cilt cilt Kuranlar aldım. En kıymetli, Hafız Osman Kuranları, Mısır baskısı Kuranlar... Elifbeler, cüzler, yasinler... Gül yağlan, menekşe, kekik, çoban, şıpır yağlan... Pahalı, ucuz yağlar... Her çeşidi var. Artık her şeyim tamam. Ver elini Lice Kasabası! Ver elini Molla Halil Efendi: Çok ününü duyduğum Molla Halil Efendi. Acaba dedikleri doğru çıkacak mı? Doğru çıkarsa, bu benim i-çin görülmemiş bir şey olacak.

Liceli arkadaşımla kararlaştırdık ki, ben sabah erkenden Mardinkapida esans

satarak, Liceye gidecek posta arabasını bekleyeceğim. Onunla posta arabasında tanışmış olacağız.

Sabahleyin erkenden Mardinkapıda posta arabasını bekli-yerek esans satıyorum:

«Esanslar... Gül yağları... Menekşe... Şıpır... Çoban yağ-'a"--. Halis yağlar. Biz bu yağlara zeytinyağı katmadık... Ha-lis yağlar...»

insanlar toprağa oturmuşlar. Sakallı, başlarında sank sarılı ihtiyarlar, çarşaflı kadınlar, genç erkekler, uzun bıyıklı,

orta yaşlılar, boyunlarında Kuran asılı çocuklar... Kamyon araba bekliyorlar. Arkasına römork takılmış traktör bekliyOr lar. Ben boyuna bağırıyor, esanslarımı övüyordum. Başlayın sonuna kadar bir bir esanslarımın adını sayıyorum. Ne alan var ne satan... Bu esansçılık böyleyse bütün esansçılann aç kaldığı, nın resmidir.

Bağırmaktan vazgeçtim. Ben esansçılık yapamayacağım. Taş çatlasa yapamayacağım. Gittim, duvarın dibine, serin toprağın üstüne rahatça uzandım. Kendi kendime kızıyorum. Neden satılmaz benim esanslarım?

Baktım ki Liceli arkadaşla, başka bir arkadaş meydanda aranıp duruyorlar. Kalkıp onlara doğru gittim. «Esanslar... Gül, menekşe, kekik, fulya...» Liceli beni görünce hayret içinde donakaldı. Şaşırdı: Yanıma yaklaşıp yüksek sesle: «Kaça gramı?» diye sordu. Sonra yavaşça:

«Posta şimdi gelecek. Ben bir arkadaşım için yer ayırttım. Güya arkadaş gelmedi. Yeri sana kalacak.» diye fısıldadı. Hemencecik ayrıldık.

Biraz sonra Liceli arkadaş posta arabasıyla gözüktü. Bindim arabaya, ilk esansımı arabada bir delikanlıya satarken de bizim Liceli arkadaşla tanışmış olduk. Liceliye de bir iki gram esans sattım.

Bir delice sıcak... yakıp kavuruyor. Diyarbakırın tozlu ovasına düştük. Şoför Halidin arabası homurdanıyor. Şoför Halit hoş bir adam. Çok da zeki. Bana şüpheli şüpheli bakıyor. Daha doğrusu bana öyle geliyor. Acaba rolümü iyice yapamıyor muyum?

Aym minval üzerine, sıcaktan kavrularak otuz, kırk kilometre kadar gidip, öğleye doğru bir pınar başında mola verdik-Pınarın buz gibi suyu var. Bir adam pınarın başına bir kahve açıp bir de radyo almış.

Oturduk, yemek yedik.

Kahveciyle konuşuyoruz. Kahveci işlerin kesat gittiğinden yanıyor. Sebebini sorduk.

«Söylesem inanmazsınız,» dedi. «Söyle» dedik. Bağıra bağıra:

«Bu lanetler bırakmıyorlar ki,» dedi, «bırakmıyorlar ki çalışıp kazanalım. Bu radyoyu aldığımdanberi işlerim bozuldu. tfe gelen var, ne giden! Radyoyu satacağım. Alan var mı içinizde? Radyoyu çalmayı bıraktım. Bir kere olan oldu. Para etmiyor. »

Liceli:

«Radyoyu niçin satıyorsun? Radyonun müşteri gelmesine faydası olur. Şehirde radyosuz kahveye kimseler gitmez,» dedi.

«Ben de onun için aldımdı zaten. Zararı olacağını ne bilirdim! Radyo yüzünden bu kadar masraf ettiğim kahveyi kapatmak zorunda kalacağım. Çoluk çocuğumun rızkını hep bu kahveye yatırmıştım. Ne yapayım, Allah gözlerini kör etsin.»

Birkaç kişi birden:

«Anlat bakalım, radyonun sana ne zararı dokundu?» diye mordular.

Kahveci:

«Allah belâlarını veresice şeyhler, hocalar var ya, köylülere demişler ki, o kahveye gidip, o pınarın suyundan içmek külliyen haramdır. Kâfir olursunuz. Çünkü o pınarın suyuna radyo sesi sinmiştir. Radyo şeytanı lâinin icadıdır. Radyo sesinin sindiği toprağa basmak bile kâfirliktir. Radyo neredeyse cehennem oradadır. Ya işte, beni böyle geçimimden etti radyo. Bu lâf çıktığındanberidir ki, kara sakallılardan hiç biri kahveye uğrayıp bir tas su içmediler. Sıcaktan yanmış bir halde, başla-r'ni bile bu tarafa çevirmeden geçip gidiyorlar.»

Kahvecinin Allah yardımcısı olsun. Bir iki haftalık dolaşmalarımdan sonra anladım ki, herhangi bir şeyhin dediği dedik-

tir. Şeyhler bu zavallı insanların vicdanlarını, mallarını, canlarını ellerine almışlardır.

Herkesin başında, şapka yerine, sarı bir bez, sarık... Ellerinde birer teşbih...

Kahveci ağlamaktaydı. Hepimiz dertlenmiştik. Ovanın sıcağından yukarılara tırmanıyoruz. Uzatmayayım. İkindiden biraz önce Liceye vardık. Bir kahveye tezgâhımı kurdum.

«Esanslar... Kekik yağları, menekşeler... Bugün var, yarın

yok...»

MOLLA HALİL MEDRESESİNDE BAŞIMA GELENLER

İki saat içinde tam otuz yedi liralık esans sattım Licede. Mübarek bir satılıyor ki, sormayın.

Lice dedikleri yer, bir hoş, bir garip yer. Çetin kayalıklı bir dağın yamacına kurmuşlar. Her evde bir kartal yuvası hali var. Evlerin duvarlarını toprakla örmüşler. Bir çarşısı var aman-allah. Yıkık, iğri büğrü dükkânlar.

Licedeki bir, iki saatlik misafirlik beni bir hoş etti. Yalnıs-lık, karanlık, içime bir çöktü ki tarifsiz. İnsan bu kasabanın havasına kendisini bırakırsa cümle dünyadan umudunu, ilgisini hemencecik kesiyor. Kendimi korkunç bir yalnızlık içinde buldum. Bir de sevincim var. Becerikliliğime seviniyorum. Esanslarım satılıyor. Gönlümden koptu, o aşkla esanslara bakan bir delikanlıya bedava bir şişe esans verdim.

Liceli arkadaşım gitti de bir türlü görünmedi. Beni Molla Halilin medresesine sokma çarelerini arıyor. Ya burada başıma bir iş gelirse. İçimde şüphe kurdu. Şu esansçı kılığına git' diğime bin pişman oldum. Buraya geldikten sonra anladım ama

iş işten geçti.

İçimden Liceli arkadaşa lanetler okuyorum. Nerede kaldı acaba? Beni Molla Halilin yanına sokamayacak mı? Eli boş m" döneceğim? Bugün eğer bu işi başaramazsam burada mekân ku-

gj. otururum. Mutlak girerim medresesine Molla Halilin. Kurtuluş yok-

Liceli arkadaşım ikindiyi geçmişti ki, kan ter içinde geldi. Bana dedi ki:

«Ben seninle Molla Halile gelmiyeceğim. Fakat bir akraba un senin yanına katarım.

O seni Molla Halil medresesine götürür.»

Yanıma kattığı akrabası genç bir adam. İnce, uzun, kavruk yüzlü biri. Beraber, yakan sıcağın altında düştük yola. Molla Halilin evi ve medresesi Liceden aşağıda ovada... Taşlardan ateş fışkırıyor sanki. Düzlüğe doğru iniyoruz. On beş dakika indikten sonra arkadaşım:

«İşte Molla Halilin evi.» dedi.

Ağaçlar içinde uzun, toprak bir dam. Arkaya bir kapısı açılıyor. Ön kapı büyük ve balkonumsu. Önde bahçeler... Eve doğru ilerliyoruz. Bir takım ağaçların altında bembeyaz elbiseler giyinmiş, beyaz sarıklı, kara sakallı biri buzağılarla uğraşıyor. Bu bembeyaz kimseye doğru yaklaştım. Esans sandığımdan bir de Mısır baskısı Kuran çıkardım. Hoca beni görünce durdu. Koşa koşa yaklaşıp elini öptüm. Kuranı Kerimi de hediye ettim. Almadan reddetti. Üstelik de bir:

«Ya hak,» diye bağırdı. Bağırtısından dağlar, taşlar yankılandı. Boyuna:

«Ya hak, ya hak,» diye bağırıyordu. Dedim ki:

«Sizin ününüzü, şanınızı duydum. Çok talebe okutuyor-muşsunuz. Dinimize büyük iyilikler ediyormuşsunuz. Size misafir geldim.»

Bu sefer tek kelime söylemeden elini uzattı. Parmağı ile geldiğimiz yolu gösteriyordu.

Ayak direyecek oldum. Molla Halil: «Benim çok Kuranlarım var. Onu Kuranı olmıyanlara gö-tür- Ya hak!» dedi.

Çaresiz döndük. Adam bizi düpe düz kovmuştu. Yanımdaki arkadaş anlatmağa başladı:

«Bu Molla Halil gibi adam var mı? Bu bir evliyadır. Kim-seden para almaz. Her yıl elli altmış kadar talebe okutur. Tam on yıldan beri mektebi açıktır. Talebeleri yatılıdır. Köylerden gelirler. Yataklarını, yiyeceklerini de birlikte getirirler. Bir de bunlara köylüler ve kasabalılar yemek yardımı yaparlar. Meselâ her gün on ev yemek pişirip hayırlarına medreseye götürürler. Başka yardımlar da yaparlar. Molla Halil gibi var mı hiç? Kimseden bir kuruş bile kabul etmez. Ona Muştan, Bitlisten bile talebe gelir. Hükümet onunla çok uğraştı ama baş edemedi. Hükümet ona bir şey yapamaz. Hiç bir zaman sarığını başından çıkarmamıştır. Evvelsi gün jandarma

kumandanı ile kavga ettiler. O böyle adamdır işte. Çarşının içinde sarıkla geziyordu. Bunu jandarma kumandanı gördü. O boyuna «Ya hak, ya >ak!» diye bağırıyordu. Sonra jandarma kumandanı onu bıraktı.»

«Peki,» dedim, «ne yer? Nasıl geçinir Molla Halil?» «Kimse bilmez. Ona Allah gönderir geçimini.» «Peki, talebeleri bu eve sığar mı?

«Kasabalılar, gece evlerinde yatarlar. Köylüler, orada kalırlar.» Sonra gene Molla Halili övmeğe başadı. Anlata anlata bitiremiyordu onun maharetlerini.

«Onun öyle yaşlı göründüğüne bakma. Demir gibidir o. Geçen yıl on sekiz yaşında bir kızla evlendi.»

îşte bunda şaştım kaldım. Adam, altmışından fazla gösteriyordu.

Az daha unutuyordum. Molla Halilin bir acayipliği daha var: Saçları belik şeklinde, örülmüştü. Örülmüş saçlar uzun uzun omuzuna doğru sarkıyordu. Köylü kadınlarının örülmuŞ

saçları gibi. "--......

Molla Halilin talebelerini, okutma şeklini göremeden döndüm. Bu yüreğime dert oldu. Bir çaresini bulacağım.

O gün Diyarbakıra gittim. İşi Mustafaya anlattım. Mustafa bu işe çok içerledi.

«Onlar ne şeytandır, onlar. Derhal çakmıştır. Sen gel be-iırıle. Ben sana onun talebelerini göstereyim. Yarın Liceye gidiyoruz. Kılık kıyafetin lüzumu yok. Asıl elbiselerini giy gidelim-»

Bir cip tuttum. Daha gün doğmadan Diyarbakırdan Liceye doğru yola düştük... Mustafa tabii Licenin de kurdu. Liceye varınca, Mustafa ovada cipi durdurdu:

«Burada akşama kadar bekle,» dedi. Aşağıdan, kasabaya uğramadan, heyecan içinde birer hırsız gibi, gözlerden sakınarak, ağaçların içine girdik. Sık ağaçların içinden Molla Halilin medresesine doğru ilerliyoruz. Bir baktım, karşımda Molla Halil medresesi. Mustafa:

«Yere yatalım, ağaçların arkasına saklanalım,» dedi.

Saklandık. Molla Halilin kapısı apaşikâr gözüküyordu. Balkonumsu avluda çocuklar. Yirmi kadar saydım. Sallana sal lana Kuran okuyorlar. Molla Halil de arada bir:

«Ya hak!» diye bağırıyor.

Mustafa:

«Yürü eve doğru!» dedi.

Korktum. Mustafa:

«Korkma, be!» dedi, «bunlardan.»

Kalkar kalkmaz bizi, Molla Halil gördü.

«Ya Hak! Ya Hak!» diye bağırdı.

Biz dinlemiyerek, ona doğru yürüdük. Çocuklar ayağa kalktılar. Mustafa gayet ciddi:

«Selâmünaleyküm ya mübarek,» dedi, geçtik.

Çocukların önünde, duvara dayalı, üzerinde tebeşirle es-1 harfler yazılmış bir kara tahta vardı.

Oradan jandarma komutamnı gidip buldum. Meseleyi, ""Preseyi anlattım:

«Maalesef doğru,» dedi. «Burada irtica almış yürümüş-tür. Bu adama sarık sarma, diye birkaç kere ihtar ettim. Geçen gün de yakaladım. Bir daha sararsa mahkemeye vereceğim Bunlar hiç. Bunlar küçük meseleler. Saidi Nursinin bile burada müritleri var. Geçen gün bir tanesini yakaladık. Evinde Saidi Nursinin mektupları ve fotoğrafları çıktı. Bir sürü de ft.

tap...»

Jandarma komutanı bana bir sürü mektupla Saidi Nursinin fotoğraflarını gösterdi. Mahkemeye vereceklermiş adamı

O gece sabaha karşı Diyarbakıra döndüm. Gördüklerim beni serseme çevirmişti. Yirminci yüzyılın Türkiyesinde bunlar gerçek miydi?

KAPALI GİBİ GÖSTERİLİP HERKESE AÇIK OLAN TÜRBELER

Ne derseniz deyiniz, talihim yaver gidiyor bu seyahatimde... Diyarbakırdayken Kulpa gitmek hiç aklımda yoktu. Diyarbakırlı bir arkadaş, o gün ciple Kulp kazasına gideceğini

söyledi.

«Gitmek istersen, beraber gidelim,» dedi. «Hem Kulpu, hem de Diyarbakırla Kulp arasına yapılan yolu görürsün.»

Razı oldum. Giderken cipimize temiz, hatta şık giyinmiş diyebileceğim elli yaşlarında bir adam da bindi. Arkadaş: «Şeyh Kemaleddin,» diye tanıttı bu kimseyi bana. Şeyh Kemaleddin çok hoş sohbet, çok olgun bir zat. İlk sözleri şunlar oldu.

«Bak bey, bizlere şeyhlik yapıyor, diyorlar. Biz ne şeyhliği yapıyoruz görürsünüz. Ben hiç bir şeye karışmıyorum Benim şeyhliğim, yalnız babamın şeyhliğinden ibaret. Babam şeyh olduğu için bana da şeyh diyorlar. O kadar.»

Sarp yollardan, uçurumlardan geçerek, ikindi üstüydü K'-Kulp kazasına vardık. Kulp kazasında halkla konuştum. Wa-halle mekteplerini araştırdım. Yok. Kulpun çok olgun, Üen

jvfiiftüsü var. Tamamen, böyle şeyhlerin aleyhinde. Şeyhliğin, müritliğin aleyhinde.

«Şeyhlik,» diyor, «kulla Allah arasına menfaat mukabili bazı kimselerin girmesidir.»

Buralardan topladığım malûmata dayanarak Doğu Anado-luda, şimdiki şeyhlik nedir, ne âlemdedir, anlatmağa çalışalım:

Şeyhlik de derebeylik, seyitlik gibi babadan oğula geçer, yani silsile takip eder. Doğuda öyle eli öpülen şeyhler var-dır ki elifi görse mertek zannederler. Bunların da müritleri vardır.

Doğuda en büyük üç tarikat vardır: Kadiri, Nakşibendi, Rufai... Bu sonuncusunun müritleri gayet azalmıştır. Yani yok denecek kadar. Diğer ikisi ise her köye, her eve kadar girmiştir.

Büyük şeyhlerin oturdukları yerde, cedlerin türbeleri bulunur. Eskiden türbelerin bulunduğu yerlerdeki tekkeler kapatılmıştır. Şimdi de kapalı gibi durur ama, açıktır. Müritleri her an ziyaret edebilirler tekkeleri. Halk bu tekkelere bağışta bulunur. Halk

dediğim, o şeyhlerin müritleridir. Her yıl tekkelenin büyük ziyaret günleri vardır. O günlerde cümle müritler orada toplanıp âyinler yaparlar. Halk, hâlâ şeyhlere değil, tekkeler adına bağışta bulunur.

Kulpta, akşam yemeğini yedikten sonra, bir arkadaş bana gelerek:

«Temmuzun yirmi dokuzunda Anduk dağının tepesinde yüzlerce kişi tarafından büyük âyin yapılacak. Her yıl da ya-pılır. Şeyh Kemaleddin iyi adamdır. Böyle şeyhliğe falan da aldırmaz. Ona rica et, seni dağa götürsün. O yanında varken hiç w şeyden korkma. Sana kimse bir şey söyleyemez. Gazeteci olduğunu da açıktan açığa söyle.» dedi.

Bu, benim için bulunmaz bir fırsattı. Deli gibi sevindim.

"öyle bir âyinde çocukluğumda bulunmuştum. Şimdi de böyle

toPİu âyinlerin yapıldığını, nerede, hangi tarihlerde yapıldığını

%ordum ama, yazamazdım. Görmeden nasıl inandırırsın oku-

yuculan. Ama Şeyh Kemaleddin ne diyecekti bu işe! Gidip akşam Şeyh Kemaleddini buldum.

«Kemaleddin bey,» dedim. «Anduk dağını ben de ziyaret etmek istiyorum. Beraber gidelim mi?» Şeyh Kemaleddin:

«Memnuniyetle,» dedi, « gel de gör. Bize hep şeyhlik ya. pıyor, diyorlar. Ben şeyhlik yapıyor muyum, yapmıyorum tnu. yum gör. Sana at da bulurum yarın. Beraber gideriz. Yollar 0 kadar sarp ki, iki gün kayalara tırmanmak zorunda kalacaksın. Dayanabilir misin? Dayanabilirsen gel! Sizlerin böyle bit geriliği görmesini isterim. Ben burada şeyhliğimden tek şey için istifade etmeğe çalışıyorum: O da, halka, çocuklarını okula göndermeleri için telkindir. Diyorum ki: Sizin bu yaptığına geriliktir. Sizin bu yaptığınız cahilliktir. Çocuklarınızı okula, okul tâ cehennemin dibinde olsa bile gönderin.» Şimdi benim yüzümden şu gördüğün dağlardan birkaç kişinin çocuğu lise tahsili yapıyor. Bu geriliğin önüne ne sen, ben, ne kanun ne korku; hiç bir güç geçemez. Tek güç okuldadır. İlle okul. Şu üç bin metrelik dağın tepesine halk nasıl istekle, ne zorluklara dayanarak, çoluk çocuk, kadın erkek nasıl akıyorlar görün. Çok memnun oldum. Sizi memnuniyetle götürürüm.» Her şeyh böyle olsa, can kurban şeyhlere. Şeyh Kemaleddini iyi tanıyan arkadaşı buldum: «Yahu,» dedim, «Şeyh Kemaleddin beni memnuniyetle götürecek oldu Anduk dağına. Hem de bir ileri lâflar ediyor ki ağzım açık kaldı vallahi. Ne dersin bu işe? Bütün şeyhler böyle ise, ben buradan bir şeyhler

methiyesiyle döneceğim.»

Arkadaş:

«Seni götürecek ya, karışma gerisine. Benim sana Şeyh Kemaleddini anlatmam para etmez. Kendi gözünle gör, âyifld£ bulunur, her şeyi anlarsın. Dağa çok şeyh gelecektir. Gözünü dört aç. Yanında Şeyh Kemaleddin varken kimse kılına dokun*

maz.» dedi.

Nedense bir garip heyecan içindeyim. O geceyi yan u

kulu, yan uyanık geçirdim. Üç bin metrelik dağın tepesindeki ayini düşündüm. Hey Allahim, dünyada neler de oluyormuş. Relerden de haberimiz yokmuş.

Arkadaş, bana bu hususta demişti ki:

«Gene talihin varmış ya, asıl âyin bu değil. Asıl büyük âyin Maaz türbesinde olur. Oraya beş, altı bin kişi toplanır. Kadın erkek, bir hafta ibadet ederler. Orada kız kaçırma... Orada rüfailerin kendilerini şişlemeleri... Orada binlerce kişinin bir arada zikretmeleri... Neler neler olur... Anlatmakla bitmez... Burada bu büyük âyinlerin adı, «Panayıradır. Maaz panayırı, Veysel Karani panayırı... Maaz panayırı her yıl dört martta açılır.»

«Gerçekten talihsizim,» dedim, ««onlardan birinde bulun mak isterdim.»

«Bu da fena değildir. Bunda da bin beş yüzden fazla kimse bulunur, iki gün sürer.»

İkinci gün ikindi vakti yola çıktık. Kulptan ben at bulamadım. Şeyh Kemaleddin ve arkadaşı atlı, ben yaya idim. Gün batarken bir köye gelip, şeyhin akrabalarından birine misafir olduk. Bizim Şeyh Kemaleddinin de ilk şeyhlik alâmetleri burada belirdi. Köyde duyan, gören herkes şeyhin önünde diz çöküp, elini üç kere öperek başına koyuyordu.

BİR ŞEYHİN DİĞER ŞEYHLER HAKKINDA İFŞAATI

Gene yollara yaya düştüm. Duvar gibi yokuşlar. Arkadaş-ar atlı. Bu duvar gibi yokuşlarda bile attan inmiyorlar. Ben ka-y ara tutunarak yürüyorum. Bir sıcak vardı ki... Hep sıcak-11 bahsediyorum ya, ne yapayım, hep sıcak var.

Şinas köyüne geldik. Burada da Şeyhin akrabaları Var Bu köyde muazzam bir derebeyi köşkü harabesi gördüm. ftol_ mabahçe sarayı gibi bir şey... Üç katlı olan köşkün ikinci katında büyük ve mermer bir havuz varmış eskiden. Şimdi bu yıkılmış köşkün zemin katında derebeyinin torunları oturuy0r Burada da Şeyh Kemakddinin eli öpülüyor. Yol boyunca da kim Şeyhi görse koşarak geliyor, elini öpüyor. Ve Şeyh bu işlere gülümsüyor. Adeta alay ediyor gibi bir hali var. Bana bakarak:

«Bunların elinden kurtuluş yok!» diyor. Bana Şinasta Şeyh bir katır buldu. Artık buralarda Şsyhin hükmü geçiyor. Bir katır değil, isterse bir sürü bulabilir. Şeyhle îstanbuldan, îstanbulun meyhanelerinden, kadınlarından konuştuk. Şeyh Beyoğlunun kurdu. Her şeyini biliyor. Zamanında yapmadığı kalmamış:

«îşte benim gibi şeyhler böyledir,» diyor. «Biz bugünün adamıyız. Halkın bize tutkusunu iyiliğe kullanırız. Burada öyle şeyhler vardır ki, kötüye de kullanıyorlar. Meselâ Şeyh Heybet var. On beş, yirmi köy kadar tutan müridi var. Her yıl her ev ona yüz lira göndermek zorundadır. Bak şeyhlik nedir biliyor musun? Şeyhlik başlıbaşına büyük bir teşkilât meselesidir. Büyük zekâ ister. Bütün şeyhlik teşkilâtı şu şekilde kurulur: 1 — Türbe başındaki büyük şeyh. 2 — Ondan küçük, her bölgede bir iki tane. onun halifesi. Bu halifeler daha çok, kasabalarda otururlar. Halifelerin de bir kademe küçüğü çavuşlar. Çavuşlar köylere yayılmışlardır. Bunlar hem şeyhin propagandacıları, hem para toplayıcılarıdır. Meselâ Şeyh Heybetin halife^11 burada paraları toplar, ona götürürler. Parayı postaya vermek günahtır. Onu şeyhe bir halifenin götürmesi de şarttır. îşte ofl' ların şeyhliği böyle, benimkini de görüyorsun. Bu şeyhlerde11 ne hurafeler, ne yalanlar çıkmaz, akıl hayal almaz. Bunlar1 tesbit etmek dünyanın en güzel şeyi olurdu. Meselâ şeyhin bas tığı toprağı kaynatıp içmek, sıtmaya iyi gelir. Bir de daha k°

kunç, daha P's o*an başka bir şey vardır: Çocuğu olmayan gebe . acjınlara şeyhin idrarını içirirler. Şeyhin idrarını içen kadınla-ın çocuğu olacağına inanmışlardır. Bu da merasime tâbidir. Şeyhin idrarı dualarla alınır. Bir hafta yıldızların altında, şişe içinde asılı kaldıktan sonra dua ile içirilir ve o gece kadın koca sıyla yatar. Bu şekilde doğmuş çocuklara şeyhin adının konma-sı gelenek icabıdır. Ya işte onların şeyhliği böyle, benimkini de görüyorsun.»

Şeyh Kemaleddine şaşıyorum. Ne tuhaf adam, anlamadım gitti.

O gece Goma köyünde yattık. Goma köyüne Kulp kayma kamı ile jandarma komutanı da gelmişti. Şeyh başka bir evde, kaymakam, jandarma komutanıyla ben de muhtarın evmde kaldık. Bütün köy halkı bizim Şeyh Kemaleddine adeta secde edi yorlar.

Bu üçüncü gündür ki yoldayız. Artık sarp dağlar iyice başladı. Şimdi başka, daha kuvvetli bir katırdayız. Bu katır, şeyhi Anduk dağına götürmek için karşılamağa gelen, belki de dünyanın en iyi yüzlü insanı olan, yirmi beş yaşlarında bir delikanlının katırıdır. Delikanlı yaya yürüyor. Sonradan öğrendim ki bu delikanlı, bizim Şeyh Kemaleddinin bu yanlarındaki halifesi-dir.

Sarp dağlarda, dağlara doğru giden, ayaklar yalın, koca* man, al yeşil başlıkları olan kadınlara, başlarına sarık sarılmış çocuklara, -bunlara hep molla diyorlar- gene yırtık şalvarlı, %lü keçi derisinden, kolları kısa cepkenler giymiş, köylülere rastlıyoruz. Şeyhin ellerini öpüyorlar. Bazı dindarlar, hararetle

Şeyhin elini bir tutuyorlar, bir daha bırakmıyorlar. Öp babam

öp.

Müthiş bir sarp dağ geçiyoruz. Ben katırdan indim, öteki-

Ier hâlâ binekteler. Yol karanlık ve bin metre yükseklikte bir

e?' yolu. Genişliği iki karış ya. var, ya yok. Katırı bıraktım,

ayalara tutuna tutuna, emekliye emekliye yürüyorum. Gözle-

rim kararıyor. İnsanın ayağı bir kayarsa, parça parça olması ic ten bile değil. Kanter içindeyim. Yorgunluktan nefes alam yorum. Dünya kapkaranlık bence şimdi. Şeyh ısrar ediyor:

«Kardeşim,» diyor, «bin katıra, yoksa uçurumdan asası yuvarlanırsın. Sen kayada yürümeğe alışık değilsin. Bu gidişle sen bir haftada Anduk dağını bulamazsın. Bin katıra. Katır, bu kayaların katırıdır. Hem yorulmazsın, hem de uçuruma yuvarlanmak tehlikesi azalır.»

Katıra bir türlü canımı emanet edemiyorum. Katıra binip korkunç bir duvar gibi dikine inen uçuruma bakınca başım dönüyor. Sırat köprüsü de böyle olsa gerek. Ne gelir elden! Ben de uçuruma, aşağı bakmadan katırın başını bırakıyorum. Katır nasıl

bilirse öyle gidiyor. Canım katırın himmetine bağlı.

Kayalardan kurtulup küçük bir düzlüğe geldik. Orada bir hadise oldu. Bu düzlüğe Arkin pınarı düzlüğü diyorlar. Anduk dağına giden bir köylü topluluğu ile karşılaştık. Bunlar bütün hararetleriyle şeyhin eline sarıldılar. İçlerinden bir tanesi, şeyhe sokulup eline bir miktar para sıkıştırdı. Şeyh bakmadan usulca parayı cebine indirdi. Bu adam, müthiş bir ağlama, müt hiş bir yalvarmayla şeyhin ellerine sarıldı:

«Sen bizi bıraktın, sen bizim büyük şeyhimizin oğlusun. Aman bizi bırakma. Aman bize himmet eyle. Sen yoksun, biz şeyhsiz kaldık. Aman şeyhim, gel tekkenin başına... Şeyhim, şeyhim tekkenin başına gelmek senin borcundur. Gel de bize doğru yol göster. Gelmezsen seni Allah affetmez. Baban seni affetmez. Gel tekkene... Tekkeni aç otur.»

Oradaki bütün köylüler de aynı şekilde şeyhe yalvarmağa başladılar. Şeyh hiç cevap vermedi. Yalnız: «Anduk tepesinde buluşalım,» dedi. «Geliyoruz,a dediler. Ayrılırken yine, her biri şeyhin elini üçer kere öpüp ba?

larına koydular...

Bunlar koca sakallı, başları sarıklı kimselerdi. Her birio

bir kucak sakal vardı. Kocaman sakallarına giydikleri keçi postlarının kılları karışıyor, onları başka dünyadan gelmiş korkunç Şevler haline getiriyordu.

Gene sarp uçurumlara düştü yolum. Katıra dayanamadım. Açıkçası ne olursa olsun canımı güvenemedim. Yayayım. Birkaç kere yuvarlanmak tehlikesi atlattım. Bir de yepyeni ayakkabılarımı kayalar yiyip parçalamasınlar mı? Ayakkabısız da kaldım, yalınayak ne yapmalı? Ayakkabıyı sicimle ayaklanma iyice sardım. Neyin çaresi bulunmaz ki...

Bir yaylakta bir eve misafir olduk. Şeyhin babasının müritlerinden bir adamın evi. O gün bizim şerefimize tam iki tane kovun kesti. Sabah erkenden uyanıyoruz. Saat dörtte yollara değil, uçurumlara düşüyoruz.

Son konağımız, bizi Goma köyünde karşılamağa gelen delikanlı Halifenin evidir. Bugün temmuzun yirmi yedisi, yarın yirmi sekizi. Ziyaret yarın başlayacak ve iki gün sürecek.

Hiç bir yer değil de beni Kargabayırı denen yer öldürdü. Dümdüz duvara tırmanılır mı? İster istemez tırmanacaksınız. Ölüm yanıbaşında. Buna cesaret de denemez. Düpedüz ahmaklık. Her neyse oldu bir kere. Benimkisi neyse yine vazife gibi bir

şey, ya şu ayaklan yalın keçi derisi elbiseli insanlar alayına, ne oluyor? Anduk dağına sefer var. Akın akın... Çoğu haftalarca yürümüştür. Ya bunların derdi ne?

Kargabayınm da güç belâ çıktık. Ama artık bende hal kalmadı. Anduk dağının dik doruğu gözümün önüne dikildi. Gözüm kesmiyor artık doğrusu.

Delikanlı Halifenin evinde iyi bir yemek yedik. Yaşasın Şeyh Kemaleddin. Burada her derdin ilâcı Şeyh Kemaleddin. 0 olmasa halim yaman.-

Yolda Şeyh, büyük bir ceviz ağacı görüp mim koymuş. Ye megi yedikten sonra ağacm sahibini sordu. Bir genç: «Benim,» dedi. Şeyh:

«Ev yaptırıyorum, o cevizi bana ver, tahta yaptıracağım » «Şeyhim, sana canım feda ama, ağacımı veremem.d

«Neden?»

«Gel, tekkene otur. Ben ağacı kesip, tahta yaptırayım. £.

limle tekkeye getireyim.»

Bunun üstüne orada uzun bir tartışma başladı. Tekkesi? şeyh, şeyh midir, değil midir? Neticede mademki para verili. yor, ağaç da verilebilir kararına vardılar.

Yarın sabah Anduk tepesi... Şimdiden tepede adamlar gözüküyor. Demek bizden evvel tepeye varanlar var.

ANDUK DAĞINDA BİNLERCE KIŞININ İŞTİRAK ETTİĞİ ÂYİN

Rüzgârları bir hoş esiyor bu dağların. Rüzgârları çiçek kokuyor. Dağların kokusu başka. Baş döndürüyor.

Bu ayda dağlar cümle çiçeklerini açmış. Bu dağlar meşelik dağlar. Başka ağaç yok. Yemyeşil, güçlü, dağ gibi, toprak gibi sağlam meşeler.

Yumuşak yüzlü kılavuz bizi gün doğmadan çok önce uyan dırdı. Anduk dağının tepesi uzaklarda. Büyük bir kafile halinde düştük yollara. Kafilemizde elli kadar yetmişi geçmiş ihtiyar var. İhtiyarların sakalları göğüslerinden aşağıya iniyor. Başlarında sarıklar, ama sarıkları beyaz değil, sarı renkli bezler. Bu ihtiyarlar sarıklı, bir de yirmisinden aşağı çocuklar. Orta yaşlıların çoğu yine şapkalı. Bu çocukları

sordum, mollalar, dedileı.

Dağı tırmandıkça, yolda dağa çıkmaya çalışanlara rastlıyoruz. Bize de yetişenler var. Kafile büyüdükçe büyüdü. Dağın doğruğuna kadar üç yüz kişi olduk. Her rastlayan kafile efradı bize katılmadan, koşa kcşa gelerek Şeyhin elini üç kere şapırtılarla öpüyorlar.

Doruğa doğru ortalık ağarmağa başlıyor. Bir bakıyorum doruğun yüzü karınca misali insanla dolu. Habıre tırmanmağa

Şaşıyorlar. Beni sorarsanız, son gayretlerimi harcıyorum artık. Bunca günün yorgunluğu iliklerime işlemiş, iki üç adım atıyor, Üçüncüsünde dinleniyorum. Ve doruk gözümden gittikçe uzaklaşıyor.

Güç belâ doruğun düzüne ulaşabildik. Bizim kafilenin başında Şeyh Kemaleddin, onun arkasında da iki şeyh daha var. Düzlüğün ötesinden bizi karşılamağa bir büyük insan kafilesi boşandı. Beş yüz kişilik bir kalabalık. Kalabalık Şeyhin etrafını aldı. El öpen öpene... Şeyhin bir eli boyuna kalbinin üstünde. Kalbinin üstünü sıvazlayıp duruyor.

Bir zaman el öptükten sonra karşılayıcı kafile bize katılıp geri döndü. Hep birlikte türbenin bulunduğu yere doğru yürüdük. Bizim kafiledekilerin bir kısmı türbenin taşlarını öptüler. Bir kısmı ise öpmedi. Sonra cümle kalabalık türbenin etrafında halka olup, el kavuşturup divan durdu. Böylece uzun birer dua okudular. Sonra da kalabalık dağıldı.

Türbe, bir harman ysri genişliğinde, harçsız, düzgün olmayan taşlardan örülmüş bir metre yüksekliğinde bir ağıl. Sanduka iki insan boyunda, gene düzgün olmayan taşlarla örülmüş ve ortasına toprak doldurulmuş.

Yukarıda, türbeye iki yüz metre ötede de gene harman yığını gibi örülmüş bir taş yığını vardır. Bu da iki harman bü-yüklüğündedir. Yani yüz metre karelik bir yerdir. Bunun da adı na Mescid diyorlar, içinde mihrap gibi bir de yer var.

Baktım ki türbenin aşağısında bir yerde türküler söyleniyor, oyunlar oynanıyor, en güzel doğu türkülerini söyleyerek halay çekiyorlar. Oraya gittim. Delikanlılar coşmuşlardı. Hspsi, bayramlık elbiselerini giyinmişlerdi. Allı yeşilli elbiseler. Ter i-Çinde, gür sesleri, dağı dolduruyordu.

Bir zaman onları seyrettikten sonra yukarılara çıkayım ba «ayım neler oluyor,

dedim. Vardım ki, mescidin içini adamlar d°ldurmuş. Adamlar mescidin içinde dizdize içice... Başta iki UÇ tane derviş... Dervişlerin yanına Şeyhler dizilmişler, tabii ba?*a bizim Şeyh Kemaleddin... Beni görünce yanına çağırdı:

«Yahu nerelerdesin? Millet âyine başlıyor. Ben seni arat. tirdim, bulamadılar. Az daha başlangıcı kaçırıyordun.»

Derviş Ali, altmış yaşında dinç, değirmi sakallı, güçlü kuvvetli bir adam. Tam kırk yıllık dervişmiş...

Burada tefe «Albene» diyorlar. Derviş Ali usulca albene. sini eline aldı. Başladı Kürtçe ilâhi söylemeğe. Söylüyor, söyledikçe coşuyordu. Dağ gibi gür bir sesi vardı. Derviş Ali me. şeler kadar sağlam, meşeler kadar köklü. Toprağa bütün hey-betiyle oturmuş, önünde diz çöküp, boyun bükmüş bir kalaba. lık. Derviş, çaldı, çaldı. Belki yarım saat kadar çaldı. Ondan sonra seste korkunç bir gürlük, albenede müthiş bir gürültü... Kalabalık bir uçtan bir uca dalgalandı. Kalabalıktan bir kaç kişi hafif hafif titremeğe başladı. Yanık ilâhi durmuyor, ağlıyor, bitiyor, ölüyor, ölürken diriliyor...

Şimdi bütün kalabalık artık Derviş Aliye tabi. Kalabalıktan usul usul «Allah Allah» sesleri geliyor. Kalabalık, rüzgâr değmiş ekin gibi sallanıp dalgalanıyor.

Titreyenler çoğaldı. Bir an, bütün kalabalık tktir titriyor. Gözlerini yummuşlar, sallanıyorlar. Sakallılar, on yaşla on beş yaş arası mollalar titriyorlar. En çok titreyenler, mollalar... Ses acılaşıyor, albene deliriyor, zikredenler dizleri üzerinde yürüme ğe başlıyor... Bağıranlar, kendini kaldırıp kaldırıp yere atanlar... Mescidin içinden bir toz bulutu kalkıyor... Dizleri üzerin de, titreye titreye Derviş Aliye doğru bir yürüyüş... Pervaneler ışığa nasıl üşüşür... öyle üşüşüyorlar Derviş Aliye... Birbirini ezen, birbirinin üzerinden öteye atlayanlar.

Zangırdamalar büyüdü. Toprak bile sarsılıyor... Bir, iki tane de bayılan oldu. Koskoca kalabalığın içinde titremeyen bir ben, bir bizim Şeyh Kemaleddin, bir de on yaşlarında bir çocuk... Çocuk gözlerini kocaman kocaman açmış, kendilerini yerden yere vuran arkadaşlarına bakıyor. Bazan gülümsüyor, sonra yüzü kaskatı bir hal alıp hayretten donakalıyor.

Titreyenlerde bence artık hal kalmadı. Derviş Aliye akın büyüdü. Bir tanesi gelip kendisini Derviş Aliye vurdu. İnsanlar

toz içinde, ter içinde... Gerilmiş, titreyen vücutlar... Çırpman, gözler' yumuk, dönen, haykıran... Birden zikredenlerden bir ih tiyar, kendini kaldırdı kaldırdı yere vurdu. Boyuna da «Allah, Allah» diye bağırıyordu. Gerildi, ağzından köpük saçarak, yere cansız düştü. Yerde kıvrıla kaldı.

Zikredenlerden çoğunun ağzı köpüklenmişti. Albene son olarak her bir yanı, zelzeleye uğramış gibi titretti. Ses, zelzele çığlığı gibi titreyip, durdu. îki derviş kalkıp, hâlâ kesilmemiş, can çekişen canlılar halinde titreşenleri duayla yere yatırmaya başladılar. Şimdi meydan cansız, yan yatmış insanlardan ibaretti. Deminki titreyenlerde can eseri gözükmüyordu.

Derviş Ali, Şeyh Kemaleddin, ben, hayretle bakan çocuk oradan ayrıldık.

Yarım saat sonra tekrar mescide vardığımda orada beş altı baygının ancak kaldığını gördüm...

Türbenin yanına geldim ki ne göreyim, yataklar içinde bir çok hastalar. Hastalar, yataklar içinde, buraya ölmeden nasıl çıkmışlar, hayret. Şifalar olsun.

Kadınlar türbenin arka tarafındaki kayaları mekân tutmuşlar. Kadınlar, en cici, en güzel, gelinlik elbiselerini giyip, süt-meler çekmişler gözlerine. Bir başlıkları var, ipekli meşheri, renk meşheri... Başlarında bir dükkân kadar bol, renk renk ipekli...

Bir delikanlı:

«Bunların her başlığı en az yetmiş beş liradır,» dedi.

Derviş Ali, öğleden sonra, türbenin yanında çalmağa başladı. Yine büyük bir kalabalık titriyordu. Bu sefer kadınlar da kendi kısımlarında titremeğe başlamışlardı. Kadınlar, sütbeyaz başörtüleri başlarından aşağı bütün vücutlarına sarmışlardı. Bembeyaz cisimler titriyordu.

Bu da bittikten sonra, türbenin başında tekrar büyük bir ~,$ dua başladı. Başı agelli, baştan aşağı kadar beyaz bir fistan gi- "i ynmi Şeyh duaları gür sesiyle okuyordu.

Aşağıda halay bütün coşkunluğuyla devam ediyordu.

Dualar, oyunlar, âyinler arasında akşam oldu. Akşam olun ca gökte kara kara bulutlar toplanmasın mı? Vay benim belâlı başım.. Beni de bir üşümek aldı. Dişlerim bütün şiddetiyle birbirine çarpıyordu.

Zikredenler arasında uçar gibi titreyen, sakalı göbeğinde değirmentaşı gibi kirli bir sarığı olan Molla Ömer adında bir ihtiyar vardı. O boyuna söyleniyordu:

«Korkmayın, diyorum size, korkmayın. Yağmur yağmı-

yacak.»

Gözlerini yumup, dalıyor, sonra uykudan uyanırmışcasına,

gözlerini korkunç korkunç açıyor:

«Gidin işinize, yağmur yağmayacak.» diye tekrarlıyordu.

Halk, Molla Ömerin kerametine inanmış: «Yağmıyacak dediyse yağmıyacaktır!»

Derken efendim yağmur bütün kuvvetiyle veriştirmesin mi? Nerede Molla Ömer? Molla Ömer ortalarda yok.

Yağmur sağanak halinde geldi geçti.

Ben titremeğe dayanamadım, bir yorgan bulup altına girdim. Bu arada Şeyhler yeni mürit yazıyorlar, onlara tövbe ettiriyorlar.

Islandıktan sonra kalktım. Herhangi birini tuttum:

«Sen,» dedim, «Şeyhe kaç lira verdin?»

Ve ekledim:

«Verin Şeyhinize. Şeyhler iyidir.»

«Ben,» dedi, «on yedi lira verdim. Bu yıl elimde fazla

yok.»

Önüme gelene soruyorum. Herkes az çok şeyhe bir miktar para vermiş. En çok veren yüz yirmi, en az olan on lira. Allah bin bereket versin.

Benim anladığım, bu dağ âyinlerini eski şeyhler sırf para toplamak, mürid kaydetmek için düşünmüşler. Bunu nereden anladım? Anlatayım: Bir zaman buranın

en büyük şeyhini sürgüne göndermişler, dağdaki toplantılar da kesilmiş. Şeyhin ÇO"

ukları sürgünden döndükten sonradır ki, âyinler tekrar başla-rniş.

Sabaha kadar uyuyamadım. Kılıç gibi keskin bir rüzgâr esiyordu.

Çok erkenden yola düştük. Ayrılırken halk türbenin taşla-nni öpüyordu.

Yolda kılavuzum Mehmed:

"«Bey,» diyordu, «burası da bir şey mi? Maaz türbesinde bir kalabalık olur, iğne atsan yere düşmez. Dualar dağı taşı inletir. Rufailer gelirler oraya. Bir zikre düşerler, dünyayı görmezler. Geçen yıl bir rüfai zikre düştü. Şişi soktu karnına, tepeden uçuruma doğru kendini yuvarladı.»

Yine Allanın belâsı bir yolculuk başladı..Bu sefer ayakkabım tamamen düştü. Ayaklarıma çarçaput sardım.

Yüce, sivri bir tepeye geldikçe Mehmed:

«Bak bey burada evliya İsmail yatar. Burada Sultan Mu-hammed yatar, bunda da Veli yatar.» diyor.

Oralarda toplanış tarihlerini de söylüyorlardı. Mübareklerin de mezarı hep yücelerde, sivrilerde... Halkın yıllardan ve yıllardan beri buralara çıkmak için çektiğini düşündüm. Kara kara düşüncelere daldım. Evet, ne diyordum, dağ havası güzeldir... Burcu burcu kokar. Ama keskin kokar.

Ağustos 1953

MAĞARA İNSANLARI

Bir gün, Vanm Sor köyüne gidiyordum. Sor, kırmızı demektir. Sor köyü Esrük dağının kayalıkları dibindedir. Dağın <ribi düzlüktür. Bu düzlüğe, küçücük bir ova da desek olur. Cıvadaki taşlar insan boyudur.. Yani şaha kalkmış binlerce taş... Taş ormanı.

Gittim gittim, ne köy var, ne bir şey. Epey arandıktan sonradır ki, gözüme gübre yığınları ilişti. Bu uçsuz bucaksız kayalıkta gübre yığını da köye delâlet eder. Vara vara vardım ki gübreliğe, her birinin arkasında, kuyu gibi toprağa açılan kapılarıyla

köyün evleri var. Kuyudan saç baş darmadağınık, tarih kitaplarındaki mağara insanları resimlerinin tıpkısı insanlar çıkıyorlardı. Hayretten donakalmıştım bu durum karşısında. Yirminci yüzyılın ortasında taş devri... İçimden, kendi kendime «Bu Sor köyü olsa olsa doğuda bir iki tanedir. Böylesi de her yerde bulunur.» demiştim. Ama sonraları Erzurumdan Ağrısına, Bitlisinden Siirtine, Muşuna kadar bütün doğuyu gördüm. Oradakilerin çoğu da aşağı yukarı Sor köyü gibiydi. Bu köylerden birkaç tanesini olduğu gibi yazdım. «Böyle şeyler de olur mu?» "'yenlerin haddi hesabı yoktu. İnanmıyorlardı. Bu yazımı işte °nlara ithaf ediyorum.

Son doğu seferimde şu Anduk dağı âyininden sonra ancak günde ovaya inebildim. Ve üç gece köylerde kaldım. Şilte-lrı içine pamuk yerine ot, yaprak basmışlardı. Şilteler sabun

yüzü görmemişti. Bütün bu köylülerin hepsi darı yahut arn ekmeği yiyorlardı. Arpa ekmeği yiyenler hali vakti yerinde olan lardı. Fakirlerin cümlesi cin darıya mum olmuştu,   içlerinde buğday ekmeği hiç yememiş çok kimse vardı. Bu köy deyinc sakın bunları toplu bir ev kümesi sanmayın! Her tepenin üstünde bir ev... Bir köyün hududu kilometrelerce tutuyor. Kısm kimsenin kimseden haberi olmuyor. Köydeki kadınların cüm leşinin ayağı yalın. Neden erkekler değil de kadınlar hep ya_

lın? Anlayamadım bunu.

Kılavuzum Mehmedle Goma köyündeyiz. Goma köyü t>üt> relik bir diyar. Bütün sefaleti, kiriyle pasıyla dağın yamacına yapışıp kalmış. Her köylünün avuç içi kadar tarlası var. Goma

köylülerine:

«Yahu bu haliniz ne? Hiç olmazsa yıkanın. Biraz düzene girin. Şu yolunuzu köycek birleştirip yapın. Sizin köyünüz kadar sefil köy doğuda da az bulunur,» diye takılacak oldum.

Dediler ki:

«Bizimkisi gene ne nimet. Şu karşıki kayalık dağı görüyor musun? O dağın altında doksan tane mağara vardır. Büyük büyük mağaralar. İşte o mağaralarda bir köy yaşar. Yaa... bizimkisi nur, nimet.»

Güney tarafında düz, kaypak kayalıklardan meydana gelmiş bir dağ gözüküyor. Toprak rengi. Kayalardan mor bir güneş buğusu fışkırıyor.

Allah bilir ya, inanmadım.

«Yahu etmeyin eylemeyin, bu devirde artık mağarada insan yaşar mı? Artık böyle işler tarih kitaplarında kaldı. Bana oyun oynamayın. Hem siz o mağaraları gördünüz mü?» d-"

dim.

İlkönce benim kılavuz Mehmed atıldı:

«Benim karım mağaralardandır. Kayınbabam mağara J

oturur hâlâ,» dedi.

Köylüler de her gün mağara köyüne gittiklerini, orada, o> ğaraiarın içinde, misafir olarak yattıklarını yeminle söyleö"er'

İnanmayıp da ne yapayım. Ama yorgundum. Ayakta duracak halim yoktu. Ayaklarım parça parça idi. Şu Anduk dağı bana edeceğini etmişti. Ama gene de ölüm değil ya, gidip görecektim-

Merak bu ya, boyuna sual üstüne sual soruyordum: «Bu mağaraları zamanında, oda oda elle yapmışlar öyle mi?»

«Yok elle falan değil. Kocaman mağaraları Allah yapmıştır. Mağaralar öyle kocaman ki, tâ dağın dibine kadar uza-yıp gidiyor. Kocaman kovuklar... Köylüler atlarını, eşeklerini, eşyalarını, odunlarını, samanlarını, keçilerini dolduruyorlar da (,ene bir tarafları boş kalıyor. Bu köyün insanlarının her şeyleri mağaraların içinde. Suları bile.» Benim kılavuz Mehmed:

«Bey,» dedi. «Yarın Kulpa gitmiyelim. Mağaralarda kalırız. Mademki bu kadar merak ediyorsun, görürsün.» «Gidelim,» dedim.

Gene uyku tutmadı beni. Yatak yatak değil ki. Yanıma bıçak sokmuşlar gibi. Her yanım öyle ağrıyor işte. Her mafsalım sızlıyor.

Saat üç buçukta uyandım. Burada güneş dörtte doğuyor zaten. Ağzımın içi zehir gibi. Birkaç gündür yemek de yiyemiyorum. Cindarı ekmeğinden ağzımın içi yara oldu.

Mehmed atı çekti. Binecek halim bile yok. Zor güç bindik. Ama biliyorum, biraz

sonra sarp kayalıklar başlıyacak, uçurumlarda ben gene inmek, yürümek zorunda kalacağım. Bir yolun ıssızlığını, vahşetini anlatmak için kuş uçmaz, kervan geçmez, derler, işte onun gibi hiç bir şey geçmemiş gibime geliyor bu ktf yollarından.

Tepede Allahm belâsı bir güneş, kayaların sıcağı... Tabiî "en gene yayayım. Yavaş yavaş mağaraların hudutlarının içine

giriyoruz.

. "Benim beyim» diyor, «bak şu kayaların başına, orada da ¦Varet var. Oraya da on beş mayısta çıkılır.»

Sözünü bitirdikten sonra da bıyık altından gülümsüy0 Gülümsemesin de ne yapsın? Yolda bana o kadar çok türbe gösterdi ki dağların sivrilerinde.

«Mehmed» diyorum, «hepsi neyse ne ya, buraya nereden çıkılır? Buna aklım ermedi.»

«Benim beyim» diyor, «bir küçücük yolu vardır, oradan çıkarlar. Onlar sizlere benzemezler ki, taş adamlarıdır onlar» ' Bu taş adamları lâfına da bir mim koyup geçmek gerek.

Derken efendim, mağaralar göründü. Açlıktan karnım karnıma geçmiş,

«Burada inelim» dedi. «Neden?» dedim.

«Bey» dedi, «şimdi mağaralarda pek az insan vardır. Hep si yazlığa çıkmışlardır. Bu yazlıktaki çardak, benim akrabaları mındır. Sen zaten açlıktan öldün.»

Dört beş tane kavak hafif rüzgârda sallanıp durur. Çardaklar onların altında. Çardakların sağ yanındaki bir düzlükte de inceden bir yeşillik. Mehmed, orada bir pınar olduğunu söyledi.

Çardaklara girerken bizi kocaman korkunç köpekler karşıladı. Sonra evciğin birinden sakalı göbeğinden aşağıda bir ihtiyar çıktı. Onun arkasından çocuklar çıkıp, gene içeri kaçıştılar. Bu çocuklar anadan doğma çıplaktılar.

GAZETE BİLMEYEN HOCA

İhtiyarın yüzü, sakalı terden sırılsıklamdı. Sakalı apaktı Göğsünün ağarmış uzun

kılları, açık göğsünden dışarı fırlamış ti. Önümüze düşüp bizi dallardan yapılmış kulübesine götürdü Kulübede genç bir kadın ve çocuklar vardı. Çocuklar bize bir tuhaf korkuyla bakıyorlardı.

Mehmede eğilip:

«Bana bak Mehmed, benim Kürtçe bildiğimi söylemiyece sin. Güya sen bana tercümanlık yapacaksın. Anladın ya!

261

ne söylerlerse söylesinler, ağzını açmayacaksın. Yok-senmıt arayı bozarız» dedim. Mehmed:

«Sen nasıl istersen öyle olsun» dedi. «Bizim gibilerin işi izlerin vazifelerinizi kolaylaştırmak. Ben, ne derlerse desinler, isterse sana sövsünler, hiç aldırmam. Ben biliyorum senin bunu niçin istediğini. Anladım ya! Böylesi daha iyi.»

İhtiyar çul gibi kalın, el dokuması, yıllanmış, yırtık pırtık bir şalvar giyinmişti. Ayakkabısı ise, otomobil tekerleklerinin iç lâstikleri var ya, ondandı. İç lâstikten birer parça kesip sicimlerle ayaklarına sarmıştı. Lâstik ayakkabılarının ikisinin de altı delinmişti. Altı kocaman yarıklarla doluydu. Tırnakları görünüyordu ve tırnakları uzamış, yarılmıştı. Elleri aksine küçücük ve hiç çalışmamış insanların elleriydi. El tırnakları da uzamıştı. Tırnaklarının dipleri kapkaraydı. İhtiyarın gözleri kartal gözleri gibi yuvalarında fıldır fıldır dönüyordu. Yüzünde güneş kızartısına benzer bir kızartı vardı. Buna rağmen bir yumuşaklık, bir dostluk edası okunuyordu. Bana, daha ne olduğumu ne aradığımı, nerden gelip, nereye gittiğimi sormadan bir dostça bakıyordu ki, sanki kırk yıllık ahbaptık.

Kulübeye telâşlı telâşlı birkaç kere girip çıktıktan sonradır ki yanıma gelip oturdu.

Kürtçe:

¦«Hoş geldin, safalar getirdin. Sevgili misafirimin başım üstünde yeri var. Kusura bakma. Seni iyi ağırlayamayacağım. Çünkü yazlıktayım. Mağarada olsaydık, sana kuzu bile keserdim.» dedi.

Gözlerinin içi sevinçten gülüyordu. Hem söylüyor, hem dostça, kardeşçe boyuna gülümsüyordu.

Mehmed, ihtiyarın sözlerini olduğu gibi bana tercüme etti.

ihtiyar anladı ki Kürtçe bilmiyorum. Mehmede sual üstü-ne sual sormaya başladı:

"Kimdir bu adam?»

Mehmed:

«Gazetecidir bu.»

İhtiyar:

«Ne yapar yani bu? Bize bir hayrı dokunacak mı?»

Mehmed:

«Gazete yazar. Cümle âlemin derdini yazar. Buralara ka

dar bizlere iyilik etmek için gelmiş.» ihtiyar:

«Yani hükümete istida mı yazar?» Mehmed kızdı:

«Ah be Zübeyr hoca, bir de hoca olacaksın, sen hiç oa. zete görmedin mi? Duymadın mı? Bir de hoca olacaksın! Sen nasıl okudun ya? » Zübeyr hoca:

«Bize gazete okutmadılar Bize Kuran okuttular. Başka bilmem. Sen. bana bu adam ne iyilik yapacakmış, onu anlat bakalım. Ben ne bilirim gazeteyi!» Mehmed:

«Tarlasızlara tarla verilmesi için, sizlerin o pis mağaralardan çıkarılmanız için, açların halini, fakirlerin halini yazar...» Zübeyr hocanın neşesi kaçtı. Gözlerine apaşikâr bir umutsuzluk çöktü. Başını dertli dertli salladı:

«Bunları,» dedi, «herkes yazdı. Biz hükümete istida yazdık Kaymakam da yazdı, iğneci de yazdı, iğneci mağaralara girmiyordu. Biliyorsun ya, mağaraların kapısına oturup hüngür hüngür ağlayan iğneci. O da yazdı hükümete; hiç bir şey çıkmadı. Ben de bir şey sanıyordum bunu.»

Mehmed kıpkırmızı kesildi, kızgın kızgın: «Şeyh Kemaleddinin adamıdır. Bunda iş olmasa Şeyh Ke maleddin o kadar hürmet eder miydi?» Zübeyr hoca:

«Bunun da yazacağı, iğnecinin yaptığı gibi bir istida deg1 mi? O zaman ne etti hükümet? Hiç.» Mehmed:

«Bu gazeteci,» dedi. «Hükümet bunu tarlasızları tesbit et, ağarada yaşayanları

tesbit et, diye vazifelendirmiş. Tesbit e-,. hükümete bildirecek, işte budur. Hükümet de sizi mağalar-dan çıkaracak.»

Zübeyr hoca ayak diredi:

«Bu adamda iş yok. Baksana şunun kıyafetine? Benden ne farkı var? Böyle hükümet adamı olur nlu hiç?»

Mehmed:

«İş olmasın bu adamda. Mağaralarımızı sırtlayıp götürecek değil ya. Kötülüğü dokunmaz. Belki de iyiliği dokunur.»

Mehmedin kızgınlığı yüzünden okunuyordu. Gözleri kızarmıştı. Sebebi de beni bir türlü Zübeyr hocaya anlatamamasıy-dı.

Zübeyr hoca da dikleşti:

«Ben her türlü hükümet adamı duydum da, gazeteci adında bir memur duymadım. Nedir bu? Neymiş bu? Şeyh Kema-leddin söylemedi mi?»

Mehmed:

«Bilmem, Şeyh, bu gazete yazar, dedi, millet için iyidir, dedi, tâ Istanbuldan zahmet edip gelmiş dedi. Doğrusunu istersen gazete nedir ben de görmemiştim ama, duymuşum. Şeyh yalan söyler mi?»

Zübeyr hoca:

«Bak Memedo, sen bilmediğin işe garışma, sen de bilmiyorsun gazeteci nedir? Sor kendisine anlatsın. Anlayalım bakalım neymiş bu iş?»

Şimdi ben başladım gazete nedir anlatmağa. Fakat bu adama gazeteciyi nasıl anlatırım? Ben söylüyorum, Mehmed tercüme ediyor. Anlatamıyorum herhalde. Yahut inat etmiş Zü-teyr hoca anlamak istemiyor. Anlata söyliye dilimde tükrük Almadı. Hoca anlamıyor.

Memede boyuna soruyor:

«Peki bundan bizim ne istifademiz olacak?»

B tekrar başlıyorum onun bundan istifadesini anlatma-

n

ğa. Zübeyr hocanın bir türlü kafası bir şey almadı. tekrar eski gülümsemesi geldi ve gazeteciyi anlamaktan

çerek:

«Bizden geçti artık. Dünya bu, neler yok dünyada? Daha neler çıkacak, inşallah hayrımıza olur,» dedi.

Bu sırada, on tane çırılçıplak çocuğu elinden tutmuş gös. sü bağrı açık, şalvarı paramparça, sakalları diken diken uzamış, otuz beş yaşlarında gösteren bir adam karşıma dikildi Dimdik durdu:

«Ben,» dedi, «memur efendi ben, on çıplak çocuğun babası, ömrümde içgömleği giymemiş, iki karanlık mağaranın sahibi bir avuç bile toprağı olmayan, ağanın yancısı, dört yüz liranın borçlusu, hasta Abdülhalitn...»

Put gibi, hazırol vaziyetinde karşımda durup kaldı. Çocuklar da hazırol vaziyetinde duruyorlardı. Zayıf, ağzı yüzü kirden belirsiz olmuş çocukların üstüne sinekler konuyor, çocuklar bu sebepten vaziyetlerini bozuyorlardı.

Kalkıp Abdülhalimi kolundan tutup yanıma oturttum.

Abdülhalime:

«Sen Türkçeyi nereden öğrendin? Ne güzel konuşuyorsun,»

dedim.

«Ben,» dedi, «askerlik yaptım Dörtyolda, orada öğrendim Türkçeyi. Okur yazarlık da öğrettiler ama unuttum. Ölmezsem bu çıplakların hepsini mektebe göndereceğim.» Sonra, bana iyice yaklaştı:

«Bunlar gazete nedir bilmezler. Ben bilirim. Sizler hükümetin gözbebeğisiniz. Her şeyi yaptırırsınız. İsterseniz bizi bu mağaralardan çıkarttırırsınız. Ben sana her yeri göstereceği^ Her mağarayı gezdireceğim. Senede soğuktan, satlıcandan kaç kişi ölür sana adresini vereceğim. Hele bir yarın olsun.»

Bu arada güler yüzlü hoca bize bulgur pilâvı yaptırma Sofraya getirdiler. Bulgur pilâvım ağaçtan oyulmuş, koskcca man bir kaba doldurmuşlar. Bu iyi. Ya ekmek! Ekmek gelıe

, rI Darı ekmeğinden korkar oldum. Görünce ürperiyorum. farnaçar, ekmeksiz pilâvı kaşıklamalı. Öyle yaptım. Abdülhalım:

«Hele bir sabah olsun, seni bizim saraylara, mağaralara götürürüm* görürsün yer yüzünde ne işler, ne çeşit inanılmaz şeyler varmış-.. Hele bir...»

Dedim ki:

«Abdülhalim, bu gece ben, sende misafir kalacağım.»

Güldü:

«Bey,» dedi, «istediğin bulgur pilâvı olsun. Çal kaşığı. Ekmeksiz de olduktan sonra. Yalnız yatak yok. Sana otlardan döşek yaparım. Üstüne atacak bir şeyimiz de yok ama, bir şeyler buluruz. Hüsameddin ağadan bir çarşaf alırız. Kusura kalma.»

Artık mağara insanlarının içine giriyorum. Bu gece Abdülhalime misafirim. Bu misafirlik, bir gün de olsa yeter, değil mi ki Abdülhalim benim Kürtçe bildiğimi bilmiyor, her sırrı, cümle yaşayışı gayrı bana aynadır.

DOKTOR KELİMESİNİ HİÇ DUYMAMIŞLAR

Akşamla beraber bir de yalnızlık çöktü ki... Bir tarafta gittikçe morlaşan mağaraların korkunç, göklere ser çekmiş kayaları... Ayağımızın dibinden doğuya, dağlara doğru başlıyan bir ova... Ova da c?jnmez ya buna, bir taş tarlası desek daha iyi deriz belki de... Rüzgâr bir fırın ağzından çıkıyor gibi sıcak...

Bu sırada oturduğumuz yere öteki mağara sakinleri de geldiler. Cılız, kupkuru, yırtık elbiseli insanlar; başlarında yırtık mendillerden sarıklar... Mendiller kir içinde... Kadınlarsa uzun fistanlar giymişler. Fistanlar öyle uzun ki yeri süpürüyor. Baş-

lannda alacalı bulacalı örtüler...... Bu mağara sakinleri kadın-

lar» şehirlerde gördüğümüz kadınlar gibi umacı kılığına girme-m'Şİer. Ne erkekten kaçıyorlar, ne bir şey. Yüzlerini de örtmü-

yorlar. Öyle, bizim bildiğimiz kadınlar gibi serbestler. Erkekler le oturup konuşuyorlar da...

Başımda yirmi kadar köylü vardı. Yirmisi de söylüyorlar söylüyorlardı. Topraksızlıktan, mağaraların isinden, sefaletlerin den dert yanıp döküyorlardı. Abdülhalim bir ara:

«Efendi,» dedi, a akşam oldu. Buyursana bizim haneye. Gel gör ki hane ne

âlemdir. Yarın da seni bizim mağaraya götüreceğim. Gel gör ki bizim mağara ne haldedir.»

Abdülhalimin kulübesi bizim oturduğumuz yerin biraz üstündeydi. Biz kulübeye doğru yürürken Abdülhalim karısına Kürtçe bağırıyor, öteki mağara sakinleri de gülüyorlardı.

Abdülhalim:

«Karı karı, sana bir misafir getiriyorum. îyi ağırlayacaksın. Yağsız bulguru dayayacaksın taş sahanda. Çok hoşuna gider. Ot minderde bu gece yatsın da görsün gününü... Pireleri de koynuna verelim. Bir rahat eder ki... Aziz misafirimiz tâ ls-tanbuldan gelmiş... Görsün kendisini mağaralılar nasıl ağırlar... Yarın ona mağarada bir de ziyafet çekeceğim. Misafirimiz, Mehmed söyledi, türkü meraklısı imiş. Sivrisinekler bu gece ona bir türkü söyler ki, anasından doğduğuna pişman o-lur. Bir daha yedi ceddine tövbe eder, bir daha mağaralara a-yak basmaz...» diyordu.

Gülüşmeler, alaylar içinde geldik.

Kadın:

«Halim, Halim,» dedi, «ya anlarsa bu dediklerini kalbi kırılır misafirin.»

Halim:

«Kürtçe ne bilsin o. Bir kelime bile bilmez. Herif Adanalı...»

Bunun üstüne kadın kızdı.

«Halim sende akıl var mı? Bu adamı alır getirirsin. Evde ekmek bile yok. Nerede yatıracaksın. Hem bu adamın ne olduğunu sen ne biliyorsun?»

Halim:

«Heç kızma o benim misafirimdir. Bir iyi adamdır. Gazetecidir o. O bana misafir olmayı istedi. Çocukların halini de sördü. Evde ekmek, yemek, yatak olmadığını da söyledim. ÎUe de dedi, ben Abdülhalimin evinde yatarım. Gelsin de görsün.»

Kadın:

«Bu neymiş, tahsildar mıymış yoksa?»

Abdülhalim gururla:

«Yok, gazetecidir. Ferman söyler hükümete. Bizim derdimizi) halimizi görecek, sonra gidecek hükümet babamıza ferman verecek, diyecek ki, bir Abdülhalim vardır mağara köyün de hali çok kötüydü. On çocuğu vardı çıplak çıplak. Yiyecek darı ekmeği bile yok. O bizim için çalışıyor, nasıl misafir almam onu evime... Başım üstünde yeri var,» dedi.

Hâlâ ayaktaydık. Kadın getirip yere bir yırtık çul atıp, kirli bir yastık koydu. Halimle oturduk.

Halim mahcup mahcup:

«Kusura kalma beyim, yok. Yokluğun gözü çıksın. Benim de halim bu işte. Görüyorsun halimi. Yaz fermanını hükümete.. Çok acı yaz ki bizi mağaralardan çıkarsınlar. Eskiden bu mağaralarda doksan ev oturuyordu. Şimdi yirmi beş ev kaldı. Hep öldüler. Bir kısmı da başka köylere taşındılar. Bizim gibi sefiller kaldı mağarada. Burada çok hazine tarlaları var. Hep ağa ların elinde hazine tarlaları, onları bizlere bir verseler bu lanet mağaralardan çıkarız. Bu mağaralara Allah düşmanımı bile düşürmesöı. En sonunda insanı bir hastalığa müptelâ ediyor. İhtiyarlayan çok azdır ya onlar da bir sürü hastalığa müptelâ oluyorlar. Mağarada çıkan hastalıklar hiç bir köyde çıkmaz. Buranın hastalığı bambaşkadır. Üç günde katılaşıverirler.»

«Halim, bu mağaralara hiç bir doktor gelmedi mi? Hiç doktor nedir bilir misiniz siz?»

Halim:

«Beyim,» dedi, «ben askere gitmeden önce, ne doktor, ne

ilâç, hiç böyle şeyler duymamıştım. Bu köyde benden başka hic kimss doktor nedir görmemiştir, duymamıştır. Zaten eskiuen kasabada bile yoktu. Bizde her hastalığa şeyh bakar. Geçen yn bizim Abdonun babası hasta oldu. Allah bilir ya satlıcandı hastalığı. Ben dedim, bunu götürelim doktora, kimse dinlemedi Bana kötü kötü baktılar. Sonra üç gün içinde öldü gitti Ab-donun babası. . iyi adamdı Abdonun babası. Vallahi istersen teker teker bu mağara köyüne sor, doktor nedir diye. Kimse bilmez. Şaşırıp kalırlar.»

Bu sefer kadın lâfa karıştı:

«Böyle uzun uzun ne konuşuyorsunuz bu adamla? Söyle ki bu adama hükümet bize çadır versin. Ev veremez hükümet. Çadır   göndersin.» Halim:

«Ben ona hepsini söyledim. Hepsini yazdı defterine. İs-tanbula ferman yapacak.

Sen karışma.»

Kadın, isten kapkara olmuş bir toprak tencereyi dışarıda ateşe vurmuş, habire kaynatıyor. Çıplak çocuklar da ateşin etrafına sıralanmış, aç gözlerle, tencereye yanacak kadar sokulmuşlar seyrediyorlardı. Kadın:

«Halim,» dedi, «misafirimize mahcup olmadık. Bugün pilâvı yağlayacağım. Ha sen de birkaç gün sonra götür yağı kasabaya. Bin yılın bir başı evimize bir misafir geldi, ona da yağsız pilâv mı yedirelim? Ne olur bugün de yağ koymıyalım küpe.. Madem misafir bizi demiş gelmiş. Misafir Tanrı misafiridir. Üstelik de bizim için ferman yapacak.»

Halimin yüzünde bir sevinç, bir ışıltı ki deme gitsin. «Yaşa be karı, şu mağara köyünde senin üstüne yok bir tane. Beni misafirime karşı mahcup etmedin. Yaşa be karı-Bunu unutmayacağım hiç.»

Halime bu sevinci içinde sordum:

«Halim kışın mağaralar soğuk olmaz mı? Ateş yakar mısınız? Dumanı nereden çıkar?»

Halim:

«Bey,» dedi, «asıl işte bunu yaz fermanına. Kışın soğuk mağaranın her tarafından sızar, ince ince sızar. Mağaranın or-tası birazcık kurudur. Benim mağaranın içinde pınar vardır. Biz su için dışarı çıkmayız, içerdedir bizim su. ise gelince hiç dışarı çıkmaz. Mağaranın içinde dolanır durur. Yarın görürsün, gen anlatmıyayım. Yarın görür, gördüğün gibi fermanına yazarsın.»

Sofrayı getirip önümüze serdi kadın. Bulgur pilâvını getirdi. Çocukların önüne de büyük bir toprak kapta pilâv koydu. Çocuklar başına üşüştüler. Belki ömürlerinde ilk defa bir yağlı pilâv yiyiyorlardı. Hem kaşık sallıyorlar, hem de bana dönüp hayretle bakıyorlardı.

Ben gene ekmeksiz dayandım pilâva. Yemeği yedikten son ra benim yatak hemen serildi.

Halim:

«Bey yorgunsun» dedi, «sen hemen yat.»

Yatak, yırtık, bir yüzü olan ot bir döşekti. Üstüne yatınca burnuma kurumuş ot kokusu geldi. Yorgunluktan ölüyordum. Üstüme örtecek bir bez olsa, bahtiyar olurdum ama Halime söyledim. Gidip Şeyh Hüsameddinin evinden getirdi.

Yatağa girdim. Kadın kendi kendine söyleniyordu:

«Vay fıkara,» diyordu, «bu ot yatakta uyuyamaz bu gece... Ne işi var buralarda... Hükümet işi, akıl ermez ki... Vay fıkara uyuyamaz bu gece... Kimbilir evinde ne biçim yataklarda yatıyordur.»

Ama ben başımı yatağa (yastığa değil) koyar koymaz uyudum.

Yorgunluk...

MAĞARALAR İÇİNDE KURULAN KÖY

Gene gün doğmadan uyandık. Kadının ne zaman uyandığı belli değildi. Gözümü açtığımda başucumda boynu bükülü öylene durduğunu gördüm. Kirli, yırtık elbisesi üstünden dökü-

lecek gibiydi. Çocuklar da çırılçıplak etrafını almışlardı. r0. cuklar, ana ben, Abdülhalim hepimiz hayretler içindeydi^ Onlar bana hayretle, ben onlara hayretle bakıyordum. Kadın biz uyanıp giyinince, ocağın üstünde kaynayan isli tencereyi indirdi. Toprak bir tabağa çorbayı doldurup önümüze sürdü Sonra tencereyi olduğu gibi bekleşen çocukların önüne sürdü Çocukların ellerinde sapları uzun, kararmış iki tane kaşık vardı. Kaşıklarla, nöbetleşe, şapır şupur çorbayı içmeğe başladılar Ben de önümdeki kepçe gibi kaşığı alıp yanaştım.

Abdülhalim bana bakıp gülüyordu. Ben de ona bakıp güldüm. Ama bu gülüşten hiç bir şey anlamıyordum. Abdülhalim niçin gülüyordu acaba? Bu ara:

«Bey,» dedi, «söz aramızda, bana şu gazetecilik nedir an-latsana, orada ses çıkarmadım. Ama buna bir türlü akhm ermi yor. Sen söylüyorsun söylüyorsun ben anlamıyorum.»

Ne yapmalıydım? Gazetenin ne olduğunu dilimin döndüğü kadar Abdülhalime anlattım. Olmadı. En sonunda:

«Abdülhalim,» dedim, «sana Istanbula gidince size dair yazı yazdığımın gazetelerini

gönderirim. Kasabada okutturur, o zaman hem gazete görür, hem de gazetenin ne olduğunu anlarsın.»

Halim bir sevindi ki...

«Beyim,» dedi, «gazete fermanına yaz ki, mağalarda doğma büyüme Halim, otuz beş yaşındadır, anasından doğduğundan beri sırtına gömlek giymemiştir. Don giymemiştir. Yaz fermanına okusun şehirliler.» Dedim ki:

«Halim kardaş, baban damı mağarada doğmuş büyümüş?» «Babamın babası, sülâlemin sülâlesi, hep mağarada doğmuş, mağarada ölmüşler. Benim anam ev nedir görmemişti-O zaman kimse askere de gitmezdi. Onun için kimse dünya)" görmezdi. Ben askerden döndükten sonra anama gördüğüm ev

• anlattım, ağzı açık kaldı. Bana diyordu ki: «Yavrum Harm! Ne yap yap, o evleri bana göster.» Derdi günü bir ev gör-ekti. Kasabaya götüreyim de göstereyim derken, o yıl öldü. Fıkara anacığımın içinde kaldı ev hasreti. Keski görseydi. Bir eV görmeden öldü.»

Sonra Halim lâfını birdenbire kesiverdi. O hızla ayağa kalktı:

«Kalk,» dedi, «kalk bey, sıcakta, bu kayaların sıcağında yürüyemeyiz mağaralara kadar. Bir gün doğarsa görürüz günümüzü. Bir yere vurur adamı, bir daha yerinden kalkamazsın.»

O önde, ben arkada, koşarcasına yürümeğe başladık. Buralara atla gidileniiyeceği için kılavuz Mehmedi yattığı evde bırakmıştım. Mağaralara gittiğimizi duyunca, o da arkamızdan herhalde gelirdi.

Korkunç, mor, kaypak taşlı, yekpare kayadan kocaman bir dağ. Dağın üç tepesi var. Bu tepelerin üstü düzlük. Birinde bir kale döküntüsü var: Kefro kalesi... Son devirlere kadar bu kalede derebeyler hüküm yürütürlermiş. Kalenin mağaralarında oturanların bir kısmı bu kalede oturan beylerin torunları... Şim di bunlara da bey diyorlar. Bey, ama, ne bey!...

Daha dağa gelmeden, gün doğmasın mı... Gün kıpkırmızı bir alev tekeri halinde, öylesine donuk bir ateş ki gözü bile kamaştırıyor. Birdenbire, bir alevdir sardı her yanımızı. Biraz yürüyünce kanter içinde kaldık. Halim zaten gömleksiz. Belki yüz yamalıku ceketini de çıkardı. Etinde kara lekeler ve kir... Kir tende donup kalmış. İkinci bir deri gibi.

Canım burnumdan çıkacak:

«Oturalım,» dedim.

Oturduk.

Arkadan gün vurup üstümüzdeki sivri kayarın gölgesini uPuzun önümüze, kayalara seriyordu. încedea de bir yel esmece başladı. Kayaların arasında birkaç kopkoyu, yeşil, bodur a-^a? gözüküyordu.

Biz oturur oturmaz bir baktık ki, Şeyh Hüsaıneddin de ya nımızda. Şeyh Hüsameddinle dün tanışmıştık. Hoş sohbet bir adam, iyi de Türkçe biliyor.

«Sen nereye Şeyh Hüsameddin?» dedim.

«Beyim,» dedi, «ben de sana mağaramı gezdireceğim Ben bir yıllık mağara adamıyım. Geçen kış benim Düderiya köyündeki evim yıkıldı. Kaldık çoluk çocuk meydanda.. Ev yok bark yok. Aldım yatağı yorganı mağaralara... Ver elini mağaralar. Kötü kişinin kapısından iyidir. Girdim bir mağaranın i-çine. Karı, çocuklar korkarlar. Biz mağarada nasıl otururuz? di ye sızlanırlar. Benim mağara, mağaraların en iyisidir. öteki mağaralardan çok yüksektir. Dağın doruğuna doğru, kartal yuvalarının içindedir. Bir merdiven yaptım, oradan iner çıkarız. Çocuklar ilkin bir ay uyuyamaddar. Sonra gül gibi alıştılar. Mağarayı süslemeye başladılar. O süsleri göstereceğim sana... Ka pisi vardır. Bir de ufak penceresi vardır. Neyse görürsün...»

Bu Şeyh Hüsameddin, Düderiya köyündeki büyük Şeyhin akrabası olduğu için Şeyhle beraber Batı Anadoluya sürülmüş. Sürgünlükten kurtulunca da doğru köye gelmiş. Geldiğine bin pişman. Batıyı anlata anlata bitiremiyor. Mağaradakilere treni anlatmış, gülmüşler. Arabayı anlatmış, gülmüşler... Hele otomobili anlatınca onu deli yerine koymuşlar.

Diyor ki:

«Mağara köyünde bana acayip bir sihirbaz, bir kaçık, tuhaf adam gibi bakıyorlar...»

Şeyh Hüsameddin bunu söylüyor, sonra da ağız dolusu gülüyor.

Halim gene komutayı ele aldı:

«Haydi kalkın! Şimdi sıcağın en belâlısı başlar. Bir adım atamazsınız.»

Ben: «Biraz daha bekliyelim Halim,» dedim. «Bu kayaları

nasıl çıkarım yoksa?»

Dizlerimde bir kırıklık, ayaklarımda bir acı, öldürüyoı-

¦çimden ağlamak, oturup şu mağaraların kayalarına, hüngür jjüogür ağlamak geçiyor. Halim:

«Bugün de benim mağarada misafirsin, ama korkmıyacak sın. Yatacaksın mağarada.» dedi.

«Korkmam,» dedim. Tekrar davrandık.

Sarı sıcağın altında yürüdük babam yürüdük. Kayalar ayaklarımı dağladı. Yere basamıyordum.

Her neyse yarı baygın bir halde, büyük bir uçurumun basına gelebildik. Aşağısı dağların ortasında büyük bir kuyu gibi. Dört bir yan, yekpare korkunç kayalarla çevrili... Kayadan kayaya bir ateş yalımı... Orta yerde, derinde, beş altı tane yalnız kavak ağacı...

Halim:

«Benim mağara aşağımızdadır, inelim,» dedi. Ama nasıl inelim? Bir keçi yolu bulduk. Halim keçi gibi sekmeğe başladı. Ben ne yapayım ya? Ben de tutuna sürüne inmeğe başladım. Pantolunumun dizleri yırtıldı. Dizlerim sıyrıldı. Neyse, kazasız belâsız denirse buna, kazasız belâsız indik.

Gözlerime inanamadım. Kafamda tasarladığım, köylülerin anlattıkları mağara hiç buna benzemiyordu.

HAYVAN VE İNSANLAR BİR ARADA

Kocaman, karanlık ağzıyla mağara, bu yakıcı sıcakta sanki derinden soluyor. Kayalar bir buğulu ter içinde ıslak ıslak kalkıp iniyor. Bu hareket halindeki mağara,

bana masalların °ev' gibi geldi. Mağaranın karanlığı derinden ürperdi. Ben de "Terdim.

Bir uçtan bir uca adımladım. Mağaranın ağzının uzunluğu

lr* adım geldi. Sekiz metre de yüksekliği var. Derinliğine uza-

v P gidiyor. Aynen tünel gibi. Ağız tarafına biraz toprak yı-

^¦Ş- Bu toprağın üstünde orta yaşlı bir dut ağacı... Dut ağa

cı sarıya çalan bir yeşillikte.. Ağzın tam orta yeri diklemesine yüksek. Kenarlara doğru ağız yerle bir oluyor. Deniz kıyıların^ mağaraları var ya, hani insana bu mağaralar mutlak deniz oymuştur gibi gelir. îşte bu mağarann da ağzı, tıpatıp o deniz mağaralarına benziyor. Zamanında belki buralar da denizdi, kim-bilir. Her yerde bir deniz döküntüsü, deniz kokusu var. insana öyle geliyor ki biraz önce burada bir deniz varmış, biz gej. meden az önce de başını alıp çekmiş gitmiş.

Mağaranın kapısının tam ağzına yakın yerde, yani dm
ağacının bir metre arkasında, ağzın iki boyu yüksekliğinde otuz kırk metrelik bir çevreye oturmuş, taşlar var. Taşlar aşağı düzlüğe doğru iniyorlar. Aşağıda taşlardan sonra küçük bir meyil, meyilden geçince, bir düzlük, düzlüğün ortasında yanya-na yedi sekiz tane kavak ağacı, ondan sonra da gene yekpare, göklere ser çekmiş kayalık, kayalığın düzlüğünde Kefro kalesi, Kefro kalesi batıya düşüyor. Güneyde de kayalık. Güneydeki kayalıkta on iki tane mağara var. Altında on kadar mağara, mağaraların üstünde de, gene bu mağaralar kadar yüzlerce kar tal yuvası. Yani küçücük bir düzlüğü sarp, korkunç kayalar çevirmiştir. Ortası dev bir kuyu... Derin kuyu. Ama susuz. Dalmışım. Donup kalmışım. Halim: «İçeri girelim Bey, sıcakta kavrulduk,» dedi. Gerçekten de yanmışız. Elimi üstüme sürsem yanıyor. İçeri girerken yüzüme nemli bii serinlik çarptı. Güneşten içeri girince gözlerim uzun zaman karanlığa alışamadı.   Bir taşın üstüne oturup, karanlığın geçmesini bekledim. Birkaç dakika sonra ortalık aydınlandı. Abdülhalim mağaranın sağ taraf ağzıyla içinin bir kısmını harcı çamurdan bir duvarla kapatmış.

Halime:

«Bu ne?» diye sordum. Halim uykudan uyanırcasma: «Bu,» dedi, «hayvanların yeridir. Askerden evvel, ha)

r bir arada yatardık. Askerden sonra ben bu duvarı ör- Öteki mağaralarda hayvan duvarı da yoktur.» Öteki köşede de gene öyle bir duvar var. Ama bu duvarın ağaramn tavan kısmına gelen yerleri, bir metre kadar aşağıda

içinde saman yığınları görünüyor. Halime bunun ne olduğunu sormadım.

Kalkıp içeri doğru yürüdüm. Mağara yüz metre kadar, içerilere uzanıyor. Sol tarafta, dipte isten kapkara kesilmiş ocak taşlarıyla bir ocak... Gene dipte sağda incecik bir damardan suyu sızan bir pınar. Pınarın suyu kirli, yeşil bir yosun bağlamış- Pınarın dibinde tuz beyazlığı gibi bir beyazlık var. Pınarı görünce içerim bir yandı ki... Ama bu su içilir mi? Hastalık dediğin tümü bu sudur işte...

Şeyh Hüsameddin yanımdaydı:

«Şeyh,» dedim, «buralarda içecek su bulunur mu?»

«İşte pınar,» dedi, «bundan iyi su olur mu?»

Sonra suyun başına yatıp uzun uzun içti.

Ben gene sordum:

«Başka yerde su yok mu?»

«Var bir çeşme ama, çok uzakta. Ona ikindi üstü gideceğiz. Bizim mağaraya giderken,»

Bu su içilmez. Ben susuzluktan ölsem de içmem bu suyu. Göz göre göre bir mikrop deposunu karnıma aktarmam.

Şeyh Hüsameddinden sonra da Abdülhalim pınarın başına uzanıp uzun uzun, kana kana içti. Bana da:

«Gel Bey, sen de iç,» dedi. «Şifalıdır!»

«Ne şifalı be Halim, tüm zehir o be,» dedim.

Halim kıllı göğsüne vurdu.

«Bu kara can alışmıştır. Çocuklar da alışmıştır. Bize para e"nez zehir.»

Mağaranın nemi gittikçe adamm derisine, içine işliyor. Halim:

«Burada, benim bu mağarada bir saat kadar, istersen öğ-•'*- kadar bekliyelim. Yalçında çalışan köylüler öğleyin su iç-

mek için hep buraya gelirler. Onları da görürsün. Onları o-rüp fermana geçirirsen dünyada bu görülmedik bir şey 0^u Onları olduğu gibi fermanına geçirirsen kimseyi inandıramazs böyle adamlar olduğuna... Şimdi birazdan buraya bir sürü y^ çıplak, güneşten kapkara kesilmiş kıllı adamlar gelir. Yalm» olsaydın korkar kaçardın. Kadınlar bir deri bir kemiktirler fi rûm Dörtyolda gördüğüm kadınlara hiç benzemezler.» «Bekliydim,» dedim.

Elbisem gayrı ıslak ıslak. Bir hoş oldum. Kafamdan türlü düşünceler, türlü hayaller geçiyor. Yüz binlerce yıldanberi in. sanlara yuva olmuş mağaralar... Nice hayat, nice macera, aşk sefalet, kıskançlık, dostluk, düşmanlık gelip geçmiş... Nice kadın burada doğurmuş, nicesi burada gerdeğe girmiştir. İnsan macerasının en büyük şahitleri mağaralar. Hâlâ da devrimizde bir kısım insanların inanılmaz sefaletlerine, değişmez yaşayışlarına yataklık ediyor. Abdülhalimin babası, babasının babası, daha ötesi, en eski dedesi, ilk okla, ilk hayvanı avlayan, dağdan ilk hayvanı tutup mağarasına sokan ve kendisine arkadaş eden. Sonra kabileler, çoğalmalar, azalmalar... Süsler, elbiseler... Sağlam, cesur olanlar, mağarasını başkasına kaptırmamak için savaşanlar... Mağara için, ekmek için kan dökmek... Sonra bit ateş etrafında, belki bir kavalcı ile baraber cümle mağara halkıyla birlikte uzun gecelerce süren bir mağara destanı...

Mağaranın tavanı... Mağaranın tavanında o kadar is var

ki, tarif kabul etmez. Bana yüzlerce yıldanberi birikmiş git"

geldi. Kapkara, ıslak ıslak parlayan isler salkım salkım sarkıyor-

İslere gözümü dikip uzun uzun baktığımı gören Abdiil-

halim:

«Bey,» dedi, «onlar donmuştur orada.»

Donmaz olsun!

Kafama bir düşünce takıldı: Belki bu mağaralarda ilk sanların yaptıkları resimler vardır. Aramağa başladım. W%î duvarları islerin altında. Belki islerin altından da belli °

. bir buçuk saat Halimin mağarasının duvarlarında aradım

J3U»

durdum. Yok.

Halim hep soruyordu:

KNe arıyorsun? Ne arıyorsun?»

«Bir şey değil,» diyordum.

En sonunda:

«Ne arıyordum biliyor musun Halim?»

«Ne?»

«Hani tasvirler var ya, hayvan, insan tasvirleri, onlardan var mı diye arıyordum. Senin hiç görmüşlüğün var mıdır?»

«Yok.»

«Hiç mi yok?»

«Belki varmış ama, ben kendimi bildim bileli mağaralar böyle is altındaydı.»

Derken efendim, köylüler, sıcaktan dilleri dışarda derler ya, işte tamamen öyle soluk soluğa gelip, pınarın başına yattılar. Kavrulmuş yüzleri, kara, kocaman; gözlerinin akı da bir tuhaf kara, yalın ayaklan taşa benzer bir nasıra sarılmış, el parmaklan uzun uzundu. Bunlar bu mağaraya sanki yüzyılların ötesinden geliyordular.

Bana korkmuş gözlerle baktılar. Bir zaman birbirleriyle

bakıştılar.

içlerinden biri Halime sordu:

«Bu da ne?»

Halim:

«Bu gazete yazar. Mağaranın fermanını çıkarmağa gel-ffliŞ--. Bizim için gelmiş...»

Yaşlı biri:

«Tahsildar olmasın?»

Halim kızdı:

«Eşek misiniz be, hiç bir şeye aklınız ermez sizin de. Fer-"^ Çıkaracak adam. Mağaraların fermanını. Verecek hükümet *8*ya. Hükümet ağa alacak fermanı diyecek, bu vatandaşlar y Perişan, yardım edeyim ona. Anladınız mı?»

Hepsinin gözünde bir hayret, büyük bir korku, çekin&e lik, bir kabuğuna çekilme vardı. Bundan sonra hiç birinden ç

çıkmadı.

Halimin mağarasının içindeki eşyayı da anlatmadan pec.

miyeyim: Bir toprak tencere... Bir boyunduruk. İki keçi deri si... Bir teneke kandil... Çoğunda kandil de yok. Halim göt. gülü bilgili adam tabii...

EN GÜZEL MAĞARA PERÎ PADİŞAHININ!

Yorgun mağara insanları, mağaranın taş tabanına serildiler. Uyur gibi yapanlar, inceden inceye beni tetkik ediyorlar, Dedim ya, içerim yanıyor ki, yanıbaşımdaki su da delirtiyor beni. Şu taşa serilmiş on beş yirmi kişinin hepsi de içti. Onlara bir şey olmuyor da bana mı olacak? Olursa olsun. Onlar gibi mağara pınarının taşına ağız aşağı yattım. Su kirli, pis, etrafında kuş pislikleri, hayvan pislikleri var. Bir de su damla damla biriktiğinden, kimbilir daha neler? Gözümü yumup, ağzımı dayadım.

Şeyh Hüsameddin:

«Hiç korkma, su ne kadar pis olursa olsun bir şey yapmaz. Allaha tevekkel ol!»

«Olalım şeyhim,» dedim. «Başka çare var mı?»

Şeyh:

«Dinlenmedin mi? Haydi benim mağaraya da gidelim. Mutlak gör. Benim mağaram iki katlıdır. Üstündeki mağara iki kapılıdır. Büyük kapılar... Şehir kapıları gibi...»

Abdülhalim:

«Mutlak görmelisin. Zengin mağarası, saray gibidir. Benim mağaraya hiç benzemez,» dedi.

Abdülhalimin dediği olsun. Gene bu sıcakta düşelim y01

lara.

Gökte yağmurunu toplamış gibi duran ak bulut. Terlen11'

kayalar. Kocaman kertenkeleler mor kayaların üstünde orad

raya kaçışıyorlar. Kayaların sıcağı daha beter. Kayalar yanıyor.

Düzlüğe indik. Sonra bir bayır tırmandık. Bayırda badem ağaçla". Bu bayır kalenin bayırı. Bu badem ağaçlan nereden acaba? Şsyh Hüsameddine sordum.

«Bu kalede bundan elli yıl önceye kadar Mervani bey-jeri otururdu. Kalenin düzlüğünde yedi sekiz tane kayaya oyuluş, sarnıç vardır. Bu bademler onlardan kalmıştır. Zübeyr hoca var ya, o, bu beylerin torunlanndandır. Padişahtan fermanı vardır. Şimdi onun mağarasına gidince, sana bir çarşaf kadar kocaman fermanı gösterir.»

Birden gözüme çarptı, aklımı başıma getirdi. Şeyh Hüsameddin, nerede büyük bir kaya görse başında durup bir şeyler mırıldanıp, eliyle yüzünü sıvazladıktan sonra yürüyor. Abdülhalim de onu taklid ediyor. Ama o kadar çok duruyorlar ki... Canım sıkıldı da sordum:

«Allahaşkına şeyhim, bu durup durup mırıldandığınız nedir?»

Şeyh kızgın baktı. Yahut bakmadı da, bana öyle geldi. «Bunlar hep ziyarettir. Bunların her birinde bir iyi kimse yatar.»

Ne kadar da çok ziyaret! Bütün iyi kimseler her halde mağara köyüne gelip ölmüşler.

Bayırı aştık. Dimdik, göğe kavak gibi uzanmış gibi kayanın dibine geldik.

Şeyh Hüsameddin:

«işte burada evliyanın en büyüğü yatar.»

Sonra başladı bitmez tükenmez duasına: Şaştım kaldım. Ortada ne mezar var, ne mezara benzer bir şey. Kayanın üstü ise sipsivri...

Sırasıyla dokuz on mağara bir araya dizilmişler. Birka-Çının ağzı örtülüp, küçücük bir kapı ile, el kadar bir pencere ta-*"nuş. Ötekiler ise kapısız. Hepsi kapı yapsaymış iyi olmaz mıy-

mış acaba? Bunu Şeyh Hüsameddine sordum. Şeyh Hüsarned-

din, kapının zararlı olduğunu söyledi.

«Çünkü,» dedi, «içeride yaktığın ateşin dumanı kolaylıkla,

kapıdan çıkmaz. Halbuki kapısız olursa... Bir taraftan rüzgâr girip dumanı alır götürür.»

Ağzının yüksekliği bir metreyi geçmiyen buraya insan an-cak bükülerek girebilir, genişliği otuz adım kadar olan ve a& zını boydan boya büyük bir kaya parçası kapatmış bulunan mağaranın içine girdik. İçeride birkaç keçi yatmış, uyukluyordu. Bizim geldiğimizi duyunca, sıçrayıp kaçtılar. Bunun dibin, den de damla damla düşen bir su sesi geliyordu. Şeyhe dedim

ki:

«Peki bunun sahibi kim? Nerede?»

Şeyh:

«Abdülkadir Zümrüttür bunun sahibinin adı. Yaylaya gitmiştir. Mağaraların en zengin adamıdır. Çok keçisi vardır. 0 yakında mağaranın önüne bir dam yaptırıp, mağaradan çıkacak.»

Şimdi teker teker mağaraları geziyorum. Sulu mağaralar. Sular yazın kurur. Ondan dolayı mağara sakinleri yazın darmadağın olurlar. Yüreklerinde mağaralarının hasreti.

«Peki şu kayanın yüzündeki mağaraya nereden çıkılır?» Abdüihalim Yıldız, bir yol gösterdi ama, ben görmedim. Bence buraya imkânı yok çıkılamaz. Halim Yıldıza bu düşüncemi açtım. Bunun üstüne o ağır ağır, hantal yürüyen Halim Yıldız fırladı. Bir baktım, mağaranın ağzında. Nereden, nasıl

çıktı? Şaştım doğrusu.

Kayanın dibine kuyu gibi inen mağara kimin? Abdülba-kinin mağarasıdır. Şu yıkılacakmış gibi duran kayanın altındaki? Necmeddin Aydınındır. Onun yanındaki, Mehmed Eminin. Kapısında bahçesi olan mağara da Musa Polatın. Ahme' din, Mehmedin, Akonun, Hasanın, Hüseyinin, Zübeyrin, dul karı Hayriyenin, yani insanoğlunun türlü biçimde fakat heps' de aynı kaderi yaşıyan mağaraları...

gu mağaranın kapısı bir takızafer gibi yüksek, geniş, aylık. Derinlemesine gidiyor içeri, uçsuz bucaksız... Denizden lircesine nemli bir rüzgâr çarpıyor insanın yüzüne içerde. L ,je hali var ki mağaranın, insan ayağı değmemiş sanki buraya.

Abdüihalim Yıldız:

«Bu mağara,» dedi, «cin padişahının mağarasıdır. Burada cinlerin düğünleri olur, ziyafetleri olur. Burada cinlerin en büyük padişahı oturur. Eskilerin hepsi görmüştür cin düğünlerini..- Padişahın başında yıldız gibi parlayan büyük bir elmas varmış- Bunu mağara köyünde görmiyen kalmamıştır eskiden. Simdi de gören var ya... Öldü, Allah rahmet eylesin. Abdo çocuğun babası cinlerin düğününde bulunmuş, anlata anlata bitiremezdi.»

«Çok merak ettim Halim, nasıl anlatırdı Abdonun babası? Hele söyle.»

«Abdonun babası bana dedi ki: Bir gün bizim keçiler kaybolmuştu. Ben de aramağa çıkmıştım. Gece yarısına kadar aradım keçileri, aradım bulamadım. Keçileri kurtlar yemiştir, dedim, döndüm geriye. Dönerken mağaranın önünden geçi yordum. Karanlık öyle çoktu ki, göz gözü görmüyordu. Bir baktım kulağıma çalgı sesi geldi mağaradan. Binlerce saz, zurna, davul... Kaval... Belki beş yüz kavalı bir arada çalıyorlar. İçeri doğru döndüm. İçerde bir ışık, bir ışık... Güneşi buraya alıp getirmişler sanki... Ben şaşırmışım. Demeğe kalmadı, iki kuvvetli, kısa boylu, allı yeşilli elbiseler giymiş cin beni alıp padişahlarının yanına götürdü. Padişah kocaman bir tahta otur-muŞ, ışıklar her bir tarafından fışkırıyordu. Padişah bana kimsin diye sordu. Söyledim. Keçilerimi kaybettiğimi de söyledim, "emen iki cine emretti. Keçilerimi bulup getirsinler diye. Ya-!ır& saat içinde keçilerimi mağaranın kapısına getirdiler. Pa-"rçah bana bu düğünü gördüğümü kimseye söylemememi ten-* etti. Ben de söz verdim. Düğünü söylersem, başıma çok iş-

zsz

ler geleceğini söyledi. Binlerce bir metre boyunda ışıklı elv seler giyinmiş kızlar oynuyorlardı padişahın önünde. Binle™ çiçek doldurmuşlar mağaranın içine... Kokuları dünyayı al yordu. İpek halılar sermişlerdi baştan aşağıya. Bir tarafta b' altın ibrik, altın ibrikten durmadan bir su akıyordu. Kızla dönüyorlardı. Kızların kanatlan da vardı. Süslü kanatlar Sonra altın tepsilerde kızarmış kuzular getirdiler. Kuzuiarı herkes yemeğe başladı. Bu sırada, içeri gözlerinden alev fışkıran uzun, kara kanatlı bir kartal

yumularak, fısıltıyla girdi Ben kendimden geçtim. Sonra bir ayıldım ki, karanlık içindeyim Oradan kaçtım. Sabahleyin geldim ki mağara eski mağara. Ne ipek halılar, ne altın ibrik... Ne cin padişahı... Abdonun babası böyle anlatırdı.»

Konuşma sırasında biz üçümüz cin padişahının mağarasına girmiş oturmuştuk. Başımı kaldırıp tavana baktım. Tavan.

da is yok.

«Bu yüzden mi oturmazlar, bu mağarada?» «Bu yüzden tabiî. Yoksa bu, mağara değil, bir saray. Otursunlar da göreyim onları. Cin padişahı bir çarpar onları... Ağızları bir tarafa gider, başları bir tarafa... Yaaa... Cin padişahıdır bu! Onun evi alınır mı?» Halim yeni bir hikâyeye başladı:

«Dağ gibi delikanlıydı Mısdo. Ah beyim bir görseydin onu. Mısdo bir gece gene bu mağarada bir cin düğününde bulunmuş, cin padişahının kızını görüp âşık olmuş. Ondan sonra Mısdo kimseyle konuşmadı. Mısdo lal oldu. Mısdo gece gündüz mağaraların yanında dört döner. Kız kendisini bir kayanın tepesinde gösterir, bir de aşağıda. Tepede göründüğü zaman, Mısdo ona kavuşmak için koşa koşa kayanın tepesine çıkar, sevgilisini kucaklayacağı zaman, bir de bakarmış ki sevgilisi mağaranın ağzında, aşağılarda kendisine el ederek gülüp durur. Bu sefer Mısdo koşa koşa aşağıya. Mısdo aşağıda tutacağı zaman kız tepede... Böyle senelerce sürdü. Bir gün Mısdon

Ölüsünü kayanın dibinde parça parça olmuş buldular. En yüksek kayadan kendisini atıvermiş... Mısdo dağ gibiydi...»

Şeyh Hüsameddin:

«Vakit geçti bey, bizim mağara daha uzakta. Sonra yeti-şemeyiz.»

San sıcak daha çatır çatır ediyor. Hüsameddinin mağarası uzaktan göründü. Tâ kartal yuvalarının yanında.. Oraya nasıl çıküır?

Ben dayattım:

«Oraya çıkamam.»

Hüsameddin:

«Buraya kadar geldin. Çıkacaksın. Çıkıp benim sarayı da göreceksin.»

Anduk dağına çıkış gibi bir şey... En sonunda tabiî vardık.

Gerçekten Şeyh Hüsameddinin mağarası iki kat. Üstündeki mağaranın iki büyük kapısı da açık. Yani kocaman dağ gibi kaya ortadan delinmiş. Delikten iki lokomotif yanyana geçebilir.

Şeyh Hüsameddinin mağarası gibi bir mağara benim de olsa herkese gösteririm. Güzelce bir kapısı var. İki pencere yapmış Şeyh Hüsameddin, camlı. İçeri girdik. İçeride masa bile var. Yer tertemiz. Çok yüksekte olduğu için rutubet de az. Azıcık karanlık olmasa. Şeyh Hüsameddin, bir ateş yakıp hemen oracıkta bize birer kahve yaptı. Eline sağlık.

Tam yan üstümüzde birkaç kartal yuvası. Kartallar ak bulutun altında durmadan dönüp duruyorlar.

MAĞARALARDA DEMOKRASİ DERSİ

Mağaranın önüne de bir bahçe yapmış Şeyh Hüsameddin. Bahçenin etrafını bir güzel, çitle çevirmiş. İçine de kabak ek-JJHŞ. Dünya görmüşlük başka. Şeyh Hüsameddinle birlikte ma-Şualara, bir ucundan da medeniyet usuldan giriyor.

284

BU

Şeyh Hüsameddinin mağarasından ikindiden az önceydi ki ayrıldık. Yürüdüğümüz yol, kılıç gibi keskin bir kayanıQ sırtı. Hâlâ güneş buğu buğu çıkıyor.

Tam kalenin yanındayız. On metre üstümüzde kale dökün.

tüsü.

Şeyh Hüsameddin:

«Bey,» dedi, «gidelim de şu kaleyi görelim. Herifler ne sağlam yapmışlar. Taşları oyup sarnıç etmişler. Yukarıda bes tane kocaman sarnıç var. Kale yıkıntısı tuğladan yapılmıştır. Daha bin sene öyle durur yıkılmaz.»

«Peki Şeyh Hüsameddin,» dedim, «derebeylik zamanında da mağaralarda insanlar oturuyorlarmıymış dersin? Bir duy. musluğun var mı bu hususta?»

«Çok duydum. Burada, bu kalede derebeylerin oturduğunu bilen vardır. Meselâ Zübeyr Hoca bilir. Son zamanlarını çok iyi bilir. Gençliğini kalede geçirmiştir Zübeyr Hoca. Zübeyr Hocanın elinde bir fermanı vardır. Alimallah büyüklüğü yarım dönüm gelir. Padişahların dedelerine verdiği derebeylik fermanıdır. Şimdi mağarasına gidersek fermanı çıkarıp sana gösterir. O zamanlarda da mağaralarda insanlar

oturuyorlarmış. Bunlar derebeyin askerleri imişler. Şimdi de derebeyinin torunları oturuyor mağarada.»

Uçurumlar indik, kayalar çıktık. Sıcak, tepemize kurşun gibi işledi. Bunun çoğu da Şeyh Hüsameddinin yüzünden. İki adımda bir, bir kayanın, bir badem ağacının başında durup, on onbeş dakika dualar okuyor. Yandık, öldük. Şeyh Hüsamed

din dinlemiyor ki...

Bir uçuruma geldik ki deme gitsin. Uçurumun dibi görünmüyor dersem inanın. Uçurumun başına gelip dikildik kaldık-Şeyh Hüsameddine baktım. O da bana baktı.

Sonra:

«Ne duruyoruz, inelim,» dedi.

Şaşırdım:

«inelim ama, nereden?»

Dikine inen, cilalanmış gibi düz, bir kayayı gösterdi. Buna nereden inilir derken, Şeyh Hüsamettin kayanın yüzünden aşağıya yürümeğe başladı. Aman Şeyh Hüsameddin! Şeyh Hüsameddin keçi gibi.

Hüsameddin bana dönüp: «De gel ne duruyorsun?» dedi.

«Yahu biz canımızı yerde mi bulduk. Buradan inilir mi? Adamın bir ayağı kayarsa bin parça olur. Etme eyleme. Başka yol yok mu?»

O, habire:

«Korkma canım,» diyordu, «korkacak ne var? Bu yoldan mağaralıların eşekleri iner. Gel bak, burada merdiven var.»

Uçurumun ucuna yürüyüp baktım. Kayayı avuç içi kadar oymuşlar. Demek merdiven buymuş. Çaresiz, ayakkabılarımı soyup kayalara tutuna tutuna inmeğe başladım. Her on dakikada ancak iki metre iniyorum. Bu benim için bir ölüm kalım savaşı oldu. Neyss, yarı baygın aşağı inebildim. Bir daha mı uçurumdan inmek! Tövbeler tövbesi. Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi.

Aşağı indik ki, ne görün, say sayabildiğin kadar, on mağara, on beş mağara... Burası bir mağara şehri... Ötekilere ba karak bu tarafın mağaraları şehir. Ama hepsi de çok sarpta. Mağaraların tam üstünde, ama çok yükseğinde mağaralar kadar büyük bir kartal yuvalan... Kartallar havada dönüp duruyorlar. Bir kartal değil, bin kartal değil...

Gene bir susamışım ki, iflahım kesilmiş. Su nerde ola? Bir çukurda yanyana dört dut var. Yapraklarında taze bir ye-Şiilik. Bakınca içim açıldı. Arkadaşım:

«Çeşme oradadır işte,» dedi.

Çeşmeye vardık. Olmaz olsun böyle çeşme. Kokudan yalından geçilmiyor. Yıllanmış gibi bir şey bu su. Dibi kapka-ra¦¦• Yanı yönü keçi pisliği. Gözümü yumup kana kana icmek-teQ başka çare yok. Arkadaşımdan sonra ben de öyle yaptım.

Su epeyce serin. Mikropsa mikrop! N'olacak yani. Hâlâ. Ölmediğime göre, bunda bir iş olsa gerek. Tavsiye ederim.

Halim arkamızda kalmıştı. O da yetişti. Biz üçümüz, dut ağacının gölgesinde dinlenirken benim önder Mehmed de gej.

di.

Mehmed:

«Gördün mü bey,» diyor, «gördün mü olanı biteni. Mağara payitahtını gördün mü? tşte şu büyük mağara kayınbaba-mındır. Kayınbabam beylerdendir. Zenginidir mağaraların. Bu yıl mağaranın önüne bir dam yaptırdı.» Abdülhalim gülerek :

«Mehmed demek istiyor ki, kayınbabam dam yaptırdı, yani kayınbabam medeniyet sahibidir demek istiyor. Damı yaptırdı ama, gene de mağarada yatar. Bey bu Mehmedin kaymba-basının bir sakalı vardır, tâ dizinde. Makas yüzü görmemiştir. Bak sana tarif edeyim: Üç koyunu kırk, çıkan yünleri bir araya getir, işte Memedin kayınbabasının sakalı.» Mehmede:

«Ne diyorsun bu işe?» dedim. «Doğru söylüyor. Dediğinden de fazla.» dedi.

Halim:

«Haydi kalkın artık. Zengin mağaralarını da gezelim.» Düştük yola. Şimdi, gene kayalık bir yokuşu tırmanıyoruz. Yukarıda sekiz mağara ve kartalların yuvası. Yukarıda mağaraların önüne oturmuş yüzlerce kocaman taş. Taştan orman... Yan

yola geldik ki, yokuşun başında mağaraların cümle sakinleri durmuşlar bizim gelişimizi seyrediyorlar.

Halim:

«Bunların hepsi şimdi yazlıktalar ama, senin geldiğini duymuşlar da görmeğe germişler. Görecekler sen nasıl ferman çıkarıyorsun. »

Yokuşun başına da ulaştık. Gözler kocaman kocaman açılmış. Hepsinde bir parça umut ışığı parlıyor. Benden oe bekliyorlar acaba? Beni büyük bir devlet memuru falan mı sa'

orlar? Yüzlerine bakıp, onlara bu kadar umut verdiğimden tandım- Ben ne yapabilecektim onlara! Olsa olsa yazacaktım. Okuyanlar «Vah! vah!» deyip geçeceklerdi.

Taş ormandan geçip mağaralara gidiyoruz. Taşlar benim jjç boyumda var. Taşların araları yol yol. Biz önde, mağaralı-lar arkada.

Gerçekten buradaki mağaralar medeni. Zengin mağaraları olduğu daha dışlarından belli. Önlerini tâ tavanlara kadar örtmüşler. Her birinde ikişer pencere var. Mağaralar yanyana sıralanıyorlar.

Bir mağara da iki kat... Bu Zübeyr Hocanın mağarası. Zübeyr Hoca mağarayı kazıklarla bir metre kadar yükseltmiş, kazıkların üstünü döşeyip, çamurla sıvamış. Mağara da, bu yüzden, saray gibi olmuş.

«Hoca,» dedim, «mağara değil bu be! Bir saray bu!»

Hoca dertli dertli başını salladı:

«Gel de o sarayı sen benden sor. Kışın ne kadar yağmur yağarsa mağaranın içindedir. Ağzından içeriye akar durur.»

Hoca bir testi de su getirmiş. Şu Zübeyr Hocanın hakkı ödenilemez yani. Suyu doya doya, sırasıyla içtik. Bu sırada, karşıma çok ihtiyar bir kadın dikildi. Gözleri bozlu, üstü başı hak getire, saçları yapağı gibi, bir deri bir kemik... Elleri titriyor.

Kürtçe sayıp dökmeğe başladı: Mehmed bana tercüme ediyor. Kadın yarım saat kadar durmadan konuştu. Konuşmasından, iki torununun da öldüğünü, torunların

babasının, anasının da çok önce öldüklerini, baykuş gibi aç susuz mağarada tek başına kaldığını, derdini hükümet paşaya söylememi istiyordu. Söylemek benden!

Kadını Zübeyr Hoca uzaklaştırdı. Sonra içeri girdi. İçer-den> elinde çok büyük bir kıl torbayla çıktı. Torbayı açtı. K°caman bir kâğıt tomarı...

«Bu işte padişahın dedeme verdiği son fermandır.»

Fermanı mağaraların önüne yaydık. Fermandaki tuğra

yaldızla yazılmıştı.

«Padişahlar bize otuz sene evveline kadar maaş verirdi Bu fermanı göstersek, şimdi maaşlarımızı alamaz mıyız acaba1) Istanbula kadar bir gitsem mi?» dedi hoca.

Gerekli şekilde söyledim. Artık devrin değiştiği, Padişah ların gittiğini söyledim... Demokrasiyi de söyledim!...

UÇAK, RADYO, OTOMOBİL, TREN BİLMEYEN İNSANLAR

Selim beni elimden tutup, kayalara doğru çekti. Kayaların arkasında birdenbire karşıma, bir gözlük, yeni yapılmış bir dam çıktı. Selim, Kürtçe bilmediğimi duyduğu için bana el, kolla bir şeyler anlatmağa çalışıyor.. Fakat ne söylemek istiyor bir türlü anlayamıyorum. En sonunda onunla Kürtçe konuşmağa karar

verdim.

«Kardeşim Selim, ben Kürtçe bilirim. Derdini Kürtçe anlat bana.»

Selim hayretler içinde kaldı. Bir şeyler söyleyecek oldu,

kekeledi. Sonra korktu.

«Aldırma Selim, onlara kürtçe bilmediğimi mahsus söyledim. Benden bir şey saklayamasmlar diye öyle yaptım. Sen de benim Kürtçe bildiğimi kimseye söyleme. Ayıp olur. Hakkımda öyle şeyler söylediler ki, utanırlar.»

Selimin yüzü ışıdr.

«Demek sen Kürtçe biliyorsun. Hiç kimse Kürtçe bildiğini bilmiyor. Her şeyi yanında

açık açık konuşuyorlar.»

Selime sordum:

«Bu damı sen mi yaptırdın?»

Selim:

«Ben yaptırdım. Mağara dar geldi bize. Hayvanlarla bir arada yatıyorduk mağarada. Ben Silvana gittim. Orda ev'ef gördüm. Geldim buraya, yaptırdım bu damı.»

Selimin yaşı on sekiz... Zayıf, bacakları çöp gibi ince, in-ggjk yüzü kavrulmuş... Kara, kederli kocaman gözleri var. Onunla mağarasının içine oturduk, dertleşiyoruz... Mağaranın içi Toroslardaki bir Türkmen evinin içine benziyor. Nakışlı yün çuvallar... Kürt kilimleri... Mağaranın orta yerinde çamurdan yapılrmŞ boru şeklinde bir ambar... Sonra köşede bir ocaklık... Ocaklıktan dışarıya bir baca uzatılmış... Bacaya rağmen gene saikını salkım isler. Yani Selimin mağarası öteki mağaralara j]iç benzemiyor. Doğuda yeraltı köy evleri gibi bir şey.. Belki de onlardan daha iyi. Yalnız kapı kapanınca bir damla ışık girmiyor.

Bir anda Selimle kaynaşiverdik. Benden hiç bir şeyini esirgemeden açık açık anlatıyor. Önce babasını anlattı. Babası aşağıdaki mağarada oturuyormuş. Bir gece sabaha karşı oluvermiş. Anası da ölünce, Selim mağarada tek başına kalmış. Bundan sonra el kapılarında büyümüş. Çobanlık etmiş. Bundan iki yıl önce de Emine teyzesi ona kızım vermiş. Karısı on altı yaşında imiş Selimin, Selim karışım seviyor. Ancak anladığıma göre karısı onu sevmiyor. Kan sarışın. Mağarada da en makbul kadın sarışın olandır. Halbuki Selimcik sevilmiyecek insan mı? Bir ince yüzü var ki, hiç demezsin bu çocuk mağarada doğmuş büyümüş...

«Selim!»

«Buyur ağam.»

«Tarlan var mı Selim?»

«Yok.»

«Ne yiyorsunuz ya Selim?»

«Darı satın alıyoruz.»

«Selim!»

«Buyur ağam.»

«Kaç koyunun var Selim?»

«On.»

«Kaç keçin var Selim?» «Elli.»

«Kaç tane ineğin var?»

«On beş.»

«Bunların hepsinden ne kadar yağ elde edersiniz Selim')» Selim bana batman hesabı söyledi. Ben, kiloya çevirdim onu. Yılda yüz seksen kilo kadar yağ elde ediyor.

«Zenginsin be Selim. Bu ev, bu kadar kalmasın. Büyük bir

dam yaptır.»

Selim:

«Çok şükür zenginiz ağam. Emine teyzem bıraksa bir büyük dam yaptırıp bu pis mağaradan kurtulacağım.»

Selim arslan çocuk. Selim iyi çocuk. Dünyadaki çok şeyi de merak etmiş. Meselâ denizin rengini sormuş. Kendisine yeşil olduğunu söylemişler. Sonra denizde vapur diye ev büyüklüğünde, yani yaptırdığı dam büyüklüğünde, bir vasıtanın yüzdüğünü

de söylemişler.

«Selim! Bu paraları nerede saklarsın?» «Emo teyzem saklar onları. Yerini kimse bilmez.» Emo teyze Selimin içgüveysi girdiği kaynanası. Yaman bir kadın. Meselâ mağaradaki kadınların hiç biri para bilmezken Emo para saklıyor, gidip şehirden alışveriş ediyor. Güvendiklerine borç para da veriyor. Üstelik de faizsiz. Bütün bu keçiler, inekler de Emonun tabiî...

Şimdi not defterimi açıp mağarada Selimle yaptığım konuşmayı aynen yazıya geçiriyorum. Selimin düşünceleri, bu mağara sakinlerinin düşüncelerini ortalama temsil edebilir: «Selim!» «Buyur ağam.» «Kardeşim Selim, sen radyo gördün mü?»

«Haaa!» «Radyo, radyo!»

«Haaa!»

«Bir kutu vardır. Dünyanın bir ucundan söylerler, buradan dinlersin. Hiç duymadın mı?» \ «Yok vallahi..»

«Selim!» «Buyur ağam.» «Selim, tren gördün mü?» «Hani askerleri bindirip götürürler. Onu mu?» «Evet onu Selim.» «Görmemişim ağam.» «Selim!» «Buyur ağam.»

«Otomobil gördün mü Selim?»

«Görmedim ama, duydum. Bizim Kulp kazasına gelirmiş zı Askere gidenler de söylediler.» «Uçak?»

«Duymuşum. Havada uçarmış.» «Traktör?»

«Hani çift sürer o mu?» «O.»

«Şilvana ırgatlığa gittiğimde gördüm. Ateş yürütür onu.»

«Apartıman nedir Selim?.»

«Haa!»

«Apartıman.»

«Ha!» t

«Ap-ar-tı-man.»

«Ha!»

«Buzdolabı?»

«Ha!»

«Elektrik?»

«Ha!»

«Baklava!»

"Paklava? Duymuştum ama, görmemiştim.»

"Selim bir sual daha sana. Tramvay gördün mü   tram-

Duymamışım bile.»

Gazocağı, elektrik süpürgesi, elektrik ütüsü, çamaşır ma-

' ha çamaşır makinesi gördün mü?»

lro-

«Yok.»

«Atom bombası? Atom bombası nedir duydun mu' jen bombası... Uçankale duydun mu Selim? Nedir bunlar?,

«Ha!»

«Atom,» diyorum, «atom bombası?»

«Ha!»

Selime bunlardan başka daha bir sürü sualler sordum Se. lim ne sordumsa hayret etti. Canım sıkıldı bu işe doğrusu. Kend kendime dedim ki, bu sualleri cümle mağara sakinlerine sorayım. Gittim. Hocanın evinde hepsi toplanmışlardı. Suallerimi onlara da bıkmadan, usanmadan teker teker sordum. Hiç biri bir şey bilmiyor. Gene Selim bunların en kültürlüsü. Hiç olmazsa Silvanda traktör görmüş. Paraları saymasını biliyor. «Selim!» «Buyur ağam.»

«Tarikatta mısın sen de Selim? Şeyhin kim?» «Evet, tarikattayım. Şeyhim de Şeyh Kemaleddin. Ama o hayırsız çıktı. Müridlerini bıraktı.»

«Yılda kaç lira verirsin şeyhe Selim?» «Yirmi lira.» «Az değil mi Selim?» «Az ama biz de fakiriz.»

Şimdi Selim beni sıkıştırıyor. Sorduklarımın hepsini ben den öğrenmeğe çalışıyor. Ben de elimden geldiği kadar ona anlattım. Ben anlatırken Selim hayretler içinde kalıyor, renk ten renge giriyordu.

MAĞARA İNSANLARININ KÖYÜNDE GECE

Kızgın, terlemiş kayaların gölgeleri doğuya doğru ePı uzadı. Batıdaki bulutların da kenarları sırmalandı. Gün t batacak. Kefro kalesinin ötesinde, mağaralann kayalıkla' üstünde bir gün daha bitecek. Biraz sonra, hayvanlarıyla likte, bu asırların ötesinden gelmiş insanlar, aynı yalnız!*'

fll

çekler

tabiat savaşı içinde, aynı yorgunlukla kovuklarına çekile-

Yukarıda, gökyüzünde yüzlerce kartal dönüp duruyor. Kartalların kocaman gölgeleri kayalara seriliyor.

gir yığın insan arasındayım. Belki kurnaz, belki biraz hi-ijâr, tabiattan, ulu ağaçlardan, gök gürlemesinden, vahşi ka-valardan korkan, seven, ağlayan, acı çeken, ağız dolusu gülen, bir ağaç nasıl büyüyorsa, bir kurt nasıl büyüyorsa öyle büyüyen, yırtıcı bir hayvan gibi kavga eden, yokluktan, nâçarlıktan luvranan bir yığın insan arasındayım.

Bir kayanın tepesinde, kaya yangından bir ağaç çıkmış. Bu ağaç bu korkunç kayalıkta toprağı nereden bulmuş? Suyu, alacağı cümle gıdayı nereden buluyor? Dalları ince, yeşil... Gökyüzünde ak bulutlar, yeryüzünde kavurucu güneşin kayalara vurunca iki kat artan kızgınlığı... Bulutlar, bir damla su vermez. Bütün yaz, süs için oraya koymuşlar gibi, ak ak dolanır durur. Peki bu ince ağacın macerası? En vahşi kayanın sivrisinde, ne bir avuç toprak, ne bir damla su. Yapraklan en güzel yeşille yeşil. Bütün yeşilliğine, bütün güzelliğine rağmen kayada biten ağacın, bir garipliği, bir ölümlü hali var.

Kayada ağaç, mağarada insan... Ne güzel yanyana gelmişler.

Gece oldu. Vahşi kayaların üstüne karanlık usuldan usuldan çöküyor. Kartallar yuvalarına döndü. Hâlâ karanlıkta bir taç kartal dönüp duruyor. Biz aşağıdayız, tepemizde, çok yükseklerde kartalların yuvaları. Alacakaranlıkta kartallar tünemişler, daha doğrusu büzülmüşler, arada bir kıpır kıpır ediyorlar, öyle mahzun, öyle halim selim.

Selim, dizimin dibinde. Selimle iyicene dostuz artık. Ben ona dünyayı, insanları anlattım. İnsanların neler yaptıklarını, -°stluklan, düşmanlıkları anlattım. Selim, sevinç içinde... Ye-1 bir dünyaya doğmuş gibi Selim.

0 da açıldı. Bana kartalları anlatıyor. Diyor ki:

«Dünyada; dünyada bir tek ilâç vardır, o da kartal ya-

\

ğıdır. Hele yele bir iyi gelir. Hele derde dermandır. Yağına başka ilikleri ölmüş adama can verir. Ama yakalanması dur. Biz yakalarız ama... Gece bir adamın beline ip bağlar, Kayanın tepesinden indiririz aşağı. Elindeki bıçakla çöker ka talm üstüne. Tüfekle de vururuz tabii.»

Bir türkü, çok ünlü bir türkü geldi aklıma. Bu yanlar türkülerinden olacak:

«Nukrağı dersen de Of o'nun dağı, Derde derman derler kartalın yağı-» Kayaların sivrisinden yıldızlar iri iri görünüyor. Issızlık da alabildiğine çöktü. Yanımdaki mağaralılaidan çoğu yerleri. ne çekildiler. Benim yanımda Mehmed, Abdülhalim, Selim kaldı. Ha unutuyordum Abdo da var yanımızda. Kayaların kızgınlığı hâlâ alev alev...

Mehmed:

«Beyim gel bu gece burada yatmıyalım. Sabaha kadar ca

yır cayır yanarız.» dedi

Benim de bu mağaralardan gözüm korktu.

«Ne yapalım ya Mehmed?»

«Emonun evine gidelim. Şimdi yazlıktadır Emo. Yirmi dakika aşağıda suyun yanındadır. Suyun yanı buraya bakarak

serin.»

Olur mu olur. Gidelim mi gidelim. Zaten Selim arkadaş

da istiyor. «Selim!» «Buyur ağam.»

«Emo teyzenin yazlığına gidelim.» «iyi olur ağam. Gidelim oraya... Abdo da bize kaval ça-

lar.»

Abdülhalim:

«Mehmed sana hiç türkü söylemedi mi bey? Mehmed >¦

na türkü söylesin.»

«Söyledi Abdülhalim. Çok söyledi.»

«Zeynonun türküsünü de söyledi mi?»

«Yok.»

«Neden söylemedin Mehmed?»

«Söylerim Bey.»

Gecenin karanlığında yola düştük. Abdoyla Selim eşeklerinde. Abdoyu sorarsanız, daha on dört yaşında. Üstüne kaval çalan yok mağara köyünde. Geçen yıl babası oluvermiş, iki gün içinde, Abdo öksüz kalmış...

Kayalıkları dolanıyoruz babam dolanıyoruz. Ay da çıktı. Ay, kayalıkları daha vahşileştiriyor. Büyük bir kayanın dibinden geçerken Abdülhalim durdu:

«Bey, sen bu mağaranın hikâyesini duymuş musun?»

«Duymadım.»

«Söyleyim mi?»

«Söyle tabii. Daha ne duruyorsun?»

«Eskiden bu mağarada altı kişilik bir aile otururmuş. Bir gün tepeden bir kaya parçası kopup gelmiş, mağaranın ağzı iyice kapanmış. îçerdekiler orada kalmışlar. Günlerce bağırmışlar, çağırmışlar. Seslerini duyan gelmiş. Günlerce bağırmışlar, çağırmışlar. Seslerini duyan gelmiş. Kaya o kadar büyük bir kayadır ki, mağaralılar uğraşmışlar, uğramışlar, taşı kırıp içerdekileri çıkaramamışlar. Onlar orada kalıp, ölmüşler. Bunu da yaz fermanına. Bir gün Halimin de mağarasının önünü bir kaya parçası kapatabilir. On çıplak çocukla Halim mağarada ölür kalır. Yaz fermanına bunu.»

«Bunu da yazalım Halim. Oldu olacak, bunu da yazalım.» . Ay ışığında incecik bir su parlıyor. Yani, bir pırıltı şeridi uzayıp gidiyor. Mehmed de Zeynonun türküsüne başladı Zeyno roağaradandır. Sevgilisi askere gidiyor, Osmanlı devrinde. Zeyno sevgilisi askere gitmesin diye elinden geleni yapıyor, fakat sevgilisini askere alıyorlar. Zeyno da onun üstüne iki gün iki ?ece sürecek bir destan çıkarıyor. Destan dilden dile geziyor. "ele bir yeri var destanın, adamın yüreğini parçalıyor. Diyor 1: «Sevgilim, kayadan kaya fışkıran ışıklı susun sen. Sevgilim

yüregimdi, Ondan

sonra ben ölürüm. Mezarımı sevgice

Sevgili yedi yıl askerde kalıyor. Bu arada Zeyno hasrete dayanamayıp ölüyor. Son nefeste bir top saç çıkarıp kokluyor. Ondanlnra da «bu saçları», diyor, «sevgilime gelince verin.»

^ '^kulübesine gelene kadar Mehmed bu türküy, söyledi Söylediği kadar, türkünün onda bin bile degüdı.

Emo bizi iyi karsriadı. Bir de tavuk kesti. Emonun yazh-ğmda "sek bi e" vardi. O gece, ilk defa, bir döşekte yattm, SS, evde oturan köylülerin evlerinde döşek yoktu da, mağa-ralı Emonun evinde döşek vardı. Ne ıyı!.

^bileyin gün dogmadan uyandık. Emo ^yapıyor-du Bize bir çay yaptı. Kahvaltıdan sonra, yola duştuk.

Korkunç v'ahsi kayalıklarıyla mağara köyü gende kald, Bu bn^Cl miydi, düş müydü? Şimdi öyle gehyor bana, asu-larm ötesinde kaldı.

25.8-2.9.1953

KÖYLÜ

RESSAM

BALABAN

Bursanın Seç köyünden ibrahim Balabanın resim sergisi geçenlerde Fransız Konsoloshanesi salonunda açıldı. Sergi günlerce dolup taştı. Sergiyi her türlü insan gezdi. Hamalı, köylüsü, tüccarı, ressamı, şairi, zengini, fakiri, talebesi, her türlü insan. Bu kadar kalabalık hiç bir resim sergisine nasip olmamıştır. Resimlerde insan yüzleri var: Dertli, solgun, bitkin, dünyasından vazgeçmiş.. Bu yüzleri bir tablonun içine yerleştirmiş Balaban, insan bu yüzlere teker teker bakınca içine bir karamsarlıktır çöküyor. Ama resimden şöyle azıcık uzaklaşıp, topuna birden bakınca iş değişiyor. Bir umut ışığıdır sarıveriyor insanın içini. Yuyor, temizliyor cümle karanlığı, işte bu, Balabanın kuvvetidir. Balaban söylemek istediğini kestirmeden söylemesini biliyor. Bu, kestirmeden söylemeyi, bu ustalıkla söylemeyi Balaban nereden öğrenmiştir? Asıl iş burada işte. Nakış var, oya var, kilim var, çorap var. Yüz yıldır Anadolu halkı renkle haşır neşir olmuş. Balaban da söyledi, dedi ki: «Ben bugünlerde öğrendim bunu. Büyük batı ressamlarının, tablolarına bakınca öğrendim. Bizim köydeki kadınlar, batılı büyük ustalar nasıl renk değerlendiriyorlarsa, onlar da öyle :enk değerlendiriyorlar.»

Bir de türküler var. Bir ovayı anlatmada türküler kadar ^Örmeden giden hiç bir söz, sanat yoktur desek yeridir, işte

Balaban bunlardan da alacağını almış. Ben, Balabanın her tah loşunu bir türküye benzetiyorum. Şöyle ki: Her türkü bir v kâyedir. B_ir olaydan çıkmıştır. Olaydan çıkmıyan hiç bir türkü yoktur. Olayı anlatınca da hayatı en kestirmeden anlatıyor tür küler. îşte Bursanın Seç köyünden Balabanın her tablosunun bir hikâyesi var. Ve hayatından bir parça her tablosu... Ren2; ile, ışığı ile, bir parça... Bir doğum tablosu

var, doğum tablosunda bütün sancısı, belâsı, yokluğu ile köy doğumunu görüyo. ruz. öğrendim ki Balabanın karısı çocuk doğururken ölmüş Bir de gelin tablosu var, o da îbrahimin evlenmesi... İbrahim öyle söyledi. Sonra hasat tablosu var. Bir san sıcak çökmüş dünyaya, adamlar bir terliyorlar. Kadınlar, çocuklar, köpek çekirge, deve dikenleri... Deve dikeni batacakmış gibi. Aslında hasat yaparken, deve dikeni batar da. Hem de ne batar! Bunu Balaban bilir. Daha doğrusu bilen bilir! Bu «Hasat» tablosunda olan şey, yani çalışan insanı vermek, bütün sanatlarımızda, resmimizde, şiirimizde, hikâyemizde, romanımızda yalmz Balabanın bu tablosuyla mümkün olabilmiştir. Anadolunun nakısı, renk ustalığı ile Anadolu insanı, Anadolu hasadı, Anadolu sıcağı, teri, otu, böceği, suyu söylenmiştir.

Balabanın sergisini bir daha gezdikten sonra, Balabanla karşı karşıya oturduk. Güya ben, Balabana soracağım, o da söyleyecek. Kararımız bu. Birbirimize bakıştık kaldık. Ne o bir şey söyleyebildi, ne ben sorabildim. Sonra ben, çocukluğuma dalmışım. Köyde bütün çocuklar, kumun üstüne resimler çizdik. Şimdi hatırlamıyorum. Bu bir oyundu sanıyorum. Balabanın ressamlığı buradan gelmiş olmasın!. Birden, bir: «Merhaba,» duydum. Ben de:

«Merhaba,» dedim ve kendime geldim. «Sergi açılalı iki gün oldu,» dedi. «Boşver buna da, eskiden anlat bana, çocukluğundan,»

dedim.

«Resim yapmaya nasıl başladım, onu mu? Herkesin ilk sorduğu bu zaten.» «Sen anlat.»

«Ben ilk olarak anamı nakış yaparken gördüm. Nakış beni bir sardı ki deme gitsin. Her gün akşamlara dek anamın karşısına oturur, onu seyrederdim. Çocuklarla oyunu, her şeyi bırakmıştım, îşim gücüm nakış seyretmekti, anamın gergefinin üstüne elimi sürmekten çok tad duyardım. Anam bana gergefi yırtarım diye kızardı. Ama ben gene de bildiğimi işlerdim. Her gün de anama yalvarırdım baha işleme versin diye. Bir gün elime iş verdi anam. Öyle iyi işledim ki, bu işe anam da şaştı kaldı. Gergefe yeni yeni nakışlar bulup koymuştum. Sonra ben yedi yaşma değince, babam beni mektebe gönderdi. Öğretmen, tarlada otlayan bir eşek yapmamızı söyledi bir gün. Sınıf hiç yapamamıştı. Benimkini görünce öğretmen, «hah, böyle işte» diye bağırdı ve yaptığım resmi sınıfa gösterdi. Ondan sonra benim için varsa da resim, yoksa da resim. Uç yıllık okulu bitirince her çocuk gibi tarlada çalışmağa başladım. Ama elimde de bir defter, nereye gittimse, ne gördümse, kurdun, kuşun, bulutun, ağacın, atın, eşeğin, saban süren adamın, yunak yuyan kadının, ne gördümse hepsini defterime geçirdim. On dokuz yaşımda hapishaneye düştüm. Yalnızlıktan, boşluktan canım sıkıldı. Bütün günümü resme verdim içerde. Resme ait kitaplar okudum. Yağlıboya çalıştım bir kaç yıl da. Sonra mahpusların tablolarını yaparak para kazanmaya başladım. Tam on yıl mapushanede durmadan resimle uğraştım. Askerden de yeni geldim... Bu benim ilk sergimdir. Tek sevincim,

gördüğüm ilgidir. Bir günde on beşten fazla tablom satıldı.»

«Bu sergiden sonra Balaban?»

«Bu sergiden sonra, yeni, büyük resimlere çalışacağım. Bu sergide, köy hayatını verdim. Bundan sonra şehirlerin, kalabalıkların, pazar yerlerinin resimlerini yapacağım. Köyde de çalış-mak imkânı bulabiliyorum.»

«Balaban! Köyde bu resimlere ne diyorlar? Günah falan?»

«Ilk günlerde anam, köylü, herkes yadırgıyordu. Şimdi hepsi alıştılar. Tâ uzak köylerden tablolarımı görmeğe geliyorlar. Ben de her tablomu yapıp bitirdikten sonra köy kahvesine bir hafta asıyorum. Onların fikirlerini alıyorum. Böylelikle bu gördüğünüz sergi bizim köyde açılmış oldu ilkönce. Bir de şu gelin işlemesi var ya, onu, anam, ben, gelinimiz yaptık. Eskiden anam yanına sokulmazdı resimlerin, gelin tablosunda bana çok büyük yardımı dokundu. O, olmasaydı, bu resimler için senelerce uğraşırdım. Şimdi herkes bu resimlere dost.»

«Allahaısmarladık.»

«Güle güle...»

Ellerin dert görmesin, Bursanın Seç köyünden ibrahim Balaban!

8.11.1953

SAHAFLAR ÇARŞISI

Bugün, günlerden salı... Usuldan usuldan bir kar serpeliyor. Sulu sepken. Bir soğuk var ki, deme gitsin... iki genç kız, on yedişer yaşlarında gösteriyorlar, büzülerek, birbirlerine sokularak çarşıya girdiler. Başkaca çarşı ıpıssız, in cin top oynuyor. Başka günler yırtık pırtık kitaplar kaldırımdan taşardı. Kar altında kalacak değil ya, kitapları, dükkânı olanlar içeri, olmayanlar da saçak altlarına, evlerine çekmişler... Bir kitapçı dükkânının vitrinine uzun uzun bakan kızlar hiç bir dükkâna girmeden, gene aynı titreme telâşı içinde çarşıdan çıkıp gittiler ve ben bekledim. Vakit ikindi üstüdür. Daha çok akşama yakın... Hiç mi hiç kimse bir dükkândan başını uzatıp, bir şey sormadı. Soğuktan desek... Belki ama, tek tük de olsa birkaç müşterinin çıkması gerek.

Neyse efendim, ben de o kadar dışarıda kalıp, dükkânlara giren çıkan var mı, diye gözetleyemedim. Üşüdüm yani. Bir kitapçıya girdim. Bu kitapçı daha çok, yeni kitap alıp satıyor. Eskilerle pek ilişiği yok. Eskiden, yani Sahaflar Çarşısı yanmadan önce,

dükkân kirası olarak beş lira veriyormuş. Şimdi yüz lira veriyor. Diyor ki, «Bu sebepten, çok ziyan ediyoruz. Okul kitapları da satamaz olduk. Çünkü sahafların kitap alıcısı yarı fiatına, dörtte bir fiatma eski kitap almağa alışmıştır. Dükkân fiatları arttığından dolayı, biz de kitap fiatlarını biraz artırmak zorunda kaldık. Ondan dolayı alıcı azaldı. Son yıllarda, yani 950'den sonra dinî kitaplara fazla miktarda talep arttı. Bu da olmasaydı halimiz dumandı. Şimdi, eski kitaplar alıp satan, on-

lan değerlendirebilen üç sahaf kalmıştır: Raif Yelkenci, İsmail Hoca, bir de Muzaffer Ozak.»

Ondan sonra, Sahaflar Derneği Başkanı Ekrem Karadeni-ze gittim. O da dert yandı. «Sahaflar eski halini, havasım kay. betti, bu kübik kitaplarla. Eskiden bir şark, bir eski havası vardı her şeyi ile. Buradaki dükkânlar da çok pahalıdır. Eskiden otuz kadar dükkân vardı. Şimdi Belediye bunun yerine yirmi iki dükkân yaptırdı. Sekiz kişi açıkta kaldı. Bunlar da kaldırım-larda iş görüyorlar» dedi.

Kitapçılar Başkanından sonra da en meşhur kitapçı Muzaffer Ozaka gittim. Dükkânı eski kitaplarla tıklım tıklım. Ki. taplar sararıp kararmış. Dükkânın bir tarafında da en güzel yazılarla yazılı levhalar asılı.

Muzaffer Ozaka sordum:

«Bir şey merak ediyorum. Bir kitabın takdirini nasıl yaparsınız?»

Muzaffer Ozak:

«Bu daha çok bir ihtisas işidir. Önce kitabın değeri;.. Sonra eskiliği, daha sonra da hattatın meşhur bir hattat olup olmadığı, yani yaşadığı zamanda. Bir de kitabın nüsha-i nadirattan

olup olmadığı...»

«Bu nüsha-i nadirat ne demektir?» dedim.

«Meselâ, bir kitap yalnız, zamanında üç nüsha yazılmıştır. Bu kitabın bir nüshası dünyanın falan yerindeki kütüphanededir. Birisi de falan yerde. Birisi de bizim

elimize geçmiş, tşte bu çok kıymetlidir. Eğer bunun baskısı yapılmamışsa daha çok artar. Meselâ geçende Amerikada, Hayyam zamanında yazılmış, Hayyamm rubailerini toplayan el yazması bir kitap on bin dolara satıldı. Bu kitap, işte bizden, yani Türkiyeden

gitmiştir.»

«Sizde şimdi böyle kıymetli kitaplar var mı?» Muzaffer Ozak: Jİı

«Tabiî var,» dedi. fl

«Meselâ?» dedim. '™

t

«Meselâ, bende, Kazasker Mustafa İzzetin yazdığı Kuran jy Mustafa İzzet, devrinin en meşhur hattatıdır. Sultan Ab-V-|mecidin imamıdır. Bu kitabı Topkapı Müzesi için devlet den yedi bin liraya aldı. Bundan başka Mevlâna zamanında jjjjjş Mesnevi de var bende. Bunlar da pahalıdır.» Sonra işi sohbete döktük. Devrimizin hattatlarından Os-an Bey de geldi bu arada dükkâna. Muzaffer Beyin arkadaşı •rais Bu Osman Bey, pirinç taneleri üstüne âyet yazan Osman Beydir. Bu yüzden de ünü vardır. O da karıştı sohbetimize. İslâm yazısının her şeklini iyice tetkik etmiş, söylediklerine göre bu hususta, derin bilgisi varmış.

«Türkler kadar güzel yazı yazmış hiç bir millet yoktur yeryüzünde» dedi. «Bütün İslâm âleminde en güzel hatlar Türklerindir. Ne Araplar, ne de Acemler Türklere erişebilmişlerdir, bu işte.»

Muzaffer Bey, eski kitapları, ölen kitapseverlerin kitaplarını alarak tedarik ettiğini de ilâve etti. Bu kitapların içinde ölen adamın hususiyetlerine ait gayet enteresan notlar da çıkarmış. «Meselâ» diyor Muzaffer Bey, «meselâ Bebek sırtlarında ölmüş bir adamın bir miktar kitabını aldım. İçinden yirmiden. fazla defter çıktı. Defterler büyüktü ve çok ince yazılarla yazılmıştı. Bu yirmi defterin yirmisinde de aşk şiirleri vardı. Bu âşık adam sevgilisine bütün bir ömür durmadan şiirler yazmış. On binden fazla şiir.»

«Bu defterleri ne yaptınız?» dedim. «Sattık.» dedi. «Her bir def teri birisi aldı.» «Yazık» dedim.

Bir ömür durmadan sevgilisine şiirler yazan bu adamın Şiirlerinden, hiç olmazsa birisini okumak isterdim.

Muzaffer Beyin anlattığna göre kitaplar arasında hâtıra

defterleri, akla hayale gelmez yazılar da çıkarmış. Para da çı-

amıış. Eyuptan alınan bir kitaplığın kitapları arasından altın

m'Ş- Bu kitapları taşımakta olan Çingene hamallar altın.

'¦•nden kavga etmişler, biri diğerini öldürmüş...

Sahaflar çarşısında, artık eski canlılık, eski hayat kalraa. nus Eskiden yüzlerce kitap tiryakisi sahafları doldurur, gelea kitapları durdurmazlarmış dükkânlarda. Alıp göturürlermiş.

Simdi üç tane tiryaki kalmış. Onlar da her sabah ^ dükkân dükkân dolaşırlar, âdeta boynu bükük gıderlermiş. Bu. lurlarsa bir kitap alırlarmış.

Muzaffer Ozaktan ayrıldığımda karanlık kavuşuyordu. Ha. vada küf kokusu vardı. Usuldan usuldan kar yağıyordu Fatih .devrindenberi gelen köhnemiş Sahaflar Çarşısının üstüne. Cüm-le sahaflar dükkanlarını örtmüşler, ışıklarını söndürmüşlerdi.

Sahaflar Çarşısı ölü gibiydi.

5.4.1954

DOST ELiF NACİ, RESSAM ELİF NACİ

Kambersiz düğün olmaz, derler. Cumhuriyet Gazetesi de Elif Naci olmazsa olmaz gibime gelir. Bazı insan vardır, birden sidince, onun gittiğini hiç kimse farketmez, yokluğunu kimse duymaz. Bazı kimse de vardır, bir yerde olmayınca, yani bir verden azıcık uzaklaşınca yokluğu insanın yüreğine bıçak gibi saplanır. O adam olmayınca insan orada rahat edemez. Elif Naci bunlardandır.

Ben ne zaman gazeteye gelsem elimde olmayarak Elif Na-i'yi ararım. Eğer yoksa, yokluğunu derhal duyarım. İçimde bir ksiklik, bir boşluk olur. Görünce de sevinirim.

Gözlüklerinin altındaki gözleri saf mıdır, kurnaz mıdır, inat-ı mıdır, hilekâr mıdır, ne bileyim ben, ne türlüdür, belli olmaz. İyice araştır, belli olmaz. Çok neşeli görünür Elif Naci. Gözlerinin içi her zaman güler gibidir. Bence gülmez. Bence dertli, kederli, gamlı bir adamdır Elif Naci. Gözlerinde daha çok bir arama telâşı, rahatsızlığı vardır. Bir çocuk telâşı.

Herkes rahat sanır. Öyle de görünür. Gazetede bir te-'âş içinde, ama hiç belli etmeden odadan odaya gider gelir, Şakalaşır.

Onu bir kaç kere İslâm Eserleri Müzesinde gördüm. Ora-a Çok rahattı. Dış görünüşündeki rahatlık içine de sinmişti, ^ini bulmuştu.

Sonra onda, en sağlam, en iyi, sıcak bir taraf vardır; Dost-Jgu... Nedendir bilinmez; insan Elif Naci tipindeki bir insana

hiç düşünmeden dostluk duyar. Onda, adamı bir dostluk, f dost sıcaklığı, yakınlığı havası sarıverir. Yakından tanıyıp da bu hava eksilmez, büyür, çoğalır, gerçekleşir, ilk hukumw aldatabilir. İlk hükümlerde şüphe vardır. Elif Nacinin havas ilkin birdenbire çarpıverir. Şüphe müphe bırakmaz. Az önce de dediğim gibi bu hava gittikçe büyür, gerçekleşir, d&ha ^

sarar insanı...

Ressam tarafına gelince, ben orasına karışmam. Belki de anlamam. Şunu bilirim ki, o daima arayan, çırpınan, sanatına bağlı bir adamdır. Bir hali vardır, «Hişt! Bana bakın be, ben dünyaya resim yapmak için gelmişim, sırf bunun için gelmişim»

der gibidir.

Resim sergisinin açılacağım duydum. Gazetenin arşiv odasında, yani işinin başında, buldum. Konuştuk.

«Ustad,» dedim, «hayatınızı söyler misiniz?» «Geliboluda doğdum» dedi. «Sekiz yaşıma kadar, Edirne-de kaldım. Sonra tstanbula geldim. Bir daha da îstanbuldan dışarı adımımı atmadım. O gün bugündür Istanbulda yaşar dururum.»

«îstanbulu çok mu seversiniz?»

«Herkes îstanbulu denizi için sever. Ben denizi hiç sevmem.»

«Allah Allah!»

«O kadar sevilecek şeyi çok ki Istanbulun, vallahi denir

solda sıfır kalıyor.» «Meselâ nesi?» «Kübik apartımanları değil elbette.»

«Ya nesi?»

«Bir gök vardır masmavi. Başka türlü bir gök bu. Mm»' relerinin karaltısı düşer üstüne. Kurşun kubbeler ormanı... Da' ha doğrusu, İstanbul kurşun kubbeler şehridir. Kubbeler, Çe5 meler, mescitler, türbeler...»

«Ya Süleymaniye?»

«Süleymaniye yeter de artar bile...»

Bea söylemiyorum, öyle duydum. Kızar diye korkarım. Ça-buk parlar. Her neyse, soracağım:

«Diyorlar ki, fildişi kuleniz varmış sizin. Oraya çekilmişsiniz.»

Gülerek: «Bir bakıma doğrudur,» dedi. «Sizin o fildişi kule dediğiniz o kadar güzel ve insanı teshir edici bir cennet ki, oraya girenler, bir daha oradan çıkmak istemezler.»

«Neden çıkmak istemezler?» diye sordum. «Bu sizin kulelin cennetliği de nereden geliyor?»

Fildişi kule hakkında üstadın cevabı şu oldu: «Her şeyimi feda ederim ama, fildişi kuleme dokunmayın.» Fildişi kule üstüne bir soru daha sordum: «Bu fildişi kule ne demektir sizce, efendim?» «Ressam, cemiyetin faydası için resim yapmaz. Ben içtimaiyatçı değilim. Ressamım. Resimlerimde ne müsahabat-ı ahlâkıyye dersi vermek isterim, ne de yurt bilgisi hocalığı etmek... ,Beşerî ıstırablarımızı anlatmak için mutlaka ağlayan öksüz, bir hasta kadın, bir yangın, bir zelzele, bir felâket sahnesi mi resmetmek lâzım?»

«Kuleden açıldı da... Siz ressam Balaban için bir yazı yazmış, onu övmüşsünüz. Halbuki benim bildiğime göre Balaban, fildişi kuleyi yıkmış bir kimsedir. Açık havadadır. Bu size bir aykırılık değil mi?»

«Ben o yazıda Balabandan bahsettim. Burada da kendim için konuşuyorum.»

«Bundan bir şey anlamadım.»

«Ben demiyorum ki, her ressam benim gibi düşünsün, benim gibi resim yapsın.

Benim gibi düşünmeyi sevmek... iyiyse övmek günah mı?»

«Hâşâ...»

«iyi öyleyse. Daha ne istiyorsunuz?»

Elif Nacinin son zamanlarda yeni bir resim tarzını denedi-8'nı söylüyorlardı. Bu yolda hayli iyi eserler verdiğini de işit-ım- Bunu kendisine sorayım, dedim.

Aidi Elif Naci dedi ki:

«Sanatta aynı kanaat, aynı kalıplar içinde bir akideye bağu olarak kalmak bence softalıktır. Ben bir sanat softası değiiim Benliğimizde ve tarihimizde mazisi olan batı resmiyle bağdaşmasını özlemiş, bu uğurda yıllarca çalışmış bir mücadeleciyim Tarihteki o Türk resim sanatı ki, yazılarla, tezhiplerle, halılar, la kendini göstermiş, önünde batıyı dize getirmiştir... işte ben bu dünkü resim sanatının cevherlerini eşeleyerek bir şeyler yapmak istiyorum. Belki başaramıyacağım. Bu mümkündür. Fakat benden sonraki bir nesle mensup bir aslan yavrusu bu zafere ergeç ulaşacaktır. Ben, şimdilik hiç bir şey olmasam bile eski Türk sanatının yumurtaları üzerine oturmuş bir kuluçkayım.» Şakadan sordum: «Üstad, bundan ne çıkar?»

«Ne mi çıkar? Belki ileride altın yumurtaları yumurtlaya-cak emsalsiz civcivler... Belki de âlemi kırmızı ibiklerine güldürecek ispenç horozları.»

Dileğim odur ki, Elif Nacinin yumurtaları cılk çıkmasın.

24.1.1954

FÜREYA'NIN

ÇİNİ

CENNETİ

Var olan, kişiliği olandır.

îzniğin çinileri, Bursanın Yeşil Camii, Istanbulun Eyüpsul-tanı, Sultanahmedi, Süleymaniyesi; Edirnenin Selimiyesi, Yahyalının kilimi, Sivasın çorabı, Antebin oyası, Kastamonunun çam bardağı, Yunusu, Pîr Sultan Abdalı, Dadalı, Karacaoğlanı, Sai-di, Orhanı var olandır.

Dünya üstüne yepyeni, terü taze, alışılmamış, hayran eden bambaşka dünyalar. Sanatçı budur işte. Yeşil, kırmızı, al, billur alı, sarı, en güzel kanarya sarısı. Pare pare dökülen ılık bir gün ışığı. Deryanın tuzlu mevsimi. Çimen yeşili. Yeşilin pırıl pırıh, en tazesi. Can gibi. Sarı toz. Gökte san tozların dönmesi. Ak bulut. Dünyada insan oğlu, kocaman açılmış gözlerle bakmada.

Olgunlaşma Enstitüsünün odası karanlık geldi bana. Karanlık değildir belki de. Ama ben öyle gördüm. Olgunlaşmada başka sergiler de görmüştüm, o zaman karanlık gelmemişti. Fü-reya Kılıç, sergisini meydanlarda; büyük aydınlık meydanlarda, Şehrin kalabalığını alacak bir açıklıkta göstermeliydi, öylesi yakışık alırdı.

insan çinileri görünce şaşırıyor. Çarpılıyor. îzniğinkilere, Yeşil Camidekilere benzemiyor. Hiç birisine benzemiyor. Azı-Cık kilimi andırıyor. Kilime de benzemiyor. Başka bir havası Var- Alışılmamış. Başka bir tadı var. Kendine has bir dünyası var- Bir belâlı dünya. Kişilik dedikleri.

Çiniden geliyor. Eski çiniden. Başka yere yol alıyor. böyle kişilik. Yani eskileri taklit etseydi, yani maviyi daha gj mavi, kırmızıyı daha kırmızı, sarıyı daha güzel bir sarı yapsay. di, eskiden daha güzel olsaydı, belki daha güzel olurdu. Ama hapı yutmuştu. Öteki çinilerin kişiliği içinde erimiş olurdu. Asıl olan Füreya Kılıcınkilerdir.

«Yaşayacaksın. Nefes almak gibi, su içmek gibi, gülmek konuşmak, görmek gibi bir şey olacak. Böylesine hayatına karışacak sanat. Sanatçının hayatına karıştığı gibi, halkın hayatına da karışacak. Bizimkiler iyi yapmışlar. Sanatı yaşayışlarına karıştırmışlar. Halkınsa sanat zaten yaşayışından çıkmış. Şu çoraba nakışların en güzeli vurulmuş, giymek içindir. O kadar. Güzelliği hayattadır. Şu kilim sedire serilmek içindir. Nakışlı sofralar vardır, üstünde yemek yerler Anadoluda. Camiler çinilerle bezenmiştir. Selçuktan bu yana durur. Çini tabaklar, küçük küçük çini eşyalar doldurmuştur ortalığı bir zaman.

«istiyorum ki yaptığım çini tabakta en fakir ev yemek yesin. Benim çinilerim herkesin olsun. Yaptığım masa her evde bulunsun. Yaptığımız masalar yahut da. Bir ocak yapmalıyım çiniden. Güzel bir merdiven başı. Kahve fincanlarım olsun bütün kahvelerde. Zengin fakir, iyi kötü bütün ellerde. Sanatı müzelerde hapsetmek yok. O sanat ölü sanattır. Çağımıza yakışmaz. Eski Yunanlılar, sanatı hayatlarına karıştırmışlar. O üniformalı müzelerde gördüğümüz Yunan çanağı şarap içmek içindi. Güzelim testi su koymak, güzelim tas su içmek içindi. Heykeller meydanları

doldurmuştu.

«Ortada hoş bir olay var, çağımıza yakışan. Çağımızın sanatçıları hayata karıştırmak istiyorlar sanatlarım. Mutlu bir gidiş var. Sanatlarını halk yığınlarına ulaştırmak istiyorlar. Pi' casso başta. Bir arkadaş geçenlerde Isviçreden geldi. Orada bir ressam Klee var. İsviçrede dokunan bütün kumaşlarda bu yu Kleenin motifleri varmış.

«Mimarlığa sokmak ne iyi çiniyi. Mimarlık deyince büyü*

nıtlar gelmesin akla. Küçük işler olsa yeter. Bir köşeciğe bir pano.

«istanbulda fabrikaya gitmiştim. Kumaş yapıyor. "Motiflerinizi kim yapıyor?" diye sordum. "Ressamlarımız var" dediler. "Bunları onlar mı yapar?" dedim. "Avrupadan gelenleri lcopya ederler" dediler. Bizim motiflerimizi koymağa cesaret edemiyorlar. Yazık oluyor. Tutunur halbuki.»

Nasıl başladığı, ne zaman başladığı meraka değer. Onu sormak istedim.

«Ne zaman?»

«On yedi yaşıma kadar müzikle uğraştım. Virtüöz olacaktım.»

«Sonra?»

«Sonra isviçrede sanatoryumda başladım bu işe.»

Nasıl oldu, nasıl olmadı bilmem, sözü değiştirdik. Ben mi sordum, yanımızda bulunan bir arkadaş mı açtı, her neyse:

«Bir kırmızılı çini var ya, hani sağda, işte o...»

Onun macerasnı anlatmağa koyuldu:

«Ateşim kırk. Yataktayım. Halsizim demek de fazlası. Pencere gün batıya bakar. Akşam olmuş, gün batıyor. Derken kırmızılık camlara vurdu. Yukarıdan aşağıya bir kırmızılıktır akıyor. Bu hali mümkünü yok kaçıramazdım. Kalktım. Başladım çalışmağa, işte o kırmızılı öyle meydana geldi. Tabiat karşısında durumum hep böyledir. Tabiattan hep böyle faydalanırım.»

Ne desem, ne etsem söyleyemem. Gidip görmeli. Füreya Kılıç kendisine göre bir cennet kurmuş. "Dünyanın ucunda bir gül açılmış."

23.5.1954

-Âl

YANAN

ORMANLARDA ELLİ GÜN

ORMANCILAR VE ORMAN YANGINLARI

Akşam ile ikindinin arası... Dağların tepeleri ışıklı ama, koyaklar git gide kararıyor. Koyu gölgeler basmış. Karanlık çöktü çökecek. Gündoğusundan, çayın büyük bir hışıltıyla indiği koyaktan (vadi) poyrazımsı bir yel esiyor. Bir hoş bir yel. Bazı duruyor, iyicene duruyor. Bir zaman sonra fırtınalar koparır gibi hızlanıyor. Uzun çam ağaçlarında, serviye benzeyen ardıçlarda uğultular. Uğultular gittikçe, karanlık bastıkça artıyor.

Orman işletme Müdürü gençten bir adam. Zayıf, ince yüzlü, durmadan sigara içiyor. Sinirli. Yalnız bir tepenin üstündeki Bucak evinin önüne oturmuşuz. Ötede birkaç bakım memuru kederli, yorgun dolaşıyorlar. Herkes tetikte. Bekliyoruz. Tecrübeyle sabittir. Bu yel böyle eser de... Böyle boşu boşuna estirmezler. «Az sonra ya telefon gelecek yangın kulesinden, ya da bir yerlerden ateşin patladığını göreceğiz. Şimdiye kadar böyle-esen bir yelin boşa salındığı görülmemiştir.»

Gün battı. Karanlık kavuştu. Derken bir telefon, bir telefon daha.

«iki yerden bastılar ateşi ama, bekleyelim. Çok uzaklarda. Az sonra birkaç yerden gene ateş verirler,» dedi demedi, alt sağımızdaki uzanan yassı dağın yamaçlarından beşer onar kilo-metre aralıklarla ateşler parladı.

Müdür:

:U4

BU

B/\.J1/\1N

i -rvı-<ı.rM-<<

«Gördünüz ya işte, önceki yangın burayı söndürelim diye, •dir. Yürüyün

söndürmeye.»

Ben:

«Peki, öteki yangınlar ne olacak?»

Müdür:

«Onları da Allaha havale ettik. Onu da o söndürsün.»

Sesinde bir ölüm kederi vardı. Bu seste binlerce ağıt bir arada duydum.

Sonra gene içi götürmedi, Orman Bölge Şefine:

«Bari sen de oraya git. Köylülere yalvar yakar. Ayaklan-nın altını öp. Götür yangına.»

Sonra, bir: «Ooof, of!» çekti. «Bütün yazımız böyle geçti işte. Ne uyku, ne dünek!»

Cipe atladık. Yangın arabaları köylere, adam getirmeğe gittiler. Cipte ben, bir köylü, iki bakım memuru, bir de on beşinde bir çocuk var. Bucaktan. Yangına meraklı. Bütün yaz yangıncıların yanından ayrılmamış. Onlar nerde, o da orda. O yangın senin bu yangın benim.

Yollardan mı geçiyoruz, kayalardan, hendeklerden mi atlıyoruz belli değil. İşletme Müdürü makinayı delicesine sürüyor. "Ne yol belli, ne iz. Yassı dağdaki yangın gittikçe büyüyor. Daha şimdiden bir ateş harmanı oldu. Harmanın solundaki ateş, on bir on iki kilometre gelip, bir şerit gibi doruğa doğru uzanıyor. Yılan gibi kıvnla kıvrıla, incecik, yukarı doğru kayıyor. Kendini kaybetmiş İşletme Müdürü:

«İşte» diyor, «ben böylesi uzun yangından korkarım. Bu lânetlemelerden ödüm kopar. Bir türlü söndüremezsin. Ormanın içinde kıvnla kıvrıla akar gider. Dolanır durur. Harman gibi yananın etrafını iyice açtın mı tamam. Zor atlar. Söner kalır olduğu yerde. Ama benim bu rüzgârda hiç umudum yok. Söndüremeyeceğiz. Koca dağ yanacak. Hey be anasını. İşte böyle. İşte böyle böyle memleket yanıyor. Bir memleket yanıyor, biz seyirci kalıyoruz.»

Makinayı dağın yamacına sürdük. Oralarda bir yerlerde

bırakıp tırmıkları aldık. Tırmıklar demirdendir. Topraktaki dökülmüş kuru yaprakları alırlar. Kuru yapraklar alınınca ateş at-layamaz.

Yangın üç türlüdür. Dip yangını, gövde yangını, baş yan-anı. En çok vuku bulan yangın dip yangınıdır. Bu yangında yere dökülmüş kuru yapraklar yanar gider. Baş,

yani yapraklar yanmaz. Bu, ağacı seyrek ormanlara has bir yangındır. Baş yangını ise ağaçlan sık, genç ormanların yangınıdır. Bir de orman sık olur, dip yapraklan da bol olursa gövdeyle birlikte bütün orman yanar. Bu enderdir.

Benim gördüklerimde yangınları hiç bir zaman bölümlere ayıramadım. Dağı taşı ateş almış, yanıyordu babam yanıyordu. Ben bu kadarlığını gördüm.

Harman gibi yanan yere tırmanıyoruz. Karanlıkta çalılar, dallar bizi köpek gibi dalıyorlar. Dal çarpmadık, diken batmadık yerimiz kalmadı gibi. Her bir yanım sızım sızım sızlıyor.

Ben de yangını yakın yerde belledimdi. Çık çık bitmiyor. Oluk oluk ter akıtıyorum. En geride kaldım. İşletme Müdürü geyik gibi fırladı gitti. Tırmığı omuzunda. Ben de gayret ediyorum. Şu şehirlerde dura dura ne de kalpazan olmuşuz. Eskiden olsa, böyle gayret isteyen iş için uçardım yani. İçim içimi yiyor. Göz göre göre koskoca orman yanıyor. Buna iç dayanır mı? Dayansın dayanmasın yanıyor.

Harman, harmanlıktan çıktı. Ateş gittikçe büyüyor. Yana doğru bir atılış ki, doludizgin. Ortalık gündüz gibi oldu. Ateşe yaklaştım ama, Müdürü de yitirdim.

Bir çığrıltı, bir patırtı, bir cazırtı geliyor ki ormandan, olmaya gelsin. Bir cehennem gibi yanıyor ortalık. Arada bir, bazı da üstüste top patlar gibi bir şeyler patlıyor. Yanan ormanın Çığlığına, uğultusuna, korkunç, sağır edercesine uzun bir dev Jslığı karışıyor. Yalımlar göklere doğru süzülüyor. Göklerde dolanıyorlar. Ateş devi ormanın üstüne yatmış, dünyayı yutarca-sına nefes alıyor. Bir deli nefesi. Yaklaşmanın mümkünü yok.

J\

il/

Müdür nerelerde kaldı acep? Yangın pikabı köylüleri ge. tirdi. Birkaç köylü. Bakım Memuru:

«Gelmiyorlar Bey. Gelmiyorlar. Kaçıyorlar. Hangi eve gi^ tikse kapalı bulduk. Sekiz kadar köylüyü elini öpe öpe getirdim. Gelmiyorlar.»

Bu sırada, ateşin etrafında tırmığıyla dört dönen Müdürü gördüm. Kırmızı ışıkta

yüzü kapkara kesilmişti. Habire tırmık çekiyor, yaprakları öteye öteye kuruyordu. Sonra bakım memurlarından birini çağırdı. Elindekini ona verdi. Yanıma geldi. Sallanıyordu. Kesik kesik de soluk alıyordu. Bana bir şeyler soy-' leyecek oldu. Söyleyemedi. Elleri yanlarına halsizce düştü. Tabiatın haşmeti, felâketi karşısında insan güçsüzlüğünü, bitkinliğini iyice gördüm. Tâ yüreğimde yangın gibi duydum. Ateşe tapanlara hak verdim. Onlar da böyle yangınlar görmüşlerdir. Ondan sonradır ki... Başka türlüsü olamaz. Başka ateşler ateş değildir. Eğer bu deli yangın ateşse...

Öteki ateş uzadı gitti. Yetişilmez. Biri tâ dorukta. Vay anasını! Ne de çabuk! Müdürün dediği kadar varmış.

Aşağılar, suyun aktığı koyak, koyu, zifiri, taş gibi ağır bir karanlık. Yangın karanlığı. O kadar gürültü, uğultu, çığlık geliyor ki ormandan. Yüz kilometre öteden duyulur dersin. Mutlak duyulur. Toplar üstüste patlıyor. Sanki büyük bir meydan muharebesindeyiz.

Her ağaç bir insan olmuş, basıyor ağıdı, basıyor çığlığı. Bir orman yangınında bulunup da ağaçların canlanarak, ateşin önünden can havliyle çığlık atarak kaçıştıklarına inanan bulunmaz. Her bir ağaç başını almış kaçıyor. Suya kaçıyor.

Gökte yıldızlar sönük. Ay, batı dağlarında. Üstünü kalın bir bulut örtmüş. Daha kaş gibi. Ha varlığı, ha yokluğu. Müdür:

«Demek germediler?» dedi. Bakım memuru, boynu bükük: «Hangi kapıyı çaldımsa...»

Ben dedim ki:

«Bir de ben gideyim şu köylere. Dillerini anlarım. Belki sözüm geçer.»

Müdür:

«Gidin kardeşim,» dedi. «Belki bir insan getirirsiniz. Bizim için Şu anda bir insan bir insandır.»

Şoförle birlikte aşağı doğru karanlığa atıldık.

«Hangi köye?» dedim.

«Hangi köye olursa Abi...»

Yarım saat sonra bir evin önünde durduk. Ben bütün heyecanımla kapıyı döğmeye başladım. Nedense, heyecanımdan tirtir titriyordum.

Geri dönüp yassı dağa bakıyordum. Dağ tüm ateşe kesmiş. Bütün yamaca lâv dökmüşler. Lâv habire büyüyor, kaynıyor, akıyor. Daha doğrusu dağın sırtından ateş fışkırıyor.

Bir kadın ses verdi.

«Bacı! bacı» dedim. «Bacı hele! Kocanı uyandırsana. Ormanlar tüm yanıyor. Bizim ormanlarımız bacım. Uyandırsana bacı!»

Bacıdan uzun zaman ses gelmedi.

«Ortalığı ateş aldı bacım. Uyandırıver. işimiz var bacım.»

Bacı:

«Herifim evde yokkine gardaş,» dedi. «Yokkine. Değirmene gitti.»

Köy zaten on evlik. Onunu da dolaştım. Yalvardım. Türlü hileler kurdum birkaç adam bulayım diye. Yalnız iki kişi çıkarabildim.

Köylüler:

«Bize suç bulma ağam,» diyorlar. «Bu her gün böyle. Canımızdan bezdik. Şu ormanlar yanıp bitse de tüm kurtulsak... Uç aydır hep böyleyiz. Gelirler uykumuzu bölerler. Her Allanın gecesi. Gece yok gündüz yok. Biz işi gücü bıraktık. Ormanda uğraşıyoruz. Bitse de kurtulsak. Ne kaldı zaten ya...»

Vardık ki, Müdür bir kayanın üstüne oturmuş, Ölü donmuş duruyor.

«Dört yanını çevirdik ateşin. Allah vere de atlamasa. Aklarsa bütün dağ yanar.»

Derken efendim, biz böylece konuşurken, gün batısındaki suyun aktığı koyağın ötesindeki dağda da üç dört yerden gene ateş vermesinler mi!

«Bir bu eksikti Müdür Bey» dedim.

Müdür:

«Bekliyordum,» dedi. «Ben bir gecede otuz yangın çıkardıklarını bilirim, tam otuz. Bir başlamasın! Arkası çorap söküğü gibi gelir.»

Ağır ağır doğruldu:

«Allah,» dedi, «taksiratımızı affetsin.»

Koşarak dağdan aşağı indik.

Cip batı yangınına doğru koşarken:

«Söndürdüğümüz, yani çevirdiğimiz yerde bir orman var ki kardeş... Keşke sönse. Rüzgâr da hafifledi. Ne orman var, gündüz gözüyle bir görseniz! Kız gibi ağaçlar. Bakmağa duyamazsınız.»

Durup çevrilen yere bakıyoruz. Ateş, kendi harmanında dönüyor, büyümüyor. Uzun çizgi ateşi doruğu bulmuş. Onun da etrafım açmışlar. Biz böyle sevinirken sol tarafından harmanın bir uzama oldu.

Müdür:

«Çare yok,» dedi. «Yakacaklar.»

Bir koşu öteki yangınlara çıktık. On beş kişi kadar varız. Bu sefer bana da bir tırmık tutuşturdular. Yangının yalımları yüzümde... Orman kokuyor. Çam kokuyor, kekik kokuyor. Orman tepeden tırnağa yanık kokuyor. Çam pürlerini bütün gücümle tırmıklıyorum. Bir taraftan da sık ağaçları kesiyor birkaç kişi...

Harman karşıda. Sol yanındaki delik iyice büyüdü. Bu sefer aşağılara iniyor.

Sabaha karşı...

Gün ışıkları çiğli, yanık ormanın üstünde. Bir keder gibi. Işık bir karanlık gibi, Ömrümde böyle bezgin, tatsız bir şafakla karşılaşmadım.

Ateş harmanı gayri harmanlıktan çıktı. Bütün sırtı kapladı. Ateşin geceki haşmeti kayboldu gün doğunca. Şimdi sırt bir top ak dumandan, kara topraktan, kömür karasından ibaret...

Öğleye doğru Orman Bölge Şefi geldi yanımıza. Tanınmayacak .halde.

«Yangın büyük değildi,» diyor. «Çabuk söndürüyorduk.. Söndürüyorduk ama,

arkamızı dönünce gene yakıyorlardı. Sabaha kadar biz söndürdük, onlar yaktılar. Sabah oldu.»

Müdürün, bakım memurlarının, köylülerin yüzleri uzamış tanınmayacak hale gelmiş. Bitkin. Ölü.

Ve yangın devam ediyor karşıda. Şimdi izmir'de, Kemal* paşada, Karaağaçta, Içelde, Silifkede, Anamurda, Antalyada, Manavgatta, Gündoğmuşta, Alanyada, Korkutelinde, Elmalıda, Kaşta, Muğlada, Fethiyede, Köyceğizde, Aydında, Karacasuda, Manisada, Balıkesirde, Dursunbeyde, Bandırmada... Adanada, Kadirlide, Kozanda... Eskişehirde... Velhasıl yedi iklim dört bucakta... bir memleket ormanları tutuşmuş yanıyor. Göz göre göre yanıyor. Çaresiz yanıyor.

ÎNSAN VE ORMAN

Antalya - Manavgat, Manavgatın Beşkonak Bucağı... Mor dağların başladığı yer.

iki gündür denizin ötesinde, gökte kara kara bulutlar birikmiş. Yağacak gibi ediyor, sonra dağılıyor. Denizden dağlara doğru akan bulutlar yağdı yağacak derken kayboluveriyorlar. Yangından bıkmış usanmış işletme Müdürü: «Ah bir başlasa yağmur,» diyor. «Ah bir başlasa...» Gözü denizin üstündeki bulutlarda. Bulutlar kararmaya görsün. Bi-

fH§

zimkinde bir sevinç, deme gitsin! Yüzü bir çiçek gibi taze açılıyor. Yorgun gözlerinden sevinç taşıyor.

«Bugün mutlak yağacak. Bugün mutlak, mutlak...» Yağmur yağmıyor bir türlü.

«Tam otuz altı yangın oldu bu yaz. Büyük yangın. Küçükleri de caba...»

Bir yağmur yağsa... Ah bir yağsa. Denizin üstünde salınıp duran bulutlar bizi umsunuk etti. Yangının köküne kibrit «uyu... Kibrit suyu olmaz ya. Ne suyu olursa olsun. Bir yağmur. ..

Derken bir kuşluk vakti... Burmahanın berisindeki ormanlar yanarken, soğuk, kara bir yel esti güneyden. Yel dönüyor. Yağmur yeli. Bunca yağacak. Bulutlar kapkara ve dağlara dağlara doludizgin gidiyorlar. Üstümüze kara bir tül gibi bulut ağdı. Bir şimşek çaktı. Yanık ağaç gövdeleri ışıldadı. Yağmur yağmış gibi de parladı. Sonra,

birden sicim gibi bir yağmur boşandı. Ortalığa bayağı bir karanlık çöktü. Yanımda duran ormancıların •sevinçlerini tarif edemem.

Beşkonak bucağının bulunduğu köy yedi mahalleden ibaret. Bucak merkezi güya Yarış adlı mahallede. Yarışta dediğime bakmayın. Yarışta olmaz. Neden ki derseniz, Yarış diye toplu, bir arada evlerden bir mahalle yok da ondan. Her ev bir koyakta, bir taşın, kayanın dibinde. Bucak yapısını da kel bir tepeciğin üstüne yapmışlar. Kuş uçmaz, kervan geçmez... Bucak yapısının yanına da ahşaptan eğri büğrü bir ev yapmışlar... işte size bucak merkezi... Tuttu mu yağmur. Dinmez de dinmez. Ben de, sözüm ona, orman röportajları yapacağım. Sığındık eğri büğrü bucak müdürünün evine... Müdür İstanbullu Bülent adında tatlı bir delikanlı. Daha iki aylık müdür. Yalnızlık bir çökmüş ki serine.

Bir gün geçti, iki gün geçti yağmur dinmiyor. Dinmek bilmiyor.

Bir bölge şefi var burada, ikide bir:

«Bir başlamasın durmaz buranın yağmurları...» diyor.

Durmuyor, ben sabırsızlanıyorum.

Evimizin önünde bir mezarlık var. Mezarlıkta ulu ulu ardıçlar. • • kara selviler gibi biçimli, daha da heybetli. Bir tek de yaş-ij bir çam var. Gövdelerinden oluk oluk sular süzülüyor. Üç gün sabahtan akşama kadar ulu ardıçları, yaşlı çam ağacını seyrettim. Önümde mezarlığın ağaçları birer karanlık tepe, birer sihir gibi yükseliyorlardı. Üç gün canım sıkıldı. Geri dönsem olmazdı. Bunca zahmet çekmiştim buraya gelmek için. Bekleşeni olmuyor. Yağmurun ne zaman dineceği belli olmuyor. Bölge Şefi de habire umudumu kırıyor. «Bu yağmur durmaz da durmaz.» înat ettim. Durmazsa durmasın. Dönmeyeceğim, iyi etmişim dönmediğime. Ömrümce göremeyeceğim şeyleri gördüm. Şaşılacak olaylarla karşılaştım.

Bir sabah uyandım ki, yağmur duruvermiş. Bendeki sevinç ormancıların sevincinden de beter. Kuş gibi hafifim. Ver elini dağlar!,.. Lâstiklerimi ayağıma geçirdiğim gibi yürüdüm. Yol arkadaşım, kılavuzum ibrahim Gök adında yaşlı bir adam. Altmış beşinde, dinç, keçi sakallı, aynı keçi gibi ince, zayıf yüzlü birisi... Gazeteci olduğumu söyledim, oralı bile olmadı. Bilmiyor. Beni doğudakiler gibi o da hükümet memuru sanıyor. Şüpheli şüpheli bana bir bakışı var!... Yürüyoruz. Yürüdükçe içine kapanıyor.

«Bu ormanları neden yakıyorlar?» diye soruyorum. Boynunu büküp:

«Bilinmez ki,» diyor, «yakıyorlar işte.» «Neden ola?»

Ellerini açıyor: «Kimbilir!»

Çimen yeşili gözleri hilekâr. Düşmanlığım, itimatsızlığını, korkusunu gözlerinden iyice okuyorum. Besbelli. Bir gözün insan içini böyle açık açık, her şeyi apaşikâr söylemesine ilk olarak rastgeldim.

«ibrahim Emmi,» dedim kızarak, «bana yutturmağa ça-

lışma. Ben de köylüyüm. Adam köylü olur da ormanların niçin yakıldığım bilmez mi? Ben bizim köyde sinek uçsa bilirdim » İbrahim Emmi dalkavukça:

«Biz de biliriz, emme... Bu orman yangınına akü sır er. miyor. Kul işi değil bunlar. Kul işi olsa bir tanesi yakalanırdı şindiye dek. Allah yakıyor ormanları... Güneş yakıyor yavrum. Allah işi... Köylü orman yakmaz. Ne desin de yaksın. Hazreti Peygamberimizin beşiği, evimizin eşiği ağaç. Ağaç yakılır mı? Alimallah adamın eli kurur. Ağaç gibi var. mı kardaş, kırmızı gül de ağaçtandır. Biz ağacın kıymetini biliriz. Köylü hiç yakar mı kardaşım? Efendi bilâderim.»

Hem konuşuyor, hem de durup durup inanıyor muyum diye yüzüme bakıyor. Bakıyor bende inanacak göz yok. Devam ediyor. İlle de köylünün ağaca, ormana zarar vermediğine beni inandıracak.

«Köylü ağaca el vuramaz. Korkar. Hazreti Alimizin Düldül atının eğeri de ağaçtandı. Kabe eşiği nurdandır emme, o da yine ağaçtandır. Ağaca kıyılır mı hiç! Ormancılarımız ağaçların başından hiç ayrılmazlar. Ağacın kılma hile gelmez köylü tarafından. Yaş kesen, baş keser. Bunu hepimiz biliriz. Her köylü bilir. Ormanı seven yurdunu sever. Öyle değil mi»

Bu buluşundan dolayı bir zafer kazanmış gibi durdu, gülerek yüzüme baktı.

«Ormanı seven, vetanını sever öyle değil mi?» «Öyle,» dedim.

ibrahim Gök bir zafer coşkunluğuyla: «Vetanını sever,» diye tekrarladı.

Bir tepe çıktık. Bir tepe daha çıktık. Sağımız solumuz ormanlık... Genç ağaçlar... Ama yangın görmemiş gövde hiç yok. Gövdeler kapkara. Bunlar geçen yılki, evvelki

yılkı yan-gından kalanlar. İkinci tepeyi de inince, bir yeni yanığa geldik-Dağ alabildiğine kapkara uzanıyordu. Tâ doruklara kadar. Kırılmış, yan yanmış, ütülenmiş, toprağa üstüste yatmış yaiu^

m

yanık ağaçlar... Bütün dağ az önce söndürülmüş bir dev ocak sanki.. - Yağmursu, ıslak ıslak bir yanık kokusu almış dünyayı. Adamın genzini yakıyor.

Daha ötede aynı biçimde bir yangın yeri daha... Bir daha, jjir daha... Ve artık ara ki yeşillik göresin...

«Bunları hep Allah mı yakmış İbrahim Emmi?...» «Allah, Allah yavrum... Yoksa bunca yangını çıkarmağa köylünün gücü yeter mi?... Köylü Dövletinin ormanını hiç yakar mı? Bizim hepimiz biliriz ki 'Çam gider, çalı kalır. Kum giderse, kaya kalır.' Köylü bunu bilir.»

Kendimde olmadan gülümsüyorum. O da bıyık altından gülüyor.

Şunu da unutmadan kaydedeyim ki, Antalya Orman Baş Müdürlüğü her kayaya, her ağaca, ormana, yollara orman sevgisi aşılayan vecizeler yazdırmış. Çıplak yamaçlara çimentoyla tâ uzaklardan görünen "Ormanı Koru! "lar kondurmuş. Kim anlar, kim dinler mi diyeceksiniz. Olsun. Mutlak faydası vardır. Tebrik ederim.

«Bizim atalarımız ne diye Orta Asyadan göç etti. Bunu bilmeyen var mı? Yok. İşte böyle ormanları' yaktılar, kestiler, orman tükendi. Orman tükenince göl kurudu. Yavrucağızıma deyim. Göl kuruyunca kuraklık başladı. Kuraklık başlayınca göç ettik. Tâ buralara geldik. Buradan da nereye gideceğiz? Başka yer yok. O sebepten ormana köylü milleti iyi bakar. Bu yangınlara köyde hep çareler düşündük. Vetanımız harap olmasın dedik. Madem yangın Allah tarafından çıkıyor, biz köycek buna çare bulmalıyız dedik. Bir çare bulmalıyız.»

Bir saat mı, iki saat mı yürüdük. Ben kesildim. O boyuna elindeki kirmenini eğirip konuşuyor. Bu dağlardaki erkeklerin hepsinin elinde bir kirmen, durmadan keçi kılından ip eğiriyor-lar.

Yukardaki Orta Asya meselesi var ya, her yerde kayalara yazılmış. Her orman müdürü, bölge şefi, bakım memuru Orta Asya meselesini diline dolamış, önüne gelene anlatıyor. Bu ge-

zide en az beş yüz ormancıyla karşılaştım. Bu Orta Asya meselesini her ormancı en az üç defa söyledi. "Orta Asya'dan neden göç ettik? Kuraklıktan. Kuraklık neden oldu? Orman tahribin, den. Şimdi ise bizim gidecek başka vatanımız yok. Ormanlarımız bitiyor."

İbrahim Emmi durup durup:

«Yanan orman felâket, yaşayan orman varlık getirir. Köy. lü ne demeye yaksın ormanımızı?»

«Doğru,» diyorum çaresiz. Hoşuna gidiyor. Beni inandırdığını sanıyor. Gittikçe de işi azıtıyor. Benim şaşkınlığımı da görüp veryansın ediyor vecizelere:

«Ormansız dağlar yokluğun kara bekçisidir. Bir parmak toprağın bin senede meydana geldiğini bilir misiniz? Vetandaş ormanı yakma, yurdunu öksüz bırakma! Öksüz kalan yurt ne demektir? Babasız, öksüz demektir. Ormanı biz korursak, o da bizi türlü felâketten korur. Korur demek ne demektir? O sebepten köylü ormanı yakmaz. Ormanı koru ki, dağın kel, suyun sel olmasın... Emme, emmevelâkin şu ormancılarda da suç var azıcık. Eyiler, haslar emme, bir keser saplığı bile kestirmezler. Allahın yaktığı ormanı köylüye bulurlar. Orman yurdun hem süsü, hem gücüdür. Aaah şu ormancılarımız.»

Kalktık yürüdük. Yollar kayalık. Yollar kılıç sırtı gibi. Sarp bir dağa çıkıyoruz. Tepeye bir saatlik yol var daha. Ter ceketimden de dışarı fışkırmış. Suya batıp çıkmışım sanki. Çıpıl çıpıl. Durmaya gelmez. Uşütüverir. Soğuk yeller üşütüyor zaten.

Bir hayli uğraşmadan sonra tepedeyiz. İkindi üstü. Tepeden çok uzaklar bile gözüküyor. Bütün dağlar kaplan alası gibi.

Öyle yanmış.

Herife de iyice içerledim. Köye varsak bırakacağım.

«Bunlar Allahın işi mi?» Baktı ki kızgınım:

«Çay köylüleri de yakar. Onlar ormanın vetanm yüreği olduğunu bilmezler. O dinsiz imansızlar.»

«Doğru söyle İbrahim Emmi şu sabahtan beri sayıp döktük-jerini kaç ayda ezber ettin?»

Şaşırdı, utandı, kekeledi:

«Doğru değil mi dediklerim?» diye masumca sordu.

Karanlık kavuşurken köye indik.

Burmahanda Babacığın evine misafir olduktan sonra, ona parasını verdim savdım. Burmahanın dört saat ötesindeki köyüne doğru yoluna devam etti.

Gece yatarken, Babacığa İbrahim Emmiyi tanıyıp tanımadığını sordum. Çok iyi tanıdığını söyledi.

«Eyi bilir bizim köylü Gök İbrahimi. Bizim köyden çok gelir geçer.»

Babacığa yoldaki konuşmaları, vecizeleri anlattım. Güldü güldü de:

«Bey,» dedi, «bizim köylü Gök İbrahimi neden bu kadar yakından tanır bilir misin? O, çok mahkemeye gider de ondan. Orman yakmak, orman açmak, ağaç kesmek suçundan gider... Vay bre Gök İbrahim vay! Her yıl mutlak iki kere orman suçundan mahkemededir. Köyüne gelip giderken de bizde yatar. Vay bre Gök İbrahim vay! O sana dediği lâfları, hep mahkemelerde ezber etmiştir.»

ORMAN KEMİRENLER VE KEM1R1LEN ORMANLAR

Ardıç ağacından yapılsa daha iyi olur. Ardıç serttir. Demire yakın. Ardıç, bulunmazsa her hangi bir ağaçtan da yapılabilir ama, zor iş görülür onlarla. Eni üç parmak, boyu otuz santim kesersin ağacı. Ucunu aynen keski gibi yontarsın. Kabuğunu da soyarsın. Dalarsın ormana.

Çam kabuğu kokuludur. Ağaçlar içinde en çok çamın kabuğu kokar böyle. Yel esince iki saatlik öteden çam kokusu duyulur. Köknarı da unutmamalı. Ondaki koku da çama yakın bir k°kudur.

Şimdi elimizde otuz santim boyunda, üç parmak kalınlığa da ucu yontulmuş, ardıç ağacından bir keskimiz var. Keskiyi or ta yaşlı bir çamın gövdesine dayar, arkasından taşla vurursun Keski kabuğu deler, ağaca dayanır. Böyle, kabuğu kese kese gövdeden büyük bir parça kabuğu ayırırsın. Esas kabukla, ya_ ni dış kabukla, ağaç arasında incecik, sütbeyaz bir zar vardır. Kabuğu gövdeden ayırınca bu zar ayrılan kabukla birlikte gelir. Çakını çıkarır bu ince zarı kabuktan güzelcene

ayırırsın. Sonra parça parça kesersin bu ince zarı, sonra yersin. Kokuludur. Çiğnerken kocaman, kekikli, naneli, çiçekli, pmarlı kocaman bir ormanı kendindeymiş sanırsın. Bütün tadıyla, kokusu, rüzgârıyla orman sende uğuldar. Buruk bir tad. Şekerlerin en güzeli... Sonra o çam biter, başka çam soyarsın. O biter, başkasını...

Bana göre kamalak "Yalabuk"u daha tatlıdır. Bazdan çam, bazıları da köknar diyorlar. Bence kamalaktan şaşmama lı... Yirmi yıl önce bir kamalak ormanında yalabuk yapmıştım... Ne zaman aklıma düşse, daha daha, o ormanı, rüzgârı, kokusu, nanesi, yaban gülü, peryavşanı, püreni, yarpuzu, salep çiçeği, mantıvarı, sarı sarı mantıvarı, arı kekiğiyle etimde duyarım. Ormana karışır giderim. Ben kamalak yalabuğunu hiç bir şeye değişmem. Ama kamalak her ormanda bulunmaz. Azdır. Bizim köylüler de kamalak yalabuğunu hiç bir şeye değişmezler. Bilirim. Bir köylüye bir parça yalabuk götürün size canını versin. Bu kadar işte. Bir lokma yalabuk yeyip, dünya kirinden, dünya hayhuyundan arınıp orman olsun, ağaçlığını, yep yeni bir dünyaya uğultulu, kokulu, yıldız yıldız yellere esip a-ğaçlığını etinin her zerresinde duysun.

Bir şehir adamı, kaldırım, dükkân, büro adamı gitsin ormana, yalabuk yesin para etmez. İsterse bir hafta yesin, orman bana mısın demez. Yani orman olamaz. Bir orman adamını deli eden bir lokmacık ince yalabuk, şehir adamının dişinin kavuğunda bile kalmaz...

Bu yüzdendir ki, tâ İçelden Bandırmaya kadar, bütün or-

an]arırnızı adım adım gezdim, kabuğu soyulmamış hemen hemen hiç bir çama rastgelmedim. Nedense kamalaklara dokunmamışlar. Bilmiyorlar tadını... Soyması da zor kamalağın cama bakarak. Bir de kamalak sarplara çekilmiş artık. Başını alıp dağların sarpına gitmiş. Nazlı ağaçtır kamalak. Ormancı:

«Görüyorsun ya kardeşim, görüyor, görüyorsun ya... Bir Icoca çam ağacından, iki yüz elli gram yalabuk ancak çıkar... Görüyorsun ya... Bir ağacı bir parçacık yalabuk için öldürüyorlar... Adam acır. Bir parça, bir parçacık yalabuk için. İnsan olan bunu yapar mı? Bir lokmacık şeker için... Bir lokma, bir lokma... birazcık şeker için... Bütün ormanlar böyle. İnsan o-lan..- Canavarlar!»

Uğultulu, kokulu bir çam ormanmdayız. Bütün ağaçlar kemirilmiş... Bir parçacık bir parçacık şeker için... Gök bulutsuz, yeşile çalan bir mavilikte. Dümdüz uzanıyor. Bir kayanın üstünde bahtiyar bir kertenkele kuyruk sallayıp duruyor.

Şu ormancı anlamaz ki... Yalabuk yese bile bir orman uğultusunu, yeşilini, kokusunu yüreğinde duyup da deli olamaz ki...

Kendimi tutmasam, "Ver çakım," diyeceğim, "ormancı!" Bir köküç yontacağım kuru ağaçtan, yanaşacağım bir çama, soyacağım babam soyacağım. "Al!" diyeceğim. "Al da ye!" Yedirdikten sonra bir nanik yapacağım. "Bir lokma şeker miymiş?" Sonra onu bırakıp kökücümle ormana dalacağım, o çam senin, bu çam benim... Ormanlığı yüreğinde duymanın deliliği, sarhoşluğu... Bir gün akşama kadar... Başımda ulu yeller, fırtınalar...

Ormancı anlamaz. Onun için, dünyada hiç bir şey yoluna ağaç öldürülmemelidir.

Kurumuş ağaçta bir çocuk ölüsü yalnızlığı, hüznü var. Bir yalabuk uğruna bütün ormanlarımız batıyor. Kuruyor. Önüne geçilmez. Yalabuk yalabuktur. Tadını tadan bir kolu pahasına da olsa ille birazcık yalabuk tadacak. Olmazsa olmaz.

Bir de ilâçtır yalabuk. Vereme iyi gelir. Cümle hastalıklara iyi gelir. îyi gelsin gelmesin köylü buna böyle inanır. Ne olur-sa olsun, göz görür, can dayanmaz. Candarma, top, tüfek para eylemez... Ben bile ormancılar içinde bir dedikodu, bir küfür yağmuru koyup ardımda, bir çam soyacaktım bir lokmacık ya. labuk için. Bunca yıl sonra... Bir ağacın ne demek olduğunu iyicene öğrendikten sonra...

Karşımızdan adamlar, kadınlar, çocuklar geliyorlar... Yörüklerin göçleri geliyor. Her birisinin elinde bir yalabuk kö-kücü. Hepsi de ardıç ağacından. Al sana ormancı. Bu tabiatın hükmüdür. Tohumu ekersin biter. Büyür. Sonra da tohum olur gene. Tohum, mutlak tohum olacak!

Köylü milleti ağacın kıymetini bilmez mi, bilir. Benden senden iyi bilir. Ağaca inanır. En çok neye inanıyorsa, ağaca da o kadar inanır. Hoş bir misal var. izmir Orman İşletmesi Müdürü Hakkı Özkan anlattı. Hakkı Özkan zamanında Bandırma İşletme Müdürü imiş.

Bakım Memurunun adı Hasan Aydın. Bandırmanın bilmem ne köyünde bakım memurluğu ediyor. Köyün adını belle mistim ya, unuttum. Hasan yirmisinde ya var, ya yok. Hoş, güleç bir adam. Hasanın bir de güzel karısı var. On yedisinde. Köy dağlık köy. Yokluk gırtlağa kadar. "Yürü bire fıkaralık filinden. Dolanıp belime kuşak olursun," dediği. Her neyse Hasanın karısı hastalanır. Hasanın maaşı 52 lira 36 kuruş... Hasan karısına delicesine aşık... Amanın bire! hal nolacak? Doktor nerdesin? Hasan bir gün karısını sırtına vurup dağdan indirir bin belâ. Kıyıda bir motora atıp Bandırmaya doktora götürür. Doktor kadını iyicene bir muayene eder. Bakar hasta son halde. İnce hastalık ciğerini delik delik eylemiş. Başlar ince hastalık öğütleri vermeye: «Oğlum Hasan, karına tereyağı, bal, yumurta yedireceksin.

İstirahat edecek. Şu şu ilâçları alacaksın... En mühimi Hasan oğlum, çam havası aldıracaksın karma. Mutlak çam havası almalı... Belki kurtulur.»

Hasan karısını gene sırtlar. Hasan kurşun yemiş gibi. Eve gelirler. Hasan ne yapar, ne yapar tereyağını, balı yumurtayı, ilâçla" bulur... Bunları bulur ama... Amma velâkin çam havası yok. Orman olur da çam havası olmaz mı diyeceksiniz. Ormanda yıllar yılı yene yene bir tek çam ağacı kalmamış. İlâç için araşan bir tek çam yok. Netsin neylesin Hasan. Kadına çam havasını mutlaka aldırmak gerek. Bu yanlarda da çamlı hiç bir yer yok.

Hasanın aklına gelir: filân dağın doruğundaki eski manastırın önünde bir yaşlı çam ağacı vardı. Tamam. Çam havası . için bire bir. Hasan manastırın avlusundaki ağacı sökmeğe başlar. Söker yüklenir. Ağaç, ağaç değil bir beter. Köylüler Hasanı yarı yolda, yarı baygın, koca ağaçla cebelleşirken bulurlar. Hasan kan tere batmış, eli ayağı yırtılmış, kan içinde. Hasan, ne pahasına olursa olsun ağacı dağdan indirir, getirir evinin kapısına diker. Her gün de içerde yatan karısının yatağını çam ağacının altına yapar. Kadın böylece çam havası alır. Hasan mesut, kadın bahtiyar... Ama günden güne çamın yapraklan solmaya başlar. Bir ay sonra da çam kurur. Çamla birlikte Hasanın karısı da ölür.

Çukurovada, Antalya, İçel taraflarında ince hastalığa biri tutuldu muydu, doktor söylesin söylemesin, çam havası, yalabuk. İlle de yalabuk......

Ağaç kutludur. Kutlu ağaçlar vardır. Önlerinde dua okunur. Çaput bağlanır. Günah dökülür. Sonra efendim İbrahim Gökün dediği gibi... Nurdan ağaç. Velâkin... Kör olsun yokluk. Ağaç işe yarar. Dağda durup duran, işe yaramayan ağacı köylü anlamaz. Anlasa bile, hali anlamağa elvermez. Ağaç ona gerek. Bir dönüm toprak... Hem de kır dağda. Bizim için hiç bir şeydir... Bir köylü için candır. Medarı maişetidir. Bir ağaç bizim için çok şeydir. Ona yalnız yakmağa yarar.

Yolda, köylere yaklaşırken boğulmuş, kurumuş ağaçlar gördüm tarla kıyılarında, orman içlerinde... Ağaçların orta be-

linden kuşak gibi dört parmak eninde kabuklan, fırdolayı soyup çıkarmışlar. Yüzlerce binlerce ağaç... Ağaçlar kurumuş. Bir yeşillik ortasında kupkuru, bir yalımdan geçmiş gibi. Niçin boğmuşlar diye merak. Kurutup mu çalıyorlar acaba?

Boğulmuş ağaç, boğulmuş insan gibi bir şey...

DAĞLARIN ONMAZLARI!...

Bu dağlarda evleri birarada, evleri toplu köylerden biri de Burmahan. Bu yanlarda kime sorsan: "Burmahan mı? Burma-han bu dağların en zengin köyü. Burmahan bağlık bahçelik."

Yağmur çiseliyor. Sabahtan beri bir yangın yerinde yürüyoruz. Dağlar, koyaklar kara kara. Yağmur vurunca da kara İcara dağlar kömür gibi ışıldıyor.

Vakit ikindin. Burmahana vardık varacağız. Bir tepeye çıktık. Burmahan göründü. Dağların kuyusunda. Zorlu bir sel gelse alimallah alır götürür. Burmahanın yanında bir top yeşil ağaç görünüyor. Ustüste. Geri yanı doruklara kadar soyulmuş. Çırılçıplak yamaçlarda tarlalar görünüyor. Yamaçlara kademe kademe, toprak taşınmasın diye duvardan setler örmüşler. Bu Burmahan gerçekten yaman köy. Dedikleri kadar var. Gezdiğim hiç bir dağ köyünde böyle toprağı setle bağlayan köyle karşılaşmadım.

Burmahana giren yol merdiven merdiven .

Köyün orta yerinde meydanlık gibi küçük bir yer var. Bir dükkân. Dükkân, ağaçlardan çatılmış, bir hoş bir yapı. îşte meydana, dükkânın önüne, bir örtmenin altına köylüler birikmişler. Üşümüş kuşlar gibi boyunlarını içlerine çekmişler. Gözler kapalı gibi. Yirmi beş kadar varlar. Uyuşmuş kalmışlar. Selâm verdim. Hani kuşlar bir şey, bir çıtırtı duyarlarsa tek gözlerini açar bakarlar ya, onun gibi, adetâ tek gözlerini açtılar baktılar.

«Babacık kim?» dedim. «Babacık?»

Ha, bunların hepsi de ellerinde birer kirmen kıl eğiriyor-

lai- Dağ köylerinde ne kadar erkek gördümse kolunda bir top kıl, elinde bir kirmen büküyor ha büküyor. Anadolu'nun başka yerlerinde erkekler ip eğirmezler. Bu iş kadın işidir.

Kalabalıktan zayıf, küçücük bir adam ayrıldı. Elindeki ipi tiikrüklüyor, eğiriyor. Tok bir sesle, gülerek:

«Merhaba! Hoş geldin. Babacık henim.»

Yağmur hışım gibi iniyor. Bereket benim muşambaya. Muşambadan sel akıyor. Elimden tutup örtmenin altına götürdü. Bir de sandalya getirdiler. Sandalya da tuhaf. Bir ağaç gövdesini kesmişler, bir yanından üç ayak çıkarmışlar. Kesitinin üstü oturacak yer.

Hepsinin ayağı çarıklı. Üstlerinde bir tek fabrika dokuması bez bulamazsın. Hepsi kendi dokumaları. Şalvarları kıl karışığı yün. Şayak gibi bir şey.

Evlerin üstü tahtadan. Evlerin duvarları birbiri üstüne harçsız yığılmış taşlardan yapılmış.

Adamlar doğruluyorlar. Canlanır gibi bir halleri var. Çoğu kocaman sakallı. Otuz yaşındakiler bile. Ellisinde gösteriyor ama, Babacıkta sakal yok.

«Gazeteciyim,» diyorum, «halinizi hatırınızı sormaya geldim. Derdinizi çabanızı...»

Birkaçı birden:

«Şu gazatacı da neyimiş onu bir eyice anlat da ondan sonra konuşalım.»

Babacık bana fırsat vermiyor. Alıyor sözü bir on beş dakika, gazeteyi, gazeteciliği anlatıyor.

Öyle bir anlattı ki tövbeler olsun ben bunun yarısı kadat gazetenin ne olduğunu anlatamazdım.

Hepsinde bir telâş, sevince benzer bir hal... Fiskoslar.

«Abdış Ağa nerde? Gelsin Abdış Ağa Valiye söylediğini efendi kardaşa da söylesin. Söylesin de nam versin dünyaya. Bir söylesin Abdış Ağa. Görsünler dünya kaç bucakmış^ Bizim halimiz neyimiş.»

Burmahanın yolu sarp kayalık. Yol değil, yol gibi, yol diye kayalıklardan yürüyorsun. Yani yol niyetine.

Birkaç koldan adamlar gitti Abdış Ağayı çağırmağa. «Hele bir gelsin Abdış Ağa... Hele bir gelsin de deyiversin sana halimizi. Hele bir gelsin de sana deyiversin Valiye

dediği, ni... Parmağın ağzında kalsın.»

«Abdış Ağa ne dedi Valiye?»» «Biz diyemeyiz onun gibi. O eyi der.» «Peki ne dedi?» » «Kendi gelsin desin. O başka.»

Merak aldı. Abdış Ağa Valiye ne der? Benim merakımı sezenler hain hain gülümsüyorlar.

Konuşuk da kesildi. Kimse ağzını açıp da bir lâfa varmıyor. Gene herkes başını içine çekti. Kirmenini çevirmeğe başladı.

Dayanamadım:

«Abdış Ağa gelinceye kadar, süt dökmüş gibi böyle kımıldamadan mı oturacağız?»

«Şimdi gelir,» dediler, gene sustular. Vay anasını! Çınar ağacından yağmur suları dökülüyor. Gün batıdaki kel dağın başı karabulutlu. Şimşekler veriştiriyor. «Köyde okul var mı?» «Yok.»

«Kaç okur yazar var?» «Altı.»

«Bunlar nerede bellemişler okur yazarlığı?» » «Askercilikte.» «Köy kaç evlik?» «Kırk.»

Biz böyle konuşurken karşıdan, iyice ıslanmış, yumulmuş bir ihtiyar çıktı öteden. Ardından birkaç delikanlı, ihtiyarın sakalı uzun, sakalı ak. Ayakları yalın. Sırtında yırtık bir gömlek. Şayak şalvarından bir iplik çeksen bin yamalık dökülür. Geldi karsıma dikildi:

IA1NA1N «JKİV1AIM1_,AK1JA tLLl UUIN

SİS

«Hay yiğen hoş geldin, safalar getirdin,» dedi. Uzun, ak sakalı titriyordu. Sakalından sarı sular sızıyordu.

«Hay yiğen, Abdış dedikleri benim. Valiye ne dedim onu soruyormuşsun öyle mi?»

«Öyle.»

iri gövdeli bir çınar gibi karşımda dikelmiş ihtiyarın gözlerinden kara bir keder bulutu geçti. Yaşardı gibi.

«Sen gazete yazarmışsın. Kim olursan ol. Ben sözümü e-sirgemem. Söz bir Allah

bir. Korka korka, derdimizi saklaya saklaya bu hale geldik. Ben korkmam. Elli beş yaşındayım.»

Köylüler:

«Abdış Ağa sözünü esirgemez,» dediler.

Abdış Ağa:

«Dedim ki Valiye, Vali Paşa dedim, ben tam elli beş yaşındayım. Belki de altmış... Sen say elli beş... Demekki bu dünyada elli beş yıldır sürtüyoruz. Ben bu elli beş yılın yalnız yalınız beş yılını yaşadım. Gerisi... Gerisini ömürden sayarsam cehennemlik olurum. Elli beş yıllık ömürde beş yıl! Gerisini ömürden sayarsam gözlerim kör olur. işte Vali Paşa halimiz dirliğimiz bu. Elli beş yılın ellisinde yalınayak gezdim. Ekmeksiz, tarlasız, yataksız gezdim. Elli beş yılın ellisinde tarla çıkarmak için süründüm. Mahkeme mahkeme süründüm. Bütün dağ köyleri de bizim köy gibi. Bütün dağ köylüleri de benim gibi. Sorsana Vali Paşam dedim, sorsana bana. Sordu Vali Paşa. Bu elli beş yılın beşini nerede geçirdin? dedi. Vali Paşa dedim, işte Vali Paşam iş burada.»

Gözleri bir top sevinçten ibaretti. Gençleşip çocuk gibi olmuştu karşımda Abdış Ağa... Bu beş yılı birden söylemiyordu. Sindire sindire söylüyordu.

«Bu beş yılı nerede mi yaşadım? ikisini askercilikte, üçünü de izmir mahpusânesinde Vali Paşam. Ya Vali Paşam ikisi askercilikte, üçü de izmir mahpusânesinde. Duydun mu Vali Paşam?»

Durdu, bir adım daha yanaştı yanıma:

«Şimdi gelelim sana efendi kardaşım. Buralara kadar sim-diye dek senin gibi ayağı pantolonlu kimsecik gelmedi. Senin de ya çok iyi bir tarafın var, ya da büyük bir çıkarın var.»

«Neye sayarsan say Abdış Ağa.»

«Ben beş yıl yaşadım...» »

Elini yanımızdaki köylülerin üstüne doğru uzattı:

«Gene ben beş, elli beş yıllık ömürde beş yıl yaşadım. Bu fıkaralar hiç yaşamadılar.

Bunlar ağaç gibiler. Şu çınar a-ğacı nasıl yaşıyorsa... Yok yok çınar ağacı gene yaşıyor. Karışanı yok, görüşeni yok. Rezilliği, açlığı, sefilliği yok. Ben gene beş yıl, beş yıl yaşadım.»

Sustu. Susar susmaz da arkasını döndü. Bir adım attı. Sonra geriye döndü.

«Burası ormanlık. Burası yayla savı yer değil mi? Ha burada bir sıtma olur, amanallah... Sıtma Savaş da burasını sıtmalık bölge dışı sayar, bakmaz. Bunu da unutma.»

Çabuk çabuk yağmura yürüdü. Kayboldu.

Yağmur siyim siyim... kara bir çul gibi örtmüş Burraaha-nın üstünü.

AĞAÇ BOĞUCULAR VE BOĞULAN AĞAÇLAR

O gece Babacığın evinde misafir kaldım. Babacığın evi çok güzel bir ev, öyle köylerde değil, kasabalarda bile bulunur evlerden değil.

«Ne güzel ev Babacık.»

«Öyle.»

«Nasıl olmuş da... Babacık?»

«Babama Emin Kâhya derlerdi. Dokuz köyün kâhyasıy dı. O yaptırdı.»

Odaların duvarları sırf ağaç kaplama. Bir de nakış vurmuşlar ki ağaçlara görmeğe değer.

Babacık konuşkan bir adam.

Köylüler gittikten sonra aynı odada beraber kaldık. Şafak atıncaya kadar konuştuk.

Babacık köylünün halini anlattı. Eski köyü anlattı. Tarlaları, bağlan, bahçeleri anlattı.

«Şu dağa, hani gündoğuda kel bir dağ var ya, ona To-palcevizin dağı derler. O zamanlar, yani benim delikanlılığımda öyle kel değildi. On yıl önce bile. Yangın üstüne yangın, yangın üstüne yangın öyle kaldı işte dağ. Eskiden her adımda bir pınar olurdu. Şimdi tüm kurudu. Şimdi her yer keskin, bıçak gibi kayalıktır. Eskiden azıcık olsun kaya göremezdin. Orman yanınca sular toprağı aldı aldı götürdü. Kayalar kaldı meydanda. Sonra kardaş bir geyikler vardı Topalcevizin dağında; sürüyle. Ava giderdik. Bir günde on tane geyik vurduğumu biliyorum. Otuzu kırkı bir

arada, Topalcevizin dağında... Sürü sürü. Koca boynuzlu, kırmızı, ışıl ışıl geyikler. Şimdi bir tanesi bile kalmadı. Başlarını aldılar gittiler.»

Burmahanda bir bakım memurluğu var. Bakım memuru ismail Merdin sabahleyin erkenden damladı.

Ellisinde, ak saçlı, esmer, kavruk yüzlü uzun boylu, çakı gibi bir adam.

«Hoş geldin, safalar getirdin. Duydum ki», dedi, «orman hakkında yazı yazmak için dolaşıyormuşsunuz. Siz Istanbulda Cumhuriyet Gazetecisiymişsiniz. Hoş geldin, safalar getirdin. Şimdi siz sabır taşı olacak, bizim derdimizi dinliyeceksiniz. Bizde dert bir çok, bir çok ki, başımızdan aşkın. Ormancı demek dert kumkuması demektir. Ormancıya köylü düşman, keçi düşman, partiler düşman, ocaklar, bucaklar düşman, hele bizim gibi küçüklere herkes düşman... Amma vazifeni yaparsan düşman. Yapmazsan herkes... dost diyemem. Çokları gene düşman. Ben seni kardaşım, derdimin hepsini demeden bir yerlere gönderemem. Derdimi söylerim, yakılmış yakılmış ormanları gösteririm, nereye gitmek istersen de seni oraya kadar götürürüm. Bir düştün elime.»

BU JJ1I/İK.

«Teşekkür ederim ismail Efendi kardeş», dedim, «benim istediğim bu zaten. Nereye istersen giderim. Ne söylersen, kaç gün söylersen dinlerim. Zaten bunun için geldim.» Ellerime sarıldı: «Sağol», dedi. «Sağol!» «Bu köyde açma var mı ismail Efendi?» «Tarlaların hepsi açma.» «Bana boğulmuş ağaç gösterebilir misiniz?» » «Sana daha neler gösteririm!... Parmağın ağzında kalır.s Sabah kahvemizi içtik. Babacık:

«Her yeri, her şeyi göster îsmail Efendi. Göster de iyice görsün. Bu dağlarda yaşanmaz. Bu dağlarda yaşayan adamıg vatana hayrı olmaz. Bu dağlarda yaşayan insan vatana yüktür Bunu görsün de yazsın. Bu dağlardaki adam hem ormanını yakar vatanın. Hem keçisine yedirir. Hem okumaz, hem yazmaz. Hem vergi vermez, işe yaramaz. Yaramaz oğlu yaramaz. Be-nim diyeceğim bu kadar.»

Dışarı çıktık. Yağmur daha veriştiriyor, ismail Efendi:

«Bey», dedi, «bekleyelim mi? Yağmur çok azgın.» «Beklemeyelim. Görülecek yerleri görüp yarım Düzağaca, TCırkkavağa, Zerke, Tazıya doğru yola düzülelim.» «Olur», dedi, ismail Efendi.

Gece Babacığın söylediği Topalceviz dağına doğru yola •çıktık.

ismail Efendi:

«Önce boğulmuş bir ormana götürüyüm seni.» Yürüyoruz. Yürüyoruz yağmur hışılıyor. Yürüdüğümüz yer ormanlık, ismail Efendi önde. Bir de çabuk yürüyor ki, kayadan kayaya ceylan gibi sekiyor. Güya ormandan geçiyoruz. Yamaçtaki topraklar: akıp, çakılları çıkmış, verimsiz, taş tarlalar arasında bir eğri büğrü çam ağacı. Biraz daha gayret etseler çalılar gibi çamlar da toprakta göceklenecek.

Bir akar su geçtik. Sol yanda pürenler mor mor. Pürenler

ağmur altında ağır ağır kokuyorlar. Sonra bir kekik alanına düştük. Sonra kayalık, sarp bir yere geldik. Kayalığın arkası cfc ormanlık. Hiç yaşlı ağaç yok. Genç ağaçlar... Bıraksalar burası on yıl içinde böyle bir orman olur ki bakmağa kıyamazsın-

Bu yıl değilse de gelecek yıl bu ormanı mutlak yakacaklar. Ne yazık! Bir de ormanın içine girdim ki ne göreyim: Bizim gördüğümüz gençlik kıyılardaymış. Ortalan yakmışlar. Yangın yerinden de geçtik. Bir tarlaya geldik. Tarlanın arkası ormanlık. Ormanlığı da geçtik. Öğle oldu. Saat tam on iki. Benim ıslanmadık bir yerim, iğne deliği büyüklüğünde bir yerim kalmadı. Muşamba yalnız istanbul yağmurlarına dayanırmış. Topalcevizin dağında hapı yuttu.

Ormanlığı geçtikten sonra, tepeden tırnağa kurumuş ağaçlıklı bir ormana geldik. Dikilmiş ağaçlar kupkuru. Binlerce telgraf direğini bir araya getirip dikmişler sanki. Çırılçıplak. Yapraksız.

ismail Efendi beni elimden tutup iri gövdeli bir ağacın yanına götürdü. Elimi gövdenin üstüne koydu.

«Baltayı alır eline... Aldı mı baltayı eline, kabuğu fırdolayı keser. Dört parmak. Bir daire gibi kabuğu çıkarır, içinin yalabuğunu güzelce yer. Sonra efendim öteki ağaca geçer. Onu da öyle yapar. Böylece ağaç boğulmuş olur. Boğulan ağaç ku-ıcunağa mahkûmdur. Kurur. Ağacı boğduğundan dolayı adamı yakalasan bile, mahkemeye versen bile ceza görmez. Ağacı boğmak, tahribat sayılmaz, işte böylece ağaç boğulduktan sonra adam bırakır orayı, bir yıl, iki yıl uğramaz oraya... iki yıl sonra ağaçlar çürür, Çürümeyenleri adam kökler, odun yapar. Sonra da orayı tarla yapar. Şu gördüğün tarlaların hepsi boğul-InuŞ ağaç tarlasıdır. Şu gördüğün göz alabildiğine uzanan kıraç, S£l yeniği topraklar da, toprak denmez gayri onlara ya, kayalık-ar da boğulmuş ormanlardan çıkarılmış eski tarlalardır. Onlar rtık işe yaramaz, iki yıl sonra bu tarlalar da işe yaramaya-

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

«Vay anasını! Bunu nasıl anlatırsın millete? Bunu nas, anlatırsın sorumlulara?»

Boğulmuş ormandan çıktık. Yağmur yağıyor. Bu yağmUr kimbilir şimdi ne kadar çok toprağı denize alıp götürüyordu/ Orman olsa toprak öyle kalır.

«İsmail Efendi, daha çok mu böyle boğulmuş orman?» «Son yıllarda çok sıkıştırdık da hep boğuyorlar. Eskiden boğmazlar, keserler tarlada bırakırlardı. Boğmaya da bir ceza bulsak, onlar da başka bir yolunu bulurlar. Bir kördöğüşüdür gidiyor. Şimdi, biraz sonra seni kesilmiş, tarla ekilmek için kesilmiş bir ormana götüreceğim, görsen hüngür hüngür ağlarsın.»

ikindiye doğru dediği yere geldik. Çamlar yere serilmiş. Kesiklerden sakızları sızıyor, kan gibi. Daha yeşil yeşil. Yüzlerce ağaç...

«İşte burası yaza kadar böyle kalır. Kurur. Yazın tarla sahibi gelir, bu kurumuş ağaçlara bir ateş verir. Bu ateşle orman da yanar... Bak Bey, Allahaşkına iyi bak! Burada tarla olur mu? Bu yamaçta tarla olur mu?... Burayı eksen eksen bir yıl ekebilirsin. Sonra sel gelir toprağı alır gider. Değer mi? Milletin bu ormanına yazık değil mi? Köylü buradan bir yılda alsa alsa yüz liralık mahsul alır. Şu devirdiği ağaçlar en az bîş bin lira eder. Ağacından vazgeçtik. Ya akan toprağa ne demeli?»

Böyle kesilmiş, boğulmuş beş altı tarla daha gösterdi ismail Efendi, geri döndük.

«Ben buraların çocuğuyum,» diyor İsmail Efendi. «Şu gördüğün kel, topraksız, kayaları bıçak gibi çıkmış yamaçlar var ya, daha yeniyle kaplan giremez ormandı. İşte şimdi böyle. Biliyor musunuz ben bu bakım memurluğunu niçin yapıyorum Parası için değil. Yemin ederim parası için değil... Para ıçın bunca rezalet çekilmez. Ben ağacı severim. Canım gibi severini' Mesleğe girince öğrendim ki bir ağaç, bir çocuk kadar kıymetlidir vatan için. Ama bunu bizim köylülere anlatamazsın-

Söylersin, dinler dinler, doğru der, sabahlayın gider bir ormanı boğar atar.»

İsmail Merdin binlerce orman bakım memurlarından biri. jyfacerası gerçekten macera... Yarın ismail Merdinle Düzağaç köyüne doğru yola düzüleceğiz.

DOĞRANAN ORMANLAR...

Yağmur azıcık dindi. Gün doğarken Burmahandan Düzağaca doğru yola çıktık,

ismail Efendi önde, ben arkada vurduk bir sırta yukarı. Yol, keçi yolu bile değil. Karınca yolu gibi incecik bir şey. Çalılık. Bu yoldan yarım saat kadar yürüdükten sonra kayalıklara geldik. Çakmak taşı gibi keskin kayalar... işte Burmahandan Düzağaca kadar aradaki yol böyle. Çakmak taşından yol. Bu iki ara üç buçuk saat çekiyor. Gene bu üç buçuk saatlik arada da yakılmamış hiç bir ağaçla karşılaşmadım.

Sonra açmalar da gırla gidiyor. Yer yer, benek benek derisi yüzülmüş gibi dağların. Dağlar nakışlı.

ismail Efendiye dedim ki:

«İsmail Efendi kardaş, yangının önüne geçilmez. Yakan adam ormanda kaybolur gider. Dediğin gibi yakalasan, yakarken yakalasan şahit yok isbat yok. Ama bu açmacılığm önüne geçebilirsiniz.»

ismail Efendi:

«işte», dedi, «tam derdime bastın. Ben de bunu söyliye-cektim sana. Onun da önüne geçilemiyor. Geçilemez. Bir kere boğma var. Boğulmuş ağaç ceza tutmaz. Sonra kesme var. Her neyse sana bir iki misal vereyim de parmağın ağzında kalsın. Ben bundan önce kendi köyüm Karaörende idim. Burmamana sürgün geldim. O da bir açma yüzünden. Bir baktım ki adam tarlasının üstbaşmda beş dönümlük bir yerdeki ormanı baltayla doğramış. Yaşlı genç bütün ağaçları doğramış. Tuttum hakkında bir zabıt, verdik mahkemeye. Adam beraat etti. Hak-kn var dedim. Sen bunda beraat et. Edebilirsin. Hakkın var.

Gelecek yıl ağaçları yakarken elime bir geçersen İsmail sana gösterir. Yıl geçti. Ben tetikteyim. Kesilen ağaçları ha bugün yakacak, ya yarın... Temmuzun onunda mıydı ne, bir baktım ağaçlara ateş verilmiş... Kuru ağaçlar yanmış. Tuttum bir zabıt. Adam gene beraat etti. Dur, dedim, dur! İsmail sana gösterir. Gelecek yıl sabanı koşup ekeceksin ya... Gene bir yıl geçti. Sabanı koştu seninki... Gel dedim gel! Gel çekirge. Verdik mah-kemeye. Bir ay yattı çıktı. Ama gene de ekti tarlayı. Hasat zamanı geldik mahsulü haczettik. Gelecek yıl gene ekti tarlayı. Ben bu sefer gene zabıt tuttum. İşte o zaman olanlar oldu. Hakkımda bütün köylüyle birlikte iftiraya girişti. Birincisi, karısı-nın boynundan gece gelip elli altını çalmışım. İki şahit. Verdi mahkemeye. Sürün İsmail sürün. Ondan beraat ettim. Bir başka iftira. Bu sefer de oğlunu öldürüp yakmışım. Altı yaşındaki oğlunu... Gene mahkemede aldık soluğu.

Anan yahşi, baban yahşi çocuk yok ortalıkta. Allah kuru iftiradan saklasın. Bir ay iki ay... Canımdan bıktım. Çocuğu uzak köydeki ninesinin evine götürüp koymuş. Orada bulduk da yakayı kurtardık. İftira durur mu? Bir kez başlamasın. Rüşvet aldığım, ormanı sattığım, daireye ihbar edilmeye başladı. Amirlerim beni bilirler. Ormanı canımdan çok sevdiğimi bilirler. İnamazlar böyle şeylere... İnanmazlar ya, edemediler, beni köyden alıp Bur-mahana attılar. Ben kötü oldum. Açmayı açan şimdi o tarlada güzelcene ekip biçiyor. Bsn neden dayattım bu işte. Köylü görsün ki hükümet ormandan tarla açtırmıyor. Görsünler de açmasınlar. Şimdi baktı ki köylü, tarla açana ceza yok. Herkes tarla açacak. Üstelik ormancıyı da yerinden atıyorlar... Yerimden atıldığıma bir yüreğ.m yanıyor ki... sorma Bey...»

«N'sden İsmail Efendi? Burası da yer. Sanki orası burdan

daha mı iyiydi.» »

«Yok Bey yok. Beş yıldır, yanmış bir sedir gençliği vardı. Her bir fidanı kız gibi. İşte beş yıldır ben o ormanın içine kuş bile sokmuyordum. Uyku uyamayıp onu bekliyordum. Görsen Bey ne orman!... Benden sonra gelen arkadaşa eyi tenbih ede-

ejt teslim ettim ya, korkuyorum ki yakacaklar... İşte ondan korkuyorum. O orman kurtulsun dünyada hiç bir şey istemem. İsterlerse işimden atsınlar. Bilmezsin Bey, bu ağaç sevgisi başka şeye benzemez. Çocuk sevgisi gibi bir şey... Sedir gençliğini yakarlarsa benim de dünyada tutunacak dalım kalmaz. Benim de bir tarafım yıkılır. Çocuk gibi büyüttüm. Onun için beş yıl uyku yüzü görmedim. Gece gündüz bu yaz onu düşündüm. Ha yaktılar, ha yakacaklar...»

Saat on ikide Düzağaç köyünün yirmi evlik Düzağaç mahallesine geldik.

İsmail Efendi:

«Bey,» dedi, «kusura kalma ya, yorgunsun ya, senden bir ricada bulunacağım.»

«Söyle, İsmail kardaş», dedim.

«Bugün, Düzağaçta kalmadan, Düzağacın bir mahallesi olan Kırkkavağa geçelim. Dört saat gelir. Sana orman tahribatını orada göstereyim. Görmeden olmaz.»

«Sen bilirsin İsmail Efendi. Gidelim.»

Düzağaçta yemek bile yemedik. Birer su içip düştük yola.

Yollar gene kayalık. Yollar bıçak sırtı gibi... Sırat köprü sii de diyebiliriz. Ayağımdaki lâstiğin altını taş yedi eritti. Paçavra bağladım.

Yağmur iyice dinmişti. Gün kavuşurken Kırkkavak mahallesinin ilk evine geldik.

İsmail Efendi:

«Bey Kırkkavağa geldik,» dedi.

«Burası mı Kırkkavak?»

«Burası...»

«Bir tek ev, başka ev yok...»

Güldü :

«Bey», dedi, «bir de köylü çocuğuyum dersin. Bundan sonra bu dağlarda bir arada eve rastlayamazsın. Bu evden ya-ı'«n saat uzakta bir eve daha rastlarız. Yarım saat ötede bir eve

daha... Böyle böyle... hepsi bir köy olur. Bu ev Hüseyin Ağanın evidir. Bu gece burada kalacağız.» «Kalalım.»

Hüseyin Ağanın evinin sefaletini anlatamam. Ev de bas-lan bitiştirilerek, alt uçları toprağa dikilerek yapılmış ağaçlar, dan... Yalnız yarım metre kadar taş örmüşler dört bir yanına Öyle bir yatak ki, sabaha kadar gözümü yummadım. Şafak atmadan gene yola düşüp, gün doğarken varacağımız yere vardık. İsmail Efendi zehir gibi bir yüzle :

«İşte,» dedi, «bundan sonra bütün orman böyle.» Dağlar, yamaçlar, koyaklar göz alabildiğine kesilmiş, yer. de yatan ağaçlardan ibaret... Ayakta bir iki yeşil fidancık var. Başka yok. Kesilip yıkılmış. Ağaç denizinde yürüyoruz. Bütün ağaçlar soyulmuş. Hiç birisinde bir damla kabuk yok. «Bu ne İsmail Efendi?.» İkimiz de ağlamaklıyız.

«Bu efendim, kışın toprağı kar örter. Ortada hayvanların, keçilerin yiyeceği bir damla ot kalmaz... Keçi sahipleri de ağaçları yıkarlar. Keçiler çamların kabuklarını soyarlar. Her keçi günde dört beş ağaç kabuğuyla ancak doyar.» «Bu

kadar çok mu?»

«Bu gördüğün çam... Çamın yalnız kabuğunu, bir de uç pürlerini yer keçi. Halbuki yapraklı ağaçların, yani meşelerin her yerlerini yer. Bir de meşe ormanı görsen...» Olacak gibi değil!

ORMAN İÇİNDE YAŞAYANLAR

Kırkkavaktan dönerken yol boyunca bütün ağaçlar çepeçevre yalabuk soygunuyla yaralıydı. Kurumuştu. Bu kurumuş, yaralı ağaçlar bir de yangın görmüşlerdi.

Beşkonak Sütlüce arasını, -Sütlüce Ispartanındır- on beş günde gezdim. Bu on beş günde, on kadar köyü dolaştım. Bı?

anket yaptım. Anketimin doğru olması için birçok insanla gö-ı. Yüzlerce kadın erkek.

Dönüp dolaşıp tekrar Düzağaç köyüne gelelim. Bu bölgenin orta köyüdür.

Yücesinde çıplak bir dağ var. Çıplak dağın altından fırdolayı, bir kuşak gibi bir orman şeridi var. O da yer yer yanlış. Yanmış yerler, esas ormandan birkaç misli daha çok. Düzağaç muhtarlığının merkezi olan Düzağaç yirmi evlik. Bütün tarlaları ormandan açılmış. Yamaçlarda. İki yıllık sele dayanamaz. Bir kışta bütün toprak Akdenizi boylar. Düzağaç muhtarlığı on mahalleden meydana gelmiştir. 1 — Düzağaç, 2 — Ka-rakanlar, 3 — Kızılcakaya, 4 — Çingilder, 5 — Çayır, 6 — Kırkkavak, 7 — Intaş, 8 — Eğrenlibük, 9 — Subaşı, 10 — Kocaerik... Bu mahallelerin birbirine en yakını üç buçuk saat uzaklıkta. Meselâ Düzağaçla Kırkkavak arası dört buçuk saat çekiyor. Karakanlarla Kırkkavak arası yedi saat... Ma-hallelerdeki her ev arası da yarım saat... Meselâ Kırkkavak mahallesindeki Hüseyin Ağayla Osman Ağanın evlerinin biribiri-ne uzaklığı bir buçuk saat. Hüseyin Ağaya soruyorum: «Komşu filân?...» «Komşum,» diyor, «iyi has komşum Osman A-ğadır.»

Bir köyün yayıldığı sahayı yukarda verdiğim saat hesaplarıyla ölçtük, inanılmaz rakamlar elde ettik. Meselâ bu hesaba göre Düzağaç muhtarlığı yahut derebeyliği diyelim, otuz beş, kırk kilometre karelik bir sahayı kaplıyor. Düzağaç köyü yüz yirmi evliktir. Yüz yirmi evde sekiz yüz insan yaşar. Yüz yirmi ev bir saatlik, kırk beş dakikalık, yarım saatlik aralıklarla otuz beş, kırk kilometre karelik bir sahaya

dağılmıştır,,

Bu evler orman içindedir. Her biri bir tepenin yamacında, bir kayanın duldasındadır. ¦*

Bu hesabımızı burada bırakıp şimdi başka hesaplara ge-Çelim.

Düzağaçtan üç kişinin iktisadî durumunu göreceğiz. Bunu °tuz kişinin içinde kendilerinden sordum. Doğruluğundan emi-

nim. Sorarken muhtar da vardı. Yalan söylemelerine sebep de yok'u. Bu üç kişiden biri fakir, biri ortahalli, öteki de zengindir. 1) Ramazan Güven. 1926 doğumlu. Anası babası hayatta. Evlendikten sonra babasından ayrılmış. En büyüğü yedi yaşında dört çocuğu var. Tarlası iki dönüm. Bir yamaçta. Gittim gördüm. Taşlı, verimsiz, berbat bir tarla. Toprağı da iyice yj-kanmış. îyi mahsul verdiği yıl, bire üç veriyor. Tarlasından aldığı kendisine yetmediği için Düzağaçtan Ahmet Erdemin ortakçılığını yapıyor. Ortakçı olarak on iki dönüm ekiyor. Mahsul iyi olursa, bire üç alıyor. Keçisi yok. Bir eşeği, bir ineği var. Borcu dört yüz lira. Bankaya hiç borcu yok. Borcu köylülere. .. Faizle alıyor borcu. Her yıl Manavgat çukuruna inip a-meleLk yapıyor. Bu yıl altmış lira getirmiş Manavgat çukurundan. Çeltikte çalışmış. Sıtma tutmuş üstelik. Evine bir kurban bayramında et girmiş. O da bu yılki kurban bayramında. Bir de üç yıl evvelki kurban bayramında et yemişler. Yılda üç kilo yağ yiyorlar. Çarşıdan elbiselik, çamaşırlık almıyorlar. Kendileri dokuyorlar. Karısı şimdiye kadar ayakkabı yüzü görmemiş. Çocuklar da öyle.

Ramazan Güvenin ayağında bir ham çarık var. Keçi derisinden. Bir de kendi dokuması bir çorap. Kendi dokuması kıl karışığı bir şalvar. Sonra pamuklu bir mintan sırtında da.

Hiç gazyağı yakmamış Ramazan, Ramazan oldu olalı... Çırayla ısıtmış evini. Evine tatlı olarak geçen yıl yarım kilo bal girmiş. Onu da öteki köylerden, bal satmağa gelen birisiyle buğdayla değişmiş. Bütün derdi çabası ormancıları atlatıp bir kaç dönüm tarla çıkarabilmek. Şu .ormancılarda da vicdan merhamet arama diyor. Halimizi görüyorlar, sefaletimizi görüyorlar da tarla açtırmıyor, diyor. Ramazan yakında tarla açacak. Hesap ettim de Ramazanın nasıl geçinebildiğine bir türlü akıl erdiremedim. Evine gittim. Bomboş gibi bir şey. iki yatak eskisi. Birkaç bakır sahan, bir tencere, bir testi... O kadar ıŞ-te... Ramazan köyün fıkara dediklerinden.

2) Ortahalli. Ali Gülmez. Otuz beş yaşında. Altı çocuğu

var. Tarlası on dönüm. Her yıl bir dönüm, yarım dönüm ormandan açarak kazanmış. On beş keçisi var. Bir ineği, beş koyunu, bir kısrağı, bir atı var. Borcu beş yüz on Lra. Bunun sekseni ağabeysine; iki yüz ellisi Ziraat Bankasına, yüz sekseni Burmahanda Mustafa Ağaya. Yılda Manavgat çukurunda pirinç işinden, pamuk toplamadan, kök köklemeden üç yüz lira kazanır. Yılda keçi kılından bir çul yapıp kırk liraya satar. Yılda altmış Lraya da iki keçi satar. Okur yazarlığı var. Askerde öğrenmiş. Yüz yirmi evlik Düzağacın on altı okur yazarından birisi de Ali Gülmez. On dönümlük tarlaya beş gülek eker, on beş gülek kazanır. Bire üç yani. Dört yüz elli kilo ya. ni. Bu mahsul onlara yetişmez. Şubattan itibaren borç almağa başlar. Ali Gülmez diyor ki, «Çocuklar bir büyüsün, işe elleri yetecek kadar olsunlar hele. Ben mahpusa girince aç kalmayacak hale gelsinler... Birçok tarla açacağım, birçok tarla açacağım ki ormandan... Paydos fıkaralığa gayrik... Atarlar hapse. Yatar çıkar,- gene açarım. Gene gene açarım... Hele bir büyüsün çocuklar...»

3) Zengin. Cemal Güvener. Elli beş yaşında. Köyün imamı. Otuz dönüm tarlası var. Orman içinde. Yangın yeri. Uç yüz keçisi var. Borcu yok. Kazancı yılda keçi yüzünden bin beş yüz lira... Tarlalarından yetmiş beş gülek mahsul kaldırır. Bsş kovan arısı var. Geçen yıl otuz kovanmış, geçmiş. Dok'üz çocuğu var. iyi giyiniyor. Föter şapkası var. Ayağında mesti var. Beyaz sakalı var. Evi iki katlı.

Sonra yüz yirmi evlik Düzağaç köyünün orman suçundan mahkemeye verilmemiş tek adamı. Yalnız Düzağaç köyünün orman suçundan mahkemeye verilmemiş tek adamı değil, bu dağların orman suçundan mahkemeye verilmemiş tek adamı. Rekor imam Efendide. Varolsunlar.

Düzağaç köyünün evleri de öteki dağ köylerinin evlerinin tıpkısı... Duvarlar üstüsts yığılmış harçsız taşlardan yapılmış... Üzerleri de biçimsiz biçimsiz kesilmiş tahtalardan. Tahtalarla örtülmüş... Tahtalar çivilenmiş de değil. Tahtaları tutturmak

için taş yığmışlar üstlerine... Uzaktan evlerin üstü taşlı tarla, lar gibi benek benek gözüküyor.

YANAN ORMANLARIN YERİNDE EŞİNENLER...

Ali Gülmez konuşkan, aklı başında bir adam:

«Bizim durumumuzu olduğu gibi tesbit ettin. Biz başka yerlere bakasıya cennetlik sayılırız. Bir de Zerki gör. Ispartarıın Sütlüce bucağı köylüklerini gör. Gör de Düzağaç köyü İstan-bulmuş, onlara bakarak de!»

Dedik ki:

«insaf et bire Ali Gülmez. Bu sizin köylerden de...»

Ali Gülmez kızdı:

«Söyleyim de dinle öyleyse... Geçen yıl Zerke gittim... Hani Zerkin yanında da bir gâvur tiyatrosu, bir gâvur şehri var ki, deme gitsin... O şehrin mermerleri, taşı toprağı cam gibi parlıyor. Bir şehir ki Antalya büyüklüğünde... Geçen yıl bir İngiliz avradı görmeğe geldi, işte Zerk köyü bu şehirin yanında. Kayaların içinde. Zerk köyüne yalçın dağları tırmanarak gideceksin. Başka yol yok. Zerk köyünde bir damla toprak göremezsin. Tüm kayalık. Zerk köyünde bir tek zengin adam var. Amma çok zengin. Zerk köyünün insanları tüm yalınayak gezerler. Kış yaz ak bezden bir don, bir de gömlek giyerler. Bellerinde de kıl ipten bir kuşak...»

«E Ali Gülmez, buysa, ben bunları gördüm. Gezdiğim yerlerin kıyafetleri hep böyle... Tazı da böyle... Karacaören de böyle... Böyle oğlu böyle.»

Ali Gülmez :

«Dur baba, dur!» dedi. «Azıcık sabırlı ol da sana deyivereyim. Önlerinde üç keçi, o dağ senin, bu dağ benim... Sonra e-fendim, bunlar yatak bilmezler...» »

«Nee?»

«Yatak bilmezler.»

Konuştuğumuz yerde on beş kadar köylü var.

WKJVl/MNLAKJJA

Bir tanesi:

«Etme Ali», dedi, «etme. Eskiden yatak bilmezlerdi. Şimdi yatakları var. iki yıldır yatakları var. Bıldır bizden pamuk almadılar mı? Etme Ali Gülmez kardaşım.»

Ali Gülmez :

«Ben geçen yıl Zerke gittim. Kara Hüseyinin evine misafir oldum. Ben de kertikte yattım onlar da... Bir hafta kaldım köyde. Bütün köy kertikte yatıyor.» »

«Bu kertik dediğin de ne Ali Gülmez?»

«Ha, onu sana deyivereyim. Uzun, kalın bir çam ağacını alırlar kabuğunu soyarlar, soyduktan sonra keseri ellerine alırlar, o ağaçta kaç kişi yatacaksa o kadar baş koyacak yeri ağaçta oyarlar. Yani bir koca çam ağacı, üç dört kişilik ailede kaç kişi varsa, bir yastık olur. Altlarına bir kıl çul serip, üstlerine bir kıl çulu örterler, başlarını kertiğe koyup uyurlar. Kara Hüseyinin evindeki yastık tâ dedesinden kalmıştı. Başlarını koydukları kertikler yağ bağlamıştı. Birer parmak kalınlığında... Yeni ağaç kertikler iyi olmazmış. Adam başını koyunca batar gibi olurmuş. Halbuki eskiler, yağlanmış, dedelikler kuş tüyü gibi rahatmış.»

Birkaç köylü :

«Ali Ali,» dedi, «etme! Şimdi yok o. Geçen yıl gelip bizden pamuk aldılar.»

Ali:

«Yalansam iki gözüm önüme aksın,» dedi. «isterse Efendiyi götürüyüm oraya.»

«Götür», dediler.

«Sütlüce köylükleri de öyle...»

Araya lâf karıştı. Söz döndü dolaştı gene yakma, açma meselesine geldi.

Dün geceden beri köylüler alımlarını almışlar bana, ormancılara iyice kızmışlar. Sorduklarımdan mı huylanmışlar ne, yüzleri yüz değil.

Biri:

«Gel de tarla açma? Sen ol da tarla açma!» Lâfı onun ağzından gene Ali Gülmez aldı: «Bozlar köyünü gördün mü?» diye sordu. «Gördüm», dedim.

«Bizim köy de dağ köyü, o da... Bizim köyün evleri gibi onun da evlerinin her biri bir koyakta... Cehennemin dibinde.» «Öyle.»

«Bizim köyden hiç bir farkı var mı? O da kayaların arasında. Onun da suyu yok, tarlası yok. O da orman içinde. Dört bir yanını kayalar sarmış.» «Sarmış.»

«Amma dur. Amma dur ki sana farkını söyleyim: Bizim köyün Mart deyince yiyeceği biter. Bozların yiyeceği gelecek yıla da yeter. Bozlar, harıl harıl buğday satarlar. Halbuki bu yıl üç yıl öncesine gelinceye kadar Bozlar köyü ekmek yüzü bile görmezdi. Biz gene şimdi çok iyiyiz. Yiyeceğimiz bitse bitse Martta biter. Onlarınki Şubata da kalmazdı. Nerde bir aç, çıplak görsek Bozlarlı derdik, işte Bozların bu dağlarda ünü şanı böyleydi. Bunu iyice belledin mi Bey?» «iyice belledim Ali.»

«Bundan beş yıl önce Bozlar köyü ormanlarında bir yangın çıktı. Tam onbeş gün geceli gündüzlü devam etti. Ormanlar yandı kül oldu. Bir tek dikili ağaç bile kalmadı. Ağaçların kökleri bile yandı dersem inan. Ondan sonradır ki Bozlar köyüne gün doğdu... Bir tarla açtılar, bir tarla açtılar... Koyaklardan yamaçlardan, pınar yanlarından bir tarla açtılar... Her birisinin yirmi dönümlük tarlası oldu en az... Bir de kara toprak çıktı ışıl ışıl... Ekmek yerine toprağı ye. Senin Boz-larlılar bir ekin ektiler, bir ekin ektiler o yıl! Ormanın külü, gübresi, toprağın hamlığı... Toprak bire on beş, bire yirmi verdi. Bozlarlı o gün bugündür buğday satar, iyi bakarlarsa toprak beş on yıl daha dayanır. Yamaçlar çok dik değil Bozlarda. O yüzden yağmur, sel toprağı ancak beş on yılda yıkayabilir-

Ondan sonra da Allah kerim. Bozlarlılar bir orman daha yakarlar. Şimdi gel de sen ormanı yakma. Ormanı tarla etme.»

Karşıki genç ormanlı yamacı gösterdi. Bu yıl yamaca yedi sekiz yerinden ateş verJmiş. Verilmiş ama, yamaç tamamen yanmamış. Çünkü Düzağaç bölgesinde iki tane bakım memuru var. Söndürmüşler.

«Surdan bir tarla çıkar, bir tarla çıkar ki... Vay anam vay. Bir de kara toprağı var... Eh. Bütün köyün gözü bu yamaçta. Bir gün yanacak. Kim yakacak? Allah bilir. Kimse de yakmayacak. Kendiliğinden ateş alacak. Bir gün bakacağız ki yanmış kül olmuş orman. Sonra tarla yapacağız. Bozlar gibi...»

Ormanlı yamacın altında açılmış bir tarla gösterdiler. Buradan bir altı dönümlük kadar gözüküyor. Taşlı. Tarla Hasan Korkutur adlı birininmiş. Bundan üç yıl önce bir dönümlük bir tarla daha katmış tarlasına... Orman dairesi onu mahkemeye vermiş bu yüzden. Bir hafta hapislikle 1254 lira para cezasına mahkûm olmuş Hasan. Hasan bir hafta hapsini yattıktan sonra ortadan kaybolmuş. O gün bugündür Hasan Korkuturdan bir haber yok. Hasanın üç çocuğuyla kar sı ellerin a-ralığında kalmış. Köylü de imdatlarına yetişmeseymiş açlıklarından öleceklermiş. Bereket ki köylüye, tarlasını ekip biçmişler de... Bu dağlarda binlerce Hasan Korkutur misali var.

ORMAN YANGINLARININ SEBEPLERİ

Bozyaka köyü yedi mahalle. Tazı köyü de beş mahalle. Bunlar da kilometrelerce sahaya dağılmış...

Düzağaçta epey kaldım. Köylülerle seviştik. Kendi kendime dedim ki, bir de şu orman yangınlarının sebebini sorsam Düzağaçlılardan. Bunca ahbaplığımız var. Söylerler mi ki acep? Dükkâncı Ahmedin odasında toplandık:

«Kardaşlar», dedim, «bir de ormanları nedsn yakıyorlar onu öğrenmek istiyorum. Merak ettim. Elbette bir sebebi olacak. Bazı yerleri, anladım, tarla yapmak içm yakıyorlar.

Bir de sarp kayalıkları, ulu yamaçları yanmış gördüm. Buralar-dan tarla çıkmaz bir şey olmaz. Neden yakıyorlar acaba?»

Bir zaman birbirlerinin yüzlerine baktılar. Sorunun altında bir kötülük var mı yok mu diye gözleriyle konuştular, ölçtüler biçtiler. Sonra içlerinden birisi beni cevaplandırdı:

«Bizim köylüler orman yakmasını bilmez ki sebebini bilsin. Orman yakmak vatanı yakmak demektir. Düzağaçlılar ormanın kıymetini bilirler.»

«Yahu insaf edin, dedim. Dün, bu köylerde Cemal Efendiden başka orman suçundan mahkemeye verilmemiş bir tek a-dam yok diyordunuz.»

Aynı adam :

«Ormancılar lâf olsun, garaz olsun diye verirler köylüleri mahkemeye. Hepsi de beraat eder.»

«Boş yere orman yakılmaz ya.»

«Yakılmaz.»

«Eee?»

«Bozlar yakar ormanı. Tazılar, Bozyakalılar, Bolasanlı-lar yakar ormanı. Düzağaçlıların elinden gelse ağaç dikecek

dağlara.»

«Peki bu köylüler neden yakarlar ormanı? Onu soruyorum.»

«Orman yakmadık ki bilelim. Git de sebebini o köylülerden sor.»

Bütün Düzağacın yanı yönü, tüm ormanları yanık. Yıllardan beri her bir dağı yangın görmüş. Düzağaç ormanlarını gelip Tazılılar yakmamışlar tabii!... Söylenmezki.

Sebeplerini söylemiyecekler. Biliyorum, biliyorum ya a-ğızlarından duymak istiyorum. Bozlarlılar niçin yakıyorlar ormanı. Düzağaçlılar haşa! Öyle şey yapılır mı?

Düzağaçtan bir yol arkadaşı aldım. Düştüm yola. Şafak vakti. Yağmur dinmiş. Dağlar çam kokuyor. Pürenler de mor mor açmışlar. Kokuları çam kokularına karışıyor. Toprak kır-

mızı.

Dereler inip, tepeler çıkıyoruz. Yolda evlere uğruyoruz. Bir tepenin duldasında yalnız bir ev. Bu evden başka yeryüzünde ev yoktur dersin kendi kendine. Öyle bir duygu gelir insanın içine burada. Tâ tepenin doruğuna kadar evin dört bir yanı çırılçıplak soyulmuş. İlâç için araşan orman yok. Bütün yan yön toprağı taşınmış taşlı yamaçlardan ibaret. Ormanlar evin uzaklarına kaçmış. Evden yarım saat, bir saat ötelerden başlıyor orman, o da eğer yanmamışsa... Bu dağlarda yüz binlerce e-vin etrafı böylesine açılmış işte. Dağlarımız böylecene kel bırakılmış. Ormanlarımızı bu yüzden kaybetmişiz işte.

ikindiye doğru Bozlara girdik. Ne bende bir hal kaldı, ne de yol arkadaşım Mustukta... Kayalar ayaklarımızı, ellerimizi yedi. Yol diye kayalıklar tırmandık. Allah kahretsin böyle yolu.

Bozlar on üç evlik. Bir çukurda. Evlerinin üstü tahtadan. Taşlı tarla gibi; öteki köylerin ev üstleri gibi. Bu tahtalar her iki yılda bir değiştirilir. Yoksa çürürler. Dam akar.

Bozlara girerken yamaçta ak sakallı birisi çift sürüyordu. Selâm verdik. Selâm aldı. Yol arkadaşımın dostuymuş. Bizi yanına çağırdı. Yamaç öyle dik bir yamaç değil. Ova gibi bir şey. Taşı da az tarlanın. Saban kumda gibi işliyor. Kara toprak mis gibi kokuyor. Yumuşak yumuşak. Çukurova toprağı gibi.

Çift süren adamın adı Mehmed.

Muştuk :

«Beğ gazata yazanlardan,» dedi.

Mehmed Ağa bana bir tuhaf baktı. Mustuğu yanına çağırdı. Benden uzaklaştılar. Konuştular. Sonra yanıma geldiler.

«Hoş gelmişsin», dedi, Mehmed Ağa.

«Hoş bulduk», dedim.

Çifti bıraktı.

«Yürün eve gidelim.»

Eve geldik.

«Bu tarla yangın tarlası mıydı Mehmed Ağa?»

«Yangın tarlası...»

Gece on üç evin erkeği de başımıza toplandı. «O yangın çıkmasaydı, biz şimdiye acımızdan ölmüştük.»

«Yangını kim çıkarmış acaba?»

«Kim çıkaracak? Tazı köylüler geçerken ateş atmış olacaklar. Allah razı olsun onlardan. Yoksa çoktan köyü bırakmış gitmiştik. Bir dönüm tarlamız bile kalmamıştı. Bütün toprağımı-zı yağmur taşıyıp götürmüştü. Bire bir bile alamıyorduk. Allah razı olsun yangıncıdan. Bir toprak çıktı ki ormandan, bire beş, bire on veriyor.»

Yumuşattım onları. Ormancıların değil, onların dostu olduğumu, onların dertlerini millete duyurmak için dolaştığımı dilimin döndüğü kadar anlatmağa çalıştım. Memnun kaldılar. Tam sırasıdır diye sordum : «Bu orman yangınlarının sebepleri...» «Bozlar yangın çıkarmazlar. Bozlar köyünde arama yangını. Düzağaçtan geldin.

Tazıdan geldin. Soraydın ya, asıl yangını onlar çıkarırlar. Bizim elimizden gelse dağlara tüm çam dikecektik. Düzağaçlılarla, Tazılılar, Bolasanlılar orman düş-mam. Yangın çıkıncaya kadar biz aç kaldık, sefil kaldık da gene bir ağacın kılına dokunmadık. Yangın çıktı. Biz de tarla yaptık. Ne yapalım?»

Bu sefer yol arkadaşım Muştuk alındı: «Nedenimiş? Nedenimiş?» diye çıkıştı. «Düzağaç on beş gün orman yaktı da tarla mı yaptı? Söyleyin Düzağaçta kimin on dönümden fazla tarlası var? Kim tarla açıp da devletimize zarar vermiş? Söyleyin bakalım.»

Baktım iş tatsıza dökülecek. Araya girdim. «Ne Düzağaç yakar, ne de Bozlar... O Tazılar yok mu?» Güldüler. Mesele de burada kapandı. Bozlardan sonra Mustukla gene yola düzüldük şafaktan. Köyü çıkar çıkmaz Muştuk bir boşandı:

«Sana söyleyim. Teker teker söyleyim Efendi. Neden ormanı yakarlar? Tarla açmak için bir. Tarlanın etrafı ormanlık olur, içinde kara böcük saklanır. (Domuz) Kara böcük çok za-

rar verir mahsule. Çok olur öldüremezler. Onun için tarlanın yakınındaki ormanı yakarlar, iki. Bir de yanmış orman toprakında o yıl öyle bir ot biter ki diz boyu. Keçiler o otlan ye-vince çok etlenirler. Bir de ormandaki keneler vardır. Keçilere yapışırlar. Keneler yansın diye ormanı yakarlar, bu üç. Bir de tahtacılar işsiz kalırlar. Orman dairesi onlara orman gösteremez. Jş bulmak için yakarlar, bu dört. Bir de orman memurlarına kızar köylü... bu beş. Bir de köyde iki adam biribirine hasım olur. Biri, ötekinin tarlasından ormana ateş verir ki tarla sahibini orman dairesi tutsun da mahkemeye versin. Süründürsün, bu altı. Daha bir ay evvel böyle bir adam yakalandı. Bolasan Muhtarına kızmış adam, muhtarın tarlasından ormana ateş ver-jniş. Muhtarı yakalamışlar. Muhtar kendisinin değil de, ormanı düşmanının yaktığını isbat etmiş. Adam şimdi hapiste. Şimdi anladın mı sebeplerini. Söyledim mi sana?...»

Yüzünde hem bir acı, hem de gizli bir şeyi söylemenin rahatlığı vardı.

«Muştuk?...» dedim.

«Ne yapalım geçim...» dedi. «Allah kahretsin... Ben bilmiyor muyum orman kalmayacak. Beş yıla varmadan her yer çöl olacak...»

KEÇİYE VE AÇMAYA KARŞI

Bozlardan yukarılara Bolasan köyüne doğru döndüm. Bu duyup işittiklerim görülmemiş, duyulmamış şeyler. İlk defadır ki çok iyi bildiğimi sandığım memleketimde şaşkına döndüm.

Traş edilmiş dağların ortasında bir çamlığa rastgeldim. Ne yakılmış, ne de kesilmiş. Yalabuk bile yapılmamış. Çamlığın 'Çine girince işin sırrı anlaşıldı. Ortadaki belki iki yüz yıllık k°ca çam, giydirilmiş gibi. Dallarına, yanma yönüne o kadar

çaput, bez bağlamışlar ki... Çamın altında büyük evli-rdan biri yatarmış. Yaşasın evliya. Keşke her çamın dibinde bir evliya yatsa.

Yaşlı bir orman mühendisi de güzel bir usul bulmuş, tyi yakılması ihtimali olan bir orman gördü mü, gidermiş terziye bir çuval kırpık alır,
ormanın ortasında büyücek bir çamı iyice donatırmış. Birkaç yıl sonra gelir bakarmış ki, orman yau-madığı gibi, bez bağladığı ağacın dalları bezden gözükmez olur-muş. Anadofcuda ziyaret ağaçlarına çamaşırından, elbisesin^ den bir parçayı yırtıp bağlamak sevap sayılır. Böylelikle bizim mühendis epeyi ormanı kurtarmış.

Gene vurduk yol dedikleri sarpa. Yürü ha yürü! Bende yürüyecek hal kalmadı ya, iş hoş. Görmek istiyorum. Her gün yeni bir olay, yeni yeni insanlarla karşılaşıyorum.

Akşam bastı. Karanlığa kaldık. Bir de acıkmışım ki, hal kötü. Yol arkadaşım şimdi ondördünde Hasan adlı bir çocuk. «Hasan!» «Buyur ağam.»

«Karanlığa kaldık Hasan. Yakınlarda bir köy, bir ev.» «Az ötede Süleyman ağanın evi var. Evi var ama...» «Amması ne?» «Çok nekes.» «Bize ne. Olsun.»

«Misafir alır mı ki? Hiç kimseyi misafir etmez de...» «Eder etmez. Biz bir başvuracağız Süleyman Ağaya...» Çoban yıldızı gözüktü. Kayalar silindi ortalıktan. Karanlık ağaçlar perde perde oldu. Uzaktan köpek havlamaları gelmeğe başladı. Tepenin başına çıkınca, karşı yamaçta sallanan ufacık bir ateş dilimi gördük.

«işte o ışık Süleyman Ağanın evi.» Tepeyi indik. Bir su geçtik. Taşlı bir yamaç çıktık. Sürülmüş bir tarladan yürüdükten sonra Süleyman Ağanın kapısına

geldik.

«Oooo Süleyman Ağa!... Süleyman Ağa!»

İçerden ses şada yok. Bekle bekle ses yok. Bu gecenin

karanlığında dağda mı kalacağız!

«Süleyman Ağa! Süleyman Ağa!»

Gene ses yok. Ne yapmalı? Bir şey uydurmalı. Köylü olmadığımızı anlatmalı.

«Süleyman Ağa, tâ Istanbuldan geldik buraya. Seni deyip geldik.»

Buna da bir ses çıkmadı.

«Hasan, Süleyman Ağadan hayır yok. Başka bir ev yok mu bu yakınlarda?» Hasan usuldan:

«Var, var ama, sabaha ancak yetişiriz. Velinin evi var. Var ama...»

içerde bir parıltı oldu. Kapıya doğru bir ayak sesi gelmeğe başladı. Kapı açıldı. Mucize! Kapıda ak sakallı, yetmişlik, beyaz don gömlek giyinmiş biri, gerilmiş duruyordu.

«Misafiriz,» dedim. «Seni deyip geldik»

ihtiyar kımıldamadı. Bize kapıdan yol verdi.

«Hoş geldiniz.»

Sert, aksi bir yüzü vardı. Neredeyse bizi kovdu kovacak.

Bir genç kız ocağın başına minder attı. Oturduk. Ocaklığın üstünde bir çıra cızırdayarak yanıyordu. Ocağa da kütükler atılmıştı.

Gür bir sesle:

«Merhaba!» dedi. «Nereden gelip, nereye böyle?»

Niçin gezdiğimi, ne yaptığımı, nereleri dolaştığımı uzun uzun anlattım. Keçiden, orman açmasından, köylülerin zaruretinden söz açtım. Konuştuklarımı hep iyi karşılıyordu. Coştu Süleyman Ağa. Coştuğu da şundan belli ki gelini çağırdı:

«Efendi uzak yoldan gelmiş. Hemen çabuk bir lokma ek-oek hazırla Akşamdan sonra gelene ya süyen, ya soğan. Efendi de kusura bakmaz.»

Bir on beş dakika sonra sofra geldi. Bulgur pilâvı ve soğan. Yedik. Sofrasına bereket. Süleyman Ağa:

«Eyi geçtin elime Efendi kardaş. Eyi ki yolun bana uğ.

radı.»

«Seni deyip geldim.»

«Çok çok eyi etmişsin. Şu evi görüyor musun? Bu ev yüz elli senelik evdir. İyi bak. İçine sıçan düşse başı yarılmaz mı?» Baktım. Ne denir.

«Yarılır yarılır,» diye kendisi cevap verdi. «Bütün Ömrümüz bir keçiyle, açma uğruna geçer. Keçi beslemek, açma açmak kolay mı sanırsın. Bilmeyene kolay görünür. Bilmeyene yakarsın orman olur biter gibi gelir. Bilmeyene... Açma açmak Cehennem azabı. Bunu kimse bilmez.» «Bilmez,» dedim.

«Bilmezler de vay köylü orman yakar, vay köylü ormanı keçisine yedirir. Bilmezler. Bilmezler de köylü canı sıkıldığı için açma açar sanırlar. Ya ben aç kalacağım, ya orman gidecek. Bunun ikisi ortası yok. Bu dağlarda keçiden başka hayvan iyi yetişmez. Bu dağların hayvanı keçidir. Ya keçi besleyeceğim, ya açlıktan öleceğim. Keçi de ormanını yiyecek devletin. Çare yok. Başka çare yok. Açma açacağım. Hükümet, her ağacın başına bir bakım memuru dikse, her bakım memuruna da bin lira maaş bağlasa gene ağacı boğup, yakıp, kesip tarla yapacağım. Hor görmeyin bizi. Bu dağlarda başka geçim yolu yok. Birincisi keçi, ikincisi tarla.»

«Ama Süleyman Ağa,» dedim, «orman bir gün bitecek. Yağmurlar toprağı yıkayıp götürecek. Her yan Sipsivri kayalardan, taşlardan ibaret kalacak. Yağmur yüzü görmeyeceksiniz yılın on iki ayında. O zaman ne keçi yetiştirebilecek, ne de ekin ekebileceksiniz.»

Süleyman Ağa kızmıştı. Coşuyordu. «Bunu çok iyi biliyorum. Yakında, on yıla varmadan bu tek ağacın kalmayacağını, kurak olacağını, toprağın g.dscegim hepinizden iyi biliyorum. Koy kendini benim yerime de keçi besleme, orman açma. Haydi koy. Koydun mu? Düşün bakalırfl'' «Düşündüm.»

«Bir çare geldi mi aklına? Başka bir çare?» «Yok!»

«Kış gelir. Göğüs boyu kar alır ortalığı. Ne ot, ne bir şey. geçiler, aç aç meleşir kapıda. Ne yedirirsin sen olsan keçiye? Orman... Başka çare var mı? Keçi çok aç kalmadan çam kabuğu yer mi sanırsın... Ot olsun, meşe yaprağı olsun çam kabuğuna ağzını bile vurmaz. Pürlü ağaçları keçi de sevmez. İlle yapraklı ağaçlar... Ama kış gelip çatınca kabuklarını da yer çamın, uç, yumşak pürlerini de yer... Başka geçim olsa bu verimsiz keçiyi ben besler miyim sanırsın. Vay efendi vay! Ben Izmirde askercilik etmiş adamım. Sen beni ne belledin.» «Demek öyle ha?»

Kıpkırmızı kesildi. Bağırmağa başladı: «Sen bir açma açmak nedir, neye malolur bilir misin? Bu zulme, bu meşekkate insan olan dayanabilir mi? Sana bir açma açmanın hikâyesini deyivereyim de ibret olsun âleme... Bak şimdi, eyi dinle... Ormanın içinden tarla olabilecek bir yer bulacaksın. Hiç olmazsa iki yıl dayanabilecek bir tarla... Yani iki kış yağmurunda taşınmayacak bir tarla... Bunu önce ya boğacaksın. Ye kesecek, ya yakacaksın. Bunu böyle yaptın mıydı, bakım memuru gelecek yapışacak yakana... Mahkeme mahkeme sürün ha sürün. Bir aya, iki aya mahkûm olacaksın. Geçti mi bir yıl. İkinci yıl, o kestiğin yeri, boğduğun yeri yakacaksın. Gene mahkeme, hapis... Bir yıl daha geçecek. Üçüncü yıl köklerini çıkaracaksın. Kök çıkarmak da bir belâ...» Ellerini açtı gösterdi.

«Bak şu ellere. Bak bakalım ele benzetebilir misin?» Elimi aldı kendi elinin yanma götürdü. «Şu şuna benziyor mu hiç? Ha, benzemiyor. Anladın mı Şimdi? Kök çıkarmak nedir?»

Elleri yamru yumru yırtık, girintili çıkıntılı biçimsiz bir kaya parçasına benziyordu. Elleri el değil.

«Kökü çıkardıktan sonra koşacaksın ölümcül öküzü yama-cın yüzünde çifte süreceksin. Mahsul meydana gelecek. Bire beş

en çok. Eğer bakım memuru arkanı bırakmamışsa mahsulü haczedecek orman dairesi... Mahkeme mahkeme... Ya beraat e-dersin, ya da mahsulü alırlar elinden, ikinci yıl ekersin, top. rağın şerbetini yağmur almış götürmüştür. Bu sefer alsan alsan bire üç alırsın. Üçüncü yıl bire ancak bir alırsın. Dördün-cü yıl bütün toprak taşınır gider. Sivri kayalar, taşlar kalır ge-ride. Tarla gitti. Bu kadar emek vererek, sürünerek, bunca ağacı öldürerek meydana getirdiğin tarla uçtu gitti artık. Ne yapacaksın? Ne gelir elden? Gene başlayacaksın ağaç oymağa, ağaç kesmeğe, ağaç yakmağa... Bir ömür tarla çıkarıp, tarla kaybetmekle geçecek. Anladın mı

şimdi? Gönlümüzden tarla çıkarmıyoruz. Şu dağlara bak. Kır, kıraç dağlara. Başka ne yapabiliriz? Bir ömür durmadan kök sökmek, durmadan hapis yatıp mahkeme mahkeme sürünmek ne demek! Bilir misin ne demek! »

Öğrendim.

ORMANI BİZDEN DEĞİL BİZİ ORMANDAN KURTARIN!...

Karanlık bastı. Karanlığa yağmur çiseliyor. Bir de yolcu katıldı yanımıza. Yukarı köylüklerden birindenmiş. Kasabaya elek almağa inmiş. Hiç mi hiç ağzını açmıyor. Bir yerde bizden,

nedense, ayrılıverdi.

Dönüp dolaşıp gene Burmahana gelelim. Köy odasında o-

turmuş tartışıyoruz.

Abdurrahman Uzun var konuşanların başında. Bir de Bahriyeli var. Bahriyeli tarikattı. Her ağzını açışta bir bismillah çekiyor. Bir dua okuyor. Gözlerini yumar gibi edip dualar okuyorlar.

Ormanların korunması için çareler arıyoruz kendi kendimize.

Abdurrahman Uzunun fikri şu:

«Bak oğlum, hükümet ne yaparsa yapsın, bu gidişle bir

tjUJN

yeşil yaprak kalmayacak. Uzun da değil, ya gelecek yıla, ya öbür yıla-.- Yeşil bir tek yaprak kalmayacak. Benim dediğimi iyi yaz. Okunacak yere yaz. Başbakana ver. Okusun. Abdurrah-inan Ağa dedi ki de, Abdurrahman Ağa milletin menfaatini Icendininkinden yücede tutar. Başbakana öyle yaz. De ki iki yıla varmadan orman bitecek de. Biçare köylülerin kanaati böylecene gelmiş de... Bak sana bir hikâye deyivereyim de iyi dinle. . • Bif bakım memuru vardı burada önceki yıllarda. Bir ağaç için kendini parçalardı. Daha toy. Bir yangın çıkmasın bir yerde köylüyü toplar toplar koşardı oraya. Yangını ne eder söndü-rürdü. Böyle yaman bir oğlandı. Köylü elinden usandı bunun. O gidince yangına, evinin yanındaki, tam önündeki ormana ateş veriyordu köylü. Yangın çıkıyor, o ormana gidiyor, birisi de onun evinin yanını yönünü yakıyordu. Bir yangında evi de yanıp kül oluyordu. Gene köylü acıdı da söndürdü. O bile başa çıkamadı. Kimse başa çıkamaz. Kanun hükümet başa

çıkamaz.» «Ya ne yapalım Abdurrahman Ağa? Bir çare söyle.» «Söyleyim çaresini. Başbakana işte bunu iyice yaz. Başbakan sözümü dinlerse hükümet ziyan etmez. Millet de ziyan etmez. Köylü de ziyan etmez. Şöyle ki efendim. Şimdi ele alalım bizim köyü. Bizim köy kaç hane, kırk beş hane. Köy hudutları içinde ne kadar orman var, şu kadar. Ölçersin ormanı, kırk beş parçaya ayırır köylüye teslim edersin. Her köylüden kendisine teslim edilen ormanı istersin. Vermediler mi, bir ağaç mı kesilmiş gel beri ağam, gel beri dersin. Bir ağaç için beş yıl atarsın ha-pise. Amma ona önce zati ihtiyacı olan ormanı, keresteyi verirsin tabiî. Böyle olmazsa yemin ederim, Kuranı Kerim üstüne yemin ederim ki bir tek yeşil yaprak kalmayacak. Amma bir tek. Başbakana de ki biçare köylülerin kanaati budur.» Abdurrahman Ağaya dedim ki:

«Sen de bilirsin ki böyle şey olamaz. Sen köylü milletini bilmez gibi konuşuyorsun. Bu, çuvalın ağzına sıçanı bağlamak &bi bir şey olur önce.»

Abdurrahman Ağa sert:

«Olmaz olmaz! Sen Başbakana böyle yaz. Ne yapacaksın. Senin vazifen köylünün her dediğini Başbakana, millete rapor etmek değil mi? Sen dediğimi yaz da karışma gerisine. Başbakan benim dediklerimi anlar.»

«Peki yazalım,» dedim. «Amma böyle şey olmaz. Sen köycülüğü nedir bilmez misin? Burada hepiniz birinizin akrabası-sınız değil mi? Akraba olmayanınız var mı içinizde?» «Yok, yok,» dediler.

Abdurrahman Ağa elindeki kirmenini hızla çevirerek: «Bunun ormanla ilgisi ne?» diye hayretle sordu. «Ormanla ilgisi yok ama, bir yere getirmek için senden onu sordum,» dedim. «Senin bu köyde hasmın var mı?» «Çoook,» dedi Abdurrahman Uzun. «Bu köyde hasmı olmayan bir tek adam gösterebilir misiniz?»

«Var,» dediler gülerek. «Kim?» «Topal Ali.»

Topal Ali yerde sürünen, köylülerin baktığı on beş yaşlarında bir delikanlıdır. Anası babası yoktur. «Başka?»

«Olur mu hiç? Köycülük hali bu. Kavga döğüş, ihbar eksik olur mu! Çoğumuz birbirimize düşmanız.» Abdurrahman Ağaya döndüm:

«Söyle bakalım Ağa, senin hasmın, sana kötülük olsun diye, sana verilen ormanı yakmaz mı?» Sustu. Düşündü. Bana döndü:

«Sen gene Başbakana dediğimi yaz. Millete duyur. Bundan başka çıkar yol yok. Düşman olsa da başka çıkar yol yok.» Başka birisi atıldı:

«Abdurrahman Ağanın dediği yanlış, bu olmaz. Bu sefa bütün ormanlar bir ayın içinde yanar çıkar. O onunkini yakar, o onunkini. Sonra herkes kendine teslim edilen ormanı yavaş ya'

vaş tarla yapar. Bence her köyün ormanım köyün muhtarına teslim etmeli.»

«Bire ulan,» dedi, «bütün köy muhtara düşman, yakıve-rirler ormanı.»

Bu sefer Babacık atıldı. Sabahtan beri söze karışmıyordu.

«Benim bir düşüncem var. Gazatacı kardaş münasip görürse eğer Başbakanımıza bunu yazsın. Millete bunu duyursun. Bizler burada ne ile geçiniyoruz? Toprakla, keçiyle... Bunun ikisi de ormana zarar. Bunlar olmasa ormanlar kurtulur mu?»

«Kurtulur,» dediler.

Babacık:

«Öyleyse burada hükümetin yapacağı bir şey var: Ekmeyi ve keçiyi yasak etmek.»

Herkes her yerden güldü:

«Babacık bizi aç koyacak, ilahi Babacık!» Babacık:

«Durun,» dedi, «ulan. Azıcık durun bakalım. Diyeceğim var.»

Dinlemediler:

«Bizi aç koduktan sonra ne diyeceksin Babacık?»

«Siz durun hele. Lâfımı ağzımdan almayın. Deyivereyim hele. Bak efendi kardaş keçiyi ve ekini yasak etsin. Bak şu kadar erkeğin eline ne yapıyorlar?»

Gözümün içine bakıyordu.

«îp eğiliyorlar,» dedim.

«Haaa şimdi gelelim sözümüze. Bu iplerden ne yapacaklar dersin?»

«Giyecek olsa gerek.»

«iyi bildin. Giyecek. Şimdi hükümet keçiyi ve ekini yasak etsin. Bize de tezgâh ve iplik göndersin, iyi bez dokumasını öğretecek ustalar göndersin. Köylüye belletsinler. Bir de yol yaptırsın. Bezleri satarız. Bizi bol bol geçindirir her yılki dokuduğumuz bez. Şimdi bile giyimimizi çıkarıyoruz. Bunu böylece

yaz. Yazmazsan vebalim boynuna olsun. Bunları yaptıktan sonra hükümet, odunlarımızı, ihtiyaç kerestemizi de verdikten sonra bir ağaç kesene on beş yıl, orman yakana idam cezası versin. Razıyız. Amma şimdi tarla açana bir günlük ceza bile vermesin. Bunu da böylece yaz millete.»

Köylüler:

«işte bu doğru,d dediler. «Hükümet bunu böyle yapsın. Böyle yaparsa reyimiz hep kendisinin olsun. Reyimiz öyle hükümete kurban olsun. Ormanı da kurtulur.»

Tâ odanın ucunda, adamların arkasında kambur, yetmişlik bir ihtiyar oturuyordu. Lâfa hiç karışmıyordu.

«Bu dediklerinizin hiç birisi olmaz. Olsa da işe yaramaz. Hükümet tezgâh da verse gene ekersiniz. Zorunuza gider para verip zahire almak. Zorunuza gider para verip yağ, süt almak... Keçi de beslersiniz. Hükümet hepinizi maaşa bağlasa gene yiyeceğe para vermezsiniz. Ne atıp da Efendiyi kandırıyorsunuz. Ben dokuz yıl askercilik ettim. Tam dokuz yıl. Galiçyadan Yemene kadar dünyayı dolaştım. İnsan gördüm. Şehirler, vatanlar gördüm. Böyük, akıllı adamlarla görüştüm. Bu sebepten çavuşluk aldım. Bir tek çare var. Bu dağlardan inmek. Aşağıda ovalarda köy kurmak... Eninde sonunda zaten ineceğiz. Bu efendiler bilmezler. Siz her gün gözlerinizle görmüyor musunuz? On yıl evvelki ormanlardan eser var mı?» «Yok.»

«Ormanın yeri tarla mı oldu?»

«Ya ne oldu? Bir iki yıl tarla... Sonra yağmur aldı götürdü toprağı. Şimdi tüm kayalık. Bu kayalıklarda bir daha orman biter mi? Söyleyin biter mi?» «Bitmez.» «On yıl sonra bu ormanlar kalmayınca ne olacak? Her yer

kayalık olmayacak mı?» «Olacak.» «Gene aç kalmayacak mıyız?»

«Kalacağız.»

«Aç kalınca, son geçimimiz de bitince buradan göçmeyecek miyiz? Göçeceğiz.»

Durdu, düşündü:

«Efendi,» dedi bana, «Sen bunların dediğine bakma. Köylü aklı. Dediklerini yazma. Anlamazlar bunlar. Bunların lâflarını yazarsan gülerler. Köyümüzün şerefi beş paralık olur. Amanı bilin mi yazma. Sana bir şey daha söyleyeyim ki bu dağlarda yanyana evlerden kurulmuş bir köy yok bizim köyden başka. Bunu da Emin Kâhya yanyana, döve döve getirmiş... Yanyana olsalar geçinemezler. Otlaktı, tarlaydı... Gel de bir mektep yaptır bu dağ köylüklerine. Nereye yaptırırsın? Orta yere, bir dağın tepesine mi? Çocuklar beş saatlik, altı saatlik yollardan gelip okusunlar öyle mi? Bu olmaz. Yaz ki hükümete. Dediğimi aynen yaz. Bizi buralardan aldırmaktan başka çare yok. On yıl sonra ormanı bitecek... Ormanı bittikten, tarlalar taşındıktan sonra ormanı bitmeden bizi kaldırsın buralardan. Türkiyemizde boş yer mi yok? Bizi oralara iskân etsin de ormanı kurtulsun. Biz de kurtulalım. Bütün yediğimiz sabahlayın tarhana, bulgur çorbası, öğleye bulgur pilâvı... ikinci gün aynı, üçüncü, dördüncü gün... Bütün yıl böyle... O da bulursak... Abdış Ağanın dediği gibi... Biz yaşamıyoruz... Bizi iskân etsin ovalara. Sevabımıza girsin hükümet. Biz de insan gibi olup, insanlar arasına karışalım, inelim bu dağlardan. Böyle. Amanın böyle yaz. Koskoca Türkiyemizde boş yer mi yok?»

Israrla sordu. Gözlerimin içine bakarak tekrar tekrar ısrarla sordu:

«Türkiyemizde boş yer mi yok?»

Çarnaçar:

«Var,» dedim, «var!»

YAYLALARIN MASALI

Bağlardan aşağılara iniyoruz. Gene yağmur çiseliyor. Geceye kaldık. Cip arabası kötü yollardan iniyor. Arada da kayıyor. Farların ışığında geceye düşen yağmur damlaları parıldıyor.

Aydınlık, ışıklı yağmur iplikleri hızla arabanın ön camına veriştiriyor. İşte bu sıralar oldu. Bir saniye, iki saniye karşımdaki yamaçta ışıklı, binlerce, yüzbinlerce penceresi ışıldayan bir şehir çıktı karşıma gecenin içinde... Bir zaman kendimi toparlayamadım. Buralarda bir şehir!... Düş gibi, hayal gibi... Bir iki saniye sonra kendime geldim. Işıklı şehir de sihrini kaybetti.

Keçi sürülerinin gözlerine farların ışığı vurunca yüzlerce, binlerce göz gecenin içinde böyle ışıldıyor. Her göz bir pencereye benziyor. Bir an insan karşısında şıkır şıkır ışıklı bir şehri

buluyor.

Bu sıralar, yani Kasım aylan yörüklerin yaylalarından sahile inmek zamanıdır. Yollar keçi, koyun sürüleriyle dolu. Gündüzleri yollarda sıra sıra deve katarları. Deve katarları yüklü. Yol boyunca arka arkaya tirkenmişler. Yüklerin üstüne kilim atılmış. Her katarda dört, beş altı deve var. Bazan yirmi, yirmi beş kadar bir araya gelip düzülüyorlar yola... Katarları daha çok renk renk giyinmiş genç kızlar çekiyorlar. Kızların boyunlarında, alınlarında altınlar var. Altınlar uzaklardan parlıyor. Her devenin üstüne bir kilim atmak yörüklerin âdetiymiş. Kilim atmayan en fakir, iyice yoksul düşmüş birisi sayılırmış.

Yol boyunca ağır bir renk cenneti taşınıyor. Develer bir renk cümbüşü içinde, dalgalana dalgalana, tozuta tozuta bol Kasım güneşi altında ilerliyorlar. Develer değil, bir çiçek bahçesi, bir güneş bahçesi yürüyor. Kopmuş yürüyor. Akıyor. Kızların altınlarının parıltısı da caba...

Sonra bir zaman geçiyor, başka bur deve katarına rastgeli-yorsun... Öteki nerde bu nerde... Hiç birisinde kilim yok. Kızların boğazlarında altınlar ışıldamıyor. Giyimler renkli değil. Bir paçavra yığını gibi herkes. İnsanlar düşkün, kirli. Develer ölgün... Yollarda gördüğüm yörüklerin çoğu böyle... Neden ö-tekiler öyle de bunlar böyle?

Bu yıl en çok Serik ovasına inmiş yörükler. Birkaç yıldır hep Şerikte kışlıyorlarmış.

Yanıma Tahtacı Aliyi aldım. Keçe almak bahanesiyle bir yörük obasına gittim. Bu oba on beş yirmi çadırlık. Ormanın ortasına kurmuşlar çadırlarını. Vakit akşam. Çadırların önüne ateşler yakmışlar. Kocaman kocaman ateşler... Aliye küçük Musa Kâhyanın evine inmeğe karar vermiştik. IJk çadırdan Musa Kâhyayı sorduk. Bir kız çocuğu orta yerdeki uzun, kara çadırı gösterdi.

Uzun çadıra vardık. Kapısında durduk. Köpeklerin bize sal-dırmasıyle çadırdan

dışarıya bir gelin çıktı. Arkasından da kısa boylu, kırk beşlik bir adam.

Selâm verdik. Selâm aldı. Çimen yeşili gözlerinden bir sevinç dalgası geçti. Gülümsüyordu. Habire gülümsüyordu. Yörüklerin çokları böyle gülümserler. Bu Musa, Dede Korkutun adamlarından birisine benziyordu. Çadırın içine buyur etti. Çadırın içine slra sıra nakışlı çuvallar dizilmişti. Çadır büyük bir çama dayamıştı bir köşesini. Daha doğrusu arkasını... Köşede bir çuvala arkasını dayamış bir ihtiyarı farkettik neden sonra... Musa:

«Babam,» dedi.

İhtiyar:

«Hoş gelmişsiniz, safalar getirmişsiniz hay yiğen.»

«Hoş bulduk,» dedim.

Karanlık kavuştu. Çamlar hışılamağa başladı. Dışarda bir patırtı, bir gürültü, bir hayuhuy gidiyordu. Koyunlar meleşiyor, eşekler anırıyor, atlar kişniyordu. Kadınların telâşlı sesleri birbirine kavuşuyordu. Hayuhuy biraz sonra durdu. Çadırların önünde büyük ateşler yandı. Çoğaldı.

Yemeği yedikten sonra biz de çadırların önüne doğru oturduk. Çadır iki kısımdı... Öteki kısımdan kızlar çıkıp çadırın önüne büyük bir ateş yaktılar. Kızların da gözlen çimen yeşiliydi. Yanakları pembe pembe... Yeni doğmuş bebe yanakları tatlılığında. İhtiyar da nakışlı çuvalından ayrılıp yanımıza geldi. Onun da gözleri çimen yeşiliydi. O da'Dede Korkutun adamlarına benziyordu. Yok, belki tâ Dede Korkutun kendisine ben-

ziyordu. Şimdi, şu koskoca ateşin karşısına geçip, eline değneğini alacak, başlayacaktı Deli Dumrulu anlatmağa...

Dedim ki:

«Nakışlı bir keçe için geldim.»

İhtiyar:

«Nakışlı keçe çok güzel olur hay yiğen,» dedi.

Musa:

«Yaptıralım. Ne zaman istiyorsunuz?»

«Yarına.»

«Yarına olmaz,» dedi Musa. «Ancak bir haftada yapılır.» «Bir hafta kalamam ki ben, yarın gidiyorum.» İhtiyar gülerek:

«Öyleyse bir daha gelişine olsun,» dedi. Evlerinin önlerindeki ateşlerin yalımları gecsyi yalıyordu. Bizim de ateşimize kızlar odun taşıyorlar. İhtiyarın ak sakalı yalımlar vurunca kızarıveriyordu. Gökyüzü silinmiş, arınmıştı. Gökte bir parça bulut bile kalmamıştı. Yıldızlar iri iriydi. Bizim ateşler gibi kıvılcımlamyorlardı.

Çok şeylerden konuştuk. Lâfı döndürdüm dolaştırdım, kendi hallerine, orman tahribatına getirdim. İhtiyar bir türkü gibi konuşuyordu:

«Aaah eski günler» diyordu. «Eski günler,» diyordu da başka bir şey demiyordu. Musa:

«Babamın hakkı var. Eskiden bizim yaşayışımız üstüne yaşayış yoktu. On yıldan bu yana bozuldu işler. Bozuldu ama, ne bozuldu! Deşme yarayı... Hele şu taroktor çıktıktan sonra işler iyicene sarpa sardı.»

Dede Korkuta benzeyen ihtiyar atıldı. Sanki bir masalın en güzel yerini söyler gibi boynunu uzattı:

«Eskiden bu dağlar, bu yaylalar bizimdi. Kimse karışıp görüşmezdi. Nereye gitsek hürmet görür, insan yerine konurduk. Şimdi ya, şimdi halimiz dirliğimiz it rezilliği... İt rezilliği hay

yiğen. O zaman tüm bizimdi Torosun yaylası... Tüm bizimdi Akçagölün ovası... Ben altımda Arap atlan gezerdim. Sürü sürü erkeçlerim yayılırdı yazıda. Tor köheylânım vardı. O pınar senin bu pınar benim, gezerdim yayla yayla. Atadan beri gezip gördüğümüz buydu bizim. Katar katar develerim göç zamanı gelince düzülürdü yollara. Üç saatlik yoldan kilimlerin şavkı vururdu yüzüne. Sarı altınlarla oynardım. Ya şimdi, şimdi beş paraya muhtaç kadık. Göçü gören çingene göçü sanıyor. Böyle işte hay yiğen. Yörüklük dediğin öldü senin.»

Yaşlı, kırış kırış yüzünde bir çöküşün, bütün bir yörük milletinin çöküşünün acısı

vardı. Gözlerinde eski günlerin, ormanların, yaylaların tatlılığı okunuyordu. O da acılıydı ya... Çimen yeşilinden bir yalım geçmişti sanki. Gözleri öyleydi.

«Babam doğru söylüyor. Bundan yirmi yıl önce... On yıldan bu yana hele... İyice bozuldu. Şimdi bir köyün yanma konuyorsun, «Vay tarlalarımızda otlattınız, verin iki bin lira ot-lakiye. Verin bin lira..» Verin oğlu verin. Bir köyün içinden bile geçirtmiyorlar vergi almadan. Yukarı gittinizse bilirsiniz. Bozyaka köyü var. Bu yıl içinden geçerken köyün içinden geçme parası istedi muhtar. Parayı alıncaya kadar bırakmadı. Bizde de artık takat kalmadı. Bütün paralarımız vere vere bitti. O-vaya iniyoruz, bütün ova sürülmüş. Konacak bir karış yer yok. Yaylaya çıkıyoruz, bütün yaylalar sahipli olmuş. Tapuyu daya-yıveriyorlar adamın alnına. Geçen yıl doğru dürüst konacak bir yer bulamadık. Beş gün o köyde, iki gün bu köyde bütün kış sürün ha sürün... Buna can mı dayanır. Bizimki ölüm artık. Yörüklük öldü gitti. Dayanamadık bu işkencelere. O köyden sövüle dövüle o köye atılmağa dayanamadık. Hükümete bize tarla versin diye müracaat ettik. Olmadı. Kimse bakmadı halimize. Bize tarla. Başka çare kalmadı. Bizim için sığınacak bir ormanlar kaldı. Ormanlarda da bakım memurlarıyla başımız dertte. Onlara bir parça dünyalık ayırmak gerek. Yoksa... Orman yüzü de göremeyiz. Biz öldük kardaş. Sen ne diyorsun... Bize ormandan başka vatan kalmadı. Bizler havada yaşayama-

yız ya... Bütün ovalar sürülüyor. Bir karış toprak kalmıyor sürülmedik. Bütün yaylalar tapulu... Biz gökyüzünde yaşayacak değiliz ya... Bize de ormanlar kalıyor. Ormanlar hükümetin... Öldürsünler bizi ormandan da atacaklarsa...»

«Siz halinizin kötülüğünden söz açıyorsunuz. Ben yollarda öyle deve katarları gördüm ki, eskiden de ancak bu kadar zengin olurdu katarlar... Bunlar nasıl zengin olmuşlar?...»

«Onlar zamanında akıl edip tarla sahibi olmuşlar. Kışın köylerinde duruyorlar, yazın yaylaya çıkıyorlar. Bizim gibi köyden köye köpek gibi kovalanmıyorlar ya... Bize Allanın ormanını bile çok görüyorlar. Onların toprağı var.»

«Oğul,» dedi, «oğul!... Onların toprağı var. Ben isteseydim, toprağın kıymet edeceğini bilseydim, bütün Serik ovasını satın alabilirdim. O zaman toprağa kim kıymet verirdi. Dönümü iki liraya...»

Yalımlar usul usul sönüyordu. Obada ses seda kesilmişti. İhtiyar, dizlerine çöke çöke ayağa kalktı. Yalımların ışığında kuşağı nakışlı nakışlı bir renk, bir düş şeridiymiş gibi parlıyordu. Belinde bir renkli akarsu. Arkasını döndü çadıra girdi. Dede Korkut yılların ötesine gitmiş gibi. Bende kederli çimen yeşili gözlerinin acısı

kaldı. Yıkılmış, bitmiş... «Aaah eski günler!»

TAPULU KESİMLER

İşletme Müdürü Lütfi Yıldırımın odasında oturuyorduk. Lütfi Yıldırım çalışıyordu. Odaya üç kişi girdi. İkisi orta halli, birisi şişman. Şişman adam köylü kılıklıydı. Kalın bir boynu vardı. Pantolonu soba borusu gibiydi. Göğsünde istiklâl madalyası sallanıyordu. Madalyanın şeridi eskimişti. Adam ellilik gösteriyordu.

Gelenlerden ikisi Milletvekili imişler. Birisi eski Konya Milletvekili, öteki Antalya Milletvekili. Öteki ikisini Antalya Milletvekili takdim etti.

«Aksekinin Aşağı Işıklar köyünden İbrahim Efendi...»

Bu sefer sözü Konya Milletvekili aldı:

«Efendim,» diye başladı. «İbrahim Efendi fakr-ü zaruret içindedir. Akseki kazası yakınında dört dönüm kadar bir tarlası var. İçinde elli bir tane çam ağacı var. İbrahim Efendi onları müsaadeniz olursa kesecek. Bendeniz de Konyada şimdi kerestecilikle iştigal etmekteyim. Bu ağaçlan kıymetlendirmek istiyorum. Müsaadeniz olursa tabiî.»

Orman Müdürü İbrahim Efendiye sordu:

«Tarif edin bakalım bu tarla nerede? Hangi orman.»

İbrahim Efendi:

«Hani Beyefendi, Aşağı Işıklar köyü var ya, köyün gündo-ğusunda, Aksekiye giderken sağda. Yol boyunda büyük çamlar var. Öbek öbek çamlar...»

Müdür:

«Anladım,» dedi. «Anladım ama, İbrahim Ağa orda, o bölgede o çamlardan başka da hemen hemen hiç bir yeşillik yok. O da giderse çöl gibi olacak oralar. Yazık değil mı İbrahim Efendi... Oraların tek süsüdür o ağaçlar.»

Bir baktım, ellerini önüne kavuşturmuş İbrahim Efendinin gözlerinden yağmur gibi yaşlar dökülmeğe başladı.

Eski Milletvekili tekrar söz aldı:

«Müdür Bey,» diye başladı. «İbrahim Efendi fakr-ü zaruret içinde olmasa kestirir mi sanırsın o ağaçları. Şimdiye kadar niçin kestirmemiş? İhtiyacı olmadığı içm. Müsaadelerinizi rica ederiz. Biz de onu Konyada kıymetlendireceğiz. Vakit geçmesin. Yoksa kışın o kadar kıymetlenmez keresteler. Biz de sırf İbrahim Ağanın hatırı için kıymetlendiriyoruz. Yoksa işimiz mi yok. Çok rica ederim bunun bir çaresini bulun.»

Antalya Milletvekili de ricada bulundu.

Lütfi Bey:

«Bir keşfine gidelim de... Umum Müdürlüğe yazmalıyız. Eğer kesilmesine karar verirsek Umum Müdürlükten izin alma-"yz. Başka türlüsü elimden gelmez.»

i/o

İbrahim Efendi boynunu büktü:

«Taşakkur ederim Beğem,» dedi.

Üçü birden çıktılar.

«Size bunun aslını astarını söyleyeyim. Bütün işimiz gücümüz böyle şeylerle uğraşmak. Gece gündüz tapulu keşfine git. Bütün ormanlar tapulu gibi bir şey. Nereye elini uzatsan bir tapu çıkıyor. Bunların dedikleri yerin tapusu da dört beş yıl

önce alınmıştır.

Bu tapular şöyle alınıyor: Tarla sahibi olduğunu iddia eden kişi mahkemeye başvurarak, filan hudutlar içindeki tarlayı otuz yıldan beri ekip biçtiğini, ondan önce de dedesinin ekip biçtiğini, tarlanın tapusunun kendisine verilmesini istiyor. Mahkeme keşfe gidip, bilirkişilere soruyor ve tarlanın tapusunu o kişiye veriyor. Ve tarla da içindeki ormanla birlikte o kimsenin oluyor. İşte bu yüzdendir ki köylülerle ormancılar arasında bir dava, bir geçimsizliktir başlıyor.*

Müdüre dedim ki:

«O eski Milletvekili Bey boyuna ağaçları kıymetlendirmekten bahsediyordu. Paraya tahvilini mi söylüyordu? Yoksa ağaç üzerine başka bir ameliye mi yapıyorlar?»

Müdür:

«Kıymetlendirmek demek, ağacı paraya tahvil etmek demektir. Satmanın kibarca söylenişi...»

Müdüre dedim ki:

«Ne gün gidecekseniz, ben de İbrahim Ağanın tarlasının

keşfini görmek istiyorum.»

Müdür:

«Memnuniyetle,» dedi. «Gidelim.»

Birkaç gün sonra Aksekideyiz. Öğleden sonra Aşağı Işıklar köyüne, tarlanın başına geldik. Akseki Kaymakamı, D.P. Genel Meclis azalarından birisi de gelmişlerdi. Bilirkişiler hazırlanmış'

ü.

Tarlanın içinde seksen kadar ağaç vardı. Bunlar kocaman

kocaman, düzgün ağaçlar...

Merak ettim:

«Bu ağaçlar kıymetlenirse ne kadar para eder?» «En az yirmi bin lira,» dediler. İbrahim Efendinin hakkı varmış, ağlamakla. Tarla ekilmiş. Taşlı, kayalıklı bir tarla. Yedi sekiz dönümlük kadar görünüyor.

Müdür bilirkişileri çağırdı. Dört kişiler. Üçünü ses duyulmayacak kadar uzağa gönderdi.

Bir tanesine sormağa başladı. Bu bilirkişi bir ellilik var. «Bu tarla İbrahim Efendinin mi?» « Onun.»

«Ne zamandan beri ekip biçer?» «Dedesinin dedesinden beri...» «Tapuyu ne zaman aldı?»

«Dört beş yıl oluyor. O zaman da ben gene bilirkişiydim.»

«Peki hudutları göster.»

Bilirkişi hudutları göstermeğe başladı:

«Cenuben Mustafa Bozkurt, Fatma Köken tarlası, Garben ve Şimalen yol, Sarkan Hatice Değirmenci tarlası ile çevrili dört dönümlük arazi İbrahim Efendinindir.»

Tarlanın Doğu Kuzeyinde büyücek bir kaya parçası uzanıyor. Kayalığın aralıklarında, arkasında beş on tane heybetli çam var.

Müdür soruyor:

«Hudut bu kayaya kadar mı, kayanın ötesine de geçer mi?»

Bilirkişi:

«Geçmez,» diyor.

«Şu çamlar bu tarafta mı kalır, öte tarafta mı?»

«Bu tarafta...»

«Bu kayalar dededen mi kalma?»

«Öyle.»

«Bu kayalığı eker miydi dede?»

«Ekerdi.»

«Kayalık ekilir mi?»

Susuyor.

«Kayalığa tarla denir mi?»

«Mademki hududu içinde, denir.»

Bilirkişinin dördünü de dinliyoruz. Dördü de aynı minval

üzre cevap veriyorlar.

Bu arada da Orman Bölge Şefi gösterdikleri hudut içerisindeki tarlayı ölçüyor, ölçtü

bitirdi. Tarla yedi dönüm çıktı.

Müdür:

«Hudutlar içindeki tarla tam yedi dönüm. Sizin tapuda dört dönüm diyor metresi metresine... Bana dört dönümlük bir tarla gösterin.»

Oradan gösteriyorlar olmuyor, oradan gösteriyorlar olmuyor. Nereden gösterseler, hududu nereye çekseler ağaçların bir kısmı hudut dışı kalıyor.

Böylecene zabıt tutuldu. Biz de Antalyaya döndük.

Acaba o ulu çam ağaçlarının katline ferman verildi mi?

TAHTACILAR

Tahtacıları çoğumuzun duymuşluğu vardır. Tahtacılar Toroslarda ağaç kesmek, tahta biçmekle geçinen bir obadır. Bunlar Maraştan Marmarise kadar olan dağlarda barınırlar. Tahtacılıktan başka bir iş görmezler. Bugün de Orman İşletmecilerinin ağaçlarını tahtacılar kesiyorlar. Yazın dağlarda, kışın sahildedirler. Hiç bir hayvan beslemezler. Ne koyun, ne keçi, ne inek... Yalnız her evin bir, birkaç katırı vardır. Tahtacıların yörükler gibi develeri de yoktur. Ama onlar gibi tahtacıların evleri de çokluk kıl çadırlardandır.

Tahtacılar da ormanla ilgili olduğundan dolayı gidip bir de onları göreyim, dedim. Benim orada bulunduğum zamanlar bütün tahtacılar iş başında idi. Çoğu da işlerini bitir mek üzereydi.

Çalıştıkları yerler hep sarplarda. Uzak, dağların doruklarında. En yakınları Olukköprüde. Ata bindik. Kuşluğa doğru Olukköprüye vardık. Tahtacı kadınlar vardı yalnız obada. Oymakta hiç bir erkek yoktu. Evler tahtadandı. Her evin önünde büyük birer tomruk yığını vardı.

Biraz bekledikten sonra tahtacılar önlerinde kereste yüklü katırlarıyla dağdan inmeğe başladılar. Tahtacı kadınların kılıkları bir hoş. Nakışlı önlükleri var. Başlarında feslerinin alna gelen yeri altınlarla, gümüşlerle örtülü. Paralan biribiri üstüne dizmişler. Kadınlar, güzel kadınlar. Tahtacı çocukları da sıhhatli... Akşama kadar tahtacılar birkaç kere doruğa gittiler, geldiler. Her gelişlerinde ikişer büyücek tomruk getiriyorlardı.

Gece oldu. Yemek yedik. Sonra kocaman bir ateş yaktık. Sonra da ateşin önünde saz çaldık. Türkü de söyledik.

Olukköprii Romadan kalma bir köprüdür. îki büyük kayanın ortasına yapılmıştır. Altmış metreden yüksek görünüyor. Türküyü Ali söylüyordu. Sonra kesti. Lâf lâfı açtı. Eski yaşayışlarından, şimdiki yaşayışlarından söz açtık. Tahtacılar dertli. Bunlar az da olsa toprak sahibi olmuşlar. Sevinçleri de bundan. Bu dağlann ortasında tahtacıların üç tane de radyoları var. Çoluk çocuk başına üşüşüp türkü dinliyorlar.

Ali Çavuş:

«Tahtacılık öldü,» dedi. «îş kalmadı tahtacılıkta. îyi ki yirmişer dönümlük tarla almışız. Onu da almasak halimiz dumandı. Arkamızı dayayacak bir güvencimiz var. Yoksa yörük-lerden kötü olurduk. Bir çadır kuracak yer bile vermezlerdi bize. Bizim topraksız tahtacılar dağ eteklerinden ovaya inemez oldular. Hele tahtacılık böyle öldükten sonra... Orman İşletmeciliği çıkmadan önce, Ormanlar dikili olarak müteahhitlere ve-nliyordu. Müteahhitler ormanın bir ucundan giriyor, öbür ucundan çıkıyorlardı...»

«Ali Çavuş,» dedim, «bu söylediklerinden hiç bir şey anamadım. Şunu bana iyice bir anlat.»

«Ne var anlaşılmayacak! Ama gene anlatayım. 1937 den önce, Orman İşletmeciliği yoktu. Ondan önce Devlet dikili olarak ormanı müteahhide satardı. Müteahhit da bizleri işçi olarak tutardı. Müteahhitler o zamanlar bir bölgenin bütün ormanlarını satın alırlardı. Meselâ bu bölgeyi ...... oğulları almışlardı.

On beş yıl bu ormanları kestiler. Bütün bu dağlan gezdim diyorsun, doğru dürüst bir ağaç gördün mü? ...... oğulları tüm

ağaçları dipten tıraş ettiler. Bizler meselâ bir uçtan bir ormana başlıyor, büyük küçük bütün ormanı, yani başladığımız sahayı tıraş ediyorduk. Bu bizim için kolay oluyordu. Çok iş çıkarıyorduk. Biz metre küp başına para alırız. Ya şimdi, amanej-man plânlarına göre kesilecek orman. Kesilecek ağaçları ormanın içinden teker teker seçeceksin. Bir tek damgalanmamış ağaç kesersen vay haline... Bu gene neyse ne, bir de ormanda rüzgârdan, yaşlılıktan devrilmiş ağaçlar var. Onları teker teker seçip işleyeceksin. Dikili ağaca dokunamazsın. Orman dikili a-ğaç kesmek kabiliyetinde değilmiş. Bir de yüz yerde hiç kesim yapmıyoruz yıllardan beri... Hep sarp yerlerden kesim yapıyoruz. Bu ise bizim için ölümden beter. Çünkü ormancılara göre, eteklerde orman kalmamış, daha bir elli yıl eteklerden orman

kesilemezmiş. Daha elli sene biz sarp dağlarda sürteceğiz demektir. Şimdi orman işlediğimiz yer sarp bir dağın yamacı. Devrilmiş eski ağaçları işliyoruz. Buraya tam dört saat çekiyor. Yol da yok. Katırlara ancak iki tomruk yükleyebiliyoruz. Günde ancak iki sefer yapabiliyoruz. Gündeliğimiz on liraya gelmiyor. Eskiden en güzel bir ormana bir uçtan girer, kese kese öteki uçtan çıkardık. Bu İşletme canımıza okudu. Şu yangınlar da olmasa halimiz iyice duman. Bazan ormanlar yanıyor. Kalıntıları işlemek gerekiyor. O zaman bütün ormanı bir uçtan bir uca işliyoruz. Ne dağlardan indirmek, ne de ağaç kereste seçmek var..-Bir de yangınların çoğunu bizim üstümüze atarlar. Bizim geçim1" miz orman üstüne. Biz orman yakar mıyız? Güya kolay iş bulalım diye orman yakıyormuşuz. Haşa! Onu müteahhitler yaktırıyorlar. Biz de işliyoruz.»

. WPW

1937'den, yani Devlet Orman İşletmesi kurulmadan önce müteahhitler ormanları insaf etmeden tıraş etmişler. Yangınlardan önce güney ormanlarını bitirmişler. Ve Suriyeye satmışlar. Mısıra satmışlar. Bütün Araplar yıllarca güney ormanlarını haraç mezat kullanmışlar. Bir rivayete göre Süveyş kanalının kereste ihtiyacı güney ormanlarımızdan temin edilmiş. Ve efendim bu sebepten güneyde orman kalmamış. El elde, baş başta!..

Devlet İşletmeleri 1945 yılında teşkilâtını tamamlamış... O zamana kadar da türlü dalaveralar dönmüş ve ormanlarımız su gibi Suriyeye akmış. 1945'den sonradır ki doğru dürüst, ilmî şekilde bir kesim yapılmağa başlanmış...

Bu gezimde ne kadar ormancıyla karşılaştımsa, hepsi müştereken şunu söylüyor: '

«Türkiye'de ne kadar orman kanunu çıkmışsa, her kanundan sonra bir orman tıraşlaması olmuştur. Ormanları orman kanunları bitirmiştir.»

Allah, kalan ormanlarımızı, -orman kalmamış, şayet köşede bucakta bir iki dikili ağaç kalmışsa- bu yeni çıkacak kanundan esirgesin.

BİR ORMAN DERTLİSİ!...

Avukat heyecanlı, bilgili bir adam. Otomobilin önünde oturuyor, ben arkada... Yol uzadıkça ondan bundan konuşmağa başladık. Onun avukat olduğu, benim gazeteci olduğum meydana çıktı.

Ve sordu:

«Sebebi teşrifiniz?»

Avukat ellilik var. Başında bere var.

«Orman yazıları yazmak için dolaşıyorum.»

İşte bu avukatı coşturdu.

«Dokunulmamış, hayati bir mevzu. Bir milletin mukadde-rat» ile ilgili.»

Avukat bu sefer dayanamadı. Otomobili durdurup yanıma

geldi:

«Orman işi, orman davası bir milletin olmak yahut olma' mak davasıdır. "Var olmak yahut var olmamak" da denebilir. Eğer şöyle bir düşünürsek efendim, bütün memleketlerde, bilhassa ortaşarkta büyük, en büyük bir davayla karşılaşırız. O da orman davasıdır. Türkiye de demokrasi davası, batılılaşma davası, kalkınma davası... Davalar var. Tekmil davalar bir tarafa, orman davası bir tarafa. Ormancılığın ihmal edilmesi, ormanın yok olması, vatan topraklarının sabun gibi elimizden kayması demektir. Bunu biz hariç bütün dünya biliyor. Biz orman davasını parti menfaatleri, politik menfaatler, şahsi menfaatlere âlet ediyoruz. Orman davası ne demektir, orman davası şu demektir ki, evet şu demektir ki... Biz halk adamlarıyız, biliriz. Orman davası bir milletin kurtuluş savaşı kadar mübarektir. Zatı-âlinize izah edeyim efendim: Niçin mübarek ve mukaddestir orman davası? Müsaade buyurun efendim, müsaade buyurun da izah edeyim. Efendim, bir vatanın toprakları müstevliler tarafından işgal edilebilir... Evet efendim, o milletin çocukları, millet millet olarak kaldıkça, mücadelelerini yaparak yurtlarını kurtarabilirler. İşte biz, Yunanlıları denize döküverdik. Bırakalım bizi, işte Hindistan, işte Mısır, işte Yunanistan... Daha yüzlerce millet. Ama sonunda her millet vatanını müstevliden kurtarmıştır. Ama orman gidince, toprak da gidiyor. Yurdun iklimi, bereketi gidiyor. Toprak gidiyor, kayalar kalıyor. Bu giden toprak bir daha gelmemek üzere gidiyor. Yağmurlarla, sellerle gidiyor. Vatan parçası sabun gibi elimizden kayıp kayıp gidiyor. Orman davasının bir kurtuluş davasından daha üstün olduğunu anlatabildim mi efendim. Bu meseleyi, müsaade buyurursanız.» «Estağfurullah efendim, tenvir buyuruyorsunuz. Çok isti' fade ediyorum. Zahmet olmazsa beyefendi.»

«Biraz daha izah edeyim. Şöyle ki efendim, ağaçlar, kökler yamaçlardaki toprağı tutarlar, kayaların üstündeki toprağı tutarlar. Şöyle ki, toprak ağaç kökleriyle bağlanmış olur. Ağal<

demek, toprağın ipi, toprağın bağı, toprağın halatiarı demektir. Toprağın halatlarını kesince toprak ne oluyor? Yağmurlarla sellerle doğru denize. Ne kalıyor geride? Kayalar. Al sana bir kayadan vatan, ikincisi, orman olan mıntıkalarda, bir santimlik bir toprak kalınlığı tam bin yılda meydana gelir beyefendi, ilmen sabittir. Dikkat buyurun bir santimlik bir toprak kalınlığı tam bin yılda... Orman davası ne demek zatıâlinize izah edebildim mi?»

«Teşekkür ederim efendim.»

«Eğer sesinizi duyurabilirseniz, bu vatana hizmetiniz çok kıymetli olacaktır. Orman meselesini politika adamlarımız, münevverlerimiz bilmiyorlar. Bendeniz de bilmiyordum. Tâ ki orman avukatı oluncaya kadar. On beş yıl orman avukatlığı yaptım. İşin içine girince öğrendim ki bu dava büyük davadır. Eskiden ormancıların telâşlarına, ormana verdikleri ehemmiyete, vatanla ağacı aynı ayarda tutuşlarına bakıyor da bu adamlara adeta kızıyordum. Sonra anladım ki iş başka... O gün bu gündür, ben ağaç dostuyum ve muhitimde bunun mücadelesini yapıyorum... Nasıl ki vatan savunması mevzubahsolunca parti farkı yok. Orman mücadelesinde de bütün millet elele vermeli... Ve daha da ileri gideceğim, evet efendim, kanunla olsun, sosyal gelişmelerle olsun ormanı kurtaran Türk vatanını kurtarmış demektir. Yazılarınızda bunu bilhassa belirtmelisiniz. Türk ormanlarını her kim kurtarırsa, Türk vatanını ebediyen kurtarmak şerefi onun olacaktır. O şahsın, o partinin olacaktır...»

«Beyefendi,» dedim, «ormancılık hakkında çok derin malûmatınız var. On beş yıl da orman avukatlığı yapmışsınız. Sizden bir şey rica edecektim. Bu rica edeceğim şeyi sizden daha iyi kimse bilmez sanırsam. Günlerdir bir izah edecek kimse bulamadım.»

«Nedir?» diye merakla sordu. Şehre yaklaşıyorduk. Dedim ki:

«Bir tapulu kesim, usulsüz kesim diye bir şey var. Tapulu kesimle, usulsüz kesimle ormanlarımızı bitirmişler. Bir iyice izah eden çıkmadı.»

Avukat sevinçle güldü:

«Orman avukatı iken uğraştığım başlıca iş buydu. Onun için size çok enteresan vakalar anlatabileceğim. Sizden ricam ne adımı yazacaksınız, ne de o vakaları yaratan adamların adı, m... Zaten şahıslarla değil, davalarla meşgulsünüz. Sonra bit adamın adını yazmışsınız ne olacak... O adam gibi yüz binlerle kişi var. Yarın yazıhaneme gelin.»

Saat dokuzda yazıhaneye damladım. Avukat bekliyordu. Kapıyı arkadan kilitleyip, «Kapalıdır», levhasını astık.

«Büyük, zengin orman müteahhitleri vardı. 1937'den önce ormanları dikili olarak devletten alırlar, işler satarlardı. Güneyde bu büyük işti. Çok para getiriyordu. Ağacın metre küpünü inanılmayacak kadar ucuza satın alıyor, otuz kırk misli pahalıya satıyorlardı. 1945 yılında Orman İşletmeleri teşkilâtını kurup da işe başlayınca müteahhitlerin işleri suya düştü. Açıkta kaldılar, işleri öldü. Bunun üstüne onların da çokları kaçak-çıık yaptılar. Böylece, bin türlü hilelerle işlerini devam ettirdiler.

İ950'de 5653 sayılı kanunun yanlış anlaşılmasından dolayı müteahhitler tekrar sahneye çıktılar. Fırsat bu fırsattır diye başladılar işe.

Müteahhitler köylülerden tapu, tapularının içindeki ağaçları satın almağa başladılar. Üçer, dörder dönümlük, hudutları gayrimuayyen tapular aldılar. Bir misalle anlatayım daha iyi... Bu müteahhitlerin en zenginlerinden biri, on yedi dönümlük bir tapu almış. Eski tapularda dönüm nazara alınmaz, tapu hudutları nazarı itibara alınır. Meselâ tapuda on beş dönüm yazılı olan bir tarlanın hudutları içine on bin dönüm, hattâ yüz bin dönüm de girebilir. Anadolu'da halen beş dönümlük bir tapuyla otuz bin dönüm tarlaya sahiplenmiş kimseler çoktur.

Tapuların yüzde doksan sekizi böyledir, işte bu müteahhit allem etmiş kallem etmiş on yedi dönümlük tapusu içine yüz bin dönümlük bir sahayı almış. Alış tarzı da dikkate değer. Tapuda söyle hudutlar var: Cenuben Emine kızın gelin olduğu yer, şi-malen yanık çınarın kökü, garben kan mezarı, sarkan pınar. Görülüyor ki yukardaki hudutlar muayyen değildir. Pınar, her yerde pınar vardır. Emine kız nerede geLn olmuştur, Allah bilir onun orasını... Bilirkişiler nerede derse orada gelin olmuştur. Bilirkişilerin insafına kalmıştır Emine kızın gelin olduğu yer. Alır bilirkişi Emine kızın gelin olduğu yeri beş saat öteye götürür. Kan mezarı nedir, bilir misiniz? Eskiden orada bir eşki-ya, bir candarma vurulmuş, kanı oraya akmıştır.

Adettir, kan akan yeri taşla çevirirler. Bu kan mezarıdır. Bu da bilirkişinin insafına kalmıştır. Onu da kırk kilometre öteye çekebilir bilirkişi. Yanık çınarın kökü de en güzel ormanın bulunduğu sahaya kadar gidebilir. Bu da bilirkişinin insafına kalmıştır. Bilirkişinin insafını da söyleyeyim mi? Bilrksler de müteahhidin parayla tutulmuş adamlarıdır.»

«Bu şekilde daleveralarla efendim, yüzbinlerce metre küp orman kesilip yok edilmiştir. Ormancılar bunu kabul etmiş midir? Hayır. Onlar da mücadele etmişlerdir bununla. Bu ağaçlan kesenler mahkemeye verilmiştir. Bunlardan bir tanesi dört milyon liralık ağaç kesmesinden dolayı mahkemede iken af çıkmıştır. Bir de bunlar için hususi af kanunu çıkarılmıştır. Müteahhitlerimizi korumalıyız efendim. Toprak gider efendim, müteahhitlerimiz kalır. Bir fincan kahvenin bin yıl hatırı var...»

Avukat dertli adam, aşk adamı, dürüst adam. Bir fincan kahvenin kırk yıl hatın olmaz olsun. O değil mi belimizi büken.

Manavgat, Elmalı, Kaş, Fethiye, Silifke ve daha bir çok °nnanlanmızı bu tapulu kesim yok etmiş. Bereket versin ki ^k yıllık kahvenin hatırı o kadar uzun sürmeyip 5653 sayı-

lı kanun için sonradan bir izahname gönderilmiş de durum

kurtarılmış.

Şu orman üzerinde nice menfaatler dönmüş, inanılmaz,

Veyl saf olanlara...

BİTMEZ, TÜKENMEZ DAVALAR

Antalyadan sonra Muğlaya geçtim. Fethiye ormanlarını

gezdim. Burada da yangın görmemiş bir tek ağaca rastgelme-dım. Yalnız Fethiyenin Seki köyünün Kavacık ormanlarını,

orman gibi gördüm. Bir sedir ormanı ki, orman derim sana...

insanın aklına geliyor. Acaba bu ormanı niçin yakmamışlar.

Yanımdaki Bölge Şefine sordum: »Acaba niçin yakmamışlar?»

Şef:

«Sedir ormanı kolay kolay yanmaz da ondan. Bir de niçin kesmemişler diye sorsanız.»

«Sorarım», dedim. «Gerçekten şaşılacak şey».

»Görüyorsunuz burası dağlar. Sahile de çok uzak. Yol da yok. Taşınması çok pahalıya malolur. Onun için bu sedir ormanı kurtulmuş».

Fethiyede de tarla açmaları gırla gidiyor. Fethiye için derim ki yeryüzünün cenneti. Köyceğiz için de öyle derim. Hele bir orman bitsin. Bitmesine pek az kalmış. Ben görürüm o zaman onun cennetliğini. Denizi, koylarının güzelliği beş para eder miymiş. Görürüm o zaman.

Köyceğizde tam on gün devam eden bir yanık sahasını gezdik, sonra da Aydının Karacasu İlçesine geldim... Karacasu'da tapulu kesim halen devam etmektedir. Şunu da söylemeden geçmiyeyim ki, Karacasu Aydının tek ormanlık bölgesidir. Saksıda çiçek gibi. Nazillide, Bozdoğanda da var ya, az. Ormandan sayılmaz. Karacasu ormanları da ormandan sayılmaz ya... Yeşillik var. Eğri büğrü ağaçlar var hiç olmazsa. O da bazı yerlerde.

Yıllardan beridir ki Karacasuda halkla Orman Dairesi arasında bir boğuşmadır almış yürümüş. Bir Ali Cengiz oyunu. Ama tam manasiyle bir Ali Cengiz oyunu. Orman Dairesi ağaçları kestirmemek için türlü kanunlar gösteriyor, türlü yollara, kanuni sebeplere başvuruyor. Halk da onun karşısında... Halk demesek daha iyi olur... Halk yalnız alet ediliyor bu işlere. Büyük müteahhitler menfaatlerine halkı alet ediyorlar. Orman Dairesinin hiç bir kanunu, hiç bir tedbiri bu zenginler karşısında sökmüyor. Bir açık kapı, bir yol mutlak buluyorlar. Ve Karacasu ormanlarına kasteyliyorlar. Bir ağaç kesimidir gidiyor. Deme gitsin.

Karacasu ormanlarının yüzde doksanı tapuludur. Yâni şahısların mülkiyetindedir. Bunların çoğu da eski tarihli tapulardır. Eski tarihli tapuların hepsi 4785 sayılı kanunla devletleştirilmiş ve 5658 sayılı kanunla da iade dışında bırakılmış ormanlara ait olduğundan hukuki kıymetini kaybetmiş olup, sahibinin müddeti içinde müracaat edip tapulu yerinin bedelini istemeğe hakkı vardır.

Bunun dışında son iki yıl zarfında yeni tapu tescilleri kanuna aykırı olarak yapılmış, ormanlara «Çamlı tarla» tabiri kullanılarak tapu verilmiştir.

Bu böyle olmakla Orman Kanununun hükümlerine göre hiç kimsenin bir ağaç kesmeğe hakkı yoktur. Göz göre göre kesemiyorlar da zaten.

Ama türlü usuller bulmuşlar... Ali Cengiz oyunu oynamakta hiç kimse kâbımıza erişemez. Boy ölçüşecek varsa gelsin beri!

Bir gün bakıyorsun Karacasunun falan filan mevkiinde yüzlerce dönümlük orman bir uçtan bir uca tek yaprak b.le bırakılmadan doğranmış, irili ufaklı doğranmış. Bunları kim doğramış? İşte o yok ortada. O doğranmış yerler tapulu ya, sahibi doğru mahkemeye müracaat ediyor. Diyor ki, tarlam •Cindeki ağaçlar meçhul şahıslar tarafından kesilmiştir. Orman
Dairesi ağaçlarımı zaptederek satacaktır. Ağaçlarımın s.atıl-

t

KU LJX I /u\.

masının önüne geçiniz. Buna ihtiyati tedbir diyorlar hukuk dilinde. Ve seninki ihtiyati tedbirlerini alıyor. Bu sefer ağaçlar açık arttırma ile satılığa çıkarılıyor. Satışa çıkarılan ağaçlara rakip yok. Ağaç sahibi, yahut onun bir akrabası, yahut meşhur tüccarların adamları yok pahasına, arttırmada rakip olmadığı için ağaçları satın alıyorlar. Mahkeme sonunda adam beraat ederse, zaten beraat ediyor, el elde, baş başta. Yok beraat edemezse açık arttırma ile çok ucuza satılan ağaçların bedelini Orman Dairesine ödüyor ki, bu devede kulak bile değildir. Dediklerine göre, pek ödedikleri vaki değilmiş.

Bu hususta çok şeyler yazılabilir. Ama ispat hakkı diye bir şey tanınmamış gazeteciye. Burada bir takım dolaplar dön müştür. Bu kadarlığını yazabilirim.

Neden sonradır ki Orman Dairesi bu ihtiyati tedbirlere ve satışlara bir çare bulmuş. Açık arttırmalara kendisi girmeğe ve satılan ağaçlan satın almağa başlamış. O zaman oyun biraz durmuş.

Avukat diyor ki:

«Yakında buna da bir çare bulacaklar...» Ben bir tanesini söyledim. Daha öyle tahrip usulleri var ki, akıl sır ermez. Öyle yol buluyorlar ki şu keresteciler, şa şıp kalırsın. Mademki elinde tapusu var. Geri dur orman dai resi...

İşletme Müdürü Burhaneddin Şenler inanmış adam. Şu ormancıların hangisi davasına inanmamış ki... Yoksa bu kadar mücadele içinde çalışabilirler miydi? Adam aç kalır da buna dayanamaz. Uyku yok dünek yok. Üstelik de kötü adamsın. Partiler gelir çöker, politikacılar yüklenir, halk yüklenir. Şu iki cami arasında kalan var ya, tam ormancı...

«Karacasu yüzünden canımdan bıktım...» diyor. «Ne yapacağımı şaşırdım. Bir çıkar yol yok. Ne tedbir alırsan al, bir yolunu buluyorlar ».

Halkı da görelim dedik. Tüccar bulursak onlarla da konuşalım...

Bu tüccarlardan birisinin dükkânında oturmuş koma-suyoruz.

Adamlar kanunu yutmuşlar. Bana o kadar çok kanun maddesi okudular ki ezberden, şaşkına çevirdiler. Bütün ormanları bir günde tıraşlasalar bile hakları var, diyesim geldi.

«Orman Dairesi haksız yapıyor. 5633 sayılı kanunun D. fıkrası der ki: "Sahası otuz dönümden az ve Devlet ormanlarına üç kilometre uzak olursa orman sayılmaz". Ama Orman Dairesi sayıyor. Şöyle ki: Bu üç kilometrelik arada gene şahısların çamlı tarlaları var. Bu şahıslar o tarlaları kesecek olsalar arada üç kilometrelik bir saha açılacak. Aradaki orman lan devlet ormanı sayınca, yakın oldukları için, bizim üç kilometre uzak orman da Devlet Ormanlarının bitişinde olmuş oluyor... Bu büyük haksızlık ve kanunsuzluk. Sonra Medeni Kanunun 644'üncü maddesi der ki: "Bir araziye sahip olmak demek alt ve üstüne sahip olmayı tazammun eder"».

Bu konuşan yaşlı bir adamdı. Genci aldı:

«Bu kanuna göre, tarlalarımızda biten ağaçlar bizimdir. Kimse elimizden alamaz. Eğer Devlet bunun önüne geçmek istiyorsa tapularımızı satın alsın. Yoksa haksızlık ediyor. Burada tapusuz olarak bir karış toprak bile bulamazsınız. Şu karşıdaki yüce dağ var ya, ona Baba dağı derler, onun sivrisi bile tapuludur. Oraya tapu alınır mı? Almış. Belki Baba dağının sivrisi de bir gün işe yarar».

Gene yaşlı adam aldı sözü:

«Bakın burada hiç mi hiç yangın olmaz. Yıllardır yangın kazara bile çıkmamıştır. Çünkü orman tapuludur. Bir gün gelecek ki, köylü ormanı alacak umudunda... Sonra bir ormanı tahdit komisyonu geldi, işleri o berbat etti işte... A-ğaçları zamanla tıraşlanmış tarlaları sahiplerine verdi de a-ğaçlıklı tarlaları orman saydı. Köylüler de ne yaptılar bu sefer... Tarlalarındaki ağaçlan tüccarlara meccanen verdiler. Sırf tarlalarındaki ağaçlar yok edilsin diye... Tüccarlar orman lan kestiler kestiler gittiler, köylüler suçlu olarak mahkemeler

re verildiler... Asıl komisyon sebep oldu büyük ağaç kesilmesine».

Genç adam aldı:

«Peki biz bu çamlı tarlaların arazi vergisini yıllardan beri veriyoruz. Buna ne buyrulur?»

Bence diyecek söz yok. Bu işin uzmanları söylesin. Benim görüp bildiğim her yerde, her yanda ormanların yok olduğudur.

Şu yağmurlar da yakamı bırakmadı, Karacasu dağlarını gezip orman tahribatını göreceğim. Fırsat vermez. Ama benim gezip görmem gerek. Ver elini Seki, ver elini Karıncalı dağlan... Yağmur hışım gibi inerken çıktık yola... Yüzlerce dönümlük kesilmiş, kökleri öyle durur ağaçlar gördüm. Bir on kadar daha yeni kesilmiş, çamları daha kurumamış tarla gördüm. On tarladaki binlerce ağacı meçhul şahıslar kesip ortadan kaybolmuşlar... Ve tarlaların sahipleri, orman dairesi karşılıklı mahkemeye başvurmuşlar. Zarar ortada, ne kazandık dediği gibi.

Şimdi halen Karacasu Orman Şefliğinin 400 tane böyle davası var.

SANKİ ÇARESİZ DERTLER!...

Oradan îzmire geçtim. îzmirin Kemalpaşa, Karacadağ or inanlarını gördüm. Bu ormanlarda da ağaca benzer ağaç a-rama. Yangın silip süpürmüş. Yangından başka İzmirde aç-macılık her yerden çok. Çünkü burada toprak nisbeten verimli ve pahalı. İzmirde bir de kaçakçılık var. İzmir İşletme Müdürü Hakkı Özkanla bir gece sabaha kadar kaçakçı pe-sinde dolaştık. Macerası uzun. Her yıl İzmir ormanları 10.000 metreküp ağaç verebilir. Fazla santim veremez. Ormancılar da yılda on bin metreküp ormanı kesip ambalaj sandıklığı için is'
tiyenlere satıyorlar. Halbuki Îzmirin yılda 30.000 metreküp

ambalajhk keresteye ihtiyacı var. Böyle olunca yirmi bin metreküplük bir kereste kaçak temin ediliyor demektir, insanın ha gayret diyeceği geliyor. Ha gayret hangi il önce bitirecek ormanlarını. Böyle bir yarış olsa izmir birinci gelecek gibi ge-jiyor bana...

izmir ormanlarım da gezdikten sonra Hakkı Özkanla Ma nisa işletmesine geçtik. Hakkı Özkan da gördüğüm insanların en tatlılarından... Her orman yangınında gözleri dolu doluve-riyor; Toprak taşınması üstüne izmir gazetelerinde epeyce yayını var. işinin adamı bir genç.

Yolda bana önce kireç ocaklarını gösteriyor. îzmirin yakınları hep kireç ocağı.

«Bu ocaklardır,» diyor, «bu dağlan hep böyle kel bırakan. ..»

Sonra yolda bana fundalıklar gösteriyor.

Bizimkiler orman ilmini de bize benzetmişler. Makilik, baltalık, koruluk diye üç

kısma ayırmışlar. Baltalıkla makiLk dedikleri yerlere ver etmişler baltayı. Halbuki ormancılık ilminde yalnız bir orman vardır. Makilikler, baltalıklar dediklerimiz, türlü sebeplerle dejenere olmuş ormanlardır. Bu ormanlar nasıl dejenere olmuşlardır? Gezdiğim gördüğüm yerlerde bütün ormancılar bunun üstünde durdular. Hakkı Özkan da ötekiler gibi. Beni bir yamacın altında durdurdu ve bir makiliğe götürdü.

«işte bu makilik keçinin eseridir».

Misal olarak bir ağacı gösterdi:

«Şu ağaca bakın. Bu ağaç yere yapışmışcasma yayılmışta. Uzuyamamasının sebebi keçidir. Çıkan dallarını yer. A-ğaç da bu yüzdsn uzayamaz, yayılır. Bu ne ağacıdır? Pırnal meşesi... Bunun boyu iki karıştır. Halbuki beş metre boyunca pırnal meşesi vardır. Keçi bir ormanın üremesinin, genç-'& yetiştirmesinin önüne geçer. Çıkan gençliği yer, çıkan gençliği yer».

Pırnal meşesini hepimiz görmüşüzdür. Yollarda, yamaçlarda yere yapışmış gibi küçücük, incecik bir ağaççıktır. Şem. siye gibi yayılmıştır. Ben şimdiye kadar bu meşenin yarım metreyi geçmişini görmemiştim. Söyleseler inanmazdım. Ama üç metreliğini, dört metreliğini gözümle gördüm, inandım ki bu keçinin ettiğidir. İnandım ki bu dağlar geçinin kel bıraktı-

ğı dağlardır.

Hakkı Özkanın başından geçmiş enteresan yangın olayları var. Özkan diyor ki:

«Yedi yıllık mühendisim. Yedi yılın yedi Otuz Ağustosunda da bayramı yapamadım. Yedisinde de köylüler tatilden istifade ederek yangın çıkardılar».

Bu Otuz Ağustos yangınlarında çektiklerini öylesine anlatıyor ki Hakkı Özkan, dinlemeğe değer.

Eski orman bölgeleri çırılçıplak... Dağlar öylesine soyunmuş, toprak öylesine akmış ki, dağların tepeleri, sırtları testere gibi, testere gibi akmış... Akmakta devam ediyor. Geçtiğimiz bir iki çay kıpkırmızı akıyordu. Yıl on iki ay hep böyle akarmış bu çaylar. Ormanlık bölgelerden gelen sular böyle değildir. Pırıl pırıldır. Dibine kitap düşse okunur. Öyle aydınlıktır. Çünkü taşıyacak toprak bulamaz.

Bir sel deresinden girdik. Kuru dere yani... Yanı yönü habire akmıştı. Dere günden güne, yıldan yıla genişliyor. Dere tâ karşıki dağa kadar uzanıyordu. Toprak

taşınmasından böyle yüzlerce binlerce dere meydana gelmiş. Toprak akıyor babam akıyor. Bazı yerlerde de toprak kalmamış. Bu sefer taşlar akıyor. Çakütaşları. İşte bu felâket...

Seller oluyor. Bir tufan gibi. Göz açıp kapayıncaya kadar her şeyi basıp geçiyor. Bu sele, kurak, ormansız dağların seline ne baraj dayanır, ne set...

Orman olmayınca düşen yağmurlar aynı hızla toprağa değar ve aynı hızla akmağa, birleşerek sel olmağa başlar..-Halbuki ormanda yağmur damlaları ilk önce dallara, yapraklara düşüp hızlarını kaybettikten sonra toprağa düşerler. Or-

jjjanin altındaki çürümüş yapraklar suları sünger gibi emip sonra yavaş yavaş bırakırlar. Böylelikle sel olayı olmaz. Ba-2i Avrupa memleketleri baraj inşasına başlayacakları zaman yıllar önce o suyun gözünün bulunduğu dağları ağaçlandırıyorlar ondan sonradır ki baraj yapıyorlarmış... Yoksa seller, baraj ne kadar sağlam olursa olsun, bir gün alıp götürüyormuş... Bu anlattığım yerler Manisa, Balıkesir, Eskişehir, Muğla, Izfflirdir... Türkiyenin hemen her yerinde sel olayı var. Toprak taşınması var. Son yıllarda sel basmaları gittikçe çoğalıyor ve afet halini alıyor. Bu, ormanların bitmiesindendir. Dağlardaki bir iki ağaç da biterse, ki çok az zaman kalmıştır, sellerin önünü ne barajla, ne de başka sunî tedbirlerle alamayacağız. Tekrar orman yapmak zorunda kalacağız. Toprağı taşınmış dağlarda da orman yetişmez... Korkunç bir şey bu...

Manisa - Turgutlu... Turgutluda Irlamaz çayı... Irlamaz çayı Manisa ovasının büyük felâketi... Irlamaz çayı bir kilometre genişliğinde çevresine çakıl yığmış... Bu bir kilometrelik çakıl sahası çay boyunca uzanıyor. Gün geçtikçe bu saha boyuna genişliyor. Bağları, tarlaları içine alıyor. Bütün Turgutlu ovası çakıl, taş tehdidi altında. Etrafına uzunca bir set yapmışlar ama dinlemiyor. Dinlemez de... Belki otuz yıl sonra bütün ova çakıla kesecek. Ormansız bunun önüne geçilmez. Eğer Manisa ovasını kurtarmak istiyorsak dağlarını şimdiden ağaçlamağa bakalım. Ama biz kesiyoruz ağaçlarını... Bir de ağaçlayacak mıyız! Benimki de ne ham hayal.

Urganlı köyüne girerken yolda bir arabayı durdurduk. A-rabaya iki zayıf at koşulmuştu, iki kişi vardı arabada. Biri Senç, biri de yaşlı. Yaşlı adam Turgutlunun içinden olurmuş... Genç adam da Urganlıdan.

Adamla çayın olduğu yere gittik.

«Senin çocukluğunda, bu çayın çakıllarının genişliği bu kadar var mıydı?» Yaşlı adam güldü :

«Benim çocukluğumda, bir insan bu çayın bir tarafından bir tarafına atlayabilirdi, işte şimdi bazı yerler yedi yüz, bazı yerler bin metre gelir. Her yıl da gittikçe büyüyor. Bütün Gediz ovası çakıl olacak oğul, bütün çakıl...»

Sordum :

«Peki bunun sebebi ne?»

«Ormanın dağlarda bitmesi... »

Yemin ederim ki bu köylüleri ben söyletmiyorum. Hepsi kendi dertlerini, topraklarının dertlerini herkesten hattâ bilgin. lerden bile iyi biliyorlar.

Sormağa devam ediyorum ve hayretler içinde kalıyorum. «Tarlalar, bu batan tarlalar sizin. Orman kesilmesine bir

çare bulun.»

«Bulunmaz».

«Neden?»

«Fakir fıkara ne yesin? Tarla açmak zorunda ora köylüleri de...»

«Dağlardan ovaya insinler...»

«Ovada tarlanın dönümü bin lira...»

«Eskiden niçin bu kadar açma yoktu?»

İhtiyar:

«Nüfus çoğalıyor. Nüfus çoealdıkça da geçim daralıyor.

Tek çare orman... Ormanı kesiyorlar». «Peki ne çare düşündünüz?» «Hiç bir çare... Bu gidişle bütün ova...» Yıl yıla uymuyor. Çay gittikçe daha çok çakıl getiriyor.

Buna çare?

ORMAN DERTLERİNİN BİRİCİK ÇARESİ

«.Türkiye ormanları normal olarak yılda ancak 3,5 m"' yon metre küp ağaç verebilir. Halbuki her yıl bu ormanlarda'1 17 milyon metre küplilk bir ağaç alınıyor. Şimdiki hızla kW me devam edilirse yirmi, yirmi beş yıl sonra memleketin "ü

tün ormanları tükenmiş olacaktır. Bu anormal işletme ne nispeten küçük çapta olan kereste sanayisinin, ne de büyük şehirlerin ihtiyaçlarından doğmaktadır. Bu durum, ormanlarda, ormanların dolaylarında yaşayan köylülerin ihtiyaçlarından i-leri gelmektedir.»

«Comment ameliorer I'hydrologie de I'Anatolie grâce â la biologie et a I'ecologie» adlı makaleden.

Prof. Franz Heske Hamburg ve İstanbul Üniversitesi Profesörü

Profesör Heske aynı makalesinde ormanların, bir memleketin suları, iklimi üstünde çok büyük tesiri olduğunu gösteriyor. Ormanlar, tıpkı büyük denizlerin gördükleri vazifeyi görür, diyor. Dolayısıyla bir bölgenin ormansız kalması o bölgenin kurumasına, çölleşmesine yol açar, diyor.

Bu iklim meselesinde Batı ve Ekvatoryal Afrikanın geniş ormanlarım misal göstererek, bu ormanların Afrika için Büyük Okyanus rolünü oynadıklarını söylüyor.

Orman toprağı sünger gibidir. Yağmur sularını çekmekte, onları sonradan yavaş yavaş bırakmaktadır. Bu sular yer altı sularına, sonra da nehirlere karışmaktadır.

Anadolunun ikliminde bitkiler ve bilhassa ormanlar kesin rol oynamaktadır. Anadolunun iklimi yüzde yüz ormana bağlıdır. Bunu Profesör Heske de böyle diyor, öteki bütün ilim adamları da aynını söylüyor.

Profesör Heske yalnız ihtiyaçlık kereste kesmekle yirmi yıl sonra ormanlarımızın tükeneceğini söylüyor. Ya yangın, ya açma, ya kaçakçılık, ya yakacak odunluk, ya yalabuk, ya ke-ÇÜ-.. Tapulu, usulsüz kesim de var. Var oğlu var. Daha bizim bilmediğimiz kimbilir başka ne kadar tahrip şekilleri var. Meselâ yangın üstüne bir iki rakam vereyim. Bu kadarcığı bile !?in fecaatini apaşikâr göstermeğe yeter. 1951'de, bütün yurtta 628 yangın olmuştur. Bu Orman Genel Müdürlüğünün ver-
">§i rakamdır. Hiç düşünmeden bunu iki üç misline çıkarabi-

liriz. Neyse, rakamı olduğu gibi kabul edelim. 1952'de ise yangın adedi 1282'ye yükselmiştir. Bu korkunç bir artıştır. 193g> den bu yana yangın adedi boyuna artmaktadır. 1938'de 398 yangın olmuştur. Bu yılkı yangın miktarım alamadım. Yalnız bir iki ildeki yangın adedini verirsem işin korkunçluğu daha iyi meydana çıkar. Antalyada 187, Muğlada 180, îzmirde 137. Bu yangınlar içinde fasılasız bir hafta devam etmiş yan. gınlar vardır. Varın gerisini de siz hesap edin. Memleketin ne büyük bir tehdit altında olduğunu görün.

Röportajlarımızda daha önce de gördük ki tarla açmacıhk orman tahribinde büyük rol oynuyor. Bunu türlü misallerle, türlü yaşayış tarzlarıyla gösterdik. Köylü orman sahalarını da raltarak, ziraat sahası açmaktadır. Gördük ki ormandan açılan tarım alanları tarıma elverişli değildir. Açılan tarlaların ömrü en çok üç yıldır.

Türkiye'nin nüfusu 1927'de 13 milyondu. 1950'de 21 milyona yükseldi. Şimdi 25 milyonu bulduğu söyleniyor. Gene Profesör Heskenin dediğine göre Türkiye'nin ziraî kesafeti bir kilometre kareye 165'dir. Bu bazı çok sıkı sürülmüş Avrupa memleketleriyle mukayese edilecek olursa tam iki mislidir. Halbuki toprağın verimi buğday olarak yarısından daha azdır.

Nüfusun böyle hızla artması memleketin ekonomisi üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu baskı da yüzde elli olarak ormanların zararıyla vukua gelmektedir.

Her neyse biz gördüğümüzü söyliyelim. Açma da büyük bir felâket halini almış, her yıl yüzbinlerce dönümlük ormanı silip süpürmektedir. Ve yüzbinlerce dönümlük vatan parçası her yıl denize akmakta, bize de kel dağlar, kayalıklar kalmaktadır.

Üçüncüsü keçidir. Türkiyede 15 milyon keçi tesbit edilmiş. Bu doğru değildir. Herkes bilir ki vergiden kaçmak içi° köylü keçisinin ancak dörtte birini yazdırır. Ben de çok iy1

bilirim. Buna göre Türkiyede altmış milyon keçi vardır. Haydi biz yanılmış olalım da otuz milyon keçi var sayalım. Bu otuz milyon balta... Tam otuz milyon keskin balta. Gece demeden, gündüz dsmeden, yorulmadan işleyen otuz milyon balta. •• Mübalâğa ettiğimi sananlar gitsinler de ormanları bir gör sünler. Böyle yangınlar, açmalar, keçiler olmasaydı o yüce dağ lardaki ormanların biteceği mi vardı. Ama bitmiş. Ama orman denecek orman kalmamış.

Profesör Heskenin yirmi beş yılına yangını, keçiyi, açmayı da eklersek Türkiye ormanlarına bitmiş nazarıyla baka biliriz. Ben gezdiğim yerlerde ancak birkaç tane

orman göre bildim. Öteki eğri büğrü, gençliği tükenmiş, yanmış keçi tarafından tüketilmiş yeşilliklere kim orman diyorsa beri gelsin. Bu gidişle o yeşilliklerin de ömrü olsa olsa on yıl sürer. On yıl sonra köylünün dediği gibi tek yeşil yaprağa rastgelemeyiz.

Orta Anadoludan geçerken o kıraçlık, o kuraklık, o zalim tabiatın verimsizliği, kısırlığı karşısında adamın yüreği ağzına geliyor. Orta Anadolunun o Allahm belâsı tabiatında insan yaşayabiliyorsa, o kurağa, kızgın saca benzeyen bozkıra yılda hiç olmazsa bir kere olsun yağmur düşüyorsa o da kıyılardaki orman şeritlerinin yüzü suyu hürmetinedir. Eğer Kızılırmak, Yeşilırmak, yüzlerce, binlerce cılız çay akmakta devam ediyorsa o kıyılardaki bir tutam kalmış ormanlığın yüzü suyu hürmetinedir.

Ve insanlarımız, Orta Anadolu insanları kendilerinde tabiatın haşin kuvveti karşısında yaşamak gücünü bulabiliyorlar sa bu kestiğimiz, yaktığımız, harabetmek için bütün kuvvetlerimizi seferber ettiğimiz bu birkaç ağacın yüzü suyu hürmetinedir.

Ormanlarımızı bu belâdan nasıl kurtarabiliriz?

Gördük ki orman içindeki zaten köy değil... Meselâ "°Padan Trabzona kadar bir tek köy var diyebiliriz. Köyler yok. Dağınık, her biri ötekine bir saat uzaklıkta,

beş saat uzaklıkta evlerden meydana gelmiş bir köy diyebili. riz. Maraştan Marmarise kadar da aşağı yukarı böyle. Böyle köy olmaz. Dünyanın hiç bir medeni ülkesinde de böylee köyler kalmamıştır. Kalamaz da... Bu yüzde beş yüz gerilik demektir. Bu köylere hiç bir teşkilât götüremezsiniz. Ne okul, ne sağlık; teşkilâtlan... Daha bilmem neler... Hiç bir kuvvet bunları kalkındıramaz. Çünkü bunlar daha toplum haline gelememişlerdir. Ondan ötesi... Bunlar böyle kaldıkça inanılmaz• bir sefalet içinde yaşamağa mahkûm kalacaklardır. Başka yolu yok. Yüz yıl, bin yıl geçse de dünya medeniyeti kafamızın alamayacağı kadar ilerlese de, bunları bin yıl sonra gene bıraktığımız gibi bulacağız.

Ama onlar oralarda uzun zaman kalamayacaklar. Orman bitip de kayalarla başbaşa kalınca göç edeceklerdir.

îlk iş, orman bitmeden bu insanları iskân etmeliyiz. Başka hiç bir çaremiz yok. Orman bitip de bunlar milletin başına be lâ kesilmeden... iskân etmeliyiz.

Selâhiyetli bir orman mütehassısı diyordu ki bu dağlardaki insanlar yaptıkları birkaç yıllık tahribatın geliriyle iskân

edilebilirler.

Teklifim şu : Orman hudutları çizilmeli, buna göre büyük haritalar yapılmalı, memleket bölgelere ayrılmalı, bölge bölge her yıl, her bölge indirilip, önce tesbit edilmiş, köyleri kurulmuş yerlere yerleştirilmeli... Bunun için üç yıllık, teş yıllık, on yıllık plânlar yapılmalı.

Ormanlara kesinlikle balta sokmayı yasak etmeliyiz. Vakit çoktan geçti. Boş dağlan, kel topraklan yeniden ormanlamağa çalışmalıyız. Türkiye topraklarının yüzde 13'ü orman diyorlar. Yüzde beş bile kalmamış. Halbuki bir memleketin topraklarının normal olarak yüzde otuzu orman olmalı.

Eğer bu topraklarda yaşamağa niyetliysek, hemen işe baş

lamalıyız. 16.12.1954

KUTSAL BALIKLAR

VE CEYLANLAR

ŞEHRİ: URFA

Ne kadar gün ışığı varsa hepsini bir araya toplamışlar, getirip Urfanın üstüne aktarmışlar. Otobüs tabaka tabaka toz altında kalmıştı. Yol boyunca toz direkleri salınıp duruyordu. Altına bulaşmış bir toz bulutunu 'esen yalım gibi bir yel oradan oraya savuruyordu.

Urfaya girdiğimizde hiç birimizde konuşacak hal kalmamıştı. Bütün otobüs sızmıştı. Bu toz kasırgasından sonra Ur-fa açıldı. Evleri ortaya çıktı. Yorgun argın, bitmiş sallanarak otobüsten, şehrin dışındaki garajda indik. Yaprak kımıldamıyordu. Arada, inceden bir yalım yeli esiyor, sonra hiç esmemiş gibi kesiliveriyordu. Elle tutulur, taş gibi ağır, kıpkırmızı, bir sıcak çökmüştü... Ne kadar gün ışığı varsa... Yalan değil.

Alt yanı Haran ovası, Suriye çölü, Ceylânpmar, Mardin çölünün serapları... Üst yanı Suruç ovasının düzlüğü... An-tebin kırmızı topraklı, yangın yerine dönmüş tepeleri... Orta yerde Urfa. Dört bir yanı kel, kıraç, bozarmış tepeler. Güneş ten yanmış, benek benek olmuş, el değince un ufak olacakmış gibi duran kayalar. Tepelerin çukurunda Urfa. Başucun-da kalesi öylece salınıp duruyor.

Orta yerde, bavulum elimde öyle bunaldım kaldım. Susuzluktan da dilim damağım kurumuş. Duyardım. Urfadaki Ha-ülrahman gölünü duymayan yok. Anzelhayı duymayan yok. Geldiğimiz yerde, kalenin dibine doğru kuytu, ıslak, karanlık

bir yeşillik tütüyor. Göğe kadar uzanıyor gibi geliyor insana. İlk bakışta.

Yanımdan geçen delikanlıya: «Anzelha mı?» diye sordum. «Odur,» dedi.

Anzelhaya yöneldim. Tüten yeşillik, koyu, karanlık, durgun göl. Urfahların parkı... Sekiz saatlik, toz duman, sıcak, koku, ter içinde yolculuktan sonra, bu çölde, böylesi inanılmaz bir yeşillik. Antep Urfa arasını giden bilir. Yol da bir yol ki... Bu yoldan sonra... böyle bir cennet köşesi... Urfada taş toprak, ağaç, bulut, kale, mağara, her şey bir efsaneye girl miş. Urfa mucizeler şehri. Herkesin dilinde Urfadan bir efsa ne. Şu dere diyorsun, o, diyorlar, Hacca gitmek isterken, Urfş da konaklıyan, o gece gelip Urfayı basan, evleri alıp götüren sele karşı, hac parasını bu derenin açılması için harcayıp, evine geri dönen bir hatunun eseridir. Ünlü Türkmen boyu Ka-rakoyunlu beyinin kızkardeşi olan hatunun... Şu ağaç... Onun da var. Urfayı görmiyen, Urfadan Halilrahman gölünü görmi-yen, buranın taşı toprağı neden efsaneye kesmiş bilmez. On beş dakika içinde Halilrahman gölü kıyısında, dışarıyı, tozu dumanı, taş gibi ağır sıcağı, yalım gibi esen yeli unuttum. Kuş gibi hafifledim. Anadan yeni doğmuş gibi. Huzur -Allah kahretsin şu huzur sözünü de-duydum. Huzur diye anlatmak is-tedikleriyle hiç karşılaşmamıştır. Sanırsam o dedikleri şey burada, Halilrahman gölünün kıyıcığında, taş gibi, öldürücü bir sıcaktan sonra Anzelhanm yeşilliğinde.

Urfalıların Halilrahman diye adlandırdıkları bu göl iki parça. Ötekine de Anzelha diyorlar. Gölün kıyısını onarmışlar. Bu yüzden göl büyücek bir havuz gibi duruyor. Beyazıttakı havuzun yedi sekiz büyüklüğünde bir havuz. Bu havuzun gözü nereden kaynıyor? Belli değil. Her kime sordumsa, doğru dürüst bir şey söylemedi. Gölün kıyıları asırlık, ulu ağaçlarla çevrili. Dalları sarkmış. Koca ağaçların altına temizce bir lo-' kanta yapmışlar. Gazinosu da var. Sonra parktan bir parça

yer ayırıp, iki ucuna şöyle yazılar yazmışlar: "Ailesi olmıyan buradan geçemez" Efendim, işte bu iki yazı arasında kalan yere yanında karısı olmıyan vatandaş giremiyor. Kayseride de böyle bir şeyle karşılaştım. Şehir Kulübünün bahçesinde bir yere oturmuştum. Kimsecikler yoktu orada. Arkadaşları bekliyordum. Garson geldi. İçecek bir şey istedim. Getiremiyece-ğini söyledi. Şaşırdım. «Burası aile yeri, karşıya geç de ne istersen getiririm», dedi. Eh canım, bu kadarlık da olmasın mı artık? Demokrasi icabı.

Duymuştum, duymuştum ama, bu kadarı da aklımdan, hayalimden geçmezdi.

Gölün içi balıkla döşeli. Balıklar suyun yüzünde üstüste tembel tembel yatıyorlar. Kımıldamıyorlar. Durgun, ölü. Ama göle bir yaprak, bir parça ekmek düşmesin; ölü balıklar canlanıyor yıldırım kesiliyor, birbirinin sırtına binerek düşen parçayı kapmağa koşuyorlar.

Bir gün sabahtan öğleye kadar bu balıklarla uğraştım. Yandaki bahçelerden kucak kucak dut dalı toplattım, balık lara attım. Kocaman bir dalı suya atıyorum. Dal suya değer değmez balıklarda bir kaynaşma... Dala her biri her yerden saldırdı. Göz açıp kapayıncaya kadar, dalda bir tek yaprak kalmadı. Çırılçıplak suyun yüzünde yüzdü durdu. Ne kadar dal atıyorsam hepsi öyle oldu. Balık yaprak yer mi diyeceksiniz. Ne bileyim ben, yer mi yemez mi gidip Halilrahman gölünde görün.

Yanımdaki Cumhuriyet muhabiri Naci İpeğe sordum :

«Sahiden hiç kimse bu balıklara dokunamaz mı?» Ötedeki ak sakallı yaşlı adam atıldı:

«Kimin haddine oğul, kimin haddine ki... Sen bu balıklar nedir bilir misin? Kimbilir bu balıklar bilir misin? Bu balıklara el dokundur anın...»

Yanımıza geldi:

«Sen herhalde yabancısın oğul. Bu balıklara kötülükle bakanın gözleri kör olur. Yemeğe teşebbüs edenler çok olmuştur. Ya yerken, lokma ağzında iken oluvermiş, yada sonra-

dan, gün atlatmadan başına bir felâket gelmiştir. Yağma mı var oğul, yağma mı var kimse dokunsun bu balıklara... Bak bak balıkların sırtına. îyi bak oğul. Ne görüyorsun söyle.»

«Kara kara lekeler».

«O kara lekeler nedir bilir misin oğul?»

Gözlerimin içine baktı.

«Bilmem,» dedim.

«Onlar, o lekeler yanık yerleridir. Yangından sonra... Hazreti Halil ibrahim...»

«Hiç kimse yiyemez demek ki. Göl bir yandan da akıp gidiyor. Bu gölden ayrılıp giden sularla balıklar da gidiyor. Aşağılarda da bu balıkları tutamazlar mı?»

«Tutamazlar. Bir gün, bundan iki üç yıl önce bir subayla bir öğretmen, dinlememişler, ne gelirse gelsin başımıza demişler. Tutmuşlar balıkları, güzelce kızartıp yemişler. İkinci gün subay attan düştü ödü. Öğretmen de aylarca yatağından çıkamadı. Memleketine gitti. Şüphe yok, o da ölmüştür. Yağma mı sandın oğul, yağma mı sandın?»

Balıkları, ceylânları, taşlan kutsal. Güneyde Urfa demiyorlar da Urfaya, ceylân gözlüler diyarı diyorlar. Efsaneler diyarı. .. Kutsal diyar.

URFALILARIN ÜNLÜ "MANCINIK" EFSANESİ

Urfanm en hoş, insanın kolay kolay ayrılamıyacağı yeri, göller kıyısı. Ağaçları, akpak camileri, şıkır şıkır sulan... Sabah öğle hep Halil İbrahim camisindeyim. Caminin içine o-turup düşünüyorum. Serin. Dört bir yanımdan, caminin duvar lan dibinden, odaları içinden sular akıyor. Çok da güzel bir yapısı var. Bu camide insanın içine bir gariplik, bir karanlık çökmüyor. Bir ölüm havası çökmüyor. Aydınlık. Camide ak sakallı yaşlı adamlar da var. Salih Efendiyle ahbap olduk. Her Urfalı gibi, o da Urfasını seviyor. Boyuna Urfadan konuşuyor.

Öğle sıcağı çatır çatır ederken bir caminin aydınlığında, serin suların başında keyif çatıyoruz. Urfaya dair her şeyi en iyi Salih Efendi biliyor.

Urfa kalesinde minare kalınlığında, uzun iki sütun vardır. Kale yıkılıp harap olmuş, onlar öyle dimdik duruyorlar. Sü tunlar tek parça taştan yapılmış değil, duvar gibi parça parça taşlardan örmüşler. Bu karşılıklı iki kocaman sütuna Ur-falılar "Mancınık" diyorlar.

Salih Efendiye:

«Kale yıkılmış bitmiş de, bu sütunlar nasıl öyle dimdik kalmış?» diye sordum.

«Evvelâ çok sağlam yapılmıştır. Sonra kaleyi, taşları için insanlar harap etmiştir. Halbuki efendim mancınıklara kimse el süremez.»

«Neden?»

«Süremezler. Çok çok tehlikelidir. Amanallah... O mancınıklar yıkılacak olsun...

Felâket. Felâketi o zaman gör. Dünya nasıl un gibi savruluyor o zaman gör. Atom bombası neymiş. Mancınıklar yıkılsın da atom bombalarını o zaman gör.»

Salih Efendinin dilinin altında bir şey vardı.

«Nesi var bu mancınıkların? Atom neresinde bunların? Bildiğimiz basbayağı iki sütun»...

«Öyle değil arkadaşım, öyle değil. Kazın ayağı öyle değil. Hey bire oğul," dünyada neler var, her bir taşın altında neler var, bilinmez. Dünya bilinmezlerle dolu. Bak sana söyli-yeyim, bu mancınıklar neden yıkılmamışlar da bu zamana kadar kalmışlar. Yıkılmıyacaklar da... Kıyamet gününe kadar öyle kalacaklar. Bu mancınıklardan birisinin altında yeryüzünün en büyük hazinesi var. Eğer çıkarırlarsa, altını bütün dünyayı donatır. Ama çıkaramazlar. Mancınıklardan biri yıkılırsa kıyamet kopar, birinde de dünyanın en büyük hazinesi...»

«Canım, hazine olanı yıksınlar, ötekine de dokunmasınlar.»

«Yağma yok» dedi. «Yağma yok. O hazineyi oraya koyan, o sihri yapan ahmak mı? Hazinenin hangi mancınıkta olduğu belli değil. Ya hazine var diye kıyamet mancınığını yi. karlarsa... Onun için kimse hazine aramağa cesaret edemez. O hazine orada öyle kalır. Kıyamet gününe kadar kalır. Mancınıkları yıksa, şimdi şimdi, hemencecik kıyamet kopuverir. Ne Alamam kalır, ne Fransızı. Dünya yekten un ufak olur.»

Sonra başladı uzun uzun mancınıklar niçin, nasıl kurul, muş, onun hikâyesini söylemeğe. Ne kadar karşılaştıksa camide Salih Efendiyle hep mancınık hikâyesini anlattı.

«O zamanlar buralarını Nemrut idare ediyormuş. Zulmünün üstüne zulüm yokmuş. İnsanları diri diri ateşe atıp yaktı-nyormuş. Yeryüzü, yeryüzü oldu olalı hükümdarın böyle zâlimini görmemiş. Halk amanallah demiş şerrinden. Yıllardan bir yıl, günlerden bir gün Nemrudun sihirbazları remil atmış, bakmışlar ki, işler kötü karanlık... Bir çocuk doğacak bu yıl, Nemrudu öldürecek, halkı da hak dinine davet edecek. Bunu Nemruda söylemişler, Nemrudun öfkesi başından çıkmış, demiş varın bu yıl ne kadar gebe kadın varsa öldürün. Düşmüşler ortalığa ne kadar gebe kadın, ne kadar yeni doğmuş çocuk varsa öldürmüşler. Bunlar arasında Zeliha adında bir genç kız varmış. Kocası yok. O da gebe olacak değil ya. Zelihanm gebeliği de belli değil. Sonra da Zeliha kaçmış, bir mağaraya saklanmış, işte bu mağara».

Caminin içinde ayrı bir oda var. Kapısı kapalı. îmanı geldi, açtırdık. Önce bir su gördük. Gölün suyu oradan akıp gidiyor. Sonra uzayıp giden bir mağara. Nemli. Önüne parmaklıklar gerilmiş. Yeşil boyalı.

«işte Zeliha çocuğunu buraya doğuruyor. Dallardan bir beşik yapıp içine yatırıyor. Çocuğu bırakıp gidiyor. Çocuğun sesine gelenler oluyor, onlar gelip mağaraya baktıklarında hiç bir şey göremiyorlar. Sular çocuğun dallardan beşiğini alıp tâ mağaranın öteki ucuna, karanlıklara götürüyor. Derken efendim, çocuk bu kuru mağaradan acından ölecek değil ya... Süt

gerek. Bu sefer, her gece bir dişi ceylân gelip memelerini ağzına dayayıp, çocuğu emziriyor. Ceylân sütü de güçlü olur. Çocuk ceylânların sütüyle büyüyor. Büyüyüp on altı yaşına geliyor. Geliyor ki, vakti geldi, diyor kendi kendine, bir gece mağarasından çıkıyor. Gücüne güç yetmez. Ceylân sütüyle büyümüş herif. Varıyor mabetlerine, ne kadar put varsa hepsini kırıyor. Baltayı da en büyük putun boynuna asıyor. Sabah oluyor, gün işiyor, putperestler gelip görüyorlar ki ne görsünler, bütün putlar tuz olmuş, kim yaptı bunu? Bakıyorlar ki balta büyük putun boynunda asılı. Acaba? Bu arada çocuğu da mabedin bir köşesinde buluyorlar. "Ulan sen mi kırdın bunları?" diye soruyorlar. "Yok' diyor, "ben kırmadım. Bakın o büyük put kırmış. Balta onun boynunda asılı". Diyorlar ki, "Sen delisin çocuk. O cansız put, putları nasıl kırabilir?" Çocuktur bu, kızıyor oğul. Bir kızıyor. Ama ne kızıyor! "Behey imansızlar" diyerek, onlara vuruyor. "Siz neden cansız bir puta tapıyorsunuz öyleyse? Hak dinine gelin." işi Nemrut duyuyor. A-radığımızı bulduk diyor. Yakalatıyor Halil Ibrahimi. Asıyor,, asılmıyor. Boğduruyor, boğulmuyor. Kestiriyor, kesilmiyor. Hiç bir şey kâr etmiyor. Yerin altına gömülüyor, çocuk gülerek geri çıkıyor. Yağma mı bu, ceylân sütü emmiş çocuk. Nemrut edemiyor, kalenin dibine günlerce, küçük bir tepe kadar o-dun yığdırıyor. Odun ateş alınca tabii yanma yaklaşılmaz. O-nun için de kaleye bu mancınığı dikiyor. Odunlara ateş veriyorlar. Alevler gökyüzünü tutuyor. Beş yüz metreden yanma yaklaşılmıyor. Mancınığa koyuyorlar Halil Ibrahimi, savuruyorlar ateşin ortasına... Nemrut seviniyor. Bir de bakıyorlar ki iş başka, tersine. Ne görsünler! Parmaklar ağızlarında ka-Üyor. Ateşin ortasında bir cennet bahçesi... Alevler o anda parıl parıl bir su olmuş. Odunlar da balık olmuşlar. Çiçekler açmış, bülbüller ötüyor. Halil ibrahim de cennet bahçesinde yan gelmiş yatıyor. Keyfine bakıyor. Bunu gören halk, Halil ibrahim doğrudur, Nemrut münafıktır, yalandır, diyor. Nemrudu öldürüyorlar. Halile inanıyorlar. Halil ibrahim peygamber-

JnP

ligini ilân ediyor. Sonra da Kâbeye gidip Kâbeyi kuruyor, işte bu Halilrahman gölü o

ateş suyudur. O balıklar da, odun balıkları, bu balıklardır. Sırtlarında daha o günden kalma yanık izleri vardır. Kanatlarını gördün mü? Kanatlarının, kuyruk larının yarısı yanıktır».

«Peki Halilrahman gölü ateşten olmuş. Ya Anzelha gölü neden olmuş?»

«Ha unuttum onu. Halili ateşe atarken anası Zeliha gelmiş, ateşin yanında durmuş. Habire ağlarmış. Kanlı yaşlar dökermiş Aynelzeliha da onun göz yaşlarından meydana gelmiş. Ayn zaten göz demektir.»

Salih Efendi bir tane mi Urfada? Her yaşlı adam bir Salih Efendidir. Daha ne efsaneler anlatmıyorlar Urfaya dair.

URFANIN HER DERDE DEVA KUTSAL SUYU

Halilrahman camiinin önü mahşerallah... Hastalar, sayrı lar. Sıtmalılar. Hastaneden çok, buraya geliyor halk. Her gün cami avlusunda, yataklar içinde bir sürü hasta. Yüzlerine su serpiyorlar hastaların. Bitkin, bir deri bir kemik hastalar, buradaki sulardan imdat umuyorlar.

Caminin yaşlılarından birisi:

«Efendi» diyor, «bu su her derde devadır. Doktor, hoca, ilâç iyi edemez hastaları. Ancak bu su iyi eder. Yarı ölmüş getirirler bazı hastalan, Halil ibrahim efendimizin makamına yatırırlar, terü taze olur çıkar iki gün içinde. Ama hastanın yüreği temiz olacak. Yüreği temiz olmazsa, hiç bir fayda göremez. Yeni doğmuş çocukların gözlerine bu sudan sürülsün, çocukların gözleri hastalanmaz. Hastalık yaklaşmaz. Sen mademki garipsin. Garip bir adamsın, buradan bir şişe su al da götür evine. Koy evinin bir köşesine. Bütün felâketler evinin semtine bile uğramaz. Babam, kardaşım, ben sana bir şişe al

götür diyorum. Karışma sen gerisine. Evine felâket uğramaz. O su orada durdukça uğramaz. Ne sandın sen. Burada kim doğmuş? Halil İbrahim Peygamber doğmuş. Bu su ne suyudur? iyilik ateşinin suyudur. Kötülük yanına yaklaşabilir mi?» Köylerden gelmiş hastalar, çocuklar, yaşlılar... Bir çocuğu anası suya sokmuş yıkıyordu. Çocuğun boğazında bir yufka ekmek asılıydı. Yanımdaki arkadaşa sordum:

«Yıkıyor yıkıyor ama, bu boğazındaki ekmek noluyor?» Arkadaş :

«Çocuk sıtmalı. Boğazındaki ekmek eriyinceye kadar anası üstüne böyle su döker. Ekmek eridi döküldü müydü çocuğu sudan çıkarır. Böylece çocuğun sıtmasının

geçeceğine inanır».

Halilrahmandan sonra, gelelim Urfaya. Urfa illerimiz i-çinde belki en kişiliği olan şehir. Mimarisi başka illerimizin mimarisine benzemiyor. Taşlan yumuşak, taşları peynir gibi işlenebiliyor. O yüzden en kötü bir evin kapısı bile işlemeli. Sokaklan dar. Evleri büyük surlar içinde. Çok evlerde havuzlar olduğunu söylediler. Ama Urfa pislik içinde. Tozdan göz a-çamıyor insan. Günün her saatinde şehrin içinde bir toz fırtınası ... Sözüm ona Belediye, şehrin caddelerini suluyor. Hiç mi hiç faydası olmuyor. Sonra sokaklar pislik dolu. Urfaya belediye dedikleri şey daha uğramamış bile.

Urfada daha eski görenekler olduğu gibi yaşıyor. Görenek lerin kılına bile dokunamamış hiç bir şey. Meselâ Urfada en çok itibar gören kişiler yabancılardır. Bir garip kişiye kim dokunacak olursa, kim yüreğini incitecek olursa vay haline. Bütün şehir ona düşman olur. Garibin kutsallığı vardır sanki Urfada. Urfada misafirseverlik de başka şehirlerdekine benzemez. Bir Urfalı misafirine her iyiliği yapar. Herhangi bir eşyaya bir misafir, "ne güzeldir" desin de ona sahip olmasın, bunun mümkünü yok. Ev sahibi eşya ne pahasına olursa olsun o-nu misafirine mutlaka verir. Ama eşyayı misafirin alıp alma-

masına bağlı. Çok zaman da alıp almamasına bakmazlar. Zor

la verirler.

Urfada eski göreneklerden biri de çiğ köftedir. Her Ur-falı çiğ köfteye bayılır. Çiğ köfte hamamda, düğünde, seyranda yenir. Çiğ köftenin türlü yapılma törenleri vardır. Örneğin çiğ köfteyi, yuğurarak oyun oynarlar. Çiğ köfte halayı Urianın en güzel oyunlarından biridir. Bir yandan çiğ köfte yuğrulur, bir yandan davul zurnayla, oyun oynanır. Hem yuğurur, hem oynarlar.

Urfahlann çoğu eski giyinişlerini bırakmamışlardır. Çokları beyaz fistanlar giyip, başlarına agel bağlıyorlar. Ayaklarında kırmızı, ökçesi basık ayakkabılar var.

Urfahlar ehlikeyif adamlardır. Anlattıklarına göre, Urfa gençleri yaz ayları bir araya toplanarak yiyeceklerini, içeceklerini alırlar, yakınlardaki mağaralara gider orada bir hafta, on beş gün, bir ay eğlenirlermiş. Davul zurna, oyunlar...

Urfada yaşamakta olan göreneklerden birisi de kan davasıdır. Aileler bu yüzden birbirlerini tüketiyorlar. Türkiyede kan davası en çok güdülen yer Urfadır. Dediklerine göre burada kan davası torununun torununa kadar sürermiş. Bugünlerde de Urfa içinde sürüp giden birkaç olay var. Hele bir tanesi korkunç. Herkes ondan söz ediyor Urfada. Olayın kahramanı dillerde bir masal kahramanı gibi dolaşıyor. Çocuk, zayıf, incecik. Babası vuruluyor. Babasını vuranlar, baba oğul. Hapse giriyorlar. Delikanlı daha on yedisinde. Yüreğinde kin ateşi. Bu çelimsiz çocuktan kimse babasının kanını alacağını beklemiyor. Ama çocuk bir gün köyün ortasında dal gündüz babasını vuranların akrabalarından iki tanesini vurup dağa çıkıyor. Sonra içerdekilerden oğul da, bu olay üstüne, hapisten kaçıp dağa çıkıyor. Çocuk da birkaçını daha öldürüyor. Öteki de öldürüyor. Şimdi ikisi iki yandan boyuna öldürüyorlar. Birbirlerini arıyorlar, bulamıyorlarmış.

Urfa insanının göreneğinde cömertlik başta gelir. Bir misal vereyim. Kapalıçarşıyı geziyordum. Çok güzel bir kilimin

yanından ayrılamadım. Evirdim çevirdim baktım. Sonra fiatı-jıı sordum. Çok pahalı. Alamam. Dükkâncı:

«Beğendin de niçin almıyorsun?» diye sordu.

«Alırdım ama, o kadar parak yok» dedim.

Adam sustu. Hiç bir şey demedi. Bir yandan da kilimi dürüp bükmeğe başladı. Sonra bir paket yapıp bana verdi.

«Al babam kardaşım. Al götür. Parasını gittiğin yerden, evinden, ne zaman istersen o zaman gönderirsin».

Bu işe gerçekten şaşırdım. Adam beni tanımaz etmez.

«Herkese böyle mi muamele ederler?» diye sorduğumda:

«Herkese değil, gariplere böyle davranırlar» dediler.

Memleketimizin çok yerlerinde aşiret, beylik görenekleri çok çabuk değilse de yavaş yavaş ortadan kalkıyor. Urfada öyle değil. Belki de gittikçe kuvvetleniyor bu görenek. Hele demokrasiden sonra. Eski derebey oğullarının daha beş on köyleri var. Traktör almalarına rağmen köylülerin hepsini topraktan atmamışlar. Oy zamanı işlerine yarıyor. Sonra burada bir derebey otuz kırk köye hükmediyor. Daha o köylerin her bir işlerini derebeyler görüyor. Seçimlerde de en çok oyu ya bu beyler alıyorlar, ya da istedikleri adama, istedikleri partiye verdiriyorlar. Çok olmamakla beraber burada şeyhler de var.

Urianın keçeciler, bakırcılar çarşısı yüz yıl önce nasılsa, şimdi yine öyleymiş. Eski göreneklerine sıkı sıkıya bağlı... Bakırcılar çarşısında bakırlar eskiden olduğu gibi, hilesiz hur-dasız eski Türk motifleriyle işleniyor. O kadar emekli, o kadar güzel. Çırak alma, kalfa yetiştirme de eskisi gibi. Eski törenler. Keçeciler de azalmalarına, işlerinin kesat gitmesine rağmen, aynı emek, aynı aşkla çalışıyorlar. Belki de dünyanın en güzel nakışlı keçesi Urfada yapılıyor. Hele bir güneşli motifleri var. Görülmeğe seza. Ak yün üstüne, kara, kırmızı yünden döşüyorlar nakışlarını.

Sokaklarda, caddelerde tâ ortalara kadar taşan küçücük

küçücük yer iskemleleriyle kahveler... Kahveler bütün doğu illerimizde olduğu gibi dopdolu...

Sıcaktan taş toprak, keçeler, bakırlar, nakışlı Kürt kilimleri, koyu yapraklı ağaçlar, her şey tere batmış. Yine çarşıda hiç bir ilimizde artık kalmamış olan saraçlar. Nakışlı, klâptan işleme, altın tel, arma işleme eğerler dükkânlarda göz alıyor. At dizginleri, kantarmalar da sırma işleme. Bol Urfa güneşinde yalp yalp ediyorlar.

Keçe, bakır, sırma işleme at takımları, nakışları uçuşan kilimleriyle kapalı çarşısı, güzel gözlü insanları, eşeklere binmiş, yaşlı adamlarıyla Urfa bambaşka, tozuna toprağına, bulut misali kara sineğine rağmen sihirli, adamı büyüleyen bir şehir. Bir büyüleyen tarafı var. Nedendir, bilinmez.

FIRAT NEHRİN t SALLARLA GEÇİŞ

Antepten saat dokuzda çıktık, saat birde Bireciğe geldik. Otobüsteki yerim en arkada. Beş altı kişi oraya, kahvelerdeki gibi halka olup küçük iskemlelere oturmuşuz. Yol boyunca alttan toz fışkırdı durdu. Bir zaman geliyordu ki, alttan fışkıran tozlardan birbirimizi göremiyorduk. Her birimiz toza belen-rniştik. Değirmenden çıkmış gibi, bomboz olmuştuk. Elbisemiz elbiseliğim, suratımız suratlığmı yitirmişti. Arkadaşların yalnız gözleri, dişleri ışıldıyordu. Bir sıcak çökmüştü. Amanal-lah dedirten bir sıcak. İçerisi fırın gibi yanıyor. Üstelik bir de sallıyor ki otobüs. Sonra birkaç kadın da kustu. Bu da cabası. Otobüste üstüste bindirilmiş kırk kişiyiz. Toz, koku, ter, sıcak. Ayak kokuları bir belâ. Sonra susuzluk. Biz kırk Urfa yolcusu, böyle boğularak, sabahtan Antepten kalkıp, öğle üstü Bi-reciğin karşısına, Fıratın kıyısına gelip durduk.

Arkada halka olmuş oturanların biri Urfalı bir kuyumcu. biri Urfalı bir çiftlik sahibi, biri öğretmen, biri seksen bir ya' şında Haran ovası köylülerinden bir yaşlı, yanında hastane has

tane gezdirdiği, kardeşi oğlu, otuz yaşlarında bir genç, bir zi-raat teknisyeni, bir de ben.

Her bir yanımız dökülmüşcesine otobüsten indik. Fırata koştuk. Yüzümüzü yıkadık. Sıcak kavuruyor. Fırat ovaya serilmiş, bir deniz gibi durgun, sıcağın altında pusmuşcasına yatıyor. Fırat akmıyor gibi. Yüzümüzü yıkadıktan sonra azıcık dinlenelim dedik. Suyun kıyısında bir barakacık var. Kahvehane imiş. içeri girdik. Yansım da lokanta etmişler bunun. Kebap yapıyorlar. Bir sinek var ki, arı oğul verir gibi. Kapkaranlık ortalık sinekten, içerisi şoförlerle dolu. Oturduk, çay getirdiler. Çay değil boya. Burada böyle bekliyeceğiz. Karşıdan sallar gelecek, sonra sıra bize gelecek de karşıya geçeceğiz. Çekilmez. Bu yolculuk değil, bir ölüm. Yandaki masadaki genç bir şoför:

«Kaç saattir bekliyorum biliyor musun abi? Tam altı saat oldu. Baksana benden önde daha on kadar araba var. Bir beş saat daha beklerim en azdan. Geçmek için sallara ne vereceğim biliyor musun abi? Yükümle birlikte tam otuz lira. Ben ne kazanıyorum ki abi? Sonra bu çekilir mi bu sıcakta».

Herkes dert yanıyor. Kahvedekilerin hepsi bir ağızdan, «bu ölümdür» sözünü söylüyorlar.

Sıcağın altında toza bulanmış on beş, yirmi kamyon öyle duruyorlar. Sallar bir yandan yükleri, bir yandan da kamyonları alıyor ama, çare ne, yetiştiremiyorlar.

Büyük takalar var ya, bu Fırattaki sallar da onların daha kabası; daha biçimsizi. Biraz da belki daha büyüğü. Her salı beş altı kişi çalıştırıyor.

Suyun öte gecesinde, bizim bir buçuk kilometre kadar yukarımızdan bir salı bize doğru gönderdiler. Yanımdaki salcılardan birine :

«Niçin bu kadar yukardan?» Adam :

«Daha çok yukarıdan bırakmalılardı ya, yorulmuş olacak iar. Çekemediler. O kadar yukarıdan bıraktıkları halde, bizim

karşımıza bile gelemez sal. Tâ aşağılara düşer. Su sürükler

onu».

Adamlar, kürekleri var güçleriyle çekiyorlar ama, su alıp götürüyor salı. Dinlemiyor. Hiç olmazsa bizim yanımızda kıyıya geleceğini sandığım sal, bizden bir kilometre aşağu dan çıktı. Bu sefer adamlar kürekleri bırakıp ipleri aldılar ele. Yedi. sekiz adam ipleri sırtlarına vurup yukarı çekmeğe başladılar salı. Kocaman sal, çekilecek gibi değil. Adamlar kan ter içinde, çeke çeke, belki yarım saatte salı bize kadar getirdiler. Yüzleri kapkara kesilmiş, hiç birinde adamlık hali kalmamıştı. Sala bindik. Dolduk. Elli kişi kadarız. Salı kıyının sığından kurtarmak için bir hayli zaman geçti. İnliye inliye küreklere yapıştılar kürekçiler. Su bizi tâ aşağılara aldı götürdü. Her neyse, binbir belâ, korku içinde karşıyı bulduk. Öğretmen bana sordu. «Asurlular da buradan bizim gibi sallarla mı geçerlerdi

acaba?»

«Neyle geçecekler ya» dedim.

«Demek ki...» dedi.

«Öyle», dedim, «Asurlularla başbaşa gidiyoruz».

Sallar çalışıyor. Yıllar önce temeli atılmış Fırat köprüsü orada, gözümüzün önünde durup duruyor.

Bireciklilere:

«Köprüyü neden yapmıyorlar? Çalışmayı neden bırakmışlar? » dediğimde:

«Demir yokmuş da ondan,» dediler.

Başlarlar inşallah: Ama Bireciğin sallan bir belâ.

Birecikte çok durmadan, aynı şirketin, Urfadan Bireciğe kadar gelen otobüsüne bindik. Antep yolcuları da bizim karşıda kalan otobüsümüze binecekler. Hay yaşasın bu otobüsçü. Ya böyle bir şey düşünmeseydi. O zaman akşamlara kadar, o-tobüsün bu yana geçmesini bekliyecektik.

Birecik, buradan bin yıl önceki şehir hissini veriyor. Yanı önü oyulmuş ak taşlar. Bazıları bu yumuşak ak taşları

iyice oyup ev yapmışlar. Büyük, camlı pencereleri bile var bu evlerin. Radyolu olanları bile varmış. Öteki evlerden daha iyiymiş bazı bakımlardan. Soğuktan, sıcaktan daha çok korurmuş. Böyle taşa oyulmuş mağara evlerden Urfanın içinde de var. On beş, yirmi kadarını gördüm. Üstünden cadde geçiyor. İsten kapkara pencereleri var. Beni gezdiren arkadaş :

«Siz dağlardaki mağara insanlarını yazdınız. İşte Urfanın içinde de var».

«Mesele değil,» dedim. ««Alıştık göre göre. Istanbulun içinde de var. Samsunun içinde de gördüm. Antalyada, Eğinde de var. Sanki köylerimiz bundan iyi mi?»

«Ama şehrin içinde yaşıyan mağaracıklar... Bir röportaj yapsanıza».

Gittim konuştum. Rahat rahat yaşayıp gidiyorlar işte. Ev derdinden kurtulmuşlar. Mesutlar, rahatlar. Sevinç içindeler. Hep gülüyorlar. Ağızları kulaklarına vanyor. Öylesine neşeliler ki!...

Firatı bu yana geçince bizim seksen birlik yaşh bir türki tutturdu. Güzel sesi var. Yanık. Uç dilden konuşuyor, üç dilden türkü söylüyor. Türkçe, Arapça, Kürtçe...

Urfa bir yana düşer Zülüf gerdana düşer Bu ne biçim baş bağlar Her gün bir yana düşer.

Sıcak da azaldı. Vakit ikindiye doğru. Azıcık bir yel çıktı. Seksen birlik adam sıcaktan kurtulunca coştu da coştu. Türküyü bırakıp komiklikler ediyor. Otobüsü kırıp geçiriyor. Komikliği bırakıp türkü söylüyor.

Önden birisi atıldı:

«Babo,» dedi, «şu boğulan kaymakamın da türküsünü

söyle».

Yaşlı adam :

«Vay başım üstünde, vay gözüm üstünde. Vay serseran, vay sercavan... Söylerem babo. Söylerem kurban. Ne kadar var boğulmuş, ben türküsünü bilirem. Ne kadar boğulmuş var kaymakam, paşa, ben türküsü söylerim».

Başladı türküye, uzun mu uzun bir türkü. Dediği gibi ne kadar boğulmuş varsa, kaymakam, paşa, köylü, kentli, çocuk, yaşlı hepsini sayıp döken bir türkü. Söylediklerinin hepsini anlayamıyorum ya, paşaları da dinlemez Fırat, ağaları da, köylüleri de alıp götürür. Kaymakam Fırata kaymakam değildir. Onu da dinlemez, diyordu. Fırat, Fırat, Fırat, kanlı Fırat diyordu. Çoluk çocuktan ne istersin, diyordu. Birecik sen yanaşın, yıkılasın, diyordu.

Kışm öyle kolay kolay sallarla geçilemezmiş Fırat. Geç mek zorunda kalanların da yüzde ellisini alıp götürürmüş. Geçen yıllar bir kaymakamla birlikte birkaç kişi boğulmuş. Kışm Fırat, uçsuz bucaksız, bütün ovaya yayılıyormuş. Çok hızlı, yıldırım gibi akıyormuş. Tabii gene sallar çalışıyormuş... Ama yüzde elli tehlike... Öyle dediler.

Şu köprü bir yapılsa. Urfa kurtulacak. Koskocaman, bereketli bir il kurtulacak. Ne olur, az bir şey kalmış. Köprünün yapılmadık iki ayağı kalmış. Azıcık bir şey kalmış. Yazık değil mi Urfaya! Yazık değil mi şu boğulan adamlara! Birazcık

gayret.

Seksen birlik türkücü :

«Hükümetin eli uzun, kolu uzun,» diyor. «Ne vardır yani. Yapsa bitirse şu işi... Kaymakamını da götürüyor su. Ne vardır yani».

ÂDEM BABANIN SABANI

Bizim seksen birlik ihtiyarın adı Hasan. Bu yaşta bir adamın sakalı sütbeyaz olur. Bununki kırçıl. Kırklık bir adam gibi-Kırçıl sakalı gür. Değirmi gözleri küçücük bizim ihtiyarın. GÜÇ

m bir hali var. Alnı geniş, çıkıntılı. Bütün yüzü, daha çok gözlerinin etrafı kırışık içinde. Binlerce kırışık. Döşeli. Sonra ihtiyarın yüzünün bir yanı, dudakları döğme. Sağ kolunda bir hançer- Bir yürek. Birkaç yıldız. Ulu bir ağaç. Uçan bir cey-]an. Kolunun içe doğru olan kısmında da bir saban. Saban top rağa gömülmüş, dimdik duruyor. Sol kolundaysa bir turna katan.-• Ağaca benzer birkaç şey, ne oldukları belli olmuyor. Sonra burun buruna bir çift güvercin. Bir leylek. Açık göğsünün sol tarafında da bir at başt...

«Hasan Ağa,» dedim, a Sen Nuhun gemisi gibi bir şey olmuşsun. Cümle mahlûkatm sureti sende». Güldü :

«Hele sen vücudumu görsen lâl olursun. Her bir şey var. insan vücudunda her bir mahlûkat mevcuttur. Yeryüzünde ne var, insan vücudunda cemolmuştur. Tamam cem olmuştur. Çok zengindir âdem oğlu. Benim sırtımda Havva Ana, Âdem Baba sureti de vardır».

Sonra her zaman olduğu gibi iş evlenmeğe döküldü. Karılarından açtı.

«Şimdiye kadar ben* altı almışım. Çocuk yirmi yedi olmuş».

Yanımdaki arkadaş sordu :

«Hayatta kaç tanesi var?»

«Beş. Gerisi öldü».

«Şimdi kaç karın var?»

Şahadet parmağını gösterdi:

«Bir.»

«Kaç yaşında?»

«Biraz yaşlı. Yaşı yirmi dört. Bir tane daha alacağım köye gidince. On dört yaşlı».

«Hasan Ağa, on dört yaşında kızı sana nasıl verirler?» «Ohhhoooo sendeci. Perem sağ olsun. Pere var bene kız mi gelmez. Vay akıl vay!»

« Senin öteki kanlara ne oldu?»

Toprağı gösterdi:

«işleri çıkmış, oraya gitmişler.»

«Şimdiki karıyı kaça aldın?»

Hep gülüyordu :

«Dört deve. Bir safkan Arap at. Bir tabanca. Bir mavzer. İki kat erkek elbisesi. Bir

sürü koyun. Bir de on bin lira pere. Bir on bin daha verirem. Alirem bir on dört yaşında».

Yanındaki hasta kardeşinin oğlunun da üç karısı varmış. Haran ovasında daha doğrusu doğuda iki kanlı pek az. Üç, dört kanlı her biri. Burada en pahalı meta da kadınmış. Zengin kızları, bey kızları otuz bin lira kadar ediyormuş.

«Hasan Ağa, bir kadın için bu kadar parayı nereden buluyorsunuz? Bir kadın da değil, birkaç kadın...»

«Şimdi begime diyeyim. Eyi dinlemişge. Haran ovası çok zengin... Çok verir buğda. Bir de koyun vardir. Çok zengin. Ka dından başka da ne masraf vardır? Yok bir şey başka. Biz de kariye verir pereyi».

Merak ettim. Müslümanlıkta suret yasak. Hasan Ağa, dediği doğruysa sırtına Âdem ile Havvanın suretlerini resmettirmiş. Bu nasıl olur? Hem de sırtına. Olur mu bu? Sorayım, dedim, soramadım. Söz döndü dolaştı en sonunda Âdem Babamıza geldi ya. Yaşlı adam o kadar öğüyor ki Haran ovasını. Orada bir dağda olduğu gibi duran bir şehir harabesi varmış. Adı Şuayip şehriymiş. Uzun da bir efsanesi var. Nasıl kurulmuş, nasıl boşalmış. Şimdiye kadar da nasıl ayakta kalmış. Üç dilden belki bir buçuk saat anlattı. Hepsini aklımda tutamadım. Haran ovasının Arap atlarından söz açtı. Arap atlara dair de efsaneler söyledi. Fakat efsanelerinin en tatlısı Âdem Babaya ait olan efsane.

« Sen bilir misin ki...»

Sustu. Hilekâr hilekâr yüzüme baktı. Dilini yaladı.

«Sen bilir misin ki, Haran toprağı ne topraktır. Sen bilmiş misin ki... Cennet neredédir, sen bilir misin ki...»

UKFA

Sustu. Bir zaman ısrarla baktı.

411

«Haran toprağından».

şeytan ifa. Buğdayı tadınca «aem Babama

ti. Kovdular Babama cennetten BaZ ** berbat et"

cennetten kovulunca? NcrSte^ak^^6 ^ kfindini

yaz gül dalı, bir"* ^r^^^^Y*"111 dinde bir **-Diker nar dalını ovanın ortasına B h v °Vanm ortasma-ovada Havva Anamızla. Sen bilir Jr mv İStCr' Aç gezer hangi toprağa girmiştir? Haran t -1Sm Saban> yervüzünde bam dolaş is^S^a^.^1118:.3111». ovada dolaş ba-uçtan bir uca yeşil bir hal A" ¦ Haran toprağı... Bir

içinde. Otlar diz boyu Türlü '" VK Samrsın" ^er ^vc yanı ot

Z'nl1*1 kUŞl2r- Ce™enÇsUa birVacennketdanAdÖrt ^~ yok. O toprakta, Babanın diktiği cenn a- • ağaç

dam boyu büyür Ay kadar bir k -^ § b^ ^ünde bir a" ağaç olur bir günde, kırmıZı çiçekfer IZ' aST ^T -na onun için cennet ağaçlan l^rSZ^tu agacmm bir daimi kesip bir saban ya İn ^ *"'

boyunduruk. Âdem pQı,' ^enn^tten-• • Nar ağacından da tutar sabanın ku^pundfn ^^°**L Havva Anamız

Van

yıl yine koşulur sabana fıkara Âdem Babamız. Yorulur. Çekemez sabanı. Toprak işlenmemiş toprak. Zor. Ah-ü-zar eder. Havva Anamız da ah-ü-zar eder. Buğdayı yediğine bin pişman... Kendi kendine beddualar eder. Bir gün bir öğle üstü, boyunduruk altında terlerken Baba, bir sarı öküz gelir, boynunu boyunduruğa uzatır. Baba sevinir. Kendi boyunduruktan çıkar, boyun duruğu öküze takar. Gözlerinden de öper. Şapur şupur öper. Ne zaman çifte koşarsa öküzü Âdem Baba, öper gözlerinden... Şimdi Haranda çiftçi ne zaman koşar öküzü sabana, gözlerinden öper. Bir sabah öper, bir akşam öper. Öküz bunun için mübarek, işte böyledir. İlk ekin Haran toprağında, böyle bitmiştir işte. İlk saban Haran toprağında... İlk gül, ilk nar, ilk insan Haran toprağında. ilk öküz Haranda...»

Çok eskiden kalma bir mektep varmış ovada. Gittim gördüm. Gerçekten büyük bir yıkıntı.

«Baba,» dedim, «öyleyse ilk mektep de Haranda...»

«Öyledir».

«Öyleyse ilk tarla kavgası da Haranda. Kabil-Hâbili...»

«Öyledir. O yüzden değil midir kim, burada tarla yüzünden herkes birbirini yer. Her gün tarla yüzünden bir sürü âdem ölür. Vardır başka yerde? Yoktur başka yerde. Bu toprak kandır hep. Bir parça toprak için bir adam öldürmüştür herkes. Gözü çıksın Kabilin. O namussuzun. Yoksa insan canına, insan kiymıştır, bir avuç toprak için? Ha kıymıştır».

Sonra ihtiyar beni Harana davet etti. Köyüne. Sabahleyin bir çift Arap at gelecek, bizi alıp götürecek. Yalvardı yakardı. Bana bütün Haran ovasını, Şuayip şehrini, harabeleri, aşiretleri gezdireceğini söyledi. Nerede asil Arap atı vardı, oraya kadar götüreceğini vâdetti. ille de köyüne geleyim. Vebal attı. işimin olduğunu, sonra ona uğrayacağıma söz verdim. Ayrıldık.

Demek Âdem Babanın tarlaya ilk saban soktuğu toprak da Urfa toprağı. Bunu hiç duymamıştım.

URFADA ANLATILAN AT HİKÂYELERİ

Biz dört atlıyız. Bir yanımız Ceylânpınar çiftliği, bir yanımız Akçakale, bir yanımız Suriye çölü. Uzakta Abdülaziz dağlan. Bir sigara kâğıdı inceliğinde ufka yapışmış dağlar. Dağlar mor olur. Abdülaziz dağları incecik. Sigara kâğıdı renginde. Suriyeyle bizim topraklan demiryolu bölüyor. Demiryolu da olmasa. .. Çöl tek parça bir çöl. Demiryolunun o gecesinde de, bu gecesinde de kilometrelerce uzayan devedikeni ormanlığı... De-vedikenleri çiçekleri burada koskocaman, inanılmayacak kadar koskocaman açmış.

Abdülaziz dağlarının başı neredeyse ağaracak. Çöl şafağı başka türlü oluyor. Bir yerlerden, sanki bir aydınlık fışkırıyor-lar. Bir top aydınlık gelip ovanın ortasında dağılıyor. Daha doğrusu patlıyor. Işık pare pare dökülüyor. Şafakta devedikeni ormanı daha mosmor. Mosmor bir renk sanki ovada bir yandan bir yana akıyor.

Uzağımızda dört at. En güzeli bir doru at. Safkan Arap. Çölün ortasında, şafağın bütün ışığını üstüne çekmiş. Pırıl pırıl boynu uzun. Kuğu boynu gibi. On beş yaşında güzel bir kız boynu gibi. Sallı bacakları ince, ceylân bacakları gibi. Kulakları kalem gibi. Yürüyünce ceylân sekişli. Ala şafakta bir pırıltı çağlayanı ortasında, şafağa, ağaran dağlara karşı, anızların ortasında, dalgalanan ekinin yanıbaşmda bacaklarım germiş geriniyor.

Dün akşamdan beri hep at üstüne konuşuyoruz. Arkadaşım Urfanm en iyi atçısıymış zamanında. En iyi binici imiş de. Geçmiş. Kendi böyle diyor. Elinden epey at geçmiş. Bir atı varmış, adı Gümüşkuyruk. Adını andıkça gözleri dolu dolu oluyor.

«Yeryüzünde insana bir tek dost vardır, o da attır: Hayvanda olsun, insanda olsun; attan gayri arkadaş, attan gayri dost bulunmaz. Ama çarık çürük at değil öyle. Asil olacak. Asil hayvan asil insandan çok daha asildir. Her şeyden insana kötülük gelebilir, asil attan gelemez. Yüz kere, bin kere tecrübe e-

M

dilmiştir. Bizim Zeynonun oğlu vardı. Zeynonun oğlu eşkiyay. di. Çok namlı eşkiyaydı ama. Büyük bir çetesi vardı. Çok namuslu eşkiyaydı. Öyle can yakanlardan değil, fıkara düşmanlarından değil, yol kesenlerden değil, ev basanlardan değil, kimsenin bir kuruşuna tenezzül etmezdi. Kan davası yüzünden çık-mıştı dağa. Düşmanları da çok kuvvetli düşmanlardı. Yiğit a-damdı Zeynonun oğlu. Erkek adamdı. Kendisi kimseye pusu kurup ağa düşürmezdi. Ona herkes pusu kurardı. Kalleşlik ederdi herkes. Hiç pusuya düşmedi Zeynonun oğlu. Ne sebepten düşmezdi. Bunu kimse bilmiyordu. Yüz kere, bin kere pusu kuruldu karanlıkta Zeyno oğluna. Hiç biri para etmedi. Her pusuyu darmadağın etti. Kendi pusuya düşecekken pusu kuranları avladı. Bu da atı yüzündendi. At yarım saatlik yerden pusu kokusu alıyor. Bir adım daha ileri atmıyordu. O zaman Zeyno oğlu attan iniyor, onun başını çekerek pusuya doğru yürüyordu. At bunun pusu olduğunu ne biliyordu? Meselâ yolculara, çobanla ra, tarlada kalmış çiftçilere aldırmıyordu. Kimse yokmuş gibi onların üstüne yürüyordu. Pusudaki insanların kokuları başka mıydı? Belki barut kokusu, mavzer yağı kokusu... Yoksa atın kerameti mi vardı? Kimbilir, belli değil orası... Zeyno oğlu bir gün büyük bir müsademeye tutuşur. Arkadaşlarından bir kısmı vurulur. Çünkü dört bir yandan sarılmış Zeyno oğlu, bunun üstüne bütün arkadaşları kaçarlar. Bir arkadaşı, Kel Alo kalır yanında. Atı da yanına yatmış. Usta atlar, daha çok kaçakçı atları, müsademe başladı mı hemen yere yatarlar. Bu da öyle. Bu anda Kel Alo vurulur. Arkasından Zeynonun oğlu. Oracıkta ölürler. Müsademe kesilir tabiî. Ama karşı taraf yak-laşamaz. At, ölüleri dişiyle yakalar alır kaçar. Kel Alonun ölüsünü orada bir dağa bırakır. Zeynonun oğlunu alır, altı saatlik yoldan, bir gece yarısı anasının evine getirir, ölüyü kapıya bırakır. Sabaha kadar da başını bekler. Sabah olup, ev halkı kapıda ölüyü görünce, at başını alır gider. Bir daha atı kimse göremez. At ortadan kaybolur gider. Ararlar tararlar at yok. Kimbilir arkadaşının ölümünden sonra ne olmuştur ona?»

«Bir de bizim köyde Sultan Ağa vardı. Onun da Sofi adın da bir atı vardı. Sultan Ağayla Sofi birbirine âşıktı. Her gün öpüşür koklaşırlardı. Sultan Ağa türkü söyler, Sofi kişnerdi. Sultan Ağa sekseninde, Sofi yedisindeydi. Delice bir adamdı Sultan Ağa. Binerdi Sofiye, rüzgâr gibi sürerdi çölde. Sofi uçar di. Kanatlanmış gibi Sofi. Sofi, Sultan Ağadan başka kimseyi de bindirmezdi üstüne. En yavuz atçılar bile binemezdi. Binmeğe teşebbüs edenleri kaldırıp yere çarpmıştı. Sofiyi Sultan Ağanın yavaş sürdüğü görülmüş değildi. Hep doludizgin. Ata atlar atlamaz, bırakırdı atın başını... Gözden kaybolurdu. Geri gelirken de tam kapının önünde çekerdi atın başını. Sultan Ağa atla, çölde bir gün iki gün böyle dolaşırdı. Uzatmıyalım. Bir gün Sultan Ağa öldü. At üç gün üç gece mezarından ayrılmadı. Hiç kimseye tutulmadı sonra da. Dağlara düştü. Görenler var. Her gece mezara gelir, baş ucunda başını sallar dururmuş. Sonra bir gün, bir kış günü ölüsünü bulmuşlar mezarlığın kıyısında. Leşine akbabalar konmuş. Kartallar parçalamış».

Devedikeninin moru ovada bir uçtan bir uca akıyordu. Şafağın ışık çağlayanı ortasında, doru at pırıl pırıl, bacaklarını germiş geriniyordu.

«Ya senin al at?» dedi yandaki genç, bir konuşmıyan arkadaş. «Sattığım zaman, belki on kere o köyden kaçtı kaçtı senin eve geldi».

«Ah yokluk. Kör olsun yokluk. Her gelişinde, her geri götürülüşünde, bir oğlumu boğazlamışlar gibi oluyordum ama, çare ne? Yokluk. Atı taylıktan büyüteceksin. O zaman dost o-lur. Sonradan, başkasının büyüttüğü atı satın almışsın, makbul değildir. Gözü arkada kalır. Büyüdüğü, doğduğu, evde kalır».

Konuşmıyan gene konuştu. Adı Hasandı aklımda kalmışsa- Koyu bir Arap şivesiyle konuşuyordu.

«Ya babamın demirkırı? Ne dersin ağabey?»

«Heey atlar, hey eski atlar! Hey gidi atlar! Canım atlar! Ne

I

oldu onlara? Soyları bitmedi ama, neredeler? Belki çekilmişlerdir, bir dağa, belki de bir daha hiç gehniyeceklerdir bizim aramıza. Küsmüşlerdir. Şimdi ağalar beyler Arap ata deği^ benzin kokulu otomobile biniyorlar. Kadir kıymet kalmadı artık. Dünya pis oldu. Erkek dediğin otomobile binmez. Cansıza arkadaş olmaz. Atın teri güzel, soluması, koşması güzel... Atlar küstüler de çekildiler. îyi yaptılar. Bu kadir bilmezlerin, »otomobil delilerinin içinde ne yapsınlar kardaş!» Süstü. Gür, düşük,

kınalı bıyıklarını sıvazladı.

Öteki arkadaş :

«Abdülkadir Ağa at zenginidir. Abdülkadir Ağa bir ço-banmış gençliğinde. Bir dul karının oğluymuş. Topladığı yıllık larla bir tay almış. Tay büyümüş, serpilmiş... At olmuş ki, ne

at!»

Bıyıklarını sıvazladıktan sonra sözü ağzından aldı, kendi

başladı:

«Akşam olur dağdan gelir çoban, binermiş atına. Şöyle bir köyün içinde dolanırmış. Sizin malınız mülkünüz, her bir şeyiniz var. Karılarınız, köleleriniz, topraklarınız var. Benim de- atım var,» dermiş. Her gün böyle... Beyin kızı âşık olmuş çobana. Kaçmış çobanla. Bey ölmüş. Onlar gelmişler beyin malları üstüne oturmuşlar. Abdülkadir olmuş, Abdüîkadir A-ğa. At sebep oldu. Yoksa sümüklü çobanı kim görür de âşık olurdu. Abdülkadir Ağa şimdi atlar için deli olur. Ne der Abdülkadir Ağa her sözün başı? At, pusat, avrat... Attan, avrattan, silâhtan gördü, şu dünyada ne gördüyse».

Gene sustu. Gene gür bıyıklarını sıvazladı. Yanımızda uyumakta olan en yaşlı arkadaşımıza:

«De hele uyan Halil. De kurban uyan hele can! De uyan İbaba. Can kurban sana. De haydi».

öteki uyandı.

«De kardaş. De atın türküsünü söyliyelim. De baba».

«Ula sen ne delisin. Uykulu uykulu türkü denir mi?»

«Denir denir. De hele...»

Önce kendisi aldı. Hasan da aldı. Başladılar. Sonra Ha-]]1 de başladı uykulu uykulu... Uzun bir hava. ,Bir at üstüne, yiğitlik, dostluğu üstüne atın... Uzun bacakları, insan gibi düşünen gözleri üstüne. Kulakları, yelesi, kuyruğu, kanatlanmış

gibi uçuşu üstüne... Ayağı yere değerse o yerde güller açar, dediler. O toprak bire yüz verir, dediler. Nalları gelir parlayarak, dediler...

Bu ovada insan üstüne ne kadar ağıt yakılmışsa, at üstüne de o kadar ağıt yakılmıştır.

Gün doğdu doğacak... Ovada türkü. Devedikeni moru a-kıyor ovada. Şafağa doğru, atlar geriniyor.

Gün doğmadan atlara atladık. Doludizgin sürdük.

«AT GÎTTI AMA, ŞEREFİ KURTULDU».

Sıcak basmıştı. Duvar üstlerindeki, dallardaki serçelerin dilleri sıcaktan dışarı fırlamıştı. Urfada her canlı başını sokacak bir gölgelik arıyordu. Leylekler güneşin alnında boyunlarını içlerine çekmişler, düşünüyorlardı. Ha, unutuyordum az daha, Urfanın en büyük özelliklerinden biri de leylek yuvalarıdır. Ağaçların, duvarların, üstünde, hattâ minarelerin sivrisinde leylek yuvalan. Urfada her yerde insanın gözüne bir leylek yuvası çarpar. Başka hiç bir şehrimizde bu böyle değildir.

Memleketimizin en iyi atlarının Urfada çıktığını bilmiyen yoktur. Urfa ilinin baştanaşağı bir büyük hara olduğunu bilmiyen yoktur. Bugün Urfada 5000'den fazla safkan Arap at var, dır. Bunun 4000'i tescilli değildir. Ellerdedir. Bu atlar tescil edilecek olursa, bu yüzden Urfaya 2 milyon lira girecek. Urfa-l'lar bunu böyle yazmamı istediler. Ben de yazıp, ilgililerden yardım istiyorum.

Günlerdenberi diş tabibi Müftüoğlunu arıyor, bir türlü e-'e geçiremiyordum. Müftüoğlu Urfa at yetiştiricilerinden ve atfen en iyi anlayanlardan, nihayet onu yakaladım. Sıcaktan ka-Ç'P> küçücük bir esnaf kahvesine sığındık.

«Müftüoğlu, 4000 asil at var diyorsun, bunun asil oldu, ğunu hükümet ne bilecek?»

«Hemen hepsinin babasını bildiren vesikaları vardır ellerde».

«Vesikalar olmasaydı?»

«O zaman şahitler olurdu».

«Şimdi de var mı?»

«Şahitli asil at şimdi de var. Eskiden asil at hep şahitle

bilinirdi».

Bu mülakatta Müftüoğlundan öğrendiklerimi de katarak

kendi bildiklerimi anlatayım :

Urfada asil at kadar kıymetli hiç bir şey yok. Yalnız meraklılar için değil, herkes için at kıymetlidir. Atın asilliği üstüne çok hikâyeler var. Hele bir tanesi çok hoş: Bir adamın iki asil atı varmış. Atın birisi çok güzel, çok koşkun bir atmış. Namı bütün Urfayı, bütün Anadoluyu, çöl Arabistanı sarmış. Böyle namlı atların düşmanları çok olurmuş. Böyle atları sahipleri parayla satmazlarsa, almak isteyen onu çalmak için elinden geleni yaparmış. İşte bu adamcağızın da atını istiyen istiyene. Fakat adam atına vurgun. Milyon verseler, ağırlığınca altın verseler atını satmıyor. At hırsızları hırsızların en belâlısı, en elinden kurtulunmazıdır. Atlarıyla beraber yatmak da son çareleri... Bizim at sahibi de her gece atıyla ahırda birlikte yatıyor. Üstelik de atıyla kendisini bukağılıyor. Uzun zincirli bukağının bir ucunu kendi ayağına, bir ucunu da atın ayağına vuruyor. Ama hükümlü bir Arap şeyhi vurgun ata. Hırsızları çağırıyor: Atı getirin de, diyor, dileyin benden ne dilerseniz. Hırsızlar düşüyorlar yola, geliyorlar ata. içlerinden Cin Ali namında birisi var. Cin Ali ya ölürüm, ya da atı alırım, diyor. Tam geceleri bir hafta, Cin Ali adamı sabaha kadar uyutmuyor. Gündüz de türlü işler açıyor başına. Ada© gündüz de uyuyamıyor. Yedinci gün öyle bir uykuya dalıyor k> adam akılsız gidiyor. Cin Ali varıp bukağı açacak âlet1eriyle açıyor, biniyor ata, yallah... Gitmeden önce de dışarda bir na'

ra atıyor. Çünkü artık ona kimse ulaşamaz. Altındaki at, buraların en çok koşan atı. Arkasından kuş bile yetişemez. Atın sahibi nâra üstüne uyanıyor, bakıyor ki ne görsün! Bukağı sökülmüş, at gitmiş. İkinci at da o kadar kötü değil, şura senin, bura benim derken hırsıza yetişiyor. Yetişince at sahibi kederinden ağlamağa başlıyor. Aralarında atbaşı fark var. Neredeyse bir iki dakika sonra ata ulaşacak ve hırsızın elinden alacak. Sevgili atını bu halde görmek istemiyor. Atın adı «Akcey-]ân»mıŞ- Çok koşması, rüzgâr kesilmesi için kulağına üç kere adının çağrılması gerekmiş. At sahibi hırsıza çağırıyor: «U-lan namussuz, neredeyse bu kötü atla sevgili atıma yetişeceğim. Kulağına üç kere «Akceylân» diye bağır» diyor. Hırsız üç kere bağırıyor atın adını. At adını duyar duymaz kanatlanıyor. Bir anda at sahibi de, altındaki kötü at da, geride kalıyor. Öteki tozu dumana katarak, gözden kayboluyor. At sahibi köye eli boş geri dönüyor:

«At gitti ama, şerefi kurtuldu. At gitti ama, şerefi kurtuldu».

Diye, seviniyor. URFALI İÇİN EN BÜYÜK UĞUR: AT

«Eğer at beslemeğe gücün yetmiyorsa, komşunun duvarından bir delik aç, hiç olmazsa atın soluğu gitsin evine».

Ve Urfada en büyük uğur attır. Atlar vardır gülerler, atlar vardır ağlarlar. Söz anlarlar. Atlar insanoğlu gibidir. Bazı atlar vardır sahibinden başkasını daha doğrusu sevdiklerinden gayrisini yanma getirmezler. Atlar sever, atlar nefret ederler. Atların, sevmediklerini bir yolunu bulup öldürdükleri de çok olmuştur.

Asil at bir eve girince o eve uğur getirir. Bir asil girdi bu eve meselâ. O evin de işleri bozuk. O evdekiler eğer iyi insanca işleri düzelir. Bir asil atın yalnız bulunduğu eve değil, Akındaki yedi eve de uğuru vardır.

Atlar onurludurlar. Bir at bir koşuda yenilirse yem, yemez. Çoktur böyleleri. Bazı atların koşudan birkaç gün sonra çat_ layıp ölenleri de olmuştur.

Asil atlar en çok burunlarından belli olurlar. Burun de. likleri içedir. Çifte burun delikli atlar, koşarken kuş gibi uçar

yorulmazlar.

Urfada, bir kadın pahalıdır, bir de asil at. Bir ağa kızı otuz bine kadar yükselebilir. Bir at on bine kadar. Silâhın fi-atını da öğrenemedim. At yetiştiriciliği de ayrı bir hünerdir. Biniciliği kadar. En iyi binici, en iyi at yetiştiricisinden başkası olamaz. Atın huyunu huşunu bilmeli. Vatan sathında Urfa kadar at yetiştirici, binicisi olan yer yoktur.

Urfa Veteriner Müdürü Selim Bey de bir at meraklısıdır. İşi icabı diyeceksiniz. Değil. Selim Bey at âşıkı.

«Arap atları dedikleri bu atlar, Arabistandan çıkmış değildir. Arabistana adapte olmuşlardır. Araştırmalar bu atların cedlerine ait Arabistanda hiç bir iz göstermiyor. Bu atlar Orta Asyadan gelmiş olabilirler. Öyleyse, neden Arap atları diyorlar diyeceksiniz bu atlara. Buraya adapte olmuş atlardır bunlar. Yıllar yılı bunlar kendilerini çöl tabi atine uydurmuşlardır. Bu atların en büyük özelliği tahammülleridir. Susuzluğa, açlığa, yorgunluğa korkunç tahammülleri vardır. Günlerce sıcak altın da kalabilirler. Hiç bir şey olmaz onlara».

Arap atlarının ingiliz atlarından farkı şuymuş : İngiliz atları yıllar yılı, yarı Arap yarı İngiliz, yarı bilmem ne cins-leriyle karıştırılarak, İngiltere
tabiatine uygun yetiştirilmişlerdir. Nazik atlardır. İlk çıkışlarına değil Arap atlan kuş ye' tişemez. Fakat mesafe uzadıkça, İngiliz atları hapı yutmağa, kal mağa başlarlar. Arap atları mesafe uzadıkça açılır. Uzun mesafeli bir koşuda ilk çıkışta İngiliz atı inanılmayacak kadar a' çar Arap, atını, ama sonradan gittikçe durur ve Arap atı gel* onu gsçer. Urfalı atçıların bana dedikleri böyle. Vebali gi>' nam...

Arap atlarının tahammülü, kendini hiç göstermemesi hakkında da çok hikâyeler vardır.

Bir Arap, evvel zamanda kendi kabilesinde bir suç işleyip karısını, atını almış gitmiş başka kabileye sığınmış. Kabile reisi ona eski püskü bir çadır verdirmiş. O da çadırını çadırların yanma kurmuş. Atım da güneşin alnına, çadırın önüne bir kazığa bağlamış. At günler günü, çadırın önünde, yemsiz susuz denecek kadar, az yemle suyla orada öyle dururmuş. Boynu bükük. At, bir deri bir kemikmiş. Çelimsiz, Araplarda bir âdet varmış. Kabile reisinin atı ölür, ihtiyarlarsa, kabilenin en iyi atı Şeyhe verilirmiş. Şeyh de at sahibine büyük hediyeler verirmiş. Şeyhe at veren adam da kabilenin en değerli adamları arasına karışırmış. Atı, yarışa sokarlar, ama çok uzun bir mesafede, hangisi birinci gelirse şeyhe o at verilirmiş. Kabilede tellâllar bağırmış : Şeyhe at gerek. îstiyen yarışa girsin. Kabilenin atlıları gelip toplanmışlar Şeyhin cadın önünde. Yüzlerce atlı. Bu yüzlerce atlıdan şeref kimin olacak. Bu arada bakmışlar ki, kabileye sığman o adam da Allahm günü sıcağın alnında bağlı uyuz atıyla gelmiş. Gülmüşler ona. Şeyh de gülmüş. Çağırmış onu. «Bu atı mı bana lâyık görüyorsun?» demiş. Adam, boynunu bükmüş. Hiç bir şey söylememiş. Yarış başlamış. Bir buçuk günde geri dönecekler. Falan yere varıp gelecekler. Yarış başlamış, atım süren sürmüş. En arkadan da bizim sığıntı. Ha, bir de bu üç günde atlar ağızlarına su al-mıyacaklar. Yem yemiyecekler. Geri dönerlerken bir de bakmışlar atlılar, önlerinde bir atlı. At uçuyor. Atlı atının başını çekmiş. Attan inmiş. Ötekiler onu geçip geçip gitmişler. Dinlenen atlı tekrar binmiş ata sürmüş... Şura senin bura benim. Teker teker yüzlerce atlıyı geçmiş. Şeyh heyecanda. Hangi atlı gelecek diye dört gözle yollara bakıyor. Uzaktan tozu dumana katmış bir atlı geliyor. Tek bir atlı, yakınında başka at yok. Atlı yaklaşınca bakıyor ki, ne görsün, sığıntı. Uyuz at. Sevi-myor. Ortalık bayram yeri gibi. Kadınlar, kızlar en güzel elbiselerini giyinmişler. Kabilenin meydanı dolmuş. Sığıntı ge-

lir atının başını Şeyhin önünde çeker. Şeyhin sevincine pay an yok. «Dile benden

ne dilersin», der. Adam cevap vermez. Attan inmez. Atın başını çadırına doğru çevirir. Varır karısını a-lır, terkisine bindirir. Tekrar meydana gelir. Şeyhin önünde a-tınm başını çeker. «Şeyh!» diye bağırır. «Bu at sana lâyık değildir!» Atın başını tekrar çevirir çöle doğru gözden kaybolur. Şeyh de ağzı açık bakar kalır.

Köroğlunun kır atı da varmış. Yarı su aygırı, yan Arap-mış daha doğrusu. Kırat ölümsüzdür. Bingölde hayat suyu iç. tiği bilinir. Bingöl o yüzden Bingöl olmuştur zaten. Kırat kıyamete kadar yaşıyacaktır. işte bu kırat şimdi yaşıyor. Her yıl, bir deri bir kemik kırat, Halep pazarında bir altına satılıyor. Alan adam ona bir yıl bakıyor, ikinci yıl pazara çekip o da bir altına başkasına satıyor. Kıyamete kadar bu böyle sürüp gidecek. Eskiden kırat Halep pazarında değil de Urfa pazarında satılırmış. Kıratı alan birisi kıymetini bilmemiş. Ona hürmette kusur etmiş. Kırat da Haleplilerin eline geçmiş. Yoksa her yıl, Urfa pazarında Köroğlunun ünlü kıratını görebilecekmi-şiz. Ne kadir kıymet bilmez adamlar var şu dünyada.

Urfa ceylân, Urfa efsane, Urfa Arap at, Urfa güzel gözlü, Urfa garip dost insanlar yatağı... Selâm olsun Urfaya.

Temmuz 1955

KANINI VEREREK

GAZİ UNVANINI

ALAN ANTEP

An tep çetin yerdir.

Çukurovada, Maraşta, Antepte, Toroslarda, bütün güneyde, en uzak, en kimsesiz bir köyde yıllar yılı halkın ağzından düşmiyen bir türkü vardır. Hoştur. Yiğittir.

Bir yaz akşamı geliyor gözümün önüne. Kayalıklardaki kalenin üstüne leylekler tünemişler. Takırdıyorlar. Sonra da susuyorlar. Kaç yaşındaydım bilmiyorum. Hayal meyal geliyor aklıma... Çukurova köylüklerinde yaz geceleri yüksek çardak larda yatılır. Her evin önünde bir çardak. Çardaksız ev yoktur. Yoksa insan sıcaktan ölür gider. Yerde yatanı sinek yer parçalar.

Uzaklardan yukarıdan, Kel Mustafaların o yandan bir türkü geldi yatsıya doğru. Aynı türküye bizim taraflardan biri katıldı. Derken bir ordan, bir burdan bütün köy koro halinde türküyü söylemeğe başladı. Hiç bir türküyü bu şekilde söylenir duymamıştım. Bu bir Antep türküsüydü. Sonraları, biraz büyüyünce aynı türküyü öteki köylerde de duydum. Yüreğir toprağında ırgatlar, Adanada fabrika işçileri de söylüyorlardı. Toros köylerinden de duydum. Bir çelik tarlasında çoluk çocuk bir Toros köyü, hep bir ağızdan aynı türküyü söylüyor-lardı.

Antebe her gidişimde köydeki türkü gecesi düşer aklıma.

^'Şkanhk. Antep denince bu türkü dudaklarıma gelir yerdir.

Antebe trenle hiç gitmedim. Ya otomobille, ya da otobüsle. Çukurova sıcaktır. Çukurova yanar. Kül olur. Adana An. tep yolunda, Toroslara çıkarken, ağaçlı, çamlı bir yer vardır. Çam kokusu, yarpuz kokusu, suyun pırıl pırılı oradadır. Adı Alamanpınandır bu yerin, işte burada Çukurova biter, dağlar başlar. Bir yel eser, yel demezsin. İncecik, yüzüne dokunur mu dokunmaz mı işte böyle bir yel. Alamanpinannda anadan yeni doğmuşa dönersin.

Uzaktan Antep gözüktü. Antebin dört bir yanı kırmızı toprak. Kırmızı tepeler. Gümüşî zeytinlikler, sarıya çalan bir yeşillik bağlar... Antebin üstünde sütbeyaz bulutlar. Yeşilin en yeşili, kırmızının en kırmızısı Antep toprağı... Girerken yeni bir şehre giriyorsun. Bir koku geliyor burnuna, biber kokusu. Dükkânlardan fışkıran kebap kokusu, yağü et kokusu. Biber dedim de, biber yeme rekoru Antepte. Her ev yılda 3000'le 10.000 arası biber kurutuyor. Öyle de bir biber ki, amanallah... Bir dirhemini ağzına sokamazsın. Her yerin bir âdeti var. Antepliler avuç avuç yiyorlar.

Antebe girdik. Antebe girince ilk göze çarpan şey, büyük bir kahve olur. Günün her saatinde kahve tıklım tıklımdır. Kahvenin önünde, bütün çarşıda, sırtlarında pirinç güğümler pırıl pırıl, altın sarısında, Gaziantep güneşinin parlaklığında yanar döner, bir takım adamlar, «Şerbet! Şerbet!» diye seslenir ler. Şerbetleri ucuzdur. Kendine has bir kokusu vardır. «Bir içen pişman, bir de içmiyen pişman» diye bağırırlar ama, bence içmiyen pişman. Şerbet Meyankökünden yapılır. Şifalıdır. Şu güneyde her şey şifalıdır zaten. Balık, su, şerbet, toz, ot,

her şey.

ilk göze çarpacak şeylerden biri de Gazianteplilerin kıyafetleridir. Çoğu, geniş peşli, kıymetli kumaşlardan şalvar giyiyorlar, geniş pırıl pırıl siyah kuşaklar bağlıyorlar.

Postaneden aşağı inerken köşede güğümü güzel, aksakal bir adam da şerbet satıyordu. Kaç kere yanından geldim g6^ timse olduğu yerde öyle duruyor gördüm. Kımıldamıyor. Yal-

ıiız. «Şerbet, şerbet!» diye bağırıyor. Yanında da bir çocuk. Çocuk bazı bazı adamın elinden tutuyor. Uç gün oradan geçtim, üç gün adamı öyle gördüm. Sonunda yanına vardım. Yaşlı adam bir âmâ, elinden tutanı da torunu. «Bir şerbet,» dedim. Doldurdu verdi.

«Maşallah» dedim. Bu yaşta hâlâ çalışmak... «Ellere muhtaç olmadansa...» dedi. «Çok iyi,» dedim. «Ama yorulursunuz...» «Yoruluyorum, yoruluyorum ama, bu dünyada gözden gö^ ze hayır yok. Gözünden bile sana hayır yok».

Gözleri açık gibi duruyordu ama, hiç görmüyordu. Bir adam geldi, şerbet istedi. Doldurdu verdi. «Benim yaptığım şerbetin Antepte ünü vardır. Tiryakileri vardır şerbetimin».

«Kaç yıldır şerbetçisin?»

«Otuz yılı geçkin».

«Evinize siz mi bakarsınız yalnız?»

Güldü.

«Ya kim bakacak? Benim evime herkes gelip bakacak değil ya».

«Yani çoluk çocuk, akraba falan demek istedim». «Gözünden bile imdat umma», diye güldü. Sonra bana döndü; bakar gibi, görür gibi gözlerini dikti: «Antebin en güzel yeri Kavaklık», dedi. «Bu sıcakta sen oraya gitsene».

Bir şerbet daha içtim. Yanından ayrıldım. Sakalı beyazdı. Rengi bakır rengi. Yanık esmer. Kaşları püskül püsküldü. Tertemizdi üstü başı. Torunu çocuk elinden tutmuştu. Güzel sesiyle, en güzel bir türkü gibi: «Meyan şerbeti! Kokulu şerbet!» diye bağırıyordu.

Antep çetin yerdir. Kırmızı topraklan, yeşil bağları... Alleben deresinde, kavaklıkta, bizim köydeki türkü mese-'esini Antepli bir arkadaşıma açtım. Güzel sesliydi. «Babam

söylerdi» dedi. Fransızlar geldiği zaman koca Antep şehri aylarca hep bir ağızdan bu türküyü söylemiş. Köylü kentli söylemiş. Buralar aylarca bu türküyle çalkanmış.

Sürerim sürerim gitmez kadana Fransız kurşunu geçmez adama

Anama söyleyin damda yatmasın Çuha şalvarıma uçkur takmasın Oğlum gelir diye yola bakmasın Haydin Antepliler namus günüdür.

Ve Antep dişini tırnağına takmış, Gaziantep olmuş Karayılanı, Şahin Beyiyle. Karayılanın kızkardeşini aradım. Bir gün akşama kadar aradım, bulamadım. Karayılan, Antebin Fransız işgaline karşı koyan kahramanlarından en büyüğüdür. Fransızlar Antebe/gelmeden önce dağda eşkiya imiş. Sonra çetesini almış, inmiş dağdan... Fransızlara elaman dedirtmiş. Şehit düşmüş. Jtızkardeşiyle kızkardeşinin kocası Süleyman da onun çetesindeymiş. Kızkardeşinin kocası Süleyman da şehit düşmüş. Kızkardeşinin adı Hane Hatun. Şimdi çok yaşlı. Kadının kocası şehit düşmüşken bile bir an durmamış, düşmana ateşe devam etmiş. İşte Antepte bir gün akşama kadar arayıp da bulamadığım Hane Hatun bu Antep kahramanı Hane Hatundur.

Bir türkü söyleniyor Antepte. Dağ taş söylüyor.

'7 GAZİANTEP GÜNEYİN ENDÜSTRİ MERKEZİ

\

Bir gün, -bir arkadaş dedi ki:

«Seni bir yere götüreyim ki şaşa kalasın. Böyle bir şey hiç bir yerde görülmüş değil».

Bir öğle üstüydü. Sıcaktan kaldırım taşları eriyor. Kaleyi dönüp, bir akar suya vardık. Suyun kıyıları toz toprak içinde.

gir tek yeşillik yok. Ne ot ne ağaç. Suyun yüzü kaymak bağ-laiaış. Kapkara. Kokuyor, irin gibi. Akmıyor. Usuldan kırışıyor bazı bazı suyun kaymağı.

Bana göstereceği şeyin bu su olduğunu sandım. «Gerçekten böyle bir su hiç bir yerde görülmüş değil. Bazı bazı Maraşta,
Pazarcık ovasında, Çukurovada, Osmaniye-de, Kadirlide daimî sulama çeltik sulaklarında bulunur böyle su. Ama bu kadar kokmaz. Böyle kara, irin gibi değildir».

Arkadaş bu sözlerime hiç karşılık vermedi. Elimden tuttu, beni bir yerlere doğru çekti. İlkin, büyük bir dükkân gördüm. Bakamadım. Bir şair ne demişti bir şiirinde? Bir hendek dolusu sümüklü böcek mi ne! Bu gördüğüm dükkân ondan da iğrenç...

Ortada bir havuz... Havuzda kılları yolunmuş deriler. Bir yanda da küçük bir tepe gibi sapsarı, akan, cıvık, ö-lüm sarılı gibi, kusturucu bir şeyler yığılmış. Nar kabuğu olduğunu söylediler. Nar kabuğunun böyle korkunç, böyle pis olabileceği hiç aklıma gelmezdi. Sinekten ortalık görünmüyor. Birkaç adam ellerinde deriler, suya sokup çıkarıyorlar. Derilerden kaygan, sümük gibi bir su dökülüyor. Adamlar dizlerine kadar suyun içinde, pis kılların arasında, solgun, boyunları incelmiş, yüzleri kaşık kadar kalmış, kocaman kocaman olmuş gözleri, bir deri bir kemik... Yaşlan on beş, on yedi arası... Yarı çıplak. Sıcaktan.

«Bunlar sabahın altısından, akşamın yedisine kadar böyle, yan çıplak bu su içinde döner dururlar. Her bir yerleri yaraya keser».

Üçüncü dükkânı göremedim. Öyle korkunç bir koku kaplamıştı ki ortalığı, burun direklerini kıran. Yüreğim ağzıma geldi. Burnumu tutup gerisin geriye koştum. Bu koku etime işlemiş. Gittim yıkandım iyice... Bir gün bu koku beni kovaladı. Kaleye o taraflara yaklaştım mı koku başlıyor, geri dönüyorum. Bir belâ.

«Herkese böyle mi tesir eder?» «Ne sandın? Herkese daha beter.»

«Ya çocuklar?s 1

«Onlar koku alma duyumlarını yitirmişlerdir». Yukarıda anlatmağa çalışıp da korkunçluğunu anlatamadığım şey Antebin tabakhaneleri. Yüzyıllardan beri Antep ta-bakhaneleriyle ün salmıştır. Bütün Anadoluda tabakçılık denince ilkin Antep gelir akla. Ünlü Maraş, Antep pabuçlarının kırmızı derisi buralarda yapılır. Ama devir döndü. Şimdi artık tabakçılık modern usuller, yeni ilâçlarla yapılıyor, köpek pisli. ğiyle değil. Unuttum, dükkânın bir yanında da köpek pisliği yi. ğılıydı. Tabaklıkta çok işe yararmış.

Antep güneyin endüstri merkezi haline geliyor. Bunda Antebin geleneği var. Antepte her türlü kumaş dokunur el tezgâhlarında. Bunlar bütün Orta Anadoluda, güneyde satılır. Yüzlerce el tezgâhı vardır. Sonra her ilde, her sat yerinde gördüğümüz Antep kilimleri... Sokak aralarında hemen her evin altında iki üç kilim tezgâhı görürsünüz. Antep sokaklarını mekik sesleri çınlatır. Hoştur. Bir de Antepte küçük el sanatları çok ileri gitmiştir. Dediklerine bakılırsa Antep bir tornahane-dir. Çelik kasalar, basküller, çamaşır makineleri, kaynak makineleri, hep ellerle yapılıyor.

Beni, kasa yapan bir tornacıya götürdüler. Dükkânda dört, beş tane kasa vardı. Boyanmıştı. Gördüğümüz Avrupa kasalarından hiç farkı yoktu. Yapıcılar da öteki

kasalardan kendi kasalarının daha iyi olduğunu söylediler. Yangına daha çok da-yanırmış kendi kasaları. Büyük bankalarımızdan birisi kasalarını Antep tornacılarına ısmarlamış.

Antep esnafının büyük bir derdi var: Muamele vergisi. Diyorlar ki bu muamele vergisi çok acaip bir iş. Meselâ, Bursa-da esnafa, böyle el işleri yapanlara, kasa yapanlara, çamaşır makinesi yapanlara dokunulmuyor, onlar muamele vergisine tâbi kılınmıyorlar. Halbuki Antep esnafı tâbi kılmıyor. Bu da illerdeki idare âmirlerinin kanunu tefsirlerine bağhymış. Böyle şey olur mu? Antepten muamele vergisi al da, Bursadan al' ma! Böyle lastikli mi olur kanun dediğin. Ne güzel! îdare â-

mirinin canının istediği cennetlik, istemediği cehennemlik. Bunun doğru olabileceğini sanmıyorum. Antepli esnafa kanunu iyice tetkik etmelerini söyledim. Vallahi benim aklım almadı bu işi. Eğer böyle bir şey varsa, kaldırılması gerektir. Yurda çok iyiliği dokunur. Gazianteplilerden de muamele vergisi alınmaması orada büyük bir el sanayiinin doğmasını sağhyacaktır. I-nanmıyanlar gidip de o güzelim kasaları, çamaşır makinelerini, baskülleri görsünler. Görsünler de parmaklan ağızlarında kalsın, işçimizin elinin emeğini, gözünün nurunu görsünler. Mesele döviz meselesiyse, Gaziantebin işçisine elden gelen yardım yapılsın, insan böyle şeyleri gördükçe seviniyor.

Türkiyede en güzel baklava Antepte yapılır. Fıstıklı baklavalar. Türkiyede en çok içki Antepte içilir. Bunu Antepliler iddia ediyorlar. Ama Antepli içkisini efendice içiyor. Her köşede bir saz var Antepte. Sazlar dolu dolu.

Antepte dört milyon tane fıstık ağacı var. Daha aşılanıyor. Birkaç yıl içinde on, on beş milyona çıkacağını söylediler ağaçların. Güneyde en büyük zeytinlik Gazianteptedir. Nizip-te çok muntazam dikilmiş zeytinlikler, kilometrelerce uzuyordu. Büyük sabun fabrikaları kuruyorlar.

Antepte öteki illerimizin aksine hiç dilenci görmedim. An tepte yetişen deli tütün Mısıra satılır. Hasankeyf tütünü. Mısırlılar çiğnerlermiş bu tütünü. Antebin 71 çeşit üzümü vardır. Bağ bozumunda, her ev kilolarca bastık, pekmez yapar. Antepte 800 kere hududu geçmiş, 300 kere pusuya düşüp kurtulmuş kaçakçılar vardır, işte Antep böyledir.

ŞEHRE KÜSTÜ MAHALLESİNİN ÜÇ HİKÂYESİ

Rivayet çeşit çeşit. Her kime sörduysam, hikâyeyi başfcfa başka anlattı.

Gaziantebe çok gelip gittim. Okul arkadaşlarım var. Severim Antebi. Köşe bucak bilirim Antebi. Ya da bilirim sanırdım. Bu sefer öğrendim ki, Antebi öyle köşe bucak bilmi-

yormuşum. Küçücük, ama ilgi çeken olaylar vardır dünyada. Uzun zaman görmeyiz onları. Görünce de şimdiye dek niçin görmediğimize şaşarız. Halbuki burnumuzun dibindeymiş.

Neden sonra keşfettiğimize bakmadan seviniriz. İçimiz içimize sığmaz.

«Şu kalkan otobüs seni doğru oraya götürürdü. Kaçırdın. Ama bekle. Gene gelir», dedi biri. «Ne için gideceksin Şehre Küstüye?»

«Dedik ya,» dedim. «Adını merak ettim. Neden Şehre Küstü koymuşlar oranın adını? Bir sebebi olacak».

«Eskiden kalmıştır. Atadan dededen beri Şehre Küstü der ler oraya».

«Hiç bir hikâyesi, efsanesi yok mu buranın?» «Eskiden kalmıştır».

Otobüsü bekledim. Şehre Küstüye gidip mutlak görmeliyim. Ne mene bir yerdir orada dolaşmalıyım. Niçin Şehre Küstü demişler oraya, yaşlılardan öğrenmeliyim.

Bir gün Gaziantebin, o canım kilimlerle, nakışlı çuvallar, renkleri uçuşan kolanlar, şal kuşaklarla dolu çarşısında duruyordum. Bu renk, nakış dünyasına dalmış gitmiştim. Bir otobüs geldi, ayıktım. Otobüs Gaziantep Belediyesinin şehir içi otobüslerinden. Az ilerimdeki durakta durdu. Gözüm alnındaki yazıya gitti. Alnında, «Kavaklık Şehre Küstü» yazıyordu. Ne bu Şehre Küstü? Köy mü, mahalle mi? Ne bu? Yanımdaki dükkâna girdim. Merakımı anlattım. Şehre Küstünün bir mahalle olduğunu söylediler.

Otobüs, neyse, öğleye doğru geldi. Bindik. Dar sokaklardan, caddelerden geçerek vardık Şehre Küstüye. Bütün evleri kesme taşlardan yapılmış toprak dam. Duvarlar sarımtırak, damlar karbeyaz. Sokak köşelerinde çeşmeler... Çeşmelerin başında peçeli peçesiz, çarşaflı çarşafsız, ayakları çıplak, baş-örtüsüz kızlar... Kız çocukları. Sonra Şehre Küstünün sokak aralarında gayet güzel giyinmiş, saçları kısa kesilmiş kadınlar da var. Sıcak. Sokaklarda, Şehre Küstünün küçük meydanın-

(j3) beş altı ayağı çıplak çocuk oynuyor. Kan tere batmışlar. Bacaklarını gün yakmış. Yüzleri esmer. Yüzlerinde pare pare gün yanığı. Çocuklardan birini çağırdım.

«Bana kahveyi göstersene arkadaş», dedim.

«Gösteririm», dedi.

Önüme düştü.

Çocuktan al haberi derler.

«Aslan arkadaş buraya neden Şehre Küstü demişler? Siz şehre mi küstünüz?» diye sordum. «Biz küsmedik». «Ya kim küsmüş?»

«Bu mahallenin dedesi küsmüş».

«Neden küsmüş?»

«Yok. Küsmüş işte. Nenem küsmüş der».

«Canım bir sebebi var bunun, elbette arkadaş».

Durdu düşündü. Parmağını ağzına soktu düşündü. Bir gözünü yumdu. Alnını kırıştırdı. Dudaklarını kemirdi. Sümüğünü çekti. Uzun uzun bana baktı.

«Söyle,» diye atıldım.

Gülümsedi. Durdu bekledi. Sonra birden:

«Yirmi beş kuruş verirsen...» dedi.

«Veririm,» dedim.

Elini açtı.

«Hadi ver».

Avucuna bir yirmibeşlik koydum. Şaşırdı.

«Şey...» dedi... «Nenem derki... O Antepte, kalenin orada, dabakçüann yanında,

bir dev varmış... Şey... şey... O dev kalenin padişahının kızını istemiş... Padişah korkmuş. Nenem öyle derdi işte. Korkunca da padişah. Bu devi öldüren kızımı alsın demiş. Nenem derdi ki bir kelce oğlan varmış. Ar-" ¦nut çöpü boyunlu bir kel oğlan... Ya işte bir keloğlan... O dev var ya gözlerinden ateş saçarmış. Gözlerindeki ışıktan ge-ce> gündüz gibi olurmuş. Ya işte o Keloğlan ben onu öldürü-

Tüm demiş, padişah kızını verirse... Padişah veririm demiş... O da çekmiş kılıcını öldürmüş. Sonra padişah kızını vermemiş

¦ona...»

Durdu. Gene düşündü. Bana baktı. Alnı kırıştı. «Sonra da gelmiş buraya Keloğlan, küsmüş şehre. Bir ev kurmuş. Burası böyle olmuş».

Sözünü bitirir bitirmez arkasını dönüp kaçtı. Bir sokakta kayboldu gitti. Kaçarken gözlerinden bir yalan utancının şimşeğini gördüm.

Kahveyi buldum. On kadar adam oturmuş, sohbet ediyorlardı. Selâm verdim. Yer gösterdiler. Hal hatır sordular. O-radan buradan konuştuk. Ne için geldiğimi öğrenince güldüler. «Eskiden kalmadır,» dediler. Sonra türlü hikâyeler söylediler. Bir tanesi şu : «Doğru bir adam varmış. Hiç yalan söylemezmiş. Yanında babası adam kesse, sorduklarında söylermiş... Bunun doğruluğundan herkes rahatsız olurmuş. Ne görse, ne duysa olduğu gibi söylermiş. Bu yüzden birbiriyle kötü olanlar çok olmuş. Bu yüzden adam şehirden, şehir de adamdan usanmış. Doğru adam başım almış buraya gelmiş. Burada ev kurmuş. Onu sevenler de... Doğruyu kim sevmez, namussuzlardan gayri! Onu sevenler de gelmişler yanına ev tutmuşlar. Burası olmuş Şehre Küsmüşler mahallesi».

Sonra Antepte bizim Kahramanın babası Şehre Küstüye ait bir hikâye söyledi. Belki de doğrusu budur. En akla yakını budur.

«O zamanlar şehir kalenin içindeymiş. Kalenin çok zalim bir Beyi varmış. Zalim mi zalim. Önüne geleni asar, önüne geleni kesermiş. Halktan son meteliğine kadar vergi toplarmış-Son yiyeceklerine kadar ellerinden alırmış. Beyin de üç oğlu varmış. İkisi babaları gibiymiş. En küçüğü aksineymiş. Bu kadar zulme dayanamamış. Önce gitmiş babasma, halka zulmetmemesi için yalvarmış. Baba terslemiş onu. O, durmamış-yıllar yılı yalvarmış. Baba onu zindana atmış. Epey yattıktan

sonra çıkarmış. Çocuk babasına çok içerliyormuş. Bunun üstüne ona yalvarmayı kesmiş. Halkla anlaşmaya bakmış. Geceleri ev ev dolaşır babası aleyhine isyan hazırlamak için onları yola getirmeğe çalışırmış. Halk korkusundan ona yanaşamaz-mış. Bu beyin bir hilesi derler, korkarlarmiş. Gene yanına e-pey arkadaş bulup babasına isyan bayrağını açmış. İçlerinden birinin ihaneti yüzünden galip gelecekken mağlûp olmuşlar. Oğlan adamlarıyla kaçmış, eşkiya olmuş. Yıllarca dağlarda eş kiya gezmiş. Babası ölmüş, yerine büyük kardeşi geçmiş. Bunu da meşakkat, eşkiyalık ihtiyarlatmış. Kardeşi de affetmiş. Ama o kaleye bir daha gitmemiş. Gitse gene zulüm görecek. Adamlarıyla buraya yerleşmiş. Burada bir şehir kurmuş. Adına «Şeh re Küstü» demişler. Rivayet ederler ki sonunda Şehre Küstü-lüler, kaleyi zaptetmişler, âdil bir idare kurmuşlar».

Kaç hikâyesi varsa Şehre Küstünün, hepsi iyi. Hepsi iyilik üstüne. Tatlı bir küsme bu.

Ağustos 1955

İNSANI SELÇUK DEVRİNE

GÖTÜREN ŞEHİR:

KAYSERİ

Kümbetleri, kervansarayları, camileri, mescitleriyle Kayseri eski bir şehirdir. Sokakları, caddeleri de öyle. Kayseriye girince yedi yüz yıl öteye gidiyorsun elinde olmadan. Selçuk devrine, tâ Bizans devrine gidiyorsun. Bizans o kadar değil de Selçuğun havası öylesine sinmiş ki Kayseriye, daha asırlar geçse de çıkmıyacağa benziyor. Şu dört yıl içinde Kayseri bambaş ka bir Kayseri oldu. Evler, apartmanlar, hanlar, oteller yapıldı. Caddeler açıldı. Şöyle uzaktan bakınca eski Kayseriyi tanıyamaz gibisin... Bütün bunlara rağmen, derinine inince Kayseri gene eski, Selçuklu Kayseri... Bana öyle gelir ki Kayseriyi tüm yıksalar da yeniden kursalar, bu hava, Selçuklu hava Kayseri-

den gitmeyecek.

Belki dünyadaki dağların en güzeli, en nazlısı Erciyeş. Öyle ne heybeti, ne haşmeti var. Gökyüzüne çakılmış gibi, süt beyaz, ışıltılı, bazı dumana batmış, bazı mor, bazı sigara kâğıdı inceliğinde, bazı şafakta bir yanı kızarmış. Her zaman da başında dumanı... Pare pare bir bulut. Erciyeşin batısına doğru, tam dibinde bir göl, daha doğrusu bir sazlık vardır. Vang-vang gölü diyorlar adına. Adı da ne güzel yakışmış. Gerçekten ıpıssız bir göl. Boş su kabağı gibi rüzgârda ötüyor.

Erciyeş, elle yapılmış da oraya, Kayserinin tepesine öyle yerleştirilmiş gibi. Belki bu Selçuk havası Erciyeşten geliyor. Belki de Erciyeşi Selçuklular yapıp oraya, Kayseri

âbidesi diye dikmişlerdir. Bir Selçuklu usta oturmuş Erciyeşin başına,

yjllar yılı çekiciyle, keskileriyle Erciyeşi bir kayadan yontmuş, oraya götürüp, şan olsun diye dikmiştir. Erciyeşin resmini Ha-jjt poral yapar, türküsünü Talaşlılar, Hacılarlılar çağırır. Ha-]jt Doral, Kayseri Müzesinin Müdürüdür. Akademiden çıkmış jjif ressamdır. Yıllardanberi Kayserilidir. Yıllardanberi de hep grciyeş resmi yapar. Türlü türlü... Erciyeşin tadı, tuzu Halit poralın resimlerindedir. Halit Doral, yıllar yılı o kadar çok Erciyeş resmi yapmıştır ki, kendisi de sayısını unutmuştur.

Değerli bir ressam arkadaşım dedi ki, «Halit Doral üstüne Erciyeş çizen, belki de bir daha gelmez». Şu Halit Doral, bir Erciyeş sergisi açsa da cümle âlem görse hünerini.

Selçuklu Kayserinin sanat âbideleri daha öyle güzelcene duruyor. Oya gibi işlenmiş. Döner Kümbet duruyor, Honat Hatun türbesi, camii öyle, hele türbe daha dünkü gibi duruyor. Ve Kayserili, şehri ile övünüyor.

Kayseriye her gidişimde Döner Kümbeti görmeğe giderim. Şöyle dur bak Dönere. Parmağın ağzında kalsın. Yapan ne usta yapmış! Dönerin de, her güzel şey gibi, eser, yer, toprak gibi güzel hikâyeleri, efsaneleri var. Ne kadar efsane yaparlarsa yapsınlar, yakışır Döner Kümbete.

Döner Kümbet, haftanın yedinci günü, gece sabaha kadar dönermiş. Kayseride hemen hemen herkes görmüş gibi bu dönmeyi. Döner, ala şafakta olduğu gibi dururmuş. Sonra, söylediklerine bakılırsa, istediklerinde Döner Kümbeti yerinden alıp başka yerlere götürürlermiş. Sonra yerine getirip geri kor-larmış.

Kerem ile Aslı hikâyesi rivayete göre Kayseride son bulur. Kerem hikâyesini hemen hemen bilmiyen yok gibi. Aslı bir keşiş kızı. Kerem bir Türk beyinin oğlu... Birbirlerine â-541ar. Keşiş kızı vermemek için bir gece evini barkını yükler, düşer yollara. Kerem de arkasından... Sora sora... Dağlara, ^açlara, kuşlara, yolculara sora sora düşer yollara. Arada ^a rastlar kaçırır... En sonunda duyar ki, Keşiş gelmiş Kay-Seride mekân tutmuş. Karısı dişçilik yapıyor, hayatlarını böy-

lece kazanıyorlar. Kerem nasıl girecek evlerine? En iyi Usuı diş ağrısı bahanesi. Bunun üstüne Kerem başını, gözünü sarar oturdukları evi sorar, bulur. Varır eve. Diş çektireceğini söy. ler. Onlar Keremi tanımazlar. Ana, Keremin dişini çekmek i-çin kerpeteni ağzına sokak. Diş sağlam diş, çıkmaz. Yardım için kızını çağırır. Kız

Keremin başım tutar, dizlerine kor. Böy. klikle ana ilk dişi çeker. Fakat Keremin başı sevgilisinin di zinde, ayrılamaz. Bir dişini daha çektirir. O da biter... Çekip gitmesi gerektir. Ama başı sevgilisinin dizinde... Valâh-ü hayran yüzüne bakar. Üçüncü dişini de çektirir. Böyle böyle otuz iki dişini çektirir. Ağzı kan içinde dişsiz zorla sevgilisinn yanından ayrılır. Bu ev daha ayakta. Şimdi içinde oturuluyor. Arkadaşlar götürdüler, gördüm. Hey gidi günler, hey gidi koca dünya! dedim. Aşkın da ne yamanı olurmuş! Ama dahası var. Talaşın öte yanında bir tepe var. Küçücük, işte Kerem o-tuz iki dişini çektirdikten sonra, ne yapıp yapmış, sevgilisini keşiş babasının elinden alıp kaçmış. Bu tepenin oraya gelmişler. Muratlarına erecekler ama olmuyor. Kerem kızın   fistanının düğmelerini bir uçtan açıyor, düğmeler bir uçtan geri kapanıyor. Kerem habire açıyor, onlar habire kapanıyor. Keşiş baba sihir yapmış. Kerem sabırsızlanıyor. Bir aaaah! çekiyor bunun üstüne. Ağzından alevler çıkıyor. Ateş alev ortasında yanmağa başlıyor. Aslı da üstüne atılıyor, saçlarından   tutuşuyor orada, ikisi bir arada yanıp kül oluyorlar.

İşte bu küçük tepe Keremin tutuşup yandığı yer. Her yıl Keremin yandığının gecesi bu tepe ateş aleve kesermiş. Bütün tepe kor haline gelirmiş.

Bu da Yunana, Bizansa, Selçukluya has... Ateştepe Sel-çuktan bu yana sürüp gelebilir.

Kayserinin Bedesteni bütün Anadoluda ünlüydü. Türkülerde, masallarda geçer. Bir aklı sivri vali gelmiş Kayseriye, '• lerilik, medeniyet uğruna o canım kapalıçarşının çoğunu W tırmış. Ne dersin. îşte böyle. Kayserinin havası böyle. Selçuk

la. Üstünden yüzyıllar da. geçse Kayseri bu havayı, bu Selçuklu havasını yitirmeyeceğe benzer...

ORTA ANADOLU KÖYLÜSÜNÜN BÜYÜK DERDİ

Yozgata gideceğim. Kırşehirde otobüs bekliyorum. Otobüs, biraz bekledikten sonra geldi ama, tıklım tıklım. Şoför, şehrin dışına çıkın da sizi orada otobüse alırım dedi. Otobüsün üstüne alacak. Dört köylü, bir de ben, beşimiz düştük yola. Çıktık şehir dışına bekledik. Saat sekizde kalkacak otobüs bizi saat on bire kadar bekletti. Biz de yol kıyısına bir tümseğe oturup dertleştik. Orta Anadolu köylüsünün hali hal değil.

Köylülerden üçü yaşlı. Üçünün de üstübaşı kötü. Yırtık. Ayakkabıları parçalanmış. Köylülerden birisi genç. Uzun boylu, zayıf. Epeyce mürekkep yalamış. En yaşlı köylü ortakçılık edermiş. Zengince biri. Orta Anadolunun tanınmış ağa ailelerinden birine mensup. Aralarında ortakçılık, toprak, kurak, ve rim, falan filân konuşuyorlardı. Kulak verdim. Yaşlı adamın kırış kırış, kapkara yanmış boynu uzamış, derisi sarkmış. Gözlerinin feri uçmuş. Beli bükülmüş. Sanki kocaman bir   kederin ağırlığı

altında ezilmiş. Kurtuluş yok. ikide birde yanındaki gence:

«Vermedi» diyor. «Ne yapalım? Vermedi işte. Ne gelirki-ne elden? Vermedi kardaş! Ben ne yapayım şimdi? Sana karşı çok çok mahcubum. Köpekler kadar mahcubum. Geldim de sana ziyan ettirdim. Ne bilirdim ki olmıyacak.»

Ellerini suçlu suçlu oğuşturuyor, başını eğmiş habire topağa bakıyordu. Yüzünden gözünden her bir yerinden tüm bedeninden onmaz bir keder akıyordu.

«Ne yapam kardaş... Sana itler kadar mahcubum.» Genç adam, öteki iki köylü de başlarını yere eğmişler. °^ar da kederli.

Genç adam, bana döndü: «Neler konuştuğumuzu duydunuz mu?» dedi. «Duydum» dedim.

«Ne konuştuğumuzu anladınız mı?» dedi. «Tarla falan diyordunuz ama...»

«Baştan anlatayım... Anlatayım da memleketin halini görün. Türk köylüsünün halini görün... Yönünüzü dönüp de şu insanlar nasıl ediyorlar, nasıl yaşıyorlar diye bakmadığınız insanların halini görün... Şimdi hikâyeye baştan başlıyalım. tşte kendisi yüzde, iki köylü de yanımızda... Yalanım varsa yüzüme karşı söylesinler. İşte bu adam bana geldi bir gün. Benim üç parça tarlam var, dedi. Toprak komisyonundan yirmi yıl süreyle, taksit taksit ödemek şartiyle aldım. Bana hükümet verdi, dedi. 225 dönüm tarla. Bunu falan ağayla üç yıldır ortaklık ekerim. Tohumunu o verir. O sürer tarlayı. Ama dönüm başına üç lira sürme parası alır. Yüz elli kuruş da ekme parası alır. Saati otuz liradan da biçer döverle biçme parası alır. Hasat zamanı gelip de ziraat harmana yığılınca, paylaşma başlar. Önce Ağa ettiği masrafları, sürme, ekme parasına karşılık zahireyi alır. Sonra tohumu da alır. Geriye kalanın da üçte ikisini kendi alır birini de bana verir. Ben hiç çalışmam dedi. Çalışmam, ama elime de hasat sonu, bu hesaba göre hiç bir şey geçmiyor dedi. Lâkin herife borçluyum. Borcumu veremeyince adam önümüzdeki yıl yine ekecek tarlamı. Benim elime hiç bir şey geçmiyecek. Beni bundan kurtar. O adama beş yüz lira borcum var, onu ver».

Köylünün yaşlı yüzü biraz daha kırışmış, kararmıştı. Hiç kımıldamadan toprağa bakıyordu. Soluk almıyordu sanki. Öyle taş gibi... Başını kaldırıp bir kere olsun bize bakmadı. Duymuyor gibiydi konuştuklarımızı. Genç arkadaş:

«Öyle değil mi Ağa? Doğru değil mi?» diye ona dönüp sordu. Adam irkildi. Gözleri ölmüş. Durgun.

«Öyle öyle... Ağam olduğu için söylüyor işi. Öyle öyle...»

Genç, yüzünde ıstırap, gerilme.

«Sekiz yüz lira da sağa sola pılı pırtı borcum var... Bu paraları sen bana ver. Ben de bu üç tarlanın ikisini tek başına ekmek için sana vereyim... Birisini de ortak ekelim. Beş yüz sekiz yüz daha bin üç yüz lira borcum olmuş olur sana... Bu parayı da ortaklık ettiğimiz tarlanın mahsulünden alırsın önümüzdeki yıl.»

Adamın kolunu tuttu:

«Bak Ağa,» dedi. «Sen bana bu teklifi yaptığında ben sana ne öğüt verdim?»

«Tarlanı sen kendin ek, dedin.» Sesi sinek vızıltısı gibi çıkıyordu.

Genç adam sözü ağzından aldı:

«Toprağını yarıya, kiraya verme, bu senin için felâket olur, dedim. Sonuna kadar başkalarının faydasına çalışırsın, dedim, îcarcı konup geçen cinsindendir, tarlam hırpalar, tarlanda hayır bırakmaz, dedim. İşte yüzü. Yalansın desin. Borcunun birbiri üstüne binerek altından kalkamayacak hale geleceğini söyledim. Sonunda kiracıyı topraktan çıkaramıyacağım... Onun için bu işten vazgeçmesini söyledim. Aha yüzü. Kulakları duyuyor. Kıl kadar hilafım varsa söylesin.»

Adam susuyordu. Yüzü taş gibiydi. Ötekiler de başlarını yere eğmişlerdi.

«Yok,» dedi bana... işte yüzü. Bizim kaderimiz böyle. Ben ne borcu verebilirim, ne öküzüm, ne pulluğum var. Ne de traktörüm var. Ne de kendim ekebilirim. Böyle gelmiş böyle gidiyor. Banka hasat parası verecekti. Onu da vermedi. Bankaya da yedi yüz, sekiz yüz lira borcum var, dedi. Sen bana şu iyiliği yap. İki tarla senin olsun, ek biç. Birini de ortaklık ekelim. Yeter ki şu bin yüz lirayı ver. işte yüzü. Yalanım varsa söy-fesin. Yalvardı, yakardı, öğüt verdim para etmedi.

«Dediği gibi anlaştık. Ben ona bin üç yüzü verdim. O da

bana iki tarlayı... Üçüncü tarlayı da ortaklama ekeceğiz. Elin. den bir borç senedi aldım. Verdim parayı... Bütün kış yattı. Yan geldi yattı, işte yüzü. Söylediklerimde kıl kadar hilaf var

desin.»

înce, zayıf, yaşlı adamın başı gittikçe toprağa yaklaşıyordu. Başı iki dizi arasındaydı. Şehadet parmağı habire oynuyordu. Makinalı gibi.

«İşte efendim... Ben ektim... Sürmek ekmek için tam beş bin Iîra harcadım. Hasat mevsimi geldi.»

Eliyle uçsuz bucaksız tın tın öten bozkırı gösterdi. Ekinler yarım karış ya var, ya yoktu. Biçilmemişlerdi. Bu arada yaşlı adam da başını kaldırdı, bozkırın ötelerine mahzun mahzun

baktı.

«Hasat mevsimi geldi... Yağmur olmadı, işte ekinler böylece yandı. Sürdük, hasat ettik olan ekinleri... Ortak olduğumuz ekinden, bunun hissesine tam otuz lira düştü. Şimdi işte bu adam bana bin üç yüz lira borçlu... O otuz lirayı da masraf kesmeden verdim. Masrafı da saysaydım. Yüz lira daha borçlu çıkardı. Şimdi gelmiş bana bu ağa, tarlanın birini ille de sana satayım. Satamazsın diyorum. Kanun yakana yapışır. Yirmi yıl bu tarlayı hiç kimseye satamazsın. Hükümet sana bu tarlayı ekip biçesin diye vermiş. Satamazsın... Onun da yolunu buldu. Bana diyor ki, ben sana beş, altı bin liralık bir borç senedi veririm, vadesiz. Tarlayı sen eker biçersin... Yani böylelikle tarla senin olur. Zamanı gelince, üstüne ferağını yaptırırsın, iki tarlayı da bana bırak... Onları da yeni kiracılara, ortaklara vereyim. .. Oldu mu şimdi? Ben ne yapayım? Tarlayı ben almasam, gidip başkasına satacak...»

Öteki başını usul usul kaldırdı. Sakin, donuk, hiç bir şey yokmuş gibi bir sesle:

«Sen alamazsan Ağa» dedi, «başkasına satarım. Getirir senin de borcunu veririm. Ekin olmasın diye ben Allaha yalvar' madun ki... Yağmur yağmasın diye ben dua etmedim ki.-- M*

satacak şeyim var elimde... Başkaca da çarem yok. Satarını...»

Söylediklerini not aldığımı görünce delikanlı: «Bizim vilâyetin adını yazma... Çünkü bu ihbar gibi olur beni. Tarlayı bana aldırmazlar. Benim de bin üç yüz kaynar gider.

Ben tarlayı alacağım. Onun da, benim de başka çaremiz yok.»

«Yapma, günahtır» dedim.

«Ben almazsam başkası alacak. Bari ben alayım. Duymadınız mı? Şimdi söyledi. Satacak.»

Adam tekrar başını kaldırdı. Aynı sesle: «Satarım» dedi.

«ili yazmazsam, hiç olmazsa ili yazmazsam, bu mesele nasıl halledilir? Yazımın ne faydası olur? Okumuş aklı başında bir adamsın arkadaş bu işlerden anlarsın.»

«Yazmayın. Çünkü bütün Orta Anadolu köylüsü bu durumda... Bütün tarla dağıtılmış, köylü aynen bizim ağanın durumunda... Söyle Ağa, aşağı yukarı herkes senin gibi değil mi?»

«Benden de kötü...»

«Hükümet size tarla verirken tohumluk parası, öküz parası vermedi mi?»

Adam, tekrar başını yere dikti. Sustu. Delikanlı aldı:

«Hükümet tohum da verdi. Öküz parası da verdi. Yediler.. Bankadan da para alıp yediler. Meselâ hükümet her yıl köylüye tohumluk verir. Bunlar gelirler şehire, alırlar tohumluğu satarlar. Parasını da bir güzelce yerler. Sana yemin ederim kardaş, şu Orta Anadolu köylüsü, evini barkını, tarlasını takımını, köyünü taşıyla toprağıyla satsa borcunun yarısını ödeyemez. İşte köylü bu halde...»

Arkadaşın anlattığı bir tek olay değildir. Günlerce Orta doluda soruşturdum. Eğer bir tek olay diyen çıkarsa arka-

¦daşın adım, borçlu köylünün adını verebilirim. Arkadaş namuslu, gerçekten vatansever bir arkadaştır. Bin üç yüz lirasının yanmasına razı olacak cinstendir... Yeterki bir derman bulunsun köylünün derdine...

Tam on birde otobüs geldi. Biz, otobüsün üstüne, denklerin, çuvalların, heybelerin yanma bindik... Denklerin üstüne o-

turduk.

Yanımızdaki öteki adamdan birisi, ikisi de şimdiye kadar hiç konuşmamıştı... Bana döndü dedi ki:

«Ne olacak bu hal? Duydun ya efendi bilâder. Ne olacak?»

Denklerin üstünde, Kırşehirden Yozgata yollandık. Otobüs hızlı gidiyor. Düşebiliriz.

Bu hikâyeyi, ister Kayserinin, ister Kırşehirin, ister Yoz-:gatm sayın... Uyar...

Ağustos, 1955

ORTA ANADOLUDA EN

SAĞLIKLI İNSANLARIN

ŞEHRİ: YOZGAT

Bozkır ıssız. Uzaktan bir göl göründü. Bozkıra elişi kâğıdı gibi yapıştırılmış. Yanında Malya Devlet Çiftliği var. Uzun bir yol gidiyor. Toprak damlı köyler geçtik. Nakışlı önlüklü kadınlar evlerin önündeydüer. Otobüsün üstü rüzgârlı. Toz duman da yok. Yani şu düşmek, parçalanmak tehlikesi de olmasa otobüsün üstü bir âlem. Türküler gırla gidiyor. Bizim toprağını satan köylü var ya, o da eli kulağa attı. Bir hoş sesi var ki... Bir de yanık söylüyordu. Yüzü, hani delikanlı konuşurken hep yere eğilmişti. Kederliydi. Yüz o yüz değil şimdi. Açıldı, gülümsedi. Hep gülümseyen bir yüz. Işıklı. Deminki keder nerede, bu yüz nerede? Bu yüze, bu güleç yüze hiç keder uğramamış dersin.

Çiçekdağını geçtik. Şirince bir kasaba. Sonra bir köyde durduk. Hani sığırcıklar vardır ya... Ak benekli, yeşile çalan karalıkta bir kuş. Tarlalarda olur her zaman. Sürülürken tarlalar güren güren iner kalkar sığırcıklar. Yuvaları tarlalardadır. Köye inmezler. Jtşte ben bu durduğumuz köyün damlarında sığırcık gördüm. Yüzlercesi inip, yüzlercesi kalkıyordu. Yuvalan saçakların altı.

Yerköye geldik. Orada araba değiştirmek lâzım geldi. Yer-köyle Yozgat arası otobüs buldum. Bu sefer içine bindim. Yol iyi yol. Yozgata geldik. Yozgat yeşillik. Bir koyağın içinde. Gi-

rerken şehre, sağ yanda, yamaçta koyu bir yeşillik çarpıyor göze.

Yozgatta Cumhuriyetin muhabirini buldum. Genç, kültürlü bir arkadaş. Yozgatını da seviyor. Adı Abbas Sayar. Yakında bu kadarcık bırakmışlar... Bir zaman gelmiş ki Yozgatlının sa yandaki koyu yeşilliği sormak oldu.

«Orman,» dedi. «Yozgatlılar ona gözleri gibi bakar. İstersen gidip dolaşalım.»

Bir araba bulduk. Yozgatta epeyce fayton var. Bütün Orta Anadolu şehirlerinde o güzelim faytonlar hâlâ rağbette. Yola düştük. On beş dakika sonra ormandayız. Püfür püfür bir yel esiyor.

Abbas diyor ki:

«Gezdin bilirsin. Şu bozkırda Yozgat gibi havası güzel bir şehir gördün mü? Yoktur. Olamaz da. Yozgatın cennetliği bundan... Bu orman olmasa Yozgatın, bu çukurunda oturulmazdı. Eskiler söylerler, şu Yozgatın dört bir yanı ağaçmış... Kese kese bu kadarcık bırakmışlar... Bir zaman gelmiş ki Yozgatlının aklı başına gelmiş. Şimdi bu ormanın bir dalma, yere düşmüş bir yaprağına bile kimse dokunamaz.»

Keşke Yozgatın dört bir yanındaki ormanı da kesmesey-mişler. Bozkırın ıssızlığından, yalnızlığından, kurağından çıkınca, bir bahçe, büyük bir bahçeye girmiş gibi olurduk. Bozkırın bahçesi... Ne güzel olurdu. Gene güzel ama, az. Orman İşletmesi bu küçücük ormanın etrafını ormanlamağa karar vermiş. N'olur bir an önce başlasalar bu işe. Bunu Abbasa söyledim. Uğraştıklarını bildirdi. Sonra:

«Sana» dedi, «bir şey anlatayım, bir facia söyleyim ki şaşa kalasın.»

Gözleri dolu dolu oldu.

Üstümüzde çam dallan hışırdıyordu. Çam ormanında dünyanın en güzel havasını alıyorduk. Oturduğumuz yer bir pınarın başı. Çimenlerin üstü. Yeşil çimen halı gibi. Saçakları bizde-Genç, yaşlı çamlarda koku... Çamların sakızları toprağa sızmış-Pınarın yanını yönünü yosun bağlamış.

«Burada bir kazamız var, Akdağmadeni bilir misin?» «Bilirim.»

«Orta Anadoluda tek büyük orman oradadır. Ondan başka da orman yoktur; bilir misin?» «Bilirim.»

«Şimdi bu ormana... dağa doğrusu bu parka ne oluyor onu da biliyor musun?» «Bilmiyorum.»

«İşte bu orman günden güne ortadan kalkıyor. Harap oluyor. Kaçakçılar ormanı bırakmadılar. Bu gidişle beş on yılda canım Akdağmadeni ormanı bitecek. Yazık

olacak. Bu yanlara, azıcık yağmur yağıyorsa o yüzdendi. O da bitince elimiz böğrümüzde kalacağız.» —_ Ormanın içinde yaz evleri var. Keski olmasa, evlerin yanındaki ağaçlar biraz kemirilmiş... Şu koca bozkırda, şu bir damla yeşilliğe gözümüz gibi bakmalıyız.

Ormandan akşama doğru Yozgata indik. Yozgatın en görülmeğe değer yapısı muhakkak ki Çapanoğlu camii... Yeni bir cami ama, çok güzel, Derebeylerden Çapanoğlu yaptırmış-mış... Yakınlardaki eski harabelerin taşlarından yapılmış...

Yozgat gün geçtikçe küçülüyor. Nedense... Yozgatlılar diyorlar ki, zengin olan Yozgatlı bırakıp gidiyor. Birinci Dünya Savaşından önce şehrin nüfusu kırk bini geçkinmiş. Şimdi on bin kadar. Eskiden Orta Anadolunun ticaret merkezlerinden biriymiş. Şimdi kendi kendisine bile yetmiyor.

Tarlaları verimsiz. Şöyle dişe dokunur hiç bir gelir kaynağı yok. Bu Yozgatın hali nicolacak bilmem. Yozgatlılar da bu telâşta. Fabrikalar yapılabilir Yozgata... Ne bileyim ben bin türlü şey yapılabilir. Meselâ Yozgatm çamlığı bir sayfiye yeri olabilir. Ankaralılar, bozkırı seven İstanbullular yazlarını orada geçirebilirler. Değer... Yozgat yurdumuzun en güzel ha- • vasi olan yeri... Şundan da belli ki Orta Anadoluda ben en sağlam yapılı, en sıhhatli insanları Yozgatta gördüm. 8.8.1955

ÇUKUROVA YANA YANA

Çukurovaü toprağına çok inanır. O kadar ki, «taş eksen, boy verir,» derler. Taş ekmişler mi bitsin diye ekmemişler mi bilmem ama, inanırlar. Toprak bire otuz, bire kırk, bire elli verir. Çeltik bire yüz verir. Susam bire beş yüz verir. Darı bire on verir. Altın mı, al bir avuç toprak, işte sana altın. Dün de böyleydi, bugün de.

Çulcurovanın her zaman büyük dertleri olmuştur. Büyük başın büyük derdi olduğu gibi.

Çukurovada, yine halkın zevkle söylediği bir lâf vardır. «Seyhan Ceyhan böyle akar, biz de alık alık bakarız.» Seyhandan Ceyhandan hiç faydalanılmıyor. Bu iki suyun

Çukurovaya yalnız zararı oluyor. Çukurovahnın içinde bir dert

bu.

Çukurovada bitmeyen çiçek, bitmeyen ekin, bitmeyen sebze, bitmeyen bitki var mı? Olur mu? Olsa bile Çukurovalı buna inanmaz.

İstersen Çukurovayı tepeden tırnağa nar ağacıyla donatabilirsin. Çukurova düzlüğü baştan başa al al dalgalanır. Arı sesi doldurur Çukurovayı, istersen sarı gözlü nergisle, istersen mavi mavi çiçekli yarpuzla, limonla, portakalla donatabilirsin.

Çukurova büyük bir bahçedir. Şimdi ak ak pamuklar. Şimdi bir bulut yığını Çukurova toprağı... Bir yanma sarının, san ekinin Pırıltısı çökmüş. Bulutun dört bir yanı sırmalanmış gibi. Ak

bulut pamuk tarlasının yanında, sarı pırıltı ekin tarlaları sırrrıa misali... Güneş yaldızlar ya bulutları, işte öyle.

Misiste bir köprü... Bu köprü Ceyhan üstündedir. Romalılardan kalma olduğunu söylerler. Köprünün öteki ucunda eskiden kalma hanlar, hamamlar. Kimi Roma, kimi Selçuk diyor. Köprüden, Mısıra giderken, Yavuz Sslim geçmiş, Bu, belli.

Biliniyor.

Ceyhan yelden, Misis yılandan, Adana selden gidecek derler. Buna da sebepler uydururlar. Malûm, Adananın iflahını keser Seyhan... iki yılda bir basar. Ceyhanın evleri eskiden çok çürük çarıktı. Çitti. Bir yelle devrilebilirdi. Misis de yılan bölgesi... Yakınında Yılankale var. Eskiden Yılankalenin yılanlarını çobanlar sütle beslerlermiş. Şimdi bile, Yılankalenin yi. lanlarmı çobanların sütle beslediğine inanılır. Ve bir gün sütsüz kalıp yılanlar önce Misise, sonra bütün Çukurovaya yayılacaklar... Kendilerini sütsüz bırakanları sokacaklar.

Bir de büyük Şahmeran hikâyesi var. Nankörlük üstünedir. Bir padişah dermansız bir derde tutulur. Onu iyi edecek bir tek ilâç var, o da yılanlar padişahı Şahmeranm gözleri. Şahmeran nerede? Yerini kimsecikler bilmez. Yalnız, Şahmeranm iyilik yaptığı, yılanların öldürülmesine bırakmadığı bir insanoğlu var. O yerini bilir Şahmeranm. Gider yerini söyler. Yakalarlar Şahmeranı. öldürürler. îşte şimdiki, köprünün başındaki, yarı yıkık hamam var ya Misiste, işte o hamamda gözlerini çıkarırlar Şahmeranm, yağını padişaha ilâç yaparlar... îşte bir de bunun için Misisi istilâ edecek yılanlar. Şahları burada öldürülmüş.

Bu Misis köprüsünün bir işi daha var. Ünlü Lokman Hekim var ya, her derde deva bulan... Lokman Hekim dünyayı dolaşmış. Arabistanı, Hindistanı, mağribi maşrıkı dolaşmış... Neden dolaşırmış böyle Lokman Hekim? Hastalıklara ilâç ararmış. Nasıl bulurmuş ilâcı Lokman Hekim. Mesele bunda işte. Lokman Hekimde bir sır vaı" mış, sırların en büyüğü... Cümle çiçeklerin, otların dilinden anlarmış.

Lokman Hekim bir dağa çıktı diyelim. Öteden bir çiçek başını kaldırır, «nereye, nereye Lokman Baba?» dermiş. «Ben falan hastalığın ilâcıyım. Al beni, şöyle şöyle eyle, o hastalığı kirp diye kesirim.» Beriden başka bir çiçek bağınrmış: «Beni büyük ışıklı kuyruk yıldızının altında tut. Yedi gün tut. Filânca hastalık insanoğlunun yanma

uğramaz.» Bir taşın dibinden incecik bir ot başını kaldırır, «nereye nereye Lokman? Bende de su şu var,» dermiş. Lokman da alır onları, dedikleri gibi kul-lanırmış.

işte Lokman bu Lokman. Mağribi maşrıkı dolaşmış. En sonunda Çukurovaya gelmiş, işte aradığım toprak burası demiş. Çukurovayı mekân tutmuş... Yeryüzünde ne kadar ot, çiçek, bitki varsa hepsi Çukurovada varmış. Lokman da durmadan Çukurovada dolaşırmış. Yarpuz kokulan, san gözlü nergis kokuları, böğürtlenler, it burunları içinde... Otlar ne dediyse defterine yazmış, işte o devirde hastalık ortadan kalkmış. Bir yerde bir hastalık mı var, Lokman orada. Çiçeğini burnuna tutar tutmaz, seninki dipdiri... Çukurova yüzünden, Çukurova-nin türlü çiçekleri yüzünden yeryüzünden hastalık kalkmış. Bir şikâyet varmış, o da ölümden.

Lokman demiş ki kendi kendine, mademki burası Çukur-ovadır. Bir dünyanın tüm otları, çiçekleri burada cem olmuştur. Neden ölüm ilâcı burada olmasın? Defterini eline almış, düşmüş yollara... Dolaş babam, dolaş. Kendine hastalık ilâcı olduklarını söyleyen çieklerin yüzlerine bile bakmamış... Önce Kozanın o yanlarına çıkmış... Mağara mağara, pınar pınar dolaşmış... Sonra Kadirli, Osmaniye, Dörtyol... Dağları, orman-'an, bükleri, akarsuları, pınarları bir bir gezmiş... Bir gecey-Mış. Bir gece şafaktan az önce... Doğuda kuyrukyıldızı yalp Jalp edermiş. Ulu bir çınar varmış orada. Tarsusun yukarı yanındaymış oralar. Ulu çınarın dibinden şimşek gibi bir ateş a'!frnış. Lokmanın kulağına bir ses gelmiş, «aradığın yetti ~°fonan, aradığın yetti. Ben ölümün ilâcıyım. Ben ölümün... en falan yerdeyim. Beni alacak, şöyle şöyle yapacaksın... Ar-

tık insanoğluna... öteki yaratıklara ölüm yok... İstediğin oldu Lokman...» Lokman sevincinden deliye dönmüş. O otu al. mış... Defterine yazmış... Gelmiş evinin bulunduğu Misise Bu yayılmış dünyaya. Lokman ölümün ilâcım buldu! Ölümün ilâcını... Gelen gelene Misise... Yüz binlerce insan dolmuş Misise. Lokmanın ağzına bakarlarmış. Lokman durmuş Misis kop. rüsünün üstünde, elinde defteri, onlara mağrur mağrur bakarmış... Sayemde artık ölmeyeceksiniz der gibi... Defterini açmış, ölüm ilâcının tarifini yapacakken, bir kanat gelmiş, elindeki deftere vurmuş, defter suya düşmüş... Lokman öyle kalakalmış. Bir daha da çiçekler sırrını ona vermemişler. Yoksa... Yoksa ölümün ilâcını bulmuş Lokman... Hiçbirimiz ölmeye-

cekmişiz şimdi...

Can ilâcı Çukurovada... Gül Alinin her sabah traktörünü çiçeklerle donatışı geliyor gözümün önüne...

ÇUKURUN KİLİDİ

Ak köpüklü Akdeniz... Ordan beri dümdüz bir ova. Toro-sun kayalıkları... Toros

eteklerinden bakınca ovaya, bir deniz görürsün. Mavi. Dalgalanır gibi olur. Ak bulutlar salınır yücesinde. Bir yanı islahiye, Pazarcık ovası, bir yam Dörtyol, İskenderun, bir yanı Pozantı. Kadirli, Kozan, bir yam, da Silif-kenin dağları, İçelin yaylası... Bu araya yeşil bir halı sermişler. Bu arayı yol yol işlemişler. Bu ara Çukurova... Ne derler? Çok eskiden bir adam elindeki değneğini toprağa sokunca, değnek yeşerivermiş, dallanmış budaklanmış. Dünyanın en bereketli topraklarından biri. Sonra Seyhan, Ceyhan, Berdan, Göksu, Sumbas çayı, Kozan çayı, daha bir sürü irili ufaklı su. Bu sular yıl on iki ay bozbulanık akarlar. Bereket taşırlar.

Bizim köyde bir İsmail Ağa vardı. Gök Ahmet vardı. Gök Ahmet yüzünü geçkin öldü. Ben çocuktum o öldüğünde. In bir ihtiyardı. İsmail Ağa daha yenilerde öldü. Bizim Mehrrtf Şahinin babası... Eski Çukurovayı anlatırlardı. Eski Çukurova-

yi çok severlerdi bunlar. Şimdi hayatta, bir de Amber Er var.

Sarızlı Avşar. O da eski Çukurovayı iyi bilir. Onlardan duydum.

Ne derlerdi, bizim çimen yeşili gözlü ihtiyarlar? İsmail

Ağa eski Çukurovayı anlatırken cezbeye tutulurdu.

«Aşiretlerin göçü inerdi kışın... Ot diz boyu... Yazın Çukurova ıpıssız kalırdı. Sinek bile kalmazdı Çukurovada...»

Sonra padişah yerleştirmek ister aşireti Çukurovaya. Vergi almak, asker etmek için... Aşiretler karşı korlar... Padişah asker gönderir. Yenerler. Sonra gene padişah bunların yakasını bırakmaz. Kozanoğlu isyanı patlar. Zalim Osmanlı yener elleri, tarumar eyler obaları... Tutar aşiretleri doldurur Çukurovaya... Dağlara nöbetçiler kor. Sıtmadan ölür millet. Ölürler ama, alışırlar da... Yenilgiyi hâlâ hazmedemez millet. Zalim Osmanlıya hâlâ diş biler. «Aşiret bilmedi. Acamılık etti aşiret. Kozanlı akılsızlık etti. Ulan behey akılsız Kozanoğlu, insan muharebe eder mi Çukurovada Osmanlıyla. Sen deli misin bire Kozanoğlu! Akılsızlığından kul köle ettin bizi Osmanlıya. Ovada, düz ovada Osmanlıyla başa çıkılır mı? Osmanlı Arap atlı. Osmanlı süvarisiyle yiğit. Ya sen neyinle yiğitsin? Dağınla. Çek Osmanlıyı Torosun kepir taşlığına... Atı işlemesin, silâhı işlemesin. Belle anasını orada. Ah Kozanoğlu ah! Bin kere ah!» Ovada harp kırar aşiretin belini. Teslim olurlar. Afşar Bozoka sürülür. Kavganın şairi Dadaloğlu çığlık atar: »Çukurun kilidi Afşar nicoldu?» diye, önüne gelene sorar Bo-zokta.

Yıllar geçer... Padişah gevşetir... Aşiretler gene yaylalara çıkarlar... Çıkarlar ama. bir ayakları Çukurovanm sıcak top-rağmdadır. Köyler kurmuşlardır. Toprağın tadını almışlardır. Gide gide, yıllar geçtikçe, iyice yerleşirler Çukurovaya... Birin-c' Dünya

Savaşında artık iyice yerleşmişlerdir. Aşiret aşiret, bölge bölge yerleşmişlerdir. Sonra pamuk icad olur. Paralı... Gelirli Ve toprağa iyice sarılırlar... Toprak kavgaları başlar.

Toprak kavgaları inanılmaz safhalar gösterir. Çukurova-nın çok yeri büklük, çok yeri bataklık... Büklükler biçilir, ballıklar kurutulur.

YANA

453

Yine de Bunların çoğu kadar, törelerini n kesilmiştir. Gide y cak bir karış boş topralc memek için bunca *W* dize gelmişlerde artık. sokabilecek bir ev Yalvarıyorlar. Toprak dki Ağcasaz bat

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

kısım aşiretler kalır dağlarda... f örüklerdir. Bunlar son yıllara ' on yıldır artık iflâhla- içm... Adım at, . Osmanlıyla, yerleş. en inatçlsı Aydmhlar biraz toprak, baş arm: n\«az toprak atıyorlar döûüyor. Anavarzanm dı- } topraklara iki Yö-

sokaDıieccıs. u" - ¦ ¦> - Devir dönüyor. /*u«'«*------

rük köyü yerleştirmiş hükümet. ^ adamlar d

, ¦ vxr;iHp.r şovdan sopum _roSın dilinden anlı-

fibı, topı^ö111

let.

Ye- Ift»

eıbı-

Kan dizleyi dizleyı Yarekrim göz göz oldu Cerrah gözleyi gözleyı Kara çadır eğmeyinen Ucu yere değmeyinen Ne kaçarsın koç Kozanoglum Beş yüz atlı gelmeyinen Olur mu böyle olur mu Evlât babayı vurur mu Padişahın zalimleri

Bu dünya böyle ^™ kokusu... Kozanoğlu türk» Simdi traktör ses.... Benzin ^ w

sü. Şimdi topraksız koylu. Bit katış V

carJ verecek. Halbuki dedeleri bu toprağın yüzüne bile bakmamışlardı. Bu toprak onlara zorla verilmiş, yüzüne tükürmüşler-(jj_ Ve şimdi ah çekiyorlar. Ah deli dedelerimiz diyorlar. Alan batsın, ille de toprak, diyorlar. Altın neyimiş yani toprağın yanında? Topraksızın hali duman. Topraklı için her şey var, topraksız için artık hiç bir şey yok.

Torosla Akdenizin arası düz bir ova, bire elli verir. Ekinlerini kaplan sökemez. Bu yıl fazla yağmurdan ekinler ota kesti ya... Sağlık olsun. Çukurova Çukurovadır.

KAZAN

Memleketimizde ilk makineli ziraat Adanada yapılmıştı. Traktör falan daha görünürlerde yokken Çukurovalı pamuk ekicisi buhar makinelerinden istifada etmeye bakmış.

Bahara doğruydu. Pamuklar çapalanıyor. Uzakta, uzun bir ırgat şeridinin çapalarından parıltılar geliyordu. Irgatlar bir türkü tutturmuşlardı. Güneşte erimiş bir türkü... Burası Ku-zucuoğlu çiftliği... Yakınında bir köy. Adı Kayarlı olacak. Güneş her şeyi sindirmiş. Güneşten korkularından köyler başlarını içlerine çekmişler. Kuzucuoğlunu gezerken iki tane kocaman kazan ilişti gözüme. Belki otuz yıldır burada kâhyalık yapan Nuri Efendiye sordum:

«Bunlar da ne?»

«Kazan.» ,

«Ne kazanı?

«Çift sürülürdü bunlarla zamanında. Köten takılıp çift sürülürdü.»

Bilmedim. Aklım almadı.

«Arkasına mı takarlardı köteni? Öyleyse bu çok yavaş yü-nir.»

Nuri Efendi:

«Yok,» dedi. «Arkasına takmazlardı. Dur sana anlata-• Tarlanın bir ucuna biri, bir ucuna da biri durdurulurdu.

İki

ısı arasına büyük, toprağı elli santim deşen, kötenler bağla-

nırdı. iki parmak kalınlığında sağlam tellerle bağlanırdı. Kazan çalıştıkça, tel kazanın dönen kasnağına sarılır, böylece köteni çe. kerdi. Köten sanla sanla kazanın dibine gelince, bu sefer ^5. teni karşıdaki kazan çeker yanına götürürdü. Köten arada böy. le günlerce gider gelir, tarla da sürülürdü. Ama ne sürülürdü! Bütün Çukurovada altı çift kazan vardı böyle. Zordu zor. Kazanlarda odun yakardık. Deveciler günlerce dağdan develeriy. le bize odun taşırlardı. Bir alev çanağına dönerdi kazan. Köylüden de baş alınmazdı. Bu alev çanağını görmek için uzaklardan köylüler işlerini güçlerini bırakır, seyretmeye gelirlerdi. Işts şim. di döküntüsü bunlar o kazanların. Yürü bire günler, yürü hey!» Kazanlar pas tutmuş. Çukurova güneşinin alnında kazanlar

ölüm uykusunda.

Yetiştim, bilirim... Eskiden Adana sokaklarından kocaman, insan boyunda tekerlekleri olan, manda koşulu yük arabalarından geçilmezdi. Çamura batmış koskocaman tekerlekli arabaları kara, dev gibi mandalar, bir masal dünyasından çıkmış gibi çamur deryası sokaklarda çekerlerdi. Üstünde bir tepe gibi pamuk haraları... Çırçır fabrikalarının hışırtıları ortalığı doldururdu. Kulakları sağır edercesine gürültü çıkarırdı bu fabrikalar.

Çiftlikler yanaşmalarla, öküzlerle dolup taşardı. Her çiftliğin önü, dev manda arabaları, sarı öküzler, kocaman, ağır köten-

lerle mahşerallah!

1949 yılı... Adananın hayatında büyük değişiklik oldu. Bir traktör akınıdır başladı. Alan alana. Önüne gelen traktöre saldırdı. Beş onunu, hiç gereği yokken alanını mı, iki gün içinde yepyeni traktörü çalıştıramayıp parçalayanını mı ararsın... Bir traktör hummasıdır sardı Çukurovayı... Sonra otomobillerle doldu şehir. Eskiden tek tük tentesi bozuk, arkasından bir îab rika kadar duman fışkırtan bozuk otomobiller görürdün bozuk caddelerde. Caddeler son model otomobillerle doldu. Eskide" Kalekapısı ırgattan taşardı. Kalekapısmda iğne atsan ırgattan yere düşmezdi. Şimdi azaldı. Eskiden Adana sokaklarında ayağı çıplak çocuklar, her köşe başında kamış somururdu. Şimal

gene öyle. Adana mahalleleri çamur içindeydi. Şimdi gene öy-je. Kenar mahallelerin evleri yarı yıkık toprak damdı. Gene öyle. Teneke mahallelerinde pislikten geçilmezdi. Gene öyle.

Değişen de var: istasyonla Atatürk parkı arası villâlarla dolmuş. Kumluk derdik, çocuklar futbol oynarlardı. Oraları ja villâlarla dolmuş. Görülmeye değer.

Eskiden bütün Orta Anadolu, yakın iller iş için yazın Çu-Icurovaya inerlerdi. Yüz binler iş bulurdu. Şimdi yok. Topraksız köylü yarıcıydı. Şimdi yok. Topraksız köylü ırgattı. Şimdi değil. Herkes, hiç olmazsa karnını doyuracak bir parça ekmek bulurdu. Şimdi değil. Çukurova insanının macerası büyük. Çukur-ovanın hikâyesi uzun... Anlatmakla bitmez. Anlatmak için büyük bir destancı gerek.

Bahara doğruydu, pamuklar çapadaydı. Çukurova yanıyordu. Bir otomobille Yüreğir toprağına doğru açıldık. Tarlalarda yalnız makineler gördük. Eskiden ovada ırgat dizileri olurdu, inip kalkan çapalardan pırıltılar saçılırdı ovaya. Türküler gelirdi. Şimdi çok az insan var. Makineler almış ortalığı, ovada makine gürültüsü... Makine gülüyor, ağa gülüyor... işsiz kalmışların hali hal değil.

Arkadaşım dedi ki:

«On yıl önce söyleseler, bu hale inanır miydin?»

«İnanmazdım tabiî...»

«Buzdolabı dolu köylerde... Yaşamasını öğrendi millet.» «Tersi?» diye sordum...

«İşte o kötü,» dedi. «Topraksız köylünün hali kötü. Bir karış toprak, bir can eder Çukurovada.»

TELLİ DUVAKLI

Traktör, Çukurovada insanın hayatına öylesine karışmış ki, onu öküz yerine, at, eşek, araba ve bilcümle taşıtlar yerine kullanıyor. Yalnız bu kadar mı? Çukurovada traktör öyle yerlerde, öyle hallerde kullanılıyor ki, hayretten insanın parmağı ağzmda kalır.

Bazı zenginler, traktörü ihtiyaç için değil de renkleri, bi. çimleri için alıyorlar. Bir zengin dostumla, bir gün kasabadan Adanaya gitmiştik. Caddelerde gezerken, yolumuz bir acenta-nın önüne düştü. Camdan, renk renk traktörler görünüyordu. Zengin dostum içeri girdi. Bir kırmızı traktörü almak için pa.

zarlığa girişti.

«Yahu,» dedim. «Senin iki tane traktörün yok muydu?»

Cevap verdi:

«Çocuk, kırmızısını da istedi.»

Bunun dışında başka acayiplikler de oluyor. Eskiden düğünlerde ata binip cirit oynarlardı. Seğmenler, gelinin etrafında dört dönerlerdi. Şimdi burada da atın yerini traktör almıştır.. Bir düğün alayı gördüm; römork takılmış, süslenmiş traktörlerden ibaretti ve davul zurnalarla kasabanın içinden görülmemiş bir şekilde geçip gitti.

Adanada yazlık barların önünde, römork takılmış traktör

dizileri bekleşir.

Traktörün başına gelenler, yalnız bunlardan da ibaret değildir. Meselâ beş altı, on traktörü bir araya getirip aynen at yarışları gibi yarış yaptırıyorlar. Bir acayip hâdise daha ki, Yüreğir toprağında aynen vâki olmuştur. İki köy halkı bahse tutuşmuşlar: «Sizin köyün traktörü güçlü ama; bzim köyün kü daha güçlü...» Ve iki köyden en güçlü iki traktörü seçip, tarlada bunları birbirine bağlayarak çektirmişler. Yani, traktör güreşi.. Davullarla zurnalarla iki köy halkı arasında traktör güreşi...

Traktörün bu kadar az bir zamanda insan hayatına böylesine karışması sevinilecek bir olaydır. Traktörden öyle candan, öyle yakın bahsediyorlar ki, insanın gözleri yaşarıyor. Üç yıl. beş yıl değil de sanki bin yıldır, bu insanlar makineyle haşır neşir imişler gibi... Bir yeniliğe bu kadar baş döndürücü bir hızla intibak edebilir mi? Bu, şaşılacak bir iştir.

Çukurovada derin bir traktör dostluğu ve onun yanında o kadar da traktör düşmanlığı almış yürümüş.

Traktörler buraya ilk geldiği, gücü yeten traktör almaya başladığı zaman, yüz dönüm kadar toprağı olan bir köylüyü hatırlıyorum. Köye kim bir traktör getirse, günlerce traktörün yanından ayrılmaz, etrafında döner durur, makineyi okşardı. Bu, uzun sürmedi. Bir de baktık ki, o da bir traktör almış. Köyün içine traktörüyle birlikte sevinç kasırgası halinde girdi. Günler geçti. O traktörün üstünde bir zafer bayrağı halinde göründü durdu.

Traktörünü türlü çiçeklerle, kordelâlarla süslüyordu. Uzaktan, Çukurovanın tozu dumanı çamuru içinden pırıl pırıl bir renk cümbüşü-şeklinde çıkardı. Onun traktörü telli duvaklı bir gelindi. Son gidişimde sordum. «Gelin daha öyle ışıl ışıl, telli duvaklı duruyor» dediler.

Gene traktörün ilk geldiği günlerde, iki gözü kör bir yetmişlik kadının da oğlu traktör almıştı. Kör kadın traktöre öylesine bağlanmış, öylesine sarılmış ki, bir gün bile olsa ondan ayrılmıyor, yağmurda, kışta kıyamette makinistin oturduğu yerin yanma oturup çift sürerken onunla beraber gidip geliyordu. Bu, böylece devam edip gitti.

Düşmanlıklar da türlü türlü... Kimisi, bir traktörün en can alıcı yerini söküp

parçalıyor, kimisi Çukurovadaki bütün mo-törleri imha edebilecek çareler düşünüyor. Bunlardan birisi aylarca düşünüp taşınmış, toptan imha için aradığı çareyi bulmuştu. Zımpara tozunu traktörlerin motörlerine atmak. Tabiî bunu hiç bir zaman tatbik edemedi.

Düşmanlık, topraksızlıktan doğuyor. Topraksızların, traktöre bir diş gıcırdatışları var ki...

TOPRAKLA TRAKTÖR

On beş yıl öncesi geliyor gözümün önüne... Çukurovanın düzü o zaman bambaşkaydı. Bugünkü Çukurova o günküne hiç mi hiç benzemiyor: Bir yanı sazlık alabildiğine bataklık... Bir yanı, yağmurda çamur, kuraklıkta toz deryası... Bataklıkla-nn yanında tezek sıvalı saz evler... Dalaklı, ince boyunlu, sa-

rarmış yüzlü, daha on beşinde ihtiyarlamış insanlar... On beş yxı öncesi, Çukurovada saçına ak düşmüş, hemen hemen hiçbir insana rastlanmazdı. Çukurova, Çukurova değil, kocaman bir bataklıktı. Bu bataklıktan bulut misali sivrisinek yükselirdi.

Sürülmüş tarla... Bu o kadar azdı ki kimse farkında bile olmazdı sürülmüş tarlanın. Bir Ağcasaz bataklığı vardı ki uçsuz bucaksız... Yanına yaklaşılmazdı. Sonraları Ağcasaz kurudu. Kurudu değil... Onun bu kuruma macerası uzun bir meseledir. Şimdi Ağcasazın yerinde yeşil bir orman var. Ağaç yüzü görmemiş Çukurovada orman!...

Bugün Çukurovada ekilmemiş bir karış toprak yok. Beş yıl önce, üç yıl önce kara sapanın arkasında ölümüne sürüklenen köylü şimdi traktör üstünde...

Adanada, kasabalarda, kime kimi sorsam, kimi arasam, «çocuklar ne yapıyorlar?» desem, iki kişiden biri mutlak çocuğunun şoför, yahut makinist olduğunu söylüyor. Bu, hayret edilecek bir olay değildir. Çukurova öylesine motörle dolmuş ki... Yüz dönüm, yüz elli dönümlük bir toprağı olan köylü, bir traktör alıp evin kapısına dayamış. Niçin almışlar bu traktörü? İhtiyaçları mı var? İhtiyaçları olduğundan değil, lâf olsun diye. Daha doğrusu, başkasının var diye... Bir tanıdığım köylü vardı. Yüz dönüm kadar toprağa sahipti, bu köylü. O da traktör almış. Niçin traktör aldığım sordum. Cevap veremedi. Sıkıştırdım. «Herkes alıyor da...» dedi. Bu traktör yüz dönüm toprağı üç, dört günde sürecek, sonra kapıda uyuyacak. Bir de kırıl-mıya görsün. Ondan sonra belki ebediyen uyuyacak. Çünkü yedek parça yok.

Çukurovanm zengin çiftçilerinden biri anlattı: «Yedek parça ve ehil tamirci yok. Bu yüzden Çukurova bir motor mezarlığı, olabilir. -Nedense bu lâf Çukurovada çoklarının dilinde.- «Geçen gün motorun şarj dinamosu bozulmuş-' tu. Bin lira verdim yenisini aldım. Motörü iyice tamir ettirdim. Köye götürüyordum. Yolda, tamir

ettirdiğim motor yeniden bo-

zuldu. Bir daha da tamir ettirmek cesaretini kendimde bulamadım. Daha çiftlikte yatıyor.»

Çukurovada traktör meselesi artık üzerinde durulacak olağanüstü bir olaydır.

Çukurova köyleri teker teker, yavaş yavaş, huğlardan, yani ot evlerden kurtuluyor. Birçok köylerde gayet güzel evler gördüm. Bu evler bembeyaz sıvalı ve iki üç yıl önce yapılmıştı. Bunların içinde buzdolapları bile vardı. Ama bu evlerin yanın da, eski, bel vermiş, delik deşik huğlar kalabalığı ilk bakışta insanın dikkatini üstüne çekiyordu. Her köyde bunlar biraz daha eskimiş, biraz daha çökmüş olarak, çoğunluk gösteriyorlardı. Bu saz evler, öğrendim ki toprağı olmayanların, yarıcı oldukları ağalar tarafından, traktör alındıktan sonra, topraktan atılmış köylülerin evleriydi.

Bir köy bilirim. Çocukluğum orada geçmiştir. Bu köyde eski, yalnız, bir tek taş ev vardı. Şimdi bütün köy halkı gayet güzel evlerde oturuyor. Köyde yalnız beş altı kadar huğ kaî-mış. Bu huğların sahiplerin de topraksız. Öteki köylülerin hepsinin az çok toprağı var. Bu sebepten gittikçe hayat seviyeleri yükseliyor.

Topraksız köylü kalabalığı, devlete ait araziden kendilerine verilsin diye, istida etmek için kasabaya gelmişlerdi.

«Artık tamamen haLmiz müşküle sardı. Yapacak hiçbir iş kalmadı. Bundan sonra Çukurovada topraksız insan yaşayamaz. Her işi makine yapıyor. Bize traktör sürücülüğü bile düşmüyor. Çünkü herkes kendi traktörünü kendisi sürüyor. Bu böyle giderse çoluk çocuk hep aç, öleceğiz. Huğlarımız gün geçtikçe yıkılıyor. Yaptıramıyoruz. Gün geçtikçe evsiz de kalacağız» dediler.

Koca Çukurovada, bire kırk veren becerikli topraklar üs- * tünde; toprağı olanların gittikçe daha iyi bir hayata doğru gidişlerine karşılık, topraksızların korkunç yokluğa gömülüşleri birkaç yıldan beri devam ediyor.

Savrun suyunun kenarında belini genç bir çınara dayamış, yaşlı bir köylü gördüm. Toprak üstüne konuştuk.

«Ah benim deli başım, ah toprak... Akıl etseydim eskiden çok toprak alabilirdim» diyor da bir şey demiyordu.

TRAKTÖRCÜ

Yollar tozsu tozsu kokar. Gece yolculuğu bir hoştur Çukur-ovada. Adam, ayak bileklerine kadar toza gömüle gömüle yürür. Her bastıkça iki yana serin bir toz

fışkırır. Ve gecenin karanlığında yıldızlar. Yıldızlara çiğ düşmüştür. Yıldızlar ıslak ıslaktır.

Gecenin karanlığında indan düz ovayı, alabildiğine dümdüz, bedeninin her bir yerinde duyar, ürperir. Bu ürperti hoşa gider.

Eskiden geceleri Çukurovada yürürken, uzaklardan, karanlığın ötelerinden arabaların çamparalarının sesleri tok, koygun gelirdi. Şimdi dört bir yönden traktör sesi, kamyon gürültüsü geliyor. Bir de, ovanın düzlüğüne serpilmiş ateş böcekleri... Allah kahretsin ateş böceklerine benzetmeyi ya, başka çare yok... Evet ateş böcekleri gibi yanan... Kocaman kocaman, bir top gibi kaynayan toptop ışıklar görünür. Durup da iyice bakarsak', top ışıkların kımıldadıklarını da görürüz. 1949'dan sonra Çu1 kurova düzlüğünün geceleri böyledir işte. İyice kulak verip dinleyecek olursak, bu ışıkların arkasından homurdayan bir makine sesi gelir.

Ben, tam bir yıldır Çukurovaya uğrayamıyordum. Yol arkadaşım Hösük Emmi. Hösük Emmiyle bizim köye gitmek için gün batarken yola çıktık. Yolda durmadan yürüdük. Yanımızdan traktörler geçiyordu. Kötenlerine toprak bulaşmış traktörler... Hösük Emmiyi çok eskiden beri tanırdım. Ben çocukken, orta yaşlıydı. Saçlarına azıcık bir ak düşmüştü. Son gördüğümde az daha tanımayacaktım. Bütün saçı sakalı bembeyaz kesilmiş... Sonra Hösük Emmide bir başka haller belirmişti. Eskiden çok neşeliydi. Köydeki çocukların hepsini o eğ-lendirirdi. Eski günleri gözümün önüne getirince, Hösük Emmiden yalnız gülen, hep gülen bir yüz görüyorum.

Cığciğın oraya kadar ne o ağzını açtı, ne de ben. Çığcı-ğın altındaki kumlu dereyi geçince koluma dokundu:

«Bire y^ğen,» dedi. «Ne gonuşmuyorsun öyle! Diyorlar]fi, îstanbulda ne gadar ev varsa, o kadar da minare var. Öyle diyorlar. Selimiye gışlasınm içini gezdin mi heç?... Derler ki çok esgiden, baba oğul Selimiye gışlasınm içinde yedi yıl askerlik etmişler de birbirlerini görmemişler. Heç uğradın mı oraya?» «Uğramadım,» dedim.

Gene uzun uzun yürüdük. Konuşsun diye bekledim. Bir türlü ağzını açmadı. En sonunda ben dayanamadım:

«Yahu Hösük Emmi,» dedim. «Sen eskiden gülerdin, konuşurdun, nolmuş sana böyle? Ağzını bıçak açmadı yola düştüğümüzden beri.»

Derin derin nefes aldı:

«Sorma halimi, heç sorma. İşler kötü. Ah bir oğlan... Bir oğlum olsaymış. Ben bilirdim yapacağımı... Belim büküldü. Yirmi yaşında olsaydım, ben bilirdim yapacağımı. Ah b.r oğlan.. Bire oğlum, sizler okumuşsunuz, daha eyi bilirsiniz. Okumuş milleti eyi olur. Akıllı olur. Bu gâvur icadını da onlar çıkarmadılar mı? Bu gâvur icadı geldi, ocağım battı benim.» «Ya, anlatsana, noldu?» dedim.

«Heç bişey olmadı. Heç bişey olmadı amma, gıyamat gop-tu. Annadın mı sindi? Gıyamat goptu. Bu taraktorlar gelince Hösük Emminin de iflahı kesildi. Hösük Emmin öldü bitti, iş göremez oldu Hösük Emmin. Bende tarla yok, takım yok bi-Lrsin. Ben ellerin düğenini sürerdim yazın. Yüzde on alırdım. İki harman sürersem o yıl, geçimim çıkardı. Taraktor gelişin, hapı yuttu Hösük Emmin. Batosa veriyorlar sindi. Annadın mı?» Yüksekçe bir yer bulup oturduk. Hösük Emminin kızgın sesi titriyordu. Ovayı gösterdi:

«Bak,» dedi. «Aslanım şu Çukurova yazısında ışıklara bak! lşde bunlar, bu kâf.rler toprağı yiyorlar. Çukurova ışığa boğulmuş. Kımıl kımıl ediyorlar. NasıJ? Sonra yavrum bunlar Selince bize iş galmadı. Ben sattım atları. Döğeni de sattım. Bir

yıl oradan buradan geçindik, ikinci yıl olunca bîr gara düşün-cedir aldı beni. Ne yapacaksın sindi Hösük, dedim. Ayıkla pirincin daşını Hösük. Ağaya gittim yalvardım. Bana iş deyi. Olmadı. Sonra başımı aldım Yüreğir toprağına gittim. Çalıştım Yüreğir toprağında. Amma nasıl çalıştım. Onun orasını bir ben bilirim. Ne iş gördüm Yüreğirde söyleyim mi sana, bizim köylü duymasın, beni düdüğe goyallar da çalarlar... Yüreğir toprağında dolandım durdum. Eski çamlar bardak olmuş gördüm ki,. Kızak çekemezsin, biçer-döver almış... Ot vuramazsın, mibze-rinen ekmişler... Ortada bir iş var, motorculuk yapacaksın. Aldım elimi çeneme, düşündüm babam düşündüm. Garer verdim ki motorculuk yapacağım. Gettim usdanın yanma. Gardaşım usda evendi, beni al yanına motorculuk belleyim, bana iş gal-madı gayri. Başga iş galmadı, dedim. ihtiyarlığıma acm-dı, aldı beni yanına... Motoru sil, motoru yağla, motoru sil, yağla... Tam beş ay... yaa yavru beş ay... Gazan-dım parayı, geldim köye... Bu parayı nasıl gazandığıma şaşdı-lar. Şaşsınlar yavru. Kimseciğe söylemedim Halil Usdanın mavini olduğumu. Sindi bizim köyün deliganlıları göya bana fiyaka yaparlar motorunan. Ben söylemem onlara motorun her yerini bildiğimi. Mavin olduğumu bilmezler it enikleri, motoru söküp daktıklarından dolayı öğünürler. Bir bilseler Hösük Emmileri Halil Usdanın mavini...»

«Peki,» dedim. «Neden böyle üzgünsün öyleyse?» «Ah,» dedi. «Bire oğlum, gençliğimde elime bu iş geçseydi, gençliğimde taraktor olsaydı. Bir elim yattı ki, taraktora... Halil Usda ne dedi bana biliyor musun, ne dedi? Emmi, dedi-Seni iki

yılda usda ederim. Yaaa, öyle dedi işde.»

Ayağa kalktı. Hızlı hızlı yürüdü. Arkasından yetiştim. Ko lumdan tuttu. Kolumu sıktı.

«Sonra, usda dedi ki: Hösük Emmi, sen usda olduğun zaman elâlem barınağını ısıracak. Bu yaşda usda olunmaz, diyecekler. Sen bineceksin motura, basacaksın gaza. Arap at gibi şaha galkacak motur.»

Uzun bir sessizlik oldu. Sonra Hösük Emmi bir türküye başladı. Bu türkü aynen eski türküleri gibi oynak, canlıydı. Türkü bittikten sonra kulağıma eğildi; çabuk çabuk: «Usda olup köye geleceğim. Ömer Ağanın kapısına varacağım. Taraktorunu silip temizleyeceğim. Ne söyler, ne sorarlarsa cuvap vermiyeceğim, gaz goyup, bineceğim üsdüne. Bütün Jcöylü şaşıp galacaklar, ağızları bir garış açık... Sonra Ağanın garşısma varacağım: Ağa, diyeceğim, iş yok diyordun, bana taraktor usdası Hösük deUer, verecek işin var mı? Bana verecek işin var mı? Yok dersen, başka yerde var, oraya giderim,, diyeceğim.»

Gide gide Ceyhan suyunun yanına geldik. Su, ölü gibiydi. Yeni yeni şafak söküyordu. Suyun üstüne incecik bir ışık dalgası düşmüştü. Nehir, köye doğru yaklaştıkça, ovaya yayılır ve kıyılarındaki yarlar kaybolur, çakıllı bir düzlük yayılır, işte bu düzlükte bir ışık gördük, sonra ışık söndü. Biz ışığa yaklaştıkça ortalık da ağarıyordu. Yürüdükçe, ortalık da iyiden iyiye ağardı. Biz de ışığın söndüğü yere yaklaştık. Büyük, turuncuya boyanmış bir traktörü, siyah, ıslak kâkülleri alnına düşmüş bir delikanlı yıkıyordu. Hösük Emmiyle az ötede durup seyretmeye başladık. Delikanlı traktörü yıkıyor yıkıyor, sonra da bir bezle iyice parlatıyordu.

Hösük Emmi yavaş yavaş traktöre doğru ilerledi, etrafını döndü. Kendi kendine bir şeyler mırıldandı. Sonra traktörün tekerleğini sıvazladı. Sonra farlara baktı. Sonra her yerine baktı. Delikanlı çok uğraştığından Hösük Emmiye bakmıyor, bir şeyler de söylemiyordu.

Hösük Emmi neden sonra traktörden çekilip elini beline dayadı...

Traktörü parlatan delikanlıya sert bir sesle: «Bana bak oğul, dedi. Bana baksana. Ben yarın, hemen yarın Yüreğir toprağına gediyorum.»

Yola düştük. Ayaklarımızın altında tozlar iki yana fışkı-nyordu. Hösük Emminin ağzını, köye varıncaya kadar bıçak açmadı.

ÇUKUROVA YANA YANA...

Ekinler biçilmiş. Anızlar kurumuş. Anızlara, yol kıyılarındaki otlara, küçücük, beyaz, düğme büyüklüğündeki sümüklü böcekler yapışmış. Bir otu, bir anızı koparıp bakarsan tepeden tjrnağa bir sürü düğmenin sütbeyaz dizildiğini görürsün. Şöyle bir elmle sıyırsan, düğmeler sapır sapır toprağa dökülür. Yazın en sıcak günleridir. Otların, anızların düğmelenmeye başlaması en sıcak günlerin geldiğini, üstümüze bütün ağırlığıyla çöktüğünü gösterir...

Çeyhanbekirliden Kesikkeliye doğru yürüyorum. Yanımda Ceyhan suyunu geçerken arkadaş olduğum biri var. Yaşlı, altmışında gösteren biri. Çenesi sivri. Gözleri koyu yeşil. Hafiften çakıra çalıyor, incecik. Beli öne doğru bükülmüş. Belinde kalın, kırmızı bir kuşak. Bu kuşağı bizim buralarda göçmenler bağlar. Nedense yaşlı arkadaşım da bağlamış. Şalvarı yepyeni. Belli ki pazardan geliyor. Yeni almış. Giydiği içlik yollu yollu. Yakası işlenmiş. Gözlerinin yanı kırış kırış. Dudakları incecik. Üst dudağını sarı, yarı ağarmış bıyıkları örtmüş. Sarımsı sakalı da ince çenesine uymuş. Uzun, iğne gibi sivri. Aşireti Tatar-lı. Yanyana yürüyor, şundan bundan konuşuyoruz. Eski Çukur-ovayı, eski günleri biliyor. Anlatıyor.

«Toprak neydi bire oğlum! Ne kıymeti vardı toprağın. Kim yüzüne bakardı toprağın. Bundan otuz yıl önceleri geleydin yanıma, sana şu koskocaman ovayı beş altına satın alıvereydim. Toprağa kim bakardı!»

«Çukuru o zamanlar ekmezler miydi?»

«Ekerlerdi. Ekerlerdi ama, şimdikinin yüzde biri değil. Yüreğir toprağı hemen hemen şimdiki kadar ekilirdi. Bizimkilere gelince biz de ekerdik. Ama nasıl ne kadar ekerdik? Yaz bahar ayları gelince bütün Çukur, yaylaya göçerdi. Çukurda kimsecikler kalmazdı. Her köyde bir bekçi kalırdı.»

«Peki, ekin nolurdu? Pamuk ekmez miydiniz?»

«Ekerdik. Ekinler yetince, erkekler birkaç günlüğüne iner-

jer hasat eder, geri dönerlerdi. Zaten ne kadar ekin ekerdik ki... yiyeceğe yetecek. Pamuğu da yataklığa yetecek kadar ekerdik, yerli kozaydı o zamanlar ektiğimiz. Biz yayladan dönünceye kadar tarlada kalırdı. Yayladan dönünce toplardık.»

«O zamanlar dağlardan, Orta Anadoludan Çukura ırgatlar gelirmiş. Türkülerden biliyoruz. O ırgatlar niçin gelirlermiş öyleyse?»

«Yüreğir toprağına gelirlerdi. Yüreğir toprağında o zamanlar bile şimdiki gibi pamuk, buğday ekilirdi. Yüreğir m çiftliği o zaman bile şimdiki kadardı. Yüreğir yaylaya göçmezdi bizim gibi. Çalışmaya dağlardan Anadoludan adamlar gelirlerdi. Dayanamazlardı. Kan kusa kusa, ısıtma tuta tuta geri dönerlerdi memleketlerine... O zamanlar böyle değildi ki Çukur, Çukur bataklık, büklüktü o zamanlar. Şuralardan, şu Anavarzanın dibinden geçilmezdi sazlıktan, içine düşsen göğü göremezdin. Şimdi nerde, şimdi tarla oldu. Bir sivrisinekler olurdu o zamanlar, kemikli. Şimdi de var ya o sineklerden, onlar batak, bük sineği değil, çeltik sineği... Şimdikiler de kemikli... Çukur o zamanlar ıssızlıktan, sazdan, bataklıktan vang vang öterdi. O zamanlar dökülürdü Çukura dağ uşağı, Anadolu uşağı... Kardaşlar türküsünü duydun mu? Duymuşsundur. O zamanki bir iş o. Maraşın köylüklerinden olacaktı. Belki de Elbistanın oralardan. İki kar-daş Çukura inmişler. Bir dul avradın oğullan olacaklar. Fıkara. Çukurda para kazanacaklar da... Yüreğir toprağı sıcak... Şüyu kan gibi. Sineği kemikli. Hiçbir dağ uşağı on beş günden yukarı dayanamaz. Kardaşlardan küçüğü hasta olur. Dal gibi, kocaman gözlü bir çocuk, Büyük kardaş işi gücü bırakır, döner yönünü dağlara... Kardaşı yanında düşer yollara... Bazı sırtına alır kar-daşını, bazı koluna girer. Maraşın altına, Güneşlinin ovasına vardıklarında çocuk son hale düşer. Çukurovanın kan ılık suyu Mah etmez adamı. Bir ağacın altına girerler. Su yok. Yanlarında bir tarladan yoldukları bir tek kelek karpuz. Çocuk yarı canlı... Güneş kızdırınca can vermiye başlar. Kardaş telâşlı. Baş ucunda kardaşmın, içini ateşini dökmek için, alır bakalım ne der:

Çukurova yana yana ördolur Her sineği bir alıcı kurdolur Sen ölürsen yüreğime derdolur Kalk kardaş gidelim sılaya doğru anama doğru

Maraş Maraş Maraş da şu belâ Maraş Maraşın içinde can veren kardaş Şu Çukurova da başa tebelleş Kalk kardaş gidelim sılaya doğru anama doğru

Daha çok söyledi ihtiyar. Çukurovaya kardasın ahım, kinini, derdini söyledi. Türkü uzun bir türkü...

Kesikkeliye girerken yaşlı adam benden ayrıldı. Gözleri güldü. Gözleri ışıl ısıldı. Yeşil yaprağa çiğ düşmüş gibi. Yüreğinde eski Çukurovası vardı mutlak. Bizim ihtiyarların hemen hepsinin yüreğinde eski, bakir, el değmemiş Çukurun Arap atı, ceylân yatağı Çukurun hasreti vardır. Ölenecek hep Çukurun hasretini söylerler. Hey bire belâlı eski Çukur! Aşiret kavgaları. Büyük aşiret aşkları... Talanlar Analara:

Oğlum kalmadı ocakta Atım kalmadı bucakta Ne yatarsın Derviş oğlum Kuşluklayın ısıcakta

Dedirten kavgalar.

ANAVARZA AĞIDI

Bir akşam üstüydü. Ben Niğdedeydim. Adanaya gitmek istiyordum. Ama beni götürecek hiçbir şey bulamıyordum. Bir arkadaşımla yol üstüne çıktık. Belki geçen bulunur diye. Kayseri - Adana otobüslerinin ikisi de geçmiş. Tren de gece yansına doğru. Bekledik. Derken önümüzde, üstü bez örtülü bir kamyon geldi durdu. İçi insanla dopdolu.

muş

yer.»

«Bana bir yer,» dedim.

«Yok,» dedi. «iki kişilik şoför mahallinin ikisi de tutul-»

«Ben,» dedim, «arkaya, adamların içinden istiyorum bir

Olur mu olmaz mı diye bir zaman düşündü şoför. Sonra bana ne? dercesine içeriyi işaret etti. Ben de atladım. Adamlar üst üsteler. Bana yer açtılar. Köşede bir yere iliştim. Elli kişi kadar varlar. İçlerinde yalnız üç tanesi yaşlı. Kırçıl sakallı. Gerisinin en yaşlısının yaşı otuz. Otobüs kalktı.

Bunlar Kayserinin Sarız kazasından. Afşar aşiretinden. Çukurovaya pamuk çapasına gidiyorlar.

«Gündelik üç liraymış diyorlar,» dedi birisi, «eğer öyley se çok iyi.»

Başka birisi:

«îş yok diyorlar. Öyle duyduk. Olur mu iş canım. Her yer makinaya kesmiş. Çukurovada yer gök makina... Hiç iş o-lur mu? Biz âllâlem bu yıl boşa gidiyoruz. Millet dayıyor ma-kinayı, bir koca tarlayı sıyırıp gidiyor. Bize neden para versin? Neden ekmek versin?»

«Bunu biliyorsunuz da neden gidiyorsunuz öyleyse?»

«Bir umut. Yokluk. Evde boş boş dur ne olacak! Şimdi Çukurovaya eskisi gibi ırgat akmıyor. O yüzden belki iş çıkar.»

«Yüreğir toprağı var ya, şu makina çıktı çıkalı gâvur olmuş. İnsanın yüzüne bile bakmıyorlar. Köpeğe bakıyorlar da 'nsana bakmıyorlar.»

«öl, geber bir lokma ekmek vermez olmuş, Yüreğir topağının insanı.»

«Eskiden de öyleydi.»

«Öyleydi öyleydi ya, bu kadar değildi.»

»İnsan da Kadirli Kozan tarafında, adam da...»

«Şimdi bile iş verirler. Şimdi bile adama imansız ayranı

dayamazlar. Sıcağın alnında eski imansız ayran kan gibi. tçin-ce sıtma tutmuş gibi titrersin.»

«Gidiyoruz, gidiyoruz ya... Bir umut. Çukurova Çukuro-

valıktan çıkmış gayri.»

Otobüs Orta Anadolunun bozkırında, ince yol çizgisi üstünde tozu dumana katarak ilerliyor. Koskocaman bozkırda bir nokta gibi kalmışız.

Köşedeki incecik, uzun boyunlu, yüzünün derisi kırışık içinde, sarkmış yaşlı adam, Süleyman Ağa:

«Eski Çukurovayı bilen bilir. Şimdiki Çukurovaya ben. zemez bile. Şimdi Çukurovada bir ot, bir batak, bir bük bulamazsın. O zamanlar, benim yetiştiğim zamanlar, pamuk tar-lalarının yanında bataklık uzanırdı. Büklükten çıkamazdın. Tü terdi. Burnunda bir batak kokusu bütün yaz. Hiçbir yaylalı iki aydan fazla dayanamazdı Çukurovada. Sıcak, sıtma vuru vu-ruverdi. Çukurova tüm dağlıların mezarı. Daha eskiden, pamuk ekilmezken, aşiret devrinde Çukurova başkaymış. Yamanmış, işte o zaman Çukurovaymış. Çukurova tepeden tır-nağa sarı gözlü nergis açarmış. Dedem söylerdi, bir donanır-mış Çukurova... Tüm yelleri çiçek kokarmış. Göçler Çukurovada. Aşiretler Çukurovada.»

Süleyman Ağa, nednse sözünü yarıda kesti. Gençlere dön

dü: :

«Haydi delikanlılar. Haydin bakalım. Biz Çukurovanın zehirini yedik. Siz safasını sürüyorsunuz. Sivrisinek bulut gibi dalga dalga gelirdi. Tüm bedenimiz yaraya keserdi. Kokardık. Haydin bakalım, bir türkü alın...»

On beş kadar delikanlı ağız ağıza verdi. Başladılar türküye.

Yanımdaki İsmail kulağıma eğildi:

«Neden söyletiyor türküyü gençlere biliyor musun?»

«Dinleyelim, eğlenelim diye,» dedim.

«Yok,» dedi, «yok. Biz biliriz niçin söyletir. Anavarza »'

gıdı var ya...»

«Var.»

«Ondaki Derviş var ya... İşte o Derviş Süleyman Ağa-nın dedesiymiş... Onu söyletmek, onun hikâyesini anlatmak i-çin..- Gençler o türküyü söylemesinler, kızar zorla söyletir.»

Geceydi. Kamyonun içi ayak kokuyordu. Ortalık toz kokuyordu. Kamyon gürültüyle ilerliyordu. On beş pırıl pırıl ses kamyondan bozkıra, Toros dağlarına doğru uçuyordu. «Bir de Çukurova üstüne,» dedim. Hemencecik başladılar. Çok hatırnaz çocuklar. Önce hikâyesini söylediler. Bir dul karının Osman adında bir oğlu varmış. Osman nişanlıymış. Fıkara olduğundan yıllar yılı evlenememiş. En sonunda karar verip, o da para kazanıp muradına ermek için tutmuş Çukurun yolunu, inmiş. Güzel doğru kara haberi gelmiş Osmanın. Sıtma ciğerini delmiş. Anası muradına yetmemiş oğlunun, kız nişanlısının ardından günlerce ağıt çalmış. Dağı taşı dile getirmişler.

Ceyhan derler bir su akar Yosunu yüzüne çıkar A danaya gitme oğlum Suyu ılık sıtma tutar

Şimdi Toroslan aşıyoruz. Toz kokusu... İncecik yelde çam kokusu...

Yanımdaki:

«Süleyman çatlayacak,» dedi. «Hâlâ Anavarza ağıdmı demediler. Dur da şunlara söyleteyim.»

Önümüzdeki türkü söyliyen deilkanlılardan birini dürttü:

«Vazifeyi unuttunuz ulan,» dedi. «Süleyman patladı pat-hyacak. Şimdi kıyameti

koparır.»

Söyledikleri oynak, neşeli bir türküydü. Birden kesiverdi-kr. Ağır, yanık bir ağıda başladılar. Süleyman:

I

«Durun,» dedi. «Efendi kardaşa bunun hikâyesini anlatayım.»

Sustular.

«Derviş benim dedem olurmuş. O zaman Anavarzada beyler, ağalar varmış. Derviş bir beyin kızını almış kaçırmış. Barışmışlar. Barışmışlar ama, bey bunu yutamamış. Bir gün Derviş dedemi vurdurmuş. Bir de Derviş dedemin Ali adında bir dayısı varmış ki... eşkiyaymış. Bunun üstüne, bey koma-mış Çukurda, kökünü kazımış.»

Belki bir saat Ali Dayıyı, Dervişi, o devri anlattı. Delikan lılar türküye başladılar. O daha söylüyordu. «Dedem Derviş,j diyordu.

Anavarza at oynağı

Kana belenmiş gömleği

Kıyman aşiretler kıyman

Kör karının bir değneği

Dervişin mendili ala Bülbül konar daldan dala Ben öpmiye kıyamazdım Belemişler kızıl kana

Anavarza binekleri

Hingirdeşir inekleri

Ali sana kardaş demem

Yıkmayınca konakları

Sonra Toroslan aştık. Sıcak bastı. Yıldızlar irileşti. Türkü durdu. Herkes biribirinin üstüne yatıp uyudu. Bir ben kaldım. Ben de ayağa kalktım, yüzümü geceye,

kamyonun estirdiği yele verdim. Tek ayak üstü durdum. Öteki ayağımı koyacak yer yok. Böylece, şafağa karşı Adanaya geldik. Onlar Kozan üs-¦   tüne gidecekler. Ben de dolaşacağım.

Karşıyakada, okaliptüslerin altında, gene de büyük bir ırgat kalabalığı vardı. Orada boşaldılar.

1955

DÜNYANIN

EN BÜYÜK

ÇİFTLİĞİNDE

YEDİ GÜN

YERALTI

Urfadan güneye doğru Haran ovası. Git git bitmiyor. Haran ovasından öte Akçakale, Suriye. Eski, büyük Mezopotam-1 ya medeniyetinin bu ucu, Haran ovasında siniler sinek   yok. Dümdüz, ıpıssız. Ovanın yüzü güneşli, dalgasız bir deniz yüzü gibi dümdüz, kırışıksız. Arada sırada yığma tepeler   görüyorum. Tâ uzaklarda. Bir de bir insan boyunda toprak yığınları. Üst üste bindirilmiş, küçük küçük kubbeleştirilmiş toprak yığın lan. Bunlar köy. Toprak yığınlarında el kadarcık el kadarcık pencereler kararıyor. Gölge benekleri gibi. Kapıları kuyu kapıları gibi aşağı, derine iniyor. Toprak yığınları öylesine   üst üste ki ellik evlik bir köyün kapladığı yer iki buçuk dönümü geçmiyor. Toprak yığını evler iç içe.

Vardım bir köyün kapısında durdum. Üç kadın kuyudan su çekiyordu. Bir de zayıf çelimsiz bir köpek, bir çukura uzan-^Ş, kırmızı dili bir karış dışarda, soluyup duruyordu.

Kuyuları çok derin. Burası çöl. İki metrede su bulunacak değil ya. Tulumba falan da hak getire tabii. Kuyunun üs-

tünde çıkrıklar. Uzun ipleri var. Uzun iplerin ucunda deriden kova. Madenî, tahta kovalar ağır olur. Bir de içinde su... Elli altmış metreden çekmek elbette kolay olmaz.

İpi çıkrığa takıyorlar. Deri kovayı kuyunun derinine salıyorlar. Deri kova doluyor, kadınlar ipleri omuzlarına vurup yürüyorlar. Onlar yürüdükçe kova da ağır ağır yukarı çıkıyor. Kuyunun başındaki kadın arkadan, giden kadınlara sesleniyor. Onlar da duruyorlar. Suyu alıp kaplara boşaltıyor. Tekrar kuyuya salıyor boş deri kovayı. Hep böyle. Hiçbir köyde kuyuların başını boş görmedim. Her köyde kadınlar iki büklüm, kan ter içinde, dünyanın ortasından yeryüzüne su taşıyorlardı. Bir iki köyde de kadın yerine su çekmek için beygirleri koşulu gördüm. Ötekiler de böyle yapsalar ne güzel olurdu. İnsan yerine hiç olmazsa beygir. İki beygir akşama kadar köyün bütün suyunu çekebilir.

Su çeken kadınlara:

«Bacılar,» dedim, «kim kimse yok mu bu köyde?»

Anlamadılar.

Bu sefer Kürtçe söyledim, gene anlamadılar. Başlannda elli santim uzunluğunda renk renk ipekten bir hotoz vardı. Etekleri üç parçalı mavi beyazdı. Kuşaklan nakışlıydı. Yüzlerinden oluk oluk terler akıyordu. Bir şey gözüme çarptı. Hiçbir yerde karşılaşmamıştım şimdiye dek. Alt dudakları kapkara bu kadınların. Çoğununki de mosmor. Sonradan anladım ki bu siyahlıklar döğmeymiş. Sonradan gördüğüm birçok kadınların yüzleri gözleri döğme nakısı içindeydi. Bütün bedenleri de kilim gibi döğmeli, nakışlıymış.

Döğme, nakış, at, ceylân, deve, bir de devedikeni çölün eti tırnağı. Yani çölden daha çöl bunlar. Çölün özelliği..-

Anlaşamayınca kadınlardan biri bağırdı. Neden sonra t"1 toprak yığınından uzun boylu, beyaz fistan giymiş, başına ip^ bir poşu bağlamış, kara bıyıklı, avurdu avurduna geçmiş, kara ceylân gözlü yirmisinde bir delikanlı çıktı. Ona da Türkçe söy-

]edim, anlamadı. Kürtçe söyledim. Karşılık verdi. Kürtçesi de pek öyle iyi Kürtçe değil. Çat pat.

«Bu köy kimin?» diye sordum. ,

Ceylân gözlü, ceylân gibi ince delikanlı:

«Halil Ağanın,» diye karşılık verdi.

«Yarıcı mısınız?»

«He.»

önüme düştü. Güzel gözleri sevgi doluydu. Gözlerinde yarışı kaybetmiş bir Arap atının kederi vardı. «Yarıcı,» dedi.

Bir iki lâf ettim yarıcılık üstüne. Güzel gözleri dumanlandı. Bir anda yırtıcı bir hal aldı. Korktum.

Sonra:

«Halil Ağa,» dedi.

Yığınlardan birinin önüne gelince, önümden çekildi. Beni içeri hürmetle buyur etti. İçerde iki üç yaşlı adam uzanmıştı. Ben girince ayaklarını topladılar. Altlarında çul, hasır yoktu. Düpedüz toprağa yatmışlardı. İçerisi loştu. Islak ıslak bir hali vardı. Kuyu serinliği gibi bir serinlik duydum. Yer gösterdiler. Hoş beşten sonra sordum.

«Bu köy kimin?»

«Bizim.»

Bu bizim diyen adam, kırk beşlik vardı. Bu da güzel bir adamdı. Uzun bıyıkları çangaldı.

içerde bir koku vardı. Ekşi bir koku. Sinek boldu. Arı oğul verir gibi kaynaşıyordu.

Ben:

«Doğru değil,» dedim. «Sizin değil.»

«Bizim.»

«Sizin değil.»

Aramızda bir tartışmadır başladı.

Sonra adama sordum.

«Peki sizin diyelim. Kaç dönüm toprağın var?»

I

Şaşırdı, kıvrandı. Yalan da söyliyemedi. Kapana kıstırmış tim.

«îki dönüm,» diyebildi. «Sana ne kaç dönüm toprağım varsa,» dedi sonra da.

Bir yaşlı atıldı.

«Biz,» dedi, «köyümüzden, toprağımızdan memnunuz. İş karıştırmayın. Biz böyle gelmiş, böyle gideriz. Başka hiçbir şey istemiyoruz. Çok çok memnunuz. Hükümete yaz ki biz halimiz den çok memnunuz. Selâm söyle hükümete. Sağ olsun. Halimizi sorduğundan dolayı, Allah eksikliğini vermesin. Böyle söyle.»

«Böylece yazarım,» dedim ayrıldım. Ağızlarından başka söz almıya imkân kalmamıştı. İşi tatsız bir yere getirmiştim. Belki korktular.

Beni getiren çocuk gene önüme düştü. Gülüyordu. Sordum.

Dedi ki:

«Bizim Ağa traktör, biçer döver aldı da gene topraktan kovmadı köylüyü. Onun için ağa hakkında lâf etmezler. Ya kovarsa. Yurdumuzdan, yuvamızdan oluruz. Nereye gideriz?»

Nereye giderler?

Bu ovadaki köylerde, Orta Anadolu köyleri gibi, mezarlık yok. Görülmüyor. Bir Orta Anadolu köyüne girmeden ilk göreceğin, taşlan yıkık, mahzun mezarlıktır. Burda yok.

Köyde ne bir ağaç, ne bir bitki, ne kuş, ne böcek, ne sümüklüböcek, ne yılan, hiçbir canlı yok. Hiçbir ses yok.

Arkama dönüp baktım. Az önce konuştuğum, hayatlarından memnun insanlar şu toprak yığının altında mıydı? İçinde miydi? Bu, her canlının, bir parça bulutun, bir damla suyun, ki mıldayan tek ot yaprağının düşmanı çölde mi doğup büyümüşlerdi o güzel adamlar? Serap mıydı?

Ceylânpınarı çiftiliğine daha epey yolumuz var. Dört bir yanındaki köylerden birkaçını gördükten sonradır ki Ceylân-pınarına varacağız.

DÜNYANIN EN BÜYÜK ÇİFTLİĞİ SU

475

Devedikeni çiçekleri iki yumruk büyüklüğündedir. Mosmordur. Dikenler orta boylu bir insan yüksekliğindedir. Çu-kurovada, Orta Anadoluda tek tek ekinlerin içinde biterler. Çukurovada, ıssızlıkta, san sıcakta yalnız yalnız esen yelde sal lanırlar. Sıcak tüter. Devedikeninin moru sıcakta erir gibidir. Erimiş bir morluk güneşe bulaşır.

Akçakale istasyonu ile Derbesiye istasyonu arası çöl. Bu arada mosmor devedikenlerinden tarlalar gördüm. Tüten sıcağın altında erimiş mor, mosmor devedikeni çiçeği tarlası... Çölün bir ucundan bir ucuna dalgalanır gibiydi. Mor renk güneşle karışmıştı. Sarıya mor yuğruluyordu. Bu yangında, bu kurakta, bu alabildiğine tüten güneşte, yelleri yalım esen çölde devedikeninin kavruk yeşili, deniz gibi dalgalanan moru serap mı? Gittim ellerimle dokundum. Serap değil. Devedikeni çiçekleri çölün yakışığı, tadı.

Akçakalenin genç. inanmış bir kaymakamı var. Bana dedi ki:

«Serap görmek istemez misiniz?»

Belki çokları daha önce duymuştur. Ben yurdumuzun bir köşesinde serap olabileceğini ilk olarak duyuyorum. Ben, serabı Büyük Sahrada olur bilirdim.

«Olur mu ki?» dedim.

«Hem de öylesine olur ki... Denizi adaları, kayıkları, vapurları ile ayağının dibine gelmiş bulursun. Yaklaşırsın kaybolur.»

«inanılmaz,» dedim. «Nasıl olur?» «Haydi görelim,» dedi. Bir cipe atladık. Bir tepeciğe vardık. «Bak,» dedi.

Güneyde, tüten sıcağın altında, serilmiş, pırıl pırıl bir deniz vardı. Denizin adaları vardı. Denizin üstünde bulutlar vardı sütbeyaz.

476

BU DÎYAR BAŞTAN BAŞA

Kaymakam :

«Denize doğru gidelim,» dedi.

Bir denize yaklaştıkça deniz ötelere ötelere kaçıyordu, ö-teler Suriye hududu. Biraz daha yürüseydik denize doğru, bizim den,z hepten kaybolacaktı.

«Hani ya?» dedim, «kayıkları?»

«Bugün göremedik. Kimbilir? Bugün o kadar fazla güneş yok.»

Dönüşte Haran ovasından geçiyordum, işte serabı o zaman gördüm. Kaymakam da daha önce Haran ovasını söylemişti zaten. Haran ovasında deniz öyle yaklaşınca kaçmıyordu. Tam ayağının ucundan başlıyor. İçinde kayıkları, vapurları, adaları her şeyiyle tam deniz. Denizin üstünden usul usul dumanlar kalkıyor. Ufacık dalgalarında pırıltılar.

Böylesi serap öyle her zaman olmazmış. Büyük sıcakların serabıymış bu. Yanımdaki şoför böyle söyledi. Bugün de çölün en sıcak günlerinden biri. Bir, serap denizi, iki, devedikeni çiçeklerinin mor denizi. Adamın dili damağı kuruyor ama susuzluktan, gözü suya doyuyor.

Bu çölü, susuzluğu, yalım yelini gördükten sonra Hindis-tanda, Arabistanda dünyanın öte yerlerinde suyu neden kutsal saymışlar, ona neden tapmışlar anladım. Urfadaki Anzelha gölü niçin kutsal olmuş anladım. Kaymakam :

«Sizi,» dedi, «bir artezyene götüreyim. Gelir misiniz?» işte buna şaştım. Çöl tekin değil. Geldim geleli öyle tuhaf şeylerle karşılaştım ki... Artezyen de olur. Çağlayan da olur. Çöl bu! Karışılmaz. Dilini bilen biliyor.

Akçakaleye iki üç kilometre bir köy. Vardık. Gözlerime i-nanamadım. Düzlükte, bir su, topraktan fışkırıp durur. Orman içinde sanki mübarek. Dört yanını köylüler kuşatmışlar. Bakıp

dururlar.

Kaymakam:

«Çıkartalı daha az oldu. Ama cana can kattı. Bu köyün

eski suyunu görseydiniz yüreğiniz parçalanırdı. Yaz gelince eski su, kurtlanırdı, içinde kurtlar kaynaşırdı. Kurtlu suyu içerlerdi. Su, bir de tuzluydu ki, zehir gibi. Zehiri iç, o suyu içme. Artezyen seksen bin liraya çıktı. Çıktı ama... bakın alt yanda bostan yapıyor köylüler.»

Bir tarlanın içinde kazmalar, belleriyle çoluk çocuk bir köylü grubu çalışıyordu.

«Buralar, belki de çöl, çöl oldu olalı sebze görmemiştir.» Nasıl görsün!

«Çölde su çıkarmayı hükümet bir Alman firmasına vermiş. Çok yerde artezyen çıkmıyor. O zaman biz de suyu motor la çekiyoruz. Su olsun da...»

Sonra çöldeki su üstünde durdum. Su çıkaran mühendislerden biri çöldeki su üstüne bana çok hoş şeyler anlattı:

«Vardık köye, kurduk makinalarımızı. Köylüler başımıza toplandılar. Sordular. Topraktan dedim su fışkıracak, içeceksiniz. Bostanlarınızı sulayacak, hayvanlarınıza içireceksiniz. Alay ettiler, güldüler. Haklan vardı. Ben bile, ilme inanmasam, bu çölden, bu yangın yerinden su çıkacağını aklımdan bile geçirmezdim. Hem de gürül gürül akacak. Bu, olacak iş mi! Köy lüler. bizi merakla, umutsuzlukla takip ediyorlardı. Sabahtan akşama kadar birkaçı yanımızda duruyor, seyrediyordu. Bize yardım edenleri de vardı. Belki de sabırsızlanıyorlardı. Uzun zaman sonra işimiz bitti. Anladım ki su fışkıracak. Bakın, dedim, su fışkıracak! Bütün köy, çoluk çocuk, genç yaşlı, kun-daktakileri bile getirmişlerdi. Gelip suyun başına halka oldu-. Iar. Beklediler. Kıpırdamıyorlardı. Gözlerini dikmişler öylecene bakıyorlardı. Birden su patladı. Birden duyulmamış bir çığlık kopardılar; hep birden. Sevinç, hayret çığlığıydı. Az sonra duruldular. Gene kıpırdamadan gözlerini suya dikip bakmıya başladılar. Gözleri kocaman kocaman hayretten açılmıştı. O gün, bir ikindi üstüydü, akşam oldu kimse yerinden kıpırdayıp evx-ne gitmedi. Gece yarısı gene gitmediler. Şafaktan önce kalktım, yanlarına geldim. Kımıldamadan daha öyle bakıyorlar-

di. Adamın yüreği ağzına geliyordu bu manzaraya. Sabah oldu gene öyleler... Bir hafta sonra köye tekrar döndüğümde on beş yirmi kişiyi suyun başında, fışkıran, bembeyaz, ışıltılı suyu seyreder buldum. Yüzlerindeki hayret gitmişti. Sevinçle, aşkla, muhabbetle akan suya bakıyorlardı.»

Mucizelerin en inanılmazı, en büyüğü. Nasıl bakmasınlar?

Çöl insanı yılda bir yıkanır, doğru dürüst diyorlar. Susuzluktan.

Haran ovasında, Akçakalede, Derbesiyede, yirmi otuz kadar köy gördüm. Bazı köyler sularını ik üç saatlik yerlerden e-şeklerle, atlarla getiriyorlardı. Bir köyde küçücük bir sarnıcın başına bütün köy birikmiş, su kavgası ediyordu. Bir hay-huy almıştı ortalığı. Sanki kıyamet günü... Omuzlarında deri tulumları... Sırtlarında ıslak ıslak, su damlaya damlaya, iki büklüm, çölün bu ucundan öteki ucuna su taşırken gördüm kadınları.

Bir artezyen, çölde büyük bir mucizedir.

Konuştuğum bazı Urfalılar, su işinin büyük iş olduğunu,, daha hızlı, daha çabuk çölün suya kavuşturulmasını istiyorlardı..

Bence, toprak altındaki köylünün, oralardan çıkmasına artezyenlerin büyük faydası olacak. Yarın, belki de bir artezyen başında, uzun, ince, yeşil bir kavağı salınır göreceğiz.

TOPRAK

Kırçıl sakallıydı. Kubbeli, toprak evlerden birinin gün ba. tısına belini verip oturmuştu. Güneşten yanmıştı, inceden bir türkü tutturmuştu. Bizim geldiğimizi görünce türküyü kesti.. Kesti ama yerinden de kıpırdamadı.

«Merhaba,» dedik.

«Merhaba,» dedi, ayağa kalktı. Yerini gösterdi. Buyur etti.

Tektek dağlarına 1948'den bu yana üç yüzden fazla köy kurulmuştur. Bundan önce Tektek dağları bomboştur. Çobanlardan başka nisan ayağı değmemiştir Tektek dağlarına. Vak-ta ki traktör gelir memlekete, traktör gelir, ziraat makineleşir.

Yıl yıl yarıcılar topraklarından atılırlar. Gidecekleri yerleri yfok. Başlarını alırlar giderler Tektek dağlarına. Tektek dağları-jım suyu yoktur ama, Tektek topraklan verimlidir. Ve üç yüz tane köy kurulur. Hükümet de toprakların tapularını köylülere verir. Ama her köylüye seksen, çok çok yüz dönümlük tarla verir. Buraların toprağı bire ondan fazla taş çatlasa veremez. Buna göre bir aile için seksen dönüm azdır. Yaraya merhem olmaz. Her neyse topraksızlıktan çok daha iyi. Başlarını sokacak bir evleri, saban atacak bir toprakları var.

Gene hükümet, ilerde uzun uzun sözünü edeceğimiz Cey lânpınarı çiftliğinden beş yüz bin dönümlük bir sahayı da top raksız köylüye dağıtır. Bu toprak dağıtıldığı zamanlar gene ben o yanlardaydım. Gözlerimle gördüm. Çöl düğün bayram içm-de, dinmez bir sevinç içinde çalkalanıyordu. Köylü için inanılmaz şeyler oluyordu. Yılların, yüzyılların esiri köylü, toprak sahibi oluyordu. Onlar sevinmesinler de kimler sevinsinler.

Diyarbakırda, Urfada, Adanada, Vanda, Ağrıda, Mardin de binlerce dönümlük toprak sahipleri. Elli, altmış köylü de-rebeyler... En azı üç köylü ağalar... Yüz binlerce esir. Yüz binlerce köle köylü... Ve onlar toprak sahibi oluyordu. Bu sevinci gördüm. Çölde sevincin aydınlık bir su gibi aktığına tanıklık ettim. İnsanoğlunun kurtuluşuna, kurtuluş sevincine tanıklık ettim. Toprağın tapusu verilirken

oralardaydım. Çöl, al yeşil donanmıştı, insanlar sevinçten uçuyorlardı. Çöl, bir düğün alanı oldu günlerce...

Kırçıl sakallı adam yanımıza oturdu. Az sonra, nereden çıktıysa, bir sürü adam deliklerden çıkarcasına teker teker yanımıza geldi.

Urfada bir toprak sahibi diyor ki:

«Toprak dağıttı da bunlara hükümet gördük işte. Yaptık lannı gördük. Hükümetin kendilerine verdikleri toprakları gene, geri ağalara verdiler. Işleyemediler.»

Ben dedim ki:

«Hükümetin kendilerine verdikleri topraklan kanunen a-. ifrlara satamazlar, veremezler. Bunun şartları var.»

«Burası çöldür. Çölün de kendine göre kanunları var. Ve-rirler. Türlü dalaveralarla verirler. Hükümet duymaz bile. O dağıtılmış Ceylânpınarmın çoğu ağaların eLnde. Çoğu da bomboş, dağıtıldığı günden bu yana bomboş duruyor.» «Sebebi bunun?»

«Sebebini bana soracağına git de kendilerine sor. Mademki gazetecisin, biz de öğrenelim sayenizde.» Kırçıl sakallı adama:

«Ağam,» dedim, «dediler ki bana ekmiyormuşsunuz tar. lalarınızı. Ağalara satıyor, boş bırakıyonnuşsunuz.» «Doğrudur.» «Sebep?»

«Sebebi derin. Sebebi başka.» «Söyle canım.»

«Öküz yok. Pulluk yok. Yok oğlu yok.» «Bak amca bana yutturma, ben de köylüyüm. Kredi de mi yok? Hükümet görülmedik kredi verdi son yıllarda. Siz faydalanmadınız mı?» «? ? ?...»

«Söyleyin canım, faydalanamadınız mı?» «?...»

«N eden faydalanamadınız? » «?...» Başını kaldırdı. Gözleri yaş içindeydi. Yanımızdakiler de

taş kesilmişlerdi.

«Aldık yedik,» diyebildi.

Başka biri:

«Az verdi hükümet.»

Başka biri :

«Biz yeni ev sayılırız. Bize herkesten çok vermeliydi hükümet. Herkesin iki, üç misli.» •

Bir tanesi gevrek gevrek güldü:

«Böyle çok daha iyi. Yerlerimiz değişti.»

Bu, otuzunda, kara gözlü, fistanlı, başı agelli, cin gibi görünen bir adamdı.

«Anlamadım. Ne oldu?» «Yerlerimiz değişti.» «Nasıl değişti yerleriniz?»

«Eskiden biz ağanın eciriydik. Daha doğrusu kölesiydik.» «Malûm.»

«Hükümet bize tarla verdi.» «Kurtuldunuz.»

«Evet kurtulduk. Ama ağaların ellerinde traktörleri vardı. Bizde öküz bile yoktu.» ' «Evet.»

«Ağalar bize geldiler dediler ki, sizin topraklarınız var boş durur, bizim traktörlerimiz var boş durur.»

«Duymamıştım. Şaşılacak iş.»

«Gelin tekrar ortakçılık edelim dediler. Başka çare var mı? Başladık yeniden ortakçılığa. Ama bu sefer işler tersine.»

«Nasıl?»

«Tarla bizden, tohum bizden. Traktör, biçerdöver ağadan, yani çalışmak ağadan. Yarı yarıya... Eskiden tarla tohum ağadandı, öküz ağadandı, çalışmak bizdendi. Yarı yan-yaydı. Şimdiye ağanın makinasi çalışıyor, gene yarı yarıya.»

«Peki, siz ne yapıyorsunuz?»

«Biz mi? Biz yatıyoruz. Rahatız, memnunuz. Yatıyoruz. İstediğimize kavuştuk.»

Genç köylü, inceden inceye bu halle eğleniyordu. Bıyıklarının altında tutamadığı bir gülümseme vardı. «Biraz da biz yatalım. Ağa çalışsın!» Durdu azıcık. Sonra:

«Yok, yok,» dedi. «Ağanın traktörü çalışsın. Ağa da biz de yatalım.» »

«Peki bu ortakçılıktan gelen kazanç sizi doyuruyor mu?» «Doyurmuyor ama, yattığımız yerden geliyor. Taş atıp kolumuz mu yoruluyor.»

Urfa köylüklerinde hükümetin köylümüzü kalkındırmak 'Çin dağıttığı toprakların macerası böyle. Toprağın bir kısmı a-

ğalara türlü hilelerle yeniden devredilmiş. Devredilmeyenler ya rıcılığa veriyor. Verilen toprağı kendi eken köylü yok gibi. Da. ğıtılan toprağın yüzde doksanı yarıcıda, ağalarda. Traktör sahiplerinde. Bu traktör sahipleri de bir âlem. Çiftlikle hiç ilişi, ği olmıyan Marşal yardımından traktör almışlar. Bunların çoğu şehrin küçük esnafı... Yok yerden traktör sahibi olmuşlar. Biraz dedikodulu bir iş.

ELELE

işte dünyanın en büyük çiftliği Ceylânpınarmın dört bir yanı böyle. Susuz, kıraç, verimsiz, insanları yer altındaki toprak evlerde, topraksız. Kuru, ıssız. Çöl, serap. Sıcak, Bir damla yeşillik yok. Göz alabildiğine çöl, göz alabildiğine yalnız.

Birden karşına Ceylânpınan çiftliği çıkıyor. Bir yeşillik i-çinde çıkıyor. Ta uzak yerlerden getirilmiş park gibi. Uzaklardan getirilip buraya yapıştırılmış. İnanılmaz bir iş. Serap gibi bir şey. Yani işte asıl serap bu.

Sıra sıra, düzgün ekilmiş ağaçlar. Çöl güneşinin altında bu ağaçların yeşilleri bir de taze yeşil ki... Sıcaktan solacağı yer de açılan, gittikçe tazeleşen parlayan bir yeşillik... Evleri güzel. Yer yer tepeye benzer bir yere serpiştirilmiş. Yepyeni, küçücük bir şehir. Evleri sayfiye evleri güzelliğinde. Çiftliğin tam önünden, aydınlık bir su çıkıp, Suriye topraklarına gidiyor. Suyun iki yanı söğüt ağaçlarıyle donanmış. Söğütler de ayrı bir tat burada. Başka yerde olsa belki de bu kadar cana yakın, bu kadar cennet misali gelmez insana çiftlik. Halbuki çölün kurağından, kerpiç yığını köylerden sonra cennetten bir parça gibi * geliyor, insanın içinde bir sevinçtir çağlıyor.

Nasıl anlatsam, üç günlük susuza, güneş altında yanmışa, bir bardak soğuk, pırıl pırıl sudur Ceylânpınan. Bana böyle

geldi.

Ceylânpınarmın temeli 1946'da atılmış. Bu topraklar ondan önce bomboşmuş, ıpıssızmış. Yalnız binlerce ceylân döner dururmuş düzünde. 1946'dan 50'ye kadar yapılma devresi ge-

çiriniş. Urfalıların, Mardinlilerin söylediklerine göre iki yıl önceye kadar, yani şimdiki müdür Vedat Akyalçm gelinceye kadar şöyle böyleymiş çiftlik. Akyalçın gece demez, gündüz de-nıez çalışan bir adam olduğu için geliştirmiş çiftliği, ilerde ondan söz açacağım. Şimdi ne yüzden yeryüzünün en büyük çiftliğidir Ceylânpınarı onu söyleyim: 1 milyon 673 bin dönüm toprağı var. Bu genişlikte dünyanın hiçbir yerinde bir çiftlik yok. Çiftliğin bir uçtan bir uca uzunluğu 75 kilometre. Genişliği 35 kilometre ile 40 kilometre arasında değişiyor. Çiftlik Güzelya-tı, Horozmiran, Beyik, Tüem, Beyazkule, Gürkürbaba, Saraç-çeşme adlarında yedi çalışma bölgesine ayrılmış.

Çiftlik, dünyanın en büyük çiftliği olduğu gibi. dünyanın en modern araçlarıyla da çalışıyor. 153 biçerdöveri var. 146 traktörü, 117 kamyonu, 2 seyyar onarım atelyesi, 117 tohum ekme mibzeri, 1800 işçisi var.

Çiftliğin elektrik tesisatı büyükçe illerimizin çoğunda yok.

Bir ikindi üstü geldim çiftliğe. Şaşırdım kaldım. Kim görse şaşırır. Benden iki gün sonra Alman büyük elçisi de çiftliği görmiye gelmişti, o benden de şaşkındı. Bu çölde bu kadar güzel, inanılmaz çiftliği kimse hayal bile edemiyor. Şaşkınlık, vurulma ondan.

Müdür Vedat Akyalçm, çiftliğe gelir gelmez beni doğru atelyelere götürdü. Onun da derdi günü atelyeler. Başka çare yok bugünkü günde. Makinayla çalışan her insanın baş derdi, baş dostu atelyeler. Eğer bu atelyeler olmasaymış, bu yıl yedek parçasızlıktan dolayı Ceylânpmarındaki makinalann çoğu çalı-şamıyacakmış. Son yıllarda memleketimizin çiftçilerinin tek derdi yedek parça. Yedek parçasızlık kıvrandırıyor çiftçiyi. Küçücük bir yedek parça için koskocaman bir biçerdöver yatıyor. Çare yok, yatacak.

Atelye değil küçük bir fabrika. Her türlü yedek parçayı, 'yi kötü, yapıyorlar hemen hemen. Yapıp yüzlerce makinayı yatmaktan kurtarıyorlar.

¦i

BU DİYAR BAŞTAN BAŞA

Ustalar olgun, ustalar usta.

«Her parçayı yapıyor musunuz?»

«Hemen hemen.»

Bir tarafta döküm, bir tarafta tesviye, bir tarafta elektrik

işleri...

«Biz burada, yeter derecede âletimiz olsa, motor bile yapabiliriz. »

Yatak yapıyorlar, dişli yapıyorlar, her bir şeyleri yapıyorlar. Motor da yaparlar mı yaparlar. Usta:

t Bize çok az önem veriliyor. Halbuki bu bizim atelye çift ligin bütün makinalannı ayakta tuttuğu gibi, etrafındaki köylerin de işlerini görüyor. Bize daha önem verseler, daha çok âlet gönderseler yukardan, çok iş görebiliriz. Hem çiftlik, hem halk için iyi olur.»

Bir hafta kaldım. Bir hafta onlarla beraber çalıştım. Yukarı, yani Ankara, atelyeye gereken önemi verse hem çiftlik, hem Tarım Bakanlığı, hem de halk için çok iyi olur. Atelyede çalışıp da çiftLğin bunca makinasını yatmaktan kurtaran ustaların ellerine sağlık. Elleri, o güzel elleri dert görmesin.

Çölün ortasında bir medeniyet ışığı, yağlı, mavi tulumla-nyla çalışan işçiler. Cana can katan adamlar. Toprağı, taşı toprağı dile getiren adamlar, toprağın makinanın adamları var olsunlar, tnsan, bu adamları, yenilmez sanılan kurağın, yokluğun karşısında savaşta iken daha çok seviyor, onlara daha çok güveniyor. İnsanoğlunun gücüne insan burada daha çok inanıyor.

Müdüre :

«Bu ağaçları nasıl bu hale getirdiniz? Buna güç mü ye"

ter?» diye soruyorum.

«insanoğlunun elinden bir şey kurtulmaz,» diye karşılık veriyor. «Bazı yerlerde kuyular çıkardık. Oralardan motorlarla su çekiyoruz. Bir de gözden su çekiyoruz. Büyük bir havuz yaptık, oradan dağıtıyoruz ağaçlara suyu. 10.000 dikili, tutmuş ağacımız var. Daha ilerde 100.000'e çıkaracağız. Şu tepe'

leri de\rmanlamaya çalışacağız. O zaman çöl değişecek.»

Çöl değişebilir. Bunu gördükten sonra çöllükten eser kal-mıyacağına da inandım.

Burada halk arasında çölün eski haline bağlı türlü rivayetler var.

Bir köylü :

«Atalar söylerler,» diyor, «buradan Bağdata kadar, giden adam ağaç gölgesinden gün yüzü görmezmiş. Ormanı yaka yaka bu hale getirmişler toprağı. Bahçeleri boza boza bu hale getirmişler. Ceylân yatağı yapmışlar.»

Çiftliğin bir çiçek bahçesi ortasında, odalarında banyosu olan bir misafirevi var. ilk gece orada misafir oldum.

ikinci gün müdüre :

«Ben biçerdöverlerde çalışmak istiyorum. Çalıştırır mısınız?»

«Siz çalıştıktan sonra olur,» dedi. ««Bizim gizlimiz saklımız yok. Bizim için daha iyi olur. Daha yakından görür, daha iyi anlarsınız.»

Daha gün doğmamıştı. Müdür yardımcısı Mehmet Bey beni uyandırdı. Güzelyatıda çalışan 30 biçerdöverlik, biçerdöver topluluğuna götürdü.

Şimdi ekin denizindeyim. Düzlükte güneşin bir parçası gözüktü. Köz gibi. Kıpkırmızı. Yer yarılmış da oradan çıkıyormuş gibi. inceden ince seher yeli esiyor. Buğday denizi hışırtılarla dalgalanıyor. Burada, dağ, taş, tepe, yer, gök buğdaya kesmiş. Dünya tüm buğdaydan. Ulu bir denizde kalmış gibi, insan kendisini buğday denizinde kalmış sayıyor. Az buz buğday ekilmemiş ki: Tam yarım milyon dönüm. Yarım milyon dönüm dile kolay. Gelip de, yarım milyon dönüm nedir, Ceylân-Pmarmda görmeli.

Saat sabahın üç buçuğuydu. O düzlükten çıkarcasına, doğan güneş daha doğmamıştı. Biçerdöverleri otuzar otuzar top-

„¦«>*'

luluklara ayırmışlar. Her topluluğun bir başı var. Bizimkisinin toplumbaşı Aziz adında bir Urialı. Çiftlik kurulduğu yıl işçi o-larak gelmiş, sonra biçerdöver sürücüsü olmuş. Şimdi 325 lira maaş alıyor. Bu maaş çiftlik müdür yardımcılarının maaşını geçiyor. Ama Aziz de çalışıyor. Çiftliğin en gözde toplumbaşı-

sı.

Bana bir tulum verdiler. Tulum biçerdöver sürücülerinin

tulumundan. Adam. tulum içinde kendini daha kıvrak, daha işe hazır sayıyor.

Toplumbaşı Aziz:

«Biçerdöverde mi çalışacaksınız? Siz mi süreceksiniz?»

«Biçerdöverde çalışacağım. Ben süreceğim.»

«Biraz zor.»

«Öğretirsiniz.»

«Öğrenebilir misiniz?»

«Deneriz.»

«Öyleyse sizi Memet Barutun yanına verelim. O size öğretir. Bizjn topluluğun en usta, en çalışkan adamı.»

Otuz biçerdöver daha şafaktan önce çalışmaya başladı. Biçerdöverler, uçsuz bucaksız ekin denizinin kıyısında on beşer on beşer iki sıra olmuşlar, duruyorlardı. Teker teker sıradan ayrılıp, büyük bir homurtuyla, denize girmeye başladılar. On beş dakika içinde otuz biçerdöverin otuzu da buğday denizinde. Arka arkaya dizilmişler biçiyorlar. Biçip kırmızı buğdayı ambarlarına dolduruyorlar. Ambarları dolunca yanlarında dolaşıp duran kamyonlara boşaltıyorlar kırmızı buğdayı oluk oluk. Aziz götürdü beni Memet Barutla tanıştırdı. «Birlikte çalışacaksınız. Arkadaş, anlaşıldığına göre bu işlerden biraz anlıyor. Bilmediklerini de sen öğreteceksin. Bir hafta birlikte çalışacaksınız. Yani, sen biçerdöverini güvenebi-lirsen arkadaşa teslim edecek, sen yatacaksın. Ya da sana başka bir iş vereceğiz. Bir tecrübe et arkadaşı.»

Memet gülümsedi. Peki makamında başını salladı. Biçerdöverden kalktı, yana geçti, yerini bana verdi. Direksiyona ben

geçtim .^Biçerdöverden ayrılalı yıllar oluyor. Öteki biçerdöverler de arkadan geliyorlar. Durmıya, Memetten yeni şeyler öğ-renmiye imkân yok. Gaza bastım. Korku kötü şey. Direksiyon elimde sallanıyor. Yılan gidişi gibi eğri büğrü gidişim. Memet gülümseyerek direksiyonu düzeltiyor.

«Abi,» diyor, «çok heyecanlısın. Birkaç kere daha dönüp, depomuzu dolduralım da, boşaltırken sana her bir yerini anlatayım. Bu biçerdöverler sizin bildiğiniz biçerdöverlere benzemezler. Bunlar zor. Bunlar, idrolikli. îlk biçerdöverler çok basitti. Bizde onlardan da var ya, onlar öteki grupta.»

Dönüyoruz. Önümde arkamda biçerdöverler. Otuz biçerdöverin gürültüsü bütün çölü kaplıyor. Buğdaylar biçerdöverle rin ağzında, makinenin pervaneleri dönüyor baba, dönüyor. Yiyor ha yiyor ekini. Ve yanımdan, başucumdan, akar bir su gibi, kırmızı, aydınlık bir oluktan buğday akıyor depoya.

Güneş çıktı. Gün kuşluk oldu. Ortalık çatır çatır ediyor. Ekinden çekiyoruz biçerdöverlerimizi. Bir kamyon gelip yanaşıyor, boşaltıyoruz.

Bu arada, depodan kamyona buğday akarken Memet bana biçerdöveri anlatıyor.

«Burası ağzı, pervaneleri, biçecek yeri... tablası... Pervane, kollar dönerken, ağza gelen ekinleri içe doğru yatırır. Şu merdane alır ezer sapı.»

Bir açtı ki makineyi, dişliler, dişliler, dişliden başka şey

yok.

«îşte burada iyice ezilir. Şu elekten elenip, saman üstünde kalır, buğday aşağı geçer. Aşağıda kepçeler vardır. Kepçeler yukarıya depoya taşırlar buğdayı. Sonra şu da depodan dışarı verir.»

Daha uzun anlattı. Çok karışık. Yukardakiler aklımda tutup, gece olunca not ettiklerimdir.

Ben alışkınım artık. Heyecanım da geçti. Yılan gibi oraya oraya gitmiyor artık makine. Ben seviniyorum. Memet se-vmiyor. Hep gülümsüyor Memet. Memedin artık benden kor-

kusu yok. Ayaklarını biçerdöverden aşağı uzatmış rahat oturuyor. Konuşuyoruz. Koca makina altında bir Arap atı kıvraklı-

ğında.

«Nerelisin Memet?»

«Antepli. Antebin Alimantar köyünden.» «Kaç yaşındasın?» «On dokuz.» «Kaç yıldır burdasm?» «Altı.»

«Kaç yıllık biçerdöver sürücüsüsün?» «Üç. Uç yıl yağcılık yaptım.»

Yağa batmış küçüğü on, büyüğü on dört yaşlarında görünen elleri tenekeli, yağlama aletli yedi sekiz tane çocuğu gösterdi.

Memedin teni bakır renginde. Elâ gözleri büyük, kederli. Sürerken, biraz, birkaç tane buğday bıraktım dikili. «Olmaz Abi,» dedi Memet. aBu olmaz işte. Bırakmamalıyız. Onu almalıyız oradan.» Gittik aldık.

Ama ben bir hesap yaptım.

«Memet,» dedim, «oraya gidip gelinceye kadar bir sürü benzin yaktık. Vakit kaybettik. Beş on tane başak kopardık.

Zararlıyız bu işte.»

«Yok,» dedi, «zararlı değiliz. Bir kere yıl on iki ayın e-meğidir bu. Bu iki başağı meydana getirinceye kadar bir bil-sen biz ne terler döküyoruz! O zaman bir başak değil, bir tane bile bırakamazsın yerde. Bir de bırakmıya alışırız. Onun i-çin gözümüzün gördüğü hiç bir başağı bırakmamalıyız.»

Yel yalım gibi esiyor. Ekinler, sıcak, dünya çatırtı içto" de. Biçerdöverlerin demirine elini dokunduramıyorsun. Köze değmişsin gibi yakıyor.

Akan buğdaydan, dökülen samandan, makinenin ağzındaki ufalanan başaklardan havaya altın bir toz savruluyor. Güneş sarısı, başak sarısı, toz sarısı...

Ekin kısa olursa tablayı indirirsin. Uzun, boylu olursa tablayı yukarı kaldırırsın. Bazan ekinler çok kısa, ben tablayı yerde hiç başak bırakmamak için indiriyorum. Tabla toprakla beraber. Tabla bazan, tümsek yerler gelince, toprak alıyor. İşte

Memet o zaman, o terbiyeli, efendi çocuk, kızdığını belli ediyor.

«Aman,» diyor, «aman!» Ellerime sarılıyor. Tablayı yukarı kaldırıyor.

«Peki, başak kalıyor Memet,» diyorum. «Kalsın,» diyor.

«Sabahleyin ne dedindi? Bir tek başak kalmıyacak de-dindi.»

«Hesap meselesi gene,» diye gülüyor. «Bir makine kaça-dsr biliyor musun? Çok çok paradır. Makinenin ölümüne başak koparmak yok. Kalsın.»

İnsanın bu kadar namuslusu. Aşkla şevkle işine sarılmışı!...

Depolar doldu, depolar boşalttık. Kamyonlar geldi, kamyonlar gitti, öğle oldu.

Öğleyin de makineler buğday denizinden dışarı çıkarılıp, on beşer on beşer sıraya sokuluyorlar .

Memet, biz tarladan çıkarken direksiyonu elimden aldı. Se bebini sordum.

«Aziz Abi kızar,» dedi. «Cetvelle çizilmiş gibi bir hizaya getirilmezse makineler, Aziz Abi deli olur. Onun da tadına böylesi gider. Biz de cetvelle çizilmiş gibi bir hizaya getiririz. »

Yemekler geldi.

GEZEN FABRİKA

Yemeği yemiş dinleniyorduk. Bu ara, altında cip, müdür yardımcısı Mehmet Bey geldi.

«Daha işe başlamıya epey var. Herde yeni bir biçerdö-

ver grubu ilk olarak tarlaya sokuluyor. Onu görelim. Hemen geri döneriz.»

Vardık. Biçerdöverler sıra sıra bekliyorlar. Mehmet Bey yürüsün işareti yaptı. Biçerdöverler homurdandılar. Tarlanın kıyısında eli bıçaklı birisi bir koyun tutuyordu. Mor bir koyun. Ekinler koyunun boyunu aşıyordu. Güneş yakıyordu. Buğdaylar kara kılçıktı. Yerli buğday. Yel esip usuldan yatırıyor-du. Adam, öndeki biçerdöver yürüyünce koyunu yere yatırdı. Biçerdöver tam ekine girerken tekerinin önünde

kesti. Sonra işçiler geldiler, ellerini kana soktular. Alınlarına birer parmak kan sürdüler. Bazıları da beş parmaklarını kana batırıp biçerdövere bastılar. Biçerdöverde bir sürü kırmızı el izi. Biçerdöverler tarlaya daldı. Sonra arkasında öteki biçerdöverler...

Geri dönüp geldik ki bizimkiler hazırlanıyorlar. Yağcılar, yüzleri, üstleri başlan tüm yağa kesmiş, yağcı çocuklar işe koyulmuşlardı. Bir çocuk yağı pompalıyor, öteki biçerdöverin altına, en girilmez yerine girerek, cambazlıklar yaparak biçerdöverin içinde üstünde, en ince deliğe, en küçük vidaya kadar yağlıyordu. Biçerdöver demirleri sıcaktan nerdeyse kıpkırmızı kızaracaktı.

Yağlama işi bitti. Biçerdöverler çalıştı. Her biçerdöverin üstünde sürücünün bulunduğu yerde bezden birer gölgelik var. îyi ki akıl etmişler. Tepeden sıcak, alttan kılçık, yandan yönden ateşe kesmiş demirlerin kızgını... Yeniden teker teker buğday denizine girdik. Burada adam her dakikada bir susuyor. «Su,» dedim. Memet:

«Yana çek de durdur makineyi abi,» dedi. Aklımdan bilmem nereden su gelecek geçti. Keşke susa-masaydım.

Memet arkada telis bir çuvala sarılmış bir teneke çıkardı. Bir de lâstik bir boru verdi elime... Borunun bir ucunu tenekeye soktum. Bir ucunu da ağzıma aldım. Suyu sömürdüm. Ekin denizine daldık. Dönüyoruz. Depomuz doldu. Yana

çekipvboşalttık. Gene girdik ekine. Buğday kokuyor ortalık. Taze taze buğday. Kırmızımsı kırmızımsı, pırıl pırıl kokuyor. Toz; kuru, savrulan toz kokuyor. Acı. Bir de arada sırada biçerdöver bir ot kümesi kesiyor. İğne yapraklı bir ot bu. Açık yeşil. Kesilince işte o ot bir kokuyor. Ortalığı, bütün buğday denizini tatlı bir koku alıyor. Acı.

Yaprak kıpırdamıyor. En küçük bir fısıltısı yok. Ağır bir güneş çökmüş. Kılçıklar, toz. Yanan yağ kokusu. Benzin kokusu.

İkindi oluyor. İnce, belli belirsiz bir yel ekin denizini yalıyor. Deniz dalgalanıyor. Deniz canlanıyor. Soluk alıyor.

Ter içinde kaldım. Dört bir yanımdan oluk oluk ter akıyor. Bizim Memet, öteki sürücüler yüzlerini gözlerini kalın paçavralarla sarmışlar. Gözleri gözüküyor yalnız.

«Güneş gözlüğü...» dedim.

Memet:

«Tecrübe ettik,» dedi. «Gözlüklerde gözler terliyor. Kör ediyor gözleri güneş gözlükleri. Gözler, gözlük içinde sıcaktan bunalıyor, yanıyor.»

Sabahtan beri biçtiğimiz alana baktım döndüm de... Biçtiğimiz yerlerin ucu görünmüyor. Beş altı bin dönüm var. Bu bir köylük toprak demektir. Biz bir köylük toprağı öğleye kadar hasat ettik.

Önce oraklarla girişilirdi. Bir ekin, on beş yirmi dönümlük bir ekin, bir hafta, on gün sürerdi. Sonra kadınlar biçilmiş desteleri gene günlerce sırtlarında harmana taşırlardı. Sonra, ölgün bir beygir kırık dökük bir döğene koşulurdu. Beygir sap Iann üstünde döner babam dönerdi. Saplar yumuşayınca, savurma işi başlardı. Sonra kasar sürülürdü. Yine savrulurdu. Buğday elenirdi en sonunda. Çuvallara konurdu. Bu, en az bir buçuk aylık bir zaman alırdı. On beş yirmi dönümlük yeri şimdi az önce iki dakikada hasat ediverdik.

Memede söyledim düşündüklerimi.

Gözleri dolu dolu:

«Heye abi,» dedi, «ben de şimdi bizim köyü düşünüyorum. Biçerdövere ne zaman binsem de, ekin biçmiye başlasam bizim köy gelir aklıma. Bir hoş olurum. Kılçığa bata bata avratların sırtlarında gün akşama kadar, iki büklüm deste çekişleri gelir aklıma. Gelir gözlerimin önüne. Gitmez.»

Çukurovanın sarı sıcağı. Benim zehir zemberek çocukluğum. Köyüm, köylüm! Sizin köycek çalışıp iki ayda bitiremi-yeceğiniz işi, biz bir gün öğleye kadar, dev makinelerle yapı-verdik.

Memet:

«Abi,» dedi, «biliyor musun bu nedir?» «Nedir Memet kardaş?» «Bu, gezen bir fabrikadadır.» «Öyle kardaş.» »

Dümdüz çölde güneşin doğuşu gibi batışı da bir başka. İniyor iniyor, insana hiç batmayacakmış gibi geliyor. Sonra bir den batıveriyor. Battıktan sonra da bir saat, bir buçuk saat ortalık güneş varmış gibi aydınlık kalıyor. Sonra gene birden karanlık basıyor.

Karanlık basınca biçerdöverler farlarını yakıyorlar. Biçerdöverlerin ışıkları çok kuvvetli. Çölün güneşi gibi sert.

Buğday denizinde ışık yanınca, çöl donanıyor. Dört bir yan karanlık. Koyu bir

karanlık. Düzlüğün ortasında donanma. Dört beş yerde ışık şehirleri. Yürüyen ışık şehirleri... Şeh-rayin. Buğday sapları cam gibi yansıtıyor ışığı. Düzlük, çöl yer yer ışığa boğulmuş. Bir uçtan bir uca ışıklı şehir, ışıktan

şehir yürüyor.

Buğday denizinde donanma var. Karanlık, koskocaman denize donatılmış bir gemi topluluğunu salıvermiş. Dolanıp du ruyor. Işık saçıyor dört bir yana. Yakamozlanıyor ortalık.

Işığa boğulmuş yürüyen şehirler durdu.

Memet:

«Durdu,» dedi. «Şimdi ışıklar söner. Yıldız şehirleri de yok olur az sonra. Bir varmış, bir yokmuşa döner.»

Memedin dediği gibi yıldız şehirleri gürültüyle birlikte ortadan siliniverdi. Masal sona erdi.

Gecenin saat onu. Biçerdöverleri yine cetvelle çizilmiş gibi hizaladık.

Her zaman, sabahtan akşama kadar, arkasında pulluk, bir traktör, ekin biçen biçerdöverlerle birlikte dolanıp durur. Sorduğumda yangın için dolaştığını söylediler. Bir yerde yangın çıkınca, yangının dört bir yanını sürüverip, dağılmasını önlü-yorlar. Biz makineleri sıraladıktan sonra bu traktörle biçerdöverlerin etrafını güzelce sürdüler. Bu da dışardan yangının i-çeriye girmemesi için

İşimizi bitirdikten sonra, yatmıya, çadırlara, kamyonlara dolup gittik.

AĞCA CEREN

Çadırlara geldiğimizde saat on buçuk olmuştu. Yemekler hazır. Herkesin kaşığı beline sokuldu. Belinden kaşığını çeken yanaştı yemeğe. Bir de gezici mutfakları var. Mutfağın deposunda çay kaynıyor. Yemekten sonra çayı içtik.' Sürücülerin hepsi, koskoca biçerdöveri Arap tayı gibi kullananların hepsi yakınlardaki toprak kubbeli evleri olan köylerden. Topraksız köylüler. Traktörün yerlerinden yurtlarından ettiklerinden. Çöl de çıt yok. Yalnız gece çekiliyor.

Ne oldu, ne olmadı öteden yanık bir türkü geldi kulağımıza. Sustuk. Dinledik. Türkü

uzun sürdü. Gecenin üstünden üstünden uzaklara, usul usul akan bir ses.

Dost, can... üç kere konuştum. Üç kere ses verdi bana güzel sesiyle. Gözleri ceylân gözleriydi. Arap atına benzerdi. İnceydi öylesine. Kalem parmakları vardı. Bir dönüm toprak, bir damla su... Göç edeKm, dedim. Devran kötü, dedim. Dayattı. Gitmem, dedi. Gözleri ceylân gözleriydi. Gözleri ateşe kesti. Kan çıkacak kurban. Kan çıkacak dost, can. Ayrılmadı. Kurşunlar vızıldadı bir gece. Yağmur yağdı bir gece. Bir gece toprak yağmur emdi. Kan emdi. Bir karanlık gece... Gece gibi

ağırdı. Ceylân gözlerini yumulu gördüm. Üç kere bağırdım. Ses verecekti vermedi. Kalem parmaklan yarasını tutuyordu. Sevgilisi üstüne atıldı. Anası üstüne atıldı. Ses vermedi. Toprağa verdik. Biz ayrıldık, o topraktan ayrılmadı. Üstüne parlak yıldızlar doğar. Cümle yıldızlar ışığını onun toprağına gönderir. Biz yurdumuzu yuvamızı bıraktık da, o orada toprağında kaldı. Dost kaldı, can kaldı. Ona üç kere seslendim. Dost! Dost! Dost! Karşılık vermedi. Bir parça toprak için, bir damla su i.

çin...

Buraya kadar türkü bir parça duyuluyordu. Sonra bir inleme gibi gelmiye başladı. Duyulmadı. Sözleri anlaşılmadı.

Yanımdakilere sordum :

«Bu ne türküsü böyle? dedim.

«Anlamadık,» dediler. «Ama bu adam, her gece bu türküyü söyler.»

Çok sonra, îstanbula dönmeden iki gün önce türkünün aslını yine bir köylüden öğrendim. Vurulan bir delikanlı üstü-neymiş. Delikanlı yiğit bir kişiymiş. Ağa köye traktör almış. T-raktör aldıktan bir yıl sonraya kadar emektar köylüleri topraklarından atamamış, ikinciye çıkın demiş. Bu kadarı da yetmez mi? Delikanlı dayatmış. Çıkmam da çıkmam demiş. Bir kaç kişi ona uymuş. Bizim soyumuzun mezarları burada. Biz * nereye gidelim? demişler. Bir gece, yağmurlu bir gece delikanlı vurulmuş.

Türküde ceylân lâfı geçtiği için lâf döndü dolaştı ceylâna

geldi.

Bir tanesi dedi ki:

«Ocak, Şubat aylarında buralarda otuz, kırk bin ceylân bir arada gezer. Ova kapkara kesilir.»

İnanmadım. Otuz kırk bin ceylân bir arada. Olacak şey

değil.

«Şimdi niçin yok? Nereye gitmişler?»

«Yazın karşıki Abdülâziz dağlarına çekilirler.»

Yorgundum. Gözlerimin içi barut gibi yanıyordu. Uyku

gözlerimden akıyordu. Şimdi uyusam dört saat sonra kalkacağım. Zor.

Memet Barut:

«Abi,» dedi, «bu bizim için hiç. însan alışıyor. Çiftliğin merkezindeki duşlardan burada da olsa, işten çıkınca altına girip bir soğuk yıkansak. Kılımız kılçığımız, tozumuz toprağımız se... Bütün yorgunluk gider. İşten çıkınca duş, cana can katar. Adamı anadan yeni doğmuş gibi eder. Burada da duş olsa, uyku bile uyumasak bize vız gelir.» O da olur. Uyuduk.

Saat üçte bir gürültü, bir hayhuyla uyandık. Her bir yanım kırık dökük, ezilmiş gibi. Çarnaçar uyandık.

İşimi bitirdim. Daha fazla da çalışmaya dayanamazdım. Çiftliğe geldim. Müdürü ara ki bulasın. Kimbilir çiftliğin hangi köşesinde. Talihim varmış. Öğleye doğru geldi. «Bitti mi?» dedi. «Bitirdik.»

«Bugün de benimle çalışacaksınız. Size çiftliği gezdireyim.»

Pikabı var. Atladık pikaba. Kendisi kullanıyor. Gece gündüz durmuyor. O yüzden incecik, derisi kemiğine yapışmış bir adam. Hep çizme giyiyor. Bu sıcakta bile. Yılan korkusu. Yılandan çok korktuğunu söyledi. Öyle yılanlar varmış ki burada, güneşte soksa, gölgeye ulaştırmazmış.

Buğday denizinden son hızla ilerlerken, önümüze birden bir sürü ceylân çıktı. Bizi görünce başlarını dikerek uzaklaştılar. .. Bir hoş koşuşlan var. Gidiyorlar, gidiyorlar,

sonra birden birkaç metre uçarcasına atlıyorlar. Kovalasak birini yakalardık. Düz ovada otomobile dayanamıyorlar. Vazgeçtik. Cana kıymayalım.

Onları geçtik, bir sürüyle daha karşılaştık. Sonra bir daha... Çiftlik değil ceylân bahçesi mübarek. Dedim ki:

«İşçiler söylediler, ocak, şubat aylarında burada otuz kırk bin ceylân bir arada dolaşırmış. Doğru mu? Ben şaştım. İnanmadım.»

Önümüzdeki ceylân sürüsü bir bulut gölgesi gibi tarlaların üstünden kayarak ötelere gidiyordu.

«Duğru,» dedi müdür. «Otuz kırk bin değil, saymadık ya, tahmini söylüyorum, elli altmış bin olur. Ocak aylarında bütün çölün ceylânı buraya toplanır. Köylüler tarlalardan ceylân yavrusu toplarlar sonra. Binlerce ceylân yavrusu oradan o-raya gider. Ben yasak ettim şimdi. Çiftlik sınırı içinde lamse ceylân yavrularına dokunamayacak. Biz de yirmi tane yavru tuttuk... Büyütüyoruz. Bundan sonra her yıl kırk elh tane tutup büyüteceğim. Bir ceylân bahçesi yaptıracağım. Beş yüz ceylân lık... Buraya dünyanın her yanından turist geliyor. Ceylânpı-narının dünyanın en büyük çiftliği olduğunu yabancılar biliyor da bizler bilmiyoruz. Dünyanın en çok ceylânının burada olduğunu yabancılar biliyor da biz bilmiyoruz.»

«Şimdi, şu anda Abdülâziz dağlarına gitmeyen ceylânlar nerededirler? Gördüğümüz gibi hep gezerler mi?

«Etraftaki tepelerde mağaralar var. Oralara da sığınırlar. Köylüler ağ gerip mağaralarda ceylân yakalarlar.»

Ceylân saatte altmış kilometrelik bir hızla koşuyor. Akşama çiftliğin görmediğim yerlerini de gördüm. Bu yıl Ceylânpinarından kırk bin ton buğday bekleniyor. Tohumluk buğday temizleme yerini gördüm.

Çiftlikte ceylânların yanına gittik. Küçük küçük yavrular. İçlerinde yalnız bir tanesi büyük. Kocaman, kadife gibi yumuşacık, kapkara, gece gibi gözleri var. Kederli. İnsan gözlerinden daha cana yakın daha dost. Vurulunca ağlarmış ceylânlar. Kırmızı, ışıltılı tüyleri, ince, uzun, uçmaya hazır bacakları var.

1955

PERİ BACALARI

DÖNER KÜMBET

Temmuz ortalarmdayız. Daha dün Çukurovamn san sıca-ğındaydım. Kurumuş Ağcasazm ovasındaydım. Anavarzanın kayalıklarında cam kırıkları gibi ipileşen bir güneş vardı. Ovaya cam kalınlığında, ağır bir ışık dökülüyordu... Yanıyordu ova, Çukurova ateş püskürüyordu.

Şimdi Kayserideyim. Kayseri de yanıyor. Kayseride de sıcak bir güneş var. Ama cam kırıklarının ipiltisi yok güneş ışıklarında. Sıcak olsa da tepedeki Erciyeşten bir serinlik geliyor. Ya da insan bir serinlik geliyor sanıyor.

Kayseri büyük, ağır, güzel, nazlı yapıların memleketi... Göçebe Selçuk taşı oya gibi işlemiş. Kümbetleri, kervansarayları, hanları, camileri... Sonra kalesi, eski zamandan kalma surları... İşlenmiş, canlı, güzel bir geometri kafası taşa can, taşa yoğunluk vermiş. Sonra da Erciyeşin düzlüğüne ölmez yapılarını oturtmuş. Göçebenin hünerli eli, harika yapıların üstünde dolaşır gibi. En şaşılacak şey Selçuk göçebesinin bu kadar güzel şeyleri yapabilmesi... Bana öyle geliyor ki bir iş var bu 'Şin içinde. Selçuk göçebesinin ellerinin hünerini, bu hüner nemden geliyor, dünyanın iyi bellemesi gerek. Öğünmek için de-?il. öğrenmek için.

Konumuz Periler diyarıydı. Selçuku bir yana bırakalım. Hayranlığımız, sevgimiz berdevam, Ama, buralara da bir peri eli dokunmamış diyemezsiniz. Ne gelir insanın aklına, insan ne ler düşünür bu diyarda bilemezsiniz... Kafana bir peridir ta-kılmışsa, aklından ne olmaz şeyler geçer, sen de o düşünceyi sonuna kadar kovalayamazsm... Dersin ki Asyanın bozkırından çadırlarını alıp, atlarına binip, devesini, koyununu, ke çişini, malını toplayıp Anadoluya bir periler kavmi geldi. Her biri bir taşa dokundu nakış oldu. Tuttuğu taş nakış oldu. Sonra Kümbet oldu, cami, tımarhane, kervansaray, han oldu... Kafan bir an Periler üstüne çalışmışsa bu böyledir. Çaresiz.

Bizim Mustafa Gümüşkaynak var Kayseride.. înce çocuktur. Kayseriye her gelişimde Mustafa beni ilkin Döner Kümbete götürür. Mustafa huyumu bilir. Ben Kayseride ilkin Döner Kümbeti görmek isterim. Bunca da öyle oldu. Döner Kümbeti görüp de büyülenmemek imkânsız. Mustafa doğma büyüme Kayserili olduğu halde, binlerce kere Döneri görüp tattığı halde, o da her görüşünde büyülenir. Mustafa bana her gidişimde Dönerin efsanesini de anlatır. Bilir ki isterim. Yahut da hoşuna gider efsaneyi anlatmak.

Dönerin arkasında Erciyeş vardır. Alakartı. Erciyeş gece bile aydınlık içindedir.

Sonra ayışığı varsa, Erciyeş, Döner Kümbet ve insan baş ka, aydınlık, bir tuhaf ülkededir. Yıldızlar döner... Günlerden perşembeyse, cuma gecesi ise, ilk akşamdan Döner Kümbet kendi etrafında fırıl fırıl dönmeye başlar. Gece yarıya doğru dönmesi gittikçe hızlanır, uğunur, görünmez olur. Öyle hızlı döner. Ona bakarak alakarlı, aydınlık içindeki Erciyeş de döner. .. Ala şafak sökünceye kadar, Döner Kümbet mevlevî dervişi gibi döner... Gece yarısından sonra Kümbetin dönmesi yavaşlar. Günün ine ışıkları düşünce yavaşlar, sonra eskisi gibi yerinde zınk diye durur.

Diyeceksiniz ki, bu görülmeğe değer bir olay. Bence de ele geçmez, görülmeğe can atılacak bir şey. Ama, işin bir de a'

jnas var... Döner Kümbetin döndüğünü yalnız iyiler görürler. Haksızlık etmemişler, insanoğluna kötülük etmemişler karıncayı bile incitmemişler, yüreklerinde çocuk saflığı bulunanlar görürler. Cümle kirlerinden arınmışlar, yunmuşlar görürler.

Kendine güvenen varsa, durmasın doğru soluğu Kayseride alsın. Bir cuma gecesi geçsin, daha iyidir, manzara daha parlaktır, seyretsin. Döner Kümbet nasıl dönermiş görsün.

Döner Kümbetin karşısındaydık. Mustafa yanımdaydı.

Dedim ki Mustafaya:

«Mustafa kardaş,» dedim, «bu sefer seninle biliyor musun nereye gideceğiz?» Mustafa : «Yok,» dedi. «Periler memleketine...»

Mustafa bu bölgeyi köy köy bilir. Anladı. Güldü. «Gidelim,» dedi, «Yarın.»

Sustuk. Beu içimden Mustafayla konuştum. Mustafa bana öylesine baktı ki, konuşmazsam edemezdim.

«Periler memleketi de ışıklı... iyiler çok şey görürler orada da... Yüreğinde iyiliği olan gelsin. Yüreğinde ağzına kadar, silme, sevgisi aşkı olanlar gelsin...»

«Mustafa, sen adamı zora çekersin. Gitmemiz gerek. Kötü olsak da görmemiz gerek. Karınca kararınca... Belki yüreği mizin bir köşesinde yunmuş, arınmış azıcık bir yerimiz vardır... Gönül gözümüzün açılmasına sebep olur...»

Mustafa belki güldü, belki düşündü. Geceydi. Yüzünü görmüyordum. Karanlıktı.

Başını kaldırdı:

«Yarın dokuzda Ürgübe otobüs var,» dedi. Sabah sekizde buluştuk Mustafayla. Honat Hatunun türesini ziyaret ettik. Sinanm önünden geçtik. Kale duvarının ya n'ndan kalkıyor otobüs. Eski kale duvarı kararmış. Küskün bir jjali var. Otobüs nereden duymuşsa, Ali de geldi bizi uğurlama &¦¦• Ali iyi çocuktur. Yüreği temizdir. Saz çalar. Kalender

I

meşreptir. Ali yirmi beşinden yukardadır. Yüzüne bakarsan yedidir dersin yaşı... Bakın işte Döner Kümbetin döndüğünü Ali görebilir. Periler memleketinin sırrına AH erebilir. Alinin işi var. Ali bizimle gelemez.

Otobüs doldu. Otobüs dokuzu on beş gece yola düştü. Kayseriyi çıktık. Eski Selçuk o canım yapılarıyla geride, efsanesinde kaldı.

Ver elini Ürgüp dedik.

ERCIYEŞTE KOCAMAN BİR ÇİÇEK VAR Otobüs tıklım tıklım, içerde heybeli köylüler, çarşaflı ka dınlar var. Köylüler bugün nedense konuşmuyorlar. Hep düşünüyorlar. Yarı uykuda gibiler. Çokların gözleri kapandı kapanacak. Çıt yok. Mustafayla yanyana oturuyoruz. Birisi Mus-tafaya Polis Müdürüyle nasıl, niçin kavga ettiğini anlatıyor. Ankarada telgraf çekmedik büyük bırakmamış. Kirli bir iş. Be nim dalgamı bozuyor. Anlatıyor da anlatıyor. Otobüsten inip ovanın ortasında yürümek işten bile değil. Mustafa da sıkılıyor. Ne yapsın çocuk. Tanıdığı olsa gerek. Dinlemek zorunda. Bütün otobüs halkı da dinlemek zorunda. Bizim aslanlar açık havada büyüdüklerinden seslerinin ölçüsünü bilmiyorlar. Kapalı yerde de bağ başındaymış gibi bağırıyorlar.

Mustafa bir yolunu bulup adamı susturdu. Bana döndü. Adam, bir daha bizimle konuşamasın diye, birbirimizle konuşmağa başladık. Adam, konuşmak için ikide birde denemelere girişmiyor değil, ama biz duymamışcılıktan geliyoruz.

Önümüze ne gelirse uzun uzun ondan konuşuyoruz. Yolcuların teker teker kim olduklarını, şimdi neler düşündüklerini tahmine çalışıyoruz. Orta yerde bir karı koca var. Kocanın boy nunda bir fotoğraf makinası... Gezgin biçimi giyinmiş. Kadın zevkli. İki de çocukları var.

Mustafa:

«Bunlar,» diyor, «Ürgübe, Göremelere gidiyorlar.»

«Ne biliyorsun?»

Mustafa gülüyor :

«Ben bilirim. Üstelik bunlar karı koca öğretmen.» Kan kocanın çocukları da yanlarında... Dörder beşer yasında iki erkek çocuk. Cin gibi ikisi de. Otobüsü birbirine katmak üzereler. Anaları fırsat verse... Büyüğü boyuna kolluyor.

«Ne biliyorsun öğretmen olduklarını?» » Mustafa :

«Bak anlatayım,» diyor, «iyi dinle. Bunlar bir yerden bir yere aktarılan memur olsalar, yanlarında eşyaları olur. O yok. Yanlarında kaynanaları olur. O da yok. Yüzlerinde bir bıkkınlık, perişanlık olur. O da yok. Bunlar bahtiyar bahtiyar gülüyorlar. Bir yere gitmenin yeni bir yer görmenin sevinci içindeler. Bak nasıl çocukça gülüyorlar. Bak, bunların öğretmenden başka bir memur olamıyacağmı da anlatayım... Şimdi bunların Göremeyi görmeye giden insanlar olduklarına karar verdik mi? Verdik. Bak, öğretmenin fotoğraf makinası da var. Bunlar geziye çıkmış olsalar hususi otomobilleri olur. Yahut taksi tutarlar. Sonra zenginlerin gezme mevsimi bu mevsim değildir. Bahar, ya da sonbahardır. Bu sıcakta, bu tıklım tıklım otobüste, gitmezler. Başka bir memur olsalar, gene çıkmazlar... Memurun bir aylık bir tatili var, yorulmuş, imanı gevre-miştir. Onu da evinde geçirir... Ondan da geçtik, karısını, çocuklarını alıp geziye çıkmaz. Yalnız çıkar. Bunlar öğretmen... Hem de karı koca öğretmen...... Kışın dişlerinden tırnaklarından arttırmış bu geziye çıkmışlar.»

Mustafa daha uzun uzun bunların üstünde durdu. Öğretmen olduklarına karar verdik. Otobüste bu dört kişilik aileye muhabbetle bağlandık. Mustafa ikide bir:

«Ne hoş,s diyor. «Bundan daha güzel şey olmaz. Bundan daha güzel seyahat olmaz... Seyahatların çoğu can sıkıntısın-bandır. Başka yapacağı işi olmayanların işidir... Ama bunlar... Sütün kış maaşından, canını dişine tak para artır, okul tatil

olur olmaz, yayından boşanmış ok gibi düş Ürgüp yollarına... Bu insan oğlunun en güzel tarafı... Biliyor musun, insanları böyle şeyler mesut eder...»

Onlara bakıp bakıp biz de bahtiyar oluyoruz, içimde bir de korku var. Ya bunlar öğretmen değilse... Kurduğumuz düşler tuz buz olacak. Buna da en çok'Mustafa üzülecek. Kendimi kandırmağa çalışıyorum. Bunlar öğretmen de öğretmen... Hayaller ülkesine gidiyorlar. Bir kış sıkıntı çekip, biriktirdikleri parayla, kimbilir kaç yıldır hayalini kurup, kaç yıldır konuştukları periler diyarına gidiyorlar... Kim onların yerinde olmak istemez... Mustafa:

«İşte Sultansazı bataklığına geldik.» dedi... «Erciyeş nereden baksan başka güzeldir. Burada da başka bir güzellikte.» Bence Erciyeş en güzel Kayseriden görünüyor. Boşuna o-raya kurmamışlar şehri... Bütün gün durup seyretmek için olacak. Erciyeş bir Selçuklu elden çıkmış gibi. İşlenmiş, oyulmuş, üstüne karları yerli yerince oturtulmuş, boyanmış, nakışlanmış, oracığa koyulmuş gibi. Ağır. Ama ince.

Erciyeşin aksi Sultansazına... Erciyeş mor, Sultansazında-ki Erciyeş sütbeyaz. Kayalıkları sütbeyaz... Sultansazınm tam yanında gökyüzü gözükmez oldu. Dünya yalnız Erciyeşten ibaret. Erciyeş yıldız yıldız ışıldıyor. Arkasında, tam doruğunda da bir parça ak bulut var. Bir kayadan, bir koyaktaki karlıktan fışkırmış gibi.

Sutlansazı su gibi görünmüyor... Sanki binlerce kalaycı gelmiş de toprağı kalaylamış gitmiş. Bu yüzden olacak, Sultan-sazından direk direk ışıklar. Işıklar ağmış göğe doğru.

Erciyeş küçüldü. Gerilerde kaldı. Sultansazı Erciyeşin dibinin kalay.. Yakışmış oraya. Beyaz, bembe topraklara geldik. Toprak, dünya gittikçe değişiyor... Peri bacaları neredeyse göründü görünecek. Ürgüp yaylasına, Ürgüp dolaylarına geldiği" miz belli. Açık yeşil bir peri bacası ilk olarak göründü.

Yaylaya çıkınca bir baktım. Erciyeş bize yaklaşmış... Sultansazınm kalayının ışıklan gözümde... Bu da tuhaf bir hal. Açık yeşil peri bacasının başındaki pembe şapka eğilmiş. Neredeyse düşecek. Bir peri bacasına baktım. Bir de Erciyeşe... Karşılaştırdım, Erciyeş dev bir peri bacasına benziyor. Tıpkı. Daha renkli, daha uzak, daha ağır, daha korkulu, daha ışıltılı, kalaylı, daha insan elinden çıkmış gibi, daha büyülü, dumanlı, bulutları salkım saçak, yürüyor gibi, daha da canlı...

Erciyeşte bir ejderha var... Yeşil, beyaz, turuncu, mor, kıpkırmızı, ateş kırmızısı, billur kırmızısı, çimen yeşili. Taze. Ejderha kımıldıyor. Renkler birbirine karışır, cümbüşlenir, dalgalanır. .. Bir billur kırmızısının üstüne, bir billur mavisi dalgası biner. Onun üstüne ak bir dalga. Ak dalga bulut gibi köpü-rür. Sultansazınm kalayı gibi durulur. Işıklanır.

Erciyeşte bir çiçek var. Erciyeşin ucunda açar. Koskocaman bk çiçektir bu. Saatten saate, zamandan zamana, günden geceye rengi değişir... Beyaza çalan bir bal

rengi... Beyaza çalan bir yeşil, beyaza çalan bir mavi... yapraklarının arkasında gölgeler dolanır... Çiçek güz bahçesinde Erciyeşin katmerlenir... Bu çiçek Lokman Hekimden bu yana orada. Erciyeşin ucunda durup durur... Kimse dokunamaz... Eyderha bu çiçeği bekler, işi gücü budur. Ejderha yirmi dört saatte ancak bir kere uyur. Azıcık u-yur... Derler ki bu çiçekte bir dünya var... Bu çiçeğe dokuna-bilene cennet kapıları açılır, her dilediğine erebilir... Bu çiçeğe dokunan bütün dertlerden yunur arınır... Bu çiçeğe dokunan hayat kazanır... Bir rivayet ederler ki, bu çiçekten tadan ölmezliğe erer... Bu çiçek yıllardır, asırlardır bilinir. Bu çiçeğe dokunmak, tatmak için nice kimseler hayatlarını vermişlerdir. Erişememişlerdir. Bu çiçek için Lokman Hekim de gücünü sınamıştır. Erişmiş mi. erişmemiş mi belli değil. Bu koskocaman çiçek kapanır da. Yağmurlu günlerde büzülür. Tortop olur. Yüzyılda bir tomurcuklanır. Tomurcuğu usul usul aralanır. Gün gördükçe, ışığı emer aralanır...

Erciyeşten gelen sular şifalıdır. Hele bu çiçeğin yamndan Selen sular daha şifalıdır.

Bu ejderi öldürrrieli. Herkes aynı düşüncededir. Yıllar yı[t bir hünerli yiğit çıkıp da şu ejderi öldüremedi.

Çiçeğin ölmezliği var. Yine rivayet ederler ki, bir gün gelecek bu şanlı ejder gözünü kapayacak. Yaşı uzun... Ettiği çok. Hayat çiçeği cümle insanlar için sersebil olacak. Yine rivayet ederler ki, bu ejderi öldürüp, çiçeği kurtaracaklar. Kurtaracak erler bozkırın yalnızlığından, düzlüğünden, ıpıssızlığmdan, yerden biter gibi çıkacaklar. Baharda ot biter gibi. Su fışkırır gibi.

Bu efsaneyi bilenler, ona inananlar bozkırdan çıkacak er-leri bekliyorlar. Soylar soylara, kuşaklar kuşaklara aktanyor bu bekleyişi. Umudu. Diyorlar ki, bir huruç olacak bozkırdan. Bir gün, çiçeğe mutlak kavuşulacaktır.

Ejder renk renktir. Renkleri dalga dalgadır. Çiçek efsanesi bizim öğretmenleri unutturdu. Derken Urgübe geldik.

DELİLER DAMI

Öğle sonuydu, Ürgüp bembeyazdı ilk görüşte. Bulut gibiydi. Evler sarı, boz, yeşilimsi büyük bir kaya parçasına yapıştırılmış gibiydi. Hani seksen katlı apartımanlar var ya, Ürgüp onlardan birine benziyordu. Kocaman bir Ürgüp üstüste yapılmış, kat kat çıkılmış dev bir apartımandı. Sonra başka bir hal göze çarpıyordu: Ürgübün evlerini dik, kesilmiş gibi dik kayalığa zincirlerle bağlamışlardı sanki. Ürgübün tepesinde iki büyük kaya asılı. Kayalar düştü düşecek. Adama korku veriyordu. Mustafa dedi ki:

«Şu kaya birkaç yıl önce koptu. Evleri yıktı. Büyük tehlike her an kopabilir. Eskiden, duyduğuma göre zincirlerle bağ-lamışlarmış bu kayayı. Kocaman zincirlerle.»

Yine bağlasınlar. Adamın içine emniyet gelir. Korkmaz Ürgüpte dolaşırken. Sonra hoş da olur: Zincirle bağlı kaya!

Diyarbakırın Kulp kazasının Şıkevt (Mağara) köyünde kayalıklarda yüzlerce kartal yuvası görmüştüm. Üst üste. Ürgüp şöyle bakarsan tıpkı onlar. Onlar karanlık deliklerdi. Bunlarsa sütbeyaz. Açık pencereleri bile beyaz.

Kayalığın birinin üstü düzlük. Düzlükte eski, çok eski Ürgüp emirlerinden birinin sarayının yıkıntısı varmış. Şimdi bir Ürgüplü oraya bembeyaz bir yapı kondurmuş. Saray gibi duruyor orada.

Öğle sonuydu. Acıkmıştık. Bir lokantaya girdik. Bu bembeyaz Ürgüpte bir karanlık var. Ortada bir karasinek bulutu dönüyor. Lokantada sinek göz açtırmıyordu. Aşağıya, kayalığın dibine, çarşıya bir çeşme yapmışlar. Sular akıyor. Yani Ur-gübün suyu da var. Peki bu kadar karasinek ne acep?

Yemek yiyorduk ki, öğretmen dediklerimiz gelip yanımıza bir masaya oturdular.

Mustafa:

«Sorayım mı?» dedi.

Ben çekindim. Öğretmen efsanemi bozmak istemiyordum. Ama Mustafâ kendine güveniyordu.

Ben:

«Sorma,» demeye kalmadan, o döndü:

«Siz öğretmen misiniz?» diye sordu.

Onlar hiç hayret etmeden:

«Öğretmeniz,» dediler, «ikimiz de Lüleburgazda resim öğretmeniyiz. »

Mustafa bana zaferle baktı. İkimiz de öğretmenler kadar bahtiyar olduk. Mustafa:

«Sen içmezsin ya, şimdi bunun üstüne içilmez mi?» dedL «Körkütük olunur,» dedim. Mustafa:

«Burada bir meyhane vardı eskiden... Çok tatlı. Adı neydi biliyor musun? Adını duysan sarhoş olursun...»

«Söyle adını da içmeden sarhoş olalım. Böylesi daha iyi.»

«içmeye söz verirsen...»

«Söyle. Verdik gitti ..»

«Deliler damı.»

«Deliler damı mı? iyi...»

Uil AIV JLI-TY^ i.-THH

Asırlardanberi, şarabın, üzümün en güzeli çıktığı memleketin meyhanesinin adı, başka bir ad da olamazdı ya...

Varalım görelim şu deliler damını dedik. Vardık, sorduk ki «Deliler damı» kapatılmış. Mustafa üzüldü. Muradı içinde kaldı fıkaranın.

Ürgüpte üzümün çeşidi var. Kütür kütürü var. Başparmak büyüklüğünde olanları, kehrübar renklisi, ballısı var. Son yıllarda Ürgübe bir şarap fabrikası yaptırmış hükümet, iyi akıl. Ama hocalar durur mu? Bu şarap fabrikası Urgübün felâketi olacak demişler. Gökten ateş yağacak başınıza demişler. Müslüman memleketinde şarap fabrikası ne ola ki, demişler. Demişler oğlu demişler. Orta Anadolu halkı başka yerlerin halkına benzemez. Aldırmamışlar hocaların lâfına, işin belâsına bakın ki, şarap fabrikasının kurulduğu ilk yıl mahsûl iyi olmamış. Hocalar düşmüşler ortalığa: Demedik mi? Daha daha neler gelecek basınıza! Kim şarap fabrikasına üzüm verirse, içenin günahının iki misli onun boynuna yüklenir. Bir çoğu korkup üzüm vermemiş birkaç yıl. Şimdi Ürgüp halkı fabrikayı yaptırana da, yapana da, işletene de dua ediyor...

«Deliler damı» neden kapalı? Buna aklım ermedi. Adam adının hatırı için olsun açık tutardı.

Ürgüpte bir lokantanın, bir otelin adı «Turistik.» Fakat isim ile müsemma arasındaki

alâkayı siz tayin edin. Madem turistiğe bu kadar meraklılar, deliler damını güvercinlikler gibi, aynı mimarî üzere bezesinler, görsünler turistik ne demekmiş! Kırmızımsı toprak var ya, işte onunla.

Göremelere gideceğiz. Göreme Ürgübe yedi kilometre kadar. Ürgüp çukurda kavruluyor. Yamaçtaki beyaz evler başka. Ben çukurundan, çarşısından konuşuyorum. Bir ağırlık, sinek-li bir uyku çöküyor insanın üstüne. Sıcak da Çukurovadan beter. Bereket Göremeye gidecek cipler var. Bir cip tuttuk: Düştük Göreme yoluna.

Yolu da bir başka buranın. Urgüpten az çıkınca, çukurdan yükseklere, bir yaylamsı yere varıyorsunuz. Yol ne toprak

ne de asfalt ne de döşeli yol... Kayaları, daha doğrusu arazinin yumuşak taşlarını kesip bir yol açmışlar. Peynir gibi kesilmiş iki taş duvar arasından ilerledik bir zaman. Sonra bir köye geldik. O köyden sonradır ki peri bacaları başladı. Dünya baş-kalaştı. Biz kendi dünyamızdan, bildiğimiz taştan topraktan koptuk. Gökyüzü başkalaştı. Bağlar, ağaçlar başkalaştı. Bağların beyaz, ufalmış gibi duran topraktan bir yeşilliği var, fışkırmış gibi... Beyazlıktan, dumanlanarak terü taze, su gibi, yapışmış bir yeşillik tütüyor. Bu kurakta, bu yangında bu çölüm-sü belâlı dünyada, bu serilmiş, bu yeşillik bir büyü gibi.

Ben toprağa, dünyaya dalmışım. Bağların, ağaçların yeşiline dalmışım. Dünyamı yitirdiğim yüzümden belli olmuş ki, Mustafa koluma dürttü.

«Daha kaybetme kendini, burada başlarsa sarhoşluk sonra kendini bulamazsın. Sana bir şey deyim mi, buralarda yum gözünü Göremeye kadar, varınca Göremeye ben sana haber veririm, gözünü açarsın... Birdenbire gördüğün, ya da getirilip atıldığın bu acayip dünya içinde, ayakta kalabilecek dermanı dizlerinde bulabilirsen bana da Mustafa demesinler. Ben buraları bilirim. Çok geldim. Her seferinde de kendimi bir hoş olmuş buldum. Bir acayip dünyada buldum. Sonra düşündüm ki ahşa alışa değil de birdenbire düşseydim, burada, bir şafak vakti burada gözlerimi açsaydım, ne yapardım? Sen yum gözlerini. Daha iyi olur.»

«Boş ver Mustafa.» dedim... «Sindire sindire bir yeni dünyaya girmek daha iyi. Şimdi periler dünyası buradan başladı mı?»

«Başladı...»

«Gerisini bana bırak. Üstesinden gelirim. Şaşmamı mı istiyorsun. Bir şey karşısında vurulmamı mı? Bende şimdiden başladı zaten... Neredeyse peri taifesi yolumuzu kesivere-cek...»

Gün ortasındayız. Güneş batıya doğru yıkılmış. Sıcak var.

BU DİYAR BAŞT \N BAŞA

Dünya öyle değişti ki birden, kendimi bir gece yarısında buldum. Bu güneş değil de ay. Bu ışıklar ayışığı.

Mustafa :

«Bakma etrafa hiç olmazsa, o kadar çok bakma Göreme-ye kadar.» diyor boyuna... «Bir renkler dünyası açılacak göz. lerinin önünde... Bir peri bacaları ormanına düşeceksin... Bir peri bacaları denizini göreceksin. Yum gözlerini.»

Bu gördüklerim de bana yeterdi. Gözlerimi yummadım.

KAYADAN KALE OYMUŞLAR

Ortahisar köyü... Peri bacaları ormanın ortasında. Bozkır bomboştur. Kıraçtır. Tuzludur. Tuz parçaları yaz sıcağında ı-şıldar. Uçsuz bucaksız, yapayalnız, düz uzar gider. Yanığa çalar. Çok zaman büyük bir yalım geçmiş sanırsın bu toprağın üstünden. Sarımsı. Tâ uzakta, ötelerde, belki de göremiyece-ğin kadar uzakta bir gökyüzü vardır. Bomboz. Bu büyük yalnızlıkta insanlar, hayvanlar, çok çok da bulunmazlar ya, karınca gibidirler. Yanında da olsa bir küçücük kara nokta gibi kalırlar.

İşte bu yalnızlıktan, bu uçsuz bucaksız topraktan al, karınca gibi, nokta gibi insanı, götür Ortahisar kalesinin dibine koy... Gözünü açınca karşısında Ortahisarın kırk pencereli yekpare kayadan oyulmuş kalesini görsün. Bir şafak vakti bıraksan daha iyi olur. Alacakaranlıkta da olur. Şaşırmazsa, bir zaman lâlü eb-kem kalmazsa, bana da adam demesinler.

işte ben öyle oldum. Dondum kaldım. Bir şeyler uçuşmağa başladı bir yerlerden. Kalenin burçlarından kanat sesleri geldi. Bembeyaz... Alacakaranlık silindi. Köy silindi. Bir ben kaldım, bir de kale. De pay edin kozunuzu dediler sanki.

Köylüler aldı dört bir yanımızı, iyi, akıllı köylüler. Efsane köylüleri.

Köyü görür görmez, peri bacaları ormanına girerken, Mus-tafaya demiştim ki:

«Mustafa, ben burada yapacağımı biliyorum. İnsanlar bu

diyarda gece gündüz efsane yaratırlar. Bu köyden, peri bacaları ormanının dolaylarındaki öteki köylerden yüzlerce peri efsanesi derliyeceğim.»

Mustafa demişti:

«Bu köyler senin bildiğin köyler değil, hepsi okur yazar. Osmanlıdan beri bu köyde okul var... Öyle efsaneye mefsaneye inanacağı zor bulursun.»

Ben biliyordum ki, efsane öyle okumuşluğa falan bakmaz. Efsane insanoğlunun içindedir. Ölüm gibi, ayrılık gibi, korku gibi temellidir insanda. İnsanoğlu yaratıcıdır. Sıkışınca taşı un eder, kayaları deler, toprağın altını üstüne getirir, en umulmaz yerden kendine bir dost çıkarır. Yani insanoğlu, yaratmadan e-demez. Bulunduğu bölgeye, durumlara bağlıdır yaratmasının patlak vermesi... Göçebenin kilimi, nakış, yerlinin taşı, yapısı, heykeli, resmi. Bunlarla birlikte destanı, türküsü, masalı, efsanesi... İnsanoğlu yaratır oğlu yaratır... Bunun çaresi yok. Ö-tesi yok. Getir buraya doldur dünyanın en katı insanlarını, fizikçilerini, kimyagerlerini, atomcularını, maddeyi oyuncak gibi kullananlarını. Getir şu Ortahisar kalesinin karşısına dik, salıver şu peri bacaları ormanının ortasına bir yıla kalmadan sana inanmasalar da, bir şiir döktürsünler, parmağın ağzında kalsın... Bir dünya kursunlar, efsane dünyası gör.

Ortahisarın çok güzel bir oteli var. Bu otelin bir eşi Tür-kiyenin hiç bir kasabasında yok. Tertemiz. Modern. İçinde a-kar suyu. Turistik mi? Al sana turistik! Turist mi gelir, zenginler mi, milyarderler mi gelir, rahat ederler. Otelin bakıcısı Hikmet hanım bir İstanbul hanımı. Eski Istanbuldan. inanmayanlar, gitsinler Ortahisar köyünün otelini görsünler de beni yalancı çıkarsınlar. Ya da bana hayır dua etsinler.

Gazeteciyiz dedik. Kendimizi tanıttık. Köylüler başıma toplandı otelde. Ben sabırsızım. Şu Mustafaya bu topraklarda efsane yaratılır mı yaratılmaz mı ilk ağızda göstereyim dedim. Eski folklorculuk tecrübem, güvenim de var ya kendime. Şöyle bir yokladım.

«Efendi,» dediler, «burada efsaneye mefsaneye inanacak ahmak kalmadı şimdi. Periye cine inanacak cahil kalmadı. A-rama.» dediler.

Mustafa demedim mi dercesine bana baktı.

Ben hata ettim... Biliyorum, bu işe böyle girilmez. Köylünün ağzından lâf böyle

alınmaz. Ben, duygulanma kapılarak, ölçüp biçmeden bodoslamadan girmişim.

Geveledim:

«Demem o ki,» dedim, «eskiden falan kalmış, atadan, dededen kalmış... Birinin başından geçmiş... Perilerin düğünlerine uğramış... Hem buraya neden peri bacaları demişler? Bunun bir sebebi?»

Köylülerin hemen hepsi, adam mı kandırıyorsun? der gibi yüzüme baktı...

«Yani buna dair... masal... Mademki peri bacaları demişler Perilerle bir ilişiği olacak... Olması gerek...»

«Burada peri meri yok. Ne düğünü var, ne sarayı... O, düzmece masallarda.»

«Peki bunları, bu görülmedik dünyayı kim yapmış?»

Ben böyle sorunca, bir köylü lâfa başladı. Biraz güvencesiz, biraz alay ettiğimi sanarak, başladı jeolojiden söz etmeğe... Erciyeş bir yanardağdı, dedi, ondan çıkan lâvlar... Sonra yağmur, yel, bu yumuşak kayalıkları...

Böyle tam yarım saat bîr söylev çekti. Göremelerin tarihini anlattı, devrini bir bir söyledi. Milâttan önce, Milâttan sonra, dedi...

Bir ara Mustafa kulağıma eğildi:

«Aldın mı efsaneyi?» dedi.

Mustafaya yenilgime kızdım.

«Siz,» dedim, «bana konuşkan seksenlik yerli bir hanım bulamaz mısınız? Köyünüze yazı yazmağa geldik!»

«Buluruz,» dediler. «Ama o da efsaneye inanmaz. Bulamazsın. Hocayı da getiririz. O da bilmez.»

Canım sıkıldı:

«Surdan Sarıza, Afşar ellerine bir açılırım, iki gün sonra size yüz tane peri bacaları efsanesiyle gelirim...»

«Onlar göçebe,» dediler, «onlar periye cine inanır. Göçebe daha onlar...»

Umudum azıcık kırılmadı değil. Öyle kesin konuşuyorlar ki... Böyle bir toprak parçasının efsanesi olmasın!

«Sarızdan, Afşardan buraya gelirler mi?» diye sordum.

«Arada sırada gelen giden olur. Hele eskiden çok gelirlerdi.»

Tamam. Görsünler türküyü, efsaneyi. Afşarhlar peri bacalarının her taşı için bir efsane yaratmamışsa bana da yuf olsun.

Ay ışığı vardı. Dışardaydık. Otelden az uzakta, göğe doğru yükselmiş, bir minareden daha uzun, geniş, pencereli bir kaya parçası görünüyordu.

«Bu ne?» dedim.

«Bu da Sak kalesi. Adı öyle.»

Bir yaşlı başladı anlatmağa:

«Bu kale çok çok eskiden kalmıştır. Zaman belli değil. Or-tahisar kalesiyle, bu kale alttan bir tünele birleşir. Eskiden kaleler muhasara edilince bir kaleden bir kaleye bu tünelden gi-dilirmiş. Çok geniş bir tünel. Gidelim dedik bir zaman, ancak yarı yola kadar varabildik. Tünelin ortası yıkılmış. Gidemedik,, geri döndük... Bu Sak kalesi de yekpare kayadır. Tepeye yine kayadan oyulmuş merdivenlerle çıkılır. Tepeye doğru geniş bir o-dası vardır. Sabahleyin sizi götürelim de görün.»

Sabahleyin götürdüler gördüm. Çıkması bir belâ. .Bu ağır bedenle bir yuvarlanırsan aşağı, bin parça olursun. Önce Mehmet Bey çıktı. Sonra ben, sonra da Mustafa... Yıllar dış merdivenleri aşındırmış, tç merdivenler öyle duruyor. Minare merdivenleri gibi döne döne çıkıyor. Kayayı böyle oysunlar! Akıl almıyor. O kadar yumuşak da değil taşı... Dedikleri tünel de karanlık. .. Yerin altına doğru koyup gidiyor. Bu kale de peri padişahının sarayı değilse, ben de hiç bir şey bilmem. Bu kale üs-

tünden yürümeli. Belki bir efsaneye rastlarız. Çocuklar gelir bunun hakkından.

Kaleden bir koyağa indik. Bağlıklı, bahçelikli. Koyağın sözünü sonra edeceğim. Çocuklar maden "suyuna gelmişlerdi. O nar yaşında üç tane çocuktular. Mustafayla

öteki arkadaş su i-çip uzaklaştılar. Bir dutun altında beni beklemeğe başladılar.

Ben, çocukların maşrapalarıyla bir su daha içtim. Okula gidip gitmediklerini sordum. Gittiklerini söylediler.

Birden:

«Siz biliyor musunuz, Sak kalesine çıktım. Hem de tepesine kadar çıktım. Şimdi oradan geliyoruz.»

«Ahmet Emmiyle mi çıktınız?» diye sordular.

«Ahmet Emmiyle...»

«O iyi çıkar.» dediler.

«Siz, hiç çıktınız mı?»

«Tabii,» dediler, «biz her zaman çıkarız.»

«Korkmaz mısınız? Orası peri padişahının sarayıymış. Öyle söylediler bana. Perilerden korkmaz mısınız?»

«Peri padişahının sarayı değil orası. Kale.» dedi biri.

Başka biri, bu sarışın bir çocuktu. Mavi gözlüydü.

«Amca,» dedi, «geceleri elleri ışıklı adamlar dolaşır o kalede. Biz de zaten gece çıkamayız. Gündüz orada hiç mi hiç kimse olmaz.»

«Peki kimmiş o elleri ışıklı adamlar? Adam mı, peri mi?»

Çocuk:

«Adamın ne işi var orada gece vakti? Çok çok adam, ışıklı adam varmış geceleri... Dolaşır dururlarmış sabaha kadar. Sessiz dolaşırlarmış. Çıt çıkarmazlarmış. Ebem görmüş...»

Mustafaya geldim. îşi anlattım.

«Ucu söküldü Mustafa.» dedim. «Bekle efsaneyi gayri...»

Mustafa:

«Olamaz.» dedi. «Uyduruyorsun.»

Yanımızdakine sordum:

«Sen köyde kaleye ait böyle bir lâf duydun mu?» dedim-

«Söylerler,» dedi... «Ama böyle söylemezler... Karanlık kavuşurken elleri ışıklı adamlar Damsı yanlarından gelir, kaleye girerlermiş... Ben böyle duydum.»

Bazı tarihçilere göre, bu kaleler Tunç Devrinden kalmaymış.

KIRK GÜN KIRK GECE

ikindiye doğru Mustafayla yola düşüp Göremeye geldik. Göremede peri bacaları ormanına düştük. Göreme büyücek bir koyakta. Biz doğu yanından geldik. Üstbaşa oturduk. Az ilerimizde, aşağılardan büyük bir orman başlıyor. Koyağın yamaçlarındaki peri bacalarının boyları kısarak, ortalarına, koyağın dibine, çukura doğru bacaların boyları uzun, her biri birer minare yüksekliğinde... Yamaçlardaki bacaların boylan onbeşle o-tuz metre arasında değişiyor, ortadakiler elli altmış metre arasında.

Bacalar ormanı alabildiğine uzuyor gibi. Buradan, bu o-turduğumuz yerden bakınca bacalar ormanı hiç sonu yokmuş gibi görünüyor. Ormanda türlü şekiller. Kendini bir heykel ormanında sanırsın, öylesine biçimler... Yürüyen, duran, hemen kalkıp koşacakmış gibi tetikte duran, uçmağa hazırlanan, at, insan, kuş, fil, türlü başlar, kuş başları, kartal kanatları, keşişler, sarıklı hocalar, doludizgin atlar... Saymakla bitmez... Halat çeken bir alay... Ata binmiş gelin... Gelin alayı... Bir büyü i-çinde kalıyor insan... Seyrederken bütün bunları, dünyayı unutuyorsun. Öteki, gerçek dünyayı, ağacı, kuşu, tarlası, evleri ile bıçak gibi kesip, o dünyada hiç yaşamamışın gibi, bu peri bacaları dünyasına kendini kapıp koyuveriyorsun... Belki asırlardır bu sarhoşluk içindesin. Dizlerinde derman kalmıyor hayretten. Başın dönüyor.

Bildiğimiz ormanın bir yeşili vardır. Ağaçların gövdeleri, yaprakları, dallan vardır. Suyu, pınarı, kokusu, çiçekleri vardır. O kadar. Peri bacaları ormanının türlü renkleri vardır. Organa şöyle uzaktan, bizim bulunduğumuz yerden bakınca türlü

türlü renk görüyorsun... Koyağın üstüne renkten, açık renklerden bir örtü örtülmüş sanki... Bir kısım açık yeşil. Bir pembenin üstüne konmuş. Açık tatlı bir pembe. Ötede bir kısım açık mavi... Mavi mi değil mi belli değil. Öylesine açık. Düşte görünen bir mavi. Uçup gidecekmiş gibi bir mavi. Dokununca yok olacakmış gibi bir mavi... Yine öyle açık bir sarı... Kırmızımsı taşlar... Bir an geliyor bu türlü renkler değişiyor, birbirine karıştırıyorsun. Renkler dedim ya, belki de renkler değil. Durup da hah şu renk diyemezsin. Belki yalan çıkarsın. Gözlerin seni kandırır. Renkleri anlatsan anlatsan şöyle anlatabilirsin: Buralardan durmadan, hani bulutların gölgesi geçer ya topraktan yaz günlerinde, geçip gider, işte renklerin de gölgesi durmadan gelip gidiyor. Tam böyle. En çok duran renk gölgesi pembeye çalan bir gümüşî, pembeye çalan bir boz.

İşte böyle, renk babında buralar böyle... Renk gölgeleri saatten saate, güneşin ışığına, bulutun gelişine göre değişiyor. Daha önce de dedim ya renk gölgeleri uçan biçimler üstüne bir düşüp bir kalkıyor. Renk gölgeleri oynaşıyor.

Şimdi yamaçlarda duran, peri bacaları ormanından birini anlatmalıyım, bir tek peri bacasını anlatmalıyım. Belki daha i-yi anlatırım. Bu peri bacalarından yürüyerek, bir orman yapabiliriz belki. Kafamızda...

Varalım bir peri bacasının karşısında, bir metre kadar ö-tesinde duralım, önce tepeden başlıyalım. Tepede bir şapka var. Düşmek üzeredir. Bir iki ot vardır, bazan üstünde. Rengi çoğu zaman koyu kurşunidir. Peri bacasının başka yerlerinden daha sert görünüyor. Granit sertliğinde. Onun için olacak, yağmurlar, seller, önce tepeden yiyecekken, yiyememişler, şapka gibi başında kalmış. Sert.

Şapkadan sonra bir kuşak geliyor. Ha, biçimini söylemedim peri bacasının. Bir gaz hunisini al, ağzı aşağı yatır. Binlerce kere büyüt huniyi, işte sana peri bacası. Başına şapka da oturtmayı unutma.

Şapkadan sonra kuşak geliyor demiştim. Bu kuşağın rengi

açık pembedir. Yumuşak bir taştır. Taş da diyemeyiz belki, sert, volkanik topraktır, ikinci kuşağa gelince o, açık bir mavidir. Ü-çüncü kuşak kırmızıya çalar. Bu da kırmızı gölgesidir diyelim. Turuncu gelir sonra da. Turuncu bizim bildiğimiz turuncudur, gir çizgi gibi durur kuşakta. Bir çizgi dedim de aklıma geldi. Kuşaklan birbirinden ayıran çizgiler vardır. Renkleri çürümüş bal rengidir. Sonra tabana doğru, en geniş yerin kuşağı beyazdır. Fildişi beyazıdır. Sonra yeşil otlarla biter sonuncu kuşak. Sonbaharda sarıdır.

Ağzı aşağı konulmuş huniler her zaman öyle düzgün değildir. Eğilmiş, bükülmüş, yana yatmış, türlü biçim almıştır her biri. Uzun sözün kısası her bir baca başka bir biçimdir. Hareket halindedir hepsi de... Uzun bir sefere çıkmışlar.

Bu türlü biçimlere, türlü hareketlere halk burada türlü efsaneler yaratmıştır. Maçandaki bacalar ormanının efsanesi şudur:

Zamanında buralar, güzel bir ülkeymiş. Bereket fışkırırmış topraktan. İnsanlar birbirlerini sayarlarmış, severlermiş. Fakiri fakir, zengini zengin değilmiş. Hırsızlık, katillik yokmuş. Üzümler ballı, buğdaylar taneliymiş. Bura halkının bir tek kaygısı varmış, o da ölümden... Bir kapalı ülkeymiş. O yüzden de kimler, kimsecikler, yani istilâcılar uğramazmış. Bu yüzden de askerleri azmış. Askeri ne yapsınlar!... Yıllardan bir yıl, günlerden bir gün bakmışlar ki, Maçandan beri yazıyı yabanı tutmuş bir ordu gelir. Yakıp yıkıp gelir. Asker yok karşı koyacak... Güzel ülkeleri yakılıp yıkılacak. Bütün halk gözleri yaşlı toplanmışlar bir tepeye gelenleri seyrederlermiş... Ne gelir elden! Ölümlerden ölüm beğen... Korkudan titrer, vaveylaları gökyüzünü tutarken, bir bakmışlar ki önlerinden çekilip duran, az sonra ülkelerini darmadağın edecek ordu yerinden kımıldamaz. Aman bu nasıl iş? Gece olmuş ordu kımıldamamış, sabah olmuş, gene Öyle. Ertesi, daha ertesi gün ordu durup durur. Cesaret edip ordunun yanına varamamış kimse. En sonunda bir çoban değneği-Qi havaya fırlatıp, «ölümse de ölüm. Ben varacağım duran ordu-

nun yanına.» Koşarak inmiş koyağa. Varmış ki, bir de ne görsün, ordu tüm taşa kesmiş... Haber vermiş. Güzel ülkede toy düğün başlamış, kırk gün kırk gece.

tşte şimdi Maçanda, bir ordu, peri bacalarına kesmiş bir ordu donmuş kalmış. Yum gözünü ordu hareket edecek gibi. Mızrakları ellerinde, silâhlan bellerinde saf saf olmuş bir ordu.

Sırası geldikçe şekillerin efsanesini söyliyeceğim. Şimdi biz Göremede peri bacalarının içine inelim. Görelim bakalım insanoğlu kayayı oyarak ne şekiller yapmış, ne hünerler göstermiş?

BACALARIN ÎÇÎ

Bulunduğumuz yerden Mustafayla Göremenin koyağına indik. Bekçiyi bulduk. Altmış yaşlarında bir adam. On dokuz yıldır burada bekçilik yapıyormuş. Eski, kayaya oyulmuş evlerden birini kendine ev yapmış. Bir defteri var, her gelene imzalatmış ve Göreme karşısında ne duyduklarını yazdırmış. Yazıları okuduk Mustafayla ilk önce... Durup Göremenin karşısında bayılanların, ayılanlarm hesabı yok. Gözyaşı dökenler bile var. Bu topraklar üstüne nutuklar, hem de miting nutukları gırla gidiyor. Adamlar kendilerini Göremede değil de, seçimde, seçim

kürsüsünde sanmışlar. Şöyle edeceğiz, böyle yapacağız. Göreme bir cennet olacaktır. Göremeye dünya hayran kalacaktır.

Bekçi istemiyerek, önümüze düştü. Cansız. Gönülsüz. E-linde bir sürü anahtar var. Anladık ki hükümet buradaki yapılara kapı yaptırmış. Hem de demir kapı. Bekçinin evinden yukarılara çıktık. Kayalıkların dibine varınca bir an durduk. Durduğumuz yerden kayalıklar, kesilmiş düz, pencereli kapılı, yüz yüzelli metrelik bir uçurum. Böyle görünüyor.

Bekçi:

«Burası Elmalı Kilise,» dedi. «Buradaki kiliselerin en i'

şıklısı...»

Bulunduğumuz yerden aşağı inmeye başladık. Dar, iki yanı kayalık bir yol. Yolun üstünü bir asma örtmüş. Üzümler da-

ha koruk. Sarkıyor. Asmayı geçip bir kapıya geldik. Bu kapı sonradan açılmış. Belli. Kapı demir kapı. Bekçi açtı. îçeri girdik.

Hiç umulmadık bir şey. Birden bir renkler, resimler dünyasıyla karşılaştık. Renkler taze daha. Kiliseye girdik. Renkler öyle çiğ değil. Toprak rengi... Toprak rengi demem, yani tabii. Kilimlerdeki kök boyanın renklerinden. Bu Elmalı Kilise aydınlık. Bekçinin söylediğine göre bütün bölgedeki en ışıklı kilise bu Elmalı Kilise imiş. Fresklerin gözlerini oymuşlar, çok yerlerini kazımışlar ama, kalanlar daha pırıl pırıl. Daha dün boyanmış gibi... Boyaların solmamalarının sebebi buralarının rutubetsiz oluşuymuş. Dediklerine göre bu kayalıklarda hiç mi hiç rutubet olmazmış. Kayaların, toprağın yapısı öyley-miş. Coğrafyacılar, jeologlar böyle yazıyorlar. Bence boyanın da bir tesiri olsa gerek. Boyalar has boya bence. Kök boya, toprak boya.

Kilise bildiğimiz kiliseler gibi, kubbeli. Ortada büyük bir kubbe, yanlarda küçük kubbeler. Kubbelerin birleştiği yerlerde Bizans stilinde sütunlar... Bu kilise kayadan oyulduğuna göre, kubbeleri kayaların tuttuğuna göre, sütunların ne gerekliği var? Görülüyor ki, bu sütunlar olmasa da, kayaya oyulmuş kubbeler, öyle ayakta kalacak. Mimar kayayı oysa da, öğrendiğinden, Bizans stilinden ayrılmak istememiş. Gereksiz de olsa sütunları dikmiş. Elmalı Kilisede sütunlardan birini yerinden koparmışlar. İnsana kubbe ha düştü ha düşecek hissi veriyor. Biliyoruz ki direklerin hiç biri de olmasa kubbeler yine oldukları gibi kalacaklar.

Elmalı Kilise tepeden tırnağa resim, nakış... Bütün resimlere koyu mavi bir renk hakim. Resimler primitif devrin tam özelliğini taşıyor. Resimler hareketsiz. Sanatçı bütün gücünü yüzlerin, gözlerin anlamına harcamış gibi... Kubbelerde peygamberler, melekler, evliyalar var. Bunların ellerinde yazılı kâğıtlar var.

Elmalı Kilise öteki kiliselere bakarak o kadar büyük de-

ğil ama, Göremedeki kiliselerin, en neşelisi... Renkleri taze. Sevinçli. Bütün bu resimlerde, kilise olmasına rağmen hiç bir mistik tarafı yok. Duvarlarda da îsanın hayatından bazı sahneler var. Sonra resim olmıyan yerlerde nakışlar var. Koyu mavi üstüne beyaz... Nakışlar çok güzel. Kilim nakışları

gibi.

Eskiden Elmalı Kiliseye aşağıdan, kapıdan giriliyormuş. Şimdi bulunduğu yer uçurum. Oradan girmenin mümkünü yok,

yıkılmış.

Ortahisarlılarm anlattıklarına göre, Birinci Dünya Savaşına kadar resimlere hiç dokunulmamışmış. Öyle oldukları gibi terü taze duruyorlarmış. Birinci Dünya Savaşında buralara sığınan asker kaçakları, aylarca, yıllarca burada kaldıklarından resimleri bozmuşlar. Nedense de hep gözleri oymuşlar. Gözleri oyulmamış pek az resim var.

Burada gözüme, çok tuhaf bir şey çarptı: Duvarlardaki kadın resimlerine pek az dokunmuşlar. Örneğin yanyana iki figür var. Biri kadın biri erkek. Erkeği kazımışlar, kadın öyle

duruyor.

Tarihçilerin dediklerine göre Elmalı Kilise Göremedeki en

yeni kilisedir.

Elmalı Kiliseden çıktık. Yukarlara yürüyoruz. Elmalının üstü merdiven merdiven, oda oda, kilise kilise, üstüste oyul-, muş. Kayalığın yamacının yüzü pencerelerden, kapılardan ibaret. Bir merdivenden çıktık... Epeyce yükseğe çıktık.

Bekçi:

«Burası mezarlık.» dedi.

Bir oda burası. Kapısı penceresi var. Yerde de kayaya oyulmuş, bir insan boyunda, dikdörtgen biçiminde mezarlar. Şimdi içi boş. Kemik bile yok. Çürümüş. Bütün kaya tepeye kadar mezarlar, odalar, küçük kiliselerle dolu.

Bir küçük kiliseye girdik. Burada resim yok. Oyulmuş. Direkli nakış. Nakışlı. Nakışlan aynen kilim nakışları. Bj iki de figür var. Kuş figürleri, ağaç figürleri... Boyası turuncuya ça-

lan bir kırmızı. Toprak boya. Sonradan aym boyayı Ortahisa-rm evlerinde, güvercinliklerinde gördüm. Boya hâlâ demek ki devam ediyor.

Yine tarihçiler diyorlar ki, bu nakışlı kiliseler sekizinci dokuzuncu asırdan kalmadır. Hıristiyanlığın İkonaklast devrinden kalmadır. Ikonaklastlar kendilerinden önceki resimleri parçalamışlar ve resme düşman olmuşlar. Resimli kiliseler dokuzuncu asırdan sonra yapılmamış... Yahut da o devirden sonra boyamışlar. Çünkü bazı kiliselerin resimlerinin altından yukarda anlattığım toprak boyalı nakışlar çıkıyor.

Göremede üç esaslı kilise var: Bunlar birbirine yakın... Karanlık Kilise, Tokalı Kilise... Karanlık Kilisede de Isanm hayatına ait resimler çok ve güzel... Bütün dünya resminin müşterek konularından biri olan «Son Ziyafet» görülmeğe değer.

Karanlık Kilisede mum yakıp öyle seyrettik resimleri.

Sonra oradan Tokalı Kiliseye indik. Tokalı Kilisenin giriş kısmı yıkılmış. Göremedeki en büyük kilise bu. Meydan kilisesi diyorlar. Burada da gözleri oyulmuş yüzlerce resim. Tokalı Kilisenin ustası başka usta. Resimler öteki kiliselerdekinden daha olgun. Burada da peygamberler, melekler, evliyalar var. Doğumundan ölümüne kadar îsanın safha safha hayatı var. Uçuşuna kadar. Bu bölgede ne kadar kilise gördümse hemen hemen bütün resimleri birbirine benziyor. Yalnız Tokalı Kilise bunun dışında. .. Burada fon açık mavi. Kubbeler, sütunlar, dua yerleriyle büyük Bizans kiliselerinin tıpkısı. Bence en yeni kilise bu o-lacak. Resimlerin olgunluğu bunu gösteriyor.

Her yerde, her kayanın burcunda bir kilise, bir oda... Amma da çok oda... Bir deyişe göre, bölgede 365, bir deyişe göre de 500 kilise varmış. Ben bir otuz kadarını gördüm. Evlerin sayısı üç dört bini geçiyor. On binden fazladır da diyenler var. Hiç birisi yalan değil. Say sayabildiğin kadar, içinden çıkamazsın.

32U

JJU LJL 1

Buralarda ilk yaşayanlar, ilk insanlar olacak. Ev yapmak, kayayı oymak kolay. Mağara devri insanlarının ilk cemiyet kurdukları yer. Mağara devrinden kalma hiç bir eser yok, a-ma başka türlüsü de olamaz diyorlar. Tunç devrinden izler var. Sonra Bizanstan kaçan Kapadokya Greklerinin sığınma yeri. Hıristiyanlığın yayılmağa çalıştığı ilk yer.

İstilâlara uğramış: Moğol, Selçuk, Bizans istilâlarına... Birkaç kere dolmuş, birkaç kere boşalmış. Bundan bin yıl önce de tamamen boşalmış. Bin yıldanberi buraları perilere bırakılmış. Bir de kaçaklara... Göremenin tarihine ait bilinen yalnız bu kadar. Araştırmalar yapıldıkça daha bir çok bilgiler elde edebileceğiz.

Hıristiyanlığın ilk devirlerinde keşişler tek tek bu yamaç-lardaki odalarda yaşamışlar. Yiyecekleri üzüm ve güvercin. miş.

Tarihte, bu bölgede ne kadar insan yaşadığı da belli değil. Kimi diyor ki bir milyon. Kimi diyor ki birkaç milyon.

Bütün bölgede 500.000'den fazla peri bacası olduğu söyleniyor. Bir çoğunda da ev, kilise olduğuna göre yukardaki söylediğim ev, kilise sayısı bana az geliyor... Daha çok olsa gerek.

Gün batarken, Göremeyi gezdikten sonra Mustafayla oradan ayrıldık. Göremenin üst başındaki düzlüğe çıktık. Gün batarken ptri bacaları bir başka. Renkler bir değişmiş. Gün sırça saraylara vuruyor gibi. Terkedilmiş, bir acayip şehir aşağılar. Işıklar kırılıyor. Pare pare dökülüyor. Renkler turuncuya kesiyor bir an, sonra birden kurşunileşiyor.

Bu terkedilmiş şehirden bir yalnızlık gelmeli, boşluğun yalnızlığını, terkedilmişliğin acısını duymalıyız içimizde. Öyle olmuyor. Şehir bize canlı, doluymuş geliyor. Hayat var Göreme-de. Bir de sesler gelse... Korna sesleri, otomobil gürültüleri..-Göreme modern bir şehir havasında olacak. Yine de öyle. Mustafa dedi ki:

«Ben ne zaman buraya gelsem, başım döner, bir acayip o-lurum. Bir sarhoşluk, bir büyü alır beni...»

Ben de öyle oldum bu akşam vaktinde. Başka, taze bir büyü içindeyim. Başım dönüyor. Bir toprak ki... orada peri bacalarının saltanatı. Görünmezden adamlar çıkacak.

Güneş batarken bozkırda, peri bacalarının bir kısmı karanlığa, bir kısmı ala bulandı. Gün battı. İçimizde bir ürper-me. Peri bacaları diyarında gün batınca, alacakaranlıkta uçsuz bucaksız bir harekettir başladı.

Ayrıldık.

TAŞ

Ortahisara gelişimizin ikinci günü, Ürgüp Tahrirat Kâtibi Mehmet beyle tanıştık. Mehmet bey Ortahisar köyünden. Köyünü seviyor. Pazardı. Mehmet beye usuldan efsaneler işini açtım. Şöyle bir düşündü. «Bilenler var,» dedi. Sonra: «Bugün vaktim var. Sizi ben gezdireyim,» dedi.

İlkin, daha önce, anlattığım Sak kalesine çıktık. Sonra, oradan, Hallaç deresine gittik. Hallaç deresinde de kiliseler var. Evler var. Bizi çok büyük bir kiliseye götürdü. Kilise yalnız kubbeler ve direklerden ibaretti. Bir köşede de yarım kalmış bir İsa kabartması vardı.

Mehmet bey:

«Bu kilise tamamlanmamış. Yarım kalmış. Belki istilâya uğramışlardır bitecekken. Olmamış. Bu yönlerde bundan büyük kilise de yok.»

Kilise aydınlık, Kilisenin üstündeki kayalık göğe ser çekmiş derler ya, öyle bir dağ.

Mehmet bey:

«Bu kilise nasıl oyulmuş biliyor musunuz?» «Bilmiyorum,» dedim.

«Yani kapıdan mı, başka yerden mi başlamışlar oymağa?»

Ben ne bileyim. Mimar değilim. Hiç düşünmedim. Mehmet bey anlattı:

«Bakın şu deliği görüyor musunuz? -Kubbeye yakın bir pencere gösterdi.- îşte o delikten girip, önce kubbeyi oymuşlar, sonra da direkleri, yukardan aşağıya doğru çıkarmışlardır. Aşağıdan yukarıya direkleri, kubbeyi çıkarmalarına imkân yok. Zor olur. Hem de şaşırır mimar. Biliyor musunuz, bu ne zor iştir! Taşları üstüste koyarak plâna göre yapıyı yapmak kolay. .. Ama böyle oyarak olgun bir mimari ortaya çıkarmak büyük güç ister. Bence bu kiliseler dünya mimarisinin en enteresan yapılarıdır.»

Başka bir kiliseye götürdü bizi. Bu, o kadar büyük olmamakla beraber, kubbeleri çok yüksekte. Direkleri kırmızı toprakla nakışlanmış. Haçları büyük, biçimli. Bu kilisede bir tablo var. Ama iyice kazımışlar. Zarif, ince, biblo gibi bir yapı.

Kiliseden çıktık. Kayaların altında biraz önceki kilise gibi olgun bir yapının saklandığını söyleselerdi daha önceden, mümükünü yok inanmazdım. Kilisede bir yarım saat kaldıktan sonra, dışarı çıkıp kayaya şöyle bir baktım, şaşırdım. Bu mükemmel yapı bu kayanın içinde mi?

Mehmet bey kayalığın doruğuna yakın yerleri, kayanın yüzünü gösterdi:

«Şu pencereleri, şu yüzlerce delikleri görüyor musunuz? îşte oralar odadır. Küçük kiliselerdir. Yalnız zamanla merdivenleri aşındığından çıkılamaz. Kapılarını kapayıp köylüler o-ralarmı güvercinlik yapmışlardır.»

Mehmet beye:

«Belki de,» dedim, «kazılmamış, gözleri oyulmamış, hiç dokunulmamış, resimler vardır o kiliselerde. Çıkılmadığına göre.»

Mehmet bey:

«Çıkılmıştır. Bozulmuştur.» dedi.

Dedim ki:

«Hiç bozulmamışını bulamaz mıyız? Çok iyi olur.» «Var,» dedi. «Tavşanlıda. Bir bağın içinde. Hiç dokunulmamış. »

«Nasıl kalmış o?»

«Bağın ortasında. Şahısların elinde. Onun için dokunulmamış. »

Görmek gerek.

Ayrıldık. Koca kaya bütün heybetiyle, içinde gizlediği güzel eserlerle arkamızda kaldı.

Hallaç deresi bu yönlerin en bereketli koyağı. Bağlar yeşil, bereketli. Ekinler bile, Orta Anadolu ekinleri gibi bir karış değil... Yüksek. Başaklar doludolu. Kayısılar, armutlar ballı, büyük...

Sonra Mehmet beyle Üzengi deresine indik. Ortahisara üç kilometre kadar. Üzengi deresi kırk kırk beş kilometre boyunca uzanıyor. Bahçeler var. Söğütlük, yeşillik. Üzengi deresinde maden suları var.

Mehmet bey:

«Üzengi deresinde birçok biçimler göreceksiniz,» dedi. «Bölgenin hiç bir yerinde bu kadar güzelini, insan elinden çıkmış gibisini göremezsiniz.»

Gerçekten de öyle.

Ortahisarı çıkıp da, Üzengi deresine yaklaşınca, birden karşımıza, karşıda, bir kayanın üstünde, koskocaman bir deve heykeli çıktı. Ikmış bir deve. Canlı gibi.

Yaklaştıkça heykel büyüyor, taştan olduğu ortaya çıkıyor. En usta hîykelci, o-tursa da bir deve heykeli yapmağa kalksa, yıllarca uğraşsa, yapsa yapsa ancak bu kadar güzelini, canlısını yapabilir. Belki yapamaz da.

Mehmet beye:

«işte bunun bir efsanesi olacak,» dedim.

«Ne bildiniz?»

«Mümkünü yok. Olacak.»

«Var,» dedi.

«Biliyor musunuz?»

«Hem biliyorum. Hem de anlatacak çok kimse var.»

Ak sakallı bir ihtiyarmış deveci. Sakalı uzun. Yıl kıtlık yi-lıymış. Deveci çok uzaklardan, bir yerlerden çocuklarına yiyecek getiriyormuş. Nereden almışsa almış, denkleri çuvalları do. lu doluymuş. Dereyi geçip, kayalığın üstüne varınca yolu, karşısına bir sürü aç, perişan çocuklar çıkmış, birer parça, birer parça onlara vermiş yiyecekten... Sonra duyan gelmiş, duyan gelmiş, herkese vermiş. Bir de bakmış ki, ne denklerde, ne çuvallarda zırnık kadar bir şey kalmamış. Devesini oraya ıktır-mış. Başlamış döğünmeye: «Çocuklarıma ne götüreyim, ne gö-türeyim? Çocuklarımın rızkını elâleme dağıttım. Taş olayım, taş olayım. Taş olayım daha iyi. Keşke taş olsam.» Gece çökmüş. Sabah olmuş. Oradan geçen köylüler bakmışlar ki, yolun üstbaşında, kayaların üstünde taş olmuş bir deve, yanıba-şında da taş olmuş bir ihtiyar. O gün bu gündür, deve, ihtiyar orada öyle durup dururmuş.

Üzengi deresi belki de Orta Anadolunun en çok güvercin bulunan yeri... Dere Ürgüpten başlıyor, Ortahisarı dolanıp, aşağı, Nevşehire doğru gidiyor. Derenin iki kıyısı çoğu zaman yüz metre yüksekliğinde kayalarla çevrili. Bu kayalarda binlerce, yüzbinlerce göz göz delik. Kayalar merdiven merdiven... İşlenmiş. Nakışlanmış. Derenin içi ağaçlık. Yazın Ürgüplüler, Nevşehirliler buraya geliyorlar. Orta Anadolunun kıracında Üzengi deresinin yeşilliği bir cennet yeşilliği. Maden suları var adım başında. Yukarıda söylediğim göz göz delikler güvercinlerin yuvası. Yüksek, bembeyez kayaların içini oda o-da oyup yuva yapmışlar. Burada hemen hemen her köylünün bir güvercinliği var. Güvercinlerin sayısı belli değil... Milyonu geçkin diyorlar.

Mehmet bey:

«Bir güvercinlik, küçük bir servet demektir. Orta bir güvercinliğin fiyatı 3000-4000

lira arasındadır,» diyor. «Güvercin gübresi en makbul gübredir. Sun'i gübre tarlalara zararlı o-

luyör. Yakıyor toprağı. Halbuki güvercin gübresi toprağa can verir. Verimini birkaç misli yükseltir. Güvercin gübresi çok pahalı satılır. Meselâ güvercinliğini satan adam, en fakir düşmüş adam sayılır burada...»

Üzengi deresinde silâh atmak yasak. Köylüler güvercinliğe bekçi tutmuşlar.

Bizim Mustafa:

«Bir zamanlar burada bir el silâh atmıştık. Yuvalardan havalanan güvercinler kapkara bir pulut gibi gökyüzünü tutmuştu.»

Üzengi deresinde de yüzlerce, binlerce peri bacası var. Buradaki peri bacaları güvercinlik. Her bir peri bacası bir a-rı kovanı gibi... Arı nasıl oğul verir, güvercinler de yuvalarından çıkarken öyle kalabalık. Oğul verir gibi üstüste.

Tarihte, ilk çağlarda, Kapadokya devrinde, Bizans zamanında buraların halkının, çoğunlukla keşişlerin yedikleri güvercin eti ve üzümden ibaretmiş. Şimdi de öyle gibi bir şey... Esas unsur gene güvercin eti ve gübresi, sonra üzüm... Son yıllarda güvercin etini yemek bir nevi yasak sayılmış aralarında.

GÖREMELERDE BİR ADAM

Ortahisar Belediyesi bizim önümüze Hacı Ahmet adındaki adamını kattı. Bir de gezdirme programı yapmış. Hacı Ahmet buralarını baca baca biliyor.

«Önce,» dedi, «köyün içinde bir kilise var. Ona gideceğiz. Amma kilisenin sahibi kadın evdeyse para almadan bizi i-çeriye sokmaz. Kapı yaptırmış, ileri geri söz söylerse kadın, kusura bakmayın. Yaşlıdır.»

«Nerden sahibi olmuş kilisenin?»

«Evinin yakınında. Korumuş da kiliseyi. Bu yönlerde en az tahribata uğramış kilise bu kadının kilisesidir.»

Kilise köyün ucunda, bir damın bitişiğinde. Vardık kimsecikler yok. Hacı Ahmet kapıyı açtı. İçeri girdik. Resimler

pek az bozulmuş. Yaşasın kadın. Renkler taze taze... îsa, Meryem Ana, evliya, peygamber resimleri ilk tazeliklerinde... Kilise taze bir mavilik içinde gene. Nakışlar bugün vurulmuş gibi. Bembeyaz.

Sıcaktı. Mustafa, Hacı Ahmet üçümüz yola düştük sıcakta.

Hacı Ahmet:

«Buraya gelmişken Balkanı görmeden olmaz. Azıcık zor ama. Esas kiliseler, peri bacalarının şahı orada.»

Sıcaktı. Beyaz toprak yalımlanıyordu. Otlar sararıp, kavrulmuştu. Kadının kilisesinin serinliğinden Balkan deresine indik. Balkan deresi bağlık bağçelik. Sular var. Hem de bol bol. Ama dere kurumuş.

«Bu sular ne suyu Hacı Ahmet?» diye sordum.

«Beyim,» dedi, «bu sular, birikme sulardır.»

«Nasıl birikme?»

«Durun size göstereyim.»

Sustu. Bir kilometre kadar yürüdük. Bir çeşmenin başına geldik. Bir de susamışız ki... Çünkü çok sıcak... Ter ku-lunçlarımızdan fışkırmış. Ağzı aşağı yatıp doya doya suyu çektik. Çeşme bir kayanın dibinde. Kaya yüksek, heybetli.

Hacı Ahmet:

«Bakın,» dedi, «surda bir tünel var. Kayalığa oyulmuş. Bu tünel çok uzundur. îşte bu tünele kayadan su sızar. Tünel dolar. Bir delikten de çeşmeye bu birikmiş su akar. içilir, bahçe sulanır.»

Tünele baktım, kayanın altına yağmur suyuyla değil de, damla damla kayadan sızarak, süzülmüş bir sarnıç. Bu sebepten suyu tatlı. Içimli. Balkan deresinde, böyle bir sürü sarnıç gördük. Biri bu sularla bağını suluyordu. Onu da gördük.

Gittikçe dik kayalar başlıyor. Kayalar dikleştikçe dikleş-ti. Güvercinlikler sarplarda çoğaldıkça çoğaldı. En sonunda kendimizi apartımanlar arasında, koskocaman, pırıl pırıl bir şehirde bulduk. Perilerin esas memleketi burada olsa gerek.

Sıcaktı. Derede azıcık ssrinlemiştik. Kayaların arasından bir keçi yolu bulduk yukarlara tırmanmağa başladık. Bir on beş dakika yürüyünce Balkan dedikleri yere geldik. Beyaz, pembe peri bacalarının ormanı. Bacalar üstüste binmiş. Omuz omuza. Sonra hsr bir peri bacası bir minare boyu. Başlarında şapkaları yok. Düşmüş. Uzakta bir peri bacası görünüyor, yemyeşil... Az sonra baktım, peri bacası, ama ayni yeri bacası, sarıya kesmiş. Periler göz açıp kapayıncaya kadar yeşili sarıya boyamışlar... Çok yukarılara tırmandık. Yine bir sürü kiliseler gördük. Gözleri oyulmuş resimler gördük. Toprak boyasından yapılmış. Sonra kabartma "haçlar gördük. Bir kilisede bir hurma ağacı gördük ki, değme heykelci çıkaramaz böylesini... Adam bir kayaya varıyor, bu ıpıssız, insan ayağı değmemiş yerin içine bir kapıdan giriyor, birden karşısına canlanmış, gözleri oyulmuş resimler, nakışlar çıkıyor. Renkler oynaşıyor... Bu ıssızlıkta, birden resimleri görünce insan şaşırmıyor. Başka yerde, başka bir kayalıkta, başka insan ayağı değmemiş ıssızlıkta görse bu güzelim resimleri, renkleri, yapıları insan alimallah küçük dilini yutar.

Buraya, bu peri bacalarının büyüsüne yakışıyor, insanın karşısına bu birdenbire, bu yoktan çıkan resimler, yapılar.

Çıkması nisbeten kolay oldu ama, buralardan, bu sarp yerlerden sıcakta inmesi de var. Uçurumlardan ineceğiz. Düşüp parçalanmak da var. Sıcakta, her saniye renk değiştiriyor koyak. Göremede anlattığım gibi... Renk dalgaları gelip gidiyor. Ama bu sıcakta, bütün renkler sıcağın içinde erimiş gibi. Elini daldırsan bir pembe, bir mavi, bir kurşuni, bir sarı eline bulaşacak gibi.

Çıpıldak tere battık ama, sürüne sürüne uçurumlardan indik. Perilerin boyadıkları resimler, oydukları yapılar bir düş sonrası gibi silindi gitti.

Dereye indik, bir söğüt gölgesine tatlı canımızı zor attık. ¦Şimdi her birimizin kafasında bir düş dünyası uçuşuyor. Şim-

di oturup her birimiz Balkan üstüne birer destan, birer efsane yaratabiliriz.

Efsane babında Ortahisardan yine eli boş dönmedim. Sak kalesinin efsanesini öğrenince yolunu buldum. Yeri, toprağı sorunca efsanesi de arkasından geliyor.

Hamus baba yaşlıydı. Sakalı uzundu. Sekseni geçkindi. Beli bükülmüş bir çınar ağacı gibiydi. Kaşları beyaz, püskül püskül, gözlerini örtüyordu. Ortahisarda işte bu Hamus babayı tanıdım. Gurbet görmüştü Hamus baba. Memiş Hocayı, bunlara benzer birçok insanı tanıdım. Peri bacalarının efsanesi dillerinden su gibi aktı. Ve ben öğrendim öğreneceğimi.

Kavak, Avcılar, Maçan, Üçhisar, Ortahisar, Ürgüp, Avanos, İncesu, Nevşehir, Hasandağı yöreleri. Peri bacaları bu büyük alanda... Peri efsaneleri bu bölgenin malı.

İyice bilmiyorlar. Avcılarda mı geçmiş Maçanda mı? Bir adam varmış. Köyün en çalışkan adamıymış. Ağzını açıp da bir tek lâf ettiği görülmezmiş. Bir toplantıya da geldiği yokmuş. Her zaman işinde gücündeymiş. En verimli bağ, en yüce, en büyük güvercinlik, en verimli tarla onunmuş. Bağı her zaman gübreli, toprağı un gibi, işlenmiş, temizlenmişmiş. Kış yaz bütün gün, gece gündüz toprağının içinde tek başına çalışırmış. Güçlü kuvvetliymiş. Her zaman terli, her zaman yüzü kızarmış habire bel beller, bağ budar, ekin biçer, güvercinlerini yemler, döğen sürermiş. Buğdayında bir tek taş, bir tek toz, bir tek ayrı tohum bulunmazmış. İri taneli, parlak, kıpkırmı-zıymış buğdayı... Arıları varmış yılda iki üç oğul veren. Bu adam hiç bir zaman tarlada karısını, çoluğunu çocuğunu çalıştırmamış. Severmiş toprağı aşk ile, şevk ile severmiş. Köylüler şafaklayın tarlalarına giderlerken, her şafak onu bağının içinde, tarlasının içinde, güvercinliğinin kayasında doğan güne karşı dikilmiş bulurlarmış. Yetmişini bulmuş, seksenini, doksanını bulmuş, beli bükülmüş, ak kaşları gözlerini örtmüş. Yine her şafak vakti gençliğindeki gibi tarlasındaymış, yine gençli" ğindeki gibi en verimli, en temiz bağ onunmuş, en ballı armut,

en güzel elma, en tatlı, aşılı kayısı onunmuş. Gençliğindeki gibi ilk ekinini o biçer, ilk döğenini o sürer, ilk tohumu ambarına o koyarmış. Eli ayağı tutmaz olmuş. Yine de ayni minval üzere işi devam etmiş... Bunun sebebi var... Dedik ya, insanların iyisi, hası, merhametlisi, yiğidi, dedikodusuzu, güzeliymiş. Elleri ellerin en güzeli, büyüğüymüş. Nurluymuş diyor görenler. Elleri ışıklıymış.

Eli ayağı işe varmadığı, yaşlandığı günlerden bir günmüş. Akşam yine çalışmış. Ama eskisi gibi değil. Elleri titriyerek, beli ağrıyarak yatmış. Her gün şafaktan önce uyanırmış ya, yine uyanmış. Ekin yolacakmış. Şöyle bir doğrulayım da ekini yolayım demiş. Zorlatmış. Ellerini toprağa dayamış, kalkmağa uğraşmış. Elleri bükülüvermiş. ihtiyarlamış, çökmüş, gövdesini kaldıramamış. Uğraşmış. Akşamın yorgunluğu bedeninde zehir gibi çöreklenmiş kalmış. Bakmış ki fayda yok. Gözlerini dikili ekine dikmiş kalmış. Keder içinde, ömründe ilk olarak candan ölümü istemiş. Tam bu arada, başını çevirince, Göreme yönünden bir takım insanların geldiğini görmüş. Adamların ardında bir parça aydınlık varmış. Onlar geldikçe, aydınlık da geliyormuş. Gelmişler, tarlanın ortasında durmuşlar. Sonra e-ğılmişler,

ekini yolmağa başlamışlar. Gün doğarken yolup bitirmişler. Yığıp harman etmişler. Günün ilk ışıkları Erciyeşin arkasından dökülürken, çekilip gitmişler. Kaybolmuşlar. Adam şaşkın, orada kalıp kalmış. Gün doğunca tarladaki evine çekilmiş. Çıkmamış. İkinci şafak adamlar yine gelmişler, topladıklarını dövmüşler. Buğdayı ceç edip harmanın ortasına yığmışlar. Bizim ihtiyar bu sefer canlanmış. Köye gidip çuval getirmiş. Buğday yığınının yanına koymuş çuvalları. Üçüncü şafak gelip çuvalları doldurmuşlar. Gece de gelmişler köye, kapısının önüne kadar taşımışlar.

İhtiyar gencelmiş, çok yaşamış. Bağına bakmışlar güvercinlerini çoğaltmışlar, yılda üç oğul veren arısı beş oğul vermiş. Velhasıl gençliği nasıl geçmişse, yaşlılığı da öyle geçmiş. Köylüler ihtiyarın sırrını bir ara çakmışlar, işi ona sormuşlar, ağ-

 da bir tek lâf etmemiş. Ölünceye kadar da

zım açmamış, açıp

sırrını kimseye söylememiş.

IŞIK ÜSTÜNE

Buralarda perilerin epeyce hünerleri var. Sırasıyla hünerlerini sayıp dökeceğim. Uzun zaman kalabilseydim bu periler diyarında daha çok güzel efsaneler derleyebilirdim. Bundan Ö-tesi genç folklorcularımıza düşer. Gitsinler, bir toprak parçasından dolayı ne güzel efsaneler doğuyormuş görsünler, derlesinler. Göreme efsaneleri diye bir kitap, çalışılmış, işlenmiş bir

kitap çok faydalı olur.

Önce kaç peri taifesi var, onu görelim. Hocanın bana söylediği gibi yazıyorum:

1 — Leltâhtil

2 — Kâhtâhtil

3 — Mehtâhtil

4 — Fehtâhtil

5 — Nehtâhtil

6 — Lectâhtil

7 — Lemukfencil.

Bu peri taifelerinin çoğu sünni, bir kısmı da gâvur. Sünniler insanların, iyi insanların dostu. Yukarıda anlattığım çalışkan adama yaşlılığında yardım edenler sünni taifeden. Görünmezler. Dünyada en çok peri bu peri bacalarındaymış. Gö-remeyi, Maçanı yurt tutmuşlar. İnsanlarla yakın ilgileri varmış.

Geceleri Göremeye gidilmez. Neden? Çünkü, Göremenin bir peri bekçisi var. Bir Pîr-i ebedi. Gündüzleri ortadan kaybolur, elinde ışık, geceleri peri bacasından segirtirmiş. Göremeye yaklaşanı da vururmuş. Orada barınan asker kaçaklarına musallat olmuş.

Yukarıda yazdığım yedi peri taifesi isminde de işler var. Her taife bir güne hükmediyor. Meselâ Leltâhtil taifesi pazar

gününün hükümdarıdır. O gün Peri Padişaha Leltâhtil taifesi arasından seçilir. Akşama kadar güne onlar hükmederler... Ondan sonra sırasıyla...

Bundan yıllar önceymiş. Gece karanlıkmış. Bir rüzgâr e-siyörmuş. Köylüler bağdan dönüyorlarmış. Bir tanesi arkasını dönmüş ki, ne görsün, bütün Balkanın, Göremenin, Maçanın, Üçhisarın üstü ışık içinde, binlerce ışık. Işıklar gidip geliyor, u-zayıp kısalıyorlar, koşuyorlarmış.

Köylülerin bulundukları yer, Balkan deresinin üstündeki düzlükmüş. Dizlerinin bağı çözülmüş bu yıldız yıldız, bu ışık yağmurunu görünce, oturuvermişer oraya... Gökten bir tuhaf ışık yağıyormuş. Sonra sesler gelmeğe başlamış. Üç yüz bin, beş yüz bin peri bacasının her birinin üstünde oynaşan bir top ışık... Donakalmışlar. Gözlerini almış ışık. Bir ara Balkandan yukarı binlerce ışığın kendilerine doğru çıkmağa başladığını görmüşler. Işık dört koldan geliyormuş üstlerine üstlerine... Önlerinden beş yüz kişilik bir ışık kalabalığı geçmiş... Bunlar, ellerinde ışıklar, renk renk giyinmiş, aynen ışık gibi giyinmiş küçücük adamlarmış. Büzülmüş, korkularından yere yapışmış köylülere bakmamışlar bile. Görmezlikten gelmişler. Arkadan daha büyük bir topluluk gelmiş. Ellerinde daha büyük ışıklar... Önlerinde çalgıcılar... Birer hava çalıyorlarmış ki, dayanılmaz. .. İnsanın hemen kalkıp oynayası geliyormuş.

Bunlar, yere yapışmış köylülerin önüne gelince, biri demiş ki:

«Bakın, bakın burada insanoğulları var. Büyük düğünümüze, mademki

padişahımızın oğlu evleniyor, insan oğullarını da davet edelim.»

Başka birisi:

«Ya içlerinde hoca varsa...»

Öteki:

«İçlerinde hoca olsaydı, şimdiye bize yapacağı kötülüğü, yapmıştı. Demek ki yok. Götürelim.»

Köylüleri ortalarına almışlar, götürmüşler. İkramda bu-

lunmuslar. Sarayın bir ucu burada, bir ucu Erciyeşin eteğinde^. Sabaha kadar bir cümbüştür gitmiş. Davulla: çalrm, iar oyunlar oynamışlar. O kadar 191k birikm.ş k. saraya, güneş İndan yüz "defa/bin defa aydınhk olmuş ortalı]. Pen kızı, yani gelin bir güneş ışığı ortasında çıkmış meydana... Gun a-farmca ortalıkta kalakalmışlar köylüler... Ne düğün, ne dernek kalmış ortada, silinivermış.

Köylülerin dediklerine göre, insanoğlunun düğünlerine

yoKmuş. nüm, «.«. ____ _, __

le kötülüklerden haberleri bile yokmuş. Yalan yokmuş, yalan...

Aşkmış, sevgiymiş...

Bir gece periler bütün iyi huylarını, insanoğullarının önüne serivermişler. Bir bir göstermişler. Demek istemişler ki, ey insanoğulları siz de böyle olabilseniz. Harp yokmuş. Adını bile bilmiyorlarmış harbin. Silâhın. Kurşunun. Kan nasıl akar bilmiyorlarmış.

**

Buradaki efsanelerin çoğu ışık üstüne. Burada perilere tutulanlar önce ışığa tutuluyorlar.

Tam on beş yıldan beri ışık ardında koşan bir adam var. Adam uzun boylu. Ellilik

var. GeleLm macerasına:

Tam bundan on beş yıl önce, bizimki tarladan dönüyor-muş. Birden Göremenin üstünde bir ışık görmüş. Gece yarıyı geçiyormuş. Işık ona el etmiş... Bizimki de dönmüş ışığa doğru koşmağa başlamış. Varmış ışığın yanına ne görsün, ışık yerinde yok. Geri dönmüş, ne görsün, ışık geldiği yerde. Oraya koşmuş. Sabaha kadar ışık gitmiş, o gitmiş. Bir türlü ışığın ya-

nma varamamış. Sabaha karşı yan baygın, yorgun düşmüş bir peri bacasının yanına...

îşte o gün bugündür, tam on beş yıldır, her gece sabaha kadar ışığın ardından koşar dururmuş bizimkisi... Geceyansı birden uyanır, dededen kalma kılıcı eline alır, «Işık, ışık,» diye fırlarmış dışarı... «Sana yapacağım bilirim ışık. Seni tutarım ışık... Tutarım da köyün kalesine asarım ışık...»

Bir gece ışık ardında koşarken, ışık fırlamış bir uçurumun başına çıkmış. Uçurum minare gibi. Dik orada durup dururmuş. Bizimkisi de buna dayanamazmış. Uçuruma tırmanmağa başlamış. Dizleri, elleri kan içinde kalmış. Ama epey tırmanmış. Derken ayağı kayıp uçurumdan aşağı düşmüş. Kolu kırılmış. Bu arada ışık da gelmiş bir ağacın tepesine, karşısına konmuş. Ağaç aydınlık içinde kalmış. Bizimkisi kalkamazmış yerinden, kılıcını sallamış, «ah ışık, vah ışık, bir elime geçersen ışık...»

On beş yıldır dağ, taş, kaya, ova, bozkır, peribacası demez ışık ardında... Işığın etmediği kalmamış adama... Daha koşuyor. Ölünceye kadar da koşacağa benziyor ışık ardında. Vakta ki, ışığı yakalayıp getirsin köyün kalesine taksın.

* **

Bir saz şairi var o köylülerden. Adını yazmıyorum.

«Gencim. Sazım elimde. O köy senin, bu köy benim. O peribacası senin, bu peribacası benim. Gittiğim yerlerde saz ça-İjyorum. Dolanıyorum dağlan, kırları. Her gittiğim yerde, arkamda bir ses. Bir ah çekme. Ses, seslerin tatlısı. Ah, ahların en yakını... Hayretler içindeyim. Bu ne ola ki? Kimseye söy-liyemiyorum. Uykumda, düşümde, saz çalarken, çift sürerken, her nereye gitsem o ses... Bana noldu? Bu böyle iki yıl sürdü. Bir gün oturmuş, bir yaz günü, bir peribacasmın yanında saz çalıyorum. Kendimden geçmiştim ki, sağıma döndüm. Ses:»

«Ey İnsanoğlu,» dedi. «Sensiz edemiyeceğim. Senin için yanıyorum. Beni kabul et.

Sırrımı kimseciklere ifşa etme de sana kavuşayım.»

Dilim dolaşarak: «Etmem,» dedim.

Ses kayboldu. Bekledim. Ne gelen giden, ne de bir görünen oldu. Kalkıp kaçayım, dedim, kaçamadım. Gün battı. Gün batar batmaz başımı kaldırdım bir baktım ki, karşımda ayın on dördü gibi bir kız. Güzel mi güzel. Allah bir yaratmış. Bana bakıp durur. Uzun boylu. Saçları sırma gibi. Işıl şıl.

Yanıma geldi oturdu. Aramızda bir sevda başladı. Yüreğime bir ateş düştü. Yandım kıza. Ben o peribacasmm yanına gittim. Peribacasmı kendime ev yaptım... Kızla evlendik. Çocuklarımız oldu. Biri kız, biri erkek. Ben başka kadınla evlenemedim. Müsaade etmiyordu. «Sen insanoğlu, ben peri kızı,» diyordu. «Sevişenlere dağ dayanmaz.» Dediği doğruydu. Ben bir insanoğlunu sevseydim bu kadar sevemezdim.

Bir gün çift sürüyordum. Yorulmuştum. Bizim avrat dedi ki: «Ben süreyim çifti azıcık da.» «Sür.» dedim. Sabanı eline verdim, ben çekildim tarlanın bir köşesine. Tarla yol üstüydü. Bir kaç tanıdık köylü geçiyordu yoldan. Bana selâm verdiler, sonra da öküzlere baktılar. Ağızları bir karış açık kaldı. Şaşırdılar. Biri:

«Bak,» dedi bana. «Öküzler insansız çift sürüyorlar. Bu nasıl iş? Saban arkasında insan yokken nasıl öyle dimdik duruyor da, düşmüyor? Öküzler öyle nasıl hattı sapmadan gidiyorlar? »

Anladım işi ama, iş işten geçmişti. Adam varmış sabanın kulpuna yapışmıştı. Koştum vardım. Bizim avrat ortalarda yok. Bir daha da görünmedi.

1957

SÜNGERCİLER

Yüzü kırış kırıştı. Koyu yeşil gözleri, bembeyaz püskül püskül kaşlarının altında, derinlerde kalmış, bir ışıldayıp, bir kararıyordu. Gözlerindeki karaltı, gözlerindeki keder, en karanlık gecelerden daha koyuydu. Bu koyu karanlığın üstünden u-zun bir zaman geçtikten sonra, bir kıvılcım gibi, bir ışık parıltısı hızla yanıp sönüyordu.

Belini yaşlı bir çama dayamıştı. Süt gibi beyaz sakalı titredi:

«Bak bana delikanlı,» dedi, «o kâfirin lâfını etme bana.» Bu köy, Fesliyen yaylasındadır. Fesliyen yaylası Ege denizinde, Gökova körfezinin üstündedir. Gökova körfezi içerilere, toprağın karnına doğru keskin, ışıltılı mavi bir hançer gibi sokulur. Bodrumdan gün doğuya doğru yol alırken Fesliyen yaylası sola düşer. Sol yandaki dağlar, dağların yalçın kayaları kayaların arasında uzun ve yeşil yeşil gözükür.

İbrahim Kaptanın oturduğu köy, yaylanın kuzeyinde, bir vadinin baş tarafındadır. On beş evliktir. Ve İbrahim Kaptan bu köyün yerlisi değildir. İşte ben sırf onu görmek, onunla konuşmak için sarp kayalardan, keçi yollarından aşarak buraya yaya geldim.

Buraları apayrı, yapayalnız, kendine göre bir dünyadır. Bu taşların arasında bir güncük kalan adam, aşağıda, uzaklarda başka bir dünyamn varlığını unutur. Gün batısında dünyanın

en güzel mavisiyle çalkalanan bir deniz mi var? Kimse hayal bile edemez. Ve deniz şu tepenin ötesindedir. O tarafın esen rüzgârında deniz kokusu, deniz nemi bile yoktur. İsrar edip:

«Kaplan,» dedim, «neden bıraktın denizi de geldin bu in cin yok yere?»

Kaptanın grek burnu bembeyaz kesildi: «Bre etme o cenabetin sözünü.»

«Kaptan,» dedim, «ben eski süngercilerle konuşmaya geldim. Senin için en iyi sünger avcısıdır, ama bıraktı on yıldır ıssız bir kayada yaşıyor, diyorlar. Senin için türlü türlü şeyler söylediler.»

Kaptan oturduğu yerden kımıldamadan söylendi: «Ben bilmem onları. Deniz yüzü görmüş değilim. Ben bu taşlı köyde doğdum. Bu taşlı köyde büyüdüm. Ben bilmem öyle laneti. Misafirsin hoş geldin. Etme lâfını o cenabetin.»

baktım ki Kaptanda iş yok. Yanından ayrıldım. Köyde köylülerle onun hakkında konuşuyorum. Kaptana, toprak a-damları bir hoş bakıyorlar.

Beni, köye kadar Kaptanı görmeğe getiren sebep onun başından geçen maceradır. Bana şöyle anlatmışlardı:

İbrahim Kaptan adalardanmış. Anasından düştü düşeli de denizdeymiş. Yani denizde doğup denizde büyümüş. Ve bana dediler ki, bütün Akdenizde İbrahim Kaptan gibi bir kaptan yoktur. İbrahim Kaptan denizin adını «deli kısrak» koymuş. Bütün Akdenizi, Akdenizin dibini taş taş, karış karış bi-lirmiş. Daha Türkiyede, Bodrumda, Marmariste, Bozcaburun-da sünger bilinmezken, o adaların en namlı dalgıcı, en namlı kaptanıymış. Adalılar yirmi beş kulaçtan aşağı inemezken, o, elli

kulaca bana mısın demezmiş.

İbrahim Kaptanın denizi ne kadar sevdiğine dair bir misal getirdiler. Bu, bir insanın bir tabiat parçasına aşkını en güzel söyler: İbrahim Kaptan evlendiğinde, vebali günahı söyli-yenin boynuna, gerdeğe evde değil de, denizin ortasında, motö-

rün içinde girmiş. Karısını, evlendikten bir ay sonra, ancak eve getirebilmiş. Ve kadın bir ay sonra evinin yüzünü görmüş. Bundan sonra da Kaptan bir aylık gelini evde bıraktığı gibi denize açılmış. Uzun sözün kısası, İbrahim Kaptan deniz, deniz İbrahim Kaptan demekmiş.

Deniz durgun ve güneş batıya doğru iniyor. Akdeniz tuz-su tuzsu kokuyor. Bir kayalıkta İbrahim Kaptanın arkadaşı dalgıçla konuşuyoruz. Denizlerin tek yaşlı dalgıcı. Dalgıç, elinin tersiyle kalın, düşük bıyıklarını sıvazladı. Deniz, küçük kayıkla oynuyordu.

«Git bul onu,» dedi. «İyi çocuktur. Denizi, yoktur onun kadar bilen.»

Sonra anlattı:

«Denizi onun kadar seven bir insana daha rastgelmedim. Nasıl oldu da ayrıldı denizden? Daha şaşarım. Denizden kaçan bir bunu bilirim, bir de Rodoslu Ali Kaptanı. Rodoslu A-li Kaptanınki başka hal... Bununki başka. Ali Kaptan bir gün bana geldi. Çok kızgındı. Yüzü de sapsarıydı. «Al,» dedi, «mo-törümü. İskelede bağlı.» Şaştım kaldım. Ne pazarlık etti, ne bir şey... İskeleye bile uğramadı. Bir daha da ömrü boyunca denizin yüzüne bile bakmadı. Buna bizde deniz korkusu derler. Hastalık gibi bir şeydir. Bu hal çok insanlarda olur. İbrahim Kaptanınki başka, onunki yürekler acısı... Onun denize düşman olmağa hakkı var. Herkes şöyle böyle diyor ya, ben yerden göğe kadar hak veriyorum ona.»

«Yaş gelmiş altmışa, bir tek çocuğu olmuş Kaptanın. O da daha on yedisinde. Ama çocuk iyi bir dalgıç. Sünger mevsimi ava çıkmışlar. Bu, ilk uzun gidişi çocuğun. Fakat Kaptanı günler uzadıkça bir kederdir sarmış. Bir gündü, gördüm, u-falmış, boyuna denize bakıyordu. Düşünüyordu, suratı bir karış. Kurban bayramıdır. Süngerciler toptan seferden dönecekler. Kaptan yollara bakıyor. Karısını elinden tutmuş. Seren boylu yavrusunu bekliyor. O günkü hali hiç gözümün önünden gitmez. Gelen motörlere baktı baktı, sonra deli gibi yerinden

fırladı. Karısiyle elele tutuşmuşlardı. Bütün motörleri aradılar. Çocukları yoktu. Kaptanın ağzından çıt çıkmadı. Herkes bayram etti, bizim Kaptan... Çocukla süngere giden arkadaşları anlattılar: Denize bir girdi miydi bir saat, iki saat çıkmak bilmiyormuş. En sonunda elli kulaçta vurulmuş. Çıkarmışlar, yarı ölü imiş. Kaptan buna inanmadı. Yıllarca karısıya elele tutuşup, kıyıdan uzaklara, denizin ötesine baktı. Iskekye her ' motor gelişinde oğlunu sordu. Böyle yıllarca denize baktılar, I baktılar. Bir gün baktık. Kaptan ve karısı ortalarda yok.»

Köyde köylüler anlatıyorlar: «Bir şafak vakti, iki ihtiyar elele tutuşmuşlar, önlerinde bir çobanla köye girdiler. Kaptana ne sorduksa hiç cevap vermedi. Yalnız bir aaah çekip: «Oğlumu deniz yedi.» diyordu. Bir köylü:

^Deniz adamları yarı delidir. Onların emekleri kan emek. Onların hayatları ölümdür. Yüz metre denizin dibine gidiyorlar. Akıl mı bu? Ama geçim... Topraklan yok onların. Onların topraklan da denizdir.» diyordu. Sonra, İbrahim Kaptanı kastederek: «Gördün mü akıllı adamı... Ömrünü deniz dibinde, sünger peşinde geçirmiş, şimdi lâfını bile ettirmiyor denizin. On yıldır bu köyde, yönünü deniz tarafına bile dönmedi. Denizi görmemek için kasabaya bile gitmedi.» dedi.

O gsce köylülerle, hep Kaptan üstüne konuştuk. Kaptanın köyde derdi günü topraktan söz açmakmış.

«Allah size toprak gibi bir nimet vermiş, siz onu cennet edin,» diye öğütler veriyormuş.

Köyden ayrılırken Kaptana bir daha uğradım. Sırtını çama dayamış güneşleniyordu.

«Oğul,» dedi, «zahmet etmişsin, ben o lânetlemeyi unuttum bile. En iyisi toprak. Ayakların sağlam basar. Kalleş değildir. Ne var, ne yoksa toprakta. Bütün denizcilere söyleyin, toprak gibi güzeli yok. Deniz gibi orospu, kalleş değildir. En güzeli toprak.»

Akşamdan usul usul bir yağmur yağmıştı. Toprak kokusu, çam kokusuna karışıyordu.

«En rahatı, en tatlısı toprak.»

Kaptanın arkamdan söylediği söz bu oldu.

Aydm-Milâs arası... Otobüste yanıma yaşlıca bir köylü düştü. Konuşmaya başladık. Tabii ilk olarak o sordu, ben söyledim. Söze, her Anadolulu gibi:

«Nerelisin, nereden gelip, nereye gidiyorsun?» sualiyle başladı.

Sünger avcılarına gittiğimi söyledim. Bana acıyarak baktı:

«Başka hiç bir iş bulamadın mı? Yazık değil mi gençliğine?» dedi.

Sözümü yanlış anladığını söyledim, süngercilere niçin gittiğimi anlattım.

«iyi yapıyorsun,» dedi. «Bunların çektikleri görülmeğe değer.»

«Ben,» dedim, «sünger avcılığı diye bir iş olduğunu Is-tanbulda duydum, meraklandım, kalktım geldim. Süngercilik hakkında hiç bir şey bilmiyorum. Bildiğim tek şey, metrelerce, denizin dibine daldıklarıdır.»

Köylü, çatlamış nasırlı elini denize doğru savurdu.

«Biz toprak adamlarıyız. Denizin yüzünü bile görmek istemeyiz. Bizler, köycek, şaşarız deniz adamlarına. Onların kazançları kan emek. Olmaz olsun öyle dirlik. Deniz adamları bir başka türlü, bir hoştur. Kazandıklarını tutmazlar. Verirler içkiye, verirler içkiye... Ban, onların içinde bir tek akıllı adam görmedim. Hepsi kaçık, hepsi deli.»

Arkamızdaki sırada ince, kavrulmuş, kara yüzlü kupkuru bir adam var. Her hali bizi ilgiyle dinlediğini gösteriyor.

Ve köylü anlatmağa devam etti:

«Bunların yaptıkları dslilikleri tımarhanedekiler, beş yaşındaki çocuklar bile yapmaz. Bunlarda hiç akıl olsa yüz me;

re denizin dibine, karanlık suya, kötü bir lâstik boruya güvenip girerler mi? Daha ne delilikleri var bunların bir söylesem!»

«Peki, bu adamlar, bu işi sırf keyif için mi yaparlar? Geçim falan?»

«Keyif için yapıyorlar ya, ne sandınız? Toprak bizi nasıl geçindiriyor? »

«Keyif için ölüme ha?»

«Cümlesi denize sevda bağlamıştır. Atadan, dededen kalma bir lâf vardır: «Denize değen iflah olmaz bir daha» derler. Ölünceye kadar gider bu aşk... Akıl, sır ermez. Dalarlar denize, çıkarlar içerler... İşleri, güçleri bu, dalarlar, içerler... Bakın efendi oğlum, bu adamları kurtarmak insanlık vazifesidir. Bir çare düşündüm, hükümet bunu nazarı dikkate almalıdır. Yani bütün süngercileri Bodrumdan, Marmaristen, Boz-burundan toplayıp Orta Anadoluya sürmeli, onlara orada toprak vermelidir. Denize dönmemeleri için bir de kanun çıkarmalıdır. Yasak etmeli onlara denizi. Çünkü efendim, onlar kaçarlar denize. Yoksa buradaki insan nesli mahvolacak. Deniz yiyecek onları. Bakın size bir şey daha söyleyim, söyleyim de ibreti âlem için yazın: Bu deliler çocukları üç yaşına gelince kollarından tuttukları gibi yallah denize savururlar. Çocukların hepsi balık gibi. Böyle çocuktan vatana, millete hayır gelir mi hiç?»

«Herkesin şu yeryüzünde bir türlü işi var. Sen topraktan, öteki denizden.»

Köylü kızdı:

«Evlât,» dedi, «onlarınki iş değil, oyun. Kocaman çocukların oyunu! Altı ay denizde çoluğundan çocuğundan uzak kal... Sonra çoğunun kazandıkları para... bir hiç... Açlıktan ölürler. Yani efendim nefesleri kokar. Çoluk çocukları çırılçıplaktır. Çoğu da denizde ölür. Karıları altı ay, onlar seferden dönünceye kadar denize bakıp beklerler. Elleri de boş dönerler, dönebilenler. Çünkü hepsini içmişlerdir. Başka çare

yok. Bunların topunu Orta Anadoluya sürmeli. Bunlar, denizde ölürler, yine ayrılmazlar. İlle hükümet zoru.»

Arkadaki kuru adam yutkunuyor. Bir şeyler söyliyecek o-luyor, söyliyemiyor. Daha doğrusu fırsat bulamıyor. Yaşlı köylü baktı ki kendisini yalnız ben değil, bütün otobüs dinliyor, bütün otobüse hitaba başladı. Deniz adamlarına çok kızgın.

«Bunlardan bir kaptan Mehmet Ali vardı. Bir yıl çok sünger çıkarmış. Denizden de usanmış. Bıraktı denizi; geldi bizim köyden toprak aldı. Bahçe yaptı, bağ yaptı. Hepimiz sevindik. Kaptan bu yaşında bile bir çalışıyordu ki bir görsen, maşallah derdin. Çocuklara, bebelere analar nasıl bakar, öyle bakıyordu ağaçlara. Bir yıl, iki yıl... Kaptan, delikanlılar gibi çalıştı. Bir şevk vardı Kaptanda... Hepimiz

imreniyorduk. Bir de kuvvetlenmiş gençlesmisti ki sorma. Ona: «Kaptan, işte toprak böyledir. Adamı gençleştirir.» diyorduk. «Doğrudur. Hakkınız var.» diyordu.

«Yalnız son yıllarda Kaptanın karısını bir telâş aldı. Gelip bana yalvanyordu. Bana gelmesine sebep de, kızımı Kaptanın oğluna vermiştim. Ne bilirsin böyle yapacağını... Kadın «Kaptan tekneyi satmadı. Geceleri hep tekneyi, denizi sayıklıyor. Başımıza bir iş açacak bir gece biri şu tekneyi yaksın. Kıyıda yarı çürümüş duruyor.» dedi. Aldırmadık. İnanmadık. Karının hakkı varmış. O tekne orada durdukça onun içindeki kurt da büyüdü. Gün günü zayıflamağa, bahçeye, tarlaya bakmamağa başladı. Bir gün baktık ki seninki tekneyi onartıyor. Sonra, boyuna önüne gelene küfretmeğe başladı. Evde kimseye rahat vermiyordu. Bir gün her şeyi satıverdi, gitti denize... Denizde öldü. İşte böyle deli bunlar. Mezarı bile yok... Balıklara yem oldu. Çoluk çocuğu, torunları, yani benim torunlarım sersefil şimdi. Toprakta kalsaydı ne iyi olurdu. Duramadı. Deniz çekti onu. İşte böyle hergele bunlar. Deniz oyununa kurban gitti.»

Köylü susunca, arkadaki kara kuru adam daha fazla da-

yanamıyarak söze karıştı. Köylünün gevezeliği onu iyice doldurmuştu. Bıraksak iyi bir kavga edeceklerdi.

«Bana bak amca,» dedi, «ben dalgıcım. Hiç bir zaman o-yun oynamadım. Keyfimden denize girmedim. Ekmek için. Başka iş bulamadım da ondan... Yalan söylüyorsun, keyif için ölüme gidilmez. Deniz çekti de, durmadı da toprakta... Palavra. .. Bir karış toprağım yok benim. Bin lira verseler, bir metre dalmam yoksa... Ama çaresizlik.»

Yaşlı köylü söve söve Karova bucağında indi. Biz de dalgıçla ahbap olduk. Bir geceyarısı Bodruma girdik. Bana bundan yirmi yıl önce dalgıçlığa nasıl bir korkuyla başladığını anlattı. O da köylüye sövdü.

DENİZ ÇEKER

Gecenin hayli ilerlemiş bir saatinde Bodruma geldik. Bodrumun bembeyaz evleri üstüne ayışığı dökülüyordu ve evlerin aksi denize vuruyordu. Bodrum bir deniz kasabasıdır. Türki-yedeki hiç bir deniz kasabasına da benzemiyor. Bambaşka bir özelliği var. Ayışığı altında bir masal şehri gibi. Nefes almıyor. Durgun, bir göl kadar durgun denizin üstünden gümüş parıltılar kayıyor. Denizin üstünde yer yer bir top ışık uçuşup duruyor.

Bodrumda otel yok. Otobüste köylü ile çatışan dalgıç Ahmet bizi pansiyon gibi bir eve götürdü.

Sabahleyin bol bir güneşle gözümü açtım. Kış ortasında yaz! Bu Bodruma has bir özelliktir. Kasaba deniz, kasaba acı acı tuz kokuyordu. Tuzun genzimi yaktığını duydum.

Gece kaldığımız evde kapılar kilitsiz, pencereler açıktı. Evde de kimsecikler yoktu. Sabahleyin de kapılar ardına kadar açık kaldı, biz dışarı çıktık. Odada eşyalarımız var, çalmazlar mı? Bende merak ve korku. Sordum:

«Bu kasabada hırsızlık olmaz. Yıllardanberi de bir tek cinayet olmadı.» dediler.

Bodrumun insanları pek öyle uysal görünmüyorlar.   Gü-

rültüyle konuşan, alıngan, kavgacı, içen insanlar. Bodrum bambaşka bir yer, bir toprak. însan burada denizden çıkmış balığa dönüyor. Bir bağıra bağıra, lâfı karıştıra karıştıra konuşuyorlar ki. Ancak iki üç gün sonra konuşmalarından bir şeyler anlayabildim.

Bodrum başka yerdir, dedim. Türkiyede ekmeğini deniz-• den çıkaran iki üç yerden biri, birincisidir: Marmaris, Bozbu-run, Bodrum. Buradaki insanların çoğu toprakla ilgisini kesmiştir. Deniz, toprağa hiç bir suretle insan vermiyor. Aksine a-lıyor. Topraktan koparıyor. Dalgıçlar arasında Konyalılar, Erzurumlular bile var. Yakın köylüler de dalgıçlık ediyorlar.

Dalgıç Ahmet de köylü. Babası da dalgıçmış. Bir akşam yanıma oturdu da, başından geçenleri bir bir anlattı. Konuşmasından öyle hissettim ki, bu Ahmedin yarısı toprakta, yansı denizdedir.

«Aklıma şöyle geliyor. Üç aydır babam denizdeydi. Bir mektup almıştı anam çok uzaklardan. Babam iki aya kadar geleceklerini yazıyordu. Mektubu küçük bir limandan postaya atmıştı. Mektup sevinçliydi. Çok sünger çıkarmıştı babam. Mektuptan bir hafta sonra, babamı yarı ölü getirdiler. Vurgun yemiş. Bir tarafının eli ayağı hiç tutmuyordu. Babam vurgunu kırk beş kulaçta yemiş. Bir ay yatakta yattı. Sonra da öldü. Ölürken de anama vasiyeti şu oldu: «Oğlumu dalgıç yapma!» Ben anamla bir başıma kaldım. Tarlamız yok. Takımımız yok. Sersefil, iş yok, güç yok. Vasiyet masiyet para etmedi açlığa. Bir gün anama dedim ki: «Dalgıç olacağım. Başka çare yok. Alnıma yazılan gelir.» Ama denizden ödüm patlıyordu. Bir korku vardı içimde tarifsiz. Denizi, dalgıçları görünce hep babamın yataktaki hali geliyordu

gözümün önüne. Ne gelirdi elden! Anam deniz lâfı edilince deli oluyordu. Ben hem korkuyor, hem de denize çıkmak için anama yalvarıyor-dum. Anamın hali kötüydü. Çökmüştü. Köy... Allanın belâsı kıraç tarla. Ekin vermez. Ekin verse bile benim tarlam yok. En sonunda ver elini deniz dedim.

«Babamın arkadaşı, kaptana gittim, söyledim. Bu yıl sün-göre çıkacağım, dedim, avans ver! Avansı aldım. Sefer zamanı geldi, biz, denize açıldık. Hatırlıyorum: Yağmurlu bir gündü. Denizin üstüne usuldan usuldan yağmur iniyordu. Bana, ' formayı nasıl giyeceğimi, başlığı nasıl takacağımı, havayı nasıl' alıp vereceğimi günlerdir usta dalgıçlar tarif edip duruyorlar- t di. Dalgıç elbisesini giydirdiler. Ben tirtir titriyordum. Bir in-.| san kaplanın ağzına, ateşin içine atılırken, yani bile bile ölüme giderken nasıl korkar, ben de öyle korkuyordum. İşte korkudan elim, ayağım tutmuyordu. Ya bir daha denizin dibinden geri çıkamazsam. O otobüsteki herif, serseri ne diyordu? Deniz çekermiş adamı... Yalan! Ne deniz çeker, ne bir şey. Ekmek çeker, ekmek... Tuttular atıverdiler beni... Kendimi, her şeyi unutmuştum. Bir türlü dcbe gidemiyorum. Denizin yüzünde kalakaldım. Ne aşağı, ne yukarı. Korkumdan elimi bile ki-j mıldatamıyorum. Bir zaman denizin yüzünde bir balık leşi gibi kaldıktan sonra çektiler. Arkadaşlar gülüyorlardı. Ben bitmiştim. Kendi kendime acımdan ölsem de demze girmem, dedim. Borcum vardı kaptana. Ne yapmalıydım? Deniz yüzünde kaldığımdan bir hafta sonra, dalgıçları seyrede ede birazcık ı-sındım denize... Ve girdim. Nasıl oldu, ne yaptım, ben de bilmiyorum. Kendimi denizin dibinde buldum. Bir ay kadar sonra alışmıştım. Ben yirmi yıllık dalgıcım, her denize girişimde o ilk korkuya benzer bir korkuyu, yüreğimde bir sızıyı daima duydum. Her yıl seferden dönüşümde dalgıçlıktan ayrılmağa karar verirdim, bir türlü ayrılamam. Başka iş yok. İki kere vurgun yed.m. Bu iki kere ölüm demektir. Evlendim, iki oğlum var. Onlar hiç bir zaman dalgıç olmıyacaklar.»

Ahmedin kuru yüzü terlemiş, hatları sertleşmiş, bıçak gibi olmuştu. Bir şey ifşa eder gibi eğilip kulağıma.

«Bey,» dedi, «şu lanet denizin bir de tiryakiliği var. Denizin dibini bir görsen. Orası da kendine göre bir dünya... Bilen bilir. Tadına varan bilir. Güzel bir dünya. Hani insan ba-zan özlemiyor da değil!»

«Yani,» dedim, «otobüsteki köylü boşa söylememiş» «Ama ekmek, başta geliyor. Öteki sonradan...» dedi. «Bu kadar güzel mi? Karanlık değil mi?»

«Yüzünden aydınlıktır. Bir gün denizin dibini anlatırım sana.»

Sonra gözleri yaşararak ilâve etti:

«Birkaç dönümlük bir tarla alacak param olsa. Mandalina dikerdim bahçeye... ihtiyarlığımda medar olurdu. Yüzüne bile bakmazdım denizin.»

Birdenbire söylediğine pişman gibi oldu: «Yok,» dedi, «canım çektiği zaman dalardım denize.» Dalgıç Ahmedin gözlerinde, ışıklı bir toprak parçasına hasretin kederi vardı.

SU ALTINDA YÜRÜMEK

«Hazır, bozulmamış makine var. Mevsim geçmekle beraber av yapabiliriz. Kokaçi Hüseyin de Gökova taraflarında çalışıyor. »

Güneyin en güneşlin günlerinden birindeydi. Aralık ayıydı ama, insan terliyordu. Deniz durgundu. Denizde en küçük bir kırışık bile yoktu. Gökyüzü de apaçık, bulutsuz, pırıl pırıl-dı. Akdenizin tâ ötesinden, güneyinden süt beyaz bir top bulut, denizden çıkarmışcasına yükseliyordu.

Çevri Kaptan:

«Hem kangava, hem dalgıçlı motor, hem de aynayla av yapabileceğiz.»

Bodrum iskelesinden dalgıçlar, Çevri Kaptan, Bodrumlu arkadaş Hüseyin Nayırla bir motöre binip açıldık. Öyle güneş var ki, çok derin olmayan yerlerdeki deniz dibi ayan be-van gözüküyordu. Deniz dibi yeşildi. Tek tük de balıklar geçiyordu.

Çevri Kaptan önce kangavayla avlanmamızı teklif etti, Kangava, ağla sünger avlamağa diyorlar. Büyük bir motor vardı. Bu motörde büyük ve kalın bir dingile takılmış karşılıklı iki tekerlek... Tekerleklerin arasına, dingil boyunca sağlam bir ağ gerilmiştir. Bu dingil, denizin dibine indiriliyor.

Gözüm denizin dibinde, altta dönen tekerlek... Motor üç dört mil üstüne yol alıyor. Bazan, derin yerlerde ne tekerlek, ne ağ gözüküyor. Kıyıda birkaç sefer, birer, ikişer mil gidip döndük. Bir saat sonra ağ, denizden çıkarıldı. Ağ, deniz kabuklan,

yosunlar, türlü deniz bitkileriyle dolmuştu. Hepimiz her yerden ağa sarıldık. İçinde sünger arıyoruz. Dalgıç Hüseyin bağırdı:

«İki tane kocaman sünger!»

Ve iki tane kurşunî, salyalı yuvarlağı sevinçle motöre fırlattı.

«Bunun ikisi yarım kilo gelir. Gündelik, motorun masrafı

çıktı demektir.»

Bu iki kocaman, salyalı yuvarlağın süngere benzer yeri yok. İnsan elini sürmeğe korkuyor. Cıvık, yapış yapış, pis bir

şey.

«Şimdi bu götürülür eve... Dövülür... Üzerindeki pislik

gider... O ince bir zardır zaten... Bildiğin sünger çıkar meydana... Kolaydır...»

Kangavayı bırakıp, makineli, yani dalgıçlı motöre geçtim. Epeyce heyecanlıyım. Çoktanberi arkadaşlık ettiğim ve kendisinden denizin altına dair bir sürü olaylar duyduğum sıcakkanlı, kara yağız dalgıç Hüseyin girecek denizin altına. Elbisesini, hiç bir şeyini çıkarmadan, forma dedikleri dalgıç elbisesini giyiverdi. Sonra motorun arka tarafına oturdu. Yüzü dalgındı. Düşünceli haliyle denizin ötelerine bakıyordu. Bir za-ma noturduğu yerde kalakaldı; her ne hal ise... Ben Hüseyi-ni hiç böyle görmemiştim. Sonra Çevri Kaptan getirip başlığı Hüseyinin başına geçirdi. Başlık mihvere benziyor. Önünde de dört tane cam penceresi var.

Hava makinesi işlemeğe ve dalgıca hava vermeğe başladı. Forma yavaş yavaş şişiyor. Dalgıç, denize yavaşça indi. Şimdi bir kurbağa ölüsü gibi denizin yüzüne serilmiş duruyor. Bu pek az sürdü. Usul usul batıyor. Fotoğrafçı arkadaş fotoğrafını almak için dalgıcın deniz yüzünde biraz beklemesini istiyor.

«Fazla bekliyemez.» diyorlar. «Neden?» diyorum.

«Bekliyemez. Çünkü hava alıp veremez. Tazyik yok.» diye cevap veriyorlar.

Ve dalgıç usul usul, sanki gittikçe su alan yün dolu bir çuvaldır. İşte öyle iniyor. Bir zaman sonra da gözden kayboluyor. Benim merakım denizde artık. Denizin dibinde

dalgıcı görmeğe can atıyorum ama, dalgıç yok ortalarda. Kılavuz:

«Bak orada su kabarcıkları var ya, tam onun civarındadır. Çünkü denizin altında hava değiştiren dalgıç ilerler gider, ondan sonradır ki su kabarcıkları denizin yüzüne çıkmağa başlar. Tabiidir ki, ilerliyen dalgıç, kabarcıkların altında bulunamaz. »

«Şimdi orada yürüyor mu? Kolay mı yürüyüşü? Kaç kulaçtadır şimdi?»

Kılavuz cevap veriyor:

«Şimdi 18 kulaçtadır. Yürüyor. Ama deniz altında yürümek yer üstündeki yürümeğe benzemez. Şimdi bir ayna olsa sana gösterirdim. Seker gibi yürür. Dik de yürüyemez. Öne doğru biraz eğilmesi gerektir. Eğilmek zorundadır. Aynayla yürüyüşünü bir görsen... Bir insan getirin gözönüne... O a-dam uykudadır ve uykulu uykulu havada yürüyor... adımlarını boşluğa atıyor, öyle yürür.»

Sonraları ben de aynayla baktım dalgıca... Dediği doğruydu. Denizin dibinde dalgıç uykulu uykulu yürüyordu. Çok yavaş... Arada bir boşlukta asılmış gibi duruyor, sonra kımıl-d>yordu. Sonra, sünger koparırken gördüm bir dalgıcı, sünger-

le çarpışması görülecek şeydi. Yumulmuştu süngerin üstüne, etrafında dönüyordu. Kopardım sanıyor, kalkıyor, sünger elin-den kayıyordu. Kılavuz:

«Ama adam, denizin dibindeyken, böyle yürüdüğünü bilmez. Söylersen de, aynayla bakmayıncaya kadar inanmaz.» dedi.

Kılavuz, kılavuz diyorum. Nenin nesi olduğunu söylemedim. Kılavuz şudur: Dalgıç denize girerken hava veren hortum, dan başka dalgıca bağlı bir de ip vardır. İşte bu ip kılavuzun elindedir. Kılavuz kaç kulaçta, dalgıcın kaç dakika kalacağım bilir. Bu biraz da dalgıcın bünyesine bağlıdır. Bir de yorgun olup olmamasının rolü vardır. Meselâ bir dalgıç kırk beş kulaçta 5 dakika kalabilir. Öbürü on dakika... Beş olunca kılavuz hemen dalgıcı çeker. Eğer çekmezse dalgıç vurgun yer, ya felç olur, yahut da hemen ölür. Meselâ yirmi beş otuz kulaçta yorgun olmıyan bir dalgıç bir saat kalabilir, eğer bunun gözünü hırs bürür de fazla kalırsa vurgunu yer. Kılavuz vaktini geçirmeden dalgıcı çeker. Bir de aşağıda dalgıç herhangi bir tehlikeye maruz kalırsa, kılavuza işaret verir, kılavuz onu çeker. Sünger işinde en büyük iş kılavuza düşer. Dalgıçların hayatı onlara bağlı gibi bir şeydir. Onun için kılavuzları eski dalgıçlardan yaparlar. Bir dalgıç elli yaşını geçtikten sonra dalgıçlık yapamaz.

Kılavuz bir heykel gibi sakin bekliyordu. Bütün dikkati e-

linde.

Bir saat mi, iki saat mi geçti, Hüseyin artık meydanlarda yok. Motor ilerliyor ve kabarcıklar yer değiştiriyor. Artık Hü-şeyini unutmuş gibiyim. Sanki denizin altında bir adam yok. Biz deniz gezintisine çıkmışız sanki.

Kılavuza:

«Peki, bir saattir denizin altında. Hani fazla kalamazdı

ya?»

«Şimdi on sekiz kulaçta. On sekiz kulaçta bir dalgıç akşama kadar da kalabilir. Tazyik azdır...»

İçimde tuhaf bir his... Bir adam su altında bu kadar kalamaz. Yani bu adamdan umudumu kesmiş gibiyim... Bunu Jcendime de söyliyemiyorum.

Birden, bir seviniyorum ki... Hüseyin denizin yüzünde, motöre tırmanıyor. Gözlerime inanamıyorum. Motörde, Hü-seyinin başından vidalı başlığı çevire çevire söküyorlar. Hüseyin hiç bir şey yapmamış gibi... Yalnız yüzü biraz solgun ve terli... Sonra formanın içinden kupkuru çıkıveriyor. Elindeki sepetin içi sünger dolu...

Bunları bırakıp aynacılara gidiyorum. Aynacıların da işi bir başka türlü.

GEMİLER

Çok erken uyandık, Akdenizin uçsuz bucaksızlığını güneş doldurmuştu. Bodrumun tepeden tırnağa beyaz evleri ışık içinde kalmıştı. Kıyı boyunca yürüyorum. Kıyı boyunca küçücük evler var, kahveler var. Çardaklı bir süngerci kahvesine girdim. Daha kimsecikler gelmemiş.

Kahveci:

«Biraz sonra,» diyor, «burada kimi ararsanız bulursunuz.»

Gerçekten az sonra, süngerciler birer birer sökülüyorlar. Hemen hepsi uzun boylu

ve düşük bıyıklı. Renkleri sarışına çalıyor. Ama hepsinin tenini güneş yakıp kavurmuş. Bu sebepten buranın ne esmeri esmer, ne de sarışını sarışın. Hepsi güneş renginde.

Çevri Kaptan, beni önce Taşçı Hasan Kaptanla tanıştırdı. Dakikasında ahbap olduk. Öyle yakınız ki birbirimize, sanki Çocukluğumuz bir mahallede geçti. Açık deniz insanlarının yürekleri de deniz gibi açık... Bu Taşçı Hasan çok hoş bir adam. Söylediklerine bakılırsa, bütün Akdeniz kıyılarını taş taş, dal-& dalga biliyor. Tam otuz yıllık süngerci.

Kaptan benimle tanışır tanışmaz veryansın etti: «Süngercilerin halini sorma. İşleri iş değil. Süngercilik külfetli bir meslektir. Ben yirmi beş yıldır süngerciyim. Bir gün bile rahat yüzü görmedim. Bak, sana bu işi olduğu gibi an. latayım. Bütün teçhizatı hazırlayıp süngere çıkmak için çok paraya ihtiyaç vardır. Ben bu parayı hiç bir zaman bulama-

dim.»

Hasan Kaptan, iri yarı, kırmızı yanık yüzlü, gürültüyle

konuşan bir adam. Otuz yıldır denizciymiş.

«Bir yıl sünger satılmadı mıydı hapı yuttuk. Sefere çıkmak için yaptığımız borç yığılır kalır, ikinci yıl da satılmadı mıydı öldük demektir. Buyurun cenaze namazına... Artık limanda motörler çürür... Dalgıçlar perişandır. Kaptanlar pe-rişan... Denizin yüzü gülmez. Sünger işi zor iştir. Çekilmez iştir. Lâkin yok başka geçim. Yok toprak. Bahçe yok. Söyleyin başka ne iş görelim?»

En sonunda Hasan Kaptan öyle kızdı, öyle çok bağırmağa başladı ki, sözlerini anlıyamaz oldum. Fakat ondan sonra ö-nüne gelen süngerci bana dert anlatmağa başladı.

Zor olan, yüzde elli sakatlık, ölüm getiren bu mesleğin a-damlarına hiç bir yerden, hiç bir suretle yardım yapılmıyor. Yıllar yılı hükümet dönüp de: «Şurada da süngercilik diye bir şey var. Bu da nedir acaba? Bu işin memlekete ns gibi faydası, zararı var. Bu işi yapan insanların halleri, geçimleri ne â-lemde?» dememiş. Bu konuya gelince, o yumuşak ruhlu deniz adamları bağırıp çağırmaya başlıyorlar:

«Bize bakan yok. Bütün servetimizi, evimizi, barkımızı i-potek yapıp, canımızı dişimize takıp giriyoruz denizin dibine, çıkarıyoruz süngeri, alıcı yok. Beklesin

ambarda yıllarca. En sonunda bir alıcı çıkıyor o da rakipsiz. Kalimnos adasından bit Yunanlı geliyor, istediği fiata alıp gidiyor. Bizim onlara sattığımız süngerler en iyi kaliteli süngerlerdir. Yunanlılarda böyle bir kaliteli süngerler bulunmaz. Sebebi de: En iyi kaliteli süfl" gerler, çok derinlerden çıkar. Yunanılar hiç bir zaman yi*1111

beş kulaçtan aşağı inmezler. Bizimkiler kırk beş, elli kulaca bana mısın demiyorlar. Bizim süngerleri alan Yunanlılar, Yunan süngeri markasını yapıştırıp sürüyorlar Amerika, Avrupa piyasasına...

Kendi ıskarta süngerlerine de Türk süngeri etiketini yapıştırıyorlar. Süngerlerimiz çok ucuz fiata gittiği gibi, şöhreti de berbat edilip, istikbali öldürülüyor. Meselâ bu yıl bizim en pahalı sünger sattığımız yıldır. Kilosunu otuz liraya sattık. Yu-nanlılarsa, kalite bakımından bizimkilerden çok aşağı olan süngerlerini yüz on liraya sattılar.»

Tek kurtuluş yolunu bir «Süngercilik Kooperatifi»nde buluyorlar. Kooperatifin tüzüğünü, her şeyini hazırlamışlar, hükümetin kendilerine el uzatmasını bekliyorlar. Kooperatif her eksiklerini tamamlıyacak. Süngerciler buna o kadar inanmışlar ki, insan şaşıyor. Süngerciliğin gelişmesi için bir lâf a-çılsa hemen kooperatifi yapıştırıyorlar. Varsa da kooperatif, yoksa da kooperatif... Bana öyle geldi. Kooperatiften başka çareleri yok. Benim de bütün umudum kooperatife bağlı. Ben de onlar gibi, süngerciliğin gelişmesi dendi mi yapıştıracağım kooperatifi. Hakikaten bu iş acaba neden böyle başıboş bırakılmış? Yıllar önce bir kooperatif kurulamaz mıydı buraya? Bu süngercilik işi hiç bir işe benzemez. Düpedüz denizin dibinden döviz çıkarmak demektir. Bu işe yardım edilse, bütün fiğe kıyıları süngercilik yapar. Milyonlar girer memlekete. Bütün Ege kıyılarının süngerciliğinden vazgeçtik. Hiç olmazsa şimdi süngercilik yapan iki kasaba ilerler, şimdikinin, en az on misli döviz getirir.

Okuduğunuz yazı serisi boyunca, bu deniz altı insanlarının sefaletlerini, acılarını, bir lokma ekmek uğruna canlarını düşünmeden verişlerini göreceğiz ve hükümetin bunlarla niçin ilgilenmediğine şaşıp kalacağız. Süngerciler artık denizden ayrılıp başka iş yapamazlar. Hayat şartları ne olursa olsun, çekeceklerdir. Bu iddia, boş bir iddia değildir. Süngercilerin hemen hepsinin tarlası, bağı, bahçesi yoktur. Yani süngercilik-

ten başka yapacak işleri yoktur. Bundan dolayı, tezelden gereken yardım yapılıp bu meslek bir hale yola girmelidir.

Süngercilerin haklı bir istekleri daha var. Marşal plânından yardım istiyorlar. Ne kadar müracaat etmişlerse, bir sonuç alamamışlar. Dert yanıp duruyorlar. Bunları Marşal yardımından faydalandırmayanlar çok haksızlık ediyorlar. Yuna-nistanda Marşal yardımından en çok yardım görenler balıkçılar ve süngerciler olmuş.

Bodrumun gün batısını gösterdiler. Orada bir sürü kıyıya

çekilmiş tekne gördüm.

«Orası gemi mezarlığıdır. Yıllar yılı, yemez içmez, bir tekne satın alırız, bir kötü yıl gelir, tekne düşer oraya. Bir daha da çıkmaz. Çürür gider.»

Gemi mezarlığını Taşçı Hasan Kaptanla dolaşıyoruz. Beş tonluk, on tonluk tekneler kumsalın üstünde uyukluyorlar. Beş yıldır, on yıldır buraya düşüp de çıkamamışlar var aralarında... Yan yatıp, çürümeğe yüz tutmuşlar. Bazısının boyası dökülüp kel olmuş. 〃

Taşçı Hasan, ölmüş gemilerin maceralarını, buraya düşüş sebeplerini teker teker anlattı, içinde göz yaşartacak kadar acıları var.

Hasan sözünü şöyle bağladı:

«Uzun sözün kısası, hepsi yokluktan. Bunlara biraz yardım yapılsa, motor verilse, bir ay içinde bu tersane mezar olmaktan kurtulur.»

BALIK KUSTU

Kayık maviye boyanmıştı. İçinde üç kişiydiler. Ellerinde üstüvane şeklinde bir cisim vardı. Bu deniz aynasıydı.

Kayıkçı:

«Karınca kaderince...» dedi. «Biz üç kişi akşama kadar

çalışırız, ne bulursak bin bereket. Ne masrafı var, ne bir şey...»

Aynayı denizin dibine tutuyorlar... Denizin dibi onlar için

apaydınlık oluyor. Yosunlar var. Süngerleri yosun kaplamış-Ne çeşit yosunun altında sünger vardır, onu bilmek için çok usta olmak gerektir. Onu en iyi, dediklerine göre, burada Ba-luko bilirmiş. Bu işi hiç olmazsa biraz bilmeyen aynacılık yapamaz. Baluko, denizin dibine, geniş bir yosun tarlasına baksın, altında kaç tane sünger, ne kadar ahtapot yuvası var teker teker eliyle koymuş gibi bulurmuş.

Aynayla denizin dibinde sünger tesbit edildi miydi, dalgıç dalar, alır getirir. Bu dalgıç, öteki süngerciler gibi dalgıç elbisesi giymez. Çıplak dalar. Bütün kârı da buradadır. Çıplak bir dalgıcın otuz kulaca kadar dalabildiğim bana söylediler. Bu ne derece doğru, onun orasını bilmem. Otuz kulaç kırk beş metre kadar eder. Bir adam kırk beş metre su içine gidecek, oradan sünger çıkarıp dönecek... buna nefes yetişir mi? İnanmadığımı söyledim. Otuz kulaca dalmış bir sürü dalgıç gösterdiler.

«Dalgıç elbisesiyle neysem ne, çıplak girince balıklarla, köpek balıklarıyla ne yaparsınız?»

Çok uzun boylu, güneşte yanıp kapkara kesilmiş dalgıç söze karıştı:

«Ben on yıl çıplak daldım. On yıl hiç bir hayvandan zarar görmedim. Kılıma bile dokunmadılar. Balıklar olsun, öteki hayvanlar olsun, deniz dibinde insana dokunmazlar, insandan kaçarlar. Bazı balıklar da takılırlar peşine, sen nereye gidersen onlar da oraya giderler.»

Çıplak dalgıcın elinde bir kaç kiloluk mermer vardır. Dalarken bu mermerle dalar. Bunun sebebi de dalgıcın hızla denizin altına inebilmesidir.

Aynayla denizin dibine bakıyorum. Vakit öğleyle ikindi arasıdır. Denizin altına gün vurmuş, denizin altında renkten renge geçen kumlar dalga dalgadır. Denizin üstü ne çeşit dalga-lıysa, altı da öylesine dalgalı. Sonra dalgalı kumlara çakılmış kocaman midyeler görülüyor. Öylesine çok ki... Hani sivri sivri taşlar, tarlalar olur, denizin dibi de bu midyelerle öyle döşen-

miş. Bu kocaman midyelere burada pina diyorlar... Pinanın içini açarsak, bol güneşte açarsak gözümüzü bir şavk kamaştırıve. rir. Bu sedeftir. Sedeflerin de en hasıdır, diyorlar. Sonra yosun tarlaları geliyor... Yosun tarlaları da iki çeşit... Birisi koyu yeşil... Bu yer yerdir. Sonra, ötekine bakarak azdır da... Açık yeşil olanlar bazan bir uçtan bir uca denizi tutuyor. Balıklar geçiyor arada bir... Bir aydınlık içinde balıklar... Deniz derinleştikçe, karanlıklaşıyor ve dibindeki bitkiler koyulaşıyorlar... Çok derinlerde gözüme bir balık ilişti. Hani kapkara bir kâğıda çok hafif bir griyle resim çizerler, bu balık da öyle gözüküyordu. Ben, denizin bu kadarını görebildim. Çünkü dolaştığım yer kıyıydı.

Dalgıç:

«Ağabey,» dedi, «deniz mi burası sanki. Seni götürmeliy. dim uzaklara, bilmediğin,

tanımadığın bir dünya görmeliydin...» Denizin altındaki dünya... Şimdi gözümün önüne en güzelini getirebüiyorum artık. Güneşi güneş, ormanı delicesine orman, otu bütün rengiyle ot... Bizim dünyamız gibi daha da renkli bir dünya... Dalgıç:

«Geceleri de hoş olur,» diyor. «Çıplak dalarsan oîmaz tabiî. Giyeceksin dalgıç formasını, bakacaksın gökyüzüne... Deniz altından yıldızlara bakmak, şaşırtıcıdır. Yıldızlar uçuşur, yıldızlar birbirlerine karışır, yıldızlar sarmaş dolaştır. Bir tuhaf oyundur bu yıldızlar işi. Bazan olur, gökyüzünde çalkalanan yıldızdan başka bir şey göremezsin. Hani deniz nasıl çalkanır? Gökyüzünde de yıldızlar birleşip kocaman bir güneş denizi gibi çalkanırlar. Ben böyle gördüm.»

Çıplak dalmak, masrafı olmamasına rağmen, o kadar rağbet görmüyor. Çünkü sünger avlamak için uzaklara gidemiyorlar. Bir de vurgun yemek daha çok oluyor bunda.

«Kocaman bir sünger gördüm, ama çok derindeydi. Al-

I

dim mermeri kucağıma bütün hızımla indim. Sünger, kocaman bir sünger, yapıştım. Çıkaramadım ama. Çalıştım. Nefes alamıyorum. Boğulacağım. Mermeri bıraktığım gibi fırladım. -Mermer bir ipe bağlıdır- Yolda dünyayı göremez oldum. Her yer karanlık kesildi. Kayığa tırmandığımı biliyorum. Ağzıma bir sigara verdiler. Olan olmuştu. Bir tarafıma kurşun sıksalar haberim olmazdı. Tutmuyordu...»

Bunu söyleyen üç defa vurgun yemiş kara kuru dalgıçtı ki... Vurgunun ne olduğunu, tedavisinin nasıl yapıldığım ileride göreceğiz.

Bir de bu anlattığım çıpJak dalgıçlığa ait bir vaka var ki, burada bütün dalgıçların dilinde... On beş yıl kadar önce o-muş... Anattıklarına göre her zamanki gibi kocaman bir sünger görmüş dalgıç... Gerisini o dalgıcın arkadaşı altmışlık Gâvur Ali Kaptandan dinleyelim:

« O benim en iyi arkadaşımdı. Bana şöyle anlattı: «Kocaman bir sünger gördüm çok derinlerde. Derin o'duğu için, zaman kazanayım diye bütün hızımla iniyordum dibe. Ne oldu, nasıl oldu kendimi bir cehenemde, bir karanlıkta hissettim. O anda geldi aklıma ki bir balığın karnındayım. Elimdeki mermeri balığın karnına bütün bütün şiddetiyle vurdum. Balık beni geri kustu.»

Gâvur Ali Kaptan bu adamın hâlâ Sömbeki adasında yaşadığını, sırtında balığın diş

yerberinin hâlâ durduğunu söyledi.

Böyle, buna benzer bir sürü olaylar, bir sürü masallar da anlatıyorlar.

Çıplak dalgıçlar dalarken yüzlerine bir maske geçiriyorlar. Sıkıştık'arı zaman bu maskeyi çıkarıp atmak güç oluyor. Maskesiz de girilmez tabiî... Deniz gözü yakar.

Aynacılarla avdan sonra Bodruma döndüğümde Bodrum bayram ediyordu. Sebebi de bir iki tane sünger alıcısının gelmesiydi. Süngerler satılıyor ve dalgıçlar içiyorlardı. Sevinçlerine di-

yecek yoktu. Bu gece, bu denizaltı insanları toprağın üstünde, Bodrum sokaklarında tıpkı denizdeki gibi, tıpkı deniz gibi sallanıyorlardı.

TİRYAKİLİK

«On sekiz kulaç, yirmi kulaç denizin altında sabahtan akşama kadar bile kalınabilir. Fakat derinlik yirmi kulacı geçince bir saatten fazla dayanılmaz.»

Sordum:

«Sen hiç sabahtan akşama kadar denizin altında kaldın mı?»

«Kalmadım. Sebebi de var. Halâya gitmek gerekince su yüzüne çıkmak gerekiyor... O yüzden... Yoksa kalınabilir. Beş saat kaldığımı... Tam beş saat denizin altında yürüdüğümü bilirim. Zor oluyor, zor oluyor ya, kendine göre de bir tadı tuzu oluyor bu işin... İnsan denizin altında, çalıların, yosunların arasında sıkılmadan dolaşıyor... Yalnız, bazan, bir ürperme, usuldan bir üşüme ge'iyor insanın içine... Bazan, bir balık kayıyor gözünün önünden, pırıl pırıl, ışık saçarak... Bütün çalışmalara, bütün uğraşmalara rağmen denizin altında hayaller kuruluyor... Toprağın gürültüsüne benzer gürültüler, patırtılar olmuyor denizin altında. Onun kendine göre bir uğultusu var. Derinden, çok derin, karanlık bir mağaradan, mağaranın derinliğinden gelen bir uğultu... Deniz, bazan insanı tutup sarsıyor... Yani yeryüzünde ne varsa, başka türlü, başka biçimde deniz altında da var. Bir şey eksik: Tozu toprağı yok dediğim gibi... Hayaller kuruluyor... Toprak üstüne... Toprak aşkı üstüne... Çocuklar geliyor insanın gözü önüne... Uzun sözün kısası, ne yapsan, ne etsen bir parçan toprakta... Hayallerin, saadetin toprağa ait...»

Hüseyin bıraksam daha anlatacaktı. Halbuki benim verilmiş sözüm vardı:

«Hüseyin arkadaş,» dedim, «denizi iyi anlatıyorsun. Gök-

ova körfezine gidip geleceğim, ondan sonra bana deniz altında geçen hayatını anlatmağa devam edersin...»

Bir öğle üstüydü. Muammer Kaptanın Nasip motörüyle Bodrumdan Gökova körfezine doğru yola düştük... Fotoğrafçı arkadaş, Bodrumlu arkadaş Hüseyin Nayır, bir de Muammerin makinisti Kemal vardı motörde...

Gün aşağılara doğru iniyordu... Akdeniz bütün maviliğiyle uzanmış yatıyordu. Bu kadar büyük bir denizin hiç mi hiç dalgalanmayacağını söyleseler inanmazdım. Şimdi, önümüzdeki denizin yüzü mermer taş yüzü gibi dümdüz, hareketsizdi. Türlü ışık oyunları oluyordu. Birden, bir turuncu, sonra sarı... Birden, bir açık mavi, sonra gece gibi karanlık bir mor... Akdenizin bir hali daha var: Işıklar güneşten gelmiyor gibi... Yani güneşi bir süs olarak asmışlar oraya... öyle geliyor insana... Işıklar Akdenizin altından, maviliğinden kanıyor... Sonra uzakîardan, bir bulut parçasının altından, büyük bir top ışık fışkırıyor.

Gün doğuya doğru dört, beş mil süratle yol alıyorduk. Ko-kaçi Hüseyini bulacağız. Ben, Kokaçi Hüseyinle av boyunca denizde kalacağım, öteki arkadaşlar dönecekler. Kıyı boyunca gidiyoruz... Belki her milde bir koy var. Ege kıyıları, delik deşiktir demek, buralarını bence en iyi an'atır. Ege kıyıları parça parça... Ege kıyıları kırılıp serpilmiş bir cam gibidir.

Bir kaç koya girdik... Bunlar koy değil, havuzdular. Küçücük bir yerden içen giriyorsun, biraz ilerledikten sonra arkana dönüp bakıyorsun ki girdiğin yer belli değil... Nereden girdik, nereden çıkacağız? Şaşırıp kalıyorsun... Böyle yüzlerce koy... Bodrumdan Çökertme köyüne kadar on, on beş tane koy var... Çemberci tarlası koyu, Derinkuyu, Ya'ı Çiftliği, Kargıncık, O-raklar adası, Küsle, Şeytan adası, Çalacık koyu, Göktaş, Ilgın, Sedef, İbrahim Reis, Çökertme... Daha yüzlerce koy...

Usuldan usu'dan karanlık basıyordu. Biraz sonra ay doğdu. Ben, başta Muammer Kaptanla konuşuyordum. Buraya geldim geleli kafama takılan bir olay vardı. Denizin altı... Denizin altının güzelliğinden dolayı dalgıçlar her tehlikeyi göze alarak

denizden ayrılmıyorlarmış... Bu doğru mu acaba? Önüme gelen denizciye bunu

soruyordum. Muammer Kaptana sordum: «Ben üç kere girdim denize... Birinci girdiğimde bir tuhaf oldum. Ama bir tadı kaldı bende... Deniz dibi cennetine hayran ka'dım. İkinci sefer girdiğimde, ne başım döndü, ne bir şey... Üçüncü sefer girdim, kanım kaynadı denize... Şimdi bile gözümü yumarsam deniz dibi bütün güzelliği ile beliriyor. Ya yirmi yıl, otuz yıl onu görenler... Ben boyuna denize girmek istiyorum. Ya dalgıçlar!... Onlar tiryakisi olmuştur denizin... Sigaranın, rakının nasıl tiryakisi olursa insan, onlar da deniz dibinin tiryakisi olmuşlardır. Ölürler giderler de denizden ayrılmazlar, s

Bir zaman sonra Kemalle konuşuyorum. Bunlar iki ayrı insan... Kemal, Muammerin makinisti... Muammerin yanında yüzde on beşe çalışıyor. Kemale sordum: «Kaç yıllık denizcisin?» Cevap verdi:

«Kendimi bildim bileli...» «Dalgıçlık yaptın mı hiç?» «Aslında işim odur...»

«Peki, diyorlar ki, denizci olan bir daha, toprakta daha çok para kazansa bile, denizden ayrılamaz, tiryakisi olurmuş... Meselâ sen dışarda iş bulsan ayrılmaz mısın?»

Tam yarasına basmıştım. Kemalin bütün kızgınlığı üstüde...

«Ben kendimi bildim bileli... yani dokuz yaşımdan beri denizciyim. Tiryakisi olsam ben olurdum. Bir lâf vardır denizciler arasında: «Zift bulaşan insan bir daha denizden ayrılamaz» yalandır o lâf... Denizcilik, denizcilik değil ölümdür. Hiç bir denizci gönlüyle, yani zaruret olmazsa denizcilik yapmaz. Benim karada ayda elli liralık bir gelirim olsun, denize ayak atarsam lanet olsun bana... Ben, bu yaşa geldim geleli ne kadar ölüm tehlikesiyle karşılaştım hesabı belirsiz... Fırtına, deniz, zatür-

re... Yokluk, açlık... Hayatın bir dalgaya, rüzgâra bağlı oüur da, küçük bir motöre, delik deşik bir lâstik boruya bağlı olur da güzel olur mu hiç?»

Kemal, uzun boylu ve çok zayıftı... Motorun üstünde yalınayak oraya buraya gidip geliyordu. Bodrumlu arkadaşa bana Kemalin ve Muammerin anlattıklarım söyledim. O da bana bir kaç ay önce Kemalin başından geçen bir vakayı anlattı: Kemal bir gün denizden dönünce çekmiş kafayı, çekmiş kafayı, eline almış bir satır, beş tane çocuğu varmış, bu çocukları kesmeğe kalkmış... Ondanberi de rakıya tövbe etmiş... Bir türlü yüzüm tutup da Kemalden yaptığı işin sebebini soramadım. Ama anlaşılıyordu. Kemalin yüzündeki kahırdan, küfreder gibi konuşmasından anlaşılıyordu.

Kemal, ben her yanma varışta hiddetli hiddetli: «Dalgıçlık mı? Deniz dibinin tiryakiliği mi? Yalan... Yok böyle şey... Benim nazarımda deniz en büyük düşmandır.» diyordu.

Gece saat on birde Çökertme koyuna girdik. Çökertme koyunda Ören diye bir köy var. Bir kahvesi var. Kahvede köylülerle sohbete giriştik. Bir köylü soruma şöyle cevap verdi:

«Biz mi, biz mi neden süngercilik yapmıyoruz? Tarlamız var. Tütün ekiyoruz. Neden yapalım süngerciliği?»

O gece motorun başaltında uyuduk. Deniz yumuşacıktı. Arada bir motörü usuldan sallıyordu. Beşikte uyur gibiydik... Ve ben bir motörde deniz üstünde ömrümde Ek defa uyuyordum.

Sabahleyin erkenden uyandık. Kokaçi Hüseyin Yediadalar tarafında imiş. Onu arayacağız ve motöre yol verdik.

VURGUN

O koy senin, bu koy benim, Gökova körfezinde hayli dolaştık. Bir gece Söğüt limanında geceledik. Sivrisinek vardı. Gece yarısına kadar ateş yaktık limanda. Söğüt limanı, liman de-

ğil bence. Denizden ayrılmış küçük bir göl... Bu gölün dört bir yanını ulu çam ağaçları çevirmiş. Bir de su akıyor bu çamlar arasından. «Bal» suyu diyorlar buna.

Muammer:

«Bu su ballı akar. Bal gibi tatlıdır. Bir için isterseniz...»

Sidori adası küçük bir adadır. Onun da çok güzel bir koyu var. Bana öyle geldi ki dışarıda kıyamet kopsa, tufan olsa Sidori limanı, Söğüt limanı gibi Ege kıyıları limanlarına sığınmış gemi'erin tüyü bile kıpırdamaz. Buralar ayrı birer göl, Ege de ayrı deniz. Bu iki denizin birbirleriyle ilişkileri yok...

Ne uzatayım, bir zaman Ege kıyılarının Cennetinde dolaştık. Girmediğimiz koy, görmediğimiz ada kalmadı. Adam yitiği bulunur mu? Bu söz topraktakiler için söylenmiştir. Biz Kokaçi Hüseyini denizde arıyoruz... Bulamadık tabiî...

Bodruma dönmeye karar verdim. Muammer dedi ki:

«Benim bu kıyılarda işim var. Gâvur Ali Kaptan buralarda balık avlıyor. Siz onunla Bodruma gidersiniz.»

Kabu! ettim. Süngercilik yapmadımsa da balıkçılık yapacağım.

Bir ikindi üstü, ağlarını denize serpmiş Gâvur Ali Kaptanın motörüne Muammerin Nasibinden aktarma edildik. Gâvur Ali, biz motöre girer girmez bi/e barbunya balığı ikram etti... Gâvur Ali Kaptan neşeli, hoş sohbet, altmışlık bir denizci... Düşük bıyıkları, uzun, heybetli yüzüne bir kat daha heybet veriyordu. Gözleri bir çocuğun gözlerinin ışıltısında...

Ağ arı denize atıp on beş yirmi mili, üç millik bir süratle gidiyoruz. Bu sürat azalırsa, balıklar kaçabilirler ağdan... Dört tayfa bir de ben, denizden ağı çekiyoruz. Ağdan balıkları gemiye boşaltıyoruz. Çok zor bir iş. Ağdan türü, renk renk balıklar balıklar çıkıyor. Soka balığı diye süslü püslü, yedi renkli bir balık var. Bu balık yılan gibi zehirli... Balıkları ayırırken elimizi sokmasın diye dikkatli davranıyoruz. Domuz balığı, kırlangıç balıkları... Yetmiş iki çeşitten balık... Deniz, bütün renkleri

veryansın etmiş bunlara... Her ağ atışımızda bir renk dünyası çıkarıyoruz.

Kaptan tam on beş gündür Gökova körfezinde balık avlı-yormuş... Tayfalar balıktan usanmışlar... O canım balıkların yüzüne bi'e bakmıyorlar. Bir İstakoz çıkıyor, kocaman.

Ayışığı var;.. Buna rağmen denize baktıkça, motorun yanından yönünden bir kıvılcım yağmurudur dört yana savruluyor. Ben bunu ilk görüyerum. Gâvur Ali Kaptan:

«Yakamoz diye buna derler işte,» diyor. Ve deniz boyuna kıvılcımlanıyor.

Ti'kinin... Ben de lâfı döndürüp, çevirip süngere, dalgıca getiriyorum en sonunda... Yalnız yazmak için değil... Beni dehşetli bir merak sardı. Kokaçi Hüseyini bulamayışım da çoğalttı merakımı... Hep soruyorum, konuşuyorum. Gâvur Ali de içuıde sevgisi, söyleyecek lâfı olan adam. Nargilesini yanma alıp oturuyor dümenin başına... Gâvur Ali, .bütün Akdenizi, îngilteresi-ni, Fransasını, Avrupa denizlerini dolaşmış adam.

«Ben bunlar gibi formayla fa'an dalmazdım denize, ben çıplak dalardım. Bu ne! Çocuk oyuncağı şimdiki dalgıçlık... Ben, süngerciyim. Süngerciliğin her çeşidini yaptım. Kangava var ya, onu ben icat ettim. Da'gıçlık ustalık ister. Her dalgıç, dalgıç değildir, Her kılavuz kılavuz değildir. Vurgun yemeyen kaç dalgıç var bu zamanda. Hepsi pisi pisine vurgun yer. Acemilikten.... Dalgıç ne kadar acemi olursa o'sun kılavuz usta olursa, vurgun yemez dalgıç. Sonra har kaptan da kaptan değildir. Kaptan dediğin vurgun nedir bilmeli... Vurgun yiyen dalgıç naşı! tedavi edilir bunu bilmeli. Bunu bilmeyen kaptan, kaptan"ık yapmamalıdır. Geçmiş zaman... Bir dertli Mehmet vardı. AF ah için iyi, usta bir dalgıçtı. Bir sünger tarlasına düşmüştük. Aylardan Ağustostu. Sıcaktan deniz kaynıyordu. Yalnız sünger tarlası çok derinlerdeydi. Ölçtüm biçtim, otuz kulaç derinlik var. Bu kulaçta yetmiş dakikadan fazla kalınmaz. Derti Mehmet giydi formayı girdi denize. Kılavuz benim. On dakika, on beş,

yirmi dakika geçti. Ben bir şeyler sezdim. Dertli Mehmet hâlâ süngerleri topluyor. Otuz dakika geçti, bir şeyler var, mutlaka... Fakat Mehmet çek işareti vermiyor. En sonunda kırkıncı dakikada Mehmedi çektim. Çıkmak istemedi. On dakika böyle uğraştık. Ellinci dakikada çıkardım Mehmedi. Mehmet: «Kaptan,» dedi. «Kocaman bir sünger buldum. Çalıştım, çalıştım koparamadım.» Tekrar girmek için ısrar etti. Bütün direnmeme rağmen tekrar girdi denize. Çek işareti verdi biraz sonra. Çektim. Baktım Mehmet ölü çıktı. Başlığı çıkardım, hareket ettireyim dedim. Oralı bile değü seninki. Kalbinin attığı bile belli değil. Aksuna yaptırmak için başlığı tekrar başına geçirdim. Aksuna demek, vurguna uğramış adamı tekrar denize indirmek demektir. Ama denizin altına kadar indirmeyeceksin. Aksuna, dalgıç kaç kulaçta vurgun yemişse, onun yarısı kadar kuiaca indireceksin. Orada kendine gelinceye kadar kalacak. Dalgıcın ayağı Aksuna yaptırırken toprağa değecek olursa, ölür. Dertli Mehmedi de indirdik.»

«Kaptan, dedim, «şu vurgun dedikleri nedir? Neden olur? Şunu bana anlatsana.»

Bu kaptan öğretmesini, sevdiği şeyleri anlatmasını şevkle

istiyor.

«Bak oğul, çok derinlerdeki suyun tazyiki... bu bir... iki akmtı arasında kalıp, sıkışmak, bu iki. Bir de havayı muntazam alıp vermemek... bu üç... Vurgunu yiyen az yiyen felç olur. Çok yiyen boyluyor öteki dünyayı. Bunun tek tedavisi ,aksunadır. O da her zaman sökmez.»

Sözünü kestiğim kaptan tekrar Dertli Mehmedi anlatmaya

başladı:

«Dertli Mehmet üç dört saat Aksunada kaldı. Çektim çıkardım formayı üzerinden, soğan ve yağ getirin, dedim. Getirdiler. Sürtelim bunu Mehmedin vücuduna... Saatlerce sürt babam sürt. Dalgıçlar: «Kaptan, dediler, biz öleceğiz bu gidişle...» Sürtüyorum soğanı, yağı... Ağustosunda bir sıcağı ki... Döktürüyorum kova kova soğuk suyu... Bu, akşama kadar böyle de-

etti. Herkes bana: «Öldü bre kaptan o!...» diyor. «Yok, Ölmedi,» diyorum. Akşama doğru baktım Mehmet sağ, elini başladı sallamaya... Şimdi bir kara tavuk gerek... Köye haber gönderip, kara tavuğu getirttim. Kara tavuğun karnını yarıp sıcak sıcak geçirdim başına... Biraz afolı başına geldi. Başına gelenden habersiz... Konuşamıyor. Gece yarısına doğru dile geldi, pedi ki: «Ali kaptan bende bir şey yok.» Şimdi bir iş daha kaldı. Buna su içirmeyecek, yemek vermiyecek, uyutmıyacaksın... Birazcık uyursa derhal ölür. Su içer, yemek yerse de ölür. Ha gayret... Çocuklara sabaha kadar nöbet tutturdum. Sonra sabah oldu... Şimdi bir tuzsuz çorbadan başka bir şey vermiyeceksin. Tuzsuz çorbayı verdim... Takdim koluma gezdir ha, gezdir. Ayakları sürükleniyor. Öğleye kadar gezdirdim. Ayaklan yeri biraz tutmaya başladı. Vurgun yiyenler kabız olurlar. Kurtuluşları da helaya gitmelerine bağlıdır. Ah şu işi bir yapabilse, kurtuluş tamdır o zaman. O gün akşama kadar koşturdum. Akşama doğru helaya gitti. Kurtuldu. Götürdüm evine... Bir ay sonra baktım ki dipdiri... Beyim bu işten doktorlar hiç bir şey anlamıyorlar... Ben gâvur gemilerinde çalıştığım zamandan bilirim. Gemilerde tazyik odaları vardır. Tazyik odalarına koyarsın vurgun yemişti, kaç metrede yemişse vurgunu, o kadar tazyik verirsin, dipdiri kalkar... Ama yok. Her yıl on, on beş kişi sakat kalıyor ve birkaç kişi ölüyor. Benim gayretim olmasaydı Dertli kurtulamazdı.»

Dertliyi merak ettim. Gidip konuşmalıyım onunla...

«Kaptan, dedim, «Dertliyi görmek istiyorum. Şimdi nerede? Vurgun yiyen bir daha denize girmez, dalgıçlığı bırakırmış. Dertli de bıraktı mı?»

Kaptan güldü:

«Dertli daha o yıl denize tekrar girdi.» dedi. «Sonra ba-5'ndan bir büyük iş daha geçti. Antalyada, hava veren hortumla-ta dolaşıp tam sekiz saat suyun altında kaldı. Dertliye göre bir 'ey olmadı. Sapasağlam çıktı oradan da... Vurgun yiyenlerden

bir dalgıç Balcı vardı, o da bıraktı işte denizi... O korkuyordu

denizden.»

Vakit gece yarısını çoktan geçmişti. Motorun içi keskin bir balık kokusuyla kokuyordu. Gâvur Ali Kaptan durmadan vurguna, süngercilere dair konuşuyordu. Ağları son defa çektik ve Bodruma doğru yol aldık. Bsn de başaltına gidip derin bir uykuya daldım.

KÖTÜRÜM

Bodrum süngercilerin, ekmeklerini bilmem kaç kulaç heybetli, gümbürtülü denizin derinliklerinden çıkaran insanların di-yarıdır. Denizde kalmışların kayığı parçalanmış, denize oğul vermiş, kardeş vermişlerin diyarıdır. Elli kulaç su altında vurguna uğrayıp felç olmuş, sakat kalmışların diyarıdır.

Burası, çocuk gibi gülen, deniz gibi konuşan gözlerinin kenarlarına güneş kırışıklıkları dolmuş, gözleri güneşli, deniz yanığı insanların diyarıdır.

Süngercilik bir belâlı iştir. Zordur. Ekmek parasının dünyada belki de en güç kazanıldığı iştir. Süngercilikte türlü acayip haller olur. Onlardan bir tanesini anlatmak isterim. İnanılmaz gibi gelir insana, ama doğrudur. Bunun böyle olduğuna ben ve bütün deniz adaman kalıplarımızı basarız. Toprak adamlarına

bir hoş gelir.

Çok dolaştım Ege denizini. Ege denizi kıyıları oya gibi işlenmiş. Bir sürü dolaşmadan, yorgunluktan sonra gene
Bodrumdayım.

Bodrumda bir Deli İbrahim Kaptan var. Denizcilerin en yüreği açıklarından biri. Bir tabir vardır: «Yiğidin iyisine deli derler.» İbrahime de onun için böyle demişler, anlaşılan. Benim Kokaçi Hüseyini bulamayışım zoruna gitmiş:

«Süngerleri satar satmaz, kış seferine çıkacağım. Bir V! kalırız. Bizimle beraber bir ay denizde yaşar, deniz dibine dalarsın.» dedi.

Bek'edim, bekledim. Deli ibrahim Kaptan süngerleri bir türlü satamadı. Ama buna üzülmedim. Denizcilerin seferlerini, uzak denizlerdeki hayatlarını her yönüyle

görmüş gibi öğrenebildim. Çünkü denizciler, çok ve tatlı konuşuyorlar. Toprak adamlarından onları en çok ayıran tarafları, bunların çok konuşmaları, onlannsa ağızlarını açmama'arıdır.

Bodrumdaki bir süngerci kahvesinde ben, Limasollu Naci, Hasan Kaptan, Deli İbrahim Kaptan oturmuş konuşuyoruz. Bermutat yine Hasan Kaptan konuşuyor. Dalgıçlardan, vurgundan bahsediyor. Arada öteki da'gıçlar da konuşuyorlar. Kahvedeki kalabalığımız gittikçe büyüyor. Anlatan anlatana... Bir baktım yanıma, yönüme, en az yirmi kişi olmuşuz.

Sordum:

«Bunların hepsi dalgıç mı?»

«Hepsi de dalgıçtır,» dediler.

«Burada hiç vurgun yemiş dalgıç var mı şimdi?» dedim.

«Çok,» dediler.

İskeleden, kahvenin önünden insanlar geçiyor. Bunların arasında topallayan, bir tarafı tutmıyan, insan'arı gösteriyorlar: «Şu, falan ysrde, falancı yıl vurgunu yedi. Şöyle kurtuldu. Bu da şu şekilde yedi de sakat ka'dı. Az daha ölüyordu,» diyorlar.

Sonra, bir topallayan adam gösterdiler, adam titrer gibi döküle döküle yürüyordu.

Bir dalgıç:

«Bey,» dedi, «bu, denizin dibinde sapasağlam kesilir. Ne topallar, ne bir şey olur. Ve bunun kadar da sünger avlıyan yoktur buralarda.»

«Neden topallamaz denizin altında? Sebebi ne? Topallı-yan, sakat kalmış adam her yerde, her zaman sakaftır. İnanmadım. Bastonla yürüyen adam denizin dibinde o kadar su yükü altında nasıl sünger avlar?»

Dalgıç:

«Sakatlığı vurgundan olan insan denizde açılıyor ve hiç

r

mi hiç bir şeyi kalmıyor. Şaşılacak iştir, inanılmıyacak iştir a-ma doğrusu bu. Eskiden bir Mehmet vardı, iki ayağı da tutmuyordu. Vurgun yemişti eskiden. Kötürümdü bütün manasiyle. İçeriden dışarı, yahut helaya sırtta taşınırdı. Bir de zayıftı ki, bir deri, bir kemikti. Sapsarıydı yüzü. Süngere çıktığımızda bir sedyeye koyar, motöre getirir, yatırırdık motorun içine... Benim dalgıçlığa yeni heveslendiğim günlerdeydi. Mehmedin ününü yıllardan beri duyardık... Ayakları tutmadığı halde en iyi dalgıçtan daha derinlere daldığını, daha çok sünger çıkardığı, m söyler dururlardı... Sefere çıkıyorduk... Mehmet de gelecek, dediler. Ben inanmıyordum. Neyse, sedyeyle Mehmedi ben taşıdım motöre... Ölü gibiydi. Bu ölü adam nasıl olur da sünger avlar kırk beş kulaçta? Uzaklara açıldık. Bir Ağustos günüydü ve sıcak vardı. Kayalık bir yere gitmiştik. Bizim kaptan «burada avlanmıyalım» dedi. Sebebini sordum, dalgıç Mehmet kayalarda sünger avlıyamıyonnuş... Mehmedin sünger av-lıyabilmesi için ayaklarının denizin dibine değmesi gerekmiş... Halbuki kayalıklarda sünger avlarken dalgıcın ayakları bir yere değmez. Sünger bulunan kayaların etrafında yüze yüze sün-ger toplar. Bu kayalıklarda çok sünger vardı ama, biz ondan vazgeçtik. Felâkete uğramış bir arkadaşımızın da para kazanması gerekti. Bunu biz temin edemezsek, aç, sefil kalırdı. Heyecandan içim içime sığmıyordu. Arkadaşlara:

«Ben ayna ile Mehmedin sünger avını seyredeceğim, dedim. Benim bu merakıma güldüler. Deniz rahattı. Ağustos güneşi ortalığı kaynatıyordu. Mehmedin ölü yüzünde boncuk boncuk terler vardı. Başaltından, iki arkadaş Mehmedi dışarı çıkardı. Deli o^yor, bir ölünün sünger avlıyacağma inanamıyor-dum. Olan oldu. Arkadaşlar ölü adama, zor güç dalgıç formasını giydirip başlığı başına geçirdiler. Sonra kendini kaMırıp suya bıraktılar. Ben aynayı aldım. Mehmet bir zaman suyun yüzünde kaldı. Sağlam bir dalgıçtan daha çok kaldı. Sonra usuldan aşağılara süzülmeğe başladı. Bir zaman sonra denizin dibine indi. Yüreğim çatlıyacak. İçimden, şimdi, diyorum, dipte o'

turup ka'acak ve hava boşaltamayıp zehirlenecek. Bir dakika mı, iki dakika mı ne denizin altında oturdu kaldı. Sonra toparlandı. Mehmet yürüyor. Bu olacak iş mi? Sahiden yürüyor. Sünger topluyor. Sağlam bir dalgıçtan daha sağlam. Sağlam bir dalgıçtan daha çok uğraşıyor bir süngerle. İnanmıyorum. Bu bir mucize midir? Sırrı nerede bunun?... İyice bakıyorum. Sürünmesin denizin dibinde. Sürünmüyor, baJ gibi yürüyor. Hem de hızlı hızlı. Mehmet şimdi yirmi beş kulaçta çalışıyor.

«Bir saat kalabiliyor. Acaba ne kadar kalacak? Bir saati geçiyor, Mehmet kılavuza işaret veriyor. Tam iki saat sonra Mehmedi kılavuz çekiyor. Deniz yüzüne çıkar çıkmaz Mehmet seriliveriyor. Yine ölü gibi. Elinden tutup motöre alıyoruz. Forma ile upuzun uzanıyor döşemeye. Başından başlığı çıkarıyoruz. Yüzü gene eski ölülüğünde. Yalnız birazcık kızarmış... Gözleri ışıl ışıl yanıyor. Az sonra yüzündeki

kırmızılık, canlılık uçuyor, gözlerindeki ışıltı sönüyor. Eski tas, eski hamam. Biraz evvel denizin altında sünger toplayan adam bu değil sanki. Sünger torbasına bakıyorum, dopdolu. En usta, en genç, en sağlam dalgıç bile bu kadar toplıyabüir. O yıl hepimiz kadar sünger çıkardı Mehmet.» Başka biri soruyor:

«İnanmamış bir halin var. Şu bastonla gezeni indirelim mi denize?»

«İnandım,» diyorum.

Bu kadar insan söylüyor, inanmayıp da ne yapacağım. «Sonra,» dedim, «ne oldu bu dalgıç Mehmede? Nerede şimdi?»

«Mehmet öldü,» dediler. «Hem de denizden çıktıktan sonra. Bir gün istedi, «beni denize götürün,» aldık götürdük. Denizin altında uzun zaman dolaştı. Akşama evine getirdik. Rahat görünüyordu yüzü. Sabahleyin bir haber geldi ki, dalgıç Mehmet ö'müş.»

Denizciler hep birden:

«iyi ki, o gün istediğini yerine getirdik,» dediler. «Yoksa gözü açık giderdi.»

Kahvenin önünden topallıyan, titriyen insanlar geçiyordu.

Murat Kaptan sağ yanımdaydı. Birkaç kere vurgun yemişti. Şimdi bir bacağı tutmuyordu. Ve bana vurgunu anlatıyordu... Sonra vurgunu nasıl yemişti? Îlk önce inceden bir karıncalanma... Sonra iğne batırıyorlar gibi hal...

Murat Kaptan:

«Eğer denizin altına girersem hiç topallamam orada. Topallamadım şimdiye kadar, ne zaman girdimse...«

Süngerci kahvesinde çocuk yüzlü dalgıçlar düşünüyorlardı. Akdenizin uzakları güneş altında yıkanır gibiydi.

DENİZ DİBİNİN BAHARI

Bozburun Türkiyede biricik süngerci köyüdür. Ege denizi kıyılarının başka yerleri gibi verimli toprakları olan bir yer değildir. Kayalıktır. Bozburun diye iyi ad takmışlar. Yakışmış.

Tarlalarının en büyüğü kayalık dağın yamacında beş on dönümlüktür. Burada çifti kadınlar sürer, hasadı kadınlar yaparlar. Burada çiftçilik ev işi gibi, kadın işi bir şey olmuştur. Cümle erkekler süngere çıkarlar. Bu kayalık, bu verimsiz topraklar bire beş verir. Emeği çıkarmaz, iş olsun gibi bir şey.

Bozburunda otuz yıldır süngercilik var. Ama bu son yıllar artmıştır. Bir de yardım edilse, ilerler.

Kadınlar toprağın erkekler denizin. Toprak kokusu, başak, ot, saman, kırmızı, tozlu buğday tanesi kokusu, mor mısır püskülleri kayalıkların arasından toprağa sarkar. Mısır püskülü kokusu, kadın kokusu, kadın teri kokusu... Öte yandan erkek deniz kokar, mazot, benzin, yağ, balık, sünger, kokar.

Bozburunlular, bundan seksen yıl öncesine kadar yörük-müş... Develeri, koyunları, çadırları, o yayla senin, bu yayla benim... Sonra bu kıraç, durgun sıcak koya gelip yerleşmişler.

Uzun zaman denizi bilmemişler. Uzun zaman bir tek kayıkları bile olmamış. Şimdiki Bozburunun toprakçı kadın'arı gibi denizi uzaktan seyretmişler. Ama şimdi denizi en iyi Bozburunlular biliyor. Süngeri, sünger tarlalarım, denizin baharını, kışını, balıklarını, derinliğini, ahtapot yuvalarını en iyi onlar biliyorlar.

Onunla Marmariste tanışmıştık. Bozburuna beraber geldik. Kısa boylu, koyu esmer tenli, boyuna gülümseyen, hani bir hoş, bir tatlı yüzlü insanlar var ya, onlardandı. Çocuk gibi saf saf güler, çocuk gibi konuşurlar... Bozburunun bir kahvesinde on beş kadar dalgıç oturmuş konuşuyorduk. Aramızdaki genç dalgıçlar aşk ile, şevk ile denizin dibini anlatıyorlar. Ben, bu gezimde denizin dibine ait en çok bilgiyi Bozburunun dalgıç delikanlılarından aldım.

Benim kısa boylu ahbap bu yıl süngercilikten ziyan etmiş... Sebebini mahzun mahzun anlatıyor:

«Oldu olan,» diyor, «ne gelir elden? Ben ister miydim. Ben iki yıldır kaptan oldum. On sekiz yıllık dalgıcım ben... Şimdi de hem motorum var, hem de yine dalgıçlık ediyorum. I-ki kere vurgun yedim. Bu yıl ziyan etmemin sebebi benim mo-tördeki dalgıçlardan birinin vurgun yemesidir. Bizim onun vurgun yemesinde ne kabahatimiz var? Gitme demiş kılavuz, sen yoruldun demiş, dinlememiş... Yan ölü çıkardık denizden... filimizden geleni yaptık... Kurtulmadı, öldü. Bunu gören dalgıçlar denizden korktular... Her bir dalgıç bendsn kışın, iki yüz, üç yüz, beş yüz lira avans almış... Bir zaman direttiler: «Biz denize girmeyiz.» Borçlan olduğunu söyledim. Girdiler denize... Girdiler ama, ne giriş! En güzel bir sünger tarlasına

girdiğimizi iyi biliyorum. Dalgıç giriyor, bir saat, iki saat dolaşıyor denizin dibinde, bir türlü sünger çıkarmıyor. Aynı   yere ben dalıyorum, yarım saat içinde bir kilodan çok sünger çıkarıyorum. Dalıyorlar boş, dalıyorlar boş... Sarfettiğim mazot, e-mek boşa gidiyor. Yer değiştiriyorum, belki imana gelirler, in-

safa gelip de bir tanesi denizden küçücük bir sünger bile çıkarmıyor, iş anlaşıldı, iş inada bindi. Olmıyacak, dedim, bu yıl vazgeçelim süngerden. Dalgıç vurgun yemişse kabahat bsnde mi? Ben de iki kere vurgun yedim. Ama ölmedim. O öldü. Ne yapalım? Allah rahmet eylesin...»

Kara Mehmet hem dertleniyor, arkadaşları olan dalgıçları incitmeden onların kendisine yaptıkları kötülüğü söylüyordu.

«Biz dalgıç milleti böyleyiz işte. Patrona bir kafamız kızmasın, denizin dibi sünger dolu olsun, bir tek sünger alıp da çıkarmayız. Bir gün iki gün değil, haftalarca girsek yine çıkarmayız... Ha'buki başka günler, yani inat etmediğimiz zamanlar, «sen fazla sünger çıkardın, ben fazla çıkardım» diye birbirimizin gözlerini oyarız.» t O neden öyle?» dedim. Sebebini anlattı:

«Bu bir yarıştır. Dalgıçlar gündelikle çalışmazlar. Tecrübeli bir dalgıç çıkardığının yüzde otuz üçünü, yeni dalgıçlar yüzde yirmi beşini alırlar. En çok çıkaran, en çok para kazanır... Bir de...»

Ali Kaptan Kara Mehmedin sözünü kesti: «Bu benim oğlumdur.»

Yanımda esmer, kuvvetli bir delikanlı oturuyordu. Onu gösterdi:

«Benim malım bunun demektir. Yüzde falan alacak değil ya, çıkardığı süngerler benim süngerlerime bir karışmaya görsün, kıyamet kopar... Yani evlât, bu meslek dünyanın en kıskanç mesleklerinden biridir. Kimse kimsenin kendisinden çok çıkarmasını istemez... Bu yüzden dalgıçlar arasında kavgalar bile olur...»

Ali Kaptanın oğluna Arap diyorlar... Burada herkesin bir lâkabı olurmuş... isimleriyle değil de lâkaplarıyla çağırırlar-mış... Arap, beş yıllık dalgıç... Fakat çok övüyorlar Arabi... Ben:

«Maşallah dağ gibi delikanlı,» dedim. «Bu olmasın da en iyi dalgıç, kim olsun ya...» Birkaç dalgıç birden:

«Dalgıçlığın güçlü, babayiğit olmakla hiç bir ilişiği yok,» dediler.

Buna dair de bir sürü misaller verdiler. İri yan, çok kuvvetli bir köylü dalgıçlığa heveslenmiş... Yaşı da on sekizmiş... Suriyeye sünger avına gitmiş... Delikanlı denize girer, pörsü-müş bitmiş bir halde geri çıkarmış. En sonunda vurgunu yiyip ölmüş.

Araba dedim ki:

«Mademki yeni bir dalgıçsın... Hem de iyi... Denizin dibine ilk girdiğin günü olduğu gibi anlat.»

«ilk formayı giyip başlığı takınca başa, bir korku girer insanın yüreğine... ilkin bir iki metre daldım... Sonra on beş yirmi kulaca kadar indim. Buna ilk dalış derler... ilk dalışta kim olursa olsun, ne kadar güçlü olursa olsun insan, ağzından burnundan kan gelir... ikinci dalışta da kan gelir... Ama ikinci dalışta gelen kan azdır.. Ondan sonra...»

«Ondan sonra?»

«Ondan sonra...» dedi Arap, «denizin dibi evinin içi gibi rahat olur. Girer çıkarsın.» Araba:

«Ya vurgun?» dedim. «Ben daha yemedim,» dedi. Kara Mehmet:

«Usta dalgıçlar kolay kolay vurgun yemez, calaba olmaz,» dedi.

îlk defa duyuyorum, «calaba» lâfını. «Bu calaba da nedir?» dedim.

«Dalgıç acemi olur, havayı değiştiremez. Bu yüzden ağzı eğrilir, dili tutulur, dalgıcın. Buna calaba derler,» dediler, «içinizde calaba olan var mı?» Uzun boylu dalgıç atıldı:

«Ben oldum,» dedi. «Kayalıklardan sünger topluyorum. Bir sünger kopmadı. Uğraştım, uğraştım kopmadı. Bana bir şey!er oldu, çektiler. Kayalarda sünger avlamak, dalgıçlığın en zorudur. Çünkü ayağın yere dsğmez. Hava değiştirmek zor o-lur... Çıktım dışarı, çıkardılar formayı... «Bende bir şey yok» dedim. Daha epeyce konuştum. Biraz sonra anladım ki dilim dönmüyor... Ben söylüyorum ya, ağzından ses çıkmıyor. «Ak-suna»ya attılar da yakayı kurtardım. Bir kere de vurgun yedim. O da inattan. Dalgıcın inadı, hırsı olmasa ne vurgun yer, ne bir şey o'ur. Bir gün otuz beş kulaçta avlanıyordum. Bir sünger gördüm, kocamandı. Koparayım, dedim. Bir hayli uğraştırdı. Sol koluma iğne sokuyorlarmış gibi oldu... işaret verdim, çektiler. Bir sigara verdiler ağzıma, bir çektim, çeker çekmez sol yanım tutmaz o!du...»

«Bu sigara da n$ oluyor?» dedim.

«Dalgıç sudan çıkar çıkmaz ağzına sigara verirler. Eğer dalgıç vurgun yemişse, sigarayı çeker çekmez belli eder... Çünkü çok zaman vurgun yiyip yemediğini dalgıç da bi'emez. Vurgun yiyip de haberi olmayan ve tekrar denize giren çok dalgıç görülmüştür.»

Biz bir tarafta böyle konuşurken Aıap da ötede denizin dibini arkadaşlarına anlatıyordu. Kulak verdim;

Arap:

«Bir kere Söğüt adası açıkrarında elli kulaca indim. Elli kulaçta bir tuhaf oldum. Dudaklarımda bir kuruma, tenimde bir kıpırdanma... Başlığın önünde dört tane cam pencere var ya, elli kulaçta camlan çatır çatır ediyordu... Beş dakikadan fazla ka'amadım.»

Sonra Arap denizin dibini tutturdu, şiir okur gibi tatlı tatlı anlatıyor. Benim sormak aklıma gelmemişti:

«Denizin dibinin de mevsimi var... Baharı, kışı var... Dört mevsim değil de, iki mevsimi var. Deniz dibinin baharı yazındır... Yani Temmuzda deniz dibine bahar iner. Türlü ot'ar, türlü çiçekler olur. Lapa diye pamuk gibi, beyaz bulut gibi bir

çiçek, açar... Palavan otu, iki metre yüksekliğinde üzüm otu... Sonra badem otları... Bu badem ot'an ilkbaharda beyazımtırak, daha sonraları karaya çalar... Pinalar... Ahtapotlar, balıklar... Renkler, birbirine karışır... Yosun kap'amıştı her bir yanı... Yosundan hiç bir yer gözükmez... Bu yosunların altında sünger olduğunu nasıl biliriz bi'ir misiniz? Kırmızı kırmızı şeritler geçer yosunun üstünden... işte o şeritlerin altında sünger vardır... Eylülden sonra, yosun1 ar solar, üzümler yapraklarını döker... Deniz gibi de toprak gibi çırılçıplak kalır... Biliyor musunuz kışın

sünger avlamak daha kolaydır.» Tam yerini bu'dum ve suali yapıştırdım:

«Ben sünger avlamağa geldim. Niçin ava çıkmıyorlar şimdi ya?»

«Yaz için dalgıçlar dinlenirler. Kışın da av yapılırsa eğer dalgıç o zaman halsiz düşer, yazın avlıyamaz. Bir de fırtına o-lur kışın. Uzaklara açılınmaz » Arap bovuna anlatıyordu:

«Deniz dibinin otlan, aeaclan... Deniz dibinin hayvanla-¦n... Deniz dibinin... Akya balıkları sarar dört bir yanını... Ge-!ir formayı ısırırlar... Sen nereye gidersen bir sürü akya balığı da peşindedir... Balıklar kaçmaz dalgıçtan... Biz kocaman balıkları elimizle tutarız... Deniz dibinin baharı bizim dünyamızın baharından daha güzeldir... Yalnız deniz dibinde on beş metreden ötesi görünmez... On metreden sonra koyu bir karanlık başlar... O da öyle olmasa... Kimbilir...»

1957

VAN GÖLÜNDEN

VAN GÖLÜ, TURNALAR GÖLÜ

Aylardan Mayıs. Kar kalkmış. Ova yemyeşil, küçük dağlar ala karlı. Süphan dağı sütbeyaz. Bu ova Patnos ovasıdır. Dümdüz. Otlar dizboyu. Eksiksiz, kesiksiz. Kadife gibi. Yeşil bir hah gibi. Ovayı gün ışığı do.durmuş. Yağmur sonu güneşi gibi. Islak ıslak... Düz ovada, karşına bütün haşmetiyle Süphan dağı çıkıveriyor. Tam tepende durup duruyor. Başını kaldırıp doruğuna bakamıyor, korkuyorsun... Süphan dağı şöyle uzaktan bakınca Ağrıdan daha heybetli gözüküyor, birkaç Ağrı büyüklüğünde gözüküyor. Br yanı Van gölü, bir yanı da Patnos ovası... Düzlüğün ortasından fışkırıvermiş bir haşmet. Ama Süphan dağına çıkmak kolay... Doruğuna yakın yerlere kadar katırla çıkılabiliyor. O kadar sarp da değil... Kar fırtınaları da olmuyor yazın. Tepesinde bir de kocaman krater gölü var.

Yol çamur. Ne otomobil, ne otobüs, ne cip işliyor. Ben Karaköseden geliyorum. Üç arkadaşız. Üçümüzün altında da çok iyi, cins atlar var. Bir arkadaş bana binek atını verdi. Ceylân gibi bir at. Bu kadar yol yürüdü de bir kere olsun tökezlemedi bile. Yalnız yelesinin altı, boynunun kulaklara yakın kısmı terledi.

Ovada küçük gölekler var. Yağmur gölekleri bunlar. Gö-

leklerin yanında türlü kuşlar. Belki bin türlü. Toy, balıkçıl, turna... Ovayı turna

almış. Her adımda bir turna, ince, uzun bacakları üstünde kocaman kalçalarını sallıyarak dolaşıyorlar. U-zun telleri sarkıyor. Tellerinden, yahut da başından, kuyruğundan, bir yerinden yeşil bir kıvılcım fırlıyor, bir anda da sönü-veriyor. Turnalar, kuşlar içinde, yakınına yaklaştırmayan bir kuştur. Çok turna gördüm. Yanımda çok turna avladılar. Hiç bir turna üç yüz metreden fazla yaklaştırmadı yanına. Buradakı-lere yüz metre bile yaklaşabiliyorsun. Bunun da sebebi var: Van gölü dolaylarında turna vurmak büyük günah sayılıyor. Onun i-çin kendini bilen bir kimse turna vurmaz. Bu yüzden de buraları turna yatağı olmuş.

Üstümüzden bir turna katarı gidiyordu. Bir turna katarı değil, b.rkaç turna katarı... Her katarda sayılamıyacak kadar turna var.

Yanımdaki arkadaşın adı Mustafaydı. Ağrılıydı kendisi. Buraları da çok iyi biliyordu.

«Bu turnalar,» dedi. «Van gölüne gidiyorlar. Orada, bir adaya, kimsesiz bir kıyıya yumurtlayacaklar. Van gölü dolayları turna mahşeri. Belki yeryüzünün hiç bir yerinde, bu kadar turna yok. Bir yers varırsın ki turnalar, bütün ovayı kaplamışlar. Koyun gibi üstüsteler.» Ovayı gösterdim;

«işte burada da üstüste. Bundan daha çok turna olur mu? Bütün ova silme turna.»

«Hey bre arkadaşım,» dedi, «bunlar da mı turna! Bunlar tek tük. Bir karşılaşsak da, bir ovada onları görsen. Di'ini yutarsın.»

Karşımızdan köylüler geliyordu. Buralarda köylülerin tek bkLti öküz. Her bir şeyleri öküz. Yük'erini öküze yüklüyorlar. Çiftlerini öküze sürdürüyor, harmanlarmı öküze doğduruyorlar. Karşımızdan gelen köylü topluluğunda on kadar öküz vardı. Öküzlere palan vurmuşlar, üstlerine kilim atmışlardı. Bir ökü-

zün üstüne de nakışlı bir beşik oturtulmuştu. Bir bebek mışıl mışıl uyuyordu beşikte. Gözlerini yummuş.

«Öküz buralarda kutsal hayvandır.»

Üçüncü arkadaşımızın çok güzel sesi var. Nereyi, neyi görse oramn, onun türküsünü hemen söyleyiveriyor. Patnosa geldik. Patnos üstüne çıkarılmış bir türküyü hemen söyledi. Bir köy geçtik, o köye çıkarılmış bir türküyü, daha köyü çıkmadan tutturdu. Turnaları gördü, uzun uzun bir turna türküsü çekti.

Süphan dağının dibine doğru yaklaşıyoruz. Karlı doruğu gökyüzünde. Artık karlı doruk gözükmüyor. Gökyüzünün mavisine karışmış. Bizimki bu sefer de bir Süphan dağı türküsü aldı. Türkü bir aşk efsanesini anlatıyor. Efsaneyi tam üç saat söyledi,

bitiremedi.

Bir öksüz... Amcasının yanında. Bütün köy ona kötü kötü bakıyor. Sevmiyorlar onu. Kirli, pasaklı, saçbaş karmakarışık bir oğlan. Amcasının çobanlığını yapıyor. Keçilerini güdüyor. Günlerden bir gün, Süphan dağı eteklerinde keçileri otlatırken uykusu geliyor. Bir koca kayanın dibine vanp uykuya dalıyor. Uykusunda gökten ak sakallı, kır atlı biri iniyor. Onun arkasını sıvazlıyor. Uyanıyor, uyanıyor ki ne görsün, kır atlı ak sakallı adam doludizgin, uçarcasına gidiyor. Çocuk ah vah ediyor. Kır atlı dönüp çocuğa diyor ki: «Senin ölümün insan eliyle olmıyacak. Senin sırtını insan oğlu yere getiremiyecek.» Gözden kayboluyor. Çocuk köye geliyor. Köy çeşmesinin başını tutuyor. Kimseye su vermiyor. Köylüler geliyor, her birini bir yana fırlatıyor köylülerin. Köylüler gidip amcaya şikâyet e-diyorlar. Amca geliyor. Amcayı görünce seninki korkuyor. Başım alıp Süphan dağına kaçıyor. Dağda bir eşkiya var. Gördüğü canlı yaratığı boş salmıyor. Öldürüyor. Çocuğu da görünce saldırıyor. Ama çocuk onu aldığı gibi yere. Öldürecekken öteki amana geliyor. Kardeş olmayı teklif ediyor. Kan yalaşıp kardeş oluyorlar. Düşüyorlar Süphan dağına, o kaya senin, bu kaya benim... Avlanıyorlar. Bir gün, bir de bakıyorlar ki, dağda

tek basma bir çadır. Çadıra varıyorlar. Çadırda ay parçası bir kız. Soruyorlar. Kız, yedi kardeşi olduğunu, yedisinin de yıllar-danberi kendisini zorla almak istiyen bir Arap şeyhiyle harp ettiğini, hâlen de muharebede olduklarım söylüyor. Seninkiler muharebenin yerini soruyorlar kızdan. Oraya gidiyorlar. Arap şeyhini mağlûp ediyorlar. Geliyorlar çadıra geri. Kardeşler buna memnun oluyorlar. Birinizden biriniz kız kardeşimizle evlensin diyorlar... Neyse uzun hikâye... Çocukla kızı nişanlama, ğa karar veriyorlar. Çocuğun şehre nişan yüzüğü almağa gitmesi gerekiyor.

Çocuk şehre gidecek ama, kardeşine kızı güvenemiyor. A-lır kaçar diye korkuyor. Kardeş bunu seziyor. Ellerimi ayağımı iyi bağla da öyle git, diyor. Çocuk da dediğini yapıyor. Şehre gidiyor. Bu sırada Arap şeyhi bir baskın yapıyor. Yedi kardeşin yedisini de öldürüyor. Kardeşin eli ayağı bağlı bir şey yapamıyor. Onu da yaralıyor, kızı alıp kaçıyorlar. Çocuk şehirden dönüyor ki ne görsün! Ortada hiç kimse yok. Bir koyaktan, bir inilti duyuyor. Yanına varıyor ki kardeşi... Böyle böyle diyor. Sonra da ölüyor. Çocuk bu sefer düşüyor kızın arkasına, uzun döğüşlerden sonra kızı Arap şeyhinden kurtarıp, Süphan dağına geri getiriyor.

Oğlan yorgun. Başını kızın dizine koymuş uyumuş. Bu a-rada oradan, bir dişi geyiğin arkasında, yedi erkek geyik, geçer... Erkek geyiklerin içinde çelimsiz biri var. Ötekilere dişi geyiği vermez. Yaman bir şey. Kız, bunu böyle görünce yedi kardeşi aklına düşüp ağlar. Bir damla göz yaşı düşer oğlanın yüzüne. Oğlan uyanır.

Ağlamasının sebebini sorar. Kız da geyikleri gösterir. Bunları böyle görünce kardeşlerimi hatırladım, der. Oğlan kızar vay seni ağlatan bu geyikler mi? der. Onların hepsini öldüreyim de... Okunu, yayını alır arkalarına takılır. Teker teker geyikleri vurmağa başlar. En sonunda da o çelimsiz geyiği vurur. Geyik bir uçurumun başına düşer. Yanına varıp onu kesmek ister. Geyik ayağiyle ona vurup uçurumdan a-şağı atar. Oğlan varır, kesilmiş, dipleri kalmış sivri çalıların.'kıy-

mıkları üstüne düşer. Kıymıklar sırtından girip göğsünden çıkarlar. Kız bir bekler, iki bekler sevgilisi gelmez. Vurulmuş geyikleri takip ede ede sonunda çelimsiz geyiğin ölüsü yanına gelir. Bakar ki aşağıda oğlan bu halde... Karşılıklı birbirlerine türkü söylerler. Oğlan onun amcasının evine gitmesini ister. Kız da ondan ayrılamıyacağını söyler... Bir zaman söyleşirler. Kız kendisini oğlanın üstüne atar. O da onun gibi çalıların üstüne düşer. Çalılar sırtından girip göğsünden çıkarlar... Yanya-na ölürler. Şimdi Süphan dağında bir pınar vardır. Birisinin mezarı pınarın bir yanında, birisinin mezarı öbür yanındadır. Her bahar kızın mezarından bir kırmızı gül, oğlanın mezarından bir mavi gül çıkar. Güller katmer katmer olurlar. Tam birbirlerine yaklaşıp öpüşeceklerken geyikler gelip gülleri yerler. Bu hep böyle.

Türkü yanık. Deniz dalgası gibi. Üstümüzden, Van gölüne doğru katar katar turnalar gidiyor. Katarın bir ucu, Süphan dağının eteğinde, bir ucu Van gölünde...

VAN GÖLÜNÜN ŞAFAĞI ^_

Ernis, Van gölünün doğu ucunda, Esrük dağının eteğine kurulmuş doksan evlik bir köydür. Esrük dağının topraklan, kayaları kan dökülmüş gibi tepeden tırnağa kıpkırmızıdır.

Kan kırmızısı ve çimen yeşili... Gün ışığı da yeşile, kırmızıya boyanıyor. Toprak alâimisema gibi oluyor. Uçsuz bucaksız karlar ortasında kurtulmuş birer adacık, bu topraklar.

Ernis köyünde bir yaşlı adam var. Adı Ali Menco. Doksan sekizinde bu yıl. Ama daha dinç. Yüzü büyük, pembe. Sakalı sütbeyaz, kocaman. Sanki kucağındaki sakal değil de bir kucak pamuk. Ali Mencoyla dost olduk. Sohbeti tatlı bir adam. Çok az konuşuyor. Belki günde bir kere. Ama konuşunca da, hoş konuşuyor. Boş, havaya lâf ettiği yok. Kuştan, kurttan, böceklerden, yılanlardan cümle mahlûkattan haberdar. Yaşayışlarını bir bir biliyor. Suyu, toprağı, yağmuru, ekini, ağaçlan en

ilginç yerinden yakalamış. En ilgili yönlerini söylüyor. Bilmediğim, duymadığım şeyler söylüyor dünyaya dair.

Ali Menco her gün, gün ışımadan önce kalkıyor yataktan. Ay boynuzlu öküzlerini önüne katıp, doğru tarlaya gidiyor. Tarlaya giderken, kaldığım evin önünden geçip bana da haber veriyor. Alelacele giyinip arkasına düşüyorum. Tarlaya kadar hiç mi hiç konuşmuyoruz. O, varıyor öküzlerini sabana koşuyor. Sabanın kulpuna yapışıp, taşlı tarlanın bir ucundan bir ucuna ağır ağır gidip geliyor. Sürdüğü toprak ıslak ıslak parlıyor gün vurdukça... Ben de bir taşın üstüne oturup, bu beli bükülü a-sırlık ihtiyarı seyrediyorum. Öğle yemeğini beraber yiyoruz. Birkaç baş soğan, biraz lor peyniri... Yemekte konuşuyoruz. A-li Menco açılıyor, hem yiyor, hem söylüyor.

Bir gün de bana gölü gösterdi. «Bu göl sihirlidir,» dedi. «Bu gölü baştan aşağı gez. Gece gündüz gez. Sihrini sen de göreceksin. Bu gölde günün doğuşunu, günün batışını mutlak seyret. O zaman sihrini görürsün.»

Küçücük mavi birer düğme gibi gözlerini uzaklara, göle dikmişti. «Gölü gez.» dedi. Konuşkanlığı üstündeydi ama, gene de gölü, gölün sihrini anlatmadı. Yüzü öylesine bir hal aldı ki, bu şafağı görmeden edemezdim, içime kurşun gibi ağır bir

merak oturdu.

Van gölü dağların ortasındadır. Denizden yüksekliği 1720 metredir. Derin, kocaman, dev bir kuyu gibi... Fırdolayı, dört bir yanındaki dağlar tepeden tırnağa karlıdır, uludur. Dağlar, Süphan dağına kadar, hemen hemen hep bir hizadadırlar. Süp-han dağında gelip bir ulu düğüm olurlar. Süphan dağı bu yanların en yüksek dağı... 4434 metre. Tepesinde masmavi, büyük bir krater gölü de var.

Van gölünün mavisi hiçbir maviye benzemiyor. Bir başka mavi. Kalın bir camı kesip, kesitine bakın, işte o maviye azıcık yaklaşıyor. Bir başka mavi ki tarif edilemez.

Yalnız mavi değil. Göl, günün her anında bir başka renge

giriyor. Bu renkler de bildiğimiz, gördüğümüz renklerden değil... Meselâ bir an yeşil oluyor. Görülmemiş bir yeşil. Yeşilin de bir yanı yaprak yeşili, bir yanı zehir yeşili... Karışıyor.

Bir bakıyorsun, morumsu bütün su, bir bakıyorsun açık maviye dönüyor. Bir yeri turunculaşıyor durup dururken, Bir yeri de bozarıveriyor. Sonra da dalga dalga renkleri görmek i-çin zamanını beklemek gerek. Göl kıyısının insanlan bunu biliyorlar.

Günün batması da bir âlem, bir acaip... Süphan dağının ardına usuldan çekiliyor gün. Derken iniveriyor. Sonra Süphan dağından bir al ışîk fırlıyor, gölün batı ucundan giriyor, şimşek gibi kayarak, dağa doğru uçarak doğusundan çıkıyor. Bu al ı-şık oyunu bir iki üç dakika sürüyor. Bundan sonra da göl karanlık olacağına bir an için sütbeyaz kesiliyor. Tabii gölün ortaları gene kapkaranlık. Sadece kıyılar beyazlaşıyor. Karlı dağların göle vuran aksi olsa gerektir.

Dağlar da yan dumana, yan ışığa batmış. Bir an geliyor, cümle dağlardan ışık fışkırıyor. Ortalık aydınlığa, ışığa boğuluyor. Gölün ışıklan karlı dağlara, karlı dağlannki göle... Bazı, ışıktan göle bakamıyorsun. Gözlerin yoruluyor. Dağlar altından aydınlatılmış gibi. Dağlar billûrdanmış gibi. Çok gezdim tozdum. Bu dağlara benzer dağlara hiç rastgelmedim. Dağlar biraz heybetli, biraz karanlık olur.

Gece yarısından iki saat önceydi ki motorcu beni uyandırdı.

«Babo,» dedi. «Tam sırasıdır. Denize açılalım. (Buralarda göle deniz diyorlar.) Dağın dibine ancak varırız.»

Motörü bir kayaya bağlamıştı. Binip açıldık. Batıya, Süphan dağına doğru gidiyoruz. Sular hışıldıyor. Ay batmış. Ortalık gene aydınlık. Yıldız ışığı var. Kıyılar, beyaz beyaz görünüyor, incecik bir soğuk var. Hoş bir soğuk... Uzaklardan, geceden, köpek havlamaları geliyor. Çobanlar, kepeneklerine bürünüp uyumuşturlar şimdi.

însan şaşırıyor. Burada yepyeni, alışmadığımız bir toprak, bir su, bir dağ... Sanki harikalar diyarı. Gölde nereye gidersen git, doğuya git, Süphan dağı yanında, tependeymiş gibi durup duruyor. Ne kadar uzaklaşırsan uzaklaş ondan, gene tepende Süphan dağı.

Biz motörle pat küt yol alırken, doğudaki dağların başı a-ğarıverdi. Motorcu gazı kesti. Göl hafif dalgalı. Beşik gibi u-sul usul sallanıyor.

Ben gözümü günün doğacağı yere, gittikçe ağaran dağların tepelerine diktim. Heyecanla sihri bekliyorum. Bizim ak sakallı ihtiyarın sihrini. O söylemedi sihrin ne olduğunu ya, ben başkalarından duydum, inanmadım. Şimdi bekliyorum. Bulunduğumuz yer tam gölün yan yeri, doğudaki ucundan Süphan dağına daha

yakın...

Ağaran tepelerden birkaç bulut kalktı. Bulutların alt uçları parlıyordu. Derken bir dilim kırmızı köz gibi, güneşin bir ucu çıktı battı. Derken yarısı çıktı battı. Derken yarısı çıktı battı. Çıktı battı. Sayamadım. Beki on, on beş kere... Dağlar sallanıyor gibi. Azıcık bir ara verdi. Sonra çıkıp çıkıp batmağa başladı. Sonra güneşin tümü birkaç kere şimşek hızıyla dağların tepelerine çıktı çıktı geri battı. Sonra kan kırmızı bir yuvarlak karlı dağın tepesine oturdu.

Ve her gün Van gölüne güneş böyle doğar işte. Gerçekten bir sihirdir bu, büyüdür. Güneşin büyüsüdür... Kocaman güneş yalımı karlı dağları kana boyayarak çıkıp çıkıp, batıyor. Bir dakikada belki on kere.

İkinci gün Ali Mencoyu tarlasında buldum. Gülerek baktı. Gözlerinde soru vardı. «Tamam.» dedim.

Bundan sonra gölün bütün kıyılarım dolaştım. Van gölü kıyılan tarih yatağı. Urartulardan kalma Van kalesi... Bu kaleyi Semiramisin de yaptırdığım söylerler.

Bir de göle karışan çaylar, dereler var. Bunlar bol miktar-

da balık getiriyorlar. Gölde, su sodalı olduğu için hiçbir hayvan yaşıyamıyor. Balıklar, akar suların ağızlarında, göl suyuyla, tatlı suların katıştığı yerde yaşıyorlar.

Haziran on beşten sonra da gölden çaylann gözlerine doğru bir balık akınıdır başlıyor. Sular, yukarı doğru balık akıyor üstüste. Köylüler sepetlerini daldmp çaydan balık çıkarıyorlar, zahmetsiz... Yukarı akan balıklar, mısır patlağı gibi çay sularının üstünde sıçraşıyorlar.

Bir de göldeki Adır adasında seyrettim şafağı... Adır a-dası bin dönümlük bir yerdir aşağı yukarı. Eskiden kalma badem ağaçlan da var. Yansı kayalık, yarısı topraktır. Adır adası pelikanlara adası. Adada o kadar çok pelikan var ki ada almıyor sanki. Hepsi birden uçunca adanın üstü kapanıyor.

1957

SABAHÇI KAHVESİ

Bu Karabaşta, Tophanede, Galatada bir sabahçı kahvesi-dir. Bu sigara dumanıdır. Pis havadır. Sümkürüktür. Sarı, tozlu, yer yer portakal kabuğudur. Lahana

yaprağıdır. Taze marul yaprağıdır, izmarittir. Balık kuyruğu, yağlı, balık kılçığıdır. Balık başıdır, gözleri hayretten, korkudan açılmış. Kirpiksiz. Sigara dumanı tabaka tabakadır. Aynı masada oturan öteki adamı zor görürsün. Gözlerin yanar.

Başını masaya dayamış. Masada bir parmak kir. Saçlarında mavimsi bir duman. Kırlaşmış, sarı, ya da kapkara kirli, yağlı saçların ardında. Bir yumak renk renk kirli saç. Yumulmuş. Yerler tozlu, karmakarışık. Ya kaskettir, ya da asıl biçimini yitirmiş bir şapkadır. Mavisi solmuş. Belli belirsizleşmiş bir yeşili var. Saçlar, yağlı şapkalar bir hoş yan aydınlık, sigara dumanlan içinde. Tabaka tabaka. İniyor, kalkıyor. Kapı açılıyor, yorgun. Her şey yorgun. Belâlı. Her şey belâlı gibi gözüküyor. Yalnız. Sevgisiz. Aşırı. Aşktan, şevkten taşıyor, inanılmaz. Kızarmış burunlar. Sıra sıra. Biri başını kaldırmayagör-sün. Dördü beşi birden.. Uykulu. Bulanık bir su nasıl akar, durgun, işte öyle. Yalnız. Uyuyanlar kucaklaşmış. Bebekçesiner gülüyorlar. Melek güldürdü. Tıpkı. Kahrolmuş. Koyu bir sisin yapışkanığında, kirinde, bulaşıklığında. Kınşığını bıçak açmış sanki. Parmak sığar ahimin kırışığına. Dizilmiş masaya. Dizi dizi. Kaşları, gür, kara, yoluk, san, ta saçlarına değen, kıvırcık,, ağarmış.

I1

Masaların, sandalyaların ayakları kırık, topallayan... Kapıyı yeşile boyamışlar. Yer yer açılmış, yarılmış, dökülmüş. Bazı deli bir rüzgâr açıyor. Bazı dökülmüş biri. incelmiş, olduğundan daha çok uzamış, sararmış, yüzü iki yüz uzunluğunda. Gelip oturuyor. Bulanık. Yüzünü aynada göremiyor. Göremez de ondan. Oturuyor. Dayanıyor. Yavaş yavaş gidiyor. Başı masaya usul usul eğiliyor. Sonra da yapışıyor.

Bu sabahçı kahvelerinde tam bir ayım var. Yatağım mı yoktu, belki vardı. Canım mı istiyordu, belki de istiyordu, bilmem. Adamları mı, yalnızlığı mı, belâlı kederi mi görmeyi canım çekmişti, orasını da söyleyemem, tam ay sabahçı kahvelerinde sabahladım. Bir hoştu. Bir sarhoşluğu vardı. Gıllıgışsız adamların cömertliği, açıklığı vardı. Yalanı da vardı. Yalan söylüyorlardı. Söylüyorlardı ama, yalanlarını yalan olarak, bile bile, ben yalan söylüyorum diye diye, apaçık yalan söylüyorlardı. Duvarları, bentleri, kaygıları, riyayı, az da olsa yıkmışlardı. Bu da yetiyor muydu bana? Yalanı yalan olarak, bile bile dinlemek bir dinlenme bir ferahlık veriyordu. Anlatan da yalan macerasını yalan olduğuna inana inana anlatıyordu. Sen hoşlanıyorsun. O hoşlanıyor.

Adanalıyız. İnkâr edilmez. Yüzünden belli. En küçük bir olaya candan sarılışından belli, insancıllığından, bir olayı birkaç misli büyütmenden, bir insana, bir işe dört misli önem verişinden belli. Bir sözü öteki insanlardan üç dört misli büyülterek, aşırı, gülerek, sarılarak, ağlayarak, yaşayarak, duyarak söyleyişinden, üstünde

duruşundan belli. Güney adamı. Ayrı bir gelenek mi? Sıcaklığından belli, öyle bir sıkar ki elini, sanırsın ki bu sıcaklık yıllarca gitmeyecek, öyle dost öyle candan... Cömertcesinedir. Öylesine öğünür ki, inansan ağlarsın. Gene de gözlerin yaşarır.

Altmıştan yukarı gösteriyordu. Kırçıl bıyıkları iğne iğneydi. Kaşları püskül püskül ta çukurdaki gözlerini örtüyordu. Püskül püskül kaşları ağarmıştı. Saçları da kökünden kazınmıştı. Güçlü bir çenesi vardı. Dudakları buruş buruştu.

Kahve ısınmıştı. Akşamdan kızarmıştı sobanın bir yanı. Üstüne bir portakal kabuğu atmışlardı. Kokuyordu. Sigara dumanıyla karışık kokuyordu.

Şafağa karşı uyandım, içeri bir damla ışığın sızmasıyla, a-çılan kapıdan serince, soğukça bir yelin bedenimi yalamasıyla uyandım. Ak bir ışık sızıyordu yırtılmış, mavi kâğıtlanmış camların ardından... Kirlenmiş camların ardından.

Masada bir baş gördüm. Kımıldamış mıyım ne, o da u-yandı. Gözgöze geldik. Bana baktı. Gözlerinde bulanıklık yok^ tu. Gözleri çakırdı. Bana gülerek baktı. Gözlerinde uyku da yoktu. Uyuklayan kahveciyi çağırdı. Sesi duyan kahveci önce irkildi. Sonra yanımıza geldi.

«Buyur Salman Ağa,» dedi. «Hemşerime bir çay,» dedi. «Bana da... demli.» Kahveci bana baktı usuldan, bıyık altı bir gülümsedi. «Başüstüne Salman Ağa.» Salman Ağa bana döndü:

«Sen,» dedi, «bu yerlerin adamı değilsin. Neden düştün hemserim? Ne zaman geldin Çukurovadan?»

«Benim Çukurovalı olduğumu ne bildin?» «Peki sen benim Adanalı olduğumu ne bildin?» « Konuşmandan.»

«Ben de senin... Yeni geldiğin belli Çukurovadan. Bizim topraksı bir halin var. Salman Emmin adam sarrafı.» Cömertti. Yüreğinden sevgi taşıyordu. Herkese karşı. «Bak sana bir şey deyim hemşeri, ne yap yap, bir daha buraya düşme. Bir alışırsan bir daha kurtulamazsın. Git Gülhane-de yat. Git Köprünün altında yat. Koruluklar dolu. Git oralarda yat. Amma burada yatma. Alışırsın. Alışır bir daha kurtulamazsın. Seni burada görmesin gözüm. Bozuşuruk. Heyye. Val-laha da bozuşuruk. Hayatın azap olur. Hemserim, bana demedi deme. Heyye işte.»

Ben ikinci gün gene iskemlede uyudum. Öteki, sağ baştaki masada beni gördü. Yanıma geldi. Ama bana bir şey söyle-

medi. Bir çay daha ısmarladı şafaklayın. Çayın demli, tavşan kanı, billur kırmızısı olması için de çaycıya bir iyice çıkıştı.

«Heyye arkadaş,» dedi, «sen ne belliyon karşındakini. Bize Adanalı demişler. Biz buralara düşecek adam deelik ya, feleğin, kahpe feleğin, çemberi kırılasıca da dönemiyesi feleğin gözü körolsun. Heyye kardaş? Öyle deelmi hemşerim?»

Çaylar geldi. Millet uyuyordu. Çoğu da horluyordu. Çoğu çocuk gibiydi? Günahsız. Çoğu bıçkındı. Bir şey emer gibi dudaklarını uzatarak uyuyorlardı. Sigara dumanı döşemeye inmişti. Ayak altında dolaşıyordu.

Düşündü. Bir sigara sardı. Tabakasını bana uzattı. Ben de bir sigara sardım.

«Heyye hemşerim. Sıcak olur bizim oralar. Dünya bizim oralarda. Geldiğine iyi etmemişssin. istersen sana bir yol parası... Git canım memlekete. Memleket gibi var mı? Bulunur bir yol parası canım. Sana hemşerim. Heyye dedik. Seni görünce. Vallahi öyle... Anam avradım olsun öyle... Yüreğim yeynidi. Vallaha... Bir bahar yeli esti. Heyye dedik. Yüreğimin başı nen-nilendi. Soğudu. Var git memlekete. Allah senden razı olsun. Bsni dersen, şu kuru iskemle var ya, inanmazsın, inanmasan daha iyi ya, ama inanırsın. Keşke inanmasan. Palavra desen gözlerinden öperim hemşerim. Şu kuru iskemle var ya, o kuru İskemle üstünde biz kırk yıldır uyuruk. Kırk yıl yatak yüzü gör-memişik elhamdülillah... Heyye. Kırk yıldır şu sandalyada uyuruk. Gül gül oğlum. Heyye gül. Bana ne. İstediğin kadar gül. Deel mi? Amma hemşerimsin. Yol paranı veririm. Hem de cebine harçlık koyarım. Var git memlekete. Var git Çukurovamı-za. Heyye demişik. Alışma demişik bu havaya. Kırk yıldır şu iskemlede tünerim. Kuşlar gibi. Heyye tünerim. Şaşma hemşerim. Memlekete gitmezsen, eğer ölmez yitmezsen, kırk yıl da bu gidişle sen tünersin iskemlede, inanma oğlum. Bana ne, inanma. Sarı tarlalar gözümün önünde. Tüt babam tüt ediyor. Heyye. Tüt babam tüt. Kırk yıl... Kuru iskemle. Heeeey bire

hemşerim. Vay dünya vay! Sözümü tut. Büyük sözü yabana a-tılmaz. Tam kırk yıl. Aklından çıkarma.»

«Burada kırk değil ya, ben en eskisiyim, on beş yıl iskemleye tünemiş çok. Var git memlekete hemşerim. Gözünü severim, istersen sana elbise de yaptırırım. Çalıştım,

para kazandım dersin Istanbulda. Durma git.»

Sigara dumanları tabaka tabaka. On beş gün her şafak vakti. Soba sönmüşken bana, memlekete gitmemi sırasını getirdi getirdi, beni incitmeden söyledi.

Son gün şafaktan önce usulca masadan kalktım, kahveciye yanaştım, ince sivri yüzlüdü. it oğlu mu it oğlu it biriydi.

«Bu benim amca,» dedim, «neyle geçinir?»1

Göz kırptı:

«Onunla,» dedi. «Yanaş, iş var amcada. O kimseye böyle davranmaz. Sana nedense kanı kaynadı. Sana canını verir. Bırakma ardını.»

«Kaç yıldır tanırsın?»

«Ben on bir yıldır bu kahvedeyim. O da bir yıldır, şu sandalyada uyur. iyi tanırım. Çok iyi adamdır Halo Salman. On dan iyi adam bulunmaz. Sana ısındı. Sabah olunca, seni göstererek kardeşim gelmiş memleketten der. Önüne gelene seni kardeşim diye tanıtıyor. Sana canını verir. Halo Salman Tophanenin kırk yıllık halosudur. Dört beş yıl önce senin gibi bir kardeşi daha gelmişti memleketten. Giydirdi kuşattı, memlekete gönderdi. Çiçek gibi. Cebine çok para koymuş dediler.»

Halo Salman çocukcasma, horultusuz uyuyordu. Uzun, tel tel, uçları sararmış bıyıkları masanın üstüne taşmıştı.

Sigara dumanları yere inmişti.

Dışarı çıktım. Karaköye doğru indim. Cadde çiğden ıpıslaktı. Yağmur yağmış gibi. Köprüye geldim. Kara mavnalar, vapurlar daha uykudaydı. Sessiz. Denize azıcık bir sis çökmüştü.

Köprüde durdum. Pis kahveyi düşündüm. Dalmışım. Sabah açıldı. Turuncu tan yeri usul usul silindi. Çayını içmiştir

Halo Salman. Uyuyanlara kardeşinden, memleketinden söz açmıştır. Bir düş içinde. Sabah ışığıyla birlikte bir duman çökmüştür kahveye.

iki gün üç gün beklemiştir. Kardeşi bir daha gözükmenıiş-tir. «Yolladım,» demiştir. «Yolladım melmekete. Doldurdum cebini paraylan. Beylerin elbisesinden elbise diktirdim sırtına. Heyye arkadaş. Sevinsin çocuk.»

ilk vapur düdüğü öttü. Köprüde, köprü altında bir kaynaşma başladı.

1958

Yaşar Kemal _ Bu Diyar Baştan Başa

Tarayan Yaşar Mutlu

1 e-posta mutluyasar@e-kolay.net

2 e-posta mutlukitap@hotmail.com

Yaşar Kemal _ Bu Diyar Baştan Başa